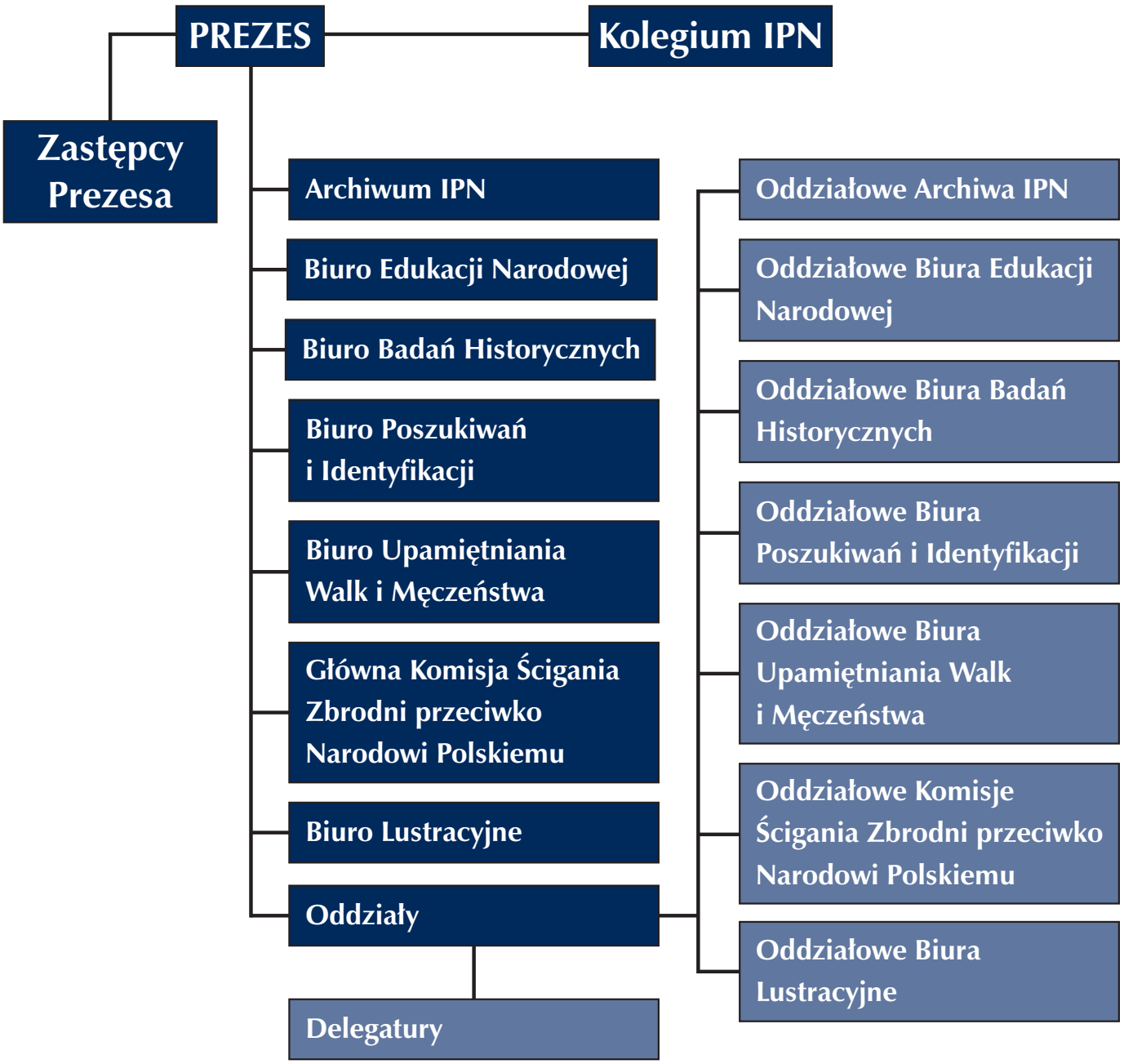
INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ – KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

INFORMACJA O DZIAŁALNOŚCI

1 STYCZNIA 2016 r. – 31 GRUDNIA 2016 r.

Warszawa 2017

Struktura IPN*

* Ustawa z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r. poz. 749).

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ – KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

INFORMACJA O DZIAŁALNOŚCI

1 STYCZNIA 2016 R. – 31 GRUDNIA 2016 R.

Warszawa 2017

SPIS TREŚCI

Wstęp 7

1. Organ kolegialny 13
1.1. Sprawozdanie z działalności Rady IPN 13
1.2. Sprawozdanie z działalności Kolegium IPN 15

2. Działalność krajowa 19
2.1. Współpraca z instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi 19
2.1.1. Współpraca archiwalna z instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi 22
2.1.2. Współpraca IPN w dziedzinie edukacji z instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi 24
2.1.3. Współpraca w zakresie upamiętniania walk i męczeństwa z instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi 26
2.1.4. Współpraca pionu śledczego IPN z instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi 27
2.2. Kluby Historyczne im. gen. Stefana Roweckiego „Grota” 29
2.3. Nagrody 30
2.3.1. Nagroda „Kustosz Pamięci Narodowej” 30
2.3.2. Nagroda „Świadek Historii” 31
2.3.3. Konkurs „Książka Historyczna Roku” o nagrodę im. Oskara Haleckiego 31
2.3.4. Konkurs im. Władysława Pobóg-Malinowskiego na „Najlepszy Debiut Historyczny Roku” 32
2.3.5. Ogólnopolski Konkurs na „Audycję Historyczną Roku” 33
2.4. Nagrody i wyróżnienia dla pracowników IPN 34

3. Współpraca międzynarodowa 37
3.1. Polsko-Ukraińskie Forum Historyków 38
3.2. Działalność ekspercka w zakresie transitional justice 39
3.2.1. „Memoriał” 39
3.2.2. Soviet Past Research Laboratory 40
3.2.3. Delegacja mediów birmańskich 40
3.3. Europejska Sieć Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb 41
3.3.1. Spotkanie przedstawicieli Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb, 25–26 października 2016 r., Bruksela 41
3.3.2. Spotkanie przedstawicieli Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb, 29–30 listopada 2016 r., Kraków 42
3.4. Platforma Europejskiej Pamięci i Sumienia 43
3.5. Współpraca z węgierskim Komitetem Pamięci Narodowej (Nemzeti Emlékezet Bizottsága, NEB) 44
3.6. „Warszawski Dialog na rzecz Demokracji” 47
3.7. Festiwal Wolności organizowany przez słowacki Instytut Pamięci Narodu, 11 – 13 listopada 2016 r., Bratysława 47
3.8. Inne działania międzynarodowe 48
3.9. Współpraca archiwalna 50

3.10. Międzynarodowe działania edukacyjne IPN 55
3.10.1. Wystawy Instytutu Pamięci Narodowej 55
3.10.2. Współpraca BEP/BEN IPN z Polonią i Polakami mieszkającymi poza granicami kraju 56
3.10.3. Inne działania edukacyjne 57
3.10.4. Międzynarodowe edycje gier planszowych 59
3.11. Międzynarodowa współpraca naukowo-badawcza 59
3.11.1. Konferencje międzynarodowe organizowane przez BEP/BBH IPN w kraju i za granicą 59
3.11.2. Projekt RGANI 60
3.11.3. Kwerendy archiwalne 61
3.12. Współpraca międzynarodowa Biura Poszukiwań i Identyfikacji 61
3.13. Współpraca międzynarodowa w zakresie upamiętniania walk i męczeństwa 62
3.14. Współpraca międzynarodowa prokuratorów Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 63

4. Działalność archiwalna 65
4.1. Ewidencja 67
4.1.1. Wielkość zasobu kartotecznego i ewidencyjnego 67
4.1.2. Porządkowanie i zabezpieczanie zasobu ewidencyjnego 68
4.1.3. Kwerendy i sprawdzenia 69
4.1.4. Centrum Udzielania Informacji o Ofiarach II Wojny Światowej 69
4.2. Zasób – gromadzenie i opracowywanie 70
4.2.1. Gromadzenie zasobu 70
4.2.2. Opracowywanie zasobu 77
4.2.3. Skontrum 78
4.2.4. Wyodrębniony tajny zbiór w Archiwum IPN 78
4.2.5. Konserwacja 79
4.2.6. Magazyny archiwalne 81
4.2.7. Archiwum Zakładowe 82
4.3. Zasoby cyfrowe 83
4.3.1. Tworzenie pomocy archiwalnych 83
4.3.2. Digitalizacja 85
4.3.3. Opracowywanie dokumentacji audiowizualnej 87
4.4. Udostępnianie dokumentów 90
4.4.1. Główne kategorie wniosków 91
4.4.2. Wnioski uprawnionych podmiotów 94
4.4.3. Wnioski służbowe 95
4.4.4. Wnioski o nadanie odznaczenia Krzyż Wolności i Solidarności 96
4.4.5. Udostępnianie dokumentów w czytelniach 97
4.5. Działalność naukowa i popularyzatorska pionu archiwalnego 97
4.6. Obsługa bieżąca 101
4.7. Archiwum IPN – dane statystyczne 102

5. Działalność popularyzatorska i edukacyjna 119
5.1. Edukacja historyczna 120
5.2. Współpraca z instytucjami zajmującymi się kształceniem nauczycieli i działania edukacyjne skierowane do nauczycieli 121
5.3. Działania edukacyjne skierowane do uczniów 123
5.3.1. Ogólnopolskie projekty edukacyjne 125
5.3.2. Regionalne projekty edukacyjne 127
5.3.3. Udział IPN w ogólnopolskiej XLII Olimpiadzie Historycznej 128
5.3.4. Konkursy historyczne IPN 128
5.3.5. Rajdy, gry miejskie i terenowe lekcje historii 130
5.4. Program Polonijny 131
5.5. Współpraca ze szkołami wyższymi, środowiskiem studenckim oraz uniwersytetami trzeciego wieku . . . 133
5.6. Współpraca z samorządami 134
5.7. Uroczystości rocznicowe organizowane przez IPN 136
5.8. Inne formy ogólnopolskich działań edukacyjnych 140

5.9. Działania wystawiennicze 141
5.10. Popularyzacja historii z wykorzystaniem Internetu 142
5.11. Planszowe gry historyczne 146
5.12. Edukacyjny Pokój Zagadek „Żołnierze Wyklęci” 147
5.13. Notacje – nagrania filmowe świadków historii. 148
5.14. Projekty filmowe, radiowe i multimedialne 148
5.15. Współpraca z mediami i inne działania popularyzujące wiedzę. 149
5.16. Centrum Edukacyjne IPN im. Janusza Kurtyki „Przystanek Historia” 150
5.17. Pozawarszawskie Centra Edukacyjne IPN „Przystanek Historia” 153

6. Badania naukowe 155
6.1. Centralne Projekty Badawcze 155
6.1.1. Ziemie polskie pod okupacją 1939–1945 156
6.1.2. Władze PRL wobec kryzysów społeczno-politycznych i opozycji demokratycznej 1956–1976 157
6.1.3. Struktury i działalność Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 158
6.1.4. Polska emigracja polityczna 1939–1990 158
6.1.5. Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa w Polsce Ludowej 159
6.1.6. Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956 161
6.1.7. Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce w latach 1944–1989 162
6.1.8. Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych, etnicznych i cudzoziemców 163
6.1.9. Aparat władzy wobec środowisk twórczych, dziennikarskich i naukowych 164
6.1.10. Zagłada Żydów na ziemiach polskich 164
6.1.11. Opozycja w Polsce 1976–1989. Encyklopedia Solidarności 165
6.2. Wydziałowe i oddziałowe projekty badawcze 166
6.3. Konferencje naukowe i popularnonaukowe 170
6.4. Ekspertyzy. 171
6.5. Dotacje dla podmiotów zewnętrznych; nadzór nad projektami naukowymi realizowanymi przez podmioty zewnętrzne 172
6.6. Informacje o uzyskanych stopniach naukowych 172
6.7. Letnia i Zimowa Szkoła Historii Najnowszej 173
6.8. Wydawnictwa IPN 173
6.8.1. Działalność wydawnicza 174
6.8.2. Nagrody dla publikacji IPN 178
6.8.3. Dystrybucja wydawnictw 179

7. Poszukiwania i identyfikacja 181
7.1. Badania historyczne 182
7.1.1. Badania historyczne dotyczące ustalenia miejsc pochówku ofiar na terytorium Polski 183
7.1.2. Badania historyczne dotyczące ustalenia miejsc pochówku ofiar za wschodnią granicą Polski 186
7.2. Prace poszukiwawcze 187
7.3. Identyfikacje 188
7.4. Pozostała działalność 189

8. Upamiętnianie walk i męczeństwa 191
8.1. Ewidencja i sprawowanie opieki nad miejscami pamięci 192
8.1.1. Groby i cmentarze wojenne na terenie Polski 192
8.1.2. Polskie groby wojenne poza granicami kraju 194
8.2. Ekshumacje 195
8.3. Opinie 196
8.4. Dekomunizacja 199
8.5. Medale 200

9. Ściganie zbrodni 201
9.1. Stan zatrudnienia prokuratorów w Komisji Ścigania 204
9.2. Skontrum i śledztwa w sprawach zbrodni nazistowskich 206
9.3. Działalność śledcza Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w liczbach 207
9.4. Realizacja obowiązków pionu śledczego IPN, innych niż wynikające z ustawy o IPN 211

9.5. Nadzór służbowy nad działalnością pionu śledczego IPN 213
9.6. Śledztwa umorzone na podstawie art. 17 § 1 pkt 6 kpk i art. 17 § 1 pkt 5 kpk w 2016 r. 215
9.7. Udział prokuratorów pionu śledczego IPN w postępowaniach sądowych 216
9.8. Szkolenia prokuratorów i pracowników komisji 220
9.9. Śledztwa budzące szerokie zainteresowanie społeczne 221

10. Lustracja 231
10.1. Ewidencja oświadczeń lustracyjnych i publikowanie informacji 232
10.1.1. Przyjmowanie oświadczeń lustracyjnych oraz informacji o ich uprzednim złożeniu (SEiS) 232
10.1.2. Przygotowanie i publikowanie informacji o osobach pełniących funkcje publiczne wymienione w art. 22 ustawy lustracyjnej (SUiP) 234
10.2. Przygotowywanie i publikowanie katalogów w Biuletynie Informacji Publicznej IPN 237
10.3. Przygotowywanie postępowań lustracyjnych 240
10.3.1. Sprawy zainicjowane zgodnie z treścią art. 52a pkt 2 i 3 ustawy o IPN 240
10.3.2. Sprawy przejęte po byłym urzędzie Rzecznika Interesu Publicznego 249
10.3.3. Wydział Przygotowywania i Nadzoru nad Postępowaniami Lustracyjnymi Biura Lustracyjnego 249
10.4. Działania analityczno-studyjne 250

11. Budżet 253
11.1. Budżet w układzie klasyfikacji budżetowej 253
11.1.1. Wykonanie dochodów budżetowych 253
11.1.2. Wykonanie wydatków budżetowych 254
11.2. Budżet Instytutu w układzie zadaniowym 267
11.3. Zatrudnienie 271

Aneks 273
Załącznik nr 1: wydawnictwa IPN 275
Załącznik nr 2: publikacje pracowników IPN 291
Załącznik nr 3: wystawy IPN 367
Załącznik nr 4: wykaz konferencji oraz sesji naukowych i popularnonaukowych 379
Załącznik nr 5: wykaz wystąpień pracowników IPN podczas międzynarodowych konferencji i sympozjów za granicą 387
Załącznik nr 6: wykaz notacji zrealizowanych przez IPN w 2016 r. 397
Załącznik nr 7: spotkania klubów im. Gen. Stefana Roweckiego „Grota” w roku 2016 407

Wykaz skrótów 419

Mapa oddziałów i delegatur IPN 425

Adresy biur, oddziałów i delegatur Instytutu Pamięci Narodowej 426

Fotografie dokumentujące działalność IPN 429

Wydawnictwa IPN 2016 463

Wstęp

Rok sprawozdawczy 2016 to czas zmian w Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Były to zmiany związane z jednej strony z nowelizacją ustawy, z drugiej – z upływem pięcioletniej kadencji Prezesa IPN, dr. Łukasza Kamińskiego. Ustawa z 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r., poz. 749), która weszła w życie 16 czerwca 2016 r., wprowadziła istotne zmiany w strukturze IPN. Na szczególną uwagę zasługują dwa nowe piony merytoryczne. Pierwszy z nich ma odpowiadać za prowadzenie prac poszukiwawczych i identyfikacji, drugi przejął dotychczasowe obowiązki Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w zakresie upamiętniania historycznych wydarzeń, miejsc i postaci w dziejach walk i męczeństwa narodu polskiego w kraju i za granicą. Nowela ustawy rozszerza także zakres czasowy badań Instytutu: od 8 listopada 1917 do 31 lipca 1990 r. Instytut został zobowiązany do prowadzenia badań naukowych już nie tylko nad najnowszą historią Polski, lecz także nad dziejami porozbiorowymi, w tym historią polskiej emigracji oraz historią polskiego dziedzictwa kulturowego na Wschodzie. Działania te, zmierzające do zapewnienia jak najszerszej wiedzy o historii Polski i Narodu Polskiego oraz do kształtowania postaw patriotycznych, spowodowały, że Biuro Edukacji Publicznej i jego oddziałowe biura zostały zastąpione przez dwa autonomiczne biura merytoryczne: Badań Historycznych i Edukacji Narodowej wraz z ich oddziałowymi odpowiednikami.

W drugim półroczu 2016 r. działania IPN były determinowane przez zapisy nowelizacji ustawy zobowiązujące do przeglądu dokumentów wyodrębnionego tajnego zbioru znajdującego się w Archiwum IPN. Jako że przegląd powinien zostać zakończony do 30 czerwca 2017 r., niezwłocznie przystąpiono do analizy akt pod kątem bezpieczeństwa państwa w uzgodnieniu odpowiednio z Ministrem Obrony Narodowej, Ministrem Koordynatorem Służb Specjalnych, Szefem Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Szefem Agencji Wywiadu.

Rok 2016 to także koniec kadencji Prezesa IPN, dr. Łukasza Kamińskiego. Nowo powstałe, dziewięcioosobowe Kolegium IPN (po dwóch członków Kolegium powołuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej oraz Senat RP, a pięciu Sejm RP) zaraz po ukonstytuowaniu się ogłosiło konkurs na stanowisko Prezesa IPN. W jego efekcie Sejm RP 21 lipca powołał dr. Jarosława Szarka, a tego samego dnia Senat RP wyraził zgodę na jego wybór na Prezesa IPN. 22 lipca dr Jarosław Szarek złożył ślubowanie. W kierowaniu Instytutem wspierają go jego zastępcy: dr Mateusz Szpytma i dr hab. Krzysztof Szwagrzyk. W pierwszych dniach za priorytet uznano organizację nowych biur, gdyż ustawodawca nakładając na Instytut Pamięci Narodowej nowe zadania, nie zapewnił środków finansowych ani etatowych na realizację tych zadań. Nowe kierownictwo Instytutu przystąpiło również do zaktywizowania działalności Instytutu na polu naukowym i archiwalnym.

Tuż po nowelizacji zdecydowano o zmianach struktury – w centrali i oddziałach IPN – mających na celu zapewnienie realizacji zadań ustawowych oraz usprawnienie funkcjonowania Instytutu.

Instytut Pamięci Narodowej chcąc efektywnie realizować zadania ustawowe, współpracuje z wieloma instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi zarówno w Polsce, jak i poza jej granicami.

W 2016 r. wspólnie z Ministerstwem Spraw Zagranicznych z myślą o zagranicznych uczestnikach Światowych Dni Młodzieży wydał w dziewięciu językach, w nakładzie 500 000 egzemplarzy *Przewodnik po historii Polski 966–2016*. Podpisał także list intencyjny o współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej, mający na celu wspólne upowszechnianie wiedzy o najnowszej historii Polski i współpracę przy opracowywaniu podstaw programowych kształcenia ogólnego z zakresu najnowszej historii Polski.

Oprócz przedsięwzięć podejmowanych przez organa administracji samorządowej i rządowej ogromną rolę w kultywowaniu pamięci odgrywają organizacje pozarządowe (stowarzyszenia, fundacje), z którymi IPN od lat współpracuje. Współpraca polega na bezpośrednim włączaniu się w podejmowane działania (w zakresie finansowym czy merytorycznym) oraz otaczaniu opieką patronacką. Kontynuowana jest działalność Klubów Historycznych im. gen. Stefana Roweckiego „Grota" realizowana w stałej współpracy ze Światowym Związkiem Żołnierzy Armii Krajowej, innymi organizacjami kombatanckimi oraz placówkami oświatowymi i kulturalnymi. W 2016 r. działało 19 klubów.

Instytut Pamięci Narodowej był aktywny na arenie międzynarodowej nie tylko w ramach realizacji zawartych już umów czy porozumień, ale również na szerszej niwie naukowej, edukacyjnej i archiwalnej. W 2016 r. sprawował prezydencję w Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb, którą przekazał Rumunii w listopadzie 2016 r. na spotkaniu instytucji zajmujących się archiwami byłych służb komunistycznych w Krakowie.

Zgodnie z art. 1 ustawy Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej ma za zadanie ewidencjonować, gromadzić, przechowywać, opracowywać, zabezpieczać, udostępniać i publikować dokumenty organów bezpieczeństwa państwa, wytworzone oraz gromadzone od 22 lipca 1944 r. do 31 lipca 1990 r., a także organów bezpieczeństwa Trzeciej Rzeszy i Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Pod koniec 2016 r. pion archiwalny dysponował zbiorem archiwalnym liczącym prawie 91,8 kilometrów bieżących materiałów archiwalnych. Zasób powiększył się o ponad 300 mb akt, w tym np. o dokumenty zabezpieczone w toku śledztwa przez prokuratorów IPN w domach Marii Kiszczak, Barbary Jaruzelskiej oraz Teodora Kufla.

Od połowy czerwca 2016 r. trwały intensywne prace związane z realizacją przeglądu dokumentów z wyodrębnionego, tajnego zbioru (tzw. zbioru zastrzeżonego). Pracownicy służb wraz z pracownikami IPN przejrzeli 13 050 j.a., przy czym służby poinformowały Prezesa IPN, że nie będą wnosiły o nadanie klauzuli tajności w stosunku do 8664 j.a. i odnoszących się do tych dokumentów zapisów ewidencyjnych.

W okresie sprawozdawczym zbiór zastrzeżony zmniejszył się o 67,5 mb.

Cyfrowe Archiwum, elektroniczny inwentarz zasobu Archiwum IPN, powiększyło się o prawie 72 tys. opisów jednostek archiwalnych oraz 804 tys. rekordów indeksu osobowego. W systemie dostępne są opisy ponad 17 mln jednostek archiwalnych oraz prawie 20 mln opisów indeksu osobowego. Dane z Cyfrowego Archiwum są podstawą do powszechnie dostępnego od 2012 r. elektronicznego inwentarza prezentującego zasób Instytutu. Inwentarz uzupełniono o 228 tys. opisów akt, w rezultacie czego osiągnął rozmiar 1,5 mln rekordów. Należy zaznaczyć, że w związku z uchwałą Kolegium IPN (nr 11/16 z 25 października 2016 r.) pracownicy archiwum rozpoczęli przygotowania do zamieszczania w inwentarzu opisów jednostek archiwalnych akt o charakterze osobowym, których opis ma być tożsamy z opisem materiałów niemających charakteru akt osobowych.

W roku sprawozdawczym do Archiwum IPN wpłynęło 76 tys. wniosków. Blisko 15 tys. pochodziło od uprawnionych podmiotów (organów wymiaru sprawiedliwości, służb specjalnych, administracji i osób fizycznych), a prawie 9 tys. od naukowców i dziennikarzy. Zwiększyła się liczba spraw osób, które chcą zapoznać się z materiałami gromadzonymi przez organa bezpieczeństwa państwa na ich temat bądź dotyczącymi ich najbliższych. IPN zarejestrował ponad 6 tys. spraw. Dzięki nowelizacji ustawy w razie braku osoby najbliższej zmarłego w rozumieniu art. 115 § 11 kodeksu karnego uprawnienia takie uzyskali krewni boczni do czwartego stopnia pokrewieństwa. Ponadto pion archiwalny przyjął 29 tys. wniosków związanych z udostępnieniem dokumentów, skierowanych przez pracowników IPN. Należy zauważyć, że wzrosła również liczba sprawdzeń realizowanych w pomocach ewidencyjnych i wyniosła 314 tys.

Nadal prowadzony jest proces digitalizacji zbiorów mający na celu zabezpieczenie zasobu oraz zwiększenie jego dostępności. W okresie sprawozdawczym w całym pionie archiwalnym wykonano kopie cyfrowe prawie 42 tys. j.a., 25 tys. fotografii oraz około 50 mb kartotek.

Pracownicy Archiwum uczestniczą także w pracach związanych z nadawaniem odznaczenia Krzyż Wolności i Solidarności. W roku sprawozdawczym do 1355 wzrosła liczba wniosków o nadanie tego wyróżnienia. Pion archiwalny aktywnie uczestniczył również w organizacji 60 uroczystości, podczas których Prezes IPN wręczył działaczom byłej opozycji 12 orderów i 1321 odznaczeń.

Pracownicy Instytutu Pamięci Narodowej brali ponadto udział w pracach legislacyjnych w komisjach sejmowych nad tzw. ustawą dezubekizacyjną.

Podobnie jak w latach poprzednich, Instytut Pamięci Narodowej prowadził działalność popularyzatorską i edukacyjną realizowaną przez pracowników Biura Edukacji Publicznej i jego oddziałowych biur, a od 16 czerwca przez pracowników Biura Edukacji Narodowej i jego oddziałowych biur. Działania miały na celu wspieranie kształcenia Polaków (zarówno dzieci, młodzieży, jak i osób dorosłych) z zakresu historii najnowszej oraz upowszechnianie wiedzy o tym okresie historii Polski w kraju i poza jego granicami.

Organizowano lekcje, zajęcia muzealne, warsztaty dla nauczycieli, wykłady, seminaria, konwersatoria, konkursy, rajdy, przygotowywano wystawy, koncerty, filmy i spoty telewizyjne, prezentacje, przeglądy filmowe, gry planszowe, portale edukacyjne, teki edukacyjne itp.

Na uwagę zasługuje podjęcie współpracy z Wszechnicą Sejmową Biura Korespondencji i Informacji Kancelarii Sejmu RP przy realizacji projektu Sejm Dzieci i Młodzieży. Współorganizatorami tego przedsięwzięcia były ponadto Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Ośrodek Rozwoju Edukacji. Warto wskazać także współpracę z Ministerstwem Spraw Zagranicznych przy organizacji Światowych Dni Młodzieży czy porozumienie zawarte z Ministerstwem Edukacji Narodowej, w ramach którego Biuro Edukacji Narodowej rozpoczęło ogólnopolski cykl certyfikowanych szkoleń dla nauczycieli przedmiotów humanistycznych „Polski wiek XX – losy państwa i narodu". Seminaria rozpoczęto w 17 miastach w Polsce na ogół we współpracy z miejscowymi kuratoriami oświaty.

Istotną rolę w działalności edukacyjnej odgrywają projekty wystawiennicze. W roku sprawozdawczym powstało 20 ekspozycji, które prezentowano bezpłatnie nie tylko w kraju, ale także poza jego granicami. Na szczególną uwagę zasługuje wystawa „1956: Polska – Węgry. Historia i pamięć" przygotowana przez IPN we współpracy z węgierskim Komitetem Pamięci Narodowej oraz Węgierskim Instytutem Kultury w Warszawie, a także „Samarytanie z Markowej. Ulmowie – Polacy zamordowani przez Niemców za pomoc Żydom" przygotowana w kilkunastu wersjach językowych przez krakowski oddział IPN i pokazana w kilkudziesięciu miejscach na sześciu kontynentach. Kontynuowano także prezentacje 184 powstałych wcześniej wystaw.

Znaczną grupę osób skupiły ponadto organizowane czy współorganizowane przez IPN konkursy ogólnopolskie (m.in. „Epizody z najnowszej historii Polski w komiksie", „Sprzączki i guziki z orzełkiem ze rdzy", konkurs na scenariusz zajęć dla nauczycieli poświęcony 60. rocznicy wydarzeń 1956 roku – buntu społecznego w Polsce i antysowieckiego powstania na Węgrzech „Polska. Węgry. 1956", konkurs na Najlepszą Audycję Historyczną Roku) i regionalne („Z miast kresowych, wschodnich osad i wsi… . Losy dzieci i młodzieży deportowanych na Sybir w latach 1939–1956", „Kresy – polskie ziemie wschodnie w XX wieku", „Radomski Czerwiec 1976", „Z Gryfem w tle. Poznajmy najnowszą historię Pomorza Zachodniego 1945–1989").

Kolejną formą popularyzacji historii były debaty realizowane nie tylko w ramach ogólnopolskiego projektu, lecz również jako element wydarzeń lokalnych promujących historię najnowszą Polski, np. debaty podczas III Wrocławskich Dni z Rotmistrzem Pileckim lub Klub Debat Historycznych w formule debat oksfordzkich w Katowicach. W 12 regionalnych Turniejach Debat Historycznych wzięło udział 90 drużyn reprezentujących szkoły ponadgimnazjalne. Zwycięzcy turniejów regionalnych w czerwcu 2016 r. spotkali się w siedzibie Sejmu RP na turnieju finałowym o Puchar Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej.

Nadal dużym zainteresowaniem cieszą się portale historyczne, na których publikowane są dokumenty czy zdjęcia z archiwum Instytutu. Na uwagę zasługuje uruchomiony w 2016 r. portal www.polska1918-89.pl. Uaktualniono także powstałą w 2012 r. stronę www.truthaboutcamps.eu, informującą o niemieckich obozach zagłady i obozach koncentracyjnych w okupowanej Polsce. Popularyzacja tej strony (przygotowanej także w językach: angielskim, niemieckim, francuskim i bułgarskim) jest szczególnie istotna, ponieważ IPN stara się brać udział w zwalczaniu używanego nadal, m.in. w zachodnich mediach, kłamliwego określenia „polskie obozy śmierci". Systematycznie rosła też liczba osób korzystających w roku sprawozdawczym z Facebooka, na którym regularnie umieszczane są linki do wszystkich najważniejszych informacji ze strony internetowej IPN. Pod koniec roku tygodniowo zasięg postów na tym najpopularniejszym kanale mediów społecznościowych regularnie przekraczał 200 tys. użytkowników.

Program polonijny to także bardzo ważne przedsięwzięcie IPN, z sukcesem realizowane od kilku lat. Jego adresatami są Polonia i Polacy mieszkający poza granicami kraju. W ramach tego programu nawiązywana jest współpraca z polonijnymi placówkami oświatowymi, którym prezentowana jest aktualna oferta edukacyjna Instytutu, prowadzone są różnego typu zajęcia i warsztaty dla nauczycieli i uczniów.

Szczególny nacisk w 2016 r. został położony ze względu na przypadające rocznice na wydarzenia 1956 r., Czerwca ‘76 oraz 35. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego.

Nowelizacja ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej, która weszła w życie 16 czerwca 2016 r., postawiła przed IPN zadanie przeorganizowania pracy badawczej, która ma objąć nowe, niebędące dotychczas w polu zainteresowania IPN zakresy tematyczne, dlatego konieczne będzie powołanie nowych Centralnych Projektów Badawczych lub też ich przeformułowanie.

W 2016 r. kontynuowano prace nad 11 ogólnopolskimi projektami badawczymi oraz prowadzono projekty oddziałowe. We wszystkich projektach, oprócz historyków zatrudnionych w IPN, uczestniczą także badacze z innych ośrodków. W ramach prowadzonych badań powstają cenne monografie, edycje źródeł czy też biografie cieszące się szczególnym zainteresowaniem nie tylko wąskiej, wyspecjalizowanej grupy badaczy, ale także rosnącej w siłę rzeszy miłośników książki historycznej. W 2016 r. wydano 193 publikacje, 43 publikacje centralne i oddziałowe udostępniono bezpłatnie w wersjach elektronicznych. Ponadto w wersji papierowej i elektronicznej ukazały się cztery tytuły periodyków: „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” (jeden numer), „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska” (dwa numery), „Pamięć i Sprawiedliwość” (dwa numery) oraz „Pamięć.pl – Biuletyn IPN” (dziewięć numerów).

Ustalenia prowadzonych prac były prezentowane podczas kilkudziesięciu konferencji naukowych zarówno krajowych, jak i międzynarodowych, w których, poza badaczami polskimi, uczestniczyli także przedstawiciele renomowanych uczelni międzynarodowych.

Intensywność działań w ramach projektów badawczych spowodowała, że niektóre z nich, np. „Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych, etnicznych i cudzoziemców”, zasadniczo zostały już zrealizowane, dlatego rozważane jest ich wygaszenie lub zmiana formuły.

Pracownicy IPN zaangażowani w pracę badawczą podnoszą swoje kwalifikacje, o czym świadczą uzyskiwane stopnie i tytuły naukowe nadawane przez różne ośrodki naukowe. W roku sprawozdawczym jeden z naukowców uzyskał tytuł profesora, 2 osoby – stopień naukowy doktora habilitowanego oraz 6 osób stopień doktora.

W 2016 r. kontynuowano, zapoczątkowane przez pracowników Samodzielnego Wydziału Poszukiwań, prace realizowane w ramach projektu „Poszukiwanie nieznanych miejsc pochówku ofiar terroru komunistycznego 1944–1956”. Dzięki nowelizacji ustawy o IPN prace zyskały nowy wymiar oraz szersze ramy czasowe, objęły bowiem poszukiwania miejsc spoczynku osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od 8 listopada 1917 do 31 lipca 1990 r. Miejsca spoczynku ofiar poszukiwane są nie tylko na terenie Polski, ale także poza jej granicami.

Miejsca pochówków poszukiwanych osób ustalane są przede wszystkim na podstawie kwerend prowadzonych zarówno w zasobie archiwalnym IPN, jak również w zasobach archiwalnych Wojskowego Biura Historycznego, zbiorach archiwalnych innych podmiotów publicznych i prywatnych. Ponadto gromadzi się i analizuje relacje świadków. Czynności te pozwalają na typowanie miejsc do prowadzenia prac poszukiwawczych.

Na uwagę w roku sprawozdawczym zasługują przede wszystkim prace przeprowadzone w Starym Grodkowie. Ich celem było poszukiwanie ofiar zbrodni komunistycznej dokonanej na członkach jednej z grup przerzutowych oddziału NSZ Henryka Flamego ps. „Bartek” w ramach operacji nadzorowanej przez MBP o kryptonimie „Lawina”. Prace trwały również w obrębie kwatery „Ł” Cmentarza Wojskowego na Powązkach w Warszawie czy w Kielcach, gdzie wytypowano miejsce pogrzebania szczątków czterech osób związanych z podziemiem niepodległościowym.

Nowelizacja ustawy o IPN pozwoliła na rozpoczęcie od sierpnia 2016 r. działań organizacyjno-prawnych związanych z utworzeniem w Instytucie Bazy Materiału Genetycznego. Opracowano narzędzie informatyczne służące do przetwarzania danych i informacji znajdujących się w bazie. Ponadto pracownicy pionu poszukiwań i identyfikacji podejmowali wiele działań mających na celu ustalenie danych krewnych poszukiwanych ofiar oraz zabezpieczenie od nich materiału genetycznego, będącego podstawą do przeprowadzenia badań porównawczych w celu zidentyfikowania szczątków ofiar.

Jedynym w Polsce, do 1 sierpnia 2016 r., organem państwowym inicjującym i koordynującym działalność związaną z upamiętnianiem historycznym była Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Ustawodawca,

w drodze nowelizacji ustawy o IPN, zadania te przekazał Instytutowi Pamięci Narodowej, który od tej pory prowadzi działalność związaną z upamiętnianiem historycznych wydarzeń, miejsc i postaci w dziejach walk i męczeństwa narodu polskiego w kraju i za granicą oraz miejsc walki i męczeństwa innych narodów na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 8 listopada 1917 do 31 lipca 1990 r.

Należy zauważyć, że Instytut Pamięci Narodowej nie jest organem administracji rządowej, dlatego w sprawach, które mogą mieć wpływ na realizację polityki państwa oraz umów międzynarodowych dotyczących miejsc pamięci narodowej oraz grobów i cmentarzy wojennych, musi podejmować działania w porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Zadania dotyczące problematyki grobownictwa wojennego wymagają znacznego nakładu pracy i dokładnego poznania specyfiki tematu, przepisów prawnych i współpracy z odpowiedzialną za groby wojenne administracją rządową. Na Instytut Pamięci Narodowej nałożono od 2016 r. obowiązek oceny stanu opieki nad grobami wojennymi w kraju i za granicą, dlatego nowo powstałe Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa podjęło się zadania stworzenia, przy współpracy z oddziałami IPN i urzędami wojewódzkimi, ewidencji licznych obiektów grobownictwa wojennego znajdujących się na terytorium Polski. Warto odnotować, że ewidencja obiektów grobownictwa wojennego przede wszystkim z okresu II wojny światowej stworzona w latach 50. przez pracowników Ministerstwa Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa, a przejęta w 1998 r. przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa i przez lata sukcesywnie uzupełniana, jest w całości w posiadaniu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

IPN ma również za zadanie sprawowanie opieki na grobami naszych rodaków pochowanych za granicą, w najdalszych zakątkach świata. W pierwszej kolejności postanowiono zebrać jak najwięcej informacji o grobach naszych żołnierzy i obywateli poległych i zmarłych w obu wojnach światowych, a pochowanych na terenie Niemiec, Czech i Słowacji, ponieważ tymi grobami nie interesowała się była Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Do obowiązków Prezesa IPN należy wydawanie decyzji zezwalających na ekshumację szczątków z grobów wojennych. W roku sprawozdawczym wydano 95 stosownych decyzji. Równolegle do wymienionych wyżej działań biuro opiniowało inicjatywy związane z realizacją upamiętnień bądź urządzaniem grobów wojennych, które formułowano w związku z kierowanymi do Instytutu interwencjami, na wniosek inicjatorów lub na potrzeby organów administracji publicznej wydających zezwolenia na lokalizację takich obiektów.

Kolejnym zadaniem wykonywanym przez pracowników realizujących zadania z zakresu upamiętniania walk i męczeństwa jest ocena funkcjonujących w przestrzeni publicznej nazw podlegających rygorom ustawy z 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej. Opiniowane są inicjatywy dotyczące zmiany nazewnictwa propagującego ideologię totalitarną.

W 2016 r. na działalność pionu ścigania wpływ miały również nowelizacje ustaw: z 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (Dz.U. poz. 177) oraz z 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw skutkujących istotnym rozszerzeniem zakresu obowiązków ustawowych prokuratorów Komisji Ścigania.

W związku z nowelizacją ustawy Prawo o prokuraturze prokurator przełożony jest uprawniony m.in. do wydawania poleceń co do treści czynności procesowej, a w przypadku stwierdzenia istotnego uchybienia w zakresie sprawności postępowania przygotowawczego albo oczywistej obrazy przepisów prawa przy prowadzeniu sprawy jest zobligowany do wytknięcia takiego uchybienia prokuratorowi podległemu.

Nowelizując ustawę o IPN, dokonano także modyfikacji definicji zbrodni komunistycznej: do tej kategorii należą teraz czyny popełnione od 8 listopada 1917 do 31 lipca 1990 r. Zmiana ta rozszerzyła zakres właściwości rzeczowej Komisji Ścigania o czyny popełnione od 8 listopada 1917 do 16 września 1939 r., którym to okres komisja dotychczas się nie zajmowała.

W 2016 r. prokuratorzy Komisji Ścigania zakończyli 1198 śledztw, w tym: 687 dotyczących zbrodni komunistycznych, 465 – zbrodni nazistowskich, 10 – innych przestępstw stanowiących zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne oraz 36 śledztw o przestępstwa z art. 54 i art. 55 ustawy o IPN. Prokuratorzy pionu ścigania w roku sprawozdawczym przesłuchali 3925 świadków oraz 9 osób w charakterze podejrzanych. Zakończyli 985 postępowań wydaniem postanowienia o umorzeniu śledztwa, w tym – 611 na podstawie art. 322 § 1 kpk, a kolejnych 374 – umorzeniem z innych powodów (art. 17 § 1 pkt 1–11 kpk,

np. wobec śmierci podejrzanego, braku ustawowych znamion czynu zabronionego). Po przeprowadzeniu postępowania sprawdzającego prokuratorzy oddziałowych komisji w 149 sprawach wydali postanowienia o odmowie wszczęcia śledztwa, a w 44 – inne decyzje kończące postępowanie (np. decyzję o połączeniu danego postępowania sprawdzającego z innymi prowadzonymi już postępowaniami lub decyzję o przekazaniu postępowania według właściwości). Prokuratorzy w 2016 r. skierowali do sądów 7 aktów oskarżenia, którymi objęto łącznie 8 oskarżonych.

Kontynuowana jest zainaugurowana 7 marca 2012 r. akcja „Ostatni Świadek", w wyniku której pozyskiwane są dane do przeprowadzenia postępowań karnych w zgłoszonych sprawach. Ponadto w ramach tej akcji pozyskuje się cenny materiał źródłowy do badań prowadzonych przez historyków.

Istotnym elementem działalności Komisji Ścigania w 2016 r. była współpraca z Samodzielnym Wydziałem Poszukiwań, kierowanym przez dr. hab. Krzysztofa Szwagrzyka, a następnie z nowo utworzonym Biurem Poszukiwań i Identyfikacji, której celem było prowadzenie prac poszukiwawczych i ekshumacyjnych szczątków ofiar zbrodni komunistycznych pochowanych w bezimiennych grobach. Czynności procesowe podejmowane są przez prokuratorów w następstwie informacji przekazywanych przez komórki kierowane przez dr. hab. Krzysztofa Szwagrzyka, zastępcę prezesa IPN i dyrektora Biura Poszukiwań i Identyfikacji.

W 2016 r. prokuratorzy oddziałowych komisji dokonali przeglądu 1851 spraw sądów okręgowych prowadzonych na podstawie ustawy z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu państwa polskiego (Dz.U. z 2014 r., poz. 1851 z późn. zm.) i zarejestrowali 388 spraw w celu podjęcia działań wynikających z przywoływanych powyżej przepisów. Do końca 2016 r. skierowano do poszczególnych sądów łącznie 132 wnioski o unieważnienie wyroków, z czego sądy zakończyły 59 spraw.

Nadal na prokuratorach ciąży obowiązek zakończenia 3467 śledztw w sprawach o zbrodnie nazistowskie, ujawnionych w procesie skontrum, pozostałych bez procesowego rozstrzygnięcia po byłej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Lustracja to kolejne zadanie nałożone przez ustawodawcę na Instytut Pamięci Narodowej. Do jego realizacji powołane zostało Biuro Lustracyjne, które ma m.in. obowiązek przyjmowania i rejestracji oświadczeń lustracyjnych, analizowania ich i zbierania materiałów niezbędnych do ich właściwej oceny. W 2016 r. do biura wpłynęło 3618 nowych oświadczeń lustracyjnych od osób pełniących funkcje publiczne lub kandydujących do ich objęcia. Obecnie w zasobie biura znajduje się 375 191 oświadczeń lustracyjnych, a łącznie zakończono 10 326 spraw.

Prokuratorzy pionu lustracyjnego skierowali 144 wnioski o wszczęcie postępowań lustracyjnych z uwagi na uzasadnioną wątpliwość co do prawdziwości badanego oświadczenia i przedstawili 6 stanowisk w tzw. postępowaniach autolustracyjnych. W 158 sprawach zapadły prawomocne orzeczenia sądowe, w tym 127 orzeczeń uznających, że kwestionowane oświadczenia lustracyjne są niezgodne z prawdą.

W przygotowywanych przez biuro katalogach: funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa, osób pełniących kierownicze stanowiska partyjne i państwowe PRL, osób rozpracowywanych przez organy bezpieczeństwa zamieszczono dane dotyczące 16 290 nowych osób. W katalogu osób pełniących najważniejsze funkcje publiczne opublikowano natomiast dane dotyczące 185 nowych, dotychczas niepublikowanych osób.

***

W sierpniu 2016 r. dzięki materiałom Instytutu Pamięci Narodowej i współpracy Instytutu z Ośrodkiem Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego powstała strona internetowa http://zapisyterroru.pl/dlibra, będąca jednym z największych zbiorów świadectw ludności cywilnej okupowanej Europy. Na portalu „Zapisy Terroru" publikowane są protokoły przesłuchań świadków – obywateli polskich, którzy po II wojnie światowej składali zeznania przed Główną Komisją Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce. To wstrząsające zapisy osobistych doświadczeń tysięcy Polaków – ofiar terroru niemieckiego, ich rodzin i bliskich.

Warto też odnotować, że IPN wspólnie z Kancelarią Prezydenta rozpoczął w listopadzie 2016 r. cykl dwuletnich debat wybitnych historyków w Belwederze. Pierwsze ze spotkań nosiło tytuł „Akt 5 listopada 1916 roku. Prolog niepodległości?" i zainicjowało obchody 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości.

1. Organ kolegialny

1.1. Sprawozdanie z działalności Rady IPN

W związku z wejściem w życie ustawy z 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r., poz. 749) uległa skróceniu kadencja powołanej w 2011 r. Rady IPN, która pracowała w składzie: prof. Andrzej Chojnowski, prof. Antoni Dudek, prof. Andrzej Friszke, dr Antoni Kura, dr hab. Grzegorz Motyka, dr hab. Artur Mudrecki, prof. Bolesław Orłowski, prof. Andrzej Paczkowski i prof. Tadeusz Wolsza.

W roku sprawozdawczym pracami Rady kierował Antoni Dudek, a zastępcami przewodniczącego byli: Andrzej Friszke, Artur Mudrecki i Tadeusz Wolsza. Do chwili wygaśnięcia mandatu Rada odbyła 8 posiedzeń, w których oprócz członków Rady uczestniczyli: Prezes IPN dr Łukasz Kamiński lub delegowani przez niego przedstawiciele, którzy informowali o bieżących sprawach Instytutu oraz odpowiadali na pytania i interpelacje. W zależności od tematu obrad w posiedzeniach uczestniczyli dyrektorzy lub wicedyrektorzy odpowiednich pionów Instytutu oraz pracownicy merytoryczni. W trakcie posiedzeń m.in.: przyjęto sprawozdanie z działalności Rady za rok 2015 (7 stycznia); zapoznano się z realizacją Centralnych Projektów Badawczych (28 stycznia i 18 lutego): „Ziemie polskie pod okupacją 1939–1945", „Zagłada Żydów na ziemiach polskich", „Polska emigracja polityczna 1939–1990", a także „Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz cudzoziemców"; omówiono: „Informację o działalności Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w okresie 1 stycznia 2015 r. – 31 grudnia 2015 r." (17 marca) oraz złożone zgodnie z art. 24a ustawy o IPN, przez dr. Łukasza Kamińskiego, prezesa IPN sprawozdanie z działalności Instytutu za 2015 r., które przyjęto jednogłośnie (7 kwietnia); przyjęto (17 marca) stanowisko dotyczące projektu ustawy o zmianie ustawy o IPN zgłoszonego przez grupę posłów Prawa i Sprawiedliwości oraz uchwałę w sprawie zasad i trybu przeprowadzenia konkursu na stanowisko Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, na który nie zgłosił się żaden kandydat. Podczas posiedzeń omówiono także: sytuację powstałą w związku z przejęciem przez IPN dokumentów będących w posiadaniu gen. Czesława Kiszczaka (18 lutego), ankietowe badanie, jak postrzegany jest pion archiwalny IPN przez użytkowników korzystających z zasobu archiwalnego Instytutu oraz wysłuchano informacji prezesa IPN na temat ostatnich działań pionu śledczego (3 marca). Rada podjęła także uchwałę w sprawie stanowiska dotyczącego przyjęcia do zasobu archiwalnego Instytutu dokumentów osobowych źródeł informacji Milicji Obywatelskiej (7 kwietnia). Ponadto omówiła (28 kwietnia) sytuację i podjęła stosowne działania będące wynikiem ogłoszenia przez przewodniczącego Rady 24 marca 2016 r. konkursu na stanowisko Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej. Przyjęła (przy jednym głosie wstrzymującym się) uchwałę w sprawie terminu zgłaszania kandydatów na stanowisko Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, a podczas ostatniego posiedzenia (19 maja) odbyła dyskusję podsumowującą swoją pięcioletnią działalność oraz podjęła w tej sprawie, niejednogłośnie (przy trzech głosach wstrzymujących), stanowisko: „Kończąc z woli Parlamentu RP działalność przed upływem kadencji, Rada Instytutu Pamięci Narodowej pragnie

przypomnieć zasady i wartości, którymi się kierowała w minionych latach. Instytut Pamięci Narodowej traktowaliśmy jako dobro wspólne państwa polskiego, instytucję ponadpartyjną, służącą całemu narodowi, powołaną do dokumentowania historii Polski przede wszystkim w epoce, której granice wyznaczają lata 1939–1990. Wykonując nasze ustawowe zadania, dbaliśmy o to, aby bieżące konflikty polityczne nie przenosiły się na działalność IPN, a w toczonych w Instytucie dyskusjach o przeszłości obecne były różne wrażliwości i punkty widzenia. Staraliśmy się też tworzyć klimat poszanowania różnych racji oraz wysokiego poziomu podejmowanych badań i działań edukacyjnych. Łączyły nas następujące pryncypia, wyznaczające ramy aktywności IPN:

- uznanie prawa Polski do niepodległości i afirmacja postaw niepodległościowych;
- przekonanie, że poszanowanie życia ludzkiego i praw człowieka, niszczonych przez totalitaryzmy, powinny być nadrzędnym kryterium oceniania przeszłości;
- szacunek dla polskiej historii, który wymaga mówienia prawdy nawet wtedy, gdy jest ona niewygodna;
- przeświadczenie, że relacje z innymi narodami należy budować, opierając się na prawdzie, ale bez ignorowania ich wrażliwości;
- świadomość, że ludzkie wybory bywały w trudnej przeszłości skomplikowane, należy więc zachować umiar w ferowaniu wyroków.

Dążyliśmy do tego, aby skutecznie realizowane były zadania nałożone na IPN w ustawie, w tym w jej preambule, mówiącej o badaniu struktur i systemu represji oraz ich ofiar, którym należne jest moralne zadośćuczynienie. W minionych latach systematycznie obserwowaliśmy i wspieraliśmy ogromną pracę, jaką wykonano w archiwum IPN, m.in. przez udoskonalenie inwentarzy, co umożliwia szybsze udostępnianie materiałów archiwalnych zdeponowanych w Instytucie. Godne uznania są też rezultaty pracy historyków zatrudnionych w IPN, które znalazły wyraz w licznych publikacjach naukowych, jak również edukatorów, skutecznie docierających z wiedzą historyczną do szerokich kręgów społeczeństwa, w tym zwłaszcza do młodzieży. Staraliśmy się, aby pion lustracyjny, działając ściśle w granicach nakreślonych przez prawo, realizował swoją misję bez wielkiego rozgłosu, ale skutecznie. Do jego osiągnięć należy także systematyczna rozbudowa katalogów osób represjonowanych, funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa oraz osób zajmujących kierownicze stanowiska partyjne i państwowe w epoce PRL. Monitorowaliśmy działalność pionu śledczego Instytutu, który zajmował się zbrodniami systemów totalitarnych popełnionych na narodzie polskim, choć ograniczenia ustawowe nie pozwoliły na właściwe wykorzystanie jego potencjału. Kontrolowaliśmy, a jednocześnie w niezbędnym zakresie wspieraliśmy bardzo szeroko rozwiniętą działalność IPN na arenie międzynarodowej, a także współpracę Instytutu z organizacjami społecznymi, w tym zwłaszcza ze środowiskami kombatanckimi oraz środowiskami akademickimi. Wszystko to przyczyniło się do wzmocnienia prestiżu Instytutu.

Działalność IPN w minionym pięcioleciu była – co potwierdzają wyniki badań opinii publicznej – bardzo dobrze oceniana przez większość Polaków, a uczestnicy licznych delegacji zagranicznych interesujących się organizacją i metodami działania Instytutu podkreślali, że cieszy się on także uznaniem w innych państwach zmagających się z trudnym dziedzictwem przeszłości. Za wszystkie te dokonania, za pracę nacechowaną profesjonalizmem i ofiarnością, Rada pragnie podziękować pracownikom Instytutu z jego Prezesem dr. Łukaszem Kamińskim na czele.

Staraliśmy się, aby działalność IPN cechowała solidność i wiarygodność, które są niezbędne dla budowania prestiżu Instytutu i kształtowania właściwych postaw obywatelskich wobec przeszłości. Pragniemy wierzyć, że powyższe zasady zostaną zachowane, a nowe władze Instytutu, przed którymi nowelizacja ustawy stawia wiele trudnych zadań, dokonają obiektywnej oceny dotychczasowego dorobku IPN. W szczególności mamy nadzieję, że postanowione już zmiany w strukturze Instytutu – w tym podział pionu edukacji publicznej – nie staną się przyczyną odejścia cenionych pracowników.

Wyrażamy nadzieję, że – niezależnie od bieżących i przyszłych podziałów politycznych – IPN pozostanie istotną wartością w polskim życiu publicznym”.

1.2. Sprawozdanie z działalności Kolegium IPN

Zgodnie z ww. ustawą w miejsce Rady powstało dziewięcioosobowe Kolegium IPN. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwałami z 23 czerwca 2016 r. powołał 5 członków, tj. dr. hab. Sławomira Cenckiewicza, prof. Jana Drausa, prof. Piotra Franaszka, ks. prof. Józefa Mareckiego, Krzysztofa Wyszkowskiego, którzy zostali wybrani spośród 10 kandydatów. Z kolei Senat Rzeczypospolitej Polskiej uchwałą z 24 czerwca 2016 r. spośród czterech kandydatur powołał w skład Kolegium prof. Wojciecha Polaka i prof. Tadeusza Wolszę, a Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej postanowieniem z 27 czerwca 2016 r. w skład Kolegium powołał prof. Andrzeja Nowaka i Bronisława Wildsteina.

Pierwsze posiedzenie Kolegium zwołał 28 czerwca 2016 r. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej Marek Kuchciński. Od tego też dnia rozpoczyna się trwająca 7 lat kadencja Kolegium. Podczas spotkania członkowie Kolegium omówili sprawy organizacyjne (przyjmując m.in. regulamin organizacyjny oraz dokonując wyboru przewodniczącego i jego zastępców) oraz ogłosili pierwszy publiczny konkurs na stanowisko Prezesa IPN. Pracami Kolegium od 28 czerwca przez rok kieruje przewodniczący prof. Jan Draus, a zastępcami przewodniczącego są: dr hab. Sławomir Cenckiewicz i prof. Tadeusz Wolsza.

W oznaczonym przez Kolegium terminie na konkurs na stanowisko prezesa IPN wpłynęły zgłoszenia czterech osób: dr. Marka Chrzanowskiego, dr. hab. Zbigniewa Romka, dr. Jarosława Szarka oraz dr. Pawła Ukielskiego. Na nadzwyczajnym posiedzeniu Kolegium 14 lipca 2016 r., po wymaganych przez ustawę uprzednich sprawdzeniach archiwalnych, dokonano oceny pod względem formalnym nadesłanych zgłoszeń i wszystkich kandydatów zakwalifikowano do drugiego etapu konkursu.

18 lipca 2016 r. odbyły się publiczne przesłuchania kandydatów i po naradzie, w głosowaniu tajnym, wybrano jednogłośnie kandydata w osobie Jarosława Szarka. Następnie procedura powołania prezesa przeniosła się do parlamentu. Marszałek Sejmu RP skierował do Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka wniosek Kolegium o powołanie Jarosława Szarka na Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej. Komisja na posiedzeniu 19 lipca rozpatrzyła wniosek i pozytywnie zaopiniowała kandydaturę. Sejm na 23. posiedzeniu 21 lipca powołał na tę funkcję Jarosława Szarka 256 głosami (166 przeciw, 13 wstrzymało się). 21 lipca Senat RP wyraził zgodę na wybór Jarosława Szarka na Prezesa IPN. 22 lipca dr Jarosław Szarek złożył ślubowanie. Tego też dnia odbyło się nadzwyczajne posiedzenie Kolegium. Wówczas to członkowie Kolegium spotkali się z nowo powołanym prezesem oraz zastępcami prezesów: dr. hab. Krzysztofem Szwagrzykiem i dr. Mateuszem Szpytmą oraz z dr. Marcinem Stefaniakiem – dyrektorem generalnym, których kandydatury zaopiniowali na stanowiska kierownicze wymienione w statucie IPN.

Kolegium podczas kolejnych posiedzeń:

- zajęło się oceną kryteriów nadawania klauzul tajności w ramach przeglądu dokumentów znajdujących się w wyodrębnionym tajnym zbiorze w archiwum IPN, o którym mowa w art. 19 ustawy z 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o IPN-KŚZpNP oraz niektórych innych ustaw. W posiedzeniu uczestniczyli: Antoni Macierewicz, minister obrony narodowej, Mariusz Kamiński, minister-koordynator służb specjalnych, członek Rady Ministrów, prof. Piotr Pogonowski, szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Tomasz Zdzikot, podsekretarz stanu w MSWiA, przedstawiciele Straży Granicznej, a także dr Jarosław Szarek, Prezes IPN, zastępcy prezesa: dr hab. Krzysztof Szwagrzyk i dr Mateusz Szpytma oraz dr Marcin Stefaniak, dyrektor generalny. Ustalono wówczas zasady związane z przeglądem byłego zbioru wyodrębnionego oraz że do 31 marca 2017 r. zakończony zostanie przegląd materiałów byłego zbioru wyodrębnionego IPN. Prezes IPN zastrzegł sobie prawo – zgodnie z art. 19 ust. 2 ww. ustawy – nadania klauzuli tajności i zapewnienia warunków ochrony dokumentów niejawnych (19 września);
- omówiło koncepcję działania Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN oraz jego oddziałowych biur (25 października);
- oceniło działanie Biura Badań Historycznych oraz realizację Centralnych Projektów Badawczych (22 listopada);
- wysłuchało informacji na temat realizacji przeglądu dokumentów znajdujących się w wyodrębnionym, tajnym zbiorze archiwum Instytutu, o którym mowa w art. 19 ustawy z 29 kwietnia 2016 r.

o zmianie ustawy o IPN-KŚZpNP oraz niektórych innych ustaw oraz problemów dotyczących działalności Archiwum IPN (20 grudnia);

• zapoznało się z pracami Polsko-Ukraińskiego Forum Historyków (19 września);

• wysłuchało informacji na temat śledztwa w sprawie zabójstwa księdza Jerzego Popiełuszki (22 listopada);

• omówiło sprawy wydawnicze oraz sposób recenzowania publikacji wydawanych przez IPN (20 grudnia).

W wyżej wymienionych posiedzeniach Kolegium brał udział Prezes IPN dr Jarosław Szarek oraz zastępcy prezesa, a także osoby upoważnione przedstawiające informacje na temat bieżących spraw Instytutu oraz odpowiadające na pytania i interpelacje członków Kolegium. Kolegium podczas posiedzeń podjęło także uchwały w sprawie: formy inwentarza archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej oraz zgłoszonych przez prezesa kandydatów na stanowiska kierownicze wymienione w statucie IPN w związku z realizacją art. 23 ust. 2 pkt 2 ustawy o IPN.

W roku sprawozdawczym, począwszy od 28 czerwca, Kolegium odbyło 9 posiedzeń.

Należy dodać, że członkowie Kolegium nie tylko brali udział w posiedzeniach, ale także aktywnie uczestniczyli w przedsięwzięciach organizowanych lub współorganizowanych przez Instytut oraz dotyczących jego działalności.

Krzysztof Wyszkowski uczestniczył w Kielcach 4 lipca w obchodach 70. rocznicy tragicznych wydarzeń w Kielcach 4 lipca 1946 r. oraz w dwóch debatach na ten temat – współorganizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Instytut Pamięci Narodowej – Delegaturę w Kielcach, Narodowe Centrum Kultury oraz Europejską Sieć Pamięć i Solidarność. Pierwsza, międzynarodowa debata, to: „Antysemityzm jako narzędzie komunizmu. Pytania – hipotezy – interpretacje", druga – „Badacze wobec wydarzeń w Kielcach 4 lipca 1946 r. Pytania – hipotezy – interpretacje".

Doktor hab. Sławomir Cenckiewicz uczestniczył w dyskusjach: o tzw. zbiorze zastrzeżonym IPN w Warszawie (28 października) w ramach cyklu: „Tajemnice wywiadu" prezentującego dzieje polskiego wywiadu i kontrwywiadu w XX w. oraz „Ludowe Wojsko Polskie – armia polska czy obca?" w Warszawie (12 grudnia) w ramach cyklu „Między swastyką a czerwoną gwiazdą". Wraz z prof. Andrzejem Nowakiem wziął udział w konferencji znawców Rosji: „Koniec imperium 1991(?) – ćwierć wieku później. Imperium sowieckie: rozpad, dziedzictwo i próby odbudowy" w Krakowie (8 grudnia) współorganizowanej przez Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie oraz Akademię Ignatianum. Ponadto uczestniczył w uroczystym pożegnaniu bohaterów: Danuty Siedzikówny „Inki" i Feliksa Selmanowicza „Zagończyka" w Gdańsku (28 sierpnia), w którym także udział wzięli: prof. Wojciech Polak, prof. Tadeusz Wolsza oraz Krzysztof Wyszkowski.

Profesor Wojciech Polak uczestniczył w dyskusji „Jak zginął ksiądz Jerzy?" w Warszawie (19 października) oraz w konferencji naukowej „Stan wojenny w Polsce 1981–1983" w Gdańsku (12–13 grudnia).

Ksiądz profesor Józef Marecki został powołany w grudniu 2016 r. z ramienia IPN-KŚZpNP na członka Rady Programowej edycji źródłowej „Pro memoria" kardynała Stefana Wyszyńskiego. Ponadto uczestniczył w konferencji naukowej, zorganizowanej w Poznaniu (23 listopada) przez poznański oddział IPN przy współpracy z Instytutem Historii UAM w Poznaniu z okazji zakończenia prac nad centralnym projektem „Miejsca święte pod nieświętym nadzorem. Polityka władz wobec sanktuariów w latach 1945–1989", podczas której wygłosił referat: *Działalność aparatu bezpieczeństwa wobec sanktuarium pasyjno-maryjnego w Kalwarii Zebrzydowskiej w latach 1945–1989*.

Profesor Andrzej Nowak uczestniczył w konferencji naukowej „Polska polityka historyczna w międzynarodowym wymiarze: w poszukiwaniu źródła sukcesu" w Warszawie (17 października), która zainaugurowała działalność Fundacji im. Janusza Kurtyki. W konferencji tej wzięli także udział Bronisław Wildstein oraz prof. Jan Draus, który jest członkiem Rady Naukowej Fundacji. Profesor Nowak zasiadał także w 2016 r. w jury IX edycji konkursu „Książka Historyczna Roku" o nagrodę im. Oskara Haleckiego.

Profesorowie Piotr Franaszek i Tadeusz Wolsza uczestniczyli w pierwszej debacie historyków z okazji obchodów 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości „Akt 5 listopada 1916 roku. Prolog

niepodległości?", współorganizowanej przez Kancelarię Prezydenta RP i Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie (5 listopada).

Profesor Tadeusz Wolsza wziął udział w spotkaniu z cyklu „Polacy to naród emigrantów" poświęconemu emigracyjnemu dziennikarstwu w Warszawie (16 marca); w dyskusjach w związku z promocjami książek: Marka Wierzbickiego *Harcerz, żołnierz, obywatel. Zygmunt Lechosław Szadkowski (1912––1995)* w Warszawie (1 czerwca) oraz *Millenium na uchodźstwie w 50. rocznicę* (14 grudnia). Wygłosił także wykład w Klubie Historycznym im. gen. Stefana Roweckiego „Grota" w Bydgoszczy (14 listopada) *Świadkowie Katynia* oraz wręczał nagrody w imieniu kierownictwa IPN w konkursie adresowanym do uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych „Rotmistrz Pilecki – Bohater Niezwyciężony" (19 listopada). Był także w 2016 r. jednym z członków jury IX edycji Konkursu im. Władysława Pobóg-Malinowskiego na „Najlepszy Debiut Historyczny Roku".

Profesor Piotr Franaszek uczestniczył w ogólnopolskiej konferencji naukowej „Resortowi twórcy" w Warszawie (20–22 września) zorganizowanej przez IPN w ramach Centralnego Projektu Badawczego „Aparat bezpieczeństwa wobec środowisk twórczych, dziennikarskich i naukowych". Ponadto wraz z ks. prof. Józefem Mareckim uczestniczył w dyskusji panelowej Krakowskiego Klubu Wtorkowego, poświęconej działalności IPN (6 września).

Profesor Jan Draus brał udział w konferencji współorganizowanej przez rzeszowski oddział IPN oraz Uniwersytet Rzeszowski „Arcybiskup Ignacy Tokarczuk – Doktor Honoris Causa Uniwersytetu Rzeszowskiego" (19 grudnia), głosząc referat: *Abp Ignacy Tokarczuk wobec niezależnych inicjatyw kulturalnych*.

Uczestnictwo członków Kolegium w przedsięwzięciach naukowych organizowanych i współorganizowanych przez IPN pozwala na bezpośrednie zapoznanie się z działalnością Instytutu, ułatwia dokonanie oceny działań podejmowanych przez Instytut i jego pracowników. Ponieważ przewodniczący Kolegium jest z urzędu jednocześnie wiceprzewodniczącym Kapituły Nagród „Świadek Historii", dlatego też w roku sprawozdawczym upoważniona przez niego osoba uczestniczyła w spotkaniach Kapituły.

2. Działalność krajowa

2.1. Współpraca z instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi

Instytut Pamięci Narodowej, realizując swoje ustawowe zadania, współpracuje z wieloma instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi w celu upamiętniania najnowszej historii Polski i Polaków.

W 2016 r. kontynuowany był projekt „Poszukiwania nieznanych miejsc pochówku ofiar terroru komunistycznego 1944–1956" realizowany przez Samodzielny Wydział Poszukiwań, od 16 czerwca 2016 r. przez Biuro Poszukiwań i Identyfikacji. 9 czerwca 2016 r. w Pałacu Prezydenckim odbyła się uroczystość wręczenia not identyfikacyjnych 22 rodzinom ofiar dwóch totalitaryzmów – komunistycznego i niemieckiego. Zidentyfikowani to: Bronisław Chajęcki, Adam Dedio, Julian Dudyński, Zygmunt Dudyński, Aleksander Gąska, Zygmunt Jezierski, Jan Kaim, Czesław Kania, Zygmunt Kęska, Władysław Koba, Stanisław Konczyński, Tadeusz Masłoń, Franciszek Nakoneczny, Leopold Rząsa, Feliks Selmanowicz, Stefan Skrzyszowski, Jerzy Staniewicz, Antoni Suchocki, Antoni Trzepla, Jan Wądołowski, Klemens Wincenciuk oraz Michał Zygo. To efekt prac poszukiwawczych, jakie IPN przeprowadził w Warszawie, Rzeszowie, Białymstoku, Tarnowie oraz Gdańsku. Realizując to zadanie, IPN spłaca wielki dług Rzeczypospolitej wobec jej bohaterów.

Szczególnym wydarzeniem, związanym z odnalezieniem szczątków bohaterów podziemia niepodległościowego, były zorganizowane 27–28 sierpnia 2016 r. przez Instytut Pamięci Narodowej i NSZZ „Solidarność" uroczystości pogrzebowe Danuty Siedzikówny „Inki" i Feliksa Selmanowicza „Zagończyka" w Gdańsku. Ceremonia ta miała charakter państwowy. Ostatniej drodze bohaterów podziemia niepodległościowego towarzyszyły tysiące osób z całej Polski – przede wszystkim ich rodziny, a także kombatanci, przedstawiciele najwyższych władz państwowych oraz organizatorów uroczystości. Instytut Pamięci Narodowej przygotował w związku z uroczystościami okolicznościowe materiały (ulotki i pocztówki) oraz pamiątkowe ryngrafy.

17 września 2016 r. IPN wspólnie z władzami Przemyśla, Jarosławia, wojewodą podkarpackim, Urzędem ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych i 21. Brygadą Strzelców Podhalańskich współorganizował uroczystości związane z pochówkiem kpt. Władysława Koby, żołnierza 3. ppleg., 39. pp AK i ostatniego komendanta Okręgu Rzeszowskiego Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość, straconego na mocy wyroku komunistycznego Wojskowego Sądu Rejonowego w Rzeszowie 31 stycznia 1949 r. Doczesne szczątki kpt. Władysława Koby zostały ekshumowane 7 września 2015 r. przez zespół prof. Krzysztofa Szwagrzyka na cmentarzu parafialnym w Zwięczycy (obecnie cmentarz komunalny przy ul. Podkarpackiej w Rzeszowie). Pogrzeb odbył się 17 września 2016 r. z wojskowym ceremoniałem. Szczątki mjr. Koby spoczęły na przemyskim cmentarzu na Zasaniu w grobie rodzinnym.

Instytut współorganizował także pogrzeb Józefa Bandzo „Jastrzębia", jednego z ostatnich żołnierzy 3. i 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej. Podkomendny Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki" spoczął na warszawskim Cmentarzu Wojskowym na Powązkach 22 października 2016 r.

W 2016 r. po raz szósty obchodzony był jako święto państwowe Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych. Instytut Pamięci Narodowej był organizatorem i współorganizatorem wielu uroczystości. 1 marca w całej Polsce zorganizowanych zostało wiele wystaw, koncertów, spotkań, pokazów filmów. IPN po raz trzeci został partnerem strategicznym ogólnopolskiego biegu „Tropem Wilczym", wspierając tę inicjatywę materiałami edukacyjnymi i pamiątkowymi medalami.

IPN wspólnie ze Stowarzyszeniem Grupa Historyczna Zgrupowanie „Radosław" zorganizował 3 kwietnia 2016 r. IX Katyński Marsz Cieni. W 76. rocznicę Zbrodni Katyńskiej ulicami Warszawy przeszło 300 rekonstruktorów. Marsz Katyński zorganizował także razem ze Stowarzyszeniem Miłośników Historii Wojskowości w Drzonowie Oddział IPN w Poznaniu. W Białymstoku IPN wspólnie ze Stowarzyszeniem Grupa Wschód, Stowarzyszeniem „Rodzina Katyńska" w Białymstoku oraz przy wsparciu Urzędu Miasta Białegostoku zorganizował II Podlaski Marsz Cieni.

IPN po raz kolejny włączył się w ogólnopolską Noc Muzeów. 14 maja 2016 r. Centrala Instytutu i oddziały przygotowały wiele atrakcji dla zwiedzających, m.in. wycieczki po zwykle niedostępnych archiwach Instytutu, warsztaty konserwatorskie, pokazy filmów, turnieje gier planszowych.

Ponadto w 2016 r. BEP IPN podjął współpracę z Wszechnicą Sejmową Biura Korespondencji i Informacji Kancelarii Sejmu RP przy realizacji projektu Sejm Dzieci i Młodzieży. Projekt realizowany był także przez Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Ośrodek Rozwoju Edukacji. Tematem XXII Sesji SDiM były „Miejsca pamięci – materialne świadectwo wydarzeń szczególnych dla lokalnej i narodowej tożsamości". BEP IPN stworzył koncepcję projektu dotyczącego miejsc pamięci, przygotował materiały informacyjne, a edukatorzy IPN dokonali oceny projektów przygotowanych przez młodzież gimnazjalną i ponadgimnazjalną. W projekcie wzięło udział 626 dwuosobowych zespołów, z czego do udziału w XXII Sesji SDiM 1 czerwca przeszło 230 projektów zakwalifikowanych przez komisje składające się z edukatorów IPN z całej Polski. 31 maja Centrala BEP IPN zorganizowała dla uczestników sesji i ich opiekunów (ok. 600 osób) program edukacyjny, obejmujący zwiedzanie miejsc pamięci w Warszawie.

IPN wspólnie z MSZ wydał *Przewodnik po historii Polski 966–2016* – materiał edukacyjny, przygotowany z myślą o zagranicznych uczestnikach Światowych Dni Młodzieży. Opracowanie było dystrybuowane w parafiach oraz w innych miejscach, odwiedzanych przez pielgrzymów, np. w Muzeum Auschwitz i w Muzeum – Domu Jana Pawła II w Wadowicach.

Jedną z najważniejszych rocznic, podczas których IPN w sposób szczególny realizuje swoją ustawową misję edukacyjną, jest rocznica wprowadzenia stanu wojennego w Polsce – 13 grudnia. Instytut po raz kolejny był organizatorem ogólnopolskiej akcji „Zapal Światło Wolności" nawiązującej do gestu solidarności, który wobec Polaków żyjących w stanie wojennym w wigilię Bożego Narodzenia 1981 r. wykonały rzesze mieszkańców ówczesnego wolnego świata. „Światło Wolności" zapłonęło w oknie Pałacu Prezydenckiego, w gmachu Ministerstwa Edukacji Narodowej i w wielu innych instytucjach, urzędach i domach. Ponadto na biało-czerwono podświetlono gmach Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, a na stadionie PGE Narodowy pojawił się napis „13.12.81 Pamiętamy". Biało-czerwone barwy pojawiły się na katowickim Spodku. Niezależnie od akcji „Zapal Światło Wolności" Instytut Pamięci Narodowej zorganizował w całym kraju wiele przedsięwzięć upamiętniających 35. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego przez władze PRL. Były to koncerty, spotkania, wykłady publiczne, pokazy filmów i wiele innych działań.

IPN wspólnie z Kancelarią Prezydenta, inicjując obchody 100. rocznicy odzyskania niepodległości, rozpoczął w listopadzie cykl dwuletnich debat wybitnych historyków w Belwederze. Pierwsze ze spotkań nosiło tytuł „Akt 5 listopada 1916 roku. Prolog niepodległości?". W dyskusji panelowej udział wzięli: prof. Andrzej Chwalba, prof. Krzysztof Kawalec, prof. Grzegorz Kucharczyk, prof. Tomasz Nałęcz, prof. Wojciech Roszkowski i prof. Włodzimierz Suleja, a także podsekretarz stanu w Kancelarii Prezydenta RP Wojciech Kolarski i Prezes IPN Jarosław Szarek.

24 sierpnia 2016 r. Instytut Pamięci Narodowej podpisał list intencyjny o współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej. IPN i MEN będą wspólnie upowszechniać wiedzę o najnowszej

historii Polski i współpracować przy opracowywaniu podstaw programowych kształcenia ogólnego z zakresu najnowszej historii Polski. Instytut Pamięci Narodowej będzie rekomendować historyków do pracy przy tworzeniu podstaw programowych z historii oraz wiedzy o społeczeństwie. Ponadto IPN i MEN wspierać będą doskonalenie zawodowe nauczycieli przedmiotów humanistycznych oraz wpływać na aktywny udział młodzieży w przedsięwzięciach patriotycznych i edukacyjnych Instytutu Pamięci Narodowej na wszystkich poziomach nauczania szkolnego.

16 listopada 2016 r. dr Jarosław Szarek, prezes Instytutu Pamięci Narodowej, oraz dr Adam Buława, dyrektor Muzeum Wojska Polskiego, podpisali porozumienie o współpracy między IPN a Muzeum Wojska Polskiego, którego oddziałem jest Muzeum Katyńskie. Porozumienie dotyczy działań edukacyjnych i naukowych – w tym wspólnych konferencji naukowych. Ważnym aspektem współpracy mają być spotkania bliskich ofiar zamordowanych przez NKWD w Katyniu z młodzieżą. Instytut pomoże także w utrwalaniu wspomnień krewnych ofiar. Będą one później archiwizowane, a następnie wykorzystywane jako materiał edukacyjny.

W 2016 r. IPN współpracował również z wieloma organizacjami pozarządowymi (fundacjami i stowarzyszeniami – w tym organizacjami pożytku publicznego) oraz jednostkami samorządu terytorialnego. Współpraca ta przybierała różne formy: od patronatów IPN nad przedsięwzięciami organizowanymi przez władze samorządowe i organizacje pozarządowe lub z ich udziałem, po udział organizacyjny i współfinansowanie tych przedsięwzięć przez Instytut. Wspólnie z władzami samorządowymi IPN współorganizował m.in. konferencje historyczne, cykle wykładów, imprezy sportowe i koncerty.

Wśród patronatów honorowych, udzielonych przez prezesa Instytutu Pamięci Narodowej, należy wymienić patronaty objęte nad takimi wydarzeniami, jak m.in. II edycja Ogólnopolskiego Konkursu Historyczno-Literackiego o Żołnierzach Wyklętych; Żołnierze Wyklęci – Bohaterowie Niezłomni; IX Katyński Marsz Cieni; Festiwal Filmowy „Niepokorni, Niezłomni, Wyklęci"; Retrospektywa Festiwalu Filmów Dokumentalnych „Niepokorni, Niezłomni, Wyklęci" w Lublinie; III Tarnowski Konkurs Wiedzy o Józefie Piłsudskim; VI edycja konkursu historycznego „Gloria Victis! Życie i działalność rotmistrza Witolda Pileckiego" w Piotrkowie Trybunalskim; konkurs historyczny „Ksiądz Władysław Gurgacz – Kapelan Polski Podziemnej"; V Ogólnopolski Zjazd Szkół noszących imię rotmistrza Witolda Pileckiego; I Ogólnopolski Konkurs Historyczny „Solidarność Walcząca 1982––1990"; gala finałowa II Konkursu Historycznego dla dzieci „Wojna polsko-bolszewicka 1919––1920 w obronie granic i niepodległości"; wystawa „A jutro jest nieznane. Podziemna Solidarność w Stalowej Woli 1982–1989"; uroczystość jubileuszu X-lecia Lwowskiej Fali; III Krakowskie Zaduszki za Żołnierzy Wyklętych – Niezłomnych; konferencja „Pamięć Jastrzębska pamięta i zapomnieć nie pozwoli"; „98 rocznica odzyskania niepodległości – 36 rocznica rejestracji NSZZ Solidarność"; IV edycja Konkursu Patriotycznego „Kosą i bagnetem. Polacy w walce o niepodległość pod wodzą Kościuszki i Piłsudskiego"; VI edycja Ogólnopolskiego Konkursu „Żołnierze Wyklęci – Bohaterowie Niezłomni"; 28. Bieg Niepodległości; konkurs „Patria Nostra"; projekt „Gintrowski – a jednak coś po nas zostanie"; konferencja naukowa „Polska i niemiecka narracja historyczna – kody pamięci"; program edukacyjny towarzyszący premierze filmu „Wołyń"; konkurs „Dziewięciu z »Wujka«"; konferencja naukowa „Strajki robotnicze w PRL, historia powstania i działania: Międzyzakładowy Komitet NSZZ »Solidarność Jastrzębie«"; Ogólnopolski Konkurs Literacki „Płynąć pod prąd"; uroczystości związane z 73. rocznicą ludobójstwa dokonanego na ludności polskiej przez OUN; XXIV Ogólnopolski Zjazd Historyków Studentów w Krakowie; projekt edukacyjno-patriotyczny „Nowotomyski Rowerowy Rajd Katyński"; XI Bieg Pamięci Ku Czci Męczenników Stanu Wojennego Katowice–Warszawa; „Siła Miłości" – Koncert Pamięci Ofiar Obozu w Ravensbrück; IV edycja konkursu „Żołnierze Wyklęci. Walka o pamięć i cześć"; ogólnopolski projekt „Tropem Wilczym" – Bieg Pamięci Żołnierzy Wyklętych oraz II edycja konkursu plastyczno-historycznego dla dzieci szkół w Głogowie „Żołnierze Wyklęci – Bohaterowie Niezłomni".

IPN wspierał również nagrodami oraz pomocą merytoryczną szkoły, biblioteki publiczne, domy kultury, parafie i inne instytucje, które w 2016 r. organizowały konkursy, gry terenowe, prelekcje, spotkania ze świadkami historii na terenie całej Polski.

Instytut Pamięci Narodowej przygotował wiele dodatków edukacyjnych do prasy codziennej i tygodników, w tym m.in.: dodatki na temat Żołnierzy Wyklętych w „Naszym Dzienniku" oraz „Tygodniku Powszechnym", „Rzeczpospolitej" i „Plusie Minusie", „W Sieci", „Gościu Niedzielnym", a także w 15 regionalnych gazetach z grupy Polska Press. Były one związane m.in. z otwarciem Muzeum Polaków Ratujących Żydów im. Rodziny Ulmów, rocznicą zamachu na papieża Jana Pawła II, pogrzebem Feliksa Selmanowiczowa „Zagończyka" oraz Danuty Siedzikówny „Inki", a także debatą belwederską historyków i niezależnym ruchem wydawniczym w PRL oraz dziedzictwem Instytutu Literackiego w Paryżu i Jerzym Giedroyciem czy 35. rocznicą wprowadzenia stanu wojennego.

2.1.1. Współpraca archiwalna z instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi

W 2016 r. pion archiwalny Instytutu kontynuował współpracę z instytucjami zobowiązanymi ustawowo do przekazania dokumentów do zasobu IPN.

Prowadzono przeglądy materiałów archiwalnych w komendach policji, w wojskowych komendach uzupełnień oraz w jednostkach organizacyjnych sądownictwa i służby więziennej, mające na celu wytypowanie dokumentów spełniających przesłanki włączenia do zasobu Instytutu. Archiwiści IPN na bieżąco ustalali z pracownikami policji, sądów i jednostek penitencjarnych kwestie dotyczące organizacji i zakresu przeglądu materiałów w archiwach i składnicach akt tych instytucji.

Pion archiwalny Instytutu kontynuował także współpracę z okręgami, kołami i środowiskami Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej oraz innymi organizacjami kombatanckimi. Efektem współpracy było porządkowanie i przejmowanie do zasobu Instytutu materiałów archiwalnych wytworzonych i zgromadzonych przez te organizacje. W omawianym okresie sprawozdawczym do zasobu włączono m.in. dokumenty przekazane przez Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej (Obwód w Grójcu oraz Inspektorat w Skarżysku-Kamiennej) oraz Związek Sybiraków Oddział w Radomiu. Aktualnie trwa porządkowanie i przygotowanie do przekazania dokumentacji Okręgu Łódzkiego Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej.

Do Archiwum IPN włączane są również osobiste archiwa i pamiątki przekazywane w formie darowizn przez osoby fizyczne. Stanowią one cenne nabytki dokumentujące dramatyczne wydarzenia z czasów okupacji niemieckiej, sowieckiej oraz walki o wolność i niepodległość z okresu PRL. Pracownicy Archiwum biorą udział w spotkaniach organizacji kombatanckich i środowisk lokalnych, zachęcając do kontaktu z Instytutem i informując o możliwości przekazywania oryginałów lub kopii pamiątek z przeszłości: fotografii, relacji, pamiętników i innych dokumentów.

Kontynuowana była również współpraca z Archiwum Państwowym w Poznaniu oraz z Polską Akademią Nauk Biblioteką Kórnicką. W jej wyniku do zasobu archiwalnego IPN zostały włączone zeskanowane teczki więźniów Okręgowego Zarządu Zakładów Karnych w Poznaniu (1946–1956) z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu oraz skany wydawnictw i druków tzw. drugiego obiegu z lat 1976–1990, zgromadzonych w Bibliotece Kórnickiej.

W zakresie opracowywania i zabezpieczania dokumentacji audiowizualnej w 2016 r. Archiwum IPN nawiązało współpracę z Narodowym Instytutem Audiowizualnym dotyczącą digitalizacji taśm filmowych 16 i 35 mm z zasobu archiwalnego Instytutu. W ramach testu w Narodowym Instytucie Audiowizualnym wykonano profesjonalny skan 4 materiałów filmowych.

Ponadto kontynuowano współpracę z Papieskim Wydziałem Teologicznym w Warszawie Collegium Bobolanum w zakresie digitalizacji mikrofilmów szpulowych przechowywanych w zasobie Biblioteki PWTW Collegium Bobolanum.

Kopie materiałów audiowizualnych i fotograficznych z zasobu Instytutu udostępniane były na potrzeby Muzeum II Wojny Światowej oraz Europejskiego Centrum Solidarności. Przekazane dokumenty będą wykorzystane w ekspozycjach stałych tych instytucji.

W ramach działalności Centrum Udzielania Informacji o Ofiarach II Wojny Światowej prowadzona była współpraca z Fundacją „Polsko-Niemieckie Pojednanie" dotycząca programu dokumentacyjnego „Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką w latach 1939–1945", współpraca z Ośrodkiem Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego w zakresie popularyzacji akt byłej Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, a także z Muzeum Historii Żydów Polskich „POLIN", Państwowym Muzeum w Sztutowie oraz Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau w zakresie wymiany kopii dokumentów i prowadzenia warsztatów archiwalnych.

W 2016 r. pracownicy pionu archiwalnego brali udział w przygotowaniu konferencji organizowanych przez takie instytucje, jak: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych („Colloquia Jerzy Skowronek Dedicata", „Educare necessee est – ale jak i dlaczego?"), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji („Paszporty wczoraj i dziś. 25 lat wydawania paszportów przez wojewodów, 10 lat wydawania paszportów biometrycznych") oraz Służba Kontrwywiadu Wojskowego („Wywiad i kontrwywiad wojskowy w Polsce").

W okresie sprawozdawczym kontynuował działalność komitet naukowy złożony z przedstawicieli Archiwum IPN, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie i Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Celem tego zespołu jest merytoryczne przygotowanie sympozjów naukowych poświęconych problematyce archiwalnej. 27–28 października 2016 r. w Olsztynie odbyła się czwarta konferencja, zatytułowana „Problemy archiwalnego opisu informacyjnego". W 2016 r. prowadzono również współpracę z Uniwersytetem Warszawskim, Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytetem Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetem Łódzkim oraz Akademią im. Jana Długosza w Częstochowie.

W ramach umowy zawartej z Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie, w 2016 r. w Archiwum IPN rozpoczął się cykl warsztatów metodycznych dla nauczycieli szkół mazowieckich, realizowanych z wykorzystaniem niepublikowanych źródeł archiwalnych z zasobu IPN.

W oddziałowych archiwach w Białymstoku i Wrocławiu oraz w delegaturach w Kielcach i Olsztynie organizowane były warsztaty dla studentów z zakresu źródłoznawstwa i archiwoznawstwa. Ponadto w wielu jednostkach pionu archiwalnego studenci mieli możliwość odbycia praktyk i staży oraz pracy w charakterze wolontariuszy.

Kontynuując współpracę ze szkołami, pracownicy IPN uczestniczyli w przygotowywaniu szkolnych konkursów historycznych oraz lekcji archiwalnych.

Archiwiści IPN uczestniczyli również w przygotowaniu konkursów historycznych, sympozjów i spotkań organizowanych przez lokalne instytucje, stowarzyszenia oraz instytucje kultury. Oryginalną inicjatywą było przygotowanie wspólnie z archiwum Zachodniopomorskiego Urzędu Wojewódzkiego oraz Archiwum Państwowym w Szczecinie gry miejskiej „@archiwa wokół nas", z wykorzystaniem materiałów źródłowych z zasobu trzech archiwów.

Ważną część działalności pionu archiwalnego Instytutu stanowiła współpraca z organami samorządu terytorialnego, stowarzyszeniami, fundacjami i muzeami w kultywowaniu pamięci o lokalnych wydarzeniach historycznych, organizowaniu uroczystości rocznicowych oraz opiece nad miejscami pamięci narodowej.

Delegatura IPN w Kielcach kontynuowała współpracę ze świętokrzyskimi strukturami Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej w organizacji uroczystości kombatanckich w rocznicę śmierci płk. Jana Piwnika „Ponurego", dowódcy AK w Górach Świętokrzyskich. Ponadto uczestniczono w organizacji uroczystości i imprez upamiętniających Żołnierzy Wyklętych, m.in. archiwiści z Poznania brali udział w organizacji konferencji „Europa przeciwko totalitaryzmowi. 70-lecie śmierci Danuty Siedzikówny »Inki«" oraz wystawy w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Lesznie.

Pracownicy Archiwum IPN byli zaangażowani w przygotowanie Marszu Pamięci poświęconego ofiarom rzezi na Wołyniu, zorganizowanego 11 lipca 2016 r. w Warszawie przez Ruch Społeczny Porozumienia Pokoleń Kresowych oraz Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej. Ponadto brali udział w corocznej zbiórce pieniędzy na odnowienie polskich grobów na cmentarzu Na Rossie, organizowanej przez Społeczny Komitet Opieki nad Starą Rossą w Wilnie, a także uczestniczyli w pracach Towarzystwa Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej Oddział w Warszawie nad stworzeniem w okolicach ul. Wileńskiej tzw. Zakątka Wileńskiego – przestrzeni upamiętniającej związki Wilna z Warszawą oraz szlaku edukacyjnego przedstawiającego te związki od czasów średniowiecza do współczesności.

W 2016 r. pracownicy pionu archiwalnego IPN brali udział w przygotowaniu lokalnych obchodów 35. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego, takich jak koncert i rekonstrukcja historyczna zorganizowane wspólnie z Miejskim Ośrodkiem Kultury w Świdniku czy też uroczystość w Chełmnie zorganizowana wraz ze Stowarzyszeniem Osób Internowanych „Chełminiacy 1982" i Zespołem Szkół Ogólnokształcących nr 1 w Chełmnie.

W ubiegłym roku obchodzono 60. rocznicę protestów robotniczych w Poznaniu. Z tej okazji odbyło się wiele uroczystości, do których należała wystawa fotografii w Bramie Poznania „Poznańskie Krzyże, czyli o burzliwej dyskusji nad kształtem pomnika Czerwca '56" w ramach cyklu wystaw czasowych „Za kurtyną milczenia. Pamięć poznańskiego Czerwca 1956 w PRL".

Wśród inicjatyw oddziałów IPN należy również zwrócić uwagę na przygotowane przez OAIPN w Krakowie wystawy: „Harcerstwo niepokorne w sztafecie pokoleń walki o niepodległość" oraz „Harcerze Szarych Szeregów w okupowanym Krakowie", zrealizowane przez Instytut we współpracy ze Stowarzyszeniem Szarych Szeregów Oddział w Krakowie, a także wystawę „Twarze krakowskich Żydów 1939–1945", przygotowaną wspólnie z Gminą Wyznaniową Żydowską w Krakowie.

Pracownicy Archiwum IPN uczestniczyli w pracach zarządów i rad programowych instytucji, stowarzyszeń i fundacji: w Komitecie dla Upamiętnienia Polaków Ratujących Żydów, Stowarzyszeniu Archiwistów Polskich (Oddział we Wrocławiu), w pracach Wojewódzkiego Komitetu Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Lublinie, w zespole sprawującym merytoryczny nadzór nad rozbudową Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie, w posiedzeniach Parlamentarnego Zespołu ds. Kresów, Kresowian i Dziedzictwa Ziem Wschodnich Dawnej Rzeczypospolitej Sejmu RP oraz w posiedzeniach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji.

2.1.2. Współpraca IPN w dziedzinie edukacji z instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi

Szczególną uwagę należy poświęcić współpracy licznych szkół z Biurem Edukacji Publicznej, a następnie z Biurem Edukacji Narodowej IPN, bezpośrednio i za pośrednictwem instytucji podległych Ministerstwu Edukacji Narodowej. Zarówno nauczyciele brali udział w szkoleniach i warsztatach organizowanych przez IPN, jak i uczniowie uczestniczyli w kolejnych edycjach projektów i konkursów edukacyjnych.

Instytut Pamięci Narodowej i Ministerstwo Edukacji Narodowej rozpoczęły w roku szkolnym 2016/2017 cykl szkoleń dla nauczycieli przedmiotów humanistycznych, który jest realizowany w kilkunastu miastach Polski. Celem pierwszego cyklu seminariów jest przedstawienie konsekwencji II wojny światowej i okupacji ziem Rzeczypospolitej Polskiej, która we wrześniu 1939 r. stała się obiektem agresji III Rzeszy i Związku Sowieckiego.

We współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych Instytut Pamięci Narodowej wydał *Przewodnik po historii Polski 966–2016*. Został on wydany w dziewięciu językach (polskim, angielskim, rosyjskim, niemieckim, francuskim, hiszpańskim, portugalskim, włoskim i ukraińskim) w nakładzie 500 000 egz. i został rozprowadzony wśród uczestników Światowych Dni Młodzieży.

Instytut Pamięci Narodowej przekazał również do MSZ materiały edukacyjne, które były częścią 1000 wyprawek przekazanych uczniom szkół polskich na Litwie.

Wiele wydarzeń organizowanych przez szkoły i inne podmioty (fundacje, stowarzyszenia, kluby historyczne) odbywało się pod patronatem IPN. Ponadto Biuro Edukacji Publicznej, a później Biuro Edukacji Narodowej przekazało kilka tysięcy egzemplarzy publikacji IPN z przeznaczeniem na nagrody dla laureatów konkursów historycznych, uczestników rajdów, biegów historycznych oraz uroczystości patriotycznych.

Pracownicy BEP/BEN IPN wspierają szkoły w przekazywaniu młodzieży treści wykraczających poza podstawę programową. Organizowane i prowadzone są lekcje, wykłady, warsztaty, konwersatoria, seminaria i zajęcia terenowe związane z miejscami pamięci. Popularność zdobywają takie formy, jak debaty oksfordzkie, dyskusje panelowe, biegi uliczne czy inscenizacje i rekonstrukcje historyczne. Prezentowane są wystawy historyczne, którym towarzyszą lekcje, konwersatoria, warsztaty i wykłady. Pracownicy BEP/BEN IPN przygotowują i prowadzą ogólnopolskie i regionalne konkursy historyczne i projekty edukacyjne dla uczniów, nauczycieli, studentów i dla innych odbiorców, a także różnorodne formy doskonalenia zawodowego dla nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie, wiedzy o kulturze, języka polskiego i innych przedmiotów humanistycznych.

Instytut współpracuje z licznymi placówkami muzealnymi (m.in. z Muzeum Powstania Warszawskiego, Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL, Muzeum Więzienia Pawiak, Zamkiem Królewskim w Warszawie – Muzeum. Rezydencją Królów i Rzeczypospolitej, Muzeum Historii Żydów Polskich „POLIN", muzeami w byłych niemieckich obozach koncentracyjnych). W 2016 r. przy okazji organizacji konkursu „Sprzączki i guziki z orzełkiem ze rdzy…" Instytut Pamięci Narodowej rozpoczął współpracę z Muzeum Katyńskim. Obie instytucje postanowiły wspierać się przy organizacji inicjatyw o tematyce katyńskiej, dlatego 16 listopada 2016 r. Prezes IPN dr Jarosław Szarek oraz dyrektor Muzeum Wojska Polskiego dr Adam Buława podpisali porozumienie o współpracy. Na jego mocy w 2017 r. będą wspólnie realizowane takie inicjatywy, jak wystawy, konferencje, notacje ze świadkami historii, inicjatywy edukacyjne, spektakle teatralne, a także powstanie portal o zbrodni katyńskiej.

Instytut kontynuował lub rozpoczął współpracę z licznymi organizacjami pozarządowymi (m.in. Centrum Edukacji Obywatelskiej, Stowarzyszeniem Wolnego Słowa, Fundacją Projekty Edukacyjne, Krakowskim Stowarzyszeniem Mówców, Fundacją Edukacyjną G5, Fundacją Nowy Głos, Tarnowską Ligą Debatancką, Instytutem Debaty Publicznej).

W 2016 r. nawiązano współpracę z Komendą Główną Policji – Biurem Historii i Tradycji Policji oraz podjęto działania zmierzające do podpisania porozumienia o współpracy z Komendą Główną Policji. Wśród zaplanowanych przedsięwzięć edukacyjnych znajduje się konkurs „Policjanci w służbie historii" adresowany do uczniów klas liceum ogólnokształcącego lub technikum, w których nauczane są przedmioty dotyczące funkcjonowania Policji. Celem konkursu jest zainteresowanie uczniów historią Policji w czasach II Rzeczypospolitej i II wojny światowej oraz jej wkładem w odzyskiwanie przez Polskę niepodległości i odbudowę Państwa Polskiego.

W 2016 r. kontynuowane było tworzenie sieci placówek „Przystanek Historia", wzorowanych na istniejącym od 2006 r. w Warszawie Centrum Edukacyjnym IPN im. Janusza Kurtyki „Przystanek Historia", która zwiększyła możliwości docierania do szerokiego odbiorcy. Za ich pośrednictwem edukatorzy IPN starają się dotrzeć do dorosłych odbiorców, pozostających poza systemem edukacji szkolnej. W „Przystankach" oraz współpracujących z IPN instytucjach odbywają się skierowane do szerokiego odbiorcy spotkania z cyklu „Krakowska Loża Historii Współczesnej" realizowane w Krakowie i Warszawie, cykl dyskusji podnoszących różne kontrowersyjne kwestie z najnowszych dziejów Polski prowadzonych przez red. Piotra Skwiecińskiego, pokazy filmowe czy promocje książek historycznych.

Głównymi odbiorcami oferty edukacyjnej IPN są nauczyciele historii, wiedzy o społeczeństwie, języka polskiego, religii, wiedzy o kulturze, podstaw przedsiębiorczości, a także nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej. Niesłabnącą popularnością wśród młodzieży cieszą się róż-

nego rodzaju imprezy propagujące wiedzę na temat najnowszej historii Polski w niekonwencjonalny sposób – rajdy, gry miejskie, terenowe lekcje historii. W roku sprawozdawczym również oddziały IPN organizowały samodzielne przedsięwzięcia oraz współpracowały w ich organizacji z harcerzami, władzami samorządowymi i innymi podmiotami. W 2016 r. odbyło się kilkadziesiąt imprez tego rodzaju, w których wzięło udział kilka tysięcy osób. Część z nich przyciągnęła też publiczność. Szczegółowy opis rajdów zob. s. 130.

W wielu miastach Polski w związku z Narodowym Dniem Pamięci Żołnierzy Wyklętych odbyły się biegi „Tropem Wilczym" organizowane przez Fundację Wolność i Demokracja we współpracy z IPN. W biegach wzięło udział około 60 tysięcy biegaczy. Uczestnicy zostali wyposażeni w broszury IPN, Instytut był także fundatorem okolicznościowych medali.

W 2016 r. IPN był patronem honorowym dwóch warszawskich biegów: Biegu Powstania Warszawskiego i Biegu Niepodległości, co każdorazowo wiązało się z przekazaniem do pakietów startowych, jakie otrzymują uczestnicy, historycznych materiałów edukacyjnych z IPN, a w niektórych przypadkach także ufundowaniem medali.

2.1.3. Współpraca w zakresie upamiętniania walk i męczeństwa z instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi

Pracownicy realizujący zadania z zakresu upamiętniania walk i męczeństwa współpracowali z organami administracji państwowej szczebla wojewódzkiego oraz jednostkami samorządowymi w zakresie opiniowania projektów urządzania miejsc pamięci, wydawania decyzji na ekshumację szczątków z grobów wojennych, opiniowania zmian nazewnictwa obiektów w przestrzeni publicznej w związku z realizacją ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego. Przygotowywali także opinie i analizy na potrzeby Kancelarii Prezydenta, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Obrony Narodowej, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz komisji sejmowych i senackich. Brali udział w pracach związanych z przygotowaniem następujących ustaw:

- regulującej sprawy związane z cmentarzami i chowaniem zmarłych w ramach zespołu eksperckiego powołanego przez Głównego Inspektora Sanitarnego (przygotowanie założeń do nowej ustawy);
- poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (druk sejmowy 771);
- rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach, ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary oraz ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej (druk sejmowy 806);
- senackiego projektu ustawy o zmianie ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej (druk sejmowy 985);
- senackiego projektu ustawy o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (druki senackie 244, 244S).

Ponadto współpracowali z katowickim oddziałem Stowarzyszenia „Wspólnota Polska" w przygotowaniu X edycji akcji „Podaruj znicz na Kresy". Oddział IPN w Rzeszowie nawiązał współpracę z Podkarpackim Urzędem Wojewódzkim (Wydział Polityki Społecznej), gdzie rozpoczęto kopiowanie rejestrów upamiętnień oraz pozyskano bazę grobów wojennych. Wspólnie z Urzędem Gminy w Olszanicy (pow. Lesko) oraz Urzędem Miejskim w Mielcu wykonano dokumentację fotograficzną grobu (ustawa o zakazie propagowania komunizmu). Ponadto do IPN wpłynęło wie-

le spraw związanych z nowymi upamiętnieniami, które oczekują na powołanie i opinię Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Oddział IPN w Katowicach nawiązał w ramach upamiętniania walk i męczeństwa współpracę ze Związkiem Represjonowanych Politycznie Żołnierzy Górników; Klubem Gazety Polskiej w Będzinie; Towarzystwem Miłośników Sławkowa; Zarządem Okręgu Podbeskidzie Związku Żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych; „Plastyką" Spółdzielnią Pracy Artystów Plastyków w Bytomiu; Zarządem Okręgu Śląska Cieszyńskiego Związku Żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych; Ogólnopolskim Stowarzyszeniem Rodzina Policyjna 1939 r. w Katowicach.

W ramach współpracy z instytucjami państwowymi, samorządami i organizacjami pozarządowymi pracownicy realizujący zadania z zakresu upamiętniania walk i męczeństwa reprezentowali Instytut Pamięci Narodowej na wielu spotkaniach i uroczystościach organizowanych w kraju. Brali udział w uroczystościach pogrzebowych Danuty Siedzikówny „Inki" i Feliksa Selmanowicza „Zagończyka" w Gdańsku, ekshumowanych żołnierzy Wojska Polskiego poległych w walkach w rejonie Lwowa we wrześniu 1939 r. w Mościskach, współorganizowali pogrzeb kpt. Józefa Bandzo „Jastrzębia" na Cmentarzu Wojskowym na warszawskich Powązkach. Uczestniczyli także w uroczystościach poświęconych 96. rocznicy Bitwy Warszawskiej 1920 r. w Ossowie, 70. rocznicy śmierci Danuty Siedzikówny „Inki" w Narewce, 60. rocznicy rewolucji węgierskiej w Poznaniu, upamiętniających zamordowanych w publicznej egzekucji w 1939 r. mieszkańców Mosiny w ramach akcji Tannenberg, w uroczystościach poświęconych ofiarom niemieckich zbrodni pochowanym na cmentarzu wojennym w Palmirach, w uroczystościach upamiętniających przybycie do niemieckiego obozu Stalag VIII B (344) Lamsdorf pierwszego transportu wziętych do niewoli powstańców warszawskich, w odsłonięciu na Polu Mokotowskim pomnika upamiętniającego pożegnanie Wojska Polskiego ze zmarłym marszałkiem Józefem Piłsudskim 16 maja 1935 r. Wśród innych wydarzeń z udziałem ww. pracowników można wymienić uroczyste posiedzenie Gminnego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Trzemesznie, uroczystość w Rostarzewie upamiętniającą tragiczną śmierć Zenona Zająca i pozostałych górników, którzy zginęli podczas pacyfikacji kopalni „Wujek", uroczystość w Poznaniu w związku z obchodami 98. rocznicy wybuchu powstania wielkopolskiego.

2.1.4. Współpraca pionu śledczego IPN z instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi

W ramach współpracy z Sejmem i Senatem dyrektor Głównej Komisji brał udział w posiedzeniach Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka oraz innych komisji sejmowych i senackich, których przedmiotem były sprawy związane z działalnością Komisji Ścigania, udzielał również odpowiedzi na zapytania posłów i senatorów.

Dyrektor Głównej Komisji uczestniczył ponadto w pracach Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka nad poselskim projektem ustawy o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, wprowadzającym do ustawy definicję zbrodni nacjonalistów ukraińskich oraz nad rządowym projektem ustawy o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach, ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary oraz ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, wprowadzającym do ustawy przepisy dotyczące ochrony dobrego imienia Rzeczypospolitej Polskiej i Narodu Polskiego (druki sejmowe nr 771 i 806). Prace nad tymi projektami nie zostały jeszcze zakończone.

Główna Komisja współpracowała z Ministerstwem Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwem Sprawiedliwości, prowadząc korespondencję dotyczącą zmian w przepisach prawnych dotyczą-

cych m.in. ustawy o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego państwa polskiego czy kodeksu karnego.

Prokuratorzy Głównej Komisji w 2016 r. opiniowali także projekty 12 rozporządzeń ministra sprawiedliwości oraz cztery projekty ustaw.

W 2016 r. prokurator Głównej Komisji był przedstawicielem prokuratorów IPN w Krajowej Radzie Prokuratorów przy Prokuratorze Generalnym. Krajowa Rada Prokuratorów stała na straży niezależności prokuratorów, do jej zadań należało opracowanie zbioru zasad etyki zawodowej prokuratorów i czuwanie nad ich przestrzeganiem. Rada zakończyła swoją działalność 2 marca 2016 r.

Przedstawiciel prokuratorów Instytutu bierze również obecnie udział w posiedzeniach nowo powołanej Krajowej Rady Prokuratury przy Prokuratorze Generalnym, która zastąpiła dotychczasową Radę Prokuratorów.

Prokuratorzy Oddziałowej Komisji w Gdańsku współpracowali z Zarządem Regionu NSZZ „Solidarność" w Bydgoszczy, Stowarzyszeniem „Chełminiacy 1982", Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydziałem Nauk Historycznych, Wydziałem Politologii i Studiów Międzynarodowych oraz Urzędem Miasta Chełmna w zakresie działań mających na celu upowszechnienie wiedzy o osobach represjonowanych w czasie stanu wojennego, a szczególnie internowanych w specjalnych obozach wojskowych. Pracownicy Oddziałowej Komisji w Gdańsku w ramach działań edukacyjnych brali także udział w organizacji II Biegu Szlakiem Leśnych (Lipinki, 4 czerwca 2016 r.) wspólnie ze: Stowarzyszeniem Przyjaciół Lipinek, nadleśnictwami Dąbrowa i Osie, Urzędem Gminy Warlubie, Starostwem Powiatowym w Świeciu, Szkołą Podstawową w Lipinkach, Nadwiślańskim Parkiem Krajobrazowym, Wdeckim Parkiem Krajobrazowym. Ponadto współpracowali z Muzeum Piaśnickim w Wejherowie, Oddziałem Muzeum Stutthof w Sztutowie. W ramach tej współpracy wykonywali kwerendy na potrzeby Muzeum w następujących archiwach i instytucjach w Niemczech: Institut für Zeitgeschichte München oraz Międzynarodowym Biurze Poszukiwań (ITS) Bad Arolsen (czerwiec 2016 r.), Bundesarchiv Berlin, Bundesarchiv – Filmarchiv Berlin, Deutsche Dienststelle für die Benachrichtigung der nächsten Angehörigen von Gefallenen der ehemaligen deutschen Wehrmacht (WASt) Berlin, Brandenburgisches Landeshauptarchiv Potsdam (sierpień 2016 r.) oraz opracowali ekspertyzy zawierające informacje o materiałach archiwalnych ujawnionych w archiwach niemieckich dotyczących zbrodni w Piaśnicy w ramach prowadzonego śledztwa w latach 2011–2016.

Pani Monika Tomkiewicz (pracownik Oddziałowej Komisji w Gdańsku) wzięła ponadto udział w projekcie badawczym Muzeum Emigracji w Gdyni „Kompleks szpitalny w Wejherowie" oraz współpracowała z Urzędem Gminy Dziemiany. Wraz z prof. Andrzejem Gąsiorowskim z Uniwersytetu Gdańskiego przygotowywała także publikację „Konspiracja i jej zwalczanie w gminie Dziemiany w latach 1939–1945" (monografia będzie opublikowana w 2017 r.). Pani Tomkiewicz współpracowała także z Urzędem Miasta Pruszcz Gdański w zakresie pozyskania dokumentacji i przygotowania publikacji „Pruszcz Gdański w latach 1939–1945", w ramach projektu badawczego na lata 2016–2018.

Pracownik Oddziałowej Komisji w Katowicach, w ramach działań edukacyjnych, współpracował ze Szkołą Podstawową dla Dziewcząt „Płomień" w Katowicach oraz III Liceum Ogólnokształcącym im. Stefana Batorego w Chorzowie (Bartłomiej Warzecha).

Oddziałowa Komisja w Krakowie w 2016 r w ramach śledztwa sygn. S 78.2011.Zn kontynuowała współpracę z Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau. W jej ramach pracownicy muzeum udzielali Komisji pomocy w zakresie pozyskiwania dokumentów archiwalnych związanych z przygotowywaną bazą funkcjonariuszy SS pełniących służbę w obozie. Dodatkowo konsultowali oni zawartość merytoryczną bazy. Oddziałowa Komisja w Krakowie udzielała również bieżących informacji o przebiegu i ustaleniach śledztwa.

Oddziałowa Komisja w Lublinie na bieżąco, w związku z prowadzonymi śledztwami, współpracuje z ŻIH, Państwowym Muzeum na Majdanku oraz Archiwum Państwowym w Lublinie.

Oddziałowa Komisja w Łodzi współpracowała w 2016 r. z Oddziałem Dziedzictwa Kulturowego i Ochrony Pamięci Narodowej, Biurem Wojewody Łódzkiego, Instytutem Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego oraz Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi (Oddział na Radogoszczu).

Oddziałowa Komisja w Poznaniu utrzymywała kontakty z Instytutem Pamięci i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holocaustu w Szczecinku (w zakresie zbrodni ludobójstwa popełnionej na osobach narodowości romskiej i Sinti w obozie zakłady Kulmhof), z Urzędem Gminy w Łubowie (w zakresie upamiętnienia postaci Franciszka Malanowskiego – powstańca warszawskiego pochodzącego z terenu tej gminy) oraz z Wielkopolskim Urzędem Wojewódzkim (w zakresie upamiętnienia ofiar terroru hitlerowskiego pochowanych w Lasach Bytyńskich).

Oddziałowa Komisja w Rzeszowie współpracowała z polsko-niemiecką fundacją „Pamięć" w toku śledztwa S 75.2016.Zk, w którym przeprowadzono prace ekshumacyjne w miejscowości Brzeźnica.

Prokuratorzy OKŚZpNP w Warszawie w ramach realizacji zadań służbowych, w tym pozyskiwania informacji o nowych źródłach dowodowych, w 2016 r. współpracowali z: Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą z siedzibą w Sochaczewie, Społecznym Instytutem Katyńskim w Krakowie, Małopolskim Oddziałem Okręgowym PCK w Krakowie, Fundacją Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie, Instytutem Zachodnim w Poznaniu, Muzeum Katyńskim w Warszawie, Fundacją „Centrum Europejskie Natolin" z siedzibą w Warszawie oraz Stowarzyszeniem Dziennikarzy Polskich w Warszawie.

Niezależnie od powyższych działań, w związku z prowadzonymi śledztwami prokuratorzy oddziałowych komisji na bieżąco współpracują z organizacjami kombatanckimi, zrzeszającymi osoby represjonowane przez władze hitlerowskie i komunistyczne, muzeami i miejscami pamięci oraz archiwami. Współpraca ta służy przede wszystkim uzyskaniu niezbędnego materiału dowodowego w prowadzonych postępowaniach, niejednokrotnie przyczynia się jednak również do wzbogacenia wiedzy wskazanych wyżej organizacji i instytucji o rozmiarach represji stosowanych wobec pokrzywdzonych przez funkcjonariuszy systemów totalitarnych.

2.2. Kluby Historyczne im. gen. Stefana Roweckiego „Grota"

Działalność Klubów Historycznych im. gen. Stefana Roweckiego „Grota" od 2002 r. jest elementem stałej współpracy Instytutu Pamięci Narodowej ze Światowym Związkiem Żołnierzy Armii Krajowej, innymi organizacjami kombatanckimi oraz placówkami oświatowymi i kulturalnymi. Celem działania klubów jest upowszechnianie historii lat 1939–1989, m.in. wiedzy o Polskim Państwie Podziemnym, walce SZP-ZWZ-AK i innych formacji niepodległościowych z obu okupantami, zbrodniach dokonywanych w Polsce od 1939 r., trwającym pół wieku oporze społecznym przeciw okupantom i niesuwerennej komunistycznej władzy w Polsce.

Prelekcje wygłaszane w klubach najczęściej opierają się na najnowszych badaniach historycznych i prezentowane są przez historyków – z IPN i spoza niego – zajmujących się danym tematem w ramach swojej pracy naukowej. Coraz częściej wykład jest tylko jednym z wielu środków przekazu, istotnym ich elementem jest natomiast bezpośredni kontakt słuchaczy i prelegentów, możliwość zadania pytań wykładowcom i uczestniczenia w dyskusji na tematy historyczne.

W ostatnich latach działalność klubów dość mocno ewoluuje. Na początku ich funkcjonowania uczestnikami spotkań byli przede wszystkim kombatanci, osoby starsze. Z roku na rok jest ich mniej. Ostatnie lata to również rozwój działalności edukacyjnej IPN w ramach „Przystanków Historia". Te dwa fakty sprawiają, że w oddziałach IPN opiekujących się klubami podejmowane są decyzje o rezygnacji z tej formy działalności na rzecz innych działań bądź włączenia działalności klubów do oferty „Przystanków Historia" lub wyjścia z tą propozycją do innych odbiorców, np. uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

W 2016 r. w całej Polsce działało 19 klubów. Spotkania odbywały się z różną częstotliwością – od kilku w ciągu roku do kilku miesięcznie. Łącznie odbyło się 169 spotkań. Tematy wykładów

były planowane z dużym wyprzedzeniem przez historyków z IPN i spoza Instytutu, którzy tworzą rady programowe sprawujące merytoryczną opiekę nad poszczególnymi klubami.

Warto wspomnień, że dzięki formule Klubu Historycznego im. gen. Stefana Roweckiego „Grota" Instytut Pamięci Narodowej podjął współpracę z innymi podmiotami, m.in. zakładami karnymi oraz aresztami śledczymi, która z roku na rok przekształca się w regularną działalność poza formułą klubów „Grota".

Działalność klubów była dokumentowana na stronie internetowej Instytutu, ale korzystały one również z innych kanałów informacyjnych, takich jak profile na portalu społecznościowym Facebook, które poza informowaniem o bieżącej działalności klubów, pełniły również funkcję nośnika dodatkowych informacji historycznych.

Kluby znajdowały się pod bezpośrednią opieką dyrektorów oddziałów IPN, którzy do ich prowadzenia wyznaczyli odpowiednich pracowników. Organizacją działania klubów z założenia zajmują się społeczne zarządy, tworzące krąg osób na stałe współpracujących z Instytutem. W wielu jednak miejscach w Polsce w związku ze zwiększaniem roli koordynatora-pracownika IPN oraz włączaniem klubów w struktury „Przystanków Historia" ta rola społecznych zarządów ulega osłabieniu.

Pełny wykaz spotkań Klubów Historycznych im. gen. Stefana Roweckiego „Grota" w 2016 r. znajduje się w załączonym aneksie.

2.3. Nagrody

Instytut Pamięci Narodowej, realizując zadania ustawowe związane z utrwalaniem pamięci o bohaterach narodowych i upowszechnianiem wiedzy o najnowszej historii Polski, przyznaje nagrody „Kustosz Pamięci Narodowej" i „Świadek Historii", organizuje Ogólnopolski Konkurs na „Audycję Historyczną Roku" oraz współorganizuje Konkurs im. Władysława Pobóg-Malinowskiego na „Najlepszy Debiut Historyczny Roku", a także Konkurs „Książka Historyczna Roku" o nagrodę im. Oskara Haleckiego.

2.3.1. Nagroda „Kustosz Pamięci Narodowej"

W lipcu 2002 r. Prezes Instytutu Pamięci Narodowej prof. Leon Kieres ustanowił honorową nagrodę „Kustosz Pamięci Narodowej". Inicjatorem wyróżnienia był prof. Janusz Kurtyka, ówczesny dyrektor Oddziału IPN w Krakowie.

Tytuł „Kustosza Pamięci Narodowej" jest przyznawany polskim oraz zagranicznym instytucjom, organizacjom społecznym i osobom za szczególnie aktywny udział w upamiętnianiu historii narodu polskiego w latach 1939–1989, a także za działalność publiczną zbieżną z ustawowymi celami Instytutu Pamięci Narodowej. Nagroda ma umocnić szacunek dla narodowej przeszłości, chronić wartości, dzięki którym Polska przetrwała przez lata zniewolenia.

Nagrodę przyznaje kapituła, której przewodniczy Prezes IPN. W jej skład wchodzą laureaci nagrody i osoby wskazane przez kapitułę.

W 2016 r. uroczyste wręczenie nagród odbyło się 20 maja na Zamku Królewskim w Warszawie. Tytuł „Kustosza Pamięci Narodowej" otrzymali:

- śp. Irena Sandecka – za zaangażowanie w podtrzymywanie polskości i ratowanie materialnego dziedzictwa Krzemieńca;
- gen. Janusz Brochwicz-Lewiński ps. „Gryf" – za aktywną działalność w środowisku kombatanckim, podtrzymującą pamięć o towarzyszach broni;
- dr hab. Janusz Smaza – za ratowanie zabytków w Polsce i na Kresach;
- Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej – za prowadzenie prac wychowawczych wśród młodzieży w duchu patriotyzmu oraz szacunku dla tradycji i historii Polski;

• Stowarzyszenie Pokolenie – za popularyzowanie wiedzy o najnowszej historii Polski, a także pomoc byłym działaczom opozycji antykomunistycznej.

2.3.2. Nagroda „Świadek Historii”

Od 2009 r. prezes Instytutu Pamięci Narodowej przyznaje nagrodę honorową „Świadek Historii”. Wyróżniane są osoby i instytucje szczególnie zasłużone dla upamiętniania historii w poszczególnych regionach kraju oraz wspierające pion edukacyjny IPN w jego ustawowej działalności. W 2016 r. nagroda została przyznana w oddziałach IPN w Białymstoku (VIII edycja), Gdańsku (III edycja), Krakowie (V edycja), Łodzi (IV edycja), Poznaniu (VII edycja), Rzeszowie (V edycja). Po raz drugi IPN przeprowadził międzynarodową edycję nagrody „The Witness of History” dla osób i organizacji kultywujących pamięć o polskiej historii spoza Polski. Jej laureatami w 2016 r. zostali wybitni przedstawiciele środowisk polskich i polonijnych z Białorusi, Francji, Ukrainy i Wielkiej Brytanii:

• Andrzej Amons z Ukrainy – za zaangażowanie w dokumentowanie zbrodni sowieckich na terenie Bykowni, działacz Kijowskiego Polskiego Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego im. Adama Mickiewicza;

• Irena Godyń i Danuta Stanisława Pniewska z Wielkiej Brytanii – za zaangażowanie w działania edukacyjne, zwłaszcza dotyczące zsyłek na Syberię;

• Stanisław Likiernik – mieszkający we Francji legendarny żołnierz ZWZ-AK, powstaniec warszawski i autor wojennych wspomnień;

• Nadzieja Slesariewa-Wiktorowska z Ukrainy, która opisała własne przeżycia i zgromadziła w specjalnej publikacji wspomnienia innych robotników przymusowych III Rzeszy;

• Jerzy Wójcicki z Ukrainy – za działania na rzecz pielęgnowania i upamiętniania miejsc polskiej pamięci narodowej w Winnicy i obwodzie winnickim oraz prowadzenie kwerend archiwalnych dotyczących Polaków – ofiar Wielkiego Terroru;

• Jerzy Żurawowicz i Igor Chodas z Białorusi – za działania związane z ochroną polskich grobów na cmentarzu katolickim w Mohylewie i prace nad monografią o Polakach na Mohylewszczyźnie.

W ramach krajowej edycji nagrody „Świadek Historii” laureatami zostali:

• w Oddziale IPN w Białymstoku: Kazimierz Busma, Bogusław Łabędzki, Antoni Mazalewski, śp. Michał Pietkiewicz, Szkoła Podstawowa im. Armii Krajowej w Janówce, Jerzy Wnorowski;

• w Oddziale IPN w Gdańsku: Andrzej Chmielewski, Izydor Gencza, Adam Hlebowicz, Anna Kołakowska, Robert Kwiatek, Czesław Nowak;

• w Oddziale IPN w Krakowie: Tadeusz Bieńkowicz, Jadwiga Duda, Wojciech Lubawski, Wojciech Narębski, Danuta Żbikowska, Stowarzyszenie Ochrony Dziedzictwa Narodowego w Kielcach;

• w Oddziale IPN w Łodzi: ppłk Tadeusz Barański, Stanisław Frątczak, dr Marek Kozłowski, Janusz Stanisław Lange, Grzegorz Turlejski, Mieczysław Wutke;

• w Oddziale IPN w Poznaniu: gen. Jan Podhorski, mjr Ludwik Misiek, kpt. Maria Krzyżańska, s. Małgorzata Krupecka, Barbara Miczko-Malcher oraz Okręg Wielkopolski Narodowych Sił Zbrojnych;

• w Oddziale IPN w Rzeszowie: Adam Kantor, Artur Szary, Edward Marszałek, Edward Orłowski, Marcin Zieniewicz, Towarzystwo Przyjaciół Nauk im. Kazimierza Marii Osińskiego w Przemyślu.

2.3.3. Konkurs „Książka Historyczna Roku” o nagrodę im. Oskara Haleckiego

Od 2016 r. Konkurs „Książka Historyczna Roku” o nagrodę im. Oskara Haleckiego jest wspólnym przedsięwzięciem czterech instytucji: Instytutu Pamięci Narodowej, Telewizji Polskiej, Polskiego Radia oraz Narodowego Centrum Kultury. Konkurs organizowany jest od 2008 r. Jego

celem jest popularyzowanie dziejów Polski w XX w. oraz krzewienie czytelnictwa książek historycznych. Nagroda im. Oskara Haleckiego w konkursie „Książka Historyczna Roku" przyznawana jest w dwóch kategoriach:

- najlepsza książka naukowa poświęcona dziejom Polski i Polaków w XX w.;
- najlepsza książka popularnonaukowa poświęcona historii Polski w XX w.

W 2016 r. nagrody przyznało jury w składzie: dr hab. Jan Jacek Bruski, prof. Antoni Dudek (przewodniczący), dr Piotr Gontarczyk, prof. dr hab. Andrzej Nowak, prof. dr hab. Wojciech Roszkowski, prof. dr hab. Jan Rydel, prof. dr hab. Mieczysław Ryba oraz dr hab. Bożena Szaynok, a także czytelnicy głosujący na stronie internetowej konkursu www.ksiazkahistorycznaroku.pl. W głosowaniu od 1 do 31 października 2016 r. wzięło udział 8320 internautów. Nagrody w dwóch kategoriach otrzymali autorzy, których książki zostały wydane w języku polskim po raz pierwszy między 1 stycznia 2015 a 30 czerwca 2016 r.

W kategorii „Najlepsza książka naukowa poświęcona dziejom Polski i Polaków w XX wieku" jury wyróżniło pracę Jakuba Tyszkiewicza *Rozbijanie monolitu. Polityka Stanów Zjednoczonych wobec Polski 1945–1988*. Nagrodę czytelników w tej samej kategorii przyznano Bartłomiejowi Szyprowskiemu za *Sąd kapturowy przy Komendzie Głównej Związku Walki Zbrojnej w Warszawie (sierpień 1940 r. – listopad 1941 r.). Podziemie w walce ze zdrajcami Rzeczypospolitej*. Praca zyskała uznanie czytelników, zdobywając na stronie internetowej 1854 głosy.

W kategorii „Najlepsza książka popularnonaukowa poświęcona historii Polski w XX wieku" jury uhonorowało pracę Cezarego Łazarewicza *Żeby nie było śladów. Sprawa Grzegorza Przemyka*. Nagrodę czytelników w tej samej kategorii otrzymała pozycja autorstwa Wojciecha Hausnera i Marka Wierzbickiego *Sto lat harcerstwa*, która uzyskała 1697 głosów.

Uroczystość wręczenia nagród odbyła się 17 listopada 2016 r. w siedzibie Telewizji Polskiej w Warszawie. Galę, którą transmitowała na żywo TVP Historia, uświetnił występ brytyjskiej wokalistki Katy Carr. Laureaci otrzymali statuetki i nagrody pieniężne.

2.3.4. Konkurs im. Władysława Pobóg-Malinowskiego na „Najlepszy Debiut Historyczny Roku"

Konkurs im. Władysława Pobóg-Malinowskiego na „Najlepszy Debiut Historyczny Roku" organizowany jest wspólnie przez Instytut Pamięci Narodowej i Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk. Celem konkursu jest promowanie wyników prac młodych badaczy zajmujących się historią najnowszą Polski i zachęcanie ich do kontynuowania kariery naukowej. Skierowany jest do autorów prac magisterskich i doktorskich z zakresu historii Polski i Polaków w XX w. Nagrodą w konkursie jest dyplom, opublikowanie pracy przez IPN i IH PAN oraz honorarium wypłacane po podpisaniu umowy wydawniczej. Prace ocenia powołana przez prezesa IPN i dyrektora IH PAN komisja konkursowa.

W 2016 r. została rozstrzygnięta IX edycja konkursu. Nadesłane w 2015 r. prace ocenili: prof. dr hab. Tomasz Szarota, prof. dr hab. Andrzej Paczkowski, prof. dr hab. Andrzej Chojnowski, dr hab. prof. IH PAN Marek Kornat, dr hab. prof. IH PAN Krzysztof Kosiński, prof. dr hab. Antoni Dudek, prof. dr hab. Tadeusz Wolsza, prof. dr hab. Jerzy Eisler oraz dr Władysław Bułhak – sekretarz komisji.

Po zapoznaniu się z 22 pracami magisterskimi oraz 8 pracami doktorskimi Komisja Konkursowa przyznała w kategorii prac doktorskich dwie różnorzędne II nagrody, które otrzymała: dr Monika Napora za pracę „Między rzeczywistością a utopią. »Dziennik Radomski« w latach 1939––1945" oraz dr Paweł Wawryszuk za pracę „Stosunki polsko-jugosłowiańskie w latach 1956–1971". Ponadto w tej samej kategorii trzy równoprawne wyróżnienia przyznano: dr Katarzynie Wilczok za pracę „Kierownictwo MKZ Katowice NSZZ »Solidarność« wobec sporu o program i taktykę działania NSZZ »Solidarność« w latach 1980–1981", dr. Michałowi Zawiszy za pracę „Robotnicy przemysłowi w województwie kieleckim w latach 1945–1949", dr. Pawłowi Sękowskiemu za pracę „Les Polonais en France dans l'immédiat après-guerre (1944–1949)". W kategorii prac magister-

skich Komisja postanowiła przyznać dwie różnorzędne II nagrody, które otrzymali: mgr Marek Rodzik za pracę „Polska a Wielka Brytania. Od kryzysu sudeckiego do 15 marca 1939 roku", mgr Grzegorz Wszołek za pracę „Służba Bezpieczeństwa w Krakowie 1989–1990 na tle przemian w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych". Ponadto trzy równorzędne wyróżnienia w dziedzinie prac magisterskich otrzymali: mgr Anna Wiśniewska-Grabarczyk za pracę „»Czytelnik« ocenzurowany. Literatura w paratekstach – recenzjach cenzorskich okresu stalinizmu (na materiale GUKPPiW z 1950 roku)", mgr Maciej Łochowski za pracę „Operacja »Burza« w Okręgu Armii Krajowej Lublin" oraz mgr Maciej Górecki za pracę „Długi, szary i … : Papier toaletowy w PRL".

W 2016 r. rozpoczęła się także kolejna X edycja Konkursu im. Władysława Pobóg-Malinowskiego na „Najlepszy Debiut Historyczny Roku". Do 31 grudnia 2016 r. wpłynęło 35 prac dyplomowych w tym 11 prac doktorskich i 24 magisterskie. Nadesłane prace oceni komisja w składzie: dr hab. Sławomir Cenckiewicz, prof. dr hab. Jan Draus, prof. dr hab. Jerzy Eisler, prof. dr hab. Marek Kornat, dr hab. prof. IH PAN Krzysztof Kosiński, prof. dr hab. Wojciech Polak, prof. dr hab. Włodzimierz Suleja, prof. dr hab. Tomasz Szarota, prof. dr hab. Tadeusz Wolsza, sekretarz komisji – dr Paweł Libera. Ogłoszenie wyników nastąpi w terminie do 1 czerwca 2017 r.

2.3.5. Ogólnopolski Konkurs na „Audycję Historyczną Roku"

W 2016 r. IPN po raz czwarty zorganizował Ogólnopolski Konkurs na „Audycję Historyczną Roku". Tradycyjnie gala rozdania nagród odbyła się w Białymstoku 26 listopada, w dniu urodzin ostatniego prezydenta RP na uchodźstwie Ryszarda Kaczorowskiego, który pochodził z Białegostoku.

Celem konkursu organizowanego przez Oddział IPN w Białymstoku jest wyróżnianie i promowanie ambitnej, dokumentalnej twórczości radiowej i filmowej, prezentującej najnowszą historię Polski. W 2016 r. zgłoszono do konkursu 39 reportaży radiowych i telewizyjnych z całego kraju. W finale IV edycji konkursu znalazło się jedenaście audycji i cztery filmy dokumentalne.

Grand Prix Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej otrzymał film *Obława*, zgłoszony w kategorii „Wydarzenie". Dokument autorstwa Beaty Hyży-Czołpińskiej, uznanej reżyserki pracującej na co dzień w Ośrodku Telewizji Polskiej w Białymstoku, został zrealizowany przez Telewizję Biełsat na zlecenie IPN. Jego tematem jest rekonstrukcja zdarzeń związanych z Obławą Augustowską, największą zbrodnią popełnioną po II wojnie światowej na Polakach. Film jest także hołdem oddanym pamięci zamordowanych i wołaniem o rozwiązanie zagadki ich losów.

Nagrodę im. Prezydenta Ryszarda Kaczorowskiego, przyznawaną w kategorii „Losy", otrzymał Mariusz Kamiński z Polskiego Radia Lublin za reportaż radiowy „Margita" o losach młodej słowackiej Żydówki Margity, uratowanej z getta w Końskowoli przez rodzinę Marii i Józefa Sadurskich.

Nagrodę dyrektora Oddziału IPN w Białymstoku w kategorii „Historia regionalna" jury przyznało Kamilowi Hypkiemu z Radia Zachód za audycję „Ucieczka" o ucieczce dwóch pasjonatów lotnictwa, którzy w 1951 r. postanowili uprowadzić z Polski samolot sportowy.

Poza trzema nagrodami jury przyznało także wyróżnienie Prezesa IPN za specjalne wartości poznawcze, które otrzymała Jolanta Rudnik z Polskiego Radia Koszalin za audycję „Zdrajca czy bohater?", opowiadającą o losach Bronisława Klimczaka ps. „Sokół", przedwojennego oficera kontrwywiadu wojskowego, więźnia niemieckich obozów koncentracyjnych i żołnierza AK, w 1950 r. skazanego na śmierć za szpiegostwo na rzecz Francji.

Jury przyznało także dwa wyróżnienia specjalne: Katarzynie Michalak z Polskiego Radia Lublin za reportaż „Światło na stepie", opowiadający o syberyjskiej tułaczce 90-letniej dziś Henryce Paśnik i spełnieniu przez jej wnuka obietnicy danej przed laty. Nagrodę ufundował dyrektor Oddziału IPN w Lublinie dr hab. Dariusz Magier.

Drugie wyróżnienie specjalne otrzymał Sławomir Mazur z Ośrodka Telewizji Polskiej w Kielcach – autor filmu dokumentalnego pt. *Ostatni Żołnierze Ponurego* o Szczepanie Mrozie, regionaliście

nazywanym ostatnim partyzantem „Ponurego", i Janie Piwniku, genialnym dowódcy partyzanckim, zatroskanym o swoich żołnierzy. Fundatorem Nagrody jest dyrektor Oddziału IPN w Krakowie.

Dwie nagrody pozaregulaminowe, ufundowane przez dyrektora Oddziału IPN w Białymstoku, otrzymały najmłodsze uczestniczki konkursu: Joanna Górna i Katarzyna Kijas z Zespołu Szkół Drzewnych i Leśnych w Żywcu, które zrealizowały film dokumentalny *Cud 24 godzin* o tym, jak w 1972 r. parafianie z miejscowości Cisiec, wbrew zakazom komunistycznych władz, w ciągu jednej nocy zbudowali kaplicę.

Jurorami tej edycji konkursu byli: Jan Ruman (przewodniczący), red. Janina Jankowska, reż. Arkadiusz Gołębiewski oraz pracownicy IPN dr Dariusz Iwaneczko oraz dr Paweł Skubisz.

2.4. Nagrody i wyróżnienia dla pracowników IPN

W 2016 r. pracownicy IPN zostali nagrodzeni różnego rodzaju odznaczeniami i wyróżnieniami przyznawanymi przez władze państwowe i samorządowe, uczelnie wyższe, a także organizacje i stowarzyszenia społeczne.

Za zasługi w działalności na rzecz ujawniania prawdy historycznej o zbrodniach nazistowskich i komunistycznych, za działalność państwową i publiczną Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda odznaczył prokuratora Mieczysława Górę (Delegatura w Bydgoszczy) Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Za zasługi w pielęgnowaniu pamięci o najnowszej historii Polski Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski zostali odznaczeni: dr hab. Grzegorz Berendt (OBBH w Gdańsku), dr hab. Henryk Głębocki (OBBH w Krakowie), dr Maciej Korkuć (OBUWiM w Krakowie) i Anna Zechenter (OBEN w Krakowie).

Za zasługi w dokumentowaniu i upamiętnianiu prawdy o najnowszej historii Polski Złotym Krzyżem Zasługi zostali odznaczeni: dr Jerzy Bednarek (OAIPN w Łodzi), dr. hab. Konrad Białecki (OBBH w Poznaniu), Hanna Byśkiniewicz (Referat Finansowo-Księgowy w Oddziale w Warszawie), Rafał Drabik (OBL w Lublinie), dr hab. Krzysztof Kaczmarski (OBBH w Rzeszowie), dr Wojciech Muszyński (OBBH w Warszawie), dr Rafał Sierchuła (OBBH w Poznaniu), dr Maria Wardzyńska (BBH).

Srebrny Krzyż Zasługi otrzymali: Marcin Kasprzycki (OBBH w Krakowie), Paweł Kowalski (OBEN w Łodzi), dr hab. Elżbieta Rączy (OBBH w Rzeszowie), dr Mateusz Szpytma (OBEP w Krakowie, dyrektor Muzeum Polaków Ratujących Żydów w Markowej), Zbigniew Woźniak (OKŚZpNP w Katowicach).

Brązowym Krzyżem Zasługi odznaczeni zostali: Andrzej Cisek (BPiI), Edyta Cisewska (naczelnik Delegatury w Bydgoszczy), Krzysztof Drażba (OBEN w Gdańsku), Anna Dymek (OAIPN w Gdańsku), Michał Kalisz (OBUWiM w Rzeszowie), Marcin Kapusta (OAIPN w Krakowie), dr Bartosz Kruk (OAIPN we Wrocławiu), dr Tomasz Kurpierz (OBBH w Katowicach), dr Cecylia Kuta (OBBH w Krakowie), Łucja Marek (OBBH w Katowicach), dr Karol Nawrocki (OBEN w Gdańsku), Marcin Niedurny (OBL w Katowicach), dr Krzysztof Osiński (wieloosobowe stanowisko ds. badań historycznych w Delegaturze w Bydgoszczy), Joanna Piskorz (BPiI), dr hab. Jarosław Syrnyk (OBBH we Wrocławiu), dr Piotr Szopa (OBUWiM w Rzeszowie), dr Marek Szymaniak (OBUWiM w Delegaturze w Bydgoszczy), dr Tomasz Toborek (OBBH w Łodzi), Igor Witowicz (OAIPN w Rzeszowie), Barbara Witwicka (OAIPN we Wrocławiu).

Kilkudziesięciu pracowników IPN otrzymało Medal za Długoletnią Służbę, tradycyjne polskie odznaczenie cywilne z okresu II Rzeczypospolitej, nadawane za pracę w służbie państwowej, przywrócone do systemu odznaczeń państwowych w Polsce w 2007 r. Za wzorowe, wyjątkowo sumienne wykonywanie obowiązków wynikających z pracy zawodowej Medal Złoty otrzymali: Alicja Bilewska (Oddział w Poznaniu), Leszek Czarnecki (OAIPN w Lublinie), Małgorzata Dubrawska (Wieloosobowe Stanowisko Obsługi Finansowo-Księgowej w Białymstoku), Zbigniew Dybek (BAG), dr Arkadiusz Kutkowski

(Delegatura IPN w Radomiu), Alicja Leopold (Oddział w Poznaniu), Sławomir Ostrowski (BAG), Małgorzata Ptasińska (OBL w Lublinie), Mirosław Puzanowski (OKŚZpNP w Rzeszowie), Włodzimierz Tomczyk (Referat Ochrony w Szczecinie), Jadwiga Wasieczko (OKŚZpNP w Szczecinie).

Medalem Srebrnym zostali odznaczeni: dr Magdalena Baj (BBH), Agata Hrom-Morawska (OAIPN w Warszawie), Adam Malczyk (OAIPN w Białymstoku), Dariusz Pasek (Referat Ochrony w Białymstoku), Anna Zawadzka (BBH).

Medal Brązowy otrzymali: Edyta Adamczyk-Pluta (OBL w Rzeszowie), Grzegorz Czapski (OBEN w Szczecinie), Tomasz Dźwigał (OAIPN w Szczecinie), Sylwia Jaros (AIPN), Agnieszka Jarosz (AIPN), Beata Krawczyk (OAIPN w Katowicach), Justyna Łopat (OKŚZpNP w Warszawie), dr Marcin Markiewicz (OBBH w Białymstoku), Michał Mroczek (OBL w Lublinie), Magdalena Musiał (OAIPN w Gdańsku), Szymon Nowacki (OBL w Szczecinie), Paweł Nowik (OBL w Białymstoku), Ewa Słomka (OKŚZpNP w Lublinie), Szymon Woźniak (OAIPN w Katowicach), Anna Wrochna (Delegatura w Radomiu), Joanna Zaprzalska (OAIPN w Poznaniu).

Krzyżem Wolności i Solidarności oraz Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski został odznaczony Zdzisław Jurkowski (OBL w Krakowie).

Za postawę patriotyczną i krzewienie idei pamięci o Żołnierzach Wyklętych prezes Instytutu Pamięci Narodowej dr Jarosław Szarek, jego zastępca dr hab. Krzysztof Szwagrzyk, prof. Mirosław Golon (dyrektor oddziału IPN w Gdańsku) i Marzena Kruk (dyrektor AIPN) zostali wyróżnieni „Pierścieniem Inki". Odznaczenie przyznaje Kapituła „Pierścienia Inki", której przewodniczy abp Sławoj Leszek Głódź. dr hab. Krzysztof Szwagrzyk został uhonorowany tytułem Człowieka Roku 2016 „Tygodnika Solidarność", otrzymał także tytuł Honorowego Obywatela Dolnego Śląska nadany przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego.

Sylwia Krzyżanowska i Wojciech Trębacz (pracownicy OBUWiM we Wrocławiu) zostali uhonorowani Medalami „Pro Patria" przyznanymi za szczególne zasługi w kultywowaniu pamięci o walce o niepodległość Rzeczypospolitej Polskiej przez Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych. Wojciech Trębacz oraz dr Norbert Wójtowicz (OBBH we Wrocławiu) otrzymali medale „Za Zasługi dla Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej", przyznawany przez Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej. Norbert Wójtowicz został uhonorowany także Medalem XXV-lecia Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Policjantów.

Doktor Witold Wasilewski (AIPN) został nagrodzony przez Ministra Edukacji Narodowej Medalem Komisji Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania.

Fundacja „Lwów i Kresy" przyznała Margaricie Chilińskiej (AIPN) odznakę „Honor i Prawda" za działalność społeczną na rzecz środowisk kresowych.

Doktor Kazimierz Krajewski otrzymał Medal za Zasługi dla Stowarzyszenia Łagierników-Żołnierzy AK.

Doktor Mateusz Szpytma wyróżniony został medalem „Za Zasługi przez Ogólnopolski Związek Batalionów Chłopskich". Profesor dr hab. Mirosław Golon (dyrektor Oddziału IPN w Gdańsku) i dr Karol Nawrocki (OBEN w Gdańsku), w dowód szacunku i podziękowaniami za współpracę z Rodziną Katyńską w Gdańsku, otrzymali wyróżnienia „Pamiętaj Polsko o tych Synach Swoich".

Doktor Leon Popek (BPiI) otrzymał Medal Mickiewicz-Puszkin nadany przez Stowarzyszenie Współpracy Polska-Wschód jako wyraz uznania za jego publikacje związane ze zbrodnią m.in. w Ostrówkach na Wołyniu, ale także opiekę nad polskimi miejscami pamięci za naszą wschodnią granicą. Doktor Popek otrzymał także Krzyż Obrońców Wołynia 1939–1944, nadany przez Okręg Wołyński Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej.

W 60. rocznicę powstania węgierskiego i powstania poznańskich robotników za długoletnie wspieranie działań naukowych i edukacyjnych, upowszechniających i popularyzujących wspólnotę losów historycznych Węgrów i Polaków po roku 1945, Prezydent Węgier János Áder przyznał Węgierskie Złote Krzyże Zasługi dr. hab. Konradowi Białeckiemu i dr. Rafałowi Reczkowi, pracownikom Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu.

Za przybliżanie bardzo trudnych tematów związanych z Litzmannstadt Getto w sposób prosty i zrozumiały dr Adam Sitarek otrzymał nagrodę „Punkt dla Łodzi", w kategorii „Ludzie".

Doktor hab. Elżbieta Rączy (OBBH w Rzeszowie) i dr Mateusz Szpytma (OBEP w Krakowie) zostali honorowymi członkami Polskiego Towarzystwa Sprawiedliwych wśród Narodów Świata.

W uznaniu zasług i osiągnięć w popularyzowaniu regionalnej przeszłości i tradycji dr Piotr Szopa (OBUWiM w Rzeszowie) otrzymał Nagrodę Podkarpacka Historia przyznawaną przez Kolegium Redakcyjne dwumiesięcznika „Podkarpacka Historia".

Katarzyna Rembacka (OBEN w Szczecinie) została uhonorowana „Zachodniopomorską Latarnią Oświaty" przyznawaną przez Zachodniopomorskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli za przyczynienie się do podnoszenia jakości edukacji.

Grzegorz Czapski (OBEN w Szczecinie) otrzymał Odznakę „Za zasługi w pracy penitencjarnej" przyznawaną przez Ministra Sprawiedliwości.

Doktor hab. Patryk Pleskot (OBBH w Warszawie) otrzymał Nagrodę Rektora Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Oświęcimiu. Doktor Joanna Hytrek-Hryciuk (OBBH we Wrocławiu) otrzymała Stypendium im. Fritza Sterna dla młodych naukowców z Polski i Niemiec, specjalizujących się w historii i kulturoznawstwie.

Doktor Aneta Nisiobęcka (AIPN) została wyróżniona w Konkursie im. Inki Brodzkiej-Wald za pracę doktorską „Reemigracja Polaków z Francji oraz ich adaptacja w Polsce Ludowej w latach 1945–1950", napisaną pod kierunkiem prof. Grażyny Marii Pasztor. Doktor Anna Maria Adamus (AIPN) została laureatką Nagrody Prezesa Rady Ministrów za wyróżnioną rozprawę doktorską z dziedziny nauk humanistycznych „Problemy wsi w Polsce w latach 1956–1980 w świetle listów do władz centralnych", napisaną pod kierunkiem prof. Dariusza Jarosza. Doktor Michał Trębacz (OBBH w Łodzi) otrzymał Nagrodę Edytorską Polskiego PEN Clubu im. Juliusza Żuławskiego za edycję dokumentów z Archiwum Ringelbluma.

W 2016 r. pracownicy IPN zostali nominowani do nagród i nagrodzeni za publikacje wydane przez Instytut. Szczegółowe informacje na ten temat znajdują się w rozdziale poświęconym wydawnictwom IPN.

3. Współpraca międzynarodowa

Instytut Pamięci Narodowej, działając w myśl art. 53 pkt 4 ustawy o IPN, „upowszechnia w kraju i za granicą wyniki swojej pracy oraz badań innych instytucji, organizacji i osób nad problematyką stanowiącą przedmiot jego działania".

Współpraca międzynarodowa Instytutu Pamięci Narodowej w 2016 r. łączyła działania o charakterze naukowym, archiwalnym i edukacyjnym, takie jak organizacja konferencji i udział w nich badaczy, kwerendy archiwalne, zagraniczne prezentacje wystaw. W związku z nowelizacją ustawy z 29 kwietnia 2016 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu poszerzone zostały dotychczasowe kompetencje IPN. Do zadań Instytutu należy gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie dokumentów dotyczących, popełnionych od 8 listopada 1917 r. do 31 lipca 1990 r., zbrodni na osobach narodowości polskiej i obywatelach polskich innych narodowości oraz poszukiwanie miejsc spoczynku osób, które poległy w tym okresie w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego, w tym tych, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym, represji totalitarnych lub czystek etnicznych. Prace Instytutu obejmują zatem swym zasięgiem okres sprzed 1939 r., związany ze zbrodniami sowieckimi, popełnionymi na Polakach, w tym zagładę polskich ziemian na Kresach oraz Wielki Głód na Ukrainie. W związku z nowelizacją IPN ma także obowiązek upamiętniania historycznych wydarzeń, miejsc i postaci w dziejach walk i męczeństwa Polaków w kraju i za granicą oraz innych narodów na terytorium Polski. Za realizację nowych zadań odpowiadać będą biura: Poszukiwań i Identyfikacji oraz Upamiętniania Walk i Męczeństwa.

Wspomniane działania skierowane były zarówno do odbiorców zagranicznych, jak i do środowisk polonijnych. Instytut inicjował oraz kontynuował współpracę o charakterze międzynarodowym z partnerami zagranicznymi, w ramach projektów naukowych, archiwalnych i edukacyjnych, oraz związanych z poszukiwaniem i upamiętnianiem miejsc spoczynku ofiar zbrodni popełnionych od 8 listopada 1917 r. do 31 lipca 1990 r.

Na uwagę zasługuje to, że w 2016 r. IPN objął prezydencję w Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb. W związku z pełnionymi w organizacji obowiązkami postulował włączenie Ukrainy do grona państw Sieci.

IPN kontynuował ponadto dialog historyczny z partnerami ukraińskimi, wznowiony w 2015 r., w ramach którego odbyły się kolejne posiedzenia Polsko-Ukraińskiego Forum Historyków. Ważnym elementem działań międzynarodowych IPN pozostaje dzielenie się przez Polskę doświadczeniami w zakresie sprawiedliwości transformacyjnej (*transitional justice*) i rozliczanie z przeszłym okresem dyktatury. Rok 2016 charakteryzowała także zintensyfikowana współpraca między IPN a węgierskim Komitetem Pamięci Narodowej – Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB), wynikająca z organizacji wspólnych obchodów 60. rocznicy rewolucji węgierskiej i poznańskiego Czerwca '56, pod hasłem „Polacy i Węgrzy – razem pamiętamy".

Realizacja międzynarodowych przedsięwzięć była efektem współdziałania z zagranicznymi instytucjami naukowymi i archiwalnymi, z innymi instytucjami zajmującymi się rozliczaniem z przeszłością oraz z polskimi placówkami dyplomatycznymi i organizacjami polonijnymi.

3.1. Polsko-Ukraińskie Forum Historyków

Współpraca z Ukraińskim Instytutem Pamięci Narodowej (UIPN) odbywa się na mocy umowy z 2009 r. Ze względów politycznych kooperacja została zawieszona, a następnie wznowiona w 2015 r. W maju 2015 r. prezesi obu instytutów podjęli decyzję o powołaniu Polsko-Ukraińskiego Forum Historyków, w skład którego ze strony polskiej wchodzą: prof. Waldemar Rezmer, prof. Grzegorz Hryciuk, prof. Grzegorz Mazur, prof. Grzegorz Motyka, prof. Jan Pisuliński, dr Mariusz Zajączkowski oraz sekretarz, dr Dorota Lewsza, a ukraińskiej: prof. Jurij Szapował, prof. Bohdan Hudź, prof. Ihor Iliuszyn, prof. Iwan Patrylak, prof. Łeonid Zaszkilniak i dr Wołodymyr Wiatrowycz, oraz sekretarz, dr Olena Gumeniuk.

14–15 marca 2016 r. odbyło się w Warszawie II posiedzenie Polsko-Ukraińskiego Forum Historyków, w którym oprócz historyków stale biorących udział w pracach uczestniczył zastępca prezesa IPN, dr Paweł Ukielski, dyrektor Biura Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej dr Krzysztof Persak oraz radca szefa Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej dr Ołeksandr Zinczenko. Obrady poświęcone były zagadnieniom związanym z działalnością polskiego i ukraińskiego podziemia na terenach współczesnej Zachodniej Ukrainy w latach drugiej wojny światowej. Jako referenci wystąpili prof. Grzegorz Mazur i prof. Ihor Iljuszyn oraz prof. Iwan Patrylak i prof. Grzegorz Motyka. W trakcie spotkania przedstawiciele Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej przekazali polskim historykom kopie 10 tomów z Archiwum SBU, dotyczące polskiego cichociemnego z lat 40. – Wacława Kopisty.

24–27 października 2016 r. odbyło się III spotkanie Polsko-Ukraińskiego Forum Historyków, w którym oprócz historyków Forum uczestniczyli: ekspert Tomasz Bereza (OBBH w Rzeszowie) dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN, dr hab. Mirosław Szumiło, dyrektor Biura Badań Historycznych oraz dr Rafał Leśkiewicz, ówczesny zastępca dyrektora Biura Badań Historycznych. Ekspertem ze strony ukraińskiej był absolwent Uniwersytetu Narodowego Akademia Kijowsko-Mohylańska, Jarosław Borszczyk.

Prelegentami ze strony ukraińskiej byli prof. Jurij Szapował (wraz z Jarosławem Borszczykiem) i dr Wołodomyr Wiatrowycz, a ze strony polskiej prof. Grzegorz Hryciuk i Tomasz Bereza (referat sporządził wraz z Ewą Siemaszko). W trakcie spotkania wygłoszone zostały dwa odczyty zatytułowane „Antypolska akcja na Wołyniu" oraz „Lipiec 1943 na Wołyniu".

Podczas wizyty doszło również do spotkania kierownictwa IPN: dr. Mateusza Szpytmy, dr. hab. Mirosława Szumiły oraz dr. Rafała Leśkiewicza z szefem UIPN, dr. Wołodymyrem Wiatrowyczem. Uczestnicy wspomnianej dyskusji omówili możliwość prowadzenia wspólnych kwerend przez pracowników obu instytucji (we współpracy z SBU, ponieważ UIPN nie ma jeszcze archiwum). Zaproponowali również zorganizowanie konferencji na temat operacji NKWD w latach 30. w przedwojennej Polsce, realizowanie połączonych projektów naukowych, odnoszących się do działalności Kościoła i Polaków w Związku Radzieckim w latach 1917–1939 czy komunistycznej aktywności KPZU w II Rzeczypospolitej. Doktor Wołodymyr Wiatrowycz poparł rozpoczęcie prac nad ww. projektem popularnonaukowym oraz organizację wystawy dotyczącą powyższej tematyki. Doktor hab. Mirosław Szumiło wnioskował o przygotowanie planów edukacyjnych. Doktor Mateusz Szpytma podkreślił, że dla strony polskiej zasadnicze znaczenie ma uzyskanie dostępu do dokumentacji dotyczącej miejsc pochówku ofia Zbrodni Katyńskiej. Władze obu instytucji omówiły również zasady korzystania z archiwów państwowych na terenie Ukrainy.

Zakres merytoryczny pracy Polsko-Ukraińskiego Forum Historyków obejmuje lata 1939–1947. W skład Forum wchodzi po sześciu naukowców ze strony polskiej i ukraińskiej oraz dwóch sekretarzy. Ponadto w obradach Forum może brać udział nie więcej niż dwoje specjalistów z każdej strony, niewchodzących do stałego składu Forum, zaproszonych przez strony do wygłoszenia konkretnych referatów. Osoby zaproszone pochodzą również spoza Polski i Ukrainy. Sekretarze zajmują się kwestiami organizacyjnymi i technicznymi. W obradach mogą brać udział (w charakterze obser-

watorów) przedstawiciele polskiego i ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej. Historycy polscy i ukraińscy przygotowują referat dotyczący problematyki zatwierdzonej przez członków Forum. Podczas każdego spotkania prezentowane są, a następnie dyskutowane po dwa tematy przedstawione przez dwóch referentów z każdej strony. Spotkania Forum odbywają się dwa razy w roku na przemian w Polsce i na Ukrainie. Miejsce obrad wyznaczają każdorazowo organizatorzy. Posiedzenia są zamknięte dla publiczności i mediów. Informacje o podejmowanej tematyce i efektach prac znajdują się we wspólnym komunikacie.

IV obrady Forum zaplanowano w Polsce na marzec 2017 r. Referat zatytułowany „Kwestia ukraińska w programie i ideologii polskiego podziemia" opracuje prof. Grzegorz Mazur, natomiast odczyt poświęcony „Kwestii polskiej w programie i ideologii ukraińskiego podziemia" dr Mariusz Zajączkowski.

3.2. Działalność ekspercka w zakresie *transitional justice*

Istotnym polem działań międzynarodowych IPN jest czynny udział w procesie dzielenia się przez Polskę doświadczeniami w zakresie sprawiedliwości transformacyjnej (*transitional justice*) i rozliczania przeszłości. Celem koncepcji *transitional justice* (sprawiedliwości tranzytywnej, sprawiedliwości okresu przejściowego) jest budowa stabilnego społeczeństwa, które stanowi fundament stałego państwa. Wskazana koncepcja stanowi diagnozę problemów społeczeństw postkonfliktowych, uzupełnioną o wskazanie, przy użyciu jakich instrumentów oraz w jaki sposób należy podchodzić do rozwiązywania wspomnianych zagadnień. *Transitional justice* nie ma mocy prawnej i przedstawia jedynie wypadkową poglądów przedstawicieli doktryny, praktyki rządowych (np. ONZ) i pozarządowych organizacji międzynarodowych (np. International Center for Transitional Justice) oraz niewiążących prawnie dokumentów (np. raportów Sekretarza Generalnego ONZ).

3.2.1. „Memoriał"

Międzynarodowe Stowarzyszenie Historyczno-Oświatowe, Dobroczynne i Obrony Praw Człowieka „Memoriał", laureat nagrody „Kustosz Pamięci Narodowej" (2012) to niezależna rosyjska organizacja zajmująca się dokumentowaniem i upowszechnianiem wiedzy o ofiarach represji komunistycznych oraz ochroną praw człowieka w Rosji i krajach byłego ZSRR. Dzięki działalności „Memoriału" Polacy uzyskali dostęp do wielu dotychczas niedostępnych dokumentów, przechowywanych w archiwach byłego ZSRR, mogąc poznać losy swoich bliskich – ofiar represji sowieckich. W wyniku współpracy ze Stowarzyszeniem powstała wewnętrzna baza danych „Indeks Represjonowanych", przejęta przez IPN na mocy umowy z 30 kwietnia 2013 r. podpisanej między IPN a Ośrodkiem „Karta". Aplikacja oraz związany z nią program badawczy mają na celu dokumentowanie losów obywateli polskich represjonowanych przez organa władzy sowieckiej w latach 1939–1956. W trakcie wieloletniej współpracy przedstawiciele „Memoriału" nawiązali kontakty i zaznajomili się z działalnością wielu biur IPN, w tym Biurem Edukacji Narodowej, Archiwum, Biurem Lustracyjnym i Biurem Prezesa. Ukoronowaniem współpracy były wspólnie zorganizowane konferencje i wystawy.

8 listopada przedstawiciele Stowarzyszenia „Memoriał" oraz Instytutu Polskiego w Petersburgu odwiedzili Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Wśród członków delegacji znaleźli się Ludmiła Gagarinowa, szefowa archiwum petersburskiego „Memoriału", Jewgenija Kułakowa, kierowniczka projektu „Historia mówiona" „Memoriału", Artiom Mynbajew, kierownik projektu „Archiwum elektroniczne ruchu dysydenckiego" „Memoriału" i Anna Łazar, zastępca dyrektora Instytutu Polskiego w Petersburgu. Goście spotkali się z dr. Mariuszem Żuławnikiem oraz Mariuszem Kwaśniakiem, zastępcami dyrektora Archiwum IPN. Podczas rozmowy omówiono możliwe pola wspólnej aktywności i współpracy między obiema instytucjami, bieżące projekty oraz specyfikę

procesu cyfryzacji w Archiwum. W trakcie wizyty goście z Petersburga mieli okazję wysłuchać wystąpień na temat działalności, zasobu oraz struktury Archiwum IPN. Ponadto zaprezentowane zostały wybrane materiały archiwalne przechowywane w IPN, jak np. dokumentacja wytworzona przez organa bezpieczeństwa państwa.

3.2.2. Soviet Past Research Laboratory

Soviet Past Research Laboratory to organizacja pozarządowa, która ukonstytuowała się w 2009 r. w następstwie konferencji międzynarodowej „Terror Topography – Rethinking Soviet Georgian History (Stalinism, Totalitarianism, Repressions)" [Topografia Terroru – Historia Sowiecko-Gruzińska Opowiedziana na Nowo (Stalinizm, Totalitaryzm, Represje)] (na Kaukazie). 29 marca 2010 r. stowarzyszenie zarejestrowano jako organizację pozarządową.

SOVLAB wzięło udział w projekcie „Red Terror Topography" [Topografia czerwonego terroru] uwieńczonego opracowaniem mapy represji i terroru w centrum Tbilisi oraz stworzeniem programów edukacyjnych, opartych na materiałach archiwalnych, bibliotecznych, wspomnieniach oraz historii mówionej. Inne przedsięwzięcie SOVLAB to „Virtual Platform – Rethinking the Soviet Past" [Wirtualna Platforma – Historia sowieckiej przeszłości opowiedziana na nowo], w ramach którego zorganizowano dotychczas osiem wykładów. Kolejną inicjatywą pod nazwą „Soviet Tbilisi" [Sowieckie Tbilisi] jest stworzenie wirtualnej trasy obejmującej budynki, zdarzenia, postacie związane z historią Tbilisi w czasie komunizmu. W przyszłości planowane jest prowadzenie badań oraz działalność wydawnicza.

Od 26 września do 1 października 2016 r. na zaproszenie prof. Krzysztofa Szwagrzyka, zastępcy prezesa IPN, gośćmi Instytutu Pamięci Narodowej byli Irakli Khvadagiani i Magdana Tsotskhalashvili z Soviet Past Research Laboratory (SOVLAB). Zwiedzili oni kwaterę „Ł" na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach, gdzie byli świadkami prac archeologicznych, prowadzonych przez specjalistów z IPN, oraz Panteon – Mauzoleum Żołnierzy Wyklętych. W trakcie wizyty w Archiwum IPN obejrzeli prezentację na temat zasobu, historii i działalności IPN, a także wybrane dokumenty i materiały audiowizualne z zasobu Instytutu. Spotkali się z przedstawicielami BBH, BEN, BPiI, Biura Prezesa, Archiwum oraz upamiętniania walk i męczeństwa. Karol Madaj (BEN) zapoznał gości z projektami edukacyjnymi i grami IPN. Kamila Sachnowska (BPiI) omówiła programy edukacyjne, związane z poszukiwaniami i identyfikacją ofiar komunizmu, a Marek Hańderek (BBH) projekty naukowe, w tym konferencje i publikacje. Goście z Gruzji wygłosili również wykłady dla pracowników IPN „Problemy i wyzwania związane z polityką pamięci w Gruzji" i „Rozwój projektu polityki pamięci prowadzonego przez SOVLAB wokół Zgromadzenia Konstytucyjnego Gruzji".

Zagraniczni goście mieli również okazję zwiedzić Pałac w Wilanowie, Muzeum Katyńskie i Muzeum Historii Żydów Polskich „POLIN".

3.2.3. Delegacja mediów birmańskich

15 września 2016 r. w Biurze Prezesa gościli przedstawiciele mediów birmańskich, którzy przybyli do Polski na zaproszenie Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych, na zlecenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych we współpracy z Ambasadą RP w Bangkoku. Spotkanie, na którym ze strony IPN obecni byli przedstawiciele dyrekcji pionów merytorycznych IPN, poprowadził dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN. Ze strony mediów birmańskich w spotkaniu wzięli udział: Thwe Thwe Myo Nyunt (tygodnik „Pitu Aye"), Zin Zin Thaw (grupa prasowa Livingcolor), Aung Khaing Nyunt (United Media Group), Aung Aung (dziennikarz niezależny). Goście z Mjanmy interesowali się przede wszystkim budową niezależnego państwa polskiego po 1989 r., edukacją historyczną oraz modelem rozliczeń z reżimem totalitarnym. Opowiadali się też za powołaniem w Mjanmie – na wzór RPA czy Kambodży – komisji sprawiedliwości i pojednania.

3.3. Europejska Sieć Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb

W 2015 r. funkcję przewodniczącego Sieci pełnił Federalny Urząd ds. Dokumentów Państwowej Służby Bezpieczeństwa byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej (BStU). W 2016 r. prezydencję w Sieci przejął Instytut Pamięci Narodowej. Ważnym projektem zrealizowanym przez IPN w ramach sprawowania prezydencji było zaprojektowanie testowej wersji strony internetowej, prezentującej kopie dokumentów z wielostronnych spotkań organów bezpieczeństwa państwa. Realizacja przedsięwzięcia jest uwieńczeniem wieloletniej działalności poszczególnych członków Sieci (szczegółowe informacje rozdział 3.3.2, s. 42).

Europejska Sieć Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb, zrzeszająca międzynarodowe instytucje, została założona w grudniu 2008 r. z inicjatywy Federalnego Urzędu ds. Dokumentów Państwowej Służby Bezpieczeństwa byłej NRD, tzw. Instytutu Gaucka. W skład Sieci wchodzi siedem krajów Europy Wschodniej i Środkowej: Polska (Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu), Bułgaria (COMDOS – Komisja ds. Odtajniania Dokumentów oraz Ujawniania Powiązań z byłymi Organami Bezpieczeństwa Państwa i Wywiadu), Czechy (USTR – Instytut Badania Reżimów Totalitarnych i Archiwum Służb Bezpieczeństwa), Niemcy (BStU – Federalny Urząd ds. Dokumentów Państwowej Służby Bezpieczeństwa byłej NRD), Węgry (ABTL – Archiwum Historyczne Węgierskich Służb Bezpieczeństwa Narodowego), Rumunia (CNSAS – Krajowa Rada ds. Badania Archiwów Securitate) i Słowacja (UPN – Instytut Pamięci Narodu).

Status członka obserwatora mają: słoweńskie Studium Pojednania Narodowego, państwowe archiwa Litwy, Łotwy i Estonii oraz Archiwum Republiki Słowenii. By zostać członkiem Sieci, trzeba spełnić następujące wymagania: być organizacją rządową, ustanowioną przez parlament, działającą na mocy odrębnej ustawy, niezależną od administracji archiwalnej, dysponującą aktami tajnych służb i zajmującą się ich udostępnianiem.

Początkowo założycielom zależało przede wszystkim na uproszczeniu procedur związanych z możliwością prowadzenia badań oraz wymianie dokumentów, jednak z czasem współpraca przybrała bardziej złożony charakter. Działania Sieci mają na celu przede wszystkim zwiększenie świadomości społecznej i politycznej w zakresie rozliczeń z przeszłością. Istotnym elementem wspomnianych przedsięwzięć jest aktywność edukacyjna, skierowana zarówno do krajowej, jak i europejskiej publiczności.

3.3.1. Spotkanie przedstawicieli Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb, 25–26 października 2016 r., Bruksela

Ubiegłoroczne spotkanie przedstawicieli Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb odbyło się 25–26 października w Brukseli, w ramach dyskusji panelowej „Transparentność konspiracji. Wschodnioeuropejskie archiwa tajnych służb i przemiany demokratyczne" [Transparency of the Clandestine. Eastern European Archives of the Secret Services and Democratic Transformation], zorganizowanej przez Lucię Puttrich, ministra do spraw federalnych i europejskich w Hessen oraz Fundację Konrada Adenauera. Przemówienie Friedricha von Heusingera obejmowało rozważania o podejściu do akt służb specjalnych oraz rozrachunku z dyktaturami komunistycznymi. Podczas swojego wystąpienia prof. Krzysztof Szwagrzyk, zastępca prezesa IPN, poruszył temat zmian w ustawie o Instytucie Pamięci Narodowej, prezentując nowo powstałe biura i piony. Omówił również kwestie związane z polską prezydencją w Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb. Prezes Krzysztof Szwagrzyk mówił także o spuściźnie komunizmu i długim procesie dochodzenia do prawdy. Wspo-

mniał o dziesięcioletnim okresie dyskusji i sporów, które ostatecznie doprowadziły do powstania IPN – składającego się z siedmiu biur merytorycznych. W poprzedzającej wystąpienia dyskusji panelowej wzięli udział: prof. Krzysztof Szwagrzyk, zastępca prezesa IPN, Roland Jahn, szef tzw. Instytutu Gaucka, oraz dr Cseh Gergő Bendegúz z Archiwum Historycznego Węgierskiej Służby Bezpieczeństwa. Spotkanie poprowadził Peter Riesbeck, korespondent Unii Europejskiej reprezentujcy Frankfurter Rundschau. Strona niemiecka położyła akcent na procedury udostępniania materiałów oraz transparentność, budowanie zaufania do nowo powstałych organów, znaczenie zapewnienia dostępu do dokumentacji badaczom i dziennikarzom. Reprezentant Archiwum Historycznego Węgierskich Służb Bezpieczeństwa Narodowego zwrócił uwagę na to, że na Węgrzech większość dokumentów wytworzonych przez organy bezpieczeństwa państwa zniszczona została w latach 40. i 50. Podkreślił, że archiwum węgierskie, zajmujące się dokumentacją ze wskazanego okresu, zostało utworzone siedem lat po zmianie systemu. Ponadto dodał, że instytucja zajmuje się działalnością naukową oraz lustracją. Poruszył także kwestię ochrony prywatności w kontekście udostępniania akt. Wspomniał o funkcjonowaniu angielskich wersji wniosków umożliwiających dostęp do dokumentacji oraz stron internetowych poświęconych historii. Debatę zamknęła Tina Mercep, pracownik naukowy Europejskiego Biura Fundacji Konrada Adenauera w Brukseli. Na spotkaniu zaprezentowana została wystawa „By Any Means" [Za wszelką cenę]. Ekspozycja przedstawia działalność służb bezpieczeństwa w krajach bloku wschodniego, koncentrując się na mechanizmach inwigilacji obywateli oraz ich wpływie na życie codzienne. Wystawa ma za zadanie ukazać osobom, nieznającym specyfiki życia za żelazną kurtyną, zasadnicze różnice pomiędzy ustrojem demokratycznym a reżimem komunistycznym: inwigilację własnego społeczeństwa oraz lekceważenie, oczywistych dla obywateli państw demokratycznych, podstawowych praw obywatelskich.

3.3.2. Spotkanie przedstawicieli Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb, 29–30 listopada 2016 r., Kraków

Kolejne spotkanie Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb, którego organizatorem był IPN, odbyło się 29–30 listopada 2016 r. (Kraków). W spotkaniu udział wzięli przedstawiciele instytucji członkowskich oraz państw obserwatorów. Prezes IPN, dr Jarosław Szarek przedstawił zmiany ustawowe i strukturalne w obrębie instytucji, zwracając uwagę m.in. na nowo powstające biura: Poszukiwań i Identyfikacji oraz Upamiętniania Walk i Męczeństwa. Prezes Instytutu, na spotkaniu z dziennikarzami, wyraził nadzieję, że w przyszłości w poczet Sieci, zrzeszającej obecnie siedem instytucji członkowskich z różnych państw, zostaną zaliczone kolejne podmioty, w tym inne państwa powstałe po rozpadzie Związku Sowieckiego, przede wszystkim Ukraina.

Podczas spotkania omówiono obecny status instytucji członkowskich; wystąpienie każdego z reprezentantów obejmowało bieżące zadania, aktywności oraz osiągnięcia danej jednostki. W dyskusji udział wzięli: prof. dr Dragos Petrescu, Przewodniczący Rady CNSAS, dr Ondrej Krajňák, przewodniczący Rady Dyrektorów UPN, Bjorn Deicke, zastępca prezesa BStU, Marzena Kruk, dyrektor Archiwum IPN, Světlana Ptáčníková, dyrektor ABS, Cseh Gergő Bendegúz, dyrektor Departamentu ABTL, Tiiu Kravtsev, dyrektor ds. gromadzenia zbiorów, Archiwum Narodowe Estonii, dr Gregor Jenuš, Wydział ds. Archiwów Specjalnych, Archiwa Republiki Słowenii, dr Ainars Bambals, Łotewskie Archiwa Narodowe, dr Damjan Hančič, SCNR oraz Boris Mihaylov, członek Komitetu COMDOS.

W trakcie pierwszego dnia obrad uczestnicy spotkania obejrzeli prezentację poświęconą działalności Instytutu – jego misji, strukturze i zadaniom, przygotowaną przez Biuro Prezesa.

Doktor Franciszek Dąbrowski oraz dr Władysław Bułhak przedstawili testową wersję strony internetowej, zawierającej kopie dokumentów z multilateralnych spotkań organów bezpieczeństwa państwa, stanowiącej finalizację długoletnich ustaleń i prac członków Sieci. Na 2017 r. planowane

jest umieszczenie na stronie internetowej IPN linku do międzynarodowego portalu, w którym znajdą się utajniane przez lata dokumenty na temat współpracy między ZSRR a bezpiekami w krajach dawnego bloku wschodniego. Będą to materiały dotyczące wielopłaszczyznowych spotkań pomiędzy funkcjonariuszami służb, dzielenia się doświadczeniami i dorobkiem. Udostępnione zbiory pokażą, jak zręcznie centrala w Moskwie sterowała swymi odpowiednikami w państwach satelickich, ukazując w nowym świetle skalę zależności państw bloku sowieckiego od Moskwy.

Spotkanie przedstawicieli instytucji zarządzających archiwami komunistycznych służb było okazją do podjęcia dyskusji nad wykorzystywaniem technik informatycznych jako narzędzi służących do inwigilacji obywateli (np. system SOUD, Połączony System Przetwarzania Danych o Przeciwniku, z centralą w Moskwie, czy inne systemy dokumentujące działalność operacyjną służb bezpieczeństwa) i możliwościami, jakie daje wykorzystanie tego typu baz danych w pracach naukowych oraz ściganiu zbrodniarzy komunistycznych.

Uczestnicy spotkania dyskutowali o tym, czy podjęte zostały próby przeniesienia informatycznych baz danych z nośników analogowych na cyfrowe, i ich rezultatach. Tematem rozmów były również możliwości badawcze związane z odtworzeniem resortowych baz danych oraz ich wykorzystaniem do działań lustracyjnych i ścigania zbrodni komunistycznych. W dyskusji panelowej na temat elektronicznych systemów komputerowych komunistycznych organów bezpieczeństwa krajów Europy Środkowo-Wschodniej udział wzięli dr Rafał Leśkiewicz, ówczesny zastępca dyrektora Biura Badań Historycznych IPN (w charakterze moderatora) i prelegenci: Boris Mihaylov, członek Komitetu COMDOS, dr Ainars Bambals, Łotewskie Archiwa Narodowe oraz dr Tadeusz Ruzikowski (IPN).

Uczestnicy spotkania obejrzeli wystawę przygotowaną przez Instytut Pamięci Narodowej oraz BStU, zatytułowaną „By Any Means" [Za wszelką cenę].

Pokazany został także film Arkadiusza Gołębiewskiego *Kwatera Ł*, opowiadający o tajnych pochówkach ofiar terroru komunistycznego na tzw. Łączce Cmentarza Wojskowego na warszawskich Powązkach. Film był doskonałą okazją do przybliżenia zagranicznym gościom idei utworzenia Biura Poszukiwań i Identyfikacji oraz prezentacją podejmowanej przez nie działalności.

W czasie konferencji uczestnicy zwiedzili synagogę i cmentarz żydowski w Łańcucie. Zagraniczni goście obejrzeli również Muzeum Polaków Ratujących Żydów im. Rodziny Ulmów w Markowej. O działalności tej placówki i jej funkcjonowaniu opowiedział zwiedzającym dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN i jeden z współzałożycieli tego muzeum.

3.4. Platforma Europejskiej Pamięci i Sumienia

Platforma Europejskiej Pamięci i Sumienia została powołana w 2011 r., a Instytut Pamięci Narodowej jest jednym z 21 członków założycieli. Cele Platformy to współpraca na rzecz rozpowszechniania wiedzy dotyczącej systemów totalitarnych i upamiętnianie ofiar zbrodniczych reżimów. Do najważniejszych zadań organizacji należą: stworzenie bazy dokumentacji na temat zbrodni komunistycznych z bezpłatnym i nieograniczonym dostępem oraz praca na rzecz edukacji o totalitaryzmach w Europie.

Corocznie Platforma Europejskiej Pamięci i Sumienia przyznaje nagrodę za wkład wniesiony w działania skierowane przeciwko odradzającym się reżimom totalitarnym. W 2016 r. członkowie Platformy postanowili przyznać ją Leopoldowi Lópezowi Mendozie – działaczowi opozycyjnemu i więźniowi politycznemu z Wenezueli w uznaniu jego zasług w walce z terroryzmem, a także krzewieniu ideałów demokratycznych, praw człowieka i swobód obywatelskich oraz rządów prawa. Nagrodę wręczono 28 czerwca 2016 r. w Viljandi (Estonia) podczas konferencji „Totalitarianism, Deportation and Emigration" [Totalitaryzm, Deportacja i Emigracja].

Od 24 do 26 listopada 2016 r. w Kijowie odbyło się cykliczne spotkanie przedstawicieli Platformy Europejskiej Pamięci i Sumienia, zorganizowane przez Ukraiński Instytut Pamięci Naro-

dowej. Przedstawiciele Platformy dyskutowali o procesie dekomunizacji na Ukrainie i w innych państwach. Ukraińscy referenci mówili o nierozwiązanych kwestiach w stosunkach ukraińsko-rosyjskich: okupacji kraju, działaniach wojennych i aktywności terrorystów popieranych przez Rosję. Poruszyli również problematykę związaną z procesami zachodzącymi obecnie na Ukrainie.

Podczas spotkania podsumowano działalność Platformy w roku 2016. Wiele uwagi poświęcono regulacjom prawnym odnoszącym się do karania sprawców zbrodni komunistycznych oraz stworzeniu ponadnarodowego mechanizmu ścigania tych zbrodni.

Reprezentanci instytucji wchodzących w skład Platformy przedstawili misję, główne projekty i przyszłe cele organizacji. Przedyskutowane zostały również kandydatury instytucji starających się o członkostwo w Platformie: Instytutu na rzecz Demokracji, Mediów i Kultury w Tiranie, Śladów Pamięci z Czech, Centrum Studiów Totalitarnych im. Witolda Pileckiego oraz Słowackiego Instytutu Pamięci Narodowej. W wyniku głosowania wszyscy aplikujący zostali jednogłośnie przyjęci. Po akceptacji nowych członków w skład Platformy wchodzi 55 instytucji i organizacji z 13 państw UE oraz Ukrainy, Mołdawii, Islandii, Albanii, Kanady i USA.

Na członka Rady Nadzorczej po raz kolejny wybrany został Marek Mutor, dyrektor Ośrodka „Pamięć i Przyszłość" (Wrocław). Doktor Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN, został wyznaczony jako oficjalny reprezentant Instytutu w Platformie.

W trakcie spotkania pochylono się nad problematyką udzielenia poparcia dla procesów dekomunizacyjnych w Bułgarii i wysłaniem w tym celu listu do parlamentu bułgarskiego. Omówiono możliwość kolejnego spotkania Platformy w Wilnie. Przedyskutowano projekt stworzenia mapy miejsc terroru, logistyczną organizację konkursów dla nauczycieli w Brukseli oraz konferencji o bolszewikach w Paryżu. Ponadto, zaproponowano sporządzenie kalendarza dni pamięci w różnych państwach na stronie internetowej Platformy, zredagowanie listu poparcia dla Ukrainy oraz uregulowanie stosunków z USA i Kanadą. Przedyskutowano przy tym współpracę z wydawcami w USA, problematykę ewentualnego wpływu Platformy na pracę adwokatury i mediów oraz możliwość odwoływania się do autorytetu Platformy w celu promowania prawdy historycznej. Zaproponowano poszerzenie kontaktów z tymi organizacjami w Rosji, które pielęgnują pamięć o ofiarach totalitaryzmu (np. ze Stowarzyszeniem „Memoriał").

3.5. Współpraca z węgierskim Komitetem Pamięci Narodowej (Nemzeti Emlékezet Bizottsága, NEB)

Węgierski Komitet Pamięci Narodowej (NEB) jest instytucją naukową, powołaną na mocy uchwały parlamentu węgierskiego w grudniu 2013 r. Tworzy programy naukowe i badawcze, mające na celu dokładne zbadanie mechanizmów i struktur władzy w okresie dyktatury komunistycznej. Zadaniem Komitetu jest zbieranie oraz analiza danych, tworzenie raportów dotyczących struktur władzy i osób na kierowniczych stanowiskach w partii czy komunistycznym aparacie władzy. Oprócz działalności naukowej Komitet pełni też funkcję edukacyjną. Na podstawie zebranych przez siebie informacji ma także prawo uruchamiania procedury karnej w Prokuraturze Generalnej. Jego zadaniem jest współpraca z wydziałem prokuratury, który zajmuje się ściganiem zbrodni z przeszłości.

Podstawą kooperacji między NEB i IPN jest umowa z 22 kwietnia 2015 r. podpisana przez Rékę Földváryné Kiss, przewodniczącą NEB, i dr. Łukasza Kamińskiego, ówczesnego Prezesa IPN, w gmachu Parlamentu w Budapeszcie. Dokument dotyczy współpracy obu instytucji w obszarze edukacji, badań historycznych oraz dokumentacji archiwalnej, przewidując m.in. wspieranie wspólnych projektów, wzajemne tłumaczenie i wydawanie publikacji, wymianę ekspertów czy pracowników, współpracę przy organizacji wystaw, wspólne przedsięwzięcia naukowe lub edukacyjne, mające na celu lepsze poznanie dziedzictwa historycznego i kulturowego obu krajów, oraz udostępnianie dokumentacji archiwalnej. Współpracę zainaugurowano na początku grudnia 2015 r. polsko-węgierską konferencją naukową, poświęconą problematyce użycia siły przez władze komu-

nistyczne podczas tłumienia buntów społecznych w latach 1956–1970/1971, zatytułowaną: „Kiedy dyktatury każą strzelać. Zbrojna przemoc jako narzędzie władzy", która odbyła się na Uniwersytecie Eötvös Loránd w Budapeszcie, oraz prezentacją wystawy „Zimna wojna. Krótka historia podzielonego świata", ukazującej realia konfliktu, który przez blisko pół wieku od zakończenia II wojny światowej zdominował powojenną historię, wpłynął na życie milionów ludzi i ukształtował oblicze dzisiejszego świata.

1 marca 2016 r. wystawę „Zimna wojna. Krótka historia podzielonego świata" zaprezentowano na Uniwersytecie w Segedynie (Węgry). W otwarciu uczestniczyli: dr Paweł Ukielski, ówczesny zastępca prezesa IPN, Áron Máthé, zastępca przewodniczącego NEB, prof. Gábor Szabó, rektor Uniwersytetu Segedyńskiego, oraz Roman Kowalski, ambasador RP na Węgrzech.

Rok 2016 to okres szczególnie ożywionej współpracy między NEB a IPN w związku ze wspólnymi obchodami 60. rocznicy rewolucji węgierskiej i poznańskiego Czerwca '56. Zaplanowano na ten okres wiele inicjatyw, realizowanych pod hasłem „Polacy i Węgrzy–razem pamiętamy".

W ramach współpracy wydawniczej IPN wydał polskie tłumaczenie (wraz z reprodukcją węgierskiego rękopisu) poruszającego pamiętnika, którego autorem był dwunastoletni chłopiec Gyula Csics (*Węgierska Rewolucja 1956. Pamiętnik dwunastolatka*, Warszawa 2016). Csics stał się wiarygodnym kronikarzem ówczesnych wydarzeń, choć sam nie brał udziału w walkach. Dzięki specyficznej perspektywie i narracji ukazuje rewolucję w inny sposób i z odmiennego punktu widzenia niż typowe opracowania dotyczące roku 1956.

W maju 2016 r. dr Łukasz Kamiński wziął udział w piątej edycji European Remembrance Symposium, zorganizowanego przez Europejską Sieć „Pamięć i Solidarność", zatytułowanego: „1956. Contexts, Impact, Remembrance" [1956. Konteksty, znaczenie, pamięć], które odbyło się w Budapeszcie 24–26 maja 2016 r. Prezes Kamiński wygłosił wykład inaugurujący, a następnie, wraz z dr Réką Földváryné Kiss, przewodniczącą NEB, oraz prof. Matthiasem Weberem, koordynatorem Sieci w Niemczech i dyrektorem Instytutu Federalnego ds. Kultury i Historii Niemców w Europie Środkowo-Wschodniej (BKGE), uczestniczył w dyskusji na temat roku 1956 jako punktu zwrotnego w historii Europy Wschodniej, mającego istotny wpływ na późniejsze wydarzenia, które ostatecznie doprowadziły do obalenia komunizmu w krajach bloku wschodniego. Doktor Łukasz Kamiński wziął też udział w dyskusji panelowej pt. „Stalinizm i destalinizacja w Europie Wschodniej. Droga do roku 1956". Podczas sympozjum zorganizowano także warsztaty na temat uruchomionego przez IPN Centrum Informacji o Ofiarach II Wojny Światowej, którego celem jest kompleksowe udzielanie informacji, na podstawie zgromadzonego zasobu archiwalnego, o ofiarach represji niemieckich i sowieckich w okresie II wojny światowej i po jej zakończeniu (1939–1956). Warsztaty, które poprowadził Jacek Ryżko, koordynator Centrum, spotkały się z dużym zainteresowaniem.

W ramach wspólnych obchodów rocznicy 1956 r., w czerwcu 2016 r. odbyło się uroczyste otwarcie przygotowanej przez NEB, IPN i Węgierski Instytut Kultury w Warszawie wystawy plenerowej „Polska – Węgry. Historia i pamięć" w Poznaniu, Warszawie i Budapeszcie. Głównym założeniem wspólnej ekspozycji było zestawienie wydarzeń z 1956 roku w Polsce i na Węgrzech i ukazanie uniwersalnych dążeń do wolności ludzi żyjących w systemie komunistycznym. Równolegle w przekazie zaakcentowano polski wymiar roku 1956, począwszy od antykomunistycznej rewolty mieszkańców Poznania. Wspomniana wystawa została przygotowana w wersji polsko-angielskiej (na potrzeby prezentacji w Polsce) i w węgiersko-angielskiej (na potrzeby prezentacji na Węgrzech).

Od 27 do 28 czerwca 2016 r. w Polsce przebywała delegacja węgierskiego NEB w składzie: dr Réka Földváryné Kiss, Áron Máthé, Martin Gulyás i Anita Melkovicsné Madarász. Delegacja NEB razem z dr. Łukaszem Kamińskim, prezesem IPN, dr. Janosem Tischlerem, dyrektorem węgierskiego Instytutu Kultury w Warszawie, oraz Akosem Engelmayerem, byłym ambasadorem Węgier w Polsce, uczestniczyła w uroczystościach otwarcia wystawy w Poznaniu i Warszawie oraz w oficjalnych obchodach 60. rocznicy Czerwca '56 w Poznaniu z udziałem Prezydenta RP Andrzeja Dudy i Prezydenta Węgier Jánosa Ádera.

Otwarcie wystawy w Poznaniu miało miejsce 27 czerwca 2016 r., w przeddzień 60. rocznicy wydarzeń poznańskiego Czerwca ’56, w Ogrodzie Zamkowym im. Ofiar Katynia i Sybiru. Uroczystości zostały poprzedzone złożeniem symbolicznych wiązanek kwiatów pod pomnikiem Poznańskiego Czerwca 1956 przez obie delegacje.

W Warszawie ekspozycja pokazana była na dziedzińcu Sejmu RP (przed Biblioteką Sejmową), a jej uroczyste otwarcie miało miejsce 28 czerwca 2016 r. Uczestniczyli w nim Marek Kuchciński, marszałek Sejmu RP, dr Łukasz Kamiński, dr Réka Földváryné Kiss, dr. Janos Tischler oraz Akos Engelmayer, były ambasador Węgier w Polsce. W obchodach, oprócz delegacji NEB, wzięli także udział goszczący w Polsce na zaproszenie Sejmu RP członkowie Węgiersko-Polskiej Grupy Przyjaźni na czele z Zsoltem Némethem, przewodniczącym Komisji Spraw Zagranicznych Parlamentu Węgier.

29 czerwca 2016 r. uroczystego otwarcia wystawy na placu Ratuszowym (Városháza Park) w Budapeszcie dokonali Alexandra Szalay-Bobrovniczky, zastępca burmistrza Budapesztu, dr Réka Földváryné Kiss, przewodnicząca NEB, oraz dr Łukasz Kamiński, prezes IPN. W wydarzeniu uczestniczył także Roman Kowalski, ambasador RP w Budapeszcie. Otwarciu wystawy towarzyszyła dyskusja panelowa poświęcona wydarzeniom 1956 r. w Polsce i na Węgrzech z udziałem historyków polskich i węgierskich. Debatę zainaugurował Gergely Gulyás, wiceprzewodniczący parlamentu węgierskiego. Następnie odczytany został list powitalny od premiera Węgier Viktora Orbána. W samej dyskusji uczestniczyli: dr hab. Konrad Białecki (IPN), prof. László Borhi (Indiana University), dr Łukasz Kamiński, prezes IPN, dr Réka Földváryné Kiss, przewodnicząca NEB, oraz Zsuzsanna Mikó (Węgierskie Archiwum Narodowe). Dyskusję poprowadził Áron Máthé, zastępca przewodniczącego NEB.

Ponadto podczas wizyty w Budapeszcie dr Łukasz Kamiński wraz z Áronem Máthém, zastępcą przewodniczącego NEB, złożyli symboliczne wiązanki kwiatów pod tablicami upamiętniającymi Romka Strzałkowskiego, najmłodszą ofiarę poznańskiego Czerwca ’56, oraz Petera Mansfelda, piętnastolatka, który przyłączył się do węgierskiego powstania narodowego 1956 r., a trzy lata później został stracony, stając się najmłodszą ofiarą represji po stłumieniu rewolucji węgierskiej.

19 sierpnia 2016 r. delegacja NEB, na zaproszenie dr. Jarosława Szarka, prezesa IPN, wzięła udział w otwarciu wystawy „1956. Polska – Węgry: Historia i pamięć” na Dziedzińcu Wielkim Zamku Królewskiego w Warszawie. Oprócz delegacji z Węgier w otwarciu wystawy uczestniczyli: dr hab. Przemysław Mrozowski, p.o. dyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie, dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN, prof. Jerzy Eisler, dyrektor Oddziału IPN w Warszawie, Tadeusz Skoczek, dyrektor Muzeum Niepodległości, Piotr Górajec, zastępca dyrektora Muzeum Pałacu w Wilanowie, Robert Kostro, dyrektor Muzeum Historii Polski, Rafał Roguski, dyrektor Instytutu Europejskiej Sieci „Pamięć i Solidarność” oraz przedstawiciele ambasad Węgier, Czech, Słowacji, Francji, Niemiec, a także Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

29 września 2016 r. dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN, wziął udział w międzynarodowej konferencji naukowej, zorganizowanej wspólnie przez NEB i IPN w Segedynie na Węgrzech, pt. „Wieś w zmaganiach z dyktaturą komunistyczną na Węgrzech i w Polsce”. Mówił m.in. o Polskim Stronnictwie Ludowym w latach 1945–1947. W konferencji z ramienia IPN uczestniczyli także dr hab. Mirosław Szumiło, dyrektor Biura Badań Historycznych, dr Mariusz Krzysztofiński i dr Marcin Bukała. Historycy obu krajów przedstawili stan badań nad sytuacją wsi i ludności chłopskiej w czasach komunizmu w Polsce i na Węgrzech. Gospodarzem spotkania było Węgierskie Archiwum Narodowe – Archiwum Województwa Csongrad. Wizyta stała się również okazją do rozmów na temat dalszej współpracy pomiędzy IPN a NEB.

W ramach współpracy z NEB IPN zorganizował ogólnopolski konkurs dla nauczycieli i studentów „Polska. Węgry. 1956”. Laureaci konkursu wzięli udział w konwersatorium historycznym na Węgrzech pod opieką merytoryczną pracowników IPN od 14 do 17 października 2016 r. 9 grudnia 2016 r. w Budapeszcie w kinie „Urania” odbył się, zorganizowany przez NEB, przegląd filmów „Polska–1956–Węgry”, w którym na zaproszenie organizatorów wziął udział dr Paweł Sasanka z Biura Badań Historycznych, współautor wystawy „1956. Polska – Węgry. Historia i pamięć”.

3.6. „Warszawski Dialog na rzecz Demokracji”

W minionym roku IPN już po raz piąty był partnerem Ministerstwa Spraw Zagranicznych podczas międzynarodowej konferencji „Warszawski Dialog na rzecz Demokracji” [Warsaw Dialog for Democracy], która odbyła się 15–16 grudnia 2016 r. w Warszawie pod hasłem „Od przeszłości do przyszłości: utrwalanie wartości demokracji” [From past to future: strengthening democratic values]. Celem corocznie organizowanego wydarzenia jest tworzenie rekomendacji dla organizacji międzynarodowych, zajmujących się wspieraniem przemian demokratycznych.

W tym roku tematem panelu IPN pt. „Nierozliczona przeszłość?” [Unfinished reckoning with the past?] była sprawiedliwość transformacyjna w kontekście rozliczeń sądowych, a także edukacji na temat trudnych momentów w życiu narodu. Moderatorem i autorem koncepcji panelu był dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN.

Uczestnicy dyskusji mówili o specyficznych dla ich krajów problemach związanych z rozliczaniem zbrodni i przestępstw z okresu dyktatur i rządów totalitarnych, dokonali podsumowań osiągnięć w tej dziedzinie oraz starali się wysnuć prognozy na przyszłość. Sporo miejsca poświęcono też polskiemu modelowi rozliczeń. W panelu udział wzięli: David Jishkariani, badacz, założyciel Soviet Past Research Laboratory (Gruzja), dr Khamboly Dy, były członek think -tanku Kambodżańskie Centrum Dokumentacji i autor pierwszego podręcznika historii poruszającego temat dyktatury Czerwonych Khmerów, prokurator Robert Kopydłowski z Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu IPN oraz Tahira Abdullah, znana obrończyni praw człowieka z Pakistanu. W podsumowaniu panelu dr Mateusz Szpytma nazwał proces rozliczania przeszłości pomostem między przeszłością, teraźniejszością a przyszłością. Podkreślił, że dla należytego funkcjonowania społeczeństwa w chwili obecnej, minione zbrodnie muszą zostać napiętnowane. Dodał, że rozliczać należy nie tylko na drodze sądowej, ale również przez edukację społeczeństw, tak aby historia już nigdy się nie powtórzyła. Wspomniał też o obchodzonej dwa dni wcześniej rocznicy wprowadzenia stanu wojennego.

Z ramienia IPN w oficjalnym podsumowaniu imprezy wziął udział dr Rafał Leśkiewicz, który mówił m.in. o roli rozliczeń dla dobrego funkcjonowania demokracji oraz roli pionów: śledczego, edukacyjnego oraz naukowo-badawczego w Instytucie Pamięci Narodowej.

Goście zagraniczni wzięli też udział w zorganizowanej przez Instytut wycieczce do Muzeum Powstania Warszawskiego, będącego przykładem współczesnego sposobu prezentacji ważnych wydarzeń w historii narodu, co wpisało się w tematykę panelu IPN.

3.7. Festiwal Wolności organizowany przez słowacki Instytut Pamięci Narodu, 11–13 listopada 2016 r., Bratysława

Festiwal Wolności w Republice Słowackiej to coroczne wydarzenie, obejmujące wykłady, pokazy filmów, dyskusje, występy sceniczne, spektakle teatralne i wystawy. Przedsięwzięcie koncentruje się wokół dwudziestowiecznej historii regionu i jest imprezą otwartą dla ogółu społeczeństwa. Każdego roku w ramach festiwalu przygotowany jest specjalny program dla szkół, umożliwiający poznanie przeszłości w ciekawy sposób i wzięcie udziału w dyskusjach z historykami, filmowcami i świadkami historii. Festiwal organizowany jest przez Instytut Pamięci Narodu na Słowacji, we współpracy z European Network „Remembrance and Solidarity”, pod patronatem Andreja Kiska, prezydenta Republiki Słowackiej, oraz Marka Mad’ariča, ministra kultury Republiki Słowackiej.

Tegoroczny Festiwal Wolności miał szczególny charakter, gdyż związany był z 27. rocznicą aksamitnej rewolucji 1989 r. oraz upadkiem systemu komunistycznego w byłej Czechosłowacji. Został zorganizowany między 8 a 20 listopada 2016 r. nie tylko w Bratysławie, ale także w innych miastach słowackich, takich jak Púchov i Bardejov. Rocznicowym obchodom towarzyszyły otwarte wieczory dyskusyjne, wykłady, wystawy i obchody upamiętniające. Wydarzenia roku 1989 stano-

wiły moment przełomowy w historii Słowacji i Czech, gdyż doprowadziły do obalenia systemu demokracji ludowej oraz elit sprawujących władzę, a także przyczyniły się do transformacji ustrojowej, pozwalając ówczesnej Czechosłowacji wstąpić na drogę demokracji parlamentarnej.

W obchodach Festiwalu od 11 do 13 listopada 2016 r. udział wzięli przedstawiciele IPN, Agnieszka Jędrzak (Biuro Prezesa) oraz Michał Przeperski (Biuro Badań Historycznych). Podczas uroczyście zainaugurowanego przez dr. Ondreja Krajňáka, prezesa słowackiego Instytutu Pamięci Narodu, otwarcia wystawy (12 listopada) zatytułowanej „Komunizm – La Belle Époque. Dekada lat siedemdziesiątych XX wieku w europejskich państwach bloku sowieckiego" Agnieszka Jędrzak odczytała wystąpienie dr. Jarosława Szarka, prezesa IPN. Ekspozycja plenerowa przygotowana została w 2012 r. przez Instytut Pamięci Narodowej we współpracy z instytucjami w Warszawie: Bułgarskim Instytutem Kultury, Czeskim Centrum, Rumuńskim Instytutem Kultury, Instytutem Słowackim oraz Węgierskim Instytutem Kultury. Do chwili otwarcia ekspozycji w Bratysławie wystawa była prezentowana w Polsce i za granicą: w Paryżu (polska szkoła im. A. Mickiewicza, Liceum Montaigne), w Czechach (zamek w Pardubicach), na Słowacji (Uniwersytet w Bańskiej Bystrzycy). Wystawa funkcjonowała w wersji polsko-angielskiej i towarzyszył jej polsko-angielski katalog. Na potrzeby wydarzenia w Bratysławie zostało przygotowane wydanie słowacko-angielskie.

W otwarciu ekspozycji w Bratysławie uczestniczyli przedstawiciele: Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej, Instytutu Polskiego, słowackiego Instytutu Pamięci Narodu oraz zaproszeni goście.

3.8. Inne działania międzynarodowe

21 stycznia 2016 r. w gmachu School of Global and International Studies Indiana University w Bloomington (USA) otwarta została wystawa IPN „Polska Walcząca/Fighting Poland". Inauguracji ekspozycji dokonał dziekan Lee Feinstein, ambasador USA w Polsce w latach 2009–2012. Wykład zatytułowany „Legacy of the Polish Underground State" [Testament Polskiego Państwa Podziemnego] wygłosił dr Łukasz Kamiński, ówczesny prezes IPN. Podczas pobytu w Bloomington Prezes Kamiński spotkał się z doktorantami i wykładowcami Indiana University, a także wziął udział w zajęciach „From board games to archives" [Od gier planszowych do archiwów], poświęconych działalności edukacyjnej IPN.

Wystawa „Polska Walcząca/Fighting Poland" była wcześniej prezentowana w Chicago, Lakewood, Minneapolis, Perth Amboy, Orchard Lake i Winonie w USA oraz w Ottawie w Kanadzie. Ekspozycja przypomina o Polskim Państwie Podziemnym, zjawisku wyjątkowym w okupowanej Europie, w latach II wojny światowej. Opowiada o początkach polskiej konspiracji we wrześniu 1939 r., jej rozwoju i różnorodnych formach walki podziemnej przeciwko obu okupantom, zarówno Niemcom, jak i Sowietom. Przez archiwalne zdjęcia i dokumenty z epoki pokazuje najważniejsze wydarzenia, w tym akcję „Burza" i Powstanie Warszawskie. Na wystawie znalazły się także sylwetki wybranych bohaterów, w tym Żołnierzy Wyklętych, którzy kontynuowali walkę o niepodległość Polski, stawiając opór komunistycznej dyktaturze. Kolejną częścią ekspozycji są zdjęcia z prac ekshumacyjnych prowadzonych przez IPN w miejscach, w których odnajdywane są i identyfikowane szczątki bohaterów Polski Walczącej, straconych w komunistycznych więzieniach.

9–12 lutego 2016 r. Agnieszka Rudzińska, zastępca prezesa IPN, przebywała w Kanadzie, gdzie 11 lutego otworzyła wystawę na Uniwersytecie w Toronto (the Center for European, Russian and Eurasian Studies at the Munk School of Global Affairs). Podczas tej uroczystości Marek Hańderek, pracownik ówczesnego Biura Edukacji Publicznej IPN, wygłosił wykład poświęcony tematyce wystawy, skierowany do licznie zgromadzonych studentów. Tę samą ekspozycję pokazano też na Georgetown University w Waszyngtonie (USA) 12–21 kwietnia 2016 r. Odczyt wprowadzający do tego wydarzenia wygłosił dr Paweł Ukielski, zastępca prezesa IPN. Od 22 do 26 maja dr Krzysztof Persak, dyrektor Biura Prezesa, oraz Anna Piekarska, zastępca dyrektora pionu edukacyjnego IPN,

przebywali w Bostonie, gdzie zainaugurowali wystawę na Boston University. Doktor Persak wystąpił z referatem poświęconym problematyce prezentowanych zagadnień.

Owocem współpracy między IPN a Radą Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa był wyjazd uczniów szkół noszących imię gen. Władysława Andersa do Republiki Włoskiej z udziałem Prezydenta RP Andrzeja Dudy. Na zaproszenie Rady w wyjeździe z ramienia IPN uczestniczyli Agnieszka Rudzińska oraz dr Krzysztof Persak. W programie wyjazdu (17–19 maja) znalazły się złożenie kwiatów pod pomnikiem w Acquafondata, uroczystości na Polskim Cmentarzu Wojennym w Monte Cassino, przy pomniku San Vittore del Lazio oraz przy pomniku 6. Pułku Pancernego im. Dzieci Lwowskich.

22 i 23 sierpnia 2016 r. w Bratysławie odbywały się coroczne obchody Europejskiego Dnia Pamięci Ofiar Reżimów Totalitarnych. W uroczystościach wzięli udział dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN, oraz Katarzyna Kienhuis (Biuro Prezesa). Pierwszy dzień obchodów poświęcony był konferencji ministerialnej na temat Europejskiego Dnia Pamięci o Ofiarach Reżimów Totalitarnych. Podczas wystąpień analizowano wzrost radykalizmu politycznego w Europie w kontekście doświadczeń historycznych XX w. Organizatorami drugiej części sesji (23 sierpnia) były słowacki Instytut Pamięci Narodu (UPN) i Europejska Sieć „Pamięć i Solidarność". Przedstawiciele zaproszonych instytucji omawiali kwestię rozliczania się ze zbrodni reżimów totalitarnych z punktu widzenia wymiaru sprawiedliwości w reprezentowanych przez siebie krajach. Podczas panelu organizowanego przez słowacki UPN dr Mateusz Szpytma wygłosił referat pt. „Sprawiedliwość i rozliczanie zbrodni reżimów totalitarnych z perspektywy prawa karnego".

7 września 2016 r. dr Marek Lasota, przedstawiciel Prezesa IPN ds. kontaktów ze środowiskami opiniotwórczymi, wziął udział w otwarciu niemieckojęzycznej wersji wystawy „Vertriebene 1939. Deportationen von polnischen Bürgern aus den ans Dritte Reich angeschlossenen Gebieten" [Wypędzeni 1939. Deportacje obywateli polskich z ziem wcielonych do III Rzeszy], które odbyło się pod patronatem m.in. IPN oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych, w siedzibie Fundacji Konrada Adenauera w Berlinie. Wystawa zorganizowana przez Związek Miast Polskich pokazana była dotychczas w 26 miastach Polski. Ekspozycja ma na celu przybliżyć niemieckiej opinii publicznej temat zapomnianych deportacji setek tysięcy obywateli polskich z Rzeczypospolitej, wcielonych do Rzeszy. Objazdowa prezentacja w Niemczech powinna stać się ważnym wydarzeniem w polsko-niemieckim dyskursie historycznym.

17–18 września 2016 r. dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN, uczestniczył w delegacji Prezydenta RP do Doylestown (USA), na zaproszenie Komitetu Obchodów VI Rocznicy Katastrofy Smoleńskiej w amerykańskiej Częstochowie. W forum historycznym nt. Żołnierzy Wyklętych zorganizowanym 17 września oprócz dr. Mateusza Szpytmy z ramienia IPN wziął udział dr Karol Nawrocki, naczelnik Biura Edukacji Narodowej IPN w Gdańsku i pełnomocnik Prezesa IPN ds. pogrzebu „Inki" i „Zagończyka". 18 września odbyło się odsłonięcie pomnika Żołnierzy Niezłomnych w Narodowym Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej w Doylestown. W trakcie uroczystości odczytano apel napisany przez prof. Krzysztofa Szwagrzyka, zastępcę prezesa IPN.

5 października 2016 r. w Biurze Prezesa IPN odbyło się spotkanie z delegacją International Holocaust Remembrance Alliance (Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holocauście). Delegacji IHRA przewodniczył ambasador Mihnea Constantinescu, kierujący pracami Sojuszu w ramach przewodnictwa sprawowanego przez Rumunię. Towarzyszyli mu m.in. Ovidiu Dranga, ambasador Rumunii w Polsce, dr Kathrin Meyer, sekretarz wykonawczy IHRA, oraz Alex Maws, ekspert ds. edukacji IHRA. Ze strony IPN w spotkaniu uczestniczyli: dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN, Andrzej Pozorski, zastępca prokuratora generalnego i dyrektor Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz przedstawiciele poszczególnych pionów. Doktor Mateusz Szpytma podkreślił w trakcie rozmowy, że statutowe działania IHRA pokrywają się z częścią statutowych działań IPN. Dodał, że do składu badawczej grupy roboczej IHRA dołączy wkrótce dr hab. Grzegorz Berendt. Przewodniczący IHRA zapewnił, że model działania i osiągnięcia IPN są źródłem inspiracji dla wielu krajów w Europie. Delegacja IHRA pytała też o propono-

waną nowelizację ustawy o IPN, zwłaszcza o propozycję wprowadzenia sankcji karnych za przypisywanie Narodowi Polskiemu zbrodni nazistowskich (art. 55 ustawy). Doktor Szpytma tłumaczył, że próby zapobiegania powtarzającym się w mediach zachodnich doniesieniom np. o „polskich obozach śmierci" okazały się w wielu przypadkach nieskuteczne – stąd pomysł rozwiązania prawnego. Prokurator Andrzej Pozorski podkreślał, że w Polsce obowiązuje w chwili obecnej prawo przewidujące karanie cudzoziemców za przestępstwa przeciwko interesom państwa polskiego.

12 października 2016 r. dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN, przebywał we Lwowie, gdzie wziął udział w otwarciu wystawy „Samarytanie z Markowej. Ulmowie – Polacy zamordowani przez Niemców za pomoc Żydom", która towarzyszyła Przeglądowi Najnowszych Filmów Polskich „Pod Wysokim Zamkiem 2016".

2–5 grudnia 2016 r., na zaproszenie Klubu Historycznego im. Hrabiny Markiewiczowej, w Dublinie i w Glasgow gościli przedstawiciele władz IPN: prof. Krzysztof Szwagrzyk, zastępca prezesa IPN, oraz dr Rafał Leśkiewicz. Podczas pobytu w Irlandii prof. Szwagrzyk wygłosił wykład zatytułowany „Poszukiwanie ofiar komunizmu w Polsce", a dr Leśkiewicz wystąpił z referatem poświęconym „Roli i znaczeniu IPN w polityce bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej".

3.9. Współpraca archiwalna

Pion archiwalny IPN kontynuował, trwającą od 2001 r., współpracę archiwalno-historyczną z Wydzielonym Państwowym Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy (HDA SBU). Prace dotyczyły, tak jak w latach poprzednich, wspólnie wydawanej serii „Polska i Ukraina w latach trzydziestych–czterdziestych XX wieku. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych". Postępy prac nad IX i X tomem serii, harmonogram przekazania maszynopisu tomu IX do składu i łamania oraz dokonywania korekt, a także sprawy związane z 20. rocznicą działalności wspólnej polsko-ukraińskiej grupy roboczej omawiane były podczas spotkań mających miejsce w Warszawie (16––19 maja 2016 r.) oraz w Kijowie (21–23 listopada 2016 r.).

W trakcie uroczystego spotkania w Kijowie członkowie delegacji Instytutu wzięli udział w sympozjum naukowym pt. „Polska i Ukraina w archiwach komunistycznych służb specjalnych. 20 lat działalności wspólnej grupy roboczej". Podczas spotkania omawiano kwestie dotyczące postępów prac nad tomem IX i X wspomnianej wyżej serii. Uzgodniono również zainicjowanie nowej serii wydawniczej pt. „Polska i Ukraina w XX wieku", której pierwszy tom miałby być poświęcony katastrofie w Czarnobylu w 1986 r. W czasie sympozjum referat pt. „Współpraca naukowa archiwum Instytutu Pamięci Narodowej z archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w latach 2001–2016" wygłosił dr Jerzy Bednarek (OAIPN w Łodzi), a perspektywy dalszej współpracy omówiła w swoim wystąpieniu Marzena Kruk, dyrektor Archiwum IPN.

W 2016 r. kontynuowana była również współpraca archiwalna z Centrum Badania Eksterminacji i Ruchu Oporu Mieszkańców Litwy oraz Litewskim Archiwum Specjalnym, prowadzona od 2010 r. w ramach projektu wydawniczego „Litwa i Polska w XX w." (edycja polsko-litewska). W wyniku prowadzonych działań, w końcu 2016 r. wydany został I tom serii *Sowiecki aparat represji wobec litewskiego i polskiego podziemia 1944–1945*.

W związku ze wspomnianym wyżej projektem odbyły się spotkania wspólnej grupy roboczej we Wrocławiu (7–8 czerwca 2016 r.) oraz w Wilnie (5–8 grudnia 2016 r.). Tematem spotkań były postępy oraz harmonogram prac edytorskich nad wydawnictwem.

W 2016 r. Instytut rozwijał, podjętą w 2013 r., współpracę naukowo-archiwalną z Archiwum MSW Gruzji. Prowadzone i koordynowane przez pracowników Samodzielnej Sekcji Badań Archiwalnych i Edycji Źródeł prace dotyczyły problematyki Wielkiego Terroru – operacji polskiej NKWD w Gruzji w latach 1937–1938 oraz gruzińskich oficerów kontraktowych w WP w latach 1922–1945. W ramach przygotowywanej serii wydawniczej „Polacy w Gruzji – Gruzini w Polsce", w grudniu 2016 r. ukazała się publikacja *Wielki Terror w sowieckiej Gruzji 1937–1938*.

Represje wobec Polaków. Obecnie przygotowywana jest wersja gruzińsko- i angielskojęzyczna ww. publikacji.

Prowadzona od 2008 r. współpraca archiwalna Instytutu Pamięci Narodowej z Narodowymi Archiwami Rumunii związana jest z przygotowywaniem publikacji źródłowych dotyczących losów obywateli polskich przebywających na terenie Rumunii w trakcie oraz po zakończeniu II wojny światowej, a także z obustronną wymianą dokumentów archiwalnych. Planowanej wspólnej publikacji źródłowej na temat polskich uchodźców w Rumunii w latach 1943–1950 i perspektywom dalszej współpracy poświęcone było spotkanie przedstawicieli IPN i Narodowych Archiwów Rumunii, mające miejsce w Bukareszcie 30 sierpnia – 1 września 2016 r.

W minionym roku pracownicy pionu archiwalnego kontynuowali działania, mające na celu opracowanie techniczne oraz digitalizację zespołów i zbiorów archiwalnych należących do zasobów archiwów i instytucji zagranicznych, a także pozyskanie ich do zasobu Instytutu.

Główne prace prowadzone były w Polskim Instytucie Naukowym w Ameryce, Instytucie im. Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, Muzeum Polskim w Rapperswilu, Papieskim Instytucie Studiów Kościelnych w Rzymie, Studium Polski Podziemnej z siedzibą w Londynie, Komitecie Pamięci Narodowej na Węgrzech oraz w Bibliotece Polskiej w Paryżu.

Do najważniejszych nabytków należą: kopie dokumentów dotyczących Polskiego Poselstwa w Rio de Janeiro (przekazane przez Polski Instytut Naukowy w Ameryce), kopie materiałów archiwalnych zespołu nr 13 – Skarb Narodowy (przekazane przez Instytut im. Józefa Piłsudskiego w Ameryce), kopie spuścizn po Józefie Mackiewiczu, Barbarze Toporskiej-Mackiewicz oraz po Zbigniewie Rapackim (pochodzące z Muzeum Polskiego w Rapperswilu), a także kserokopie dokumentów odnoszących się do wydarzeń, mających miejsce w Polsce w latach 1980–1982, wytworzonych przez Urząd ds. Masowego Przekazu Węgierskiej Republiki Ludowej (przekazane przez Węgierski Komitet Pamięci Narodowej). Do zasobu włączono również dodatkowe skany dokumentów ze spuścizny Jerzego Jankowskiego przejmowanej z zasobu Biblioteki Polskiej w Paryżu oraz kopie cyfrowe „Kolekcji kpt. Karola Angermana", zawierającej fotografie pochodzące z okresu jego służby w Samodzielnej Brygadzie Strzelców Karpackich i 3. Dywizji Strzelców Karpackich od grudnia 1940 do lutego 1944 r.

Ponadto, w ramach zawartej 4 kwietnia 2016 r. umowy z Papieskim Instytutem Studiów Kościelnych w Rzymie, przeprowadzono prace zabezpieczające i digitalizację zespołów znajdujących się w posiadaniu PISK: zbioru akt dotyczących Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, kolekcji arcybiskupa Józefa Gawliny oraz dokumentacji Ambasady RP przy Stolicy Apostolskiej. Zeskanowano łącznie 89 jednostek archiwalnych.

W ubiegłym roku kontynuowano również digitalizację i przeprowadzono obróbkę graficzną kopii mikrofilmów czasopisma „Nowy Świat", pochodzących ze zbiorów Instytutu im. Józefa Piłsudskiego w Ameryce.

W ramach współpracy prowadzona była wymiana archiwaliów pomiędzy archiwum IPN i Wydzielonym Państwowym Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy. W 2016 r. strona ukraińska przekazała do IPN kopie 23 701 kart dokumentów dotyczących problematyki stosunków polsko-ukraińskich. Łącznie pozyskano do zasobu IPN 117 704 plików zeskanowanych materiałów archiwalnych.

W 2016 r. w wyniku współpracy ze Studium Polski Podziemnej z siedzibą w Londynie dokonano opracowania archiwalnego oraz cyfryzacji dokumentów pochodzących z zespołu SK – Skrzynie, zawierającego akta Biura ds. Krajowych/Oddziału VI/Oddziału Specjalnego Sztabu NW w Londynie oraz akta Komisji Likwidacyjnej Specjalnej za lata 1939–1948. Ponadto prowadzono prace nad systemem umożliwiającym przeglądanie i wyszukiwanie treści we wszystkich zeskanowanych jednostkach (1925 j.a.). Powyższe działania stanowiły kontynuację prac prowadzonych w 2015 r. i wykonywane były w ramach zespołu badawczego przygotowującego reedycję serii wydawniczej „Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945".

W omawianym okresie przedstawiciele Instytutu brali także udział w międzynarodowym projekcie dotyczącym historii Kościoła katolickiego w ZSRR – „La Chiesa cattolica in Unione Sovie-

tica", realizowanym przez Uniwersytet Gregoriański w Rzymie (Pontificia Università Gregoriana, Facoltà di Storia e Beni Culturali della Chiesa), projekcie dotyczącym opracowania bazy Żydów z Rejencji Opolskiej – ofiar Holocaustu (Names of Jewish people in Regierungsbezirk Oppeln, 1938–1945), prowadzonym przez Muzeum Holocaustu w Waszyngtonie (USHMM), oraz w organizacji od 13 do 16 września 2016 r., wspólnie z Muzeum Holocaustu w Waszyngtonie i Muzeum Historii Żydów Polskich „POLIN", warsztatów poświęconych dokumentacji zawartej w bazie Międzynarodowej Służby Poszukiwawczej (ITS) w Bad Arolsen, których celem było propagowanie zasobu ITS wśród badaczy zajmujących się historią II wojny światowej.

W minionym roku w ramach Archiwum funkcjonował Zespół ds. międzynarodowych kontaktów archiwalnych, którego działalność obejmowała m.in. organizację osiemnastu wizyt i delegacji, comiesięczne przygotowanie newslettera archiwalnego – „IPN in Close up" oraz korespondencję z wnioskodawcami z zagranicy.

Wśród gości Archiwum znaleźli się profesorowie z University of Pennsylvania i University of Kent. Głównym celem wspomnianego spotkania było zapoznanie ich z pracą Instytutu, ze szczególnym uwzględnieniem działalności Archiwum oraz materiałów archiwalnych przechowywanych w zasobie IPN. Profesorowie pragnęli zorientować się, jakie dokumenty mogłyby ewentualnie zostać wykorzystane w interdyscyplinarnym projekcie poświęconym kwestiom bioetyki oraz eksperymentom przeprowadzanym na ludziach w krajach Europy Centralnej i Wschodniej w okresie zimnej wojny.

Gośćmi Archiwum byli także Hans Christian Petersen oraz Svend Gottschalck Rasmussen, duńscy profesorowie, zajmujący się tematem Polski w okresie II wojny światowej, a także polityką pamięci w okresie powojennym i we współczesnej Polsce. Za grupę odpowiadał prof. Therkel Straede z Uniwersytetu Południowej Danii. IPN pośredniczył w spotkaniu profesorów duńskich z przedstawicielami Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Archiwum IPN odwiedziły również delegacje studentów z Uniwersytetu Hopkinsa, Uniwersytetu Cambella, Uniwersytetu Ostrawskiego, a także Université Libre de Bruxelles.

W minionym roku odbyły się także trzy wizyty sędziów i prokuratorów z Unii Europejskiej, zorganizowane we współpracy z Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury (Ośrodek Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej w Lublinie). Goście zagraniczni przebywali w Warszawie w ramach realizacji programu wymiany stażowej Europejskiej Sieci Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości (EJTN). Cykl spotkań stanowił kontynuację współpracy prowadzonej w 2015 r. w porozumieniu z Główną Komisją.

Ponadto w Archiwum przebywała czternastoosobowa delegacja pracowników pionu edukacyjnego Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej w ramach programu realizowanego przez Biuro Edukacji Publicznej. Goście przybyli w celu poznania struktury organizacyjnej i zadań poszczególnych wydziałów Archiwum IPN.

W roku sprawozdawczym Archiwum odwiedziła delegacja z Archiwum Narodowego w Pradze, w składzie Karolina Šimůnková, dr hab. Alena Šimánková oraz Dorota Müllerová. Celem spotkania było wyjaśnienie procedur dotyczących ochrony danych osobowych w dokumentach z zasobu IPN. W trakcie wizyty pracownice Archiwum Narodowego zapoznały się z zasadami udostępniania materiałów w IPN, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnienia ochrony informacji personalnych i wrażliwych.

Na przełomie sierpnia i września miała miejsce wizyta przedstawicieli jednej z największych koreańskich telewizji KBS. Zespół ds. międzynarodowych kontaktów archiwalnych zorganizował gościom wizytę w Archiwum, warsztaty w Biurze Edukacji Narodowej, Centrum Udzielania Informacji o Ofiarach II Wojny Światowej, Samodzielnej Sekcji Badań Archiwalnych i Edycji Źródeł, a także wywiad z dr. Jarosławem Szarkiem, prezesem IPN. Reprezentantom KBS udostępniono materiały audiowizualne oraz umożliwiono filmowanie w Archiwum. Dokumenty KBS zostały wykorzystane w filmie na temat zmian systemowych w Polsce *Visegrad four countries – democratization*

process and successful economic development [Wyszehrad cztery państwa – proces demokratyzacji i wzrostu gospodarczego], którego kopia została przesłana do IPN.

W Archiwum odbyła się kolejna wizyta nauczycieli z różnych państw, uczestniczących w projekcie Biura Edukacji Narodowej. „Poland in the Heart of European History" [„Polska w sercu historii europejskiej"]. Spotkanie o podobnym charakterze zorganizowano w roku 2015.

W ramach współpracy międzynarodowej miało miejsce spotkanie z uczestnikami konferencji archiwalnej zorganizowanej ku czci prof. Jerzego Skowronka.

W trakcie wymienionych powyżej wizyt gościom z zagranicy przedstawiano prezentacje dotyczące działalności, struktury, historii, misji i zasobu Instytutu. Zapoznano ich również z wybranymi materiałami, wyselekcjonowanymi dokumentami audiowizualnymi, magazynem z dokumentacją wojskową, wystawą stałą, wideokomparatorem oraz Pracownią Reprografii i Konserwacji. Uczestnikom prezentowane były cele i zadania Archiwum, funkcjonalności aplikacji Archiwum Cyfrowego, bazy Zeus oraz najciekawsze materiały fotograficzne i filmowe. Zwiedzanie łączyło się z częścią wykładową, przygotowaną przez pracowników obecnego Biura Badań Historycznych.

Współpraca międzynarodowa w Archiwum obejmowała także korespondencję z wnioskodawcami z zagranicy. Na skrzynkę e-mailową archives@ipn.gov.pl, obsługiwaną przez Zespół ds. międzynarodowych kontaktów archiwalnych, a następnie przez Samodzielną Sekcję Kontaktów Międzynarodowych wpływały przede wszystkim zapytania zarówno od osób prywatnych, jak i naukowców, dziennikarzy, instytucji kulturalnych, społecznych i politycznych.

Pytania wnioskodawców dotyczyły procedur związanych z uzyskaniem dostępu do materiałów archiwalnych na temat autorów listów lub nieżyjących osób najbliższych, archiwaliów poświadczających polskie obywatelstwo, dokumentów mówiących o wybranych wydarzeniach historycznych, fotografii oraz dokumentacji audiowizualnej. Ponadto, rzeczone zapytania obejmowały możliwość wykorzystania zbiorów znajdujących się w Archiwum IPN w planowanych projektach, zasady korzystania z Czytelni IPN oraz prawa autorskie. Autorzy listów pytali również o wydawnictwa IPN, kontakty z naukowcami z IPN oraz innymi instytucjami, przechowującymi dokumentację archiwalną.

W wyniku prowadzonej korespondencji zagraniczni wnioskodawcy kontynuowali realizację spraw, zgodnie z kompetencją, w Oddziałowym Archiwum w Warszawie. Część zapytań zaowocowała wspólnymi projektami, czego przykładem może być film wyprodukowany przez koreańską telewizję KBS na temat zmian systemowych w Polsce. Jeden z wnioskodawców, Michael Sagatis, pochodzący z Anglii artysta, badający polskie korzenie i dzieje rodzinne, własnym sumptem przetłumaczył i wydał korespondencję prababki, zesłanej do Kazachstanu. Wspomnianą publikację ofiarował Czytelni IPN podczas wizyty w Archiwum. W trakcie spotkania pracownicy Archiwum i BBH omówili ideę organizacji wystawy z wykorzystaniem materiałów wnioskodawcy oraz jego udział w projekcie „Notacje". Niemiecki Hoerner Bank AG, który zwrócił się do IPN za pośrednictwem archives@ipn.gov.pl, uzyskał dostęp do dokumentacji na potrzeby postępowania spadkowego.

W 2016 r. na wspomniany adres wpłynęły 262 zapytania, na które wystosowano ok. 900 odpowiedzi.

Wnioskodawcy z zagranicy komunikowali się również z IPN, za pośrednictwem skrzynki e-mailowej international@ipn.gov.pl, obsługiwanej przez Samodzielną Sekcję Kontaktów Międzynarodowych w Biurze Prezesa IPN.

Dużą część listów, wpływających na powyższy adres, stanowiły zapytania ze strony dziennikarzy lub badaczy o sprawy dotyczące bieżącej działalności IPN z towarzyszącymi prośbami o udzielenie wypowiedzi/wywiadu na dany temat, zaproszenia na wydarzenia o charakterze międzynarodowym ze strony instytucji współpracujących z IPN lub podmiotów pragnących rozwijać kooperację, a także zapytania o możliwość odbycia wizyt studialnych w Instytucie. Pracownicy IPN dokładali starań, by żaden list nie pozostał bez merytorycznej odpowiedzi.

W ramach współpracy archiwalnej w terminie od 20 do 23 kwietnia 2016 r., pod patronatem Ministerstwa Kultury, Archiwum IPN wraz z ówczesnym Biurem Edukacji Publicznej oraz Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych zorganizowało międzynarodową konferencję naukową, zatytułowaną „Polonica w instytucjach zagranicznych – badanie dziejów polskiej emigracji politycznej 1939–1990", która odbyła się w Warszawie w Centrum Edukacyjnym IPN im. Janusza Kurtyki „Przystanek Historia".

Przedmiotem badań były kolejne fale emigracji związane odpowiednio z przebiegiem II wojny światowej, kampanią antysemicką rozpętaną w marcu 1968 r. przez władze państwowe komunistycznej Polski, wprowadzeniem w Polsce stanu wojennego oraz wydarzeniami po 1981 r. Zgłębiano również problematykę emigracji solidarnościowej, zaliczającej się do istotnych zjawisk społecznych historii Polski lat osiemdziesiątych, a także emigracji, u źródeł której znajdowały się przyczyny inne niż polityczne.

Do głównych celów spotkania należało poszerzenie spektrum badań dotyczących działalności i spuścizn emigrantów. Sesja stanowiła kontynuację debaty rozpoczętej podczas międzynarodowego zjazdu, który odbył się w 2015 r. z tytułem przewodnim „Archiwalia do dziejów polskiej emigracji politycznej z lat 1939–1990". Analiza aktualnych zasobów archiwalnych koncentrowała się na historii politycznej, emigracji, jej rozlokowaniu, liczebności, strukturze społecznej, złożonych relacjach, wewnętrznych interakcjach, postawach emigrantów wobec ewolucji sytuacji w państwie oraz ich oddziaływaniu na Polskę. Badania skupiały się ponadto na aspektach życia społecznego, kulturalnego, naukowego i codziennego. W trakcie spotkania dyskutowano o miejscu i roli polskich emigrantów w kontekście emigracji środkowoeuropejskiej okresu zimnej wojny.

Opisana powyżej problematyka była eksplorowana przez byłe BEP IPN w ramach Centralnego Programu Badawczego, zmierzającego do stworzenia syntezy współczesnego stanu badań nad polską emigracją polityczną lat 1939–1990. Równolegle znajdowała się w centrum zainteresowań byłego BUiAD, ponieważ umożliwiała uzupełnienie bazy instytucji archiwalnych, przechowujących w swych zasobach archiwalia dotyczące polskich emigrantów i rozpoczęcie nowych form międzynarodowej współpracy archiwalnej. Konferencja umożliwiła wymianę wiedzy, informacji i doświadczeń, dotyczących wskazanych kwestii w celu stworzenia swoistej bazy danych, dotyczących losów polskiej emigracji.

Podczas kongresu badacze przedstawili archiwalia przechowywane w następujących instytucjach: USA: Instytut Hoovera, Polski Instytut Naukowy, Instytut im. Józefa Piłsudskiego, Polish Institute of Arts and Sciences, History Research Center w Minneapolis w Minnesocie, Stowarzyszenie Weteranów Armii Polskiej w Ameryce, Nowojorska Biblioteka Publiczna; Francja: Polska Misja Katolicka, „Kultura", Instytut Literacki, francuskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych; Argentyna: Institute of Historical Research of the Roca Museum; Australia: Uniwersytet Nowej Południowej Walii, Konserwatorium Muzyki w Sydney; Wielka Brytania: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego, Studium Polski Podziemnej, Biblioteka POSK, Archiwum Narodowe Wielkiej Brytanii; Węgry i Wielka Brytania: dokumentacja dotycząca sądów obywatelskich; Litwa: Centrum Badania Ludobójstwa i Ruchu Oporu Mieszkańców Litwy; Kazachstan: Kazachski Narodowy Uniwersytet im. Al-Farabiego; Turcja: Archiwa Turkish Aircraft; Afryka: Archiwa Zjednoczenia Polskiego w Johannesburgu. Omówione zostały także materiały filmowe nagrane w Ameryce Północnej w 2011 r., dotyczące polskich weteranów wojennych. Konferencja uzyskała honorowy patronat Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Zespół ds. międzynarodowych kontaktów archiwalnych zajmował się również redagowaniem newslettera „IPN in Close up", ukazującego się od 2015 r. Pierwotnie wydawnictwo przygotowane było jako newsletter archiwalny, a obecnie ukazuje się jako newsletter zagraniczny IPN dotyczący całokształtu współpracy międzynarodowej. Jest on rozsyłany do około 1400 instytucji i organizacji na całym świecie.

W minionym roku ukazało się 12 numerów newslettera, poświęconych takim wydarzeniom, jak „Kustosz Pamięci Narodowej", nagroda przyznawana corocznie przez IPN osobom szczególnie zasłużonym w upamiętnianiu historii narodu polskiego w latach 1939–1989, a także za działalność publiczną, zbieżną z ustawowymi celami Instytutu Pamięci Narodowej; Europejska Sieć Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb, w której IPN w 2016 r. objął prezydencję; międzynarodowa konferencja „Polonica w instytucjach zagranicznych – badanie dziejów polskiej emigracji politycznej 1939"; wniosek nominacyjny o wpisanie Raportu Stroopa na światową listę dziedzictwa dokumentacyjnego UNESCO; uroczystości pogrzebowe żołnierzy wyklętych Danuty Siedzikówny „Inki" i Feliksa Selmanowicza „Zagończyka".

3.10. Międzynarodowe działania edukacyjne IPN

3.10.1. Wystawy Instytutu Pamięci Narodowej

Mając na celu szeroko pojętą popularyzację wiedzy o najnowszej historii Polski, IPN prezentował w 2016 r. swoje wystawy także poza granicami kraju. Działania te prowadzone były we współpracy z polskimi placówkami dyplomatycznymi, organizacjami polonijnymi oraz z innymi instytucjami zagranicznymi. Do stałych obszarów aktywności wystawienniczej IPN należą USA i Kanada, w Europie natomiast są to głównie kraje sąsiadujące z Polską: Niemcy, Czechy, Słowacja, Ukraina i Litwa. Co roku pojedyncze prezentacje wystaw organizowane są także w innych krajach europejskich, w 2016 r. były to: Austria, Belgia, Bułgaria, Francja, Grecja, Gruzja, Macedonia, Norwegia, Portugalia, Rosja, Rumunia, Węgry, Włochy.

Kluczowym przedsięwzięciem wystawienniczym IPN o charakterze międzynarodowym w 2016 r. była prezentacja w Polsce i na Węgrzech nowej ekspozycji pt. „1956. Polska – Węgry. Historia i pamięć" (BEN Centrala) przygotowanej we współpracy z węgierskim Komitetem Pamięci Narodowej oraz Węgierskim Instytutem Kultury w Warszawie w 60. rocznicę dramatycznych wydarzeń 1956 r. w obu krajach.

W 2016 r. w wielu miejscach na świecie prezentowana była, przygotowana przez Oddział IPN w Krakowie, wystawa, „Samarytanie z Markowej. Ulmowie – Polacy zamordowani przez Niemców za pomoc Żydom", autorstwa dr. Mateusza Szpytmy. Wystawę zrealizowano w kilkunastu wersjach językowych.

W Ameryce Północnej prezentowanych było w roku sprawozdawczym sześć wystaw IPN, z czego trzy koncentrowały się na tematyce polskiego podziemia niepodległościowego podczas II wojny światowej i po jej zakończeniu. Wystawa pt. „Milcząc, wołają" opowiada o poszukiwaniach szczątków ofiar systemu komunistycznego w kwaterze „Ł" Cmentarza Wojskowego na warszawskich Powązkach w latach 2012–2014. Zaprezentowano ją w USA w Los Angeles, Newark, Nowym Jorku, San Diego i San Jose. Ekspozycja pt. „Po nici światła... cz. 2", przypominająca sylwetki kilkudziesięciu Żołnierzy Wyklętych, pokazana została w USA podczas Festiwalu Polonijnego w Minneapolis, w Doylestown oraz na Paradzie Pułaskiego w Nowym Jorku. Kolejną wystawę IPN, pt. „Polska Walcząca", zaprezentowano w USA w Bloomington, Boston, Chicago, Providence i Waszyngtonie oraz w Kanadzie w London i Toronto. Także w Kanadzie zaprezentowane zostały we współpracy z Komitetem Obchodów 100-lecia Parafii Świętej Trójcy w Windsor. Natomiast wystawę „Samarytanie z Markowej. Ulmowie – Polacy zamordowani przez Niemców za pomoc Żydom" prezentowano w: Chicago, Nowym Jorku, Waszyngtonie i Toronto. Ponadto zorganizowano dwie wystawy OBEN w Lublinie: „Wasza Solidarność nasza wolność. Emigracja polska i świat wobec stanu wojennego" oraz „Sonderlaboratorium SS. Zamojszczyzna »pierwszy obszar osiedleńczy w Generalnym Gubernatorstwie«".

W Europie obszarem aktywnej działalności wystawienniczej IPN w 2016 r. były w szczególności Niemcy. We współpracy z Maximilian-Kolbe-Stiftung z Bonn oraz Ośrodkiem „Pamięć i Przyszłość"

z Wrocławia przygotowana została mobilna wersja wystawy „Pojednanie. Kościół katolicki i relacje polsko-niemieckie po 1945 r.", którą zaprezentowano w Polsce w Warszawie, Ełku i Wrocławiu, a w Niemczech w Lipsku, Pforzheim, Magdeburgu i Huysburgu. W Berlinie natomiast pokazana została ekspozycja „Vertriebene 1939. Deportationen von polnischen Buergern aus den ins Dritte Reich eingegliederten Gebieten", przygotowana przez OBEN w Poznaniu, we współpracy ze Związkiem Miast Polskich. W Kolonii i Frankfurcie n. Menem prezentowana była w listopadzie 2016 r. wystawa „Symbole naszej historii" (część 2), przygotowana przez OBEN w Rzeszowie. Prezentacji towarzyszyły zajęcia edukacyjne dla uczniów polskich placówek oświatowych oraz środowiska polonijnego. OBEN w Białymstoku, w ramach współpracy z miejscowym Instytutem Polskim, otworzył 5 grudnia 2016 r. w Dusseldorfie wystawę IPN „Obława Augustowska. Nowe zniewolenie. Lipiec 1945", która towarzyszyła konferencji poświęconej ofiarom komunistycznym w Europie po 1945 r. Kolejną wystawą prezentowaną na terenie Niemiec (Berlin, Hamburg) była wystawa przygotowana przez krakowski oddział „Samarytanie z Markowej. Ulmowie – Polacy zamordowani przez Niemców za pomoc Żydom". Ponadto w Kilonii zaprezentowano wystawę „Zimna wojna. Krótka historia podzielonego świata", przygotowaną przez OBEP w Warszawie. Wystawę tę pokazywano w 2016 r. także na Węgrzech (Budapeszt, Debreczyn, Miszkolc, Pecz, Segedyn).

Kontynuowane były też zagraniczne i krajowe prezentacje innych wystaw IPN, m.in. międzynarodowej wystawy objazdowej pt. „By Any Means. Communist Secret Police and People's Everyday Life", przygotowanej w ramach Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb, przy współudziale IPN. Ukazuje ona wieloaspektowy wpływ komunistycznych służb bezpieczeństwa na życie obywateli państw dawnego bloku wschodniego. Wystawa prezentowana była w Przedstawicielstwie Landu Hessen przy Parlamencie Europejskim w Brukseli oraz podczas spotkania przedstawicieli Sieci w Krakowie w listopadzie 2016 r.

Poza granicami kraju pokazywane były też inne wystawy IPN, m.in.: „Arcybiskup Ignacy Tokarczuk. Kościół, władza, opór społeczny", „Battle of Britain. To commemorate the Fight for Freedom" [Bitwa o Anglię. Aby upamiętnić walkę o wolność], „Czas niezłomnych. Polskie podziemie niepodległościowe 1944–1956", „Komunizm – La Belle Époque. Dekada lat siedemdziesiątych XX wieku w europejskich państwach bloku sowieckiego", „Nie tylko Dywizjon 303. Polscy piloci nad Europą 1939–1945", „Od wojny do zwycięstwa 1939–1989", „Polacy ratujący Żydów w czasie II wojny światowej", „Rozstrzelane miasta. Poznań – Budapeszt 1956", „Rzeczpospolita utracona", „W objęciach wielkiego brata. Sowieci w Polsce", „Wygnańcy", „Zagłada dworów w woj. białostockim po roku 1939" oraz „Zagłada polskich elit. Akcja AB – Katyń". Szczegóły dotyczące powyższych prezentacji znajdują się w Aneksie, w załączniku nr 3.

3.10.2. Współpraca BEP/BEN IPN z Polonią i Polakami mieszkającymi poza granicami kraju

Od dziesięciu lat Biuro Edukacji Publicznej IPN, a obecnie Biuro Edukacji Narodowej IPN realizuje program polonijny, którego adresatami są Polonia i Polacy mieszkający poza granicami kraju. Celem programu jest upowszechnianie wiedzy na temat najnowszej historii Polski wśród rodaków oraz udzielanie wsparcia merytorycznego osobom zajmującym się nauczaniem o dziejach najnowszych.

W 2016 r. Instytut Pamięci Narodowej po raz drugi zorganizował międzynarodową edycję nagrody „Świadek Historii" przeznaczoną dla osób i instytucji spoza Polski. Odznaczenie przyznawane jest osobom i organizacjom szczególnie zaangażowanym w pielęgnowanie pamięci historycznej, upamiętnianie historii narodu polskiego oraz wspierającym IPN w realizacji ustawowej działalności w obszarach edukacyjnym, naukowym i wydawniczym. W 2016 r. nagrody otrzymało osiem osób, z Białorusi, Francji, Ukrainy, Wielkiej Brytanii (s. 31).

Dzięki współpracy Instytutu Pamięci Narodowej i Ministerstwa Spraw Zagranicznych dwie publikacje IPN: podręcznik do nauki historii najnowszej *Od Niepodległości do Niepodległości*

oraz edukacyjna gra planszowa „Polak Mały" znalazły się w wyprawkach dla tysiąca polskich dzieci na Litwie.

W 2016 r., w ramach Programu Polonijnego BEN, kontynuowano kooperację z Ośrodkiem Rozwoju Polskiej Edukacji poza Granicami Kraju, który koordynuje pracę polskich placówek oświatowych, działających przy ambasadach RP, oraz z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli Stowarzyszenia Wspólnota Polska. W ramach współpracy szkoły i nauczyciele otrzymali materiały edukacyjne i gry IPN, a edukatorzy prowadzili warsztaty podczas konferencji metodycznych, organizowanych na całym świecie przez ODSWP.

Edukatorzy IPN przeprowadzili również wiele prelekcji i warsztatów, podczas których prezentowali ofertę edukacyjną IPN i możliwości jej wykorzystania w polskich placówkach poza granicami kraju, np. podczas VI Światowego Zjazdu Nauczycieli Polonijnych w Ostródzie, wizyt w polskich szkołach w USA (Boston, Salem, Worcaester, Minneapolis, Doylestown, Clark, Nowy Jork, Waszyngton), Francji (Paryż, Saint-Germain, Aulnay sous Bois), Grecji (Ateny), Wielkiej Brytanii (Edynburg, Glasgow), Irlandii (Galway), Hiszpanii (Madryt), Niemczech (Kolonia, Frankfurt) oraz na Ukrainie (Lwów, Iwano-Frankowsk). Przedstawiciele BEP IPN brali także udział w XIV Zjeździe Nauczycieli i Komitetów Rodzicielskich w USA, gdzie dyrektor ówczesnego BEP wygłosił wykład inaugurujący zjazd. Delegacja IPN brała także udział w dwudniowych obchodach 76. rocznicy Zbrodni Katyńskiej i 6. rocznicy Katastrofy Smoleńskiej, zorganizowanych w centrum Polonii amerykańskiej w Doylestown, wygłaszając prelekcje poświęcone historii najnowszej.

Corocznym podsumowaniem programu są Polonijne Spotkania z Historią Najnowszą–dwutygodniowy kurs dla nauczycieli i edukatorów, pracujących w polskich placówkach poza krajem, odbywający się w lipcu. W 2016 r. w konferencji wzięło udział 45 nauczycieli z Belgii, Holandii, Kanady, Francji Niemiec, Czech, Stanów Zjednoczonych, Australii, Rosji, Ukrainy, Białorusi, Tunezji, Łotwy, Irlandii, Mołdawii oraz Włoch. Podczas wykładów i warsztatów uczestnicy poznawali najnowszą historię Polski. Edukatorzy wzięli także udział w trzydniowym objazdowym konwersatorium historycznym po Podlasiu i północnym Mazowszu.

W grudniu 2016 r. ogłoszony został konkurs dla dzieci i młodzieży polonijnej „Milenium na uchodźstwie" (organizowany we współpracy z senatorem Janem Żarynem, Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego i Stowarzyszeniem Wspólnota Polska). Celem konkursu jest dotarcie młodych Polaków, mieszkających poza granicami kraju, do osób, które uczestniczyły w obchodach Milenium w 1966 r. na emigracji.

W ramach Programu Polonijnego BEN IPN prowadzonych jest także wiele jednorazowych działań. Oprócz przekazywania publikacji i materiałów edukacyjnych placówkom oświatowym, organizowania pokazów filmowych, prelekcji i wykładów dla Polaków i Polonii, na szczególną uwagę zasługuje udział edukatorów IPN, na zaproszenie Fundacji Marcina Gortata, w „Polskiej nocy w NBA". Podczas wydarzenia zaprezentowano zapowiedź filmu wyprodukowanego przez IPN pt. *Zapora*. Dodatkowo pracownicy IPN opowiedzieli publiczności o wydawanych przez Instytut grach edukacyjnych i ich roli w nauczaniu oraz propagowaniu wiedzy historycznej. W lipcu organizacja polonijna Great Poland w Londynie zgłosiła się do prowadzonej przez IPN ogólnopolskiej akcji „Akcja Burza – Bitwa o Polskę". Jej uczestnicy od 25 lipca do 3 sierpnia, w wybranych miastach, na hasło: „Burza. Bitwa o Polskę" otrzymali darmowe pakiety artykułów powstańczych – naklejkę filcową, naklejkę na samochód oraz opaskę. W ramach akcji IPN, w niedzielę 31 lipca, członkowie Great Poland rozdali trzy tysiące pakietów pod polskimi kościołami na terenie Londynu.

3.10.3. Inne działania edukacyjne

Od kilku lat utrzymywana jest stała współpraca z pracownikami edukacyjnymi Instytutu Yad Vashem w Izraelu. W 2016 r. czterech edukatorów wzięło udział w dziesięciodniowym seminarium edukacyjnym, poświęconym zagadnieniom Holocaustu. Program szkolenia był specjalnie przygo-

towany dla osób zajmujących się zawodowo historią najnowszą: nauczycieli, jak również edukatorów z placówek muzealnych.

Doświadczenia edukatorów IPN są wykorzystywane również w kształceniu nauczycieli, edukatorów i studentów z innych krajów. Przykładem takiego działania jest projekt skierowany do nauczycieli-cudzoziemców zainteresowanych historią Polski „Poland in the Heart of the European History" [Polska w sercu historii europejskiej]. Celem kursu jest upowszechnienie wiedzy o najnowszej historii Polski. Wzięło w nim udział 26 uczestników z Chorwacji, Danii, Estonii, Grecji, Holandii, Izraela, Serbii, Szkocji i Węgier. W czasie szkolenia przed gośćmi wystąpili wybitni specjaliści z zakresu historii najnowszej, m.in. prof. Wojciech Roszkowski, prof. Krzysztof Szwagrzyk, prof. Jerzy Eisler oraz prof. Marek Kornat. W ramach seminarium, po raz pierwszy uczestnicy wzięli też udział w trzydniowym objeździe naukowo-edukacyjnym w okolicach Lublina, Zamościa i Markowej, odwiedzając najważniejsze miejsca pamięci i muzea związane z historią i kulturą Polski. Tegoroczna edycja kursu „Poland in the Heart of European History" była kontynuacją współpracy z Europejskim Stowarzyszeniem Nauczycieli i Edukatorów Historii EUROCLIO.

Pracownicy IPN służą doświadczeniem, prezentując swój dorobek związany z kształceniem obywatelskim i patriotycznym. Działalność edukacyjną IPN oraz doświadczenie w kwestii upowszechniania wiedzy o historii najnowszej przedstawiono w 2016 r. delegacji z Kazachstanu i Ukrainy. W ramach przygotowań do objazdu naukowego po Polsce, dotyczącego wojny obronnej 1939 r., wizytę w IPN złożyła także delegacja studentów z John Hopkins University w USA. Studenci pozostawali w stałym kontakcie z pracownikami BEP IPN, przez kilka miesięcy projektując trasę i program wyjazdu.

IPN podjął współpracę z Ministerstwem Spraw Zagranicznych i Muzeum Polaków Ratujących Żydów w Markowej, przygotowując grupę zagranicznych dziennikarzy do wizyty studyjnej w Markowej. Przy tej okazji przedstawiono działania edukacyjne, prowadzone przez BEP IPN w zakresie nauczania o Zagładzie. Dziennikarze i polskie placówki dyplomatyczne, włączające się w uroczystości związane z otwarciem Muzeum, otrzymali anglojęzyczne wydanie książki dr. Mateusza Szpytmy *Sprawiedliwi i ich świat*.

W roku szkolnym 2015/2016 została zrealizowana VI edycja ogólnopolskiego projektu „O tym nie można zapomnieć... – spotkania z kobietami, które przeszły piekło obozów i łagrów". Wzięło w niej udział 320 uczniów i 51 nauczycieli z 42 szkół. Podobnie jak w poprzednich latach, nagrodzeni i wyróżnieni uczniowie wraz ze swoimi opiekunami uczestniczyli w uroczystościach przed międzynarodową publicznością organizowanych przez Miejsce Pamięci i Przestrogi Ravensbrück, gdzie zaprezentowali rezultaty projektu – sfilmowane wywiady z byłymi więźniarkami obozu.

W 2016 r. Biuro Edukacji Publicznej weszło we współpracę ze stowarzyszeniem Gulag.cz oraz Instytutem Badania Reżimów Totalitarnych w Pradze w celu stworzenia Wirtualnej Mapy Gułagu. Pracownicy IPN opracowali i dostarczyli materiały źródłowe z zasobów IPN, które wzbogacają stronę edukacyjną o relacje kolejnych świadków. Projekt realizowany jest przy jednoczesnej współpracy instytucji ze wszystkich krajów Grupy Wyszehradzkiej i finansowany z funduszy Grupy. Pierwszy etap budowy Wirtualnej Mapy GUŁagu zakończył się oficjalną prezentacją polskiej wersji językowej strony w warszawskim Centrum Edukacyjnym IPN „Przystanek Historia" w listopadzie 2016 r. Oprócz pracowników Biura Edukacji Narodowej i Biura Badań Historycznych IPN wzięli w nim udział pracownicy Instytutu Badania Reżimów Totalitarnych w Pradze: Stepan Cernousek i Radek Svetlik.

W ramach trwającej już od pięciu lat współpracy Biura Edukacji Narodowej z Europejskim Stowarzyszeniem Nauczycieli i Edukatorów Historii EUROCLIO pracownicy Sekcji Edukacji uczestniczyli w konferencji „Reimagining Remembrance. Dealing with the Legacy of a Violent Past in History and Heritage Education" w Belfaście. W ramach konferencji zaprezentowano warsztat edukacyjny, opracowany przez BEP IPN pt. „Vanished People, Vanished Cities, Vanished History. Teaching the Violent Story of the Vohlynian Massacre 1943–1944". Jest on dostosowany metodycz-

nie do odbiorcy zachodniego. Przedstawiciele BEN IPN brali udział w dyskusjach o problemach we współczesnej edukacji historycznej, poszerzając perspektywę o polskie doświadczenia nauczania o dwóch totalitaryzmach. Ponadto materiały edukacyjne BEN IPN wystawiono na stoisku w czasie konferencyjnych targów edukacyjnych. Szczególną popularnością wśród nauczycieli i edukatorów z Zachodu cieszyły się historyczne gry edukacyjne. Anglojęzyczne materiały zostały dołączone do podarunków wręczanych najbardziej aktywnym uczestnikom dyskusji.

3.10.4. Międzynarodowe edycje gier planszowych

Gry planszowe Instytutu Pamięci Narodowej cieszą się dużym zainteresowaniem poza granicami Polski, tak wśród Polonii, jak i obcokrajowców, dla których materiały merytoryczne zawarte w grach IPN są często ważnym źródłem wiedzy o historii Polski czy działaniu systemu komunistycznego.

Doktor Kraig Larkin ze Stanów Zjednoczonych (na stanowisku Assistant Professor of History na uniwersytecie Colby-Sawyer College w New London, New Hampshire), w 2016 r. wykorzystywał grę „Kolejka" do zajęć pt. „Authoritarianism and Everyday Life" [Autorytaryzm a życie codzienne], uczących o życiu codziennym w systemie komunistycznym. Doktor Larkin opisał swoje doświadczenia z zajęć i efekty nauczania z użyciem „Kolejki" w obszernym artykule. O grze „Kolejka" wspomina także prasa światowa, m.in. pojawił się kolejny tekst o grze w „Wall Street Journal" (USA).

W związku z powyższym IPN stara się utrzymywać praktykę dodawania do swoich gier instrukcji przynajmniej w jednym języku obcym. W nowym wydaniu gry „303. Bitwa o Wielką Brytanię" zawarto broszurę z nowym, poszerzonym opracowaniem historycznym w języku angielskim. Pojawiły się także kolejne wydania narodowe gry „Kolejka", obecnie wydawanej na podstawie licencji przez wybraną w ramach przetargu firmę Trefl S.A. W 2016 r. zostały opublikowane wersje w językach: rumuńskim, czeskim i słowackim.

Biuro Edukacji Publicznej zaproszono również do współpracy z Platformą Europejskiej Pamięci i Sumienia, przy projektowaniu gry edukacyjnej „Across the Iron Curtain", przedstawiającej losy uciekinierów zza żelaznej kurtyny.

3.11. Międzynarodowa współpraca naukowo-badawcza

3.11.1. Konferencje międzynarodowe organizowane przez BEP/BBH IPN w kraju i za granicą

W ramach szeroko rozumianej współpracy międzynarodowej BEP/BBH IPN organizuje każdego roku wiele konferencji naukowych. Uczestniczą w nich wybitni badacze dziejów najnowszych, reprezentujący uniwersytety i placówki naukowo-badawcze z wielu krajów europejskich, a także m.in. z USA, Kanady, Izraela i Kazachstanu. Konferencje są świetną okazją do dyskusji i wymiany poglądów oraz do nawiązania i zacieśnienia współpracy z ważnymi ośrodkami badawczymi w Europie oraz na świecie.

Znaczna część konferencji międzynarodowych organizowana jest na zasadzie *call for papers*, a w odpowiedzi IPN zwykle otrzymuje kilkadziesiąt zgłoszeń, co pozwala na selekcję najciekawszych i reprezentujących najwyższy poziom merytoryczny. Kolejne organizowane wydarzenia pozwalają na poszerzenie grona współpracowników BEP/BBH.

Wśród najważniejszych konferencji międzynarodowych, zorganizowanych lub współorganizowanych przez IPN w 2016 r., należy wymienić konferencję „Need to Know VI: Intelligence and Migration" [Trzeba to wiedzieć VI: wywiad a migracja], przygotowaną przez IPN we współpracy z Muzeum Morskim w Karlskronie oraz Uniwersytetem Południowej Danii. Odbyła się ona 17–

–18 listopada 2016 r. w Karlskronie i miała na celu ukazanie problemów oraz szans, jakie w okresie zimnej wojny stwarzali dla służb specjalnych imigranci. Warto podkreślić, że była to już VI edycja przedsięwzięcia, poświęconego zagadnieniom związanym z funkcjonowaniem wywiadów i kontrwywiadów w okresie zimnej wojny. Ważnym wydarzeniem naukowym była również międzynarodowa konferencja zatytułowana „Europa w Azji. Z dziejów obywateli polskich w Kazachstanie w okresie drugiej wojny światowej". Sesja odbyła się w Krakowie 6–7 czerwca 2016 r., a jej organizatorami obok IPN były Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Głównym celem debaty było zainicjowanie trwałej współpracy między polskimi i kazachskimi historykami, zajmującymi się tematyką losów obywateli polskich w Kazachstanie w latach ostatniej wojny.

Konferencje naukowe o charakterze międzynarodowym, które odbyły się w 2016 r.

1. „Need to Know VI: Intelligence and Migration" – międzynarodowa konferencja naukowa, Karlskrona, 17–18 XI 2016 r. Organizacja: IPN, Muzeum Morskie w Karlskronie i Uniwersytet Południowej Danii.
2. „1956 – czy przełom? Kulturowe ślady i echa Czerwca i Października 1956 r. w kraju i na emigracji" – międzynarodowa konferencja naukowa, Kraków, 3 XI 2016 r. Organizacja: Oddział IPN Kraków, Wydział Kulturoznawstwa Akademii Ignatianum w Krakowie.
3. „Środowisko studenckie w krajach bloku sowieckiego 1945–1989" – międzynarodowa konferencja naukowa, Wrocław, 29 XI –1 XII 2016 r. Organizacja: Oddział IPN we Wrocławiu.
4. „Europa w Azji. Z dziejów obywateli polskich w Kazachstanie w okresie drugiej wojny światowej" – międzynarodowa konferencja naukowa, Kraków, 6–7 VI 2016 r. Organizacja: IPN, Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wpędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
5. „Not just Chernobyl. Ecological Dimensions of the History of Communism / Nie tylko Czarnobyl. Ekologiczne wymiary historii komunizmu" – międzynarodowa konferencja naukowa, Poznań, 21–22 IV 2016 r. Organizacja: Oddział IPN w Poznaniu.
6. „Wydarzenia 1956 r. w Europie Środkowo-Wschodniej. Próba spojrzenia transnarodowego" – międzynarodowa konferencja naukowa, Poznań, 24 VI 2016 r. Organizacja: Oddział IPN w Poznaniu, Instytut Filozofii UAM.
7. „Od Maximis undique pressi do Totus Tuus Poloniae populus. Metropolie mohylewska i wileńska w latach 1798–1992" – międzynarodowa konferencja naukowa, Białowieża–Białystok, 16–18 XI 2016 r. Organizacja: Oddział IPN Białystok.
8. „Miasta buntu w imperium sowieckim" – międzynarodowa konferencja naukowa, Radom, 13––14 VI 2016 r. Organizacja: Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Radomiu.
9. „Życie codzienne w PRL na tle państw bloku radzieckiego" – międzynarodowa konferencja naukowa, Lublin, 12–14 X 2016 r. Organizacja: Oddział IPN Lublin.
10. „Świat bez wolności. Międzynarodowy Przegląd Filmowy (Europejska Stolica Kultury)" – dyskusja panelowa, Wrocław, 3 VI 2016. Organizacja: Oddział IPN we Wrocławiu.

Pracownicy IPN uczestniczą także w wielu konferencjach i sesjach organizowanych za granicą przez tamtejsze uniwersytety i inne placówki badawcze, wygłaszając referaty będące rezultatem ich badań prowadzonych w IPN. Zestawienie pracowników uczestniczących w konferencjach za granicą w 2016 r. i tematów ich wystąpień zawiera załącznik nr 5.

3.11.2. Projekt RGANI

W ramach współpracy z Rosyjskim Państwowym Archiwum Historii Najnowszej (RGANI) w 2016 r. prowadzono dalsze prace redakcyjne związane z realizacją postanowień umowy między IPN a RGANI, podpisanej 3 marca 2011 r. Przedmiotem przywołanego dokumentu jest wspólne

wydanie podstawowych sowieckich dokumentów partyjnych, odnoszących się do spraw polskich z lat 1954–1964 (kojarzonych przede wszystkim z osobą Nikity Chruszczowa). W wyniku wspólnych kwerend wytypowano materiały do przyszłej publikacji źródłowej. W projekcie poza pracownikami IPN i RGANI uczestniczą też badacze z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW) w Warszawie. Rezultatem przedsięwzięcia będzie dwujęzyczne wydawnictwo złożone z tomu studiów i kilku tomów dokumentów, liczące ogółem ok. 3 tys. stron. W bieżącym roku sprawozdawczym kontynuowano pracochłonne uzupełnianie dokumentacji polskimi i rosyjskimi przypisami tekstowymi, rzeczowymi i biograficznymi. Przeprowadzano też kolejne kwerendy uzupełniające w Archiwum IPN, a także w Archiwum Akt Nowych i Archiwum MSZ. Wydanie pierwszych tomów z serii planowane jest na przełom lat 2017 i 2018.

3.11.3. Kwerendy archiwalne

Wszyscy pracownicy merytoryczni pionu naukowego IPN na bieżąco prowadzą kwerendy archiwalne w dziesiątkach archiwów w kraju i poza jego granicami. Kwerendy realizowane są w ramach Centralnych i Oddziałowych Projektów Badawczych, indywidualnych prac monograficznych oraz na potrzeby przygotowywanych analiz i ekspertyz. Spośród dokonywanych w ubiegłym roku poszukiwań archiwalnych warto wspomnieć o poniższych, realizowanych w zbiorach znajdujących się poza Polską:

– Białoruś: Narodowe Archiwum Republiki Białoruś (Mińsk),

– Chorwacja: Nacionalna i sveučilišna knjižnica (Zagrzeb),

– Francja: Archiwum Dyplomatyczne (Nantes), Instytut Literacki (Maisons Laffitte k. Paryża),

– RFN: Archiwum Federalne (Berlin), Archiwum Polityki Chrześcijańsko-Demokratycznej (Sankt Augustin),

– Rosja: Archiwum Państwowe Federacji Rosyjskiej (Moskwa), Rosyjska Biblioteka Państwowa (Moskwa), Rosyjskie Państwowe Archiwum Historii Społeczno-Politycznej (Moskwa), Rosyjskie Państwowe Archiwum Wojskowe (Moskwa),

– USA: The Polish Institute of Arts and Sciences of America (Nowy Jork),

– Węgry: Archiwum Historyczne Węgierskich Służb Bezpieczeństwa Narodowego (Budapeszt),

– Wielka Brytania: Archiwum Kazimierza Sabbata (Londyn), British Library (Londyn), Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego (Londyn), The National Archives (Londyn), Studium Polski Podziemnej (Londyn),

– Włochy: Fundacja im. Umiastowskiej (Rzym), Papieski Instytut Studiów Kościelnych (Rzym).

3.12. Współpraca międzynarodowa Biura Poszukiwań i Identyfikacji

We wrześniu 2016 r. gośćmi Instytutu Pamięci Narodowej byli przedstawiciele gruzińskiego Soviet Past Research Laboratory (SOVLAB). W trakcie wizyty delegacja z Gruzji miała okazję uczestniczyć w pracach archeologicznych prowadzonych przez specjalistów z IPN w Kwaterze „Ł" na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach. Delegacja odwiedziła Archiwum IPN, gdzie miała okazję zapoznać się z zasobem, historią i działalnością IPN, a także obejrzeć wybrane dokumenty i materiały audiowizualne z zasobu archiwalnego Instytutu. Delegacja spotkała się również z przedstawicielami pięciu biur IPN – Archiwum, Biura Prezesa, Biura Edukacji Narodowej, Biura Badań Historycznych i Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa. Członkowie delegacji wygłosili dwa wykłady dla pracowników Instytutu na temat prac poszukiwawczych ofiar terroru komunistycznego w Gruzji (szczegółowe informacje o SOVLAB – rozdział 3.2.2, str. 39).

3.13. Współpraca międzynarodowa w zakresie upamiętniania walk i męczeństwa

Pracownicy realizujący zadania z zakresu upamiętniania walk i męczeństwa współpracują z instytucjami i organizacjami zagranicznymi w zakresie opieki nad grobami żołnierzy obcych narodowości na terenie Polski oraz polskich żołnierzy i ofiar zbrodni totalitarnych, pochowanych poza granicami kraju. W szczególności dotyczy to państw, z którymi rząd Polski podpisał umowy dwustronne o wzajemnej opiece nad grobami ofiar wojen i represji. W ramach tej współpracy brali udział we wspólnych uroczystościach, w tym: na zaproszenie Ambasady Niemiec w Warszawie i Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge w odsłonięciu w Malborku tablicy poświęconej cywilnym ofiarom narodowości niemieckiej, które straciły życie w czasie walk o miasto zdobywane przez Armię Czerwoną w 1945 r.; w Niemieckim Dniu Żałoby Narodowej, na którym wspominano poległych żołnierzy oraz ofiary wojny i przemocy totalitarnej, i na zaproszenie Ambasady Republiki Włoskiej w Warszawie – w uroczystości z okazji Święta Jedności Narodowej i Sił Zbrojnych na cmentarzu wojennym żołnierzy włoskich z I i II wojny światowej na Bielanach w Warszawie.

Ukraina

Na wniosek Państwowej Międzyresortowej Komisji ds. Upamiętnienia Uczestników Operacji Antyterrorystycznej, Ofiar Wojen i Represji Politycznych przy Gabinecie Ministrów Ukrainy realizującej zadania wynikające z umowy między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych, sporządzonej w Warszawie 21 marca 1994 r., przygotowana została decyzja zezwalająca na ekshumację szczątków, prawdopodobnie członków UPA, zamordowanych i pogrzebanych przez komunistyczne organy bezpieczeństwa na terenie Lasu „Niwki" pod Lubaczowem. Ponadto prowadzona jest korespondencja z ukraińskim partnerem na temat statusu ukraińskich upamiętnień, nielegalnie wznoszonych na terenie Polski, oraz reakcji na wymierzone w nie akty wandalizmu i dewastacje, do których dochodziło w ostatnim okresie.

Niemcy

Partnerem po stronie niemieckiej jest Fundacja „Pamięć", działająca w imieniu Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V., realizująca zadania wynikające z umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o grobach ofiar wojen i przemocy totalitarnej. Na wniosek Fundacji „Pamięć" przygotowano 85 decyzji zezwalających na ekshumację żołnierzy niemieckich z II wojny światowej. Szczątki żołnierzy przenoszone są na zbiorcze cmentarze niemieckie, wybudowane i utrzymywane przez stronę niemiecką.

Stany Zjednoczone Ameryki

Podległa Departamentowi Obrony Stanów Zjednoczonych Ameryki wydzielona jednostka US Army ds. Upamiętnień w Europie prowadzi na terenie Polski poszukiwania zaginionych w czasie II wojny światowej żołnierzy amerykańskich. Dzięki współpracy udało się doprowadzić do ekshumacji i identyfikacji por. Ewarta Sconiersa, pilota USA AF, zmarłego w niemieckim obozie jenieckim Stalag Luft III Sanag, którego na skutek błędów popełnionych przy powojennej ekshumacji pochowano na cmentarzu żołnierzy francuskich w Gdańsku. Porucznik Sconiers spoczął w 2016 r. w rodzinnym mieście w Stanach Zjednoczonych. Na rok 2017 grupa poszukiwawcza Departamentu Obrony Stanów Zjednoczonych Ameryki planuje dalsze poszukiwania lotników amerykańskich na terenie Dolnego Śląska.

Anglia

Prowadzono korespondencję z Commonwealth War Graves Commission w sprawie identyfikacji i korekty błędnych inskrypcji na grobach polskich spadochroniarzy z 1. Samodzielnej Brygady

Spadochronowej, poległych w czasie Operacji Market-Garden i pochowanych na cmentarzach wojennych w Holandii.

Konferencja w Brukseli

Od 10 do 12 października 2016 r. pracownicy realizujący zadania z zakresu upamiętniania walk i męczeństwa uczestniczyli w Brukseli w II międzynarodowej europejskiej konferencji poświęconej opiece nad cmentarzami wojennymi. Organizatorem i gospodarzem tego wydarzenia był belgijski Narodowy Instytut na rzecz Weteranów, Kombatantów i Ofiar Wojen (IV-INIG). W konferencji wzięli udział przedstawiciele poszczególnych państw i, społecznych organizacji pozarządowych (Volksbund, ONAC, CWGC i in.) z Belgii, Holandii, Niemiec, Austrii, Włoch, Wielkiej Brytanii, Czech i Węgier.

Podczas obrad uczestnicy konferencji poruszyli wiele zagadnień kluczowych dla tematyki opieki nad grobami wojennymi i scharakteryzowali najważniejsze problemy swej działalności, typowe dla wyznaczonych obszarów działania. Poważną część dyskusji poświęcono wymianie doświadczeń w zakresie ochrony obiektów grobownictwa wojennego. Przedstawiono także w zarysie zaplanowane projekty i przedyskutowano możliwość zacieśnienia współpracy na różnych polach, związanych z europejską kulturą pamięci. Konferencja wykazała jednakże poważne rozbieżności, występujące w działalności wybranych państw/organizacji i w ich podejściu do tematu. Związane są one głównie ze stopniem zaawansowania prac nad organizacją cmentarzy wojennych, ale i odmiennym postrzeganiem historii i kwestii pojednania między narodami (kraje Zachodu i kraje byłego bloku wschodniego, tj. Polska, Czechy, Węgry). Dla zapraszających przedstawicieli krajów zachodnich priorytetem są groby wojenne z okresu I wojny światowej i na nich skupiają się przede wszystkim, tworząc internetową europejską mapę grobów wojennych. Partnerom zza dawnej żelaznej kurtyny praktycznie obca jest specyfika organizacji mogił i miejsc pamięci cywilnych ofiar masowych mordów i zbrodni wojennych. Z rezerwą przyjęto również propozycję zaproszenia do gremium przedstawicieli Federacji Rosyjskiej – odstąpienie od tego pomysłu podyktowane było raczej negatywną oceną militarnego zaangażowania Rosji na wschodniej Ukrainie i aneksją Krymu niż refleksją nad postawą Związku Sowieckiego w czasie II wojny światowej.

Decyzją państw uczestników oraz poszczególnych organizacji postanowiono, że europejskie konferencje, poświęcone cmentarzom wojennym, będą kontynuowane, a następna odbędzie się w Holandii jesienią 2017 r. Przedstawiciele IPN zadeklarowali chęć dalszego uczestniczenia w projekcie.

Oddział IPN we Wrocławiu w zakresie upamiętniania walk i męczeństwa nawiązał i utrwalał kontakty z ośrodkami polonijnymi w Budapeszcie, Wiedniu, na Litwie i w Wielkiej Brytanii.

3.14. Współpraca międzynarodowa prokuratorów Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

W 2016 r. prokuratorzy oddziałowych komisji kierowali wnioski o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej do następujących krajów: Austria – 2 wnioski, Białoruś – 1 wniosek, Francja – 2 wnioski, Kanada – 2 wnioski, Litwa – 2 wnioski, Niemcy – 63 wnioski, Rosja – 2 wnioski, Szwecja – 1 wniosek, Ukraina – 45 wniosków, Włochy – 1 wniosek, konsulat w Londynie – 1 wniosek. Łącznie prokuratorzy skierowali 122 wnioski o pomoc prawną w związku z 88 prowadzonymi przez nich postępowaniami przygotowawczymi.

Na skutek wniosków kierowanych za granicę w 2016 r. i w latach ubiegłych, na potrzeby prokuratorów pionu śledczego IPN organy państw obcych zrealizowały w 2016 r. łącznie 112 wniosków. W niektórych sprawach oczekiwanie na realizację wniosku trwa jednak ponad rok. Prokuratorzy wciąż oczekują na wykonanie wniosków o pomoc prawną skierowanych do: Izraela – 5 wniosków, Rosji – 3 wnioski, Niemiec – 4 wnioski. W przypadku jednego państwa – Białorusi – odmówiono realizacji 4 wniosków o pomoc prawną.

W okresie sprawozdawczym prokuratorzy oddziałowych komisji zrealizowali trzy wnioski o pomoc prawną skierowane z zagranicy. W trakcie realizacji pozostają dwa wnioski.

W 2016 r. kontynuowano działalność wynikającą z powołania w Głównej Komisji krajowego punktu kontaktowego w ramach Europejskiej Sieci zajmującej się ściganiem osób odpowiedzialnych za ludobójstwo, przestępstwa przeciwko ludzkości oraz zbrodnie wojenne. W związku z tym prokurator Głównej Komisji dwukrotnie uczestniczył w spotkaniu tej Sieci. Miały one miejsce w siedzibie Eurojust w Hadze. Podczas spotkań przedstawiano informacje na temat działalności merytorycznej pionu śledczego IPN, w tym najważniejszych śledztw, prowadzonych w ostatnim czasie. Z odbytych spotkań wynika także, iż spośród państw dawnego bloku wschodniego praktycznie jedynie w Polsce są wdrażane aktywne działania śledcze zmierzające do osądzenia zbrodni komunistycznych. Oprócz tego tylko Polska stworzyła specjalny pion prokuratorski, który zajmuje się ściganiem zbrodni z okresu rządów komunistów. W trakcie przedmiotowych spotkań zapoznawano się z informacjami na temat śledztw, dotyczących zbrodni wojennych, zbrodni ludobójstwa i zbrodni przeciwko ludzkości, które obecnie są prowadzone w krajach członkowskich Unii Europejskiej oraz w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Szwajcarii i Norwegii, albowiem przedstawiciele tych ostatnich państw także uczestniczą w spotkaniach sieci Eurojust. W zjazdach sieci Eurojust udział wzięli przedstawiciele Interpolu oraz Międzynarodowego Trybunału Karnego. Podmioty te również prezentują informacje na temat działań podejmowanych w związku ze ściganiem zbrodni wojennych, zbrodni ludobójstwa i zbrodni przeciwko ludzkości. Działalność punktu kontaktowego Eurojust ma swój wymiar praktyczny. Korzystając z kontaktów zagranicznych związanych z Europejską Siecią, prokurator Głównej Komisji zwrócił się do Stanów Zjednoczonych o nadesłanie informacji dotyczącej jednej osoby podejrzewanej o popełnienie zbrodni wojennej i zbrodni przeciwko ludzkości w śledztwie prowadzonym przez Oddziałową Komisję w Lublinie. Ponadto skierowano zapytanie do Austrii w celu ustalenia właściwego organu do realizacji planowanego wniosku o pomoc prawną Oddziałowej Komisji w Krakowie. Przedstawicielowi Litwy z kolei przekazano zbiór najważniejszych orzeczeń sądów polskich, które dotyczą karania sprawców zbrodni przeciwko ludzkości.

4. Działalność archiwalna

W związku z wejściem w życie ustawy z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o IPN i niektórych innych ustaw dotychczasowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów przekształciło się w Archiwum IPN (AIPN), którego odpowiednikami w jednostkach terenowych są oddziałowe archiwa (OAIPN) oraz wydziały archiwalne w delegaturach (WAIPN).

Nowelizacja ustawy o IPN, chociaż nie zmieniła zakresu zadań pionu archiwalnego, spowodowała jednak bardzo istotną modyfikację wpływającą na strukturę zasobu IPN. Zgodnie z jej zapisami dokumenty z wyodrębnionego, tajnego zbioru (tzw. zbioru zastrzeżonego) w ciągu 12 miesięcy od wejścia w życie ustawy mają stać się dostępne dla wnioskodawców, z wyjątkiem tych materiałów archiwalnych, którym pracownicy służb dokonujący ich przeglądu nadadzą klauzulę tajności.

Intensywne prace związane z realizacją tego zadania trwają od połowy czerwca 2016 r. Pracownicy służb przejrzeli 13 050 j.a., przy czym służby poinformowały Prezesa IPN, że nie będą wnosiły o nadanie klauzuli tajności w stosunku do 8664 j.a. i odnoszących się do tych dokumentów zapisów ewidencyjnych. W okresie sprawozdawczym zbiór zastrzeżony zmniejszył się o 67,5 mb.

Pion archiwalny pozyskiwał również z innych instytucji dokumenty spełniające przesłanki włączenia ich do zasobu IPN, dary osób prywatnych i kopie archiwaliów przekazywane na podstawie umów z partnerami zagranicznymi. Zasób Instytutu powiększył się o ponad 300 mb akt i obejmował w końcu 2016 r. prawie 91,8 km bieżących materiałów archiwalnych. Pod względem metrażu największą grupę nabytków stanowiły dokumenty przechowywane dotąd w archiwach sądów i prokuratur powszechnych. Największy rozgłos medialny spowodowało jednak przejęcie archiwaliów o dużej wartości historycznej zabezpieczonych w toku śledztwa przez prokuratorów IPN w domu Marii Teresy Kiszczak, Barbary Jaruzelskiej oraz Teodora Kufla.

Najważniejszym narzędziem służącym do opisu zasobu Archiwum IPN oraz zarządzania nim jest system Cyfrowe Archiwum. W 2016 r. wdrożono zaktualizowaną wersję aplikacji, która zawiera wiele zmian usprawniających jej pracę. Kontynuowano równocześnie jego rozbudowę pod względem ilościowym przez włączanie do niego wcześniej używanych baz danych i dodawanie nowych rekordów. W okresie sprawozdawczym wprowadzono do Cyfrowego Archiwum blisko 72 tys. opisów jednostek archiwalnych oraz 804 tys. rekordów indeksu osobowego. W systemie dostępne są opisy ponad 17 mln jednostek archiwalnych oraz prawie 20 mln opisów indeksu osobowego.

Dane z Cyfrowego Archiwum stanowią podstawę powszechnie dostępnego, elektronicznego inwentarza prezentującego zasób Instytutu i zapewniającego jego opis na poziomie jednostek archiwalnych. Jego publikację na stronie internetowej Instytutu rozpoczęto w 2012 r. na podstawie art. 5 ustawy z 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o IPN oraz ustawy o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz o treści tych dokumentów (Dz.U. z 2010 r., nr 79, poz. 522 ze zm.). Do końca 2016 r. inwentarz uzupełniono o 228 tys. opisów akt o szczególnej wartości historycznej i informacyjnej, dzięki czemu baza osiągnęła rozmiar 1,5 mln rekordów. Zaczęto też przygotowania do realizacji uchwały nr 11/16 Kolegium IPN, zgodnie z którą opisy jednostek archiwalnych akt o charakterze osobowym zamieszczane w inwentarzu oraz materiałów niemających charakteru akt osobowych mają prezentować się w jednakowy sposób.

Proces digitalizacji zbiorów służy zarówno zabezpieczeniu zasobu, jak również zwiększeniu jego dostępności. W okresie sprawozdawczym w całym pionie archiwalnym wykonano kopie cyfrowe prawie 42 tys. jednostek archiwalnych, 25 tys. fotografii oraz ok. 50 mb kartotek. Materiały audiowizualne są opisywane za pomocą bazy ZEUS, która obejmuje 130 tys. rekordów. Działania te umożliwiają wzrost liczby udostępnień dokumentów w formie cyfrowej w czytelniach Instytutu oraz kopii elektronicznych przesyłanych między jednostkami pionu archiwalnego.

Rok 2016 charakteryzował się znaczącym wzrostem liczby wniosków związanych z udostępnianiem dokumentów z zasobu IPN. Do komórek pionu archiwalnego wpłynęło łącznie ok. 76 tys. spraw, czyli prawie o 18 proc. więcej niż w 2015 r. Z tej liczby dużą grupę stanowiły wnioski kierowane do Instytutu przez uprawnione podmioty (organy wymiaru sprawiedliwości, służby specjalne, administrację i osoby fizyczne) – blisko 15 tys., w tym 3500 przyjęto w związku z realizacją ustawy z 20 marca 2015 r. o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych (Dz.U. z 2015 r., poz. 693).

Liczba wniosków naukowców oraz dziennikarzy utrzymywała się na stałym wysokim poziomie, w 2016 r. osiągając wielkość 9 tys. Godne odnotowania jest podwojenie liczby wniosków osób, które zamierzały zapoznać się z materiałami gromadzonymi przez organy bezpieczeństwa państwa na ich temat bądź dotyczącymi ich najbliższych. Na podstawie art. 30 ustawy o IPN wszczęto ponad 6 tys. spraw. Wpływ na zwiększenie zainteresowania tą formą udostępniania dokumentów miała m.in. nowelizacja ustawy o IPN, zgodnie z którą uprawnienia wynikające z art. 30–35 i art. 35b może wykonywać w razie braku osoby najbliższej zmarłego w rozumieniu art. 115 § 11 kodeksu karnego także krewny boczny do czwartego stopnia pokrewieństwa.

Ponadto pion archiwalny realizował wnioski służbowe pracowników innych biur Instytutu. Jak co roku najwięcej z nich – prawie 17 tys.– wpłynęło z BL i OBL.

Wzrost liczby realizowanych wniosków wpłynął na zwiększenie się do 314 tys., czyli o prawie 1/3 w odniesieniu do 2015 r., liczby sprawdzeń dla służb specjalnych, pionu lustracyjnego oraz dla komórek organizacyjnych właściwych do spraw udostępniania w ramach prowadzonych przez nie kwerend, podjętych w części ewidencyjnej zasobu archiwalnego Instytutu.

Archiwum IPN odgrywa ważną rolę w honorowaniu zasług działaczy opozycji antykomunistycznej z lat 1956–1989, uczestnicząc w pracach związanych z nadawaniem odznaczenia Krzyż Wolności i Solidarności. W 2016 r. wzrosła do 1355 liczba wniosków o nadanie tego wyróżnienia, realizowanych na podstawie znowelizowanej ustawy o orderach i odznaczeniach (Ustawa z dnia 10 października 2014 r. o zmianie ustawy o orderach i odznaczeniach – Dz.U. z 2014 r., poz. 1664). Archiwiści z Centrali, oddziałów i delegatur IPN aktywnie uczestniczyli również w organizacji 60 uroczystości, podczas których Prezes IPN wręczył działaczom opozycji 12 orderów i 1321 odznaczeń, w tym 1319 Krzyży Wolności i Solidarności.

Wysiłek archiwistów docenili również użytkownicy, o czym świadczą wyniki przeprowadzonej w lutym ankiety obejmującej wnioskodawców zewnętrznych i pracowników innych biur IPN. W zależności od grupy badanych 87–95 proc. spośród nich oceniło pracę Archiwum „dobrze" lub „bardzo dobrze".

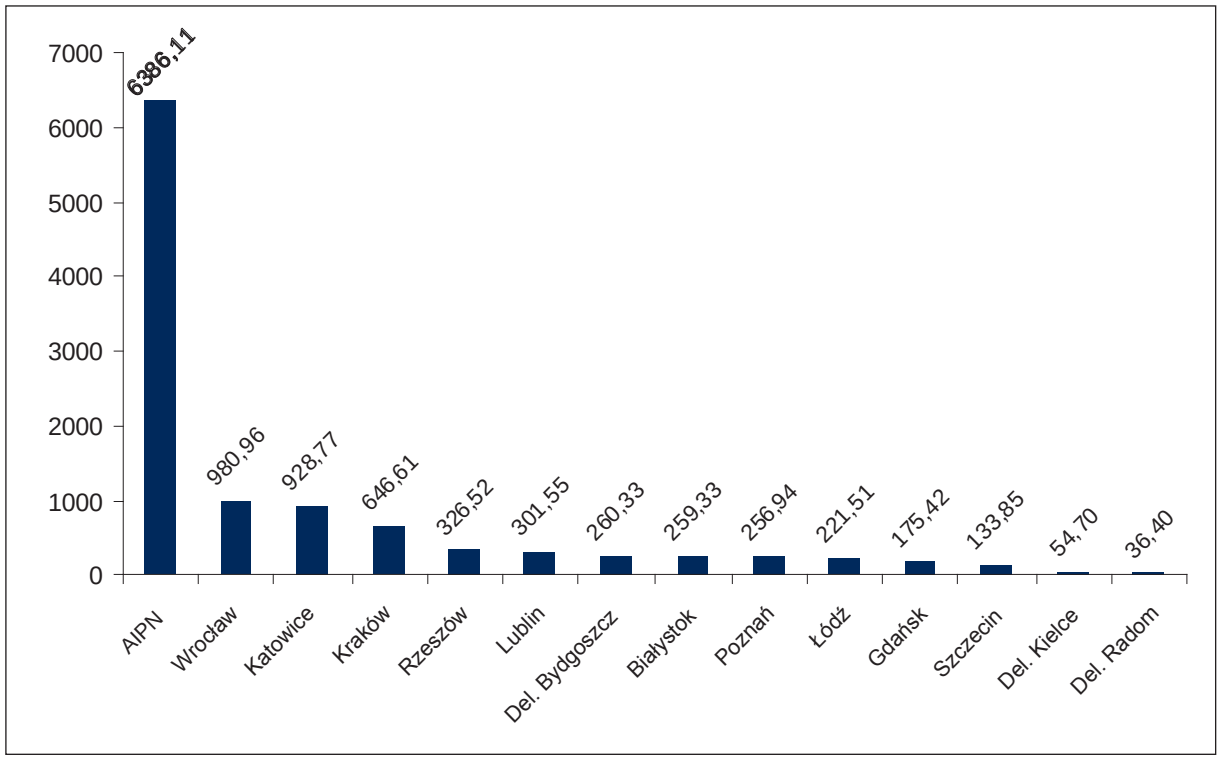
Pion archiwalny uczestniczy w działalności naukowej i popularyzatorskiej. Wśród publikacji należy wymienić edycje źródłowe inaugurujące dwie nowe serie wydawnicze przygotowane we współpracy z partnerami z Litwy i Gruzji. Wyróżniony został „Przegląd Archiwalny IPN", dzięki wysokiej – najwyższej spośród wszystkich czasopism wydawanych przez Instytut – ocenie przyznanej przez ICI Journals Masterlist, jedną z największych międzynarodowych baz danych o czasopismach naukowych. Pracownicy Archiwum uczestniczyli w organizacji kilku konferencji, przygotowaniu wystaw i w wielu innych inicjatywach o charakterze popularyzatorskim. W AIPN w Warszawie kontynuowano cykl spotkań „Laboratorium_archiwalne_1.0" oraz rozpoczęto serię warsztatów źródłoznawczych dla nauczycieli. W ramach zawartych umów rozwijano też współpracę archiwalną i naukową z instytucjami zagranicznymi.

4.1. Ewidencja

4.1.1. Wielkość zasobu kartotecznego i ewidencyjnego

Zasób ewidencyjny pionu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej obejmuje obecnie 10 968,99 mb kartotek i innych materiałów ewidencyjnych, wśród których 6386,11 mb stanowi zasób pozostający w dyspozycji Archiwum IPN w Warszawie. Kolejnymi jednostkami organizacyjnymi Instytutu posiadającymi największą ilość materiałów ewidencyjnych są oddziałowe archiwa IPN we Wrocławiu (ogółem 980,96 mb), w Katowicach (ogółem 928,77 mb) i w Krakowie (ogółem 646,61 mb). Wielkość zasobu kartotecznego i ewidencyjnego w poszczególnych jednostkach obrazuje poniższy wykres.

Wykres 1. Kartoteki i inne materiały ewidencyjne w zasobie IPN (w mb)

W omawianym okresie sprawozdawczym we wszystkich jednostkach organizacyjnych pionu archiwalnego pozyskano łącznie 11,859 mb materiałów ewidencyjnych.

Działający w Archiwum IPN w Warszawie Wydział Informacji i Sprawdzeń przejął łącznie 4,411 mb kart kartotecznych oraz pomocy ewidencyjnych. Większość materiałów – 3,111 mb – stanowiły karty kartoteczne wyłączone z zasobu aktowego archiwum w wyniku prac porządkowych prowadzonych przez Wydział Zarządzania Zasobem Archiwalnym. Pozostałe nabytki – 1,3 mb – zostały przekazane do WIiS przez Biuro Ochrony Rządu.

Podobnie jak w latach poprzednich, nabytki ewidencyjne przejęte w 2016 r. przez oddziałowe archiwa (d. OBUiAD IPN) i delegatury IPN pochodziły z jednostek policji, wojskowych komend uzupełnień, a także ze zbioru wyodrębnionego w Archiwum IPN (po uchyleniu zastrzeżenia dostępu). Część kart wydzielono z dokumentacji aktowej w trakcie prac porządkowych, prowadzonych we własnym zasobie przez referaty gromadzenia, opracowywania i obsługi magazynów.

Wśród terenowych jednostek IPN najbardziej powiększył się zasób ewidencyjny w OAIPN w Białymstoku (2,375 mb). Między przejętymi materiałami znalazły się karty przekazane przez Komendę Wojewódzką Policji w Białymstoku (0,22 mb) oraz przez wojskowe komendy uzupełnień

w Giżycku, Zambrowie i Łomży (0,725 mb). Pozostałe nabytki stanowiły karty wyodrębnione w wyniku prac porządkowych oraz weryfikacji zastrzeżeń dostępu w zbiorze wyodrębnionym (1,43 mb).

Ponadto w 2016 r. o ponad 1 mb wzrosły zasoby ewidencyjne przechowywane w OAIPN we Wrocławiu oraz w Delegaturze IPN w Kielcach.

Jednocześnie, w związku z prowadzonymi pracami porządkowymi, w 2016 r. z zasobu ewidencyjnego IPN ubyło 0,044 mb dokumentacji. Zmniejszanie się wielkości kartotek wynika przede wszystkim ze zwrotu kart, niepodlegających przekazaniu do zasobu Instytutu, do poprzednich dysponentów (np. Komenda Wojewódzka Policji we Wrocławiu – 0,02 mb, Delegatura ABW w Szczecinie – 0,004 mb).

4.1.2. Porządkowanie i zabezpieczanie zasobu ewidencyjnego

W omawianym okresie sprawozdawczym kontynuowane były prace związane z porządkowaniem i zabezpieczaniem zasobu ewidencyjnego, a także z przygotowywaniem kartotek do prac digitalizacyjnych. Prace polegały na scalaniu, zliczaniu, opisywaniu i układaniu kartotek, usuwaniu elementów metalowych, prostowaniu oraz podklejaniu zniszczonych kart filmoplastem, zabezpieczaniu kart przed zniszczeniem przez umieszczenie ich w koszulkach foliowych (bądź usunięcie z koszulek przed zeskanowaniem) lub w bezkwasowych kopertach.

W Wydziale Informacji i Sprawdzeń Archiwum IPN w Warszawie pracom porządkowym i konserwacji poddanych zostało 399,02 mb kartotek oraz innych pomocy ewidencyjnych. W związku z przygotowywaniem do digitalizacji uporządkowano: kartotekę ujawnionych członków AK (1,77 mb), kartoteki pomocnicze Biura „C" (łącznie 12,68 mb), kartotekę spraw dyscyplinarnych funkcjonariuszy (12 mb) oraz w części kartoteki volksdeutschów (6,65 mb). Ponadto dokonano weryfikacji klauzul zapisów ewidencyjnych w Wykazach protokołów brakowania WSW (0,29 mb) oraz w Książce rejestracji ruchu dokumentacji dot. kleru (0,15 mb), uporządkowano kartotekę BOR (1,3 mb). W opisywanym okresie sprawozdawczym do nowo zakupionych rotomatów przepakowano karty kartoteki ewidencyjno-adresowej m.st. Warszawy (335 mb), co znacznie usprawniło korzystanie z tej kartoteki.

Prace prowadzone w 2016 r. objęły również pomoce ewidencyjne wytworzone przez byłą GKBZHwP. Uporządkowana została kartoteka osobowa zbrodniarzy hitlerowskich (7 mb), ułożono również i sporządzono, na podstawie śledztw byłej GKBZHwP, spisy zdawczo-odbiorcze dla kartoteki osobowej zbrodniarzy hitlerowskich oraz miejscowości (5,06 mb) i dla kartotek dotyczących członków NSDAP i innych organizacji paramilitarnych, volksdeutschów oraz robotników przymusowych (17,12 mb).

W oddziałowych archiwach i delegaturach IPN prowadzono przede wszystkim działania mające na celu scalanie, uporządkowanie i zabezpieczanie zasobu ewidencyjnego przed zniszczeniem. Prowadzono również drobne prace konserwatorskie i przygotowywano karty do digitalizacji.

Na szczególne podkreślenie zasługuje uporządkowanie w Delegaturze IPN w Bydgoszczy 40,47 mb kartoteki paszportowej Włocławek PZ (Paszporty Zagraniczne) przez oddzielenie wniosków paszportowych od kart ewidencyjnych. Obecnie, po wydzieleniu i uporządkowaniu 22,47 mb wniosków, kartoteka liczy 18 mb. W rezultacie powyższych działań zasób ewidencyjny delegatury zmniejszył się z 282,5 mb do 260,33 mb, co w konsekwencji doprowadziło do zmniejszenia się metrażu całego zasobu ewidencyjnego IPN.

W oddziale w Katowicach prace porządkowe dotyczyły łącznie 394,72 mb kart. W ich ramach odtworzono i zabezpieczono karty z tzw. worów ewakuacyjnych (0,15 mb), opisano karty kartoteki paszportowej (392 mb), dokonano ponadto weryfikacji klauzul kartotek zagadnieniowych (kryptonimy, różne działy – łącznie 2,57 mb).

Kartoteki paszportowe były obiektem prac prowadzonych w innych oddziałach IPN, np.: we Wrocławiu (4,4 mb), w Szczecinie (3,40 mb) i w Krakowie (ok. 1 mb).

W OAIPN w Białymstoku prace porządkowe objęły 3,1 mb kartotek. W ich ramach dokonano także drobnych prac konserwatorskich (podklejanie, prostowanie kart) na aktach z zasobu ewidencyjnego (34 j.a.) i na kartach ewidencyjnych (1500 kart).

4.1.3. Kwerendy i sprawdzenia

WIiS AIPN oraz referaty i sekcje w oddziałach i delegaturach IPN udzielały w 2016 r. odpowiedzi na zapytania wpływające z pionu lustracyjnego, służb specjalnych oraz (za pośrednictwem komórek właściwych w sprawach udostępniania) na zapytania związane z realizacją wniosków osób ubiegających się o wgląd w kopie dotyczących ich dokumentów, wniosków prokuratorskich, naukowo-badawczych, dziennikarskich oraz innych uprawnionych podmiotów. Realizowane były także zapytania wystosowywane w związku z: wnioskami dotyczącymi nadania odznaczenia Krzyż Wolności i Solidarności, realizacją przepisów tzw. ustawy dezubekizacyjnej i ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych.

W 2016 r. do jednostek IPN właściwych w sprawach ewidencji wpłynęło łącznie 313 858 zapytań. Największą grupę stanowiły zapytania z Biura Lustracyjnego i oddziałowych biur lustracyjnych (193 213 zapytań). Z wydziału, sekcji i referatów udostępniania wpłynęło w omawianym okresie 96 436 zapytań.

W wyniku realizacji sprawdzeń udzielono w sumie odpowiedzi na 310 467 zapytań (w tym na zapytania wystosowane w 2015 r.), wśród których znalazło się 188 138 odpowiedzi na zapytania z jednostek pionu lustracyjnego oraz 98 743 z jednostek pionu archiwalnego. W 2016 r. realizowano również zapytania dla służb specjalnych (wpływ – 24 009, realizacja – 23 399).

Najwięcej zapytań kierowano do WIiS Archiwum IPN, w którego dyspozycji pozostają zgromadzone w Centrali kartoteki. W ubiegłym roku do wydziału wpłynęło 60 273 zapytań, tj. o 16 486 zapytań więcej niż w roku 2015.

W 2016 r. WIiS udzielił 61 406 odpowiedzi, przy czym dla Wydziału Udostępniania, referatów oraz sekcji udostępniania – 31 310, dla Biura Lustracyjnego i oddziałowych biur lustracyjnych – 11 271, dla służb specjalnych – 18 825.

Kwerendy realizowane były również przez Sekcję Obsługi Zbioru Wyodrębnionego w Wydziale Zarządzania Zasobem Archiwalnym AIPN. Zagadnienia związane z tą kwestią zostały opisane w podrozdziale „Wyodrębniony tajny zbiór w Archiwum IPN".

Wśród oddziałów i delegatur Instytutu najwięcej zapytań ewidencyjnych zrealizowały oddziałowe archiwa: we Wrocławiu – 21 631, w Krakowie – 19 561, w Rzeszowie – 18 311 oraz w Poznaniu – 18 299. Szczegółowe dane dotyczące wpływu oraz realizacji zapytań ewidencyjnych prezentuje tabela nr 2.

4.1.4. Centrum Udzielania Informacji o Ofiarach II Wojny Światowej

W 2016 r. swoją działalność kontynuowała Sekcja Udzielania Informacji o Ofiarach II Wojny Światowej, występująca na zewnątrz Instytutu pod nazwą Centrum Udzielania Informacji o Ofiarach II Wojny Światowej. Sekcja ta funkcjonuje w Archiwum IPN w Warszawie, w ramach WIiS, od 2014 r.

Podstawowym zadaniem Centrum jest kompleksowe udzielanie informacji o Polakach i obywatelach polskich innych narodowości – ofiarach represji niemieckich i sowieckich w okresie II wojny światowej i po jej zakończeniu (1939–1956). Wnioski o udzielenie tego typu informacji składane są przez uprawnione komórki organizacyjne IPN oraz przez podmioty zewnętrzne, zainteresowane uzyskaniem informacji o losach osób najbliższych, aresztowanych, zmarłych lub zaginionych.

Instytut dysponuje obecnie największym zbiorem danych o losach Polaków żyjących w czasie II wojny światowej pod dwiema okupacjami. Centrum udziela odpowiedzi przede wszystkim na

podstawie znajdujących się w zasobie Instytutu zgodnie z art. 68 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (tekst jednolity Dz.U. z 2016 r., poz. 1575 z późn. zm.) materiałów archiwalnych przejętych po byłej Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Przy realizacji kwerend wykorzystywane są również dane zawarte w elektronicznej kopii Bazy Międzynarodowej Służby Poszukiwawczej w Bad Arolsen (Niemcy) dotyczącej ponad 17 mln osób, w tym więźniów obozów koncentracyjnych, ofiar gestapo, robotników przymusowych i osób deportowanych w czasie II wojny światowej. W przypadku zapytań dotyczących osób represjonowanych na terenie byłego ZSRR podstawę sprawdzeń stanowi tzw. zbiór akt wschodnich oraz materiały przejęte na podstawie umowy zawartej 30 kwietnia 2013 r. z Ośrodkiem „Karta" w ramach kontynuacji dokumentacyjno-badawczego programu „Indeks Represjonowanych". Baza wewnętrzna Indeksu liczy ok. 1,2 mln rekordów.

W 2016 r. do Centrum wpłynęło 8505 zapytań. Udzielono 8424 odpowiedzi, zawierające nie tylko informacje pochodzące z materiałów pozostających w dyspozycji Instytutu, ale również dane (adresy) dotyczące innych, polskich i zagranicznych archiwów, w których mogą znajdować się informacje o poszukiwanych osobach. Na bieżąco wprowadzano zgłaszane przez wnioskodawców uzupełnienia rekordów w bazie zewnętrznej „Indeks Represjonowanych" (38 spraw).

4.2. Zasób – gromadzenie i opracowywanie

4.2.1. Gromadzenie zasobu

Zasób archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej z końcem 2016 r. osiągnął wielkość 91 756,391 mb. Dokumenty znajdujące się w Centrali IPN w Warszawie stanowią jedną trzecią tej liczby, czyli 31 227,21 mb, natomiast pozostała część rozdzielona jest między archiwa 10 oddziałów i 4 delegatur. Spośród jednostek terenowych pionu archiwalnego największym zasobem dysponują oddziały w Katowicach (11 864,85 mb), we Wrocławiu (9886,43 mb) i w Krakowie (6307,97 mb). Szczegółowe dane zawiera tabela 3.

W omawianym okresie sprawozdawczym zasób IPN powiększył się o 307,107 mb. Wśród akt pozyskanych w wyniku prowadzonych w 2016 r. przeglądów, mających na celu odnalezienie materiałów, które zgodnie z ustawą o IPN podlegają przekazaniu do zasobu Instytutu, najwięcej nabytków pozyskano od sądów i prokuratur powszechnych (74,92 mb), jednostek więziennictwa (45,78 mb), organów administracji publicznej (38,19 mb), jednostek policji (35,24 mb), Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (29,929 mb) oraz archiwów wojskowych (23,92 mb). Ponadto Instytut pozyskał dary i kolekcje od darczyńców prywatnych (28,358 mb).

Wielkość nabytków w AIPN w Warszawie w okresie od stycznia do grudnia 2016 r. osiągnęła wartość 56,87 mb. Największy nabytek (20,4 mb) stanowiły materiały, wytypowane podczas dwuletniego przeglądu w Areszcie Śledczym Warszawa-Mokotów. Wśród materiałów podlegających przekazaniu do zasobu archiwalnego IPN znalazła się m.in. dokumentacja z okresu Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, akta osadzonych z motywów politycznych z lat 1968–1974, m.in. Barbary Toruńczyk i Marzeny Górszczyk. Ponadto pozyskano dokumentację wytworzoną przez Dział Ochrony AŚ Warszawa-Mokotów, w której odnaleziono informacje dotyczące m.in. pracy operacyjnej tajnych współpracowników celnych oraz materiały dotyczące działalności Okręgowego Zarządu Zakładów Karnych w Warszawie.

Do najbardziej interesujących materiałów włączonych w 2016 r. do zasobu archiwalnego zaliczyć należy album z 26 oryginalnymi fotografiami dokumentującymi działania wojenne na froncie wschodnim w latach 1943–1944. Album przekazany przez Francescę Snelling został skonfiskowany przez jej ojca, pracownika brytyjskich służb wywiadowczych, biorącego udział w procesie denazyfikacji w Dortmundzie w Niemczech. Zawiera on oryginalne zdjęcia wykonane na froncie

wschodnim przez fotografów niemieckich kompanii propagandowych. Niemal wszystkie zdjęcia dotyczą żołnierzy niemieckich przedstawionych w sytuacjach frontowych, jeńców sowieckich lub prowadzonych walk. Szczególnie cennym nabytkiem jest unikatowe zdjęcie przedstawiające proces ekshumacji w Katyniu. Po zakończeniu opracowania merytorycznego i technicznego oraz po przeprowadzeniu zabiegów konserwatorskich zostanie umieszczony w zasobie archiwalnym Instytutu.

Innym ważnym nabytkiem są akta wojskowych organów bezpieczeństwa państwa ujawnione w zbiorach Wojskowego Biura Historycznego. Zbiór stanowią teczki akt personalnych oficerów komunistycznego wywiadu wojskowego dotyczące m.in. mjr. Marka Dukaczewskiego, kmdr. Czesława Wawrzyniaka oraz płk. Zdzisława Żyłowskiego. Ponadto WBH przekazało 17 ujawnionych jednostek archiwalnych zawierających dokumentację wytworzoną przez Zarząd II Sztabu Generalnego WP.

Kolejną grupę interesujących nabytków stanowią dokumenty przejęte w związku ze śledztwem 64/15/Zi, w wyniku przeglądów dokumentacji zabezpieczonej w domu Marii Teresy Kiszczak, Barbary Jaruzelskiej oraz Teodora Kufla. Wśród materiałów zabezpieczonych w miejscu zamieszkania wdowy po gen. Kiszczaku znalazły się: teczka personalna i teczka pracy TW „Bolek" oraz rękopisy, maszynopisy i fotografie. Do zasobu włączono również materiały zabezpieczone w miejscu zamieszkania Teodora Kufla, w tym odpis Instrukcji NK/003/47 przeznaczonej dla placówki KGB w ambasadzie sowieckiej w Warszawie. Zarchiwizowano dokumentację zabezpieczoną w domu Barbary Jaruzelskiej zawierającą m.in. fragmenty usuniętych z Archiwum MON wojskowych akt personalnych oraz kart ewidencyjnych dotyczących gen. Wojciecha Jaruzelskiego sporządzone odręcznie w dwóch wersjach oraz kopie stenogramów spotkań w Magdalence z lat 1988–1989.

Na szczególną uwagę zasługują również przekazane do Instytutu przez anonimową osobę prywatną w 2016 r. dokumenty pochodzące z archiwum Związku Uczestników Walki Zbrojnej o Niepodległość i Demokrację. Dar składa się przede wszystkim z ankiet, kwestionariuszy weryfikacyjnych, deklaracji zgłoszenia członka ZBoWiD oraz deklaracji członkowskich. Często do ww. ankiet dołączone są dokumenty uzupełniające: oświadczenia świadka, zaświadczenia oraz życiorysy. Wymienione materiały archiwalne dotyczą funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa lub wysokich funkcjonariuszy partyjnych. W zbiorze znajdują się dokumenty dotyczące m.in. następujących osób: Czesława Bobrowskiego, Leona Borejszy, Mariana Cimoszewicza, Józefa Cyrankiewicza, Dory Frey-Bieleckiej, Aleksandra Gieysztora, Wiesława Górnickiego, Zenona Kliszki, Wacława Komara, Teodora Kufla, Józefa Kuropieski, Władysława Matwina, Mieczysława Moczara, Stanisława Radkiewicza, Ignacego Robb-Narbutta, Marii Turlejskiej, Andrzeja Werblana, Michała Żymierskiego. Dodatkową grupę dokumentów stanowią opracowane odręcznie listy funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa wraz z fotografiami. Po opracowaniu merytorycznym, technicznym oraz poddaniu zabiegom konserwatorskim rozległy zbiór, liczący łącznie 2032 j.a., zostanie włączony do zasobu archiwalnego.

Spośród materiałów zgromadzonych w jednostkach pionu archiwalnego należy wspomnieć o pozyskanych przez OAIPN w Białymstoku aktach Sądu Powiatowego w Białymstoku w sprawie karnej przeciwko ks. Witoldowi Pietkunowi oskarżonemu o to, że w styczniu 1966 r. wygłaszając publiczne kazanie w kościele parafialnym w Niewodnicy, twierdził, że publikacje organów prasowych i telewizyjnych polskich władz państwowych na temat orędzia biskupów polskich, wydanego 18 listopada 1965 r., do biskupów niemieckich, są tendencyjnie nieprawdziwe. Innym interesującym nabytkiem są akta Sądu Rejonowego w Białymstoku w sprawie karnej przeciwko Janowi Beszcie-Borowskiemu oskarżonemu o to, że od stycznia 1984 do 12 października 1985 r. na terenie woj. białostockiego sporządzał i gromadził ulotki i druki antypaństwowe.

Archiwum w Gdańsku wzbogaciło się m.in. o dokumentację Wydziału ds. Wyznań i Wydziału Administracyjno-Społecznego Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku dotyczącą Kościoła, stowarzyszeń wyznaniowych, księży, parafii oraz nieruchomości kościelnych. Pozyskano ponadto cenne dary osób prywatnych, w tym dar Małgorzaty Sokołowskiej: taśmę magnetofonową zawierającą

nagranie z wiecu zorganizowanego w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w styczniu 1971 r.; dar Edwarda Müllera i Marty Müller: czasopisma bezdebitowe NSZZ „Solidarność" Regionu Słupskiego, fotografie ze stanu wojennego, proporczyki, opaskę, flagę narodową – wytworzone przez komórki NSZZ „Solidarność", dokumentację dotyczącą reaktywacji „Solidarności" w Słupsku w 1989 r., korespondencję nadsyłaną do biura poselskiego Edwarda Müllera; dar Piotra Rydla: dokumentację Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Norwegii za lata 1956–1990; dar Leokadii Stanisławczyk: album zawierający fotografie dotyczące strajku w Stoczni im. Komuny Paryskiej w Gdyni i uroczystości w Kościele NSPJ w Gdyni w 1980 r. oraz dar Mirosława Duszaka: skany fotografii przedstawiających Ośrodek Odosobnienia w Kwidzynie i osoby tam internowane w 1982 r. oraz nagrania piosenek śpiewanych przez internowanych.

Wśród nabytków OAIPN w Katowicach należy wspomnieć o przekazanym w darze przez ks. Włodzimierza Torbusa zbiorze pamiątek po kpt. Zygmuncie Radeckim, pilocie samolotów bombowych w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie, zawierającym m.in.: odznaczenia (w tym Virtuti Militari 5 kl. i Krzyż Walecznych), naszywki, baretki, furażerkę, odznaki dywizjonów lotniczych 300 i 301, odznakę pilota. Ponadto z Sądu Wojewódzkiego w Katowicach przejęto akta karne w sprawie prowadzonej przeciwko ks. Franciszkowi Blachnickiemu, oskarżonemu m.in. o rozpowszechnianie, bez zgody Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, publikacji wydawanych przez Centralę Krucjaty Wstrzemięźliwości.

Do najciekawszych nabytków Oddziału IPN w Krakowie zaliczyć należy kolekcję przekazaną przez Adama Macedońskiego, zawierającą relacje historyczne pochodzące z jego archiwum osobistego dotyczące okupacji sowieckiej, historii powojennej Polski, m.in. relacje dotyczące skrzyń katyńskich, rzezi wołyńskiej, samospalenia Ryszarda Siwca na Stadionie Dziesięciolecia w Warszawie.

Interesujące są również materiały z archiwum placówki Armii Krajowej „Narcyz" z Nawojowej oraz przekazana przez Annę Baranowską „Kolekcja Tadeusz Starzyk" zawierająca m. in. fotografie żołnierzy Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich z okresu II wojny światowej.

W zasobie pozyskanym przez OAIPN w Lublinie jako najciekawsze należy wskazać materiały i wydawnictwa NSZZ „Solidarność", akta spraw sądowych z okresu stanu wojennego, materiały Wydziału Polityczno-Wychowawczego KW MO/WUSW w Lublinie, dokumentację z zabezpieczenia wizyty Jana Pawła II w Lublinie w 1987 r., archiwalia więzienia na Zamku w Lublinie, w tym księgę operacji przeprowadzonych w szpitalu więziennym, czy dokumentację dotyczącą budowy siedziby WUBP w Lublinie przy ul. Narutowicza.

Wśród materiałów, które w 2016 r. zasiliły zasób łódzkiego oddziału Instytutu, należy wymienić przede wszystkim dar Tomasza Lenczewskiego, który przekazał zbiór oryginalnych rozkazów organizacyjnych dowódcy Konspiracyjnego Wojska Polskiego, Stanisława Sojczyńskiego „Warszyca", nadesłanych do Jana Kalety „Postracha", dowódcy Komendy Powiatowej KWP krypt. „Akacja", oraz dar Danuty Jagodzińskiej, która przekazała zbiór wydawnictw bezdebitowych i akcydensów dokumentujących aktywność środowisk opozycyjnych w regionie łódzkim w latach osiemdziesiątych.

Do ciekawszych nabytków Oddziału IPN w Poznaniu należy zaliczyć zbiór plakatów z okresu 1980–1981, dotyczący ówczesnych wydarzeń w PRL; kopie akt osobowych więźnia skazanego za przynależność do Wielkopolskiej Organizacji Wojskowej, osadzonego w więzieniu karnym we Wronkach od 1941 do 1942 r.; niemieckie filmy propagandowe z okresu II wojny światowej oraz fotografie autorstwa Stanisława Kaczmarka, dokumentujące: wizytę Michała Roli-Żymierskiego w Poznaniu w 1947 r., odsłonięcie pomnika Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, odsłonięcie pomnika Poznańskiego Czerwca 1956.

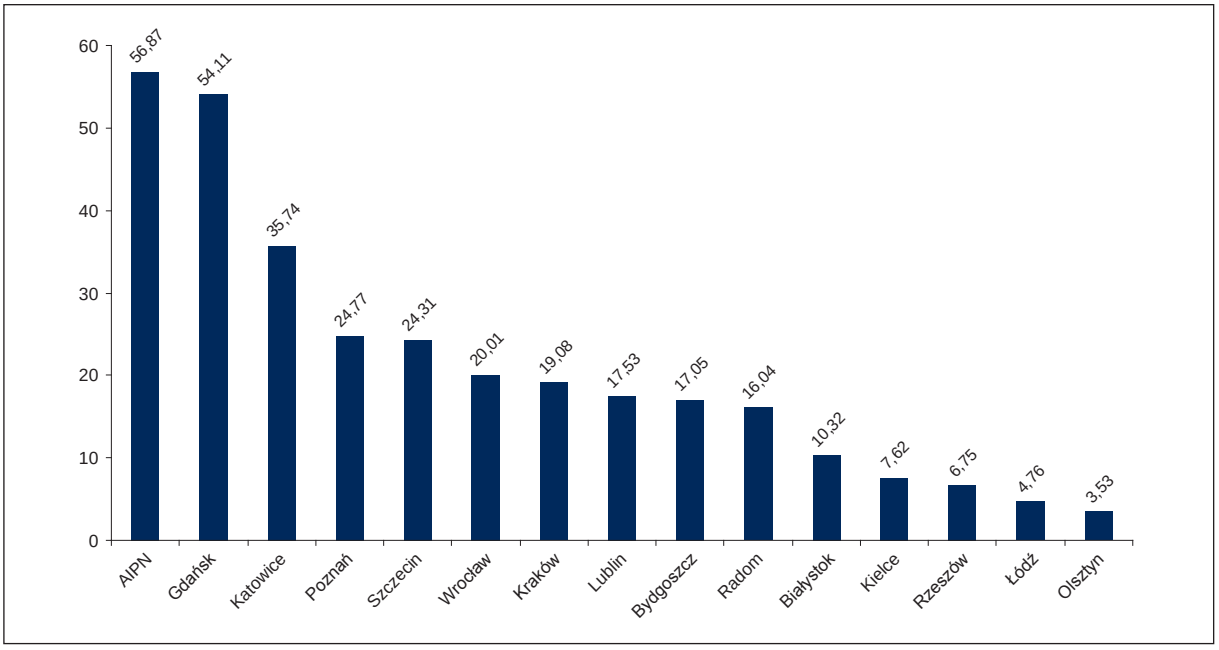
Zasób OAIPN w Rzeszowie wzbogacił się m.in. o akta sądowe dotyczące osób represjonowanych z powodu prowadzonej działalności politycznej lub wyznawanych przekonań religijnych oraz procesów byłych funkcjonariuszy UB, oskarżonych o znęcanie się nad osadzonymi więźniami.

Najciekawszą grupę nabytków pozyskanych w 2016 r. przez oddział szczeciński stanowią trzy albumy ze zdjęciami obrazującymi przemarsz manifestującego tłumu spod katedry św. Jakuba na Cmentarz Centralny, stanowiące załączniki do sprawy II Ko 216/82 prowadzonej przez Sąd Wojewódzki w Szczecinie, dotyczącej zażalenia na postanowienie o tymczasowym aresztowaniu Andrzeja Paczkowskiego, podejrzanego o udział w demonstracji NSZZ „Solidarność" 1 maja 1982 r. na ulicach Szczecina i kierowanie nią; wyciągi z książek wydarzeń prowadzonych przez oficera dyżurnego Rejonowego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Gorzowie Wielkopolskim z lat 1984–1990. Spośród zgromadzonej w formie darów dokumentacji fotograficznej na uwagę zasługuje album ze zdjęciami, wycinkami prasowymi i komentarzami Tadeusza Hawryłkowicza odnoszącymi się do wydarzeń Grudnia '70 i Stycznia '71 oraz antypochodu majowego zorganizowanego na ulicach Szczecina w 1971 r., a także przekazane przez Adama Wiśniowieckiego pamiątki z okresu internowania: ręcznie wykonane i numerowane plakietki z izolacji w zakładach karnych w Stargardzie Szczecińskim i we Wrocławiu oraz szkic przedstawiający widok z celi internowanych w ZK we Wrocławiu.

Wśród dokumentów przejętych przez OAIPN we Wrocławiu na wyszczególnienie zasługuje kolekcja prof. Krzysztofa Kawalca – album z fotografiami wykonanymi w latach osiemdziesiątych XX w., przedstawiającymi demonstracje uliczne i pacyfikujące je oddziały MO i ZOMO; wspomnienia Bazylego Kucieja, spisane po II wojnie światowej, dotyczące mordów dokonanych na ludności polskiej przez nacjonalistów ukraińskich w miejscowości Wojniłów, w powiecie kałuskim, oraz przekazane przez Sąd Okręgowy we Wrocławiu akta sprawy sądowej prowadzonej przeciwko funkcjonariuszom MO i ZOMO, oskarżonym o udział w tzw. zbrodni lubińskiej, 31 sierpnia 1982 r.

Do najciekawszych nabytków Delegatury IPN w Bydgoszczy należą akta dotyczące Tadeusza Nowakowskiego przekazane przez proboszcza bydgoskiej parafii Polskich Braci Męczenników, ks. prałata Józefa Konstantego Kubalewskiego. Wśród pozyskanych materiałów, oprócz rzeczy i pamiątek osobistych, znajduje się częściowo zachowana korespondencja prowadzona przez Tadeusza Nowakowskiego np. z gen. Stanisławem Maczkiem czy też z Gustawem Herlingiem-Grudzińskim, a także osobiście wykonane przez Nowakowskiego nagrania na taśmach szpulowych, relacje z pielgrzymek papieża Jana Pawła II. Bardzo interesujące są również materiały pozyskane z jednostek sądownictwa dotyczące spraw karnych prowadzonych przeciwko byłym funkcjonariuszom służby bezpieczeństwa oraz spraw o rehabilitację za niesłusznie wydane wyroki.

Wykres 2. Nabytki w okresie sprawozdawczym (w mb)

Delegatura IPN w Kielcach wzbogaciła się o dar Urszuli Kity stanowiący zbiór dokumentów i fotografii Władysława Wrony – członka Narodowych Sił Zbrojnych; dar Ludwika Kropielnickiego składający się z 11 sztuk grafik wojennych o tematyce obozowej z komentarzami w języku rosyjskim oraz dar Ireneusza Pietraszka, w którego skład wchodzą m.in. numery „Biuletynu NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego", „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«".

W okresie sprawozdawczym do zasobu Delegatury w Olsztynie zostały włączone akta z Archiwum Wojsk Lądowych Filia nr 1 w Toruniu.

Główne nabytki Delegatury w Radomiu stanowiły akta przekazane przez Sąd Okręgowy w Radomiu dotyczące unieważnień orzeczeń i odszkodowań, a także dary prywatne: Andrzeja Krzysztofa Staniosa, Henryka Czecha, Janusza Karbowiaka, Pawła Ludwińskiego oraz Bronisława Kawęckiego.

Na podstawie opracowanego w IPN Katalogu przepisów prawnych stanowiących podstawę do stosowania represji z motywów politycznych oraz stosowanych w sprawach przeciwko sprawcom przestępstw stanowiących zbrodnie nazistowskie, komunistyczne i zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne kontynuowano kwerendy mające na celu wytypowanie materiałów spełniających warunki włączenia ich do zasobu IPN. Przeglądy dotyczyły materiałów zgromadzonych w jednostkach policji i więziennictwa, archiwach sądów i prokuratur, WKU, Straży Granicznej oraz archiwach wojskowych. Prace związane z przeglądem materiałów archiwalnych w 2016 r. były prowadzone na terenie całego kraju.

Dokumenty przejmowane z jednostek policji to głównie materiały administracyjne, rozkazy personalne, a także materiały obronne MOB, akta kontrolne, akta dotyczące kontroli wewnętrznych, książki dozoru i służby. Z jednostek więziennictwa przejmowane były głównie akta osadzonych i tymczasowo aresztowanych z motywów politycznych, teczki akt personalnych funkcjonariuszy oraz akta administracyjne. Z WKU przejmowano teczki personalne i karty ewidencyjne żołnierzy służących w wojskowych organach bezpieczeństwa. Również przeglądy materiałów w archiwach wojskowych pozwoliły na wytypowanie i przejęcie akt osobowych żołnierzy służących w wojskowych organach bezpieczeństwa państwa.

Sądy przekazywały m.in. akta spraw prowadzonych w związku z ustawą z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

W omawianym okresie sprawozdawczym pracownicy Sekcji Kształtowania i Ewidencji Zasobu Archiwalnego w AIPN w Warszawie prowadzili następujące przeglądy akt:

– w Komendzie Głównej Policji przejrzano 390 teczek, z których wytypowano do przyjęcia 111. Ponadto w ramach prac prowadzonych w Głównym Archiwum Policji trwa przegląd teczek lokali funkcyjnych, mający na celu odnalezienie danych funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa, których akta osobowe nie zostały przekazane do zasobu IPN. Dotychczas przejrzano 1742 teczki lokali funkcyjnych, z których wytypowano do sprawdzenia 2378 osób. Wytypowane nazwiska zostaną poddane weryfikacji;

– pracownicy Archiwum IPN w Warszawie uczestniczyli w procedurze weryfikacji materiałów zabezpieczonych w toku śledztwa w domu Marii Teresy Kiszczak, Barbary Jaruzelskiej oraz Teodora Kufla. Prokuratorzy IPN zabezpieczyli łącznie 26 pakietów, z czego sześć pakietów dokumentacji w domu wdowy po gen. Kiszczaku oraz 17 pakietów w domu zmarłego gen. Wojciecha Jaruzelskiego. Przegląd zakwestionowanej dokumentacji odbywał się w obecności prokuratora IPN oraz członka rodziny osoby, u której zabezpieczono dokumenty;

– w Archiwum Akt Nowych dokonano przeglądu dokumentacji przekazanej do Archiwum Akt Nowych przez Monikę Jaruzelską, córkę gen. Wojciecha Jaruzelskiego. Przedmiotowe materiały zostały zgromadzone w wyniku działalności Biura Byłego Prezydenta RP Wojciecha Jaruzelskiego i figurują w zasobie AAN. Podczas prac nie stwierdzono występowania oryginalnej dokumentacji wytworzonej przez organy bezpieczeństwa państwa;

– przegląd dokumentacji przekazanej przez Fundację Archiwum Dokumentacji Historycznej PRL do Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku. W wyniku przeprowadzonego przeglądu do zasobu archiwalnego Instytutu pozyskano 15 j.a.;

– w Archiwum MON w Modlinie rozpoczęto przegląd materiałów archiwalnych dotyczących Głównego Inspektoratu Obrony Terytorialnej. Łącznie przejrzano 77 j.a.;

– w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji przeglądowi poddane zostały materiały wytworzone przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną, Komisję Ciemniewskiego, akta osobowe pracowników MSW oraz dokumentacja wytworzona przez Nadwiślańskie Jednostki Wojskowe MSW. Do 31 grudnia 2016 r. łącznie zweryfikowano 4207 j.a., z czego 462 zakwalifikowano do przekazania do IPN. Zakończenie prac planowane jest na pierwszy kwartał 2017 r.

Pracownicy OAIPN w Białymstoku prowadzili prace związane z przeglądem w archiwach: WKU w Białymstoku, Łomży i Giżycku, Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku, Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku i w Areszcie Śledczym w Suwałkach. Oprócz tego dokonano jednostkowych ocen dokumentacji przygotowanej do wybrakowania w Podlaskim Oddziale Straży Granicznej. Zakończono przegląd archiwum WKU w Giżycku. W pozostałych jednostkach przeglądy będą kontynuowane. Łącznie w wyniku prowadzonych prac do zasobu przejęto 1761 j.a.

OAIPN w Gdańsku w wyniku przeglądu 6346 j.a. w Komendzie Wojewódzkiej Policji w Gdańsku, Komendzie Miejskiej Policji w Gdańsku, Komendzie Powiatowej Policji w Malborku, Zakładzie Karnym w Braniewie, Sądzie Rejonowym w Gdyni, Prokuraturze Regionalnej w Gdańsku oraz Sądzie Rejonowym Gdańsk-Południe w Gdańsku wytypowało do przejęcia 132 j.a.

Pracownicy OAIPN w Katowicach przejrzeli 5965 j.a. materiałów archiwalnych zgromadzonych w Sądzie Okręgowym w Katowicach oraz Sądach Rejonowych w Pszczynie, Sosnowcu i Zabrzu, Zakładzie Karnym w Lublińcu oraz Areszcie Śledczym w Częstochowie, Katowicach i Sosnowcu, Komendzie Wojewódzkiej Policji w Katowicach i jej jednostkach terenowych oraz WKU w Katowicach. Szacowana wielkość materiałów przeznaczonych do przejęcia wynosi 1112 j.a.

Przegląd materiałów archiwalnych, prowadzony przez archiwistów oddziału krakowskiego, objął dokumenty zgromadzone w Sądzie Rejonowym w Oświęcimiu, Prokuraturze Rejonowej w Zakopanem, Karpackim Ośrodku Wsparcia Straży Granicznej w Nowym Sączu oraz Komendzie Wojewódzkiej Policji w Krakowie, Komendzie Miejskiej Policji w Nowym Sączu i komendach powiatowych w Nowym Targu, Dąbrowie Tarnowskiej i w Olkuszu. Łącznie przeglądowi poddano 6687 j.a., z czego do przejęcia do zasobu IPN przewidzianych jest 136 j.a.

Pracownicy OAIPN w Lublinie do końca 2016 r. prowadzili prace związane z przeglądem w Komendzie Miejskiej Policji w Białej Podlaskiej, komendach powiatowych w Parczewie, Łęcznej, Puławach, Rykach, a także w Areszcie Śledczym w Lublinie i Krasnymstawie. W toku prac wytypowano 1171 j.a., z czego przejęto 990 j.a.

W ramach współpracy z policją archiwiści Oddziału IPN w Łodzi systematycznie dokonywali przeglądu akt w archiwach policyjnych. Przejrzano łącznie 1221 j.a., z czego do przejęcia zakwalifikowano 34 j.a.

W 2016 r. pracownicy OAIPN w Poznaniu prowadzili przegląd materiałów w archiwach i składnicach akt policji województw wielkopolskiego i lubuskiego: Komendzie Wojewódzkiej Policji w Poznaniu oraz w Archiwum Zamiejscowym KWP w Pile, Komendzie Miejskiej Policji w Zielonej Górze, Komendzie Miejskiej Policji w Lesznie, komendach powiatowych w Obornikach, Chodzieży, Szamotułach, Kole, Żarach, Śremie, Żaganiu, Wągrowcu oraz w Komisariacie Policji we Wronkach. Sporządzono opinie w sprawie przydatności do zadań ustawowych IPN dokumentacji niearchiwalnej kategorii „B" w Nadodrzańskim Oddziale Straży Granicznej w Krośnie Odrzańskim. Ponadto przejrzano materiały w Archiwach Sądu Okręgowego w Poznaniu i Sądu Okręgowego w Zielonej Górze. Dokonano także przeglądu w Zakładach Karnych w Gębarzewie, Koziegłowach oraz w Areszcie Śledczym w Lesznie. Te działania objęły łącznie 4139 j.a. (6676 teczek)

w archiwach i składnicach akt policji, 28 j.a. w Oddziale Straży Granicznej, 33 mb w archiwach sądowych oraz 7 mb w jednostkach penitencjarnych.

W minionym roku archiwiści Oddziału IPN w Rzeszowie prowadzili przegląd materiałów znajdujących się w dyspozycji Sądu Okręgowego w Rzeszowie. Pracownicy sądu selekcję dokumentacji przeprowadzali samodzielnie. Podstawę tych prac stanowił Katalog przepisów prawnych stanowiących podstawę do stosowania represji z motywów politycznych oraz stosowanych w sprawach przeciwko sprawcom przestępstw stanowiących zbrodnie nazistowskie, komunistyczne i zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne. Materiały były weryfikowane przez pracowników OAIPN w Rzeszowie. Łącznie przejrzano 45 j.a., z czego do przejęcia do zasobu IPN przewidzianych jest 25 j.a.

Przegląd materiałów archiwalnych, prowadzony przez archiwistów oddziału szczecińskiego, objął dokumentację zgromadzoną w komendach powiatowych policji w Sulęcinie, Słubicach, Międzyrzeczu, Strzelcach Krajeńskich, zakładach karnych w Goleniowie, Gorzowie Wielkopolskim, Stargardzie, Koszalinie, Nowogardzie, Starem Bornem, Szczecinku, Wierzchowie, a także aresztach śledczych w Szczecinie, Kamieniu Pomorskim, Świnoujściu, Koszalinie i w Międzyrzeczu oraz w Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie, Sądzie Rejonowym Szczecin-Prawobrzeże i Szczecin-Zachód, Sądzie Okręgowym w Koszalinie i Sądzie Okręgowym w Szczecinie, Prokuraturze Szczecin Zachód. Pracownicy szczecińskiego archiwum dokonali również przeglądu dokumentacji niearchiwalnej przeznaczonej do wybrakowania z oddziałów Straży Granicznej Karpackiego, Sudeckiego i Pomorskiego w Archiwum w Szczecinie. Spośród 16 956 j.a. poddanych przeglądowi pozyskano do zasobu 9 j.a. Pomorskiej Brygady WOP. Kontynuując rozpoczęty w ubiegłym roku przegląd dokumentacji zgromadzonej w Delegaturze OKŚZpNP w Koszalinie, przejrzano ok. 6 mb dokumentacji. Ogółem przegląd objął 25 440 j.a., z czego do przejęcia przewidziano 1346 j.a.

W okresie sprawozdawczym prace nad typowaniem materiałów w celu przejęcia do wrocławskiego OAIPN odbywały się w Ośrodku Szkoleń Specjalistycznych Straży Granicznej w Lubaniu, Archiwum Wojskowym w Oleśnicy, Sądzie Rejonowym w Legnicy, komendach wojewódzkich policji w Opolu i Wrocławiu. Przeglądowi poddano 7151 j.a, z czego wytypowano do przejęcia 4139 j.a.

Pracownicy Delegatury w Bydgoszczy kontynuowali przeglądy akt i kart ewidencyjnych w WKU w Bydgoszczy oraz na prośbę WKU w Inowrocławiu przeprowadzono tam jednorazowy przegląd teczek akt personalnych. Ponadto prowadzono przegląd w Areszcie Śledczym w Toruniu oraz w Sądzie Rejonowym w Bydgoszczy, Komendzie Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy, komendach powiatowych policji w Golubiu-Dobrzyniu i Sępólnie Krajeńskim oraz Archiwum Wojskowym w Toruniu. W wyniku prowadzonych prac wytypowano 360 j.a., z czego przejęto do zasobu 350 j.a. Ponadto poddano przeglądowi 1500 kart ewidencyjnych WKU, z czego 200 kart wytypowano do przejęcia. Do końca 2016 r. przejęto 105 kart.

W wyniku przeglądu materiałów archiwalnych w Komendzie Wojewódzkiej Policji w Kielcach, komendach powiatowych policji w: Staszowie, Starachowicach, Ostrowcu Świętokrzyskim, Jędrzejowie oraz Komisariacie Policji w Kunowie pracownicy Delegatury w Kielcach łącznie dokonali oceny 112 j.a., spośród których do przejęcia zakwalifikowali 6 j.a.

W ramach wyłączeń z zasobu archiwalnego IPN w 2016 r. zasób Centrali, oddziałów i delegatur pomniejszył się łącznie o 11,38 mb akt, w tym z zasobu AIPN 1,25 mb. Większość ubytków stanowiły dokumenty zwrócone do poprzednich dysponentów (jednostek więziennictwa – 4,85 mb, organów administracji publicznej – 3,54 mb, jednostek policji – 1,1 mb), w związku z niespełnianiem przesłanek określonych w ustawie o IPN, które zezwalałyby na ich przechowywanie w zasobie Instytutu.

W ramach przesunięć materiałów archiwalnych pomiędzy jednostkami Instytutu zgodnie z zasadą pertynencji terytorialnej przesłano łącznie 27,44 mb materiałów wyodrębnionych z tajnego zbioru.

4.2.2. Opracowywanie zasobu

W 2016 r. opracowywanie zasobu archiwalnego prowadzono zgodnie z procedurą dotyczącą opracowania technicznego, oceny statusu i oznaczania materiałów archiwalnych niestanowiących wyodrębnionego, tajnego zbioru w archiwum IPN, stanowiącą załącznik do Zarządzenia Prezesa IPN nr 31/16 z dnia 29 czerwca 2016 r., zakładającą m.in.:

– paginację zapisanych stron materiałów archiwalnych;

– zszywanie jedynie akt udostępnianych poza IPN;

– przekazywanie do konserwacji dokumentów w złym stanie zachowania, którym po wykonaniu prac zabezpieczających i paginacji jest nadawana postać cyfrowa, a następnie tworzy się dla nich oprawy introligatorskie;

– wyłączanie z teczek spraw dokumentów innych niż papierowe, tj. mikrofilmów szpulowych, szklanych negatywów, kaset VHS itp.;

– dokonywanie oceny dokumentów w kontekście przepisów ustawy o ochronie informacji niejawnych.

W omawianym roku sprawozdawczym w ramach opracowywania materiałów archiwalnych w Archiwum IPN w Warszawie kontynuowano następujące zadania:

– opracowywanie techniczne jednostek archiwalnych wytypowanych w toku kwerend do udostępnienia, a także na potrzeby tworzenia Katalogu zawierającego dane osobowe pracowników, funkcjonariuszy i żołnierzy organów bezpieczeństwa państwa. Czynność polegała na zabezpieczeniu teczki w taki sposób, aby uchronić ją przed zniszczeniem, kradzieżą, zdekompletowaniem bądź zagubieniem. Jednocześnie przyjęta praktyka w tym zakresie zakładała odbudowę (nadanie) układu poszczególnych dokumentów wewnątrz teczki;

– weryfikacja akt w kontekście przepisów o ochronie informacji niejawnych;

– planowe opracowywanie dokumentów przekazanych do zasobu IPN w workach ewakuacyjnych, w stanie tzw. rozsypu, bez ewidencji archiwalnej. W 2016 r. uporządkowano 0,8 mb rozsypu akt przekazanego przez b. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji;

– opracowanie merytoryczne. W roku sprawozdawczym uporządkowano ok. 2 mb z kolekcji po prof. Annie Marii Cienciale, przekazanej do IPN w stanie nieuporządkowanym. Jednocześnie wprowadzono do bazy danych (Access), zawierającej szczegółowy opis dokumentów, 454 rekordy.

W oddziałach i delegaturach opracowywanie zasobu było związane przede wszystkim z uzupełnianiem opisów archiwaliów w systemie Cyfrowe Archiwum. Dane dotyczące przebiegu tych prac zostały przedstawione w części dotyczącej zasobów cyfrowych. Prace związane z opracowywaniem technicznym i porządkowaniem dotyczyły w okresie sprawozdawczym przede wszystkim nabytków.

Opracowaniem technicznym według wspomnianych wyżej zasad objęto łącznie w Centrali, oddziałach i delegaturach 52 521 j.a., w tym w AIPN opracowano 15 398 j.a. Wśród oddziałów największą liczbę jednostek zabezpieczono w ten sposób we Wrocławiu – 4952 j.a., w Gdańsku – 3495 j.a., w Łodzi – 3355 j.a. oraz w Białymstoku – 3277 j.a. Ponadto archiwiści poddawali materiały archiwalne ocenie w kontekście ustawy o ochronie informacji niejawnych. W 2016 r. w wyniku tych prac zniesiono klauzule tajności z 77 781 j.a., z czego w AIPN z 26 928 j.a.

Spośród najważniejszych prac związanych z opracowywaniem i porządkowaniem zasobu w jednostkach terenowych pionu archiwalnego można wymienić:

– w OAIPN w Białymstoku – prace polegające na identyfikacji właściwych teczek i dołączaniu do nich kart odnalezionych w workach ewakuacyjnych w stanie rozsypu oraz odtwarzaniu układu pierwotnego akt paszportowych WUSW w Białymstoku, ogółem opracowano technicznie 3277 j.a.;

– w OAIPN w Katowicach – prace porządkowe nad zbiorami akt paszportowych z RUSW/MUSW/WUSW: Tarnowskie Góry (uporządkowano 58 mb), Jastrzębie-Zdrój (uporządkowano 37 mb), Racibórz (uporządkowano 15 mb), Wodzisław Śląski (uporządkowano 69 mb), Często-

chowa (uporządkowano 79 mb). Łącznie w okresie sprawozdawczym uporządkowano 258 mb, a opracowano 2996 j.a.;

– w OAIPN w Rzeszowie – uporządkowano i opracowano 2723 j.a. Były to głównie akta osobowe, administracyjne i operacyjne SB i MO;

– w OAIPN w Szczecinie – uporządkowano i poddano opracowaniu technicznemu w całości zbiór odpisów protokołów przesłuchań świadków oraz wspomnień więźniów obozów w Ravensbrück i innych obozów spisane w Polskim Instytucie Źródłowym w Lund. Porządkowano również materiały przejmowane w formie darowizn, których pełne opisy zostały umieszczone w systemie Cyfrowe Archiwum. Łącznie poddano opracowaniu technicznemu 2547 j.a.;

– w OAIPN we Wrocławiu – prace porządkowe serii akt paszportowych WUSW w Opolu polegały na ułożeniu akt wg dawnych sygnatur archiwalnych (EOP i EAOP), wiązaniu w paczki i ponownym układaniu na regałach archiwalnych (uporządkowano 50 760 j.a., co stanowi 247,50 mb). Ponadto opracowywano materiały archiwalne przekazane przez instytucje. W okresie sprawozdawczym opracowano 8 nowych spisów zdawczo-odbiorczych lub aneksów do spisów materiałów wcześniej przejętych, zawierających łącznie 1069 j.a., co stanowi 12,82 mb. Razem opracowaniu technicznemu poddano 4952 j.a.;

– w Delegaturze w Bydgoszczy – zakończono prace porządkowe akt paszportowych WUSW Bydgoszcz zgodnie z układem pierwotnym sygnatur wytwórcy. Włączono do ciągu głównego serii EABY ok. 65 mb akt paszportowych ułożonych seriami powiatowymi. Kontynuowano prace porządkowe książeczek paszportowych przekazanych przez Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy, nadając zbiorowi układ alfabetyczny. W bieżącym roku sprawozdawczym ułożono ok. 30 mb akt.

4.2.3. Skontrum

W 2016 r. w OAIPN w Poznaniu przeprowadzono skontrum 344,50 mb akt, tj. 88 spisów zdawczo-odbiorczych.

Skontrum kontynuowane było w OAIPN we Wrocławiu – przeglądowi poddano akta przejęte na podstawie 22 spisów zdawczo-odbiorczych, łącznie 1795 j.a., co stanowi 17,29 mb. Prace skontrowe polegały na weryfikacji zgodności stanu magazynowego z posiadaną ewidencją, uzupełnianiu i nanoszeniu poprawek na pierwszym egzemplarzu spisu zdawczo-odbiorczego.

W roku sprawozdawczym rozpoczęto przeprowadzanie skontrum zasobu archiwalnego Delegatury IPN w Kielcach – dokonano przeglądu 59 766 j.a. (331,77 mb).

Poza tym kontynuowano również prace skontrowe zasobu archiwalnego Delegatury IPN w Bydgoszczy. Na podstawie pięć spisów zdawczo-odbiorczych dokonano przeglądu 92 j.a. (1,27 mb). Sporządzono łącznie pięć protokołów skontrowych.

4.2.4. Wyodrębniony tajny zbiór w Archiwum IPN

Wielkość zbioru wyodrębnionego aktowego i ewidencyjnego na koniec okresu sprawozdawczego wynosiła ogółem 349,65 mb, w tym 26,41 mb stanowiły kartoteki, 16,3 mb pomoce ewidencyjne oraz 306,94 mb dokumenty aktowe. W porównaniu z wielkością z dnia 31 grudnia 2015 r. metraż zbioru wyodrębnionego zmalał o 67,5 mb.

Od 1 stycznia do 15 czerwca 2016 r. Prezes IPN wydał ogółem 447 decyzji odnoszących się do wyodrębnionego tajnego zbioru w archiwum IPN, w tym 292 decyzje uchylające zastrzeżenie dostępu do dokumentów oraz 155 decyzji umarzających postępowanie w sprawie zatwierdzenia zastrzeżenia dostępu do dokumentów. W okresie sprawozdawczym ze zbioru zastrzeżonego do zbioru ogólnego przeniesiono 5391 j.a. i 0,82 mb kart ewidencyjnych.

Od 16 czerwca 2016 r. służby rozpoczęły przegląd wyodrębnionego tajnego zbioru zgodnie z obowiązkiem wynikającym z przepisu art. 19 ustawy z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie usta-

wy o Instytucie Pamięci Narodowej oraz niektórych innych ustaw. Do 31 grudnia 2016 r. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu, Straż Graniczna oraz służby podlegające Ministrowi Obrony Narodowej – Służba Kontrwywiadu Wojskowego i Służba Wywiadu Wojskowego dokonały przeglądu 13 050 j.a. W wyniku przeprowadzonych prac służby poinformowały Prezesa IPN, że nie będą wnosiły o nadanie klauzuli tajności w stosunku do 8664 j.a. i odnoszących się do tych dokumentów zapisów ewidencyjnych.

Od 1 stycznia do 31 grudnia 2016 r. do Wydziału Zarządzania Zasobem Archiwalnym wpłynęło 16 096 zapytań i pism, w tym 10 844 z Biura Lustracyjnego i oddziałowych biur lustracyjnych, 40 zapytań z oddziałowych komisji ścigania zbrodni przeciwko narodowi polskiemu, 77 zapytań z Wydziału i referatów udostępniania, 1 zapytanie z Biura Ochrony, 1 zapytanie z organu wymiaru sprawiedliwości oraz 5133 zapytań od uprawnionych służb specjalnych. W okresie tym udzielono 14 763 odpowiedzi, przy czym 9814 pionowi lustracyjnemu, 51 pionowi ścigania, 25 pionowi udostępniania oraz 4873 służbom specjalnym. W omawianym okresie ze zbioru wyodrębnionego udostępniono 166 j.a. prokuratorom Biura Lustracyjnego i oddziałowych biur lustracyjnych. Uprawnionym służbom specjalnym udostępniono ogółem 19 915 j.a., w tym 19 289 j.a. ze zbioru wyodrębnionego.

4.2.5. Konserwacja

W 2016 r. pracom konserwatorskim poddano 53 925 kart w 5965 j.a. W komorze fumigacyjnej, w ramach konserwacji prewencyjnej, przeprowadzono 42 cykle (ok. 200 mb akt) dezynfekcji materiałów archiwalnych skażonych mikrobiologicznie.

W specjalistycznej pracowni prowadzonej przez Sekcję Konserwacji i Zabezpieczania Zasobu Archiwalnego AIPN konserwacji ratunkowej i restauracji poddawano 177 j.a. (19 606 kart) z zasobu Centrali i oddziałów (Gdańsk, Kraków, Lublin, Poznań, Wrocław). Zniszczenia uniemożliwiające udostępnianie tych materiałów polegały na skażeniu mikrobiologicznym części dokumentów, degradacji podłoża papierowego spowodowanej procesem zakwaszenia, zabrudzeniu, zniszczeniach mechanicznych lub były wynikiem niewłaściwie wykonanych reperacji. Celem przeprowadzonych prac było zahamowanie procesów degradacji, wzmocnienie podłoża papierowego, poprawa walorów estetycznych. Zabiegi konserwatorskie obejmowały wiele czynności, począwszy od oczyszczania podłoża do pełnej konserwacji obejmującej rozszywanie ksiąg, odkwaszanie, reperacje, laminowanie bibułką pokrytą klejem termoaktywnym, uzupełnianie ubytków masą celulozową, prasowanie, zszywanie, wykonywanie opraw i specjalnych opakowań. Stosowano profesjonalne metody, środki i materiały konserwatorskie.

Wybrane obiekty objęte pracami konserwatorskimi:

1. Dokument „Żydowska dzielnica mieszkaniowa w Warszawie już nie istnieje" – raport Jürgena Stroopa, przygotowany dla Heinricha Himmlera, z 1943 r. Prace konserwatorskie miały na celu przygotowanie albumu w ramach finalizowania starań o wpisanie obiektu na Światową Listę „Pamięć Świata". Oczyszczono karty dokumentu, usunięto wtórne zabezpieczenia (paski płótna) i przepakowano obiekt w nowe opakowanie bezkwasowe.
2. dwanaście map należących do mjr. Hieronima Dekutowskiego „Zapory" – obiekty pozyskane do OAIPN w Lublinie. Są to mapy polskie, niemieckie i rosyjskie, używane przez podziemie niepodległościowe na Lubelszczyźnie. Obiekty były silnie skażone mikrobiologicznie, bardzo brudne, z licznymi ubytkami. Prace konserwatorskie obejmowały dezynfekcję, a następnie oczyszczanie, kąpiele wodne, odkwaszanie, zdublowanie na nowe podłoże papierowe. Po konserwacji mapy zabezpieczono w specjalnie wykonanej teczce.
3. Zbiór dokumentów z okresu II wojny światowej, przekazanych przez OKŚZpNP w Lublinie. Archiwalia, wśród których znalazły się dokumenty dotyczące UPA, odnaleziono podczas prac ziemnych we wsi Chochołów w gminie Dołhobyczów. Materiały zabezpieczono jako dowody

rzeczowe. Wieloletnie przechowywanie materiałów w metalowej tubie po pocisku artyleryjskim spowodowało znaczną degradację podłoża papierowego. Prace konserwatorskie mające na celu umożliwienie wykonania kopii cyfrowych polegały na dezynfekcji, oczyszczeniu, rozprasowaniu, wykonaniu niezbędnych reperacji i wzmocnieniu podłoża. Archiwalia zabezpieczono w odpowiednich obwolutach tekturowych.

4. Portret kobiety (Haliny Bóbr-Tylingo), datowany 1941 r., tektura, karton, kredka. Jest to jeden z wielu darów prywatnych dla Archiwum, wymagających prac konserwatorskich przed umieszczeniem w magazynach IPN. Obiekt wyróżnia się odrębną technologią wykonania. W ramach prac konserwatorskich usunięto starą, kwaśną podkładkę tekturową, oczyszczono odwrocie oraz odkwaszono podłoże papierowe. Obiekt umieszczono w specjalnej teczce.

5. Ankieta 057749, dotycząca Czesława Kozłowskiego. Dokument z 1948 r. Prace objęły pełną konserwację. Jednym z problemów było usunięcie wtórnych taśm, przy dużej wrażliwości obiektu na środowisko wodne. Oczyszczono podłoże, odklejono taśmy z odwrocia, a po zabezpieczeniu tekstu roztworem preparatu Cyklododecan obiekt poddano kąpieli i wzmocniono strukturę roztworem metylocelulozy. Ubytki uzupełniono barwioną masą celulozową. Po wyprasowaniu dokument umieszczono w obwolucie z papieru bezkwasowego.

6. Mapa Polski z 1945 r., w skali 1 : 200 000. Prace objęły oczyszczenie podłoża, w tym starych reperacji, kąpiele w wodzie, planaż metylocelulozą, uzupełnianie ubytków łatami z papieru, podklejanie przedarć bibułką japońską oraz prasowanie. Mapę umieszczono w obwolucie z kartonu.

7. Plik kalek technicznych z 1947 r., różnego formatu. Dokumenty stanowią korespondencję z Wojskami Bezpieczeństwa Wewnętrznego Warszawa. Problem konserwatorski związany był z kruchością podłoża oleatów i jednocześnie właściwym doborem sposobu wykonania napraw. Dokumenty rozszyto, a poszczególne karty oczyszczono, rozprostowano, usuwając część wcześniejszych reperacji. Rozdarcia sklejono bibułką pokrytą klejem termoaktywnym. Zrezygnowano z powtórnego zszywania dokumentów. Całość opakowano w kartonową obwolutę ochronną.

Ponadto sporządzono wstępną opinię konserwatorską dokumentów odnalezionych w domu Czesława Kiszczaka. Zlecono także ich badania mikrobiologiczne i analizę chemiczną (chromatografia gazowa).

W ramach współpracy z placówkami muzealnymi przygotowano ekspertyzę konserwatorską 113 dokumentów dotyczących żołnierzy podziemia niepodległościowego. Archiwalia przygotowano i zabezpieczono w celu użyczenia na wystawę czasową w Muzeum Wojska Polskiego: „Żołnierze Wyklęci. Niezłomni bohaterowie nienazwanego powstania".

Realizując działania z zakresu konserwacji zachowawczej, prowadzono nadzór nad warunkami przechowywania materiałów archiwalnych w Archiwum IPN w Warszawie. W bieżącym roku wdrożono system elektronicznego monitoringu warunków temperaturowo-wilgotnościowych w pomieszczeniach, w których przechowywane są archiwalia. Otrzymywane dane rejestrowane są w aplikacji Cyfrowe Archiwum.

Systematycznie zlecano badania mikrobiologiczne powietrza w wybranych pomieszczeniach Archiwum i wymazy z powierzchni dokumentów, co pozwoliło na podejmowanie decyzji o dezynfekcji akt oraz na sprawdzenie skuteczności procesu fumigacji w komorze fumigacyjnej.

Wspomnieć należy, że prace konserwatorskie AIPN wielokrotnie prezentowano podczas wizyt przedstawicieli delegacji polskich i zagranicznych, zwiedzających archiwum IPN.

Oddziały i delegatury Instytutu na ogół we własnym zakresie wykonują tylko podstawowe zabiegi zabezpieczające. Materiały wymagające bardziej specjalistycznych działań są przekazywane do Sekcji Konserwacji AIPN.

Spośród prac konserwatorskich wykonanych w oddziałach IPN wymienić można:

– w OAIPN w Białymstoku prace konserwatorskie objęły 3904 kart z 611 j.a.;

– w OAIPN w Gdańsku zabiegom konserwatorskim poddano 2003 karty z 14 j.a., ponadto przeprowadzono w firmie zewnętrznej dezynfekcję 232 mb akt;

– OAIPN w Krakowie – procesowi odgrzybiania materiałów archiwalnych w komorze fumigacyjnej w Pracowni Konserwacji AIPN w Warszawie zostało poddanych 1600 j.a.;
– w OAIPN w Katowicach przeprowadzono odkażanie ok. 3 mb akt;
– w OAIPN w Lublinie prace konserwatorskie objęły 18 231 kart z 2113 j.a.;
– w OAIPN w Łodzi zabiegom konserwatorskim poddano w sumie 1276 j.a. (w 13 przypadkach była to konserwacja całościowa);
– w OAIPN w Poznaniu konserwacji poddano 140 j.a.;
– w OAIPN w Rzeszowie konserwacji poddano 1488 kart z 17 j.a.;
– w OAIPN we Wrocławiu, w komorach fumigacyjnych firmy zewnętrznej odkażono 54 mb akt. Łącznie od 2007 r. zdezynfekowano już 464 mb archiwaliów częściowo zalanych w wyniku powodzi w 1997 r.

4.2.6. Magazyny archiwalne

Według stanu na 31 grudnia 2016 r. Wydział Zarządzania Zasobem Archiwalnym sprawował opiekę nad 31 pomieszczeniami magazynowymi w dwóch różnych lokalizacjach w Warszawie (obiekty przy ul. Kłobuckiej 21 oraz pl. Krasińskich 2/4/6). Oddziały i delegatury wykorzystują łącznie 74 pomieszczenia magazynowe.

W okresie sprawozdawczym łącznie wypożyczono 222 310 j.a., natomiast zwrócono do magazynów 213 821 j.a. W minionym roku odnotowano zmniejszenie się, w stosunku do 2015 r., liczby wypożyczanych oryginalnych dokumentów, co jest związane z udostępnianiem coraz większej liczby materiałów w wersji elektronicznej.

Magazyny archiwalne AIPN zrealizowały ogółem 51 517 zamówień na wypożyczenie jednostek archiwalnych. Na stan magazynu przyjęto ponownie 47 918 j.a. Do kwerend przeprowadzonych bezpośrednio w pomieszczeniach archiwum AIPN wydano 15 004 j.a. Ponadto z magazynów AIPN wydano pracownikom Wydziału Zasobów Cyfrowych 32 600 j.a. w celu stworzenia ich opisów w Cyfrowym Archiwum.

Podobnie jak w latach ubiegłych, również i w 2016 r. wykonywano prace porządkowe i reorganizacyjne w magazynach AIPN:

1) zakończono nadawanie sygnatur topograficznych w inwentarzu rozstawniczym Cyfrowego Archiwum (wprowadzono topografię dla 2 443 319 j.a.);
2) zabezpieczono w pudłach bezkwasowych dokumenty cywilnych organów bezpieczeństwa państwa oraz akta wojskowych organów wymiaru sprawiedliwości, łącznie 1520,5 mb;
3) zabezpieczono w kopertach bezkwasowych 5300 kart uposażeń Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie;
4) zakończono prace związane z dokumentacją audiowizualną (uporządkowano oraz zabezpieczono w pudłach bezkwasowych łącznie 2535 j.a.);
5) rozpoczęto prace związane z porządkowaniem zbioru pieczęci (uporządkowano oraz zabezpieczono w pudłach bezkwasowych 700 pieczęci);
6) rozpoczęto prace związane z porządkowaniem map (uporządkowano 588 map, w tym zabezpieczono w pudłach bezkwasowych 130 map);
7) rozpoznano, opisano oraz przepakowano w opakowania archiwalne (obwoluty i pudła bezkwasowe) materiały fotograficzne (negatywy szklane, negatywy celuloidowe, negatywy celuloidowe 35 mm, odbitki papierowe).

Spośród prac porządkowych w magazynach archiwalnych oddziałów IPN wspomnieć można m.in.:
– wymianę w jednym magazynie w OAIPN w Katowicach wszystkich regałów, co wiązało się z dyslokacją ok. 1400 mb akt. Materiały te zostały przepakowane do nowych pudeł. Wymiana regałów miała również na celu zapewnienie właściwego przechowywania tzw. materiałów z worów ewakuacyjnych, które obecnie przechowywane są w dużych bezkwasowych pudłach;

– przeprowadzenie w OAIPN w Krakowie prac remontowo-konserwatorskich uszkodzonych ścian magazynu głównego (pęknięcia, zacieki, grzyb) oraz naprawa i serwisowanie regałów jezdnych;

– przepakowanie ok. 9 mb najbardziej narażonych na zniszczenie materiałów archiwalnych do teczek bezkwasowych; zabezpieczenie ok. 18 mb książeczek paszportowych z zasobu Oddziału IPN w Łodzi przez przepakowanie ich z plastikowych pojemników do tekturowych pudeł; uzupełnienie bazy danych dotyczącej tzw. przesunięć wstecznych o 465 rekordów w tabeli nabytki oraz o 40 475 rekordów w tabeli przesunięcia; uzupełnienie brakujących danych w inwentarzu topograficznym Cyfrowego Archiwum IPN (łącznie 52 regały);

– zainstalowanie w pomieszczeniach magazynowych wentylacji z automatyczną kontrolą temperatury oraz wilgotności powietrza w OAIPN w Poznaniu.

4.2.7. Archiwum Zakładowe

Według stanu na 31 grudnia 2016 r. Archiwum Zakładowe liczyło 47 388 j.a., co stanowiło 724,502 mb (z czego kategorii A 17 529 j.a., tj. 185,586, mb i kategorii B 29 859 j.a., tj. 538,916 mb), zarejestrowanych na 1512 spisach zdawczo-odbiorczych i 92 aneksach do spisów.

W 2016 r. Archiwum Zakładowe przyjęło 3496 j.a., tj. 55,08 mb, z czego kategorię A stanowiło 939 j.a. (15,045 mb), natomiast kategorię B 2557 j.a. (40,035 mb).

W omawianym okresie sprawozdawczym Archiwum Zakładowe wypożyczyło 366 j.a. Kontynuując prace w zakresie realizacji Uchwały nr 5/09 Kolegium IPN-KŚZpNP z 8 września 2009 r. w sprawie wyłączenia materiałów po byłej GKBZpNP znajdujących się w Archiwum Zakładowym i włączenia ich do zasobu historycznego IPN-KŚZpNP, wyłączono 188 j.a., tj. 5,98 mb. W 2016 r. wycofano z Archiwum Zakładowego do komórek organizacyjnych IPN 38 j.a., tj. 0,83 mb.

Zakończono proces brakowania dokumentacji niearchiwalnej kategorii „B" i „BE" z Archiwum Zakładowego, w wyniku którego dokonano fizycznego zniszczenia akt w ilości 876 j.a., tj. 10,77 mb oraz przekwalifikowano do materiałów archiwalnych 21 j.a., co stanowiło 0,2 mb.

W wyniku działań związanych z porządkowaniem dokumentacji po byłej GKBZpNP oraz weryfikacji baz danych i narzędzi ewidencyjnych dokonano podziału jednostek archiwalnych na tomy, co wpłynęło na zwiększenie ogólnej liczby jednostek archiwalnych o 1269 i zmniejszenie metrażu o 1,108 mb.

W 2016 r. zakończono skontrum dokumentacji przechowywanej w Archiwum Zakładowym. Zweryfikowano ze stanem faktycznym 6032 pozycji (9617 j.a.) zawartych na 204 spisach zdawczo-odbiorczych (181,135 mb).

Ukończono prace rozpoczęte w 2014 r. w zakresie modułu wspomagającego obsługę Archiwum Zakładowego w ramach aplikacji e-Kancelaria. Do systemu zmigrowano wszystkie dane dotyczące zasobu archiwum oraz ewidencji udostępnień. Moduł umożliwia prowadzenie kwerend, wypożyczenie materiałów, generowanie statystyk oraz archiwizację teczek spraw.

Pracownicy Archiwum Zakładowego brali udział w pracach komisji brakowania dokumentacji niearchiwalnej kategorii Bc. Wydano zgodę na zniszczenie dokumentacji kategorii „Bc" w Samodzielnej Sekcji Audytu Wewnętrznego, Wydziale Zarządzania Zasobem Archiwalnym BUiAD, Wydziale Zasobów Cyfrowych BUiAD, Sekretariacie Zastępcy Prezesa Agnieszki Rudzińskiej oraz Biurze Lustracyjnym (łącznie: 323 j.a., co stanowiło 9,15 mb i 39 nośników elektronicznych).

Z inicjatywy Archiwum Zakładowego 5 sierpnia 2016 r. powołano komisję do przeglądu niejawnych materiałów archiwalnych komórek organizacyjnych byłego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów przechowywanych w Archiwum Zakładowym w celu ustalenia, czy spełniają ustawowe przesłanki ochrony. W roku ubiegłym komisja odbyła sześć spotkań.

W archiwach zakładowych oddziałów i delegatur IPN znajduje się łącznie 1364,28 mb, co stanowi 128 576 j.a. dokumentacji, w tym kategorii A – 64 067 j.a. (tj. 544,41 mb), a kategorii B – 64 509 j.a. (tj. 819,87 mb).

W ciągu 2016 r. przejęły one 177,215 mb (17 182 j.a.). Wśród oddziałów IPN największy metraż mają archiwa zakładowe, prowadzone przez OAIPN w Warszawie (203,43 mb), w Gdańsku (168,06 mb), we Wrocławiu (146,355 mb) i Poznaniu (130,555 mb). Odnotowano łącznie wypożyczenia 1972 j.a. – z tego najwięcej (644 j.a.) udostępniło Archiwum Zakładowe Oddziału IPN w Katowicach.

4.3. Zasoby cyfrowe

Jednym z priorytetowych zadań pionu archiwalnego IPN jest cyfryzacja zasobu zgromadzonego w IPN. W omawianym okresie sprawozdawczym w ramach tego przedsięwzięcia kontynuowano proces digitalizacji materiałów archiwalnych oraz opracowywania systemu informatycznego Cyfrowe Archiwum, który docelowo będzie zawierać informacje o całym zasobie Instytutu.

Cyfrowe Archiwum umożliwia efektywne gromadzenie i udostępnianie danych. Jest ono podstawowym narzędziem pracy archiwistów, pracowników innych pionów merytorycznych Instytutu oraz naukowców, badaczy i dziennikarzy z zewnątrz, prowadzących samodzielne kwerendy archiwalne. System jest także narzędziem umożliwiającym kompleksowe zarządzanie zasobem archiwalnym. Zawiera informacje o najważniejszych procesach, którym podlegają dokumenty, począwszy od włączenia do zasobu, przez opracowanie, czynności konserwatorskie, digitalizację oraz kontrolę warunków przechowywania.

Cyfrowe Archiwum stanowi również podstawę publikowanego na stronie internetowej IPN Inwentarza archiwalnego, zapewniającego opis zasobu na poziomie jednostek archiwalnych.

4.3.1. Tworzenie pomocy archiwalnych

W 2016 r. kontynuowano prace nad projektem Cyfrowe Archiwum. Projekt ten realizowany jest w ramach umowy zawartej 30 października 2012 r. pomiędzy Instytutem Pamięci Narodowej a Konsorcjum, w którego skład wchodzą Comp S.A. i Enigma Systemy Ochrony Informacji Sp. z o.o.

Między 6 a 10 maja 2016 r. nastąpiło wdrożenie zaktualizowanej wersji aplikacji. Wprowadzono 29 zmian funkcjonalności usprawniających pracę systemu. Dzięki tym modyfikacjom pojawiły się m.in.: funkcje przesunięcia międzyzespołowego jednostek archiwalnych oraz automatycznego generowania rekordów w module ewidencjonowania, akcesji, wyłączeń, przesunięć międzyzespołowych zespołów i zbiorów archiwalnych, możliwość przywrócenia do systemu usuniętego opisu jednostki archiwalnej w module tworzenia, edycji i wglądu w opisy jednostek archiwalnych. Zmienił się sposób prezentowania wyników przeprowadzonej kwerendy – wyszukiwarki odsyłają użytkownika systemu bezpośrednio do indeksu osobowego. Ponadto w wyniku wprowadzonych zmian użytkownik może zweryfikować nadane uprawnienia oraz wywołać pełnoekranowy widok skanu dokumentu.

8 listopada 2016 r. została podpisana kolejna umowa z Konsorcjum Comp S.A. i Enigma Systemy Ochrony Informacji Sp. z o.o. Jej przedmiotem jest zakup dodatkowych godzin deweloperskich na rozwój systemu, wsparcie administracyjne i projektowe, a także wykonanie nowych rozwiązań lub zmian w systemie oraz opieka serwisowa.

Główną rolę we wdrażaniu i obsłudze administracyjnej Cyfrowego Archiwum odgrywają pracownicy Sekcji Tworzenia Pomocy Archiwalnych Wydziału Zasobów Cyfrowych Archiwum IPN, czynnie uczestniczący w pracach projektowych i odpowiadających za testowanie przyjętych rozwiązań oraz nadzór nad wdrażaniem systemu w innych jednostkach organizacyjnych Instytutu.

W 2016 r. włączono do Cyfrowego Archiwum bazy danych przygotowane w plikach Access, kończąc w ten sposób proces scalania rejestrów elektronicznych stworzonych poza systemem. Zaimportowano następujące bazy:

– opisy 2101 dokumentów dla 35 j.a. stanowiących zarządzenia i inne akty normatywne ministra spraw wewnętrznych, opracowane w AIPN;

– 170 200 rekordów pochodzących z 79 dzienników i rejestrów, opracowanych w OAIPN w Białymstoku;

– 31 664 rekordów z poziomu indeksu osobowego opracowanych w AIPN oraz w oddziałowych archiwach w Gdańsku, Wrocławiu i Szczecinie;

– 11 594 rekordów (dotyczących 16 045 osób) pochodzących z 17 dzienników i rejestrów archiwalnych, opracowanych w OAIPN we Wrocławiu.

Weryfikację powyższych rejestrów i ich przygotowanie do zaimportowania do Cyfrowego Archiwum przeprowadzono w AIPN.

Aplikacja Cyfrowe Archiwum systematycznie jest uzupełniana o opisy jednostek archiwalnych, opisy pomocy ewidencyjnych oraz dokumentów w jednostkach archiwalnych, a także na poziomie indeksów osobowych.

Według stanu na 31 grudnia 2016 r. Cyfrowe Archiwum w skali kraju objęło 17 096 935 rekordów opisujących poszczególne jednostki archiwalne, 19 975 997 opisów na poziomie indeksu osobowego i 633 963 opisów pomocy ewidencyjnych.

W 2016 r. w Archiwum IPN dodano 27 450 opisów j.a., edytowano 8570 opisów j.a. i zweryfikowano 40 634 opisy j.a. Dodano również 204 190 opisów na poziomie indeksu osobowego.

W 2016 r. Zespół do spraw tworzenia kartotek haseł wzorcowych osobowych i geograficznych umieścił w słowniku kartotek wzorcowych geograficznych 1848 nazw miejscowości i dodał 314 nazw miejscowości skojarzonych. Wprowadzono łącznie 17 228 opisów haseł geograficznych. Sporządzono również 50 biogramów, które zasiliły opisy haseł kartoteki wzorcowej osobowej (w tym 25 biogramów opracowano w AIPN). W Cyfrowym Archiwum znajdują się ogółem 84 biogramy (z czego 59 powstało w AIPN).

W ubiegłym roku Zespół do spraw tworzenia i publikowania opisów dokumentów wprowadził i zweryfikował opisy dokumentów ze zbiorów: Informacje dzienne Ministra Spraw Wewnętrznych oraz Zarządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych. Wykonał także opisy pomocy ewidencyjnych z repertorium Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie 1946–1955 oraz opisy dokumentów pozyskanych z Instytutu im. Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku. Oprócz tego przygotowano propozycję dotyczącą prezentacji opisów dokumentów w formie obrazów cyfrowych na stronie internetowej Instytutu.

W oddziałach i delegaturach IPN uzupełnianie Cyfrowego Archiwum stanowiło również jedno z priorytetowych zadań i wymagało dużego zaangażowania archiwistów. Wprowadzono 44 159 rekordów na poziomie opisu jednostek archiwalnych, edytowano 201 866 opisów, zweryfikowano 264 285 opisów, wprowadzono 599 413 opisów na poziomie indeksu osobowego. Opracowano również 25 biogramów, które zasiliły kartotekę wzorcową osobową.

Ogółem w 2016 r. do Cyfrowego Archiwum dodano 71 609 opisów j.a., edytowano 210 436 opisów j.a. i zweryfikowano 304 919 opisów j.a. Dodano również 803 603 opisy na poziomie indeksu osobowego. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 4.

Opracowywane w Cyfrowym Archiwum opisy jednostek archiwalnych stanowią podstawę inwentarza archiwalnego publikowanego na stronie internetowej IPN-KŚZpNP (http://inwentarz.ipn.gov.pl/) .

W 2016 r. przekazano dwie transze rekordów z sytemu Cyfrowe Archiwum do inwentarza archiwalnego IPN. W wyniku pierwszej transzy, opublikowanej 15 stycznia, liczba rekordów w publicznym inwentarzu zwiększyła się o 132 664. W wyniku drugiej, opublikowanej 9 maja, inwentarz wzbogacił się o kolejne 95 170 rekordów. W sumie w 2016 r. do inwentarza archiwalnego przekazano 227 834 rekordy, z czego 28 131 z zasobu AIPN.

Według stanu na 31 grudnia 2016 r. w inwentarzu archiwalnym IPN znajduje się ogółem 1 506 115 rekordów, w tym 289 270 opisów archiwaliów z zasobu AIPN oraz 1 216 845 opisów archiwaliów z zasobu oddziałów i delegatur IPN.

25 października 2016 r. Kolegium IPN-KŚZpNP podjęło uchwałę nr 11/16 w sprawie formy inwentarza archiwalnego IPN-KŚZpNP. Według tej uchwały, umieszczane w inwentarzu archiwalnym opisy jednostek archiwalnych akt o charakterze osobowym oraz materiałów niemających charakteru akt osobowych mają prezentować się w jednakowy sposób. Oznacza to, że w przypadku akt o charakterze osobowym tytuł nie będzie ograniczał się, tak jak było do tej pory, jedynie do imienia, nazwiska i daty urodzenia (danych pobieranych z indeksu osobowego), lecz będzie prezentowany w całości – w formie, w jakiej został wprowadzony do systemu Cyfrowe Archiwum.

Zgodnie z wytycznymi Kolegium do końca 2016 r. została przygotowana kolejna partia ok. 32 tys. opisów jednostek archiwalnych wraz z indeksami osobowymi w liczbie ponad 10 tys. rekordów, przewidzianych do opublikowania w 2017 r.

4.3.2. Digitalizacja

Jednym z najważniejszych zadań Archiwum IPN jest digitalizacja materiałów archiwalnych. Służy ona zabezpieczeniu zasobu oraz zwiększeniu jego dostępności w formie kopii cyfrowych. Proces digitalizacji przebiega dwutorowo. Po pierwsze obejmuje on digitalizację planową, której podlegają zespoły materiałów aktowych zawierające dokumenty o szczególnym znaczeniu historycznym, oraz materiały poddawane zabiegom konserwatorskim lub zagrożone uszkodzeniem ze względu na częste użytkowanie. Ponadto digitalizacji planowej są poddawane kartoteki, całość zbioru mikrofilmów i mikrofisz, a także materiały audiowizualne. Drugi kierunek prac to digitalizacja na bieżące zapotrzebowanie, czyli wykonywanie kopii materiałów archiwalnych zamawianych przez wnioskodawców. Kopia cyfrowa może być udostępniona więcej niż jednej osobie w tym samym czasie, a wykorzystanie protokołu FTP umożliwia jej szybkie przesłanie do jednostek organizacyjnych Instytutu.

Digitalizacja w ramach pionu archiwalnego IPN obejmuje kilka odrębnych procesów wynikających z różnorodności zgromadzonego zasobu. Poniżej, osobno została omówiona digitalizacja materiałów aktowych i mikrofilmów oraz kartotek. Wykonanie kopii cyfrowych fotografii, filmów i nagrań dźwiękowych zostało opisane w części sprawozdania dotyczącej zbiorów audiowizualnych.

Wykonywaniem wzorcowych kopii cyfrowych w Centrali IPN zajmuje się Sekcja Digitalizacji, wchodząca w skład Wydziału Zasobów Cyfrowych AIPN. Dysponuje ona największą pracownią digitalizacji w kraju. Obsługa pracowni liczy 27 osób, w tym 10 osób pracuje na zestawach komputerowych zaopatrzonych w skanery z automatycznym podajnikiem, służące głównie do digitalizacji materiałów w formie rozszytej. Czterech pracowników obsługuje skanery do skanowania mikrofisz i mikrofilmów, dwie osoby posługują się skanerami książkowymi. Kolejne cztery stanowiska wykorzystuje się do weryfikacji, opracowywania i przenoszenia na nośniki cyfrowe wytworzonych kopii. Pozostałe skanery stanowią wyposażenie uzupełniające, wykorzystywane w pracach biurowych lub udostępniane w celu realizacji umów współpracy z innymi instytucjami.

W 2016 r. wyposażenie pracowni uzupełnione zostało o skaner umożliwiający digitalizację dużych negatywów szklanych, dzięki czemu w pracowni skanowane mogą być również materiały transparentne, których format odbiega od stosowanych obecnie standardów. Łącznie Sekcja Digitalizacji dysponuje 40 skanerami.

Do zadań Sekcji należy również zarządzanie centralnym repozytorium danych cyfrowych. Jest to macierz dyskowa, na której trwale przechowywane są kopie cyfrowe materiałów archiwalnych z zasobu IPN oraz przekazanych przez instytucje współpracujące z Instytutem. Prowadzony jest stały nadzór nad procesem migracji na macierz kopii elektronicznych, tworzonych w oddziałowych archiwach i delegaturach IPN. Ma to kluczowe znaczenie dla ujednolicenia standardów digitalizacji w całym kraju.

W 2016 r. kontynuowano proces porządkowania centralnego repozytorium cyfrowego. Prowadzono prace związane z ujednoliceniem zapisu przedziałów katalogów, w których przechowywane są kopie cyfrowe, oraz dokonywano korekty nazw plików i jeśli było to konieczne, drobnych korekt zeskanowanych obrazów.

W okresie sprawozdawczym w AIPN wykonano i umieszczono na urządzeniach magazynujących dane 9820 pełnych kopii elektronicznych akt, zajmujących łącznie 24 195 GB. Wykonano również kopie 1939 mikrofilmów, co stanowi 6204 GB danych. Rezultaty tych prac prezentuje szczegółowo tabela nr 5.

Digitalizację wzorcową prowadzi 11 oddziałów, a także 4 delegatury mające własny zasób. Obecnie większość jednostek organizacyjnych digitalizujących akta dysponuje skanerami przemysłowymi o wysokiej wydajności. Wykorzystywane są także inne specjalistyczne skanery do kopiowania materiałów wielkoformatowych lub ksiąg, mikrofilmów i fotografii. Łącznie oddziałowe archiwa i delegatury dysponowały 109 skanerami i innymi urządzeniami do wykonywania kopii.

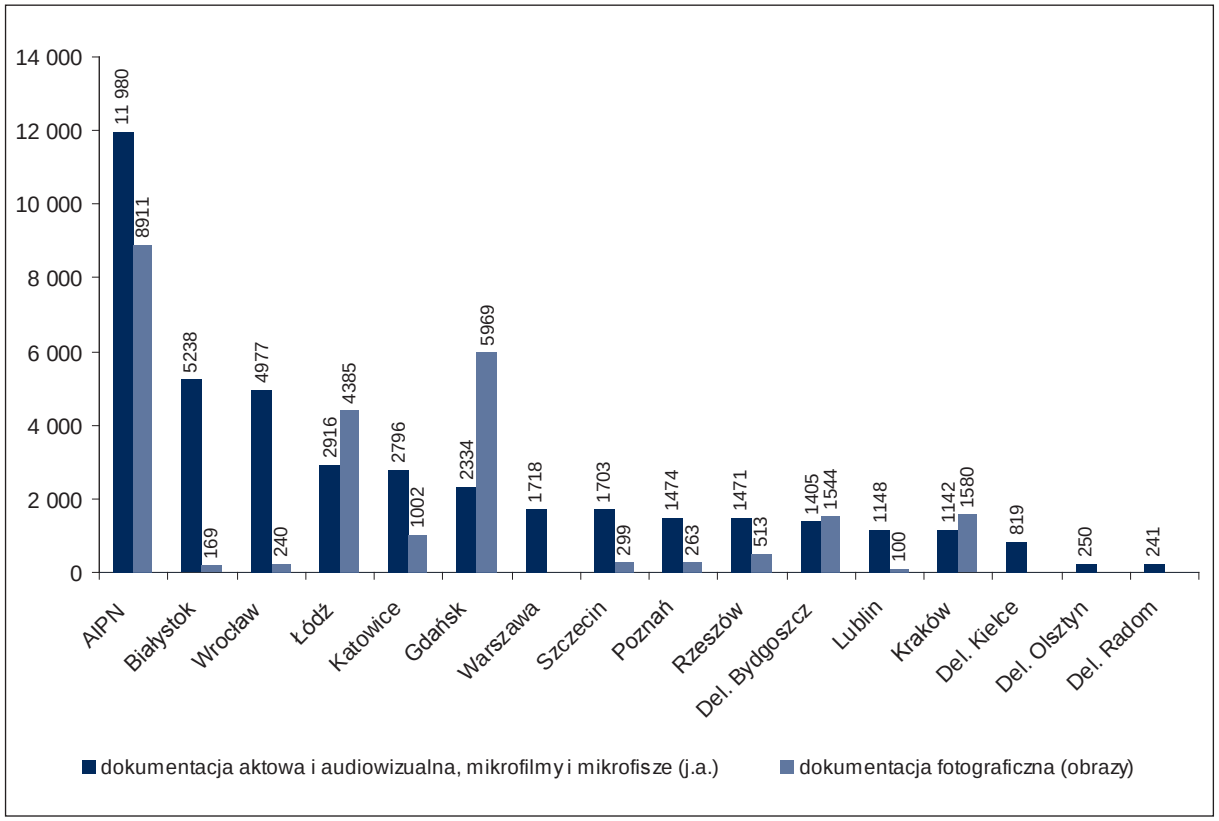
W pracowniach reprograficznych oddziałów i delegatur Instytutu w okresie sprawozdawczym wykonano kopie wzorcowe 24 017 j.a. materiałów aktowych zajmujących 54 686 GB pamięci.

Największą liczbę jednostek archiwalnych materiałów aktowych zdigitalizowały oddziały we Wrocławiu (4966), Łodzi (2717), Gdańsku (2289) i w Katowicach (2157).

Równolegle jest prowadzona planowa digitalizacja dokumentów w formie mikrofilmów szpulowych i mikrofisz. Ogółem w 2016 r. w oddziałach i delegaturach IPN zeskanowano 5546 j.a. mikrofisz, co stanowi 1796 GB. Największą liczbę mikrofisz zdigitalizowano w OAIPN w Białymstoku (4214) i w OAIPN w Katowicach (639).

W sumie w okresie sprawozdawczym pracownicy pionu archiwalnego IPN wykonali wzorcowe kopie cyfrowe 33 837 j.a. materiałów aktowych (78 881 GB) oraz 7485 j.a. akt w formie mikrofilmów i mikrofisz (8000 GB).

Wykres 3. Liczba zdigitalizowanych materiałów archiwalnych (kopii wzorcowych) w 2016 r.

Oprócz kopii wzorcowych wykonywane są także kopie użytkowe, udostępniane wnioskodawcom. W okresie sprawozdawczym w pionie archiwalnym IPN wykonano 839 450 plików cyfrowych z kopiami materiałów archiwalnych, 205 436 kart kserokopii, 476 805 kart wydruków. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 6.

W Sekcji Digitalizacji AIPN w 2016 r. wykonano 645 kopii j.a. na płytach CD/DVD na potrzeby wypożyczeń magazynowych oraz 1404 nośników optycznych zamówionych w czytelni, razem 2049 płyt. W przypadku zamówień na udostępnienie fragmentu jednostki archiwalnej zrezygnowano z pełnej digitalizacji akt. Zrealizowano w ten sposób zamówienia dotyczące 185 j.a. Kopie tych materiałów, po nagraniu na płyty, usunięto, nie zostały więc ujęte w statystykach dotyczących digitalizacji.

Ogółem w Wydziale Zasobów Cyfrowych wykonano skany 258 j.a. (3289 plików cyfrowych) na 1413 płytach CD/DVD (do zamówień złożonych w czytelni), 70 829 kart wydruków oraz 270 kart kserokopii.

W oddziałach i delegaturach wykonano skany 13 577 j.a. kopii użytkowych (836 161 plików cyfrowych) udostępnionych na 3036 płytach CD/DVD, 405 976 kart wydruków oraz sporządzono 205 166 kart kserokopii.

Należy zauważyć, że digitalizacja zasobu archiwalnego umożliwia stały wzrost udostępnień materiałów archiwalnych w formie elektronicznej, za pomocą aplikacji DigiArch lub w formie cyfrowej na zabezpieczonych komputerach w czytelniach akt jawnych. W związku z digitalizacją ograniczono liczbę wykonywanych kserokopii, których wytwarzanie powoduje niszczenie oryginalnych materiałów archiwalnych.

W Sekcji Digitalizacji AIPN kontynuował pracę Zespół do spraw digitalizacji i opisu kart kartotecznych. Zespół liczy obecnie 6 osób. Jego zadaniem jest digitalizacja kart kartotecznych przechowywanych w zasobie Instytutu, weryfikacja jakości obrazów cyfrowych powstałych w procesie skanowania oraz opis archiwalny zeskanowanych kart kartotecznych. Całość prac zespołu odbywa się przy wykorzystaniu systemu Cyfrowe Archiwum.

W 2016 r. wykonano i umieszczono na urządzeniach magazynujących kopie 55 pakietów (25 mb) o łącznej liczbie 104 655 plików tiff. W Cyfrowym Archiwum opisano 31 pakietów, co stanowi 30 665 wprowadzonych opisów. Poza digitalizacją i opisem kart kartotecznych przygotowywano kolejny import do systemu baz cząstkowych zeskanowanych i opisanych w systemie EAKOI w Centrali.

W październiku 2016 r. zespół rozpoczął digitalizację i opis kart kartotecznych z kartoteki osobowej funkcjonariuszy i pracowników resortu spraw wewnętrznych. Kartoteka zawiera 1200 pakietów o łącznej liczbie 374 mb. Do 31 grudnia 2016 r. zdigitalizowano 105 pakietów (47 mb), 12 zostało umieszczonych na macierzach, pozostałe znajdują się w trakcie weryfikacji.

Ponadto zespół wykonywał prace związane z digitalizacją kartoteki akt personalnych i odznaczeniowych żołnierzy i działaczy niepodległościowych z lat 1918–1939 z zasobu Centralnego Archiwum Wojskowego. Zeskanowano 284 szuflady (113 mb) o łącznej liczbie 835 487 plików tiff (łącznie 3,95 TB).

Digitalizacja kartotek była prowadzona również w pięciu jednostkach organizacyjnych IPN: w OAIPN w Katowicach wykonano 72 706 skanów (19,6 mb) kart ewidencyjnych, w OAIPN w Gdańsku – 13 434 skanów (4,08 mb), w Delegaturze IPN w Kielcach – 11 712 skanów (1,38 mb), w OAIPN w Krakowie – 937 skanów (0,18 mb) oraz w OAIPN w Szczecinie – 62 skany (0,02 mb).

W sumie w okresie sprawozdawczym wykonano 203 506 skanów (50 mb) kart kartotecznych z zasobu archiwalnego IPN.

4.3.3. Opracowywanie dokumentacji audiowizualnej

Zasób audiowizualny AIPN w Warszawie tworzą materiały fotograficzne, filmowe i dźwiękowe. W jego skład wchodzi około 3,5 mln zdjęć, 1541 jednostek archiwalnych materiałów filmowych oraz 676 j.a. zawierających zapis dźwiękowy. W oddziałach i delegaturach znajduje się około 35,5 mln fotografii, wchodzących w skład materiałów aktowych, 656 j.a. nagrań filmowych i 1399 j.a. nagrań dźwiękowych.

Opracowywaniem materiałów fotograficznych, dźwiękowych i filmowych zgromadzonych w zasobie archiwalnym Instytutu zajmuje się Sekcja Opracowywania Dokumentacji Audiowizualnej w Wydziale Zasobów Cyfrowych AIPN. Zadania Sekcji koncentrują się na porządkowaniu, opracowaniu technicznym, pracach konserwatorskich, digitalizacji archiwaliów oraz ich opracowaniu merytorycznym. Sekcja zajmuje się także koordynacją prac związanych z wprowadzaniem opisów do aplikacji ZEUS, pozwalającej na cyfrowe opracowanie materiałów fotograficznych i audiowizualnych.

Używany od 10 lat system ZEUS swoim zasięgiem obejmuje centralę, 10 oddziałów i 2 delegatury IPN, które posiadają autonomiczne bazy danych. W 2016 r. prowadzone były prace mające na celu zintegrowanie bazy w ramach Instytutu. Pod koniec roku wdrożona została nowa aplikacja przeglądarkowa ZEUS 2. Dzięki przesyłowi danych przez Internet/Intranet pozwoli ona na łatwiejszy dostęp do informacji, którymi zainteresowani są wnioskodawcy, oraz umożliwi wszystkim komórkom archiwum ujednolicenie opisów dokumentacji fotograficznej, fonicznej i filmowej. Proces wdrażania aplikacji ZEUS 2 obejmuje migrację danych z poprzedniego systemu (Centrala i oddziały) oraz wprowadzenie nowego systemu z kompletem szkoleń dla całego pionu archiwalnego IPN. W ostatnich miesiącach 2016 r. w centrali Archiwum odbywało się testowanie funkcjonalności programu ZEUS 2 oraz trwały prace projektowe nad nowymi funkcjonalnościami systemu.

W związku z realizacją wniosków o udostępnienie dokumentów prowadzono kwerendy i udzielano informacji w zakresie identyfikacji, lokalizacji oraz pochodzenia interesujących wnioskodawców zdjęć ze zbioru fotograficznego IPN, w tym dotyczących wydarzeń w Ursusie i Radomiu w okresie 1970–1980 r., pogrzebu ks. Jerzego Popiełuszki, pielgrzymek Jana Pawła II do Polski, obchodów milenijnych 1966 r., Biura „B" MSW i Zakładu Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej, Solidarności Walczącej, KOR, ROPCiO, wydarzeń kulturalnych w PRL organizowanych przez opozycję, szkolnictwa resortowego czy stanu wojennego.

W ramach usług reprograficznych przygotowano do udostępnienia fotografie, materiały filmowe i dźwiękowe dla TVP do cyklu programów „Historia dla Ciebie" oraz cyklu programów TV Republika „Z filmoteki bezpieki" i „Z fonoteki bezpieki".

Na bieżąco dokonywano analiz stanu prawnego zdjęć w zakresie autorskich praw majątkowych i zgody na wykorzystanie zdjęć przez wnioskodawców oraz sporządzono opinię o zasadności pozyskania do zasobu kolekcji fotografii dotyczących gen. Franciszka Kamińskiego.

Materiały fotograficzne

Materiały fotograficzne są systematycznie opracowywane w aplikacji ZEUS. Obecnie baza zawiera 130 053 rekordów.

W 2016 r. w AIPN opracowano merytorycznie i wprowadzono do ww. aplikacji zdjęcia o łącznej liczbie 3390 rekordów, natomiast zmodyfikowano 669 rekordów.

Do Cyfrowego Archiwum zostały wprowadzone 62 j.a. dokumentacji aktowej ze zdjęciami (454 rekordów indeksu osobowego), wśród nich fotografie oferowane do sprzedaży przez wdowę po gen. Czesławie Kiszczaku i zabezpieczone przez prokuratora IPN. Opracowano także kolekcję zdjęć Jana Hausbrandta, który przesłał do Instytutu ze Stanów Zjednoczonych około 400 fotografii w formie plików cyfrowych. Zdjęcia dotyczą m.in.: problemów życia codziennego w PRL, religijności Polaków, obchodów świąt i uroczystości państwowych, spędzania wolnego czasu, działalności opozycji politycznej i wybranych wydarzeń z okresu 1973–1988.

W 2016 r. rozpoczęto opracowanie kolekcji zdjęć propagandowych pokazujących udział polskich formacji zbrojnych w II wojnie światowej (II Korpus PSZ na Zachodzie, AK) przekazanej przez panią Teresę Mellerowicz-Gellę. Uporządkowano i opracowano fotografie związane z działalnością ZBoWiD przesłane przesyłką anonimową. Są to zdjęcia sytuacyjne z Polakami służącymi w jednostkach Armii Czerwonej, GL, LWP, KBW i MO/UB, zdjęcia portretowe weteranów wojennych, portrety członków podziemia komunistycznego z czasów II wojny światowej, fotografie

obrazujące udział przedstawicieli władz PRL w kongresach ZBoWiD. Opracowano także zdjęcia dotyczące płk. Ryszarda Kuklińskiego z płyty multimedialnej DVD przekazanej do AIPN przez Centralną Agencję Wywiadowczą (CIA).

Oddziały IPN uzupełniły aplikację ZEUS o 6688 rekordów i zmodyfikowały 2527 rekordów. Najwięcej rekordów opracowano w OAIPN w Krakowie (1580), w Delegaturze w Bydgoszczy (1544), w OAIPN w Łodzi (1069).

Do najciekawszych zbiorów opracowanych w oddziałach należą fotografie z akt OAIPN w Poznaniu „Sprawa obiektowa kryptonim »Las«" dotycząca byłych członków organizacji niepodległościowych w latach 1944–1947 ujawnionych w czasie amnestii w 1947 r., a także fotografie z czasów II wojny światowej pochodzące ze zbiorów osób prywatnych przekazanych do zasobu OAIPN w Rzeszowie.

W skali całego Instytutu w 2016 r. do aplikacji ZEUS wprowadzono 10 078 rekordów, a zmodyfikowano 3196.

Na potrzeby bazy ZEUS oraz na potrzeby wnioskodawców prowadzona jest digitalizacja materiałów fotograficznych. W okresie sprawozdawczym w Sekcji Opracowywania Dokumentacji Audiowizualnej AIPN zdigitalizowano 8911 jednostek archiwalnych materiałów fotograficznych o pojemności 301 GB. W oddziałach i delegaturach IPN zdigitalizowano w sumie 16 064 jednostki archiwalne materiałów fotograficznych o pojemności 244 GB.

Łącznie zbiór kopii cyfrowych fotografii powiększył się w 2016 r. o 24 975 j.a. (545,5 GB). Szczegółowe dane zawiera tabela nr 5.

Materiały filmowe

W okresie sprawozdawczym w Sekcji Opracowywania Dokumentacji Audiowizualnej zdigitalizowano 35 j.a. (1414 GB) materiałów filmowych wytworzonych m.in. przez MSW, Komendę Główną MO, wojskowe organa bezpieczeństwa państwa oraz kasety VHS z zapisem Festiwalu Muzyków Rockowych w Jarocinie (dar prywatny Romana Szeląga). W przypadku dokumentacji filmowej zapisanej na kasetach VHS, z powodu starzenia się nośnika, rekonstruowano film celem przygotowania odpowiedniej cyfrowej kopii wieczystej.

W 2016 r. rozpoczęto digitalizację materiałów dotyczących rokowań w Magdalence zapisanych na kasetach VHS, a przekazanych przez Jerzego Diatłowickiego. Wykonano również cyfrowe kopie 3 kaset VHS z zasobu OAIPN w Katowicach (9 plików, 94,6 GB) oraz taśm 8 mm z zasobu OAIPN w Gdańsku – 13 j.a. (26 plików, 5,12 GB). Zakończono digitalizację materiałów przysłanych z OAIPN w Lublinie dotyczących ekshumacji ciał w Katyniu w 1994 r. Poddano digitalizacji 17 kaset VHS o łącznej pojemności 535 GB (48 plików cyfrowych).

W omawianym okresie sprawozdawczym prowadzono prace związane z digitalizacją materiałów filmowych przysłanych z Instytutu im. Józefa Piłsudskiego w Ameryce. Przegrano łącznie 19 kaset U-matic (19,5 GB). W tym celu nieodpłatnie wypożyczono z Narodowego Archiwum Cyfrowego specjalistyczny magnetowid umożliwiający odtworzenie niewykorzystywanego obecnie formatu wideo. W zamian IPN zobowiązał się wykonać usługę konserwacji ww. urządzenia.

W związku z unikatowym charakterem taśmy 8 mm przesłanej z Muzeum Polskiego w Rapperswilu postanowiono wykonać usługę jej skanowania. Uzyskano 56 788 plików cyfrowych o łącznej pojemności 573,4 GB. Następnie materiał został opracowany, a oryginał i kopie klatek filmowych wraz z kopią użytkową zostały odesłane do Muzeum Polskiego w Rapperswilu.

W 2016 r. nawiązano współpracę z Narodowym Instytutem Audiowizualnym dotyczącą możliwości nieodpłatnej digitalizacji taśm filmowych 16 i 35 mm z zasobu archiwalnego IPN. W ramach testu w NInA wykonano profesjonalny skan (w formacie 2k) 4 materiałów filmowych zapisanych na taśmie 16 mm.

W roku sprawozdawczym kontynuowano proces przenoszenia zdigitalizowanej dokumentacji filmowej na macierz AIPN. Powyższe prace dotyczyły opracowania cyfrowej kopii wzor-

cowej filmu w formacie AVI i przygotowania osobno kopii użytkowej do celów udostępniania, tzw. wglądówki z logo IPN w formacie mpg2 o rozmiarze nie większym niż 4,7 GB i długości 1 godziny i 30 min. Na macierz dyskową AIPN wprowadzono 167 j.a. (96 357 plików), co stanowi 2721,1 GB.

Opracowano merytorycznie i wprowadzono do Cyfrowego Archiwum 386 opisów filmów oraz 2195 opisów na poziomie indeksu osobowego. Opracowano m.in. materiały filmowe MSW, KG MO, wojskowych organów bezpieczeństwa państwa oraz Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. W większości są to filmy przedstawiające działalność MO i SB oraz inwigilację opozycji.

W 2016 r. trwał proces przeglądu taśm filmowych ze zbioru wyodrębnionego IPN. Pracownicy Sekcji udzielili pomocy technicznej i merytorycznej funkcjonariuszom Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Ponadto przeprowadzono niezbędną konserwację nośników danych. Dokonano przeglądu, wymiany sklejek, dodania rozbiegówek i konserwacji chemicznej w TVP S.A.

Materiały dźwiękowe

W okresie sprawozdawczym w Sekcji Opracowywania Dokumentacji Audiowizualnej zdigitalizowano łącznie 169 j.a. materiałów dźwiękowych (o łącznej pojemności 413,37 GB) oraz 14 j.a. (45,57 GB) nagrań audio przysłanych z OAIPN w Białymstoku, Katowicach, Krakowie, Łodzi, Poznaniu i we Wrocławiu oraz z delegatur IPN w Bydgoszczy i Radomiu. Dodatkowo przeprowadzono digitalizację kaset zawierających nagrania z posiedzeń Kolegium IPN z lat 2004–2005 z zasobu Archiwum Zakładowego IPN.

Opracowano merytorycznie i wprowadzono do aplikacji Cyfrowe Archiwum 309 zweryfikowanych rekordów wraz z 322 indeksami osobowymi. W trakcie opracowywania dokonywano odszumienia plików i usunięcia przydźwięków. W przypadku mocno zanieczyszczonych nagrań wykonywano izolację części pasma.

Digitalizacja materiałów dźwiękowych prowadzona była również w OAIPN w Gdańsku (45 j.a.), Szczecinie (12 j.a.) i we Wrocławiu (9 j.a.).

4.4. Udostępnianie dokumentów

Podstawowym zadaniem Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej jest udostępnianie dokumentów na wnioski składane na podstawie przepisów określonych w ustawach:

– z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. z 2016 r., poz. 1575, z późn. zm.), zwanej dalej ustawą o IPN;

– z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (Dz.U. z 2013 r., poz. 1388), zwanej dalej ustawą o ujawnianiu informacji.

W omawianym okresie sprawozdawczym pion archiwalny Instytutu realizował także zadania nałożone na Instytut na mocy:

– ustawy z dnia 10 października 2014 r. o zmianie ustawy o orderach i odznaczeniach (Dz.U. z 2015 r., poz. 475 ze zm.), zwanej dalej ustawą o KWiS;

– ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych (Dz.U. z 2015 r., poz. 693), zwanej dalej ustawą o działaczach opozycji;

– ustawy z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Służby Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej oraz ich rodzin (Dz.U. z 2016 r., poz. 708, z późn. zm.), zwanej dalej ustawą dezubekizacyjną.

4.4.1. Główne kategorie wniosków

Zarządzenie Prezesa nr 22/16 z dnia 16 czerwca 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego IPN określa zadania i kompetencje komórek Archiwum IPN odpowiedzialnych za udostępnianie dokumentów.

Wydział Udostępniania AIPN koordynuje działalność komórek udostępniania w oddziałach i delegaturach Instytutu, prowadzi kwerendy i udostępnia dokumenty na wnioski służbowe pracowników Instytutu Pamięci, udostępnia dokumenty instytucjom oraz realizuje zadania nałożone na Instytut na mocy innych ustaw, tj. ustawy o KWiS, ustawy o działaczach opozycji, a także ustawy dezubekizacyjnej.

Pozostałe kategorie wniosków składanych na podstawie ustawy o IPN oraz ustawy o ujawnianiu informacji realizują referaty udostępniania w oddziałowych archiwach Instytutu oraz wydziały udostępniania w delegaturach IPN.

W 2016 r. komórki organizacyjne pionu archiwalnego Instytutu, właściwe w sprawach udostępniania, realizowały następujące kategorie wniosków:

– wnioski o potwierdzenie lub zaprzeczenie w formie zaświadczenia, czy dane wnioskodawcy są tożsame z danymi zawartymi w katalogu funkcjonariuszy, współpracowników, kandydatów na współpracowników organów bezpieczeństwa państwa, o których mowa w art. 5, oraz innych osób, udostępnionym w Instytucie Pamięci Narodowej od dnia 26 listopada 2004 r., tzw. lista Wildsteina (na podstawie art. 29a ustawy o IPN);

– wnioski o udostępnienie do wglądu dokumentów dotyczących wnioskodawcy/zmarłej osoby najbliższej/zmarłej osoby spokrewnionej (na podstawie art. 30 ust. 1 ustawy o IPN);

– wnioski o wydanie kopii dokumentów (na podstawie art. 34 ust. 1 ustawy o IPN);

– wnioski o wydanie przedmiotów znajdujących się w archiwum IPN, które w momencie utraty stanowiły własność wnioskodawcy/zmarłej osoby najbliższej/zmarłej osoby spokrewnionej lub były w ich posiadaniu (na podstawie art. 34 ust. 5 ustawy o IPN);

– wnioski o podanie dalszych danych osobowych identyfikujących tożsamość pracowników, funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa oraz osób, które przekazywały organom bezpieczeństwa państwa informacje o wnioskodawcy/zmarłej osobie najbliższej/zmarłej osobie spokrewnionej (na podstawie art. 35 ust. 1 i 2 ustawy o IPN);

– wnioski w sprawie załączenia uzupełnień, sprostowań, uaktualnień, wyjaśnień oraz dokumentów lub ich kopii do zgromadzonych w IPN dokumentów dotyczących wnioskodawcy (na podstawie art. 35b ustawy o IPN);

– wnioski o udostępnienie do wglądu dokumentów osobowych pracownika lub funkcjonariusza organu bezpieczeństwa państwa (na podstawie art. 35c ust. 1 ustawy o IPN);

– wnioski o wydanie kopii dokumentów osobowych pracownika lub funkcjonariusza organu bezpieczeństwa państwa (na podstawie art. 35c ust. 3 ustawy o IPN);

– wnioski o udostępnienie dokumentów w celu wykonywania zadań ustawowych – w tym wnioski sądów, prokuratur, urzędów administracji publicznej, policji, służb specjalnych (na podstawie art. 36 ust. 1 pkt 1 ustawy o IPN);

– wnioski o udostępnienie dokumentów w celu prowadzenia badań naukowych (na podstawie art. 36 ust. 1 pkt 2 ustawy o IPN);

– wnioski o udostępnienie dokumentów w celu publikacji materiału prasowego (na podstawie art. 36 ust. 1 pkt 3 ustawy o IPN);

– wnioski o udzielenie informacji ze znajdujących się w zasobie archiwalnym IPN zbiorów danych, rejestrów i kartotek organów bezpieczeństwa państwa, w tym dotyczących tożsamości tajnych informatorów lub pomocników przy operacyjnym zdobywaniu informacji (na podstawie art. 36 ust. 4b ustawy o IPN);

– wnioski o zastrzeżenie danych osobowych zebranych w sposób tajny w toku czynności operacyjno-rozpoznawczych organów bezpieczeństwa państwa oraz informacji ujawniających pocho-

dzenie etniczne lub rasowe, przekonania religijne, przynależność wyznaniową oraz dane o stanie zdrowia i życiu seksualnym, a także ujawniające stan majątkowy, znajdujących się w udostępnionych dokumentach (na podstawie art. 37 ustawy o IPN);

– wnioski o udostępnienie do wglądu zanonimizowanych kopii akt sprawy lustracyjnej (na podstawie art. 18 ust. 5 ustawy o ujawnianiu informacji);

– wnioski o udostępnienie informacji zawartych w dokumentach organów bezpieczeństwa państwa dotyczących osoby pełniącej funkcję publiczną (na podstawie art. 25 ustawy o ujawnianiu informacji);

– wnioski o nadanie odznaczenia Krzyż Wolności i Solidarności (na podstawie art. 15a ustawy o zmianie ustawy o orderach i odznaczeniach);

– wnioski o wydanie informacji o przebiegu służby w organach bezpieczeństwa państwa (na podstawie art. 13a ust. 1 ustawy z dnia 18 lutego 1994 r. tzw. ustawy dezubekizacyjnej);

– wnioski o wydanie decyzji administracyjnej Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (na podstawie art. 4 ustawy o działaczach opozycji);

– wnioski o wydanie dowodów potwierdzających działalność opozycyjną lub represje z powodów politycznych (na podstawie art. 2 lub art. 3 ustawy o działaczach opozycji);

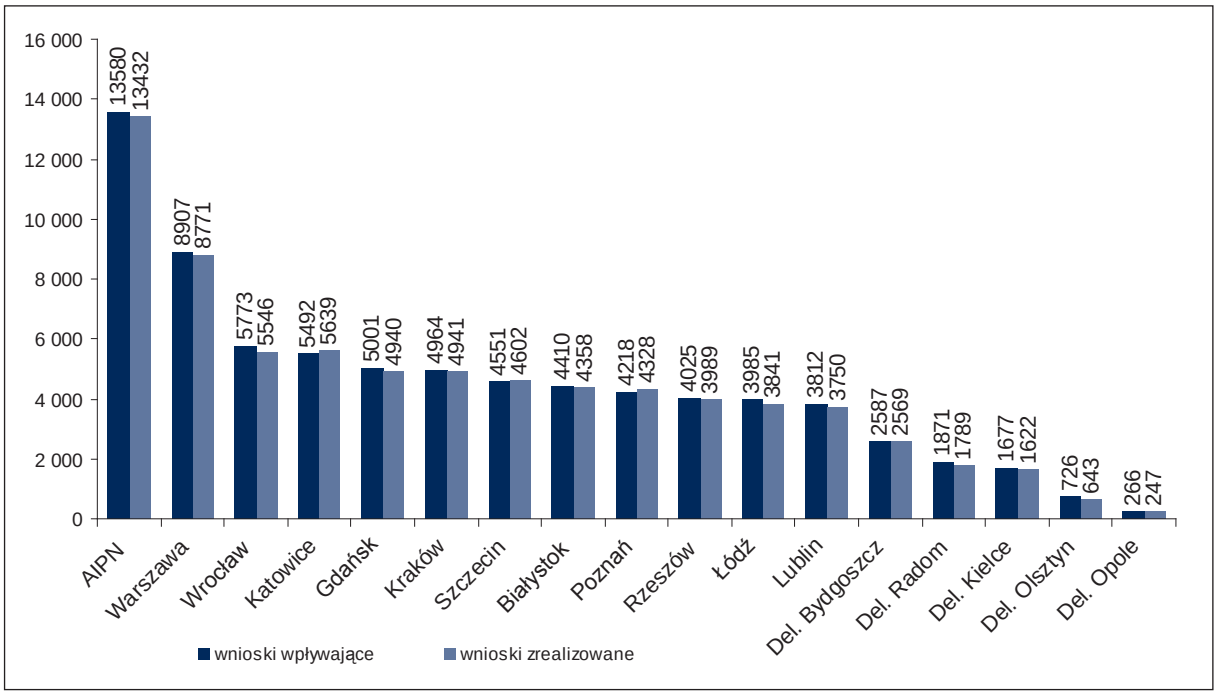
– wnioski służbowe pracowników IPN.

W okresie od stycznia do grudnia 2016 r. do komórek organizacyjnych pionu archiwalnego właściwych w sprawach udostępniania wpłynęło łącznie 75 845 wniosków, a zrealizowano 75 007. W stosunku do 2015 r. liczba spraw przyjętych do realizacji zwiększyła się o 11 476. Wzrosła również ilość udostępnionych dokumentów, w tym materiałów zdigitalizowanych. W ramach realizacji wniosków udostępniono bądź wypożyczono 257 174 j.a., w tym 108 609 j.a. w formie elektronicznej.

W omawianym okresie sprawozdawczym Wydział Udostępniania AIPN zarejestrował 13 580 spraw, a OAIPN w Warszawie – 8907.

Powyżej 5000 spraw wpłynęło do: OAIPN we Wrocławiu – 5773, OAIPN w Katowicach – 5492 i OAIPN w Gdańsku – 5001. Natomiast oddziałowe archiwa w Krakowie, Szczecinie, Białymstoku, Poznaniu i Rzeszowie odnotowały wpływ ponad 4000 spraw.

Wykres 4. Realizacja spraw w poszczególnych jednostkach pionu archiwalnego (dane Wydziału Udostępniania, referatów udostępniania w oddziałach i sekcji w delegaturach)

W porównaniu do lat ubiegłych, w 2016 r. zauważalnie wzrosło zainteresowanie wglądem w dokumenty dotyczące wnioskodawcy/zmarłej osoby najbliższej lub spokrewnionej na podstawie art. 30 ust. 1 ustawy o IPN. Miało to związek z rozszerzeniem kręgu uprawnionych do wglądu w dokumenty w ustawie z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o IPN oraz niektórych innych ustaw.

Ogółem na podstawie art. 30 ust. 1 ustawy o IPN skierowano do Instytutu 6154 wnioski (wzrost o 1/2). W toku ich realizacji udostępniono 18 292 j.a. Najwięcej spraw tej kategorii wpłynęło do OAIPN w Warszawie – 1072 (tabela nr 7).

Wnioskodawcy, którzy zapoznali się z dokumentami, zostali poinformowani o możliwościach skorzystania z uprawnień wynikających z art. 33 ust. 2, art. 35 ust. 1 i 2, z art. 35b ust. 1 oraz art. 37 ust. 1 i 2 ustawy o IPN. W związku z tym do Instytutu wpłynęło:

– 3308 wniosków o wydanie kopii dokumentów (zrealizowano 3298);

– 179 wniosków o podanie dalszych danych identyfikujących tożsamość pracowników, funkcjonariuszy i osób przekazujących informacje organom bezpieczeństwa państwa (161 rozpatrzono, w tym wnioski z 2015 r.);

– 53 wnioski o załączenie do zbioru dokumentów dotyczących wnioskodawcy uzupełnień, sprostowań, uaktualnień, wyjaśnień, a także dokumentów lub ich kopii (50 zrealizowano);

– 5 wniosków o zastrzeżenie danych osobowych i tzw. informacji wrażliwych; zrealizowano – 5.

W 2016 r. zwiększyła się liczba zarejestrowanych wniosków na podstawie art. 29a ustawy o IPN (z 117 w 2015 r. do 224 w 2016 r.). W wyniku ich rozpatrzenia wydano 217 zaświadczeń, w tym 16 potwierdzających, że dane wnioskodawcy są tożsame z danymi opublikowanymi w katalogu funkcjonariuszy, współpracowników, kandydatów na współpracowników organów bezpieczeństwa państwa, o których mowa w art. 5, oraz innych osób, udostępnionym w Instytucie Pamięci Narodowej od 26 listopada 2004 r.

W omawianym okresie sprawozdawczym, podobnie jak w 2015 r., odnotowano bardzo duże zainteresowanie udostępnieniem dokumentów w celu prowadzenia badań naukowych (na podstawie art. 36 ust. 1 pkt 2 ustawy o IPN) oraz publikacji materiału prasowego (art. 36 ust. 1 pkt 3 ustawy o IPN).

W 2016 r. oddziały i delegatury przyjęły 5750 wniosków złożonych przez badaczy z kraju i z zagranicy. Zrealizowano 6191 wniosków ww. kategorii, do których udostępniono 71 732 j.a., w tym 36 941 w formie cyfrowej (tabela nr 8).

Zarejestrowano 2503 wnioski o udostępnienie dokumentów w celu publikacji materiału prasowego złożone przez dziennikarzy z kraju i zagranicy. Ostatecznie zakończono realizację 2364 spraw (włącznie z wnioskami z 2015 r.), w ramach których udostępniono 25 378 j.a. (tabela nr 9).

Największa liczba wniosków złożonych przez naukowców i dziennikarzy wpłynęła do OAIPN w Warszawie (razem 3099). Dużą ich liczbę zarejestrowały także oddziałowe archiwa w Krakowie (1003), Gdańsku (715) i Poznaniu (634).

Jednocześnie w 2016 r. dało się zauważyć mniejsze zainteresowanie badaczy i dziennikarzy możliwością uzyskania informacji ze znajdujących się w zasobie archiwalnym Instytutu zbiorów danych, rejestrów i kartotek organów bezpieczeństwa państwa, w tym także dotyczących tożsamości tajnych informatorów lub pomocników przy operacyjnym zdobywaniu informacji (art. 36 ust. 4b ustawy o IPN). Wpłynęło 787 takich wniosków, a zrealizowano 847 spraw, w tym wnioski wszczęte w 2015 r. (tabela nr 10).

W 2016 r. do Instytutu wpłynęło 416 (o 40 proc. więcej niż w 2015 r.) wniosków o udostępnienie do wglądu dokumentów osobowych funkcjonariusza lub pracownika organów bezpieczeństwa państwa (art. 35c ust. 1 ustawy o IPN). Ukończono realizację 380 takich spraw (łącznie z wnioskami z 2015 r.) i udostępniono zainteresowanym 445 j.a.

W stosunku do poprzedniego roku wzrosła także liczba wniosków o wydanie kopii dokumentów osobowych funkcjonariusza lub pracownika organów bezpieczeństwa państwa (na podstawie art. 35c ust. 3 ustawy o IPN). Wszczęto 170 tego typu spraw, a 134 zrealizowano.

Na podstawie przepisów ustawy o ujawnianiu informacji w omawianym okresie do jednostek pionu archiwalnego wpłynęło 15 wniosków o udostępnienie kopii akt spraw lustracyjnych (na podstawie art. 18 ust. 5) i 69 wniosków o udostępnienie informacji zawartych w dokumentach organów bezpieczeństwa państwa dotyczących osoby pełniącej funkcję publiczną (na podstawie art. 25).

4.4.2. Wnioski uprawnionych podmiotów

W 2016 r. najliczniej reprezentowaną kategorią wniosków wpływających do Instytutu były wnioski o udostępnienie dokumentów w celu wykonywania zadań ustawowych na podstawie art. 36 ust. 1 pkt 1 ustawy o IPN. Komórki udostępniania prowadziły kwerendy i udostępniały dokumenty organom wymiaru sprawiedliwości i ścigania, organom administracji publicznej oraz osobom fizycznym.

Zarejestrowano 13 996 wniosków – najwięcej w oddziałowych archiwach IPN w Warszawie (3173), we Wrocławiu (1265) i w Krakowie (1103). Udostępniono łącznie 16 803 j.a., w tym 5537 j.a. w formie elektronicznej.

Wśród omawianej kategorii spraw zmniejszyła się w stosunku do 2015 r. liczba wniosków składanych przez organy wymiaru sprawiedliwości i ścigania: wszczęto 1295 spraw (poprzednio 1424), zrealizowano 1280 (w tym sprawy z 2015 r.), w ramach których wypożyczono lub udostępniono 4675 j.a. (tabela nr 11).

W 2016 r. do Archiwum IPN w związku z tzw. ustawą dezubekizacyjną wpłynęły 2 wnioski Zakładu Emerytalno-Rentowego MSWiA, dotyczące łącznie 2252 osób, oraz 10 wniosków Biura Emerytalnego Służby Więziennej, dotyczących 11 osób.

W porównaniu do 2015 r. wzrosła o połowę liczba wniosków skierowanych do IPN przez organy administracji publicznej, organizacje, stowarzyszenia i podmioty prawne, osiągając wartość 6544. Zrealizowano 6395 spraw i udostępniono 10 492 j.a. Ponad 1/3 z tych spraw była prowadzona przez OAIPN w Warszawie (tabela nr 12).

Odnotowano również większy niż w 2015 r. wpływ wniosków w trybie art. 36 ust. 1 pkt 1 składanych przez osoby fizyczne, co związane było przede wszystkim z realizacją ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych (Dz.U. z 2015 r., poz. 693). W omawianym okresie sprawozdawczym na jej podstawie do Instytutu wpłynęły 3523 wnioski, w tym 1970 wniosków o wydanie decyzji administracyjnej Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej w sprawie spełniania warunków, o których mowa w art. 4 ww. ustawy oraz 1553 wnioski o wydanie dowodów potwierdzających spełnienie warunków, o których mowa w art. 2 lub art. 3 ustawy o działaczach opozycji. Zakończono realizację 2694 spraw, wydano 1562 decyzje administracyjne oraz zrealizowano 1132 wnioski o wydanie dowodów działalności opozycyjnej lub doznanych represji. Do Wydziału Udostępniania AIPN wpłynęło 706 wniosków. Wydano 363 decyzje w trybie art. 4 ww. ustawy oraz zrealizowano 166 spraw o wydanie dowodów.

Kwerendy prowadzone na wnioski osób fizycznych na podstawie art. 36 ust. 1 pkt 1 dotyczyły ponadto m.in. odnalezienia dokumentów dotyczących represji stosowanych wobec obywateli polskich przebywających na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej Polskiej i byłych terenach ZSRR, poszukiwań lub udokumentowania śmierci członków rodziny w czasie II wojny światowej, represji w latach 1944–1989 (do celów odszkodowawczych), zaopatrzenia emerytalnego, potwierdzenia polskiego obywatelstwa i potwierdzenia przynależności do niemieckiej listy narodowościowej Deutsche Volksliste (DVL). Ogółem – wraz z wnioskami składanymi na mocy ustawy o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych – wpłynęło 6157 wniosków, zakończono realizację 6002 spraw, do których udostępniono 1636 j.a. Wśród jednostek organizacyjnych pionu archiwalnego największy wpływ tej kategorii spraw odnotowano w Wydziale Udostępniania AIPN w Warszawie (1038), OAIPN w Warszawie (543), Wrocławiu (500) i Lublinie (491) (tabela nr 13).

Odrębną kategorią spraw realizowanych na podstawie art. 36 ust. 1 pkt 1 są zapytania kierowane przez dowódców garnizonów i jednostek wojskowych w związku z przyznawaniem asysty honorowej na pogrzebach. Zgodnie z Decyzją nr 392/MON Ministra Obrony Narodowej z 30 września 2014 r. w sprawie wprowadzenia do użytku służbowego „Ceremoniału Wojskowego Sił Zbrojnych Rzeczpospolitej Polskiej" oraz Zarządzeniem Komendanta Głównego Policji nr 122 z 25 maja 2012 r. w sprawie ceremoniału policyjnego, do IPN kierowane są wnioski o podanie informacji o zachowanych w zasobie archiwalnym Instytutu aktach dotyczących osób zmarłych. W omawianym okresie sprawozdawczym do Instytutu skierowano 453 wnioski (101 do Archiwum IPN i 352 do oddziałów i delegatur). Wszystkie sprawy zostały zrealizowane w trybie pilnym.

4.4.3. Wnioski służbowe

Niezwykle istotną częścią działalności pionu archiwalnego, poza realizacją wniosków ustawowych, jest udostępnianie materiałów archiwalnych pracownikom innych biur Instytutu Pamięci. Zgodnie z Zarządzeniem Prezesa nr 31/16 z dnia 29 czerwca 2016 r. w sprawie regulaminów i procedur dotyczących dokonywania sprawdzeń w zasobie archiwalnym, porządkowania i udostępniania dokumentów z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu wnioski o udostępnienie dokumentów do celów służbowych realizowane są w następujących kategoriach:

– wnioski służbowe prokuratorów GKŚZpNP/OKŚZpNP;

– wnioski służbowe prokuratorów i pracowników Biura Lustracyjnego/oddziałowych biur lustracyjnych;

– wnioski służbowe składane w związku z realizowanymi projektami badawczymi pracowników: Biura Edukacji Narodowej/OBEN, Biura Badań Historycznych/OBEH, Biura Poszukiwań i Identyfikacji/OBPiI, Archiwum, oddziałowych archiwów i delegatur IPN;

– wnioski pozostałych uprawnionych pracowników IPN (m.in. członków Kolegium IPN, Prezesa i zastępców prezesa IPN, pracowników Biura Prezesa, dyrektorów oddziałów IPN oraz pracowników realizujących zadania w zakresie upamiętniania walk i męczeństwa).

W 2016 r. pion archiwalny udostępniał dokumenty oraz prowadził w całym zasobie Instytutu obszerne i pracochłonne kwerendy archiwalne, do ogólnopolskich projektów badawczych, wydawniczych i śledztw. Wśród najważniejszych wymienić należy:

– wybór zdjęć oraz dokumentów, a także pracochłonna weryfikacja wytypowanych jednostek aktowych dotyczących projektu „Łączka" (wnioski BPiI/OBPiI);

– wybór zdjęć, filmów oraz dokumentacji w związku z obchodami Milenium Chrztu Polski (wnioski naukowo-badawcze);

– wybór fotografii o tematyce „Powstanie Warszawskie" w celu umieszczenia na stronie Facebooka IPN (zlecenie IPN);

– udostępnienie fotografii do projektu „Prymas Polski Kardynał Stefan Wyszyński" (wniosek naukowo-badawczy);

– kwerendę i weryfikację materiałów archiwalnych dotyczących ks. Jerzego Popiełuszki oraz funkcjonariuszy oskarżonych w procesie toruńskim (wniosek Archiwum IPN);

– kwerendę i weryfikację materiałów archiwalnych dotyczących nielegalnych obchodów 11 listopada w celu przygotowania programu telewizyjnego poświęconego obchodom święta niepodległości (wniosek BEN);

– nadzór nad ogólnokrajową kwerendą oraz weryfikacja materiałów archiwalnych, w tym fotografii i materiałów audiowizualnych, dotyczących stanu wojennego (wniosek Biura Prezesa);

– zakończenie obszernej kwerendy i weryfikacji fotografii dot. 1200 osób zaangażowanych w działalność NSZZ „Solidarność" do III tomu *Encyklopedii Solidarności* (ogólnopolski projekt badawczy);

– kontynuacja udostępniania dokumentów wytypowanych w ramach projektu: „Wystawa 1956: Polska – Węgry. Historia i pamięć" (wniosek BBH).

W omawianym okresie sprawozdawczym do komórek właściwych w sprawach udostępniania wpłynęło ogółem 29 139 wniosków służbowych (wzrost o ponad 3 tys.), zakończono realizację 28 611 spraw, włącznie z wnioskami z 2015 r., w tym w Archiwum IPN w Centrali odnotowano 8990 wniosków. Wśród jednostek terenowych pionu najwięcej wniosków służbowych wpłynęło do oddziałowych archiwów w Katowicach (2298), Rzeszowie (2149), Wrocławiu (2141) oraz w Szczecinie (2028).

W całym kraju do celów służbowych pracownikom IPN udostępniono łącznie 89 963 j.a., z czego 29 766 j.a. w formie elektronicznej (w Centrali IPN w Warszawie odpowiednio – 21 010 j.a i 6906 j.a.).

Należy podkreślić, że w stosunku do 2015 r. wzrosła o 3 tys. liczba wniosków służbowych skierowanych do realizacji przez pracowników i prokuratorów pionu lustracyjnego IPN – 16 875 (tabela nr 16). Zmalała natomiast do 4547 liczba wniosków służbowych skierowanych do realizacji przez pracowników pionów edukacyjnego i badawczego. Prokuratorzy pionu śledczego w okresie sprawozdawczym złożyli 4161 wniosków, czyli więcej niż w 2015 r. (tabele nr 14 i 15).

Na potrzeby realizacji wszystkich omówionych kategorii spraw w 2016 r. wypożyczono i przesyłano pomiędzy jednostkami organizacyjnymi pionu archiwalnego 34 059 j.a. (tabela nr 17).

W realizacji wypożyczeń wykorzystywany był protokół transferu plików FTP, pozwalający na przesyłanie cyfrowych kopii dokumentów, w tym przede wszystkim skanów akt i mikrofilmów (głównie w formacie PDF) oraz plików fotografii i filmów w stosownych dla nich formatach. Dzięki postępującemu procesowi digitalizacji zasobu około 70 proc. wypożyczonych jednostek archiwalnych (24 528 j.a.) stanowiły kopie elektroniczne.

4.4.4. Wnioski o nadanie odznaczenia Krzyż Wolności i Solidarności

W 2016 r. Sekcja Realizacji Wniosków o Nadanie Odznaczenia Krzyż Wolności i Solidarności, opierając się na znowelizowanej ustawie z dnia 10 października 2014 r. o zmianie ustawy o orderach i odznaczeniach (Dz.U. z 2014 r., poz. 1664), kontynuowała prace związane z inicjatywą uhonorowania odznaczeniem działaczy opozycji.

Uwagę zwraca znacznie większy, w porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym, wpływ wniosków z wyrażoną zgodą na przedstawienie do odznaczenia Krzyżem Wolności i Solidarności. Podkreślić należy szczególnie duże zainteresowanie ze strony organizacji społecznych, zawodowych, a także osób indywidualnych. Do najbardziej aktywnych należało Stowarzyszenie Federacji Młodzieży Walczącej i Niezależne Zrzeszenie Studentów. Łącznie, z inicjatywy Prezesa IPN i innych uprawnionych organów, wszczęto realizację 1355 spraw, co ze sprawami pozostałymi do rozpatrzenia z lat ubiegłych dało łączną liczbę 1695 wniosków. Zrealizowano 1470 wniosków. Prace nad pozostałymi 225 sprawami są kontynuowane.

Do Kancelarii Prezydenta RP przesłano 1220 wniosków spełniających wymogi formalne i sygnowanych podpisem Prezesa IPN.

Do 31 grudnia 2016 r. odbyło się 60 uroczystości organizowanych przez Centralę i jednostki terenowe IPN, podczas których Prezes IPN wręczył działaczom opozycji niepodległościowej z lat 1956–1989: 12 orderów (6 Krzyży Oficerskich Orderu Odrodzenia Polski, 6 Krzyży Kawalerskich Orderu Odrodzenia Polski) i 1321 odznaczeń (1319 Krzyży Wolności i Solidarności, 2 Złote Krzyże Zasługi). W jednostkowych przypadkach, kiedy stan zdrowia lub inne okoliczności nie pozwalały odznaczonym na przybycie na uroczystość, Prezes IPN osobiście wręczał odznaczenia w szpitalu, w domu lub siedzibie Instytutu.

Uroczystości IPN we współpracy z administracją rządową zorganizowano w Białymstoku, Bydgoszczy, Chełmnie, Częstochowie, Elblągu, Gdańsku, Jastrzębiu-Zdroju, Katowicach, Kielcach,

Krakowie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Poznaniu, Radomiu, Rzeszowie, Siedlcach, Słupsku, Szczecinie, Toruniu, Warszawie, Wrocławiu i Zambrowie,.

4.4.5. Udostępnianie dokumentów w czytelniach

Materiały archiwalne udostępniane są użytkownikom w czytelniach Instytutu lub wypożyczane jednostkom organizacyjnym IPN i uprawnionym instytucjom, takim jak: służby specjalne, organy wymiaru sprawiedliwości i ścigania oraz organy administracji publicznej.

Użytkownicy wszystkich czytelni mają możliwość skorzystania z pomocy archiwalnych: systemu Cyfrowe Archiwum, aplikacji ZEUS, a także podręcznych księgozbiorów. Mogą liczyć na pomoc pracowników obsługujących czytelnie w kwestiach praktycznych, związanych z obsługą sprzętu i aplikacji oraz uzyskać wyjaśnienia dotyczące zasad udostępniania materiałów archiwalnych.

Stanowiska komputerowe w czytelniach Instytutu pozwalają na korzystanie z cyfrowych kopii zamówionych materiałów archiwalnych przesyłanych transferami FTP lub nagranych na płytach CD/DVD oraz z internetowej strony Instytutu (www.ipn.gov.pl). Do dyspozycji czytelników są również czytniki mikrofilmów.

Oddziałowe Archiwum IPN w Warszawie do sierpnia br. dysponowało dwiema czytelniami akt, w których udostępniano dokumenty na potrzeby wszystkich kategorii wniosków. W omawianym okresie w czytelniach warszawskiego oddziału odnotowano 4691 wizyt wnioskodawców. Udostępniono im łącznie 38 781 j.a., z czego 15 325 j.a. w formie elektronicznej.

W związku z zamknięciem Czytelni Akt Jawnych Oddziałowego Archiwum IPN w Warszawie przy ul. Kłobuckiej 21 (użyczenie pomieszczenia na potrzeby Wydziału Zarządzania Zasobem Archiwalnym) Sekcja Udostępniania Dokumentów do Celów Służbowych Archiwum IPN, we wrześniu 2016 r., przejęła realizację zadań w zakresie udostępniania w Pracowni Naukowej dokumentów w ramach wniosków, o których mowa w art. 30 ust. 1, art. 35c ust. 1, art. 36 ust. 1 ustawy o IPN oraz art. 18 ust. 5 i art. 25 ust. 1 ustawy lustracyjnej oraz wglądu do baz danych CA, ZEUS. Odnotowano 351 wizyt, udostępniono 4769 j.a., w tym 701 w formie kopii elektronicznych.

W czytelniach wszystkich oddziałów i delegatur IPN zarejestrowano 16 617 wizyt, podczas których czytelnicy zapoznali się z 139 234 j.a., z tego 57 322 miało formę kopii elektronicznych (40 proc. wszystkich udostępnionych akt).

Do najczęściej odwiedzanych należały czytelnie w Krakowie (1714 wizyt), w Katowicach (1227 wizyt), w Gdańsku (1164 wizyty) i w Białymstoku (1160 wizyt). Najwięcej jednostek archiwalnych udostępniono w czytelniach w Krakowie (18 050 j.a.), w Gdańsku (13 485 j.a.), w Białymstoku (9184 j.a.) i w Poznaniu (8955 j.a.). Dokumenty w formie kopii cyfrowych stanowiły ponad 50 proc. wszystkich udostępnień w czytelniach oddziałowych archiwów w Szczecinie, Lublinie, Wrocławiu oraz w delegaturach IPN w Opolu i Olsztynie.

4.5. Działalność naukowa i popularyzatorska pionu archiwalnego

Badania naukowe nad zasobem i jego popularyzacja stały się nieodłącznym elementem działań pionu archiwalnego IPN. Pracownicy wszystkich komórek organizacyjnych Archiwum angażują się w różnorodne prace badawcze oraz edukacyjne. Ponadto w strukturze AIPN w Warszawie funkcjonuje Samodzielna Sekcja Badań Archiwalnych i Edycji Źródeł, która specjalizuje się w pracach badawczych nad strukturą, gromadzeniem, ewidencjonowaniem, przechowywaniem, opracowywaniem i udostępnianiem zasobu archiwalnego Instytutu oraz w przygotowaniu edycji źródłowych. Uczestniczy również w popularyzowaniu zasobu i promowaniu wydawnictw pionu archiwalnego. Sekcja prowadzi współpracę naukową i wydawniczą z partnerami zagranicznymi, w tym także z polskimi instytucjami za granicą. Szczegóły dotyczące tej dziedziny działalności zostały przedstawione w rozdziale „Współpraca międzynarodowa”.

Publikacje

W 2016 r. w ramach prac Samodzielnej Sekcji Badań Archiwalnych i Edycji Źródeł ukazało się pięć wydawnictw. Rezultatem prac polsko-litewskiego zespołu jest obszerny, dwujęzyczny zbiór dokumentów *Sowiecki aparat represji wobec podziemia litewskiego i polskiego 1944–1945*, stanowiący pierwszy tom serii „Polska i Litwa w XX wieku. Dokumenty z Archiwów Służb Specjalnych". Z kolei tom *Wielki Terror w sowieckiej Gruzji 1937–1938. Represje wobec Polaków*, przygotowany przez polsko-gruzińską grupę roboczą, zainaugurował nową serię wydawniczą „Polacy w Gruzji – Gruzini w Polsce".

Zagadnieniom współczesnej archiwistyki poświęcone były kolejne dwie publikacje z serii „Symposia Archivistica": *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach* oraz *Standaryzacja opisu archiwalnego* (zredagowany w OAIPN w Łodzi), które zawierają referaty i wystąpienia zaprezentowane podczas cyklicznie odbywających się konferencji organizowanych przez IPN, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu i Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

Ponadto w serii „Monografie" ukazała się książka *Kobiety w obronie Warszawy. Ochotnicza Legia Kobiet (1918–1922) i Wojskowa Służba Kobiet ZWZ-AK (1939–1945)*, przedstawiająca udział kobiet w Wojsku Polskim podczas wojny polsko-sowieckiej oraz w okresie konspiracji i powstania warszawskiego.

Na dorobek wydawniczy oddziałowych archiwów IPN składa się kilka publikacji źródłowych, w tym pierwszy tom *Dziennika Czynności Naczelnego Wodza* gen. Władysława Sikorskiego (OAIPN w Lublinie, wspólnie z KUL oraz Instytutem Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie), kolejne tomy zawierające wybór dokumentów dotyczących poznańskiego Czerwca '56 oraz działalności NSZZ „Solidarność" Region Konin (we współpracy z OBBH), lista więźniów Wronek w okresie stalinowskim (OAIPN w Poznaniu) oraz zbiór dokumentów ukazujących antysystemową działalność młodzieży w południowo-wschodniej Polsce w latach 1957–1989 (OAIPN w Rzeszowie).

Archiwiści przygotowali lub współtworzyli monografie dotyczące różnych zagadnień z współczesnej historii Polski. Wśród nich należy wymienić pierwszy tom *Dziejów Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim* (OAIPN w Szczecinie), opracowania dotyczące zbrodni niemieckich popełnionych w Grabówce podczas II wojny światowej (OAIPN w Białymstoku), zakładów karnych Strzelec Opolskich w okresie represji stalinowskich (OAIPN we Wrocławiu), Klubów Inteligencji Katolickiej w województwie katowickim w latach 1956–1989 (OAIPN w Katowicach), pielgrzymowania w PRL na przykładzie pieszych pielgrzymek z Klenicy do Częstochowy w latach 1984–1989 (OAIPN w Poznaniu), sandomierskiej organizacji podziemnej Obozowe Drużyny Bojowe oraz biografię harcerza i partyzanckiego dowódcy Władysława Wasilewskiego ps. „Oset", „Odrowąż" (Delegatura w Kielcach). Ukazało się również drugie, poprawione wydanie przewodnika historycznego po niemieckim obozie w Płaszowie 1942–1945 opracowanego w OAIPN w Krakowie.

Ponadto prowadzono prace nad innymi publikacjami, w tym nad dziewiątym tomem „Przeglądu Archiwalnego IPN". Należy wspomnieć, że periodyk ten został doceniony w 2016 r. przez ICI Journals Masterlist – jedną z największych międzynarodowych baz danych o czasopismach naukowych z całego świata. W wyniku wielowymiarowej oceny parametrycznej periodyk otrzymał ważny przez jeden rok wskaźnik ICV, będący odzwierciedleniem poziomu rozwoju czasopisma oraz siły jego oddziaływania. W przypadku „Przeglądu Archiwalnego IPN" wyniósł 63,59 i był najwyższy spośród wszystkich czasopism wydawanych przez IPN, co świadczy o wysokim i stale rosnącym poziomie naukowym rocznika.

Inicjatywy naukowe i popularyzatorskie pionu archiwalnego

Pion archiwalny oprócz działalności wydawniczej podejmował wiele innych inicjatyw służących pogłębianiu i upowszechnianiu wiedzy archiwistycznej i historycznej.

Archiwum uczestniczyło w organizacji konferencji i sympozjów naukowych, wśród których

wyróżnić należy spotkania o charakterze cyklicznym, takie jak:

• XVI międzynarodowa konferencja z cyklu „Colloquia Jerzy Skowronek dedicata" zorganizowana przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych oraz Archiwum IPN w Warszawie, poświęcona w 2016 r. tematowi „Trudne problemy historii a archiwa";

• czwarta edycja olsztyńskich sympozjów naukowych o tematyce archiwistycznej organizowanych przez AIPN wspólnie z Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie i Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu, zatytułowana „Problemy archiwalnego opisu informacyjnego";

• ósma konferencja w ramach obchodów Światowego Dnia Dziedzictwa Audiowizualnego UNESCO w 2016 r. odbywająca się pod hasłem „Obraz i dźwięk. Oferta współczesnego archiwum", jak co roku zorganizowana przez Sekcję Opracowywania Dokumentacji Audiowizualnej Archiwum IPN;

• trzecie łódzkie seminarium z cyklu „Współczesne wyzwania archiwistyki" z udziałem prof. Waldemara Chorążyczewskiego i prof. Wiesławy Kwiatkowskiej z UMK w Toruniu przygotowane przez OAIPN w Łodzi;

• kolejna poznańska konferencja zorganizowana na podstawie umowy pomiędzy OIPN w Poznaniu a Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza, tym razem pod tytułem „Zdarzenia – ludzie – instytucje w Polsce Ludowej. Teoria i praktyka rekonstrukcji historycznej".

Archiwum i pion naukowy IPN wraz z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych zorganizowały w Warszawie międzynarodową konferencję naukową „Polonica w instytucjach zagranicznych – badanie dziejów polskiej emigracji politycznej 1939–1990", nad którą patronat objęło Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Pion archiwalny w Warszawie wraz z Archiwum Państwowym w Warszawie, Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych, Instytutem Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego oraz Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli brał też udział w przygotowaniu ogólnopolskiej konferencji archiwistów i historyków „Educare necesse est – ale jak i dlaczego?" poświęconej znaczeniu archiwów w szeroko pojętej edukacji. Archiwum IPN w Warszawie wspólnie z Muzeum Historii Żydów Polskich – „Polin" oraz Muzeum Holocaustu w Waszyngtonie (USHMM) przeprowadziło warsztaty dotyczące dokumentacji zawartej w bazie Międzynarodowej Służby Poszukiwawczej (ITS) w Bad Arolsen, których celem było propagowanie zasobu tej instytucji wśród badaczy zajmujących się historią II wojny światowej.

Pracownicy pionu archiwalnego uczestniczyli również w przygotowaniu kilku innych konferencji: „Represje komunistyczne wobec żołnierzy Armii Krajowej" (Delegatura IPN w Kielcach, Muzeum Okręgowe w Sandomierzu), „Różańce z Gusen" (AIPN), „Cichociemni i ich żołnierze na ziemi świętokrzyskiej" (Komenda Wojewódzka Policji w Kielcach, Delegatura IPN w Kielcach, Światowy Związek Żołnierzy AK – Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury"–„Nurt"), „Wrzesień 1939 r. z perspektywy służb specjalnych II Rzeczypospolitej" (Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, AIPN), „Niezłomni–Wierni Bogu i Ojczyźnie" (Archidiecezja Łódzka, AIPN), „Między Olsztynem a Budapesztem. Polacy i Węgrzy 1956" (Delegatura IPN w Olsztynie i Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki), „Ruchy społeczne w systemach demokratycznych i niedemokratycznych" (Wydział Nauk Społecznych KUL oraz AIPN), „Paszporty wczoraj i dziś. 25 lat wydawania paszportów przez wojewodów, 10 lat wydawania paszportów biometrycznych" (MSWiA, IPN i PWPW).

Archiwiści uczestniczyli aktywnie w działalności popularyzującej zasób Instytutu skierowanej do masowego odbiorcy. Jak co roku włączyli się oni do ogólnopolskiej akcji Noc Muzeów (14/15 maja). Jest to jedyna w roku okazja, kiedy każdy zainteresowany może zobaczyć od środka, jak funkcjonuje archiwum IPN. W Warszawie po raz drugi zwiedzającym udostępniono siedzibę przy ul. Kłobuckiej 21. Przewodnim tematem imprezy były losy Żołnierzy Niezłomnych, a także znanych w PRL piosenkarzy, aktorów i pisarzy. W związku z imprezą przygotowano wystawę „Śladami Cichociemnych", przybliżającą biografie Andrzeja Czaykowskiego, Hieronima Dekutow-

skiego, Stefana Górskiego, Witolda Uklańskiego, Bolesława Kontryma i Czesława Rossińskiego. W oddziałach i delegaturach stałe punkty imprezy, takie jak zwiedzanie magazynów archiwalnych, specjalistycznych pracowni i informowanie o zasadach udostępniania dokumentów, również wzbogacono o wystawy, prezentacje ciekawych dokumentów i projekcje filmów.

Archiwum w Warszawie prowadziło jedno z dwóch stoisk Instytutu podczas XX Pikniku Naukowego Polskiego Radia i Centrum Nauki Kopernik odbywającego się 7 maja na Stadionie Narodowym w Warszawie. Nawiązując do tematu imprezy – związków nauki ze zdrowiem – archiwiści ukazali m.in. nowoczesne metody „uzdrawiania" dokumentów, czyli działania konserwatorskie. Archiwum IPN wzięło także udział w VII Warszawskim Pikniku Archiwalnym organizowanym przez Polską Akademię Nauk w Warszawie i Polskie Towarzystwo Archiwalne. W tej edycji zgodnie z jej hasłem pracownicy AIPN przedstawili m.in. projekt Instytutu „Patroni Naszych Ulic".

Archiwiści w oddziałach i delegaturach Instytutu również brali czynny udział w lokalnych działaniach mających na celu popularyzację zasobu i działalności IPN. OAIPN w Katowicach zaprezentowało swoją działalność podczas Dni Przedsiębiorczości. OAIPN w Lublinie koordynowało działania w ramach obchodów 35. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego. Przy współpracy z Miejskim Ośrodkiem Kultury w Świdniku zorganizowano m.in. rekonstrukcję historyczną oraz koncert zespołu „Forteca". Pracownicy poznańskiego archiwum włączyli się w obchody Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych, uczestnicząc m.in. w przygotowaniu i otwarciu wystawy wraz z okolicznościową prelekcją w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Lesznie. Archiwum w Szczecinie uczciło obchody Międzynarodowego Dnia Archiwów, organizując wraz z archiwum Zachodniopomorskiego Urzędu Wojewódzkiego oraz Archiwum Państwowym w Szczecinie grę miejską „@archiwa wokół nas", połączoną z możliwością zwiedzania tych instytucji. 24–27 maja Delegatura IPN wzięła udział w Bydgoskim Festiwalu Nauki, podczas którego zwiedzający archiwum mogli zapoznać się z tajnikami pracy archiwistów oraz obejrzeć wystawę przygotowaną specjalnie na tę okazję.

Do dorobku archiwistów zaliczyć należy również współtworzenie wystaw, spośród których wymienić można ekspozycje: „Kraj Rad. Fasada i terror", przygotowaną przez pracownika AIPN w Warszawie we współpracy z OIPN we Wrocławiu w ramach projektu „Europejska Stolica Kultury – Wrocław 2016", wystawy: „Niezłomni – Wierni Bogu i Ojczyźnie (księża diecezji łódzkiej wyzwoleni z KL Dachau 29 IV 1945 r.)" prezentowaną w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (AIPN w Warszawie), „Harcerstwo niepokorne w sztafecie pokoleń walki o Niepodległość" (ZHR, OAIPN w Krakowie), „Zapomniany Maj '66. Milenijna konfrontacja na ulicach Gdańska" (OAIPN w Gdańsku). Archiwum IPN w Warszawie współuczestniczyło w przygotowaniu i sprawowało nadzór konserwatorski nad wystawą oryginałów dokumentów w Pałacu Prezydenckim w związku z obchodami 40-lecia KOR.

W 2016 r. odbyło się w Centrum Edukacyjnym IPN im. Janusza Kurtyki sześć kolejnych spotkań z cyklu „Laboratorium_archiwalne_1.0". Warsztaty te w niekonwencjonalny sposób i w nowych kontekstach ukazywały zasób IPN. O wybranych zbiorach dyskutowali historycy i archiwiści, specjaliści z różnych dziedzin nauk społecznych oraz świadkowie epoki. Wśród poruszanych tematów znalazły się takie zagadnienia, jak m.in. archiwum ciechanowskiego gestapo, rekonstrukcja podartych akt, wykorzystanie komputerów przez SB.

Zarówno AIPN w Warszawie, jak i archiwa w oddziałach oraz delegaturach prowadziły we współpracy z pionem edukacyjnym lekcje archiwalne, podczas których uczniowie i studenci mogli poznać specyfikę źródeł historycznych z zasobu IPN. Działania edukacyjne Archiwum w Warszawie zyskały nowy wymiar dzięki nawiązaniu współpracy z Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli. W 2016 r. w Archiwum IPN przy ul. Kłobuckiej 21 w Warszawie odbyły się pierwsze dwa spotkania z cyklu warsztatów metodycznych dla nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie. Mają one służyć podniesieniu kompetencji nauczycieli i edukatorów w zakresie wykorzystania w ich pracy niepublikowanych źródeł archiwalnych oraz umiejętności

ich krytyki. Uczestnicy warsztatów mają też możliwość zwiedzania magazynów i pracowni archiwalnych, zapoznają się z ciekawymi dokumentami z zasobu Instytutu ukazującymi różne aspekty życia codziennego w PRL. Efektem zajęć są opracowane przez nauczycieli scenariusze lekcyjne.

Archiwiści prowadzili działalność popularyzatorską, udzielając ponad 200 wywiadów w środkach masowego przekazu oraz pomagając w realizacji materiałów dla radia i telewizji. Pełnili także funkcję konsultantów merytorycznych filmów dokumentalnych i fabularnych, w tym m.in. *Wołynia* w reż. W. Smarzowskiego (dr Leon Popek z Oddziału w Lublinie). W okresie sprawozdawczym Archiwum IPN w Warszawie współpracowało przy realizacji serii programów: „Z filmoteki bezpieki" emitowanej przez TV Republika, „Historia dla ciebie" (TVP 1). W Sekcji Opracowywania Dokumentacji Audiowizualnej opracowano też filmy promocyjne „Szlakiem wniosku" i „Archiwum IPN" – oba w wersjach angielskiej i polskiej. Archiwiści prowadzą cykliczne audycje radiowe bądź w nich uczestniczą, m.in. „Białe plamy" w Programie III Polskiego Radia, „W szczerym polu biały krzyż" w Radiu Kielce SA, „Historyczny leksykon IPN. Miejsca – ludzie – wydarzenia" w Radiu Olsztyn.

Pracownicy pionu archiwalnego występowali podczas konferencji naukowych, wygłaszając około 120 referatów oraz zaprezentowali ponad 200 prelekcji i wykładów o charakterze popularyzatorskim.

4.6. Obsługa bieżąca

W Centrali IPN w Warszawie obsługę kancelaryjną oraz zaopatrzenie w sprzęt komputerowy, techniczny, materiały informatyczne, kancelaryjno-biurowe, środki czystości i odzież ochronną pracowników zapewnia Wydział Obsługi Bieżącej.

W omawianym okresie sprawozdawczym do Kancelarii AIPN obsługiwanej przez Sekcję Obsługi Kancelaryjnej i Organizacji wpłynęło 80 830 pism (53 789 to wpływ korespondencji z zewnątrz, a 27 041 to korespondencja wewnętrzna). Wysłano 72 244 pisma (43 805 to pisma wysłane na zewnątrz, natomiast 28 439 to pisma przesyłane wewnątrz Instytutu). W oddziałach i delegaturach pracownicy obsługi kancelaryjnej pionu archiwalnego przyjęli 230 323 pisma i wysłali 199 122 pisma. Warto zaznaczyć, że w skali całego kraju liczba pism przechodzących przez kancelarie pionu archiwalnego wzrosła o ok. 14 proc. w stosunku do 2015 r.

W strukturze Wydziału Obsługi Bieżącej funkcjonuje też Sekcja Nadzoru, Analiz i Sprawozdań. W 2016 r. jej pracownicy przeprowadzili kontrole w 15 jednostkach organizacyjnych (oddziałach i delegaturach Instytutu), podczas których sprawdzeniu podlegały przede wszystkim: realizacja zadań przez komórki informacji i sprawdzeń, gromadzenie i przechowywanie dokumentacji w archiwach zakładowych, digitalizacja zasobu archiwalnego, realizacja zadań związanych z ustawą z dnia 20 marca 2015 r. o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych (Dz.U. z 2015 r., poz. 693), a także realizacja wniosków o udostępnienie dokumentów na podstawie przepisów ustawy o IPN oraz wniosków służbowych pracowników Instytutu.

W omawianym okresie przygotowano analizy i prowadzono korespondencję w 80 sprawach dotyczących m.in. skarg wnioskodawców, wniosków o udostępnienie informacji w trybie informacji publicznej oraz wątpliwości w interpretacji obowiązujących przepisów. Przygotowano ponadto 12 projektów przepisów wewnętrznych dotyczących działalności Archiwum IPN (projekty zarządzeń Prezesa IPN i umów o współpracy z podmiotami zewnętrznymi), a 39 projektów przeanalizowano i zaopiniowano.

Pracownicy wydziału koordynowali organizację 174 transportów akt (17 797 j.a.) do oddziałów i delegatur IPN oraz przesyłkę elektronicznych kopii ponad 21 tys. materiałów archiwalnych. Sekcja zajmowała się również koordynacją organizacji szkoleń dla pracowników Archiwum. Łącznie w 2016 r. zorganizowano 8 szkoleń, którymi objęto 541 pracowników.

Pracownicy WOB współuczestniczyli też w organizacji wydarzeń promujących działalność pionu archiwalnego (Piknik Naukowy, Noc Muzeów, konferencja „Educare necesse est – ale jak

i dlaczego?", wizyt w archiwum uczniów, studentów i pracowników instytucji oświatowych i kulturalnych, organizacji warsztatów dla nauczycieli we współpracy z Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli). W związku z popularyzacją zasobu i zadań AIPN zaprojektowano graficznie materiały informacyjne (plakaty, ulotki).

4.7. Archiwum IPN – dane statystyczne

Tabela 1. Liczba spraw, wniosków, kwerend, zapytań*

	Liczba spraw wpływających	Liczba spraw zrealizowanych ostatecznie
AIPN	92 212	91 818
Białystok	22 409	22 654
Gdańsk	23 342	23 157
Katowice	22 820	22 930
Kraków	24 708	24 502
Lublin	21 589	20 990
Łódź	22 242	22 009
Poznań	23 389	22 627
Rzeszów	22 728	22 300
Szczecin	23 044	22 864
Warszawa	8 907	8 771
Wrocław	27 501	27 177
Delegatura Bydgoszcz	19 698	18 594
Delegatura Kielce	18 811	18 731
Delegatura Olsztyn	1 099	1 016
Delegatura Opole	266	247
Delegatura Radom	18 065	18 108
Razem	392 830	388 495

* Powyższe dane zawierają: wnioski o udostępnienie dokumentów realizowane przez komórki udostępniania, wnioski o przyznanie odznaczenia KWiS, kwerendy przeprowadzane w związku z realizacją tzw. ustawy dezubekizacyjnej, zapytania kierowane do komórek informacji i sprawdzeń oraz zapytania i sprawy realizowane przez Sekcję Obsługi Zbioru Wyodrębnionego AIPN.

Tabela 2. Liczba zapytań

Oddział	Liczba zapytań wpływających					Liczba zapytań zrealizowanych				
	ogółem	służby specjalne	Biuro Lustracyjne i OBL	Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu i OKŚZpNP	Wydziały, sekcje i referaty pionu archiwalnego*	ogółem	służby specjalne	Biuro Lustracyjne i OBL	Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu i OKŚZpNP	Wydziały, sekcje i referaty pionu archiwalnego
AIPN**	75 505	23 635	23 580	19	28 271	75 365	23 027	21 000	23	31 315
Białystok	17 999	46	13 477	0	4 476	18 296	47	13 794	0	4 455
Gdańsk	18 341	0	13 181	0	5 160	18 217	0	13 087	0	5 130
Katowice	17 328	215	11 840	64	5 209	17 291	213	11 792	57	5 229
Kraków	19 744	10	12 890	0	6 844	19 561	10	12 774	0	6 777
Lublin	17 777	9	13 122	0	4 646	17 240	7	12 607	0	4 626
Łódź	18 257	36	12 821	117	5 283	18 168	36	12 821	107	5 204
Poznań	19 171	3	13 172	0	5 996	18 299	3	12 649	0	5 647
Rzeszów	18 703	16	13 306	0	5 381	18 311	17	12 862	0	5 432
Szczecin	18 493	0	13 142	0	5 351	18 262	0	12 955	0	5 307
Wrocław	21 728	37	13 545	0	8 146	21 631	37	13 250	0	8 344
Delegatura Bydgoszcz	17 111	2	12 692	0	4 417	16 025	2	11 929	0	4 094
Delegatura Kielce	17 134	0	13 152	0	3 982	17 109	0	13 200	0	3 909
Delegatura Olsztyn	373	0	287	0	86	373	0	287	0	86
Delegatura Radom	16 194	0	13 006	0	3 188	16 319	0	13 131	0	3 188
Razem	313 858	24 009	193 213	200	96 436	310 467	23 399	188 138	187	98 743

* Sprawy realizowane na rzecz innych podmiotów niż służby specjalne i BL oraz OBL są przekazywane do komórek informacji i sprawdzeń za pośrednictwem WU, referatów i sekcji udostępniania.
** Obejmuje dane WIiS oraz Sekcji Obsługi Zbioru Wyodrębnionego w WZZA.

Tabela 3. Stan zasobu archiwalnego

Oddział	Stan zasobu na 31 grudnia 2016 r. (w mb)															
	UOP (zlikwidowany) ABW	AW	*WSI (zlikwidowane)* SKW SWW	MSW	Policja	Policja (materiały paszportowe)	Więziennictwo	OKŚZpNP	Archiwa państwowe	Archiwa wojskowe	Straż Graniczna	Organy administracji publicznej	Sądy i prokuratury powszechne	Sądy i prokuratury wojskowe	Dary i kolekcje prywatne	**Razem**
AIPN*	7 382,49	279,71	1 357,88	7 300,32	302,17	7 405,90	166,95	1 926,77	145,66	1 706,22	930,69	1 963,75	156,25	138,43	91,46	31 254,65
Białystok	535,78	0,00	0,00	0,00	340,41	1 796,31	24,86	27,29	97,35	226,56	25,00	149,77	103,10	9,36	16,73	3 352,53
Gdańsk	375,27	0,00	0,00	37,03	604,61	2 298,22	62,72	59,36	11,09	166,39	16,72	70,65	65,00	2,78	28,05	3 797,89
Katowice	1 306,98	0,00	0,00	130,81	453,88	9 035,60	133,32	28,24	76,72	73,43	20,04	261,72	331,07	0,01	13,03	11 864,85
Kraków	771,46	0,00	0,00	37,25	451,88	4 016,40	55,61	102,32	128,75	86,35	13,08	505,82	66,90	2,13	70,02	6 307,97
Lublin	544,37	0,00	0,00	0,00	385,29	1 655,12	21,69	63,49	11,00	161,04	6,58	13,40	129,18	0,00	18,29	3 009,45
Łódź	376,53	0,00	0,00	0,00	467,64	2 855,61	53,66	206,90	20,68	28,76	0,00	136,01	147,21	2,37	10,69	4 306,06
Poznań	645,90	0,00	0,00	0,20	302,21	3 151,82	74,61	85,19	0,47	41,12	18,14	497,41	122,66	7,01	55,07	5 001,81
Rzeszów	353,27	0,00	0,00	22,91	174,50	2 032,71	35,91	43,89	60,00	25,47	5,25	137,42	67,08	0,00	14,57	2 972,98
Szczecin	490,13	0,58	0,00	59,05	300,16	1 925,30	118,80	27,72	11,26	108,65	9,15	223,37	119,48	1,01	26,51	3 421,17
Wrocław	1 561,29	0,22	0,00	0,00	658,43	5 759,91	169,89	119,47	29,99	144,43	38,83	1 077,30	259,18	18,04	49,45	9 886,43
Delegatura Bydgoszcz	479,34	0,22	0,04	27,36	345,63	1 687,01	73,97	90,10	3,25	104,94	0,00	281,91	515,74	42,14	12,31	3 663,96
Delegatura Kielce	378,35	0,00	0,00	27,00	86,93	788,18	5,73	17,90	21,01	23,79	0,00	393,38	74,75	0,00	7,62	1 824,64
Delegatura Olsztyn	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	151,97	5,12	0,00	13,61	0,00	0,00	104,74	0,00	3,90	279,34
Delegatura Radom	196,60	0,00	0,00	7,61	52,32	325,25	4,50	0,00	0,00	0,42	0,00	159,70	58,57	0,00	7,69	812,66
Razem	15 397,76	280,73	1 357,92	7 649,54	4 926,06	44 733,34	1 154,19	2 803,76	617,23	2 911,18	1 083,48	5 871,61	2 320,91	223,28	425,40	91 756,39

* Łączna wielkość zasobu AIPN w Warszawie obejmuje również jednostki, które zostaną przeniesione do archiwów oddziałowych.

Tabela 4. Cyfrowe Archiwum i Inwentarz archiwalny IPN

Oddział	Cyfrowe Archiwum*				Inwentarz archiwalny IPN**
	Opisy j.a. – rekordy dodane	Opisy j.a. – rekordy edytowane	Opisy j.a. – rekordy zweryfikowane	Wprowadzone indeksy osobowe	Liczba rekordów przekazanych
AIPN	27 450	8 570	40 634	204 190	28 131
Białystok	2 943	16 654	20 327	205 847	19 658
Gdańsk	4 533	26 794	34 267	85 346	25 372
Katowice	4 540	9 622	16 655	40 951	14 411
Kraków	3 248	19 778	23 176	28 180	15 485
Lublin	4 860	13 974	22 035	22 106	15 625
Łódź	756	23 300	30 248	36 561	19 661
Poznań	6 803	17 966	24 777	30 780	18 551
Rzeszów	4 053	12 229	16 790	21 125	13 552
Szczecin	2 463	16 193	20 014	26 661	16 294
Wrocław	2 733	22 834	25 585	51 068	15 364
Delegatura Bydgoszcz	3 560	16 324	20 098	37 261	12 685
Delegatura Kielce	2 170	4 585	6 932	6 205	3 476
Delegatura Olsztyn	876	1 015	1 891	2 966	1 983
Delegatura Radom	621	598	1 490	4 356	7 586
Razem	71 609	210 436	304 919	803 603	227 834

* Liczba opisów jednostek archiwalnych oraz rekordów indeksu osobowego wprowadzonych, wyedytowanych i zweryfikowanych w systemie „Cyfrowe Archiwum" w 2016 r.
** Liczba opisów j.a. przekazanych do publicznego „Inwentarza archiwalnego IPN" w 2016 r.

Tabela 5. Digitalizacja – wykonanie kopii wzorcowych*

Oddział	Rodzaj dokumentacji	j.a./obrazy	GB
AIPN	dokumentacja aktowa	9820	24 194,94
	mikrofilmy i mikrofisze	1939	6 204,40
	dokumentacja fotograficzna	8911	301,20
	dokumentacja filmowa	38	1 509,12
	dokumentacja dźwiękowa	183	458,94
Białystok	dokumentacja aktowa	1024	1 773,48
	mikrofilmy i mikrofisze	4214	1 350,88
	dokumentacja fotograficzna	169	2,81
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	0	0,00
Gdańsk	dokumentacja aktowa	2289	3 826,49
	mikrofilmy i mikrofisze	0	0,00
	dokumentacja fotograficzna	5969	79,72
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	45	136,30

Oddział	Rodzaj dokumentacji	j.a./obrazy	GB
Katowice	dokumentacja aktowa	2157	4 818,89
	mikrofilmy i mikrofisze	639	153,69
	dokumentacja fotograficzna	1002	13,41
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	0	0,00
Kraków	dokumentacja aktowa	1017	2 582,52
	mikrofilmy i mikrofisze	123	108,79
	dokumentacja fotograficzna	1580	25,60
	dokumentacja filmowa	1	2,72
	dokumentacja dźwiękowa	1	2,00
Lublin	dokumentacja aktowa	1071	3 744,36
	mikrofilmy i mikrofisze	77	33,72
	dokumentacja fotograficzna	100	1,61
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	0	0,00
Łódź	dokumentacja aktowa	2717	4 033,59
	mikrofilmy i mikrofisze	199	1,40
	dokumentacja fotograficzna	4385	34,69
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	0	0,00
Poznań	dokumentacja aktowa	1449	2 878,60
	mikrofilmy i mikrofisze	25	1,61
	dokumentacja fotograficzna	263	12,95
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	0	0,00
Rzeszów	dokumentacja aktowa	1471	3 173,95
	mikrofilmy i mikrofisze	0	0,00
	dokumentacja fotograficzna	513	22,51
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	0	0,00
Szczecin	dokumentacja aktowa	1676	5 363,48
	mikrofilmy i mikrofisze	15	14,38
	dokumentacja fotograficzna	299	3,69
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	12	13,06
Warszawa	dokumentacja aktowa	1598	4 615,38
	mikrofilmy i mikrofisze	120	55,41
	dokumentacja fotograficzna	0	0,00
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	0	0,00

Oddział	Rodzaj dokumentacji	j.a./obrazy	GB
Wrocław	dokumentacja aktowa	4966	11 638,48
	mikrofilmy i mikrofisze	2	0,88
	dokumentacja fotograficzna	240	4,43
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	9	19,40
Del. Bydgoszcz	dokumentacja aktowa	1 405	3 630,32
	mikrofilmy i mikrofisze	0	0,00
	dokumentacja fotograficzna	1 544	42,89
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	0	0,00
Del. Kielce	dokumentacja aktowa	693	1 407,77
	mikrofilmy i mikrofisze	126	71,97
	dokumentacja fotograficzna	0	0,00
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	0	0,00
Del. Olsztyn	dokumentacja aktowa	250	503,48
	mikrofilmy i mikrofisze	0	0,00
	dokumentacja fotograficzna	0	0,00
	dokumentacja filmowa	0	0,00
	dokumentacja dźwiękowa	0	0,00
Del. Radom	dokumentacja aktowa	234	695,53
	mikrofilmy i mikrofisze	6	3,60
	dokumentacja fotograficzna	0	0,00
	dokumentacja filmowa	1	0,73
	dokumentacja dźwiękowa	0	0,00
Razem	dokumentacja aktowa	33 837	78 881,27
	mikrofilmy i mikrofisze	7 485	8 000,73
	dokumentacja fotograficzna	24 975	545,51
	dokumentacja filmowa	40	1 512,57
	dokumentacja dźwiękowa	250	629,70

* Skanowana dokumentacja aktowa jest zapisywana w trzech rodzajach plików, tj. w plikach wzorcowych tiff dla każdej skanowanej karty, strony lub klatki mikrofilmu, w pliku użytkowym PDF – wykonanym dla całej skanowanej jednostki archiwalnej oraz jako elektroniczna karta inwentarzowa w postaci pliku XML. Standard skanowania dokumentacji aktowej zakłada wykonywanie kopii wzorcowych przy zachowaniu rozdzielczości 300 dpi, 24-bitowej głębi kolorów oraz zapis danych w formacie tiff. Skanowanie dokumentacji fotograficznej odbywa się przy zachowaniu formatu tiff, rozdzielczości 600 dpi oraz 24-bitowej głębi kolorów dla zdjęć kolorowych i 8-bitowej dla zdjęć czarno-białych. Obrazy cyfrowe fotografii otrzymują rozmiar nie mniejszy niż 13 na 18 cm.

** W przypadku dokumentacji fotograficznej liczba digitalizowanych jednostek jest podawana w obrazach.

Tabela 6. Reprografia

Oddział	Kserokopie (karty)	Skany dokumentacji aktowej			Wydruki (karty)
		j.a.	pliki	Liczba CD i DVD	
AIPN	270	258	3 289	1 413	70 829
Białystok	26 953	1 458	3 273	80	29 293
Gdańsk	12 834	1 142	3 613	192	27 888
Katowice	365	352	3 658	309	65 024
Kraków	26 695	1 000	44 048	144	10 061
Lublin	0	459	87 007	109	0
Łódź	39 347	257	5 495	44	41 474
Poznań	19 935	437	1 503	87	18 544
Rzeszów	14 620	235	957	40	14 020
Szczecin	6 807	1 087	1 253	94	13 257
Warszawa	40 594	1 182	34 444	1 274	117 523
Wrocław	3 446	5 163	599 896	143	38 444
Delegatura Bydgoszcz	0	543	42 963	472	17 660
Delegatura Kielce	1 918	111	1 901	6	5 628
Delegatura Olsztyn	2 712	64	0	24	797
Delegatura Opole	5 130	0	0	0	6 363
Delegatura Radom	3 810	87	6 150	18	0
Razem	205 436	13 835	839 450	4 449	476 805

* Dotyczy kopii wykonanych wyłącznie na bieżące potrzeby w celu udostępnienia użytkownikom (kopie wykonane wg innych standardów niż przewidziane w „Stanowiskowej instrukcji skanowania" oraz zamówienia nieobejmujące całych jednostek archiwalnych).

Tabela 7. Realizacja wniosków o udostępnienie dokumentów (art. 30–35 ustawy o IPN)

Oddział	Wnioski o udostępnienie dokumentów (art. 30 ustawy o IPN)					Wnioski o wydanie kopii dokumentów			Wnioski o wydanie przedmiotów			Wnioski o podanie nazwisk i dalszych danych identyfikujących byłych pracowników, funkcjonariuszy i TW		
	Liczba spraw			Liczba j.a. udostępnionych		Liczba spraw			Liczba spraw			Liczba spraw		
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych	Razem	w tym w formie elektronicznej	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych
Białystok	420	143	370	1 146	23	201	0	201	0	0	0	9	4	7
Gdańsk	535	182	480	2 076	103	351	6	352	0	0	0	8	2	8
Katowice	616	185	570	805	23	294	0	294	0	0	1	13	3	10
Kraków	504	185	457	2 403	40	297	0	298	0	0	0	14	8	8
Lublin	450	220	305	1 413	104	164	0	164	0	0	0	6	138	6
Łódź	390	116	350	987	41	165	0	165	0	0	0	22	0	22
Poznań	404	172	354	781	93	175	0	176	0	0	0	6	6	3
Rzeszów	284	83	260	1 324	2	169	1	168	0	0	0	9	1	8
Szczecin	434	170	374	1 314	296	252	4	248	0	0	0	43	1	46
Warszawa	1 072	269	1 009	3 527	535	779	1	778	2	1	1	18		20
Wrocław	370	155	311	624	347	158	0	158	0	0	0	17	6	11
Delegatura Bydgoszcz	225	78	187	834	28	102	2	102	0	0	0	9	2	7
Delegatura Kielce	142	38	129	236	0	81	0	81	0	0	0	3	1	5
Delegatura Olsztyn	149	1	146	479	1	63	7	56	0	0	0	0	0	0
Delegatura Opole	74	127	66	78	40	22	0	22	0	0	0	0	0	0
Delegatura Radom	85	52	83	265	11	35	0	35	1	0	1	2	2	0
Razem	6 154	2 176	5 451	18 292	1 687	3 308	21	3 298	3	1	3	179	174	161

Tabela 8. Wnioski naukowo-badawcze

Oddział	Liczba spraw (razem krajowych i zagranicznych)			Liczba jednostek archiwalnych udostępnionych	
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie	Razem	w tym w formie elektronicznej
Białystok	224	14	244	2 291	872
Gdańsk	542	160	523	7 696	3 907
Katowice	258	97	556	3 876	2 630
Kraków	878	312	797	9 090	5 428
Lublin	288	47	346	5 503	2 822
Łódź	188	48	195	2 208	1 470
Poznań	533	297	752	3 974	1 118
Rzeszów	187	15	195	2 433	1 309
Szczecin	126	58	135	2 843	2 282
Warszawa	1 566	249	1 599	20 460	8 512
Wrocław	271	144	235	2 329	1 396
Delegatura Bydgoszcz	262	67	256	2 578	1 013
Delegatura Kielce	148	65	149	1 112	366
Delegatura Olsztyn	92	86	32	949	813
Delegatura Opole	79	30	69	2 766	2 133
Delegatura Radom	108	24	108	1 624	870
Razem	5 750	1 713	6 191	71 732	36 941

Tabela 9. Wnioski dziennikarskie

Oddział	Liczba spraw (razem krajowych i zagranicznych)			Liczba jednostek archiwalnych udostępnionych	
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie	Razem	w tym w formie elektronicznej
Białystok	26	2	24	246	35
Gdańsk	173	69	179	1 293	808
Katowice	71	12	70	570	287
Kraków	125	46	116	685	336
Lublin	53	8	49	172	59
Łódź	103	28	77	1 276	643
Poznań	101	33	90	480	243
Rzeszów	49	1	57	504	407
Szczecin	58	38	74	1 293	960
Warszawa	1 533	237	1 435	16 969	5 480

Oddział	Liczba spraw (razem krajowych i zagranicznych)			Liczba jednostek archiwalnych udostępnionych	
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie	Razem	w tym w formie elektronicznej
Wrocław	57	25	42	299	174
Delegatura Bydgoszcz	69	4	74	1 020	137
Delegatura Kielce	51	18	48	321	177
Delegatura Olsztyn	6	8	10	125	91
Delegatura Opole	4	0	5	34	25
Delegatura Radom	24	13	14	91	80
Razem	2 503	542	2 364	25 378	9 942

Tabela 10. Wnioski o udzielenie informacji (art. 36 ust. 4b)*

Oddział	Liczba spraw (razem krajowych i zagranicznych)		
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie
Białystok	24	5	29
Gdańsk	61	41	35
Katowice	27	0	27
Kraków	135	168	287
Lublin	16	2	23
Łódź	67	5	69
Poznań	175	74	129
Rzeszów	11	0	11
Szczecin	44	11	43
Warszawa	49	21	47
Wrocław	18	6	14
Delegatura Bydgoszcz	71	26	58
Delegatura Kielce	86	35	72
Delegatura Olsztyn	0	0	0
Delegatura Opole	2	0	2
Delegatura Radom	1	1	1
Razem	787	395	847

* Dotyczy wniosków badaczy i dziennikarzy o uzyskanie informacji ze znajdujących się w zasobie archiwalnym IPN zbiorów danych, rejestrów i kartotek organów bezpieczeństwa państwa, w tym dotyczących tożsamości tajnych informatorów lub pomocników przy operacyjnym zdobywaniu informacji. W tabeli podano dane łącznie dla naukowców i dziennikarzy.

Tabela 11. Realizacja spraw dla organów wymiaru sprawiedliwości i ścigania

Oddział	Liczba spraw			Liczba j.a. udostępnionych	
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie	Razem	w tym w formie elektronicznej
AIPN	83	4	81	0	0
Białystok	50	2	51	101	31
Gdańsk	90	4	95	357	190
Katowice	121	9	119	893	10
Kraków	161	34	147	629	73
Lublin	46	3	50	100	30
Łódź	74	11	67	131	21
Poznań	69	3	71	275	251
Rzeszów	75	2	78	189	183
Szczecin	66	6	69	150	107
Warszawa	159	9	164	1 035	562
Wrocław	174	30	161	556	482
Delegatura Bydgoszcz	50	2	51	136	7
Delegatura Kielce	19	0	19	18	11
Delegatura Olsztyn	24	1	24	36	11
Delegatura Opole	2	0	2	2	0
Delegatura Radom	32	1	31	67	11
Razem	1 295	121	1 280	4 675	1 980

Tabela 12. Realizacja spraw dla organów administracji publicznej

Oddział	Liczba spraw			Liczba j.a. udostępnionych	
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie	Razem	w tym w formie elektronicznej
AIPN	944	125	864	221	215
Białystok	219	16	214	568	202
Gdańsk	253	18	247	276	189
Katowice	248	37	255	273	96
Kraków	583	130	547	663	47
Lublin	163	38	142	50	32
Łódź	284	31	270	854	529
Poznań	244	16	234	150	102
Rzeszów	90	8	87	0	0
Szczecin	345	27	337	675	370
Warszawa	2 471	548	2 492	6 148	1 317

Oddział	Liczba spraw			Liczba j.a. udostępnionych	
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie	Razem	w tym w formie elektronicznej
Wrocław	591	63	597	435	133
Delegatura Bydgoszcz	80	5	81	177	20
Delegatura Kielce	19	1	18	1	0
Delegatura Olsztyn	7	0	7	0	0
Delegatura Opole	1	0	1	1	1
Delegatura Radom	2	0	2	0	0
Razem	6 544	1 063	6 395	10 492	3 253

Tabela 13. Realizacja spraw dla osób fizycznych*

Oddział	Liczba spraw			Liczba j.a. udostępnionych	
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie	Razem	w tym w formie elektronicznej
AIPN	1 038	194	958	0	0
Białystok	433	96	414	30	4
Gdańsk	363	39	383	101	13
Katowice	412	55	428	186	17
Kraków	359	52	357	35	24
Lublin	491	102	570	20	2
Łódź	362	79	332	212	94
Poznań	348	50	341	93	2
Rzeszów	317	40	299	0	0
Szczecin	318	49	298	120	68
Warszawa	543	33	543	707	58
Wrocław	500	113	460	115	22
Delegatura Bydgoszcz	186	30	178	10	0
Delegatura Kielce	164	17	168	6	0
Delegatura Olsztyn	148	11	137	0	0
Delegatura Opole	3	0	3	0	0
Delegatura Radom	172	70	133	1	0
Razem	6 157	1 030	6 002	1 636	304

* Obejmuje również wnioski składane na podstawie ustawy o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych.

Tabela 14. Realizacja spraw dla pionu śledczego IPN

Oddział	Liczba spraw			Liczba j.a. udostępnionych	
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie	Razem	w tym w formie elektronicznej
AIPN	1 088	234	1 129	2 166	745
Białystok	232	28	220	970	190
Gdańsk	309	12	307	824	197
Katowice	377	73	325	2 332	312
Kraków	158	92	151	1 149	310
Lublin	254	93	221	710	186
Łódź	114	7	108	209	83
Poznań	260	24	257	805	242
Rzeszów	350	24	359	448	69
Szczecin	263	9	279	726	390
Warszawa	3	0	3	50	49
Wrocław	251	48	255	928	394
Delegatura Bydgoszcz	245	15	234	583	109
Delegatura Kielce	59	2	62	85	44
Delegatura Olsztyn	22	3	30	156	16
Delegatura Opole	37	0	37	100	3
Delegatura Radom	139	8	144	154	96
Razem	4 161	672	4 121	12 395	3 435

Tabela 15. Realizacja spraw dla pionów edukacyjnego i badawczego IPN

Oddział	Liczba spraw			Liczba j.a. udostępnionych	
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie	Razem	w tym w formie elektronicznej
AIPN	2 371	383	2 365	9 154	3 422
Białystok	64	2	63	225	125
Gdańsk	152	28	151	951	480
Katowice	151	21	152	813	450
Kraków	321	43	325	1 886	713
Lublin	156	41	150	623	302
Łódź	133	22	118	1 166	745
Poznań	136	32	136	902	400
Rzeszów	310	29	286	1 264	634
Szczecin	410	64	408	1 673	941
Wrocław	133	38	152	1 504	1 440
Delegatura Bydgoszcz	68	6	64	467	189

Oddział	Liczba spraw			Liczba j.a. udostępnionych	
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie	Razem	w tym w formie elektronicznej
Delegatura Kielce	83	1	84	526	110
Delegatura Olsztyn	26	8	42	382	342
Delegatura Opole	30	0	30	68	23
Delegatura Radom	3	0	3	6	3
Razem	4 547	718	4 529	21 610	10 319

Tabela 16. Realizacja spraw dla pionu lustracyjnego IPN

Oddział	Liczba spraw			Liczba j.a. udostępnionych	
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie	Razem	w tym w formie elektronicznej
AIPN	3 313	519	2 957	5 721	474
Białystok	1 457	64	1 472	7 033	1 047
Gdańsk	1 134	27	1 166	3 931	913
Katowice	1 736	96	1 710	3 217	909
Kraków	499	42	485	2 477	198
Lublin	759	72	756	2 274	647
Łódź	1 255	7	1 270	2 013	533
Poznań	852	347	905	4 902	979
Rzeszów	1 477	48	1 458	3 819	1 317
Szczecin	1 249	84	1 329	3 333	1 272
Warszawa	2	0	2	8	8
Wrocław	1 640	140	1 550	5 001	1 505
Delegatura Bydgoszcz	543	28	531	1 865	316
Delegatura Kielce	252	11	244	317	106
Delegatura Olsztyn	21	0	21	25	12
Delegatura Opole	0	0	0	0	0
Delegatura Radom	686	34	677	545	182
Razem	16 875	1 519	16 533	46 481	10 418

Tabela 17. Realizacja spraw dla AIPN, OAIPN i delegatur IPN

Oddział	Liczba spraw			Liczba j.a. wypożyczonych	
	Wpływających	W trakcie realizacji	Zrealizowanych ostatecznie	Razem	w tym w formie elektronicznej
AIPN	2 383	543	2 763	11 968	8 427
Białystok	835	33	844	1 891	1 048
Gdańsk	576	24	568	1 102	1 030
Katowice	914	24	924	1 977	1 566
Kraków	728	66	736	2 015	882
Lublin	838	105	836	2 192	704
Łódź	642	42	621	1 519	1 509
Poznań	688	67	643	1 773	1 347
Rzeszów	533	27	527	1 161	1 084
Szczecin	610	64	621	1 793	1 222
Wrocław	1 203	108	1 228	3 586	3 475
Delegatura Bydgoszcz	518	15	521	1 108	1 098
Delegatura Kielce	478	52	445	1 370	821
Delegatura Olsztyn	92	13	86	211	112
Delegatura Radom	507	31	512	393	203
Razem	11 545	1 214	11 875	34 059	24 528

Tabela 18. Działalność czytelni akt

Oddział	Liczba wizyt	Liczba udostępnionych j.a.	
		Razem	w tym w formie elektronicznej
AIPN *	351	4 769	701
Białystok	1 160	9 184	1 883
Gdańsk	1 164	13 485	6 007
Katowice	1 227	8 921	3 632
Kraków	1 714	18 050	6 713
Lublin	654	6 203	3 533
Łódź	719	4 772	2 353
Poznań	906	8 955	2 555
Rzeszów	664	4 780	1 750
Szczecin	661	5 437	3 591
Warszawa	4 691	38 781	15 325
Wrocław	544	4 326	2 798
Delegatura Bydgoszcz	696	5 518	1 318

Delegatura Kielce	533	2 280	635
Delegatura Olsztyn	611	3 237	1 992
Delegatura Opole	317	3 290	2 244
Delegatura Radom	356	2 015	993
Razem	16 968	144 003	58 023

* Pracownia Naukowa, w której udostępniane są materiały archiwalne pracownikom IPN realizującym wnioski służbowe, a od września również osobom prywatnym, w ramach realizacji wniosków, o których mowa w ustawie o IPN oraz w ustawie lustracyjnej.

5. Działalność popularyzatorska i edukacyjna

W związku z nowelizacją ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu z 29 kwietnia 2016 r., która weszła w życie 16 czerwca 2016 r., dotychczas funkcjonujące Biuro Edukacji Publicznej zostało przekształcone w dwa oddzielne biura: Biuro Edukacji Narodowej zajmujące się działalnością edukacyjną i popularyzacją wiedzy o najnowszej historii Polski i Biuro Badań Historycznych, którego działania zostały opisane w rozdziale 6.

Za działania popularyzatorskie i edukacyjne w IPN odpowiadał Wydział Edukacji Historycznej w Biurze Edukacji Publicznej (Centrala), referaty edukacyjne w oddziałowych biurach edukacji publicznej, a także edukatorzy zatrudnieni w delegaturach oddziałów IPN. Ich praca jest kontynuowana przez edukatorów z Biura Edukacji Narodowej (Centrala), oddziałowe biura edukacji narodowej i pracowników pionów edukacyjnych w delegaturach IPN.

Wszystkie działania miały na celu wspieranie kształcenia Polaków z zakresu historii najnowszej oraz upowszechnianie w kraju i poza jego granicami wiedzy na określonym przez ustawę o IPN okresie historii Polski. Trzeba zaznaczyć, że na mocy ustawy z 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu zmienił się zakres czasowy zainteresowania IPN. Cezura początkowa została przeniesiona z 1 września 1939 r. na 8 listopada 1917 r. Co za tym idzie, został poszerzony okres, który obejmują działania popularyzatorskie i edukacyjne.

W ramach działań popularyzatorskich i edukacyjnych realizowano m.in. lekcje, zajęcia muzealne, warsztaty dla nauczycieli, wykłady, seminaria, konwersatoria, konkursy, rajdy; przygotowywano wystawy, koncerty, filmy i spoty telewizyjne, prezentacje, przeglądy filmowe, gry planszowe, portale edukacyjne, teki edukacyjne itp. Miesięcznie organizowano przynajmniej kilkadziesiąt różnorodnych inicjatyw skierowanych do szerokiego kręgu odbiorców, w szczególności zaś do środowisk szkolnych, akademickich i kombatanckich w Polsce i poza jej granicami.

Część działań edukacyjnych IPN ma charakter stały i jest cyklicznie powtarzana w ramach kalendarza najważniejszych rocznic historycznych i kalendarza szkolnego. Wiele szkół w Polsce i za granicą od lat współpracowało z BEP IPN, bezpośrednio i za pośrednictwem instytucji podległych Ministerstwu Edukacji Narodowej. Nauczyciele uczestniczyli w konferencjach, szkoleniach i wykładach organizowanych przez BEP, a uczniowie brali udział w kolejnych edycjach projektów i konkursów edukacyjnych, które teraz są kontynuowane przez Biuro Edukacji Narodowej. Warto zaznaczyć, że BEP w dużej mierze opierało swoją działalność edukacyjną na współpracy nie tylko z różnego typu placówkami oświatowymi, ale również z władzami samorządowymi, muzeami, fundacjami, stowarzyszeniami, lokalnymi ośrodkami kultury, co zostało omówione w dalszej części sprawozdania.

IPN przekazał kilkanaście tysięcy egzemplarzy swoich publikacji z przeznaczeniem na nagrody dla laureatów konkursów historycznych, uczestników rajdów, biegów historycznych czy uroczystości rocznicowych, ale także jako wyprawki dla najmłodszych polskich uczniów na Litwie. Część z tych wydarzeń, organizowanych najczęściej przez placówki oświatowe lub inne podmioty (fundacje, stowarzyszenia, kluby historyczne), odbywała się – w Polsce i poza jej granicami – pod patronatem IPN.

5.1. Edukacja historyczna

Jednym z głównych celów szeroko rozumianej edukacji historycznej jest dotarcie do jak największej liczby odbiorców z zagadnieniami dotyczącymi najnowszej historii Polski. Dzięki współpracy edukatorów IPN z różnego rodzaju placówkami oświatowymi, szkołami, ośrodkami dla młodzieży ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi, nauczycielami, wychowawcami oraz placówkami doskonalenia zawodowego pedagogów stało się to możliwe. Oferta edukacyjna BEP miała charakter pomocniczy lub uzupełniający w stosunku do programowych działań edukacyjnych tych placówek i w takiej formie była kontynuowana. Działania edukacyjne IPN wspierały szkoły w przekazywaniu młodzieży treści wykraczających poza podstawę programową. Organizowane i prowadzone były lekcje, wykłady, warsztaty, debaty, konwersatoria, seminaria i rajdy oraz gry miejskie związane z miejscami pamięci. Popularność zdobywały debaty oksfordzkie, biegi uliczne czy turnieje gier. Prezentowane były wystawy historyczne, którym towarzyszą lekcje, warsztaty i wykłady. Pracownicy przygotowywali i prowadzili ogólnopolskie i regionalne konkursy historyczne i projekty edukacyjne dla uczniów, nauczycieli, studentów oraz innych odbiorców, a także różnorodne formy doskonalenia zawodowego nauczycieli. Edukatorzy IPN zapraszani byli także przez inne instytucje edukacyjne, organizacje pozarządowe i władze samorządowe do poprowadzenia zajęć merytorycznych. W ramach Programu Polonijnego BEP, a następnie BEN IPN kontynuowana była ścisła współpraca z polskimi ośrodkami edukacyjnymi oraz kulturalnymi poza granicami kraju, dzięki czemu możliwe stało się upowszechnianie wiedzy o najnowszej historii Polski nie tylko w środowiskach polonijnych, ale także wśród cudzoziemców. Pracownicy edukacyjni IPN współpracowali też aktywnie z różnymi mediami zainteresowanymi popularyzacją historii najnowszej, jak również z władzami samorządowymi, muzeami, fundacjami, stowarzyszeniami, organizacjami harcerskimi czy kombatantami, starając się odpowiadać na ich potrzeby.

BEP i BEN IPN współpracowały z licznymi placówkami muzealnymi (m.in. z Muzeum Powstania Warszawskiego, Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL, Muzeum Więzienia Pawiak, Muzeum Katyńskim, Muzeum Wojska Polskiego, Zamkiem Królewskim w Warszawie – Muzeum. Rezydencją Królów i Rzeczypospolitej, muzeami w byłych niemieckich obozach koncentracyjnych), krajowymi i zagranicznymi instytucjami podejmującymi stałe lub doraźne działania popularyzujące historię najnowszą, szczególnie w jej aspekcie edukacyjnym (m.in. Instytutem Yad Vashem, European Association of History Educators EUROCLIO, Stowarzyszeniem „Wspólnota Polska", Instytutem im. Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, organizacjami harcerskimi, Światowym Związkiem Żołnierzy Armii Krajowej, Stowarzyszeniem Rodzina Katyńska). Współpraca ta dotyczyła przede wszystkim wspólnych przedsięwzięć (konferencje metodyczne, projekty, konkursy, wystawy) oraz udziału przedstawicieli IPN jako prelegentów w konferencjach organizowanych przez te ośrodki.

Ważnym przedsięwzięciem zwiększającym możliwość docierania do szerokiego grona odbiorców było tworzenie sieci „Przystanków Historia", wzorowanych na istniejącym od 2006 r. w Warszawie Centrum Edukacyjnym IPN im. Janusza Kurtyki „Przystanek Historia". Na podobnych zasadach jak w Warszawie, tj. w stałej i własnej siedzibie, od września 2015 r. działa „Przystanek" w Katowicach oraz od września 2016 r. w Kielcach. Spotkania odbywają się tam kilka lub nawet kilkanaście razy w miesiącu. Oprócz tego „Przystanki Historia" istnieją w większych miastach, gdzie IPN ma oddziały, takich jak Wrocław i Poznań, albo w mniejszych miejscowościach, gdzie działalność „Przystanków" koordynują pracownicy oddziałów lub delegatur. W takich sytuacjach miejsca IPN użyczają domy kultury, muzea, archiwa i biblioteki.

Rozpoczęto też pilotaż programu zagranicznej edycji „Przystanków Historia". W jego ramach, oprócz istniejącego już wcześniej „Przystanku" w Wilnie, w maju przeprowadzono działania edukacyjne na Ukrainie: w Łucku, Równem i Ostrogu.

W „Przystankach" odbywają się adresowane do szerokiego grona odbiorców, zwłaszcza tych znajdujących się poza systemem edukacji, działania, takie jak: prezentacje wystaw, warsztaty, wy-

kłady popularnonaukowe, cykle seminaryjne, pokazy filmów połączone z dyskusją czy promocje książek historycznych.

W działalności edukacyjnej IPN stale już są obecne rocznice: 1 marca – Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych oraz 13 grudnia – rocznica wprowadzenia stanu wojennego. W 2016 r. szczególny nacisk w działaniach edukacyjnych BEP, a potem BEN został położony na rocznice wydarzeń 1956 r., Czerwca '76 oraz powstania Komitetu Obrony Robotników w 1976 r. Wszystkie te trzy rocznice obchodzone były w drugiej połowie roku, czyli już po likwidacji BEP IPN, ale były obecne w działaniach realizowanych jeszcze w ramach Biura Edukacji Publicznej.

5.2. Współpraca z instytucjami zajmującymi się kształceniem nauczycieli i działania edukacyjne skierowane do nauczycieli

Biuro Edukacji Publicznej IPN przez wiele lat stale współpracowało ze strukturami podległymi MEN. Są to przede wszystkim kuratoria, centra doskonalenia nauczycieli oraz ośrodki doradztwa metodycznego.

W 2016 r. kontynuowana była współpraca z instytucjami zajmującymi się wspieraniem polskich nauczycieli pracujących poza granicami kraju – Ośrodkiem Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą oraz Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli Stowarzyszenia „Wspólnota Polska". Utrzymano także współpracę z Yad Vashem w zakresie przygotowywania wspólnych materiałów edukacyjnych i udziału edukatorów IPN w seminariach organizowanych przez Yad Vashem i edukatorów Yad Vashem w seminariach organizowanych przez IPN (sfinalizowanych już w BEN).

Głównymi odbiorcami oferty edukacyjnej byli nauczyciele przedmiotów humanistycznych: historii, wiedzy o społeczeństwie, języka polskiego, religii, wiedzy o kulturze, a także nauczyciele kształcenia zintegrowanego i edukacji przedszkolnej. W ramach doskonalenia zawodowego organizowano konferencje, sesje, wykłady, warsztaty i kursy (w tym metodyczne), wśród których ważne miejsce zajmują cykle seminaryjno-warsztatowe. W trakcie konferencji i spotkań regularnie pojawiają się informacje o propozycjach edukacyjnych IPN. Współpraca z doradcami metodycznymi ma charakter stały. Ważną grupą zainteresowaną propozycjami IPN byli nauczyciele zdobywający kolejny stopień awansu zawodowego.

W październiku Biuro Edukacji Narodowej we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej rozpoczęło ogólnopolski cykl szkoleń dla nauczycieli przedmiotów humanistycznych „Polski wiek XX – losy państwa i narodu". Szkolenia rozpoczęto w miastach w Polsce na ogół we współpracy z miejscowymi kuratoriami oświaty.

W 2016 r. edukatorzy IPN prowadzili wiele szkoleń metodycznych dla nauczycieli historii oraz kultury języka polskiego w szkołach polonijnych (m.in. w Belgii, Grecji, Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych Ameryki, Irlandii i Francji).

Wśród propozycji dla nauczycieli znalazły się:

– konferencje edukacyjne i metodyczne (np. „Naród – Państwo – Kościół. W 1050. Rocznicę Chrztu Polski" zorganizowane we współpracy z MCDN ODN Kraków; seminarium wyjazdowe w Kołobrzegu i Gorzowie Wielkopolskim dla nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych „Historia i społeczeństwo. Dziedzictwo XX wieku" zorganizowane przez OBEP w Szczecinie; ogólnopolska konferencja edukacyjna dla nauczycieli historii oraz historii i społeczeństwa „Militarne aspekty I i II wojny światowej w edukacji historycznej. Rola placówek muzealnych, historycznych filmów i gier edukacyjnych" zorganizowana przez OBEN w Lublinie i Muzeum Fortyfikacji i Broni Arsenał w Zamościu; ogólnopolska konferencja naukowo-edukacyjna „Edukacja w miejscach pamięci. Przestrzeń uświadomiona i doświadczona" zorganizowana przez BEP Centrala wraz z WCDN we Wrocławiu; konferencja edukacyjna „Opór społeczny mieszkańców powiatu bieruńsko-lędzińskiego w czasie stanu wojennego w 35. rocznicę strajku na KWK Ziemowit i KWK Piast" zorganizowana przez OBEN Katowice);

– sesje i wykłady dla uczestników Olimpiady Historycznej oraz ich opiekunów (zorganizowane m.in. przez OBEP w Szczecinie, Lublinie, Poznaniu, Krakowie, Białymstoku);

– wykłady i warsztaty dla uczestników Turnieju Debat Oksfordzkich oraz ich opiekunów (np. w Lublinie, Radomiu, Poznaniu, Łodzi, Białymstoku, Wrocławiu, Gdańsku, Katowicach);

– cykle seminaryjno-warsztatowo-wykładowe (np. „1966 – Te Deum narodu polskiego" we współpracy z Powiatowym Centrum Edukacji w Gorlicach; „Jak uczyć o polskim podziemiu niepodległościowym?" – wspólnie z LSCDN w Lublinie, i podobne spotkania w Chełmie, Szczecinie; seminarium wyjazdowe „Zagłada Żydów" organizowane przez CE „Przystanek Historia" w Warszawie; II edycję seminarium „Warszawski pierścień śmierci" dotyczącą miejsc pamięci związanych z represjami wobec ludności cywilnej realizowaną przez CE „Przystanek Historia" w Warszawie; „Stan wojenny – spojrzenie po 35 latach" we współpracy z Pomorskim Kuratorium Oświaty);

– warsztaty dotyczące zagadnień z historii najnowszej Polski i regionu (np. „Poznański Czerwiec" w Kole; „Fenomen Polskiego Państwa Podziemnego" w Katowicach; „Zbrodnia Katyńska" w Częstochowie, Gdańsku; „Śląsko-dąbrowska Solidarność" w Katowicach, „Polskie podziemie niepodległościowe" w Białymstoku, Suwałkach, Łomży, Gdańsku, Lublinie; „Leszek Biały (1919–1945)" w Bydgoszczy; „Polacy ratujący Żydów w czasie II wojny światowej" i „Represje okupanta niemieckiego na Białostocczyźnie 1941–1943" zrealizowane przez OBEN Białystok, „Zbrodnia Wołyńska" w Częstochowie, Katowicach, Bielsku-Białej);

– warsztaty dotyczące nowoczesnych metod nauczania historii (np. w ramach projektu „Historia w kolorach" odbyły się w Krakowie, Szczecinie, Katowicach, Częstochowie, Gdańsku; „Nie tylko teczki... Wykorzystanie multimediów i obrazu w ofercie edukacyjnej IPN" w Gdańsku; „Udział uczniów w przedsięwzięciach patriotycznych i edukacyjnych – rozwiązania metodyczne" w Oświęcimiu; „O historii w szkole" w Szczecinie);

– kursy i szkolenia przygotowujące do pracy z pakietami edukacyjnymi (np. szkolenie wprowadzające do pracy z teką *Polskie podziemie niepodległościowe 1944–1956* m.in. w Bydgoszczy, Lublinie, Szczecinie, Białymstoku, Łomży, Gdańsku; z teką *Polacy ratujący Żydów* w Olsztynie, Gdańsku; z teką *Z Solidarnością do wolności* w Gdańsku; szkolenie dla nauczycieli wokół materiałów edukacyjnych *Kto tego nie widział nigdy w to nie uwierzy… Zbrodnia Wołyńska. Historia i pamięć* – OBEN w Lublinie);

– szkolenia z grami wydanymi przez IPN, np. w Tarnowie, Koszalinie, Bielsku-Białej, Warszawie; z wykorzystaniem pomocy edukacyjnej „Puzzle edukacyjne IV rozbiór Polski" w Kołobrzegu, Warszawie, Bydgoszczy, Łodzi; „Toruńskie ścieżki pamięci. Wiek XX" w Toruniu; z wykorzystaniem *Wojennej odysei Antka Srebrnego* w Warszawie, Radomiu);

– warsztaty przygotowujące do pracy ze świadkiem historii (np. szkolenie przeprowadzone przez OBEP w Krakowie we współpracy z MCDN ODN w Oświęcimiu; cykle szkoleń w ramach projektu „O tym nie wolno zapomnieć…" w Warszawie);

– akcja edukacyjna dla nauczycieli wokół filmu *Wołyń* – w wielu miastach poprowadzono wykłady dla nauczycieli na temat zbrodni wołyńskiej, które poprzedzały pokazy filmów (m.in. w Bydgoszczy, Gdańsku, Katowicach, Toruniu, Lublinie). Nauczycielom szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych przekazano przy tej okazji materiały edukacyjne *Zbrodnia wołyńska. Historia i pamięć*.

Pracownicy uczestniczyli też w zewnętrznych warsztatach, szkoleniach, debatach, projektach i innych przedsięwzięciach edukacyjnych o zasięgu regionalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym (np. zajęcia prowadzone w Niemczech, USA, Francji oraz liczne przedsięwzięcia edukacyjne na terenie dawnych Kresów Rzeczypospolitej).

Przykładem wykorzystania doświadczenia edukatorów IPN w kształceniu nauczycieli jest projekt „Poland in the Heart of the European History" rozpoczęty w BEP, a kontynuowany w BEN, skierowany do nauczycieli z zagranicy zainteresowanych historią Polski. Celem kursu jest upowszechnienie wiedzy o najnowszej historii Polski, w szczególności ukazanie specyficznej, słabo znanej na zachodzie Europy sytuacji kraju doświadczonego przez oba totalitaryzmy XX w. Tegoroczne

szkolenie odbyło się w Jabłonnie 21 sierpnia – 1 września. Wzięli w nim udział uczestnicy z Chorwacji, Danii, Estonii, Grecji, Holandii, Izraela, Serbii, Szkocji i Węgier. W czasie szkolenia przed gośćmi wystąpili wybitni specjaliści z zakresu historii najnowszej, m.in. prof. Wojciech Roszkowski, prof. Krzysztof Szwagrzyk, prof. Jerzy Eisler, prof. Marek Kornat. W ramach seminarium po raz pierwszy uczestnicy wzięli też udział w trzydniowym objeździe naukowo-edukacyjnym w okolice Lublina, Zamościa i Markowej, odwiedzając najważniejsze miejsca pamięci i muzea związane z historią i kulturą Polski. Kurs „Poland in the Heart of European History" 2016 był kontynuacją współpracy z Europejskim Stowarzyszeniem Nauczycieli i Edukatorów Historii EUROCLIO. Ambasadorka EUROCLIO Ineke Veldhuis-Meester uczestniczyła w ww. szkoleniu. Na kurs przyjechała również jako oficjalna wysłanniczka Lea Roshkovsky z International School of Holocaust Studies Yad Vashem. Przy organizacji seminarium „Poland in the Heart of European History" nawiązano intensywną współpracę z Ministerstwem Spraw Zagranicznych, które kanałami dyplomatycznymi i przy pomocy sieci Instytutów Polskich w całym świecie pomagało w rekrutacji uczestników.

Pracownicy IPN służą doświadczeniem, prezentując swój dorobek związany z kształceniem obywatelskim i patriotycznym delegacjom z innych krajów, m.in. Kazachstanu. W czasie wizyt przedstawiono gościom działalność edukacyjną i naukową BEP IPN oraz wymieniono się doświadczeniami w kwestii edukacji w zakresie historii najnowszej. Z podobną wizytą, w ramach przygotowań do objazdu naukowego po Polsce, dotyczącego wojny obronnej 1939 r., przyjechała delegacja studentów z John Hopkins University w USA. Studenci byli w stałym kontakcie z pracownikami BEP IPN, przez kilka miesięcy projektując trasę i program wyjazdu. Przeprowadzono również spotkania z polskimi pedagogami z Wielkiej Brytanii (w sierpniu) i Litwy (w listopadzie) w ramach etapu projektu współfinansowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, polegającego na organizowaniu nauczycielom polskich szkół z zagranicy wizyt studyjnych w ojczyźnie. W 2016 r., na zaproszenie Stowarzyszenia Odra–Niemen, Polskę odwiedziła grupa 50 nauczycieli z Litwy oraz Wielkiej Brytanii, która zawitała m.in. do „Przystanku Historia" we Wrocławiu.

Materiały edukacyjne

W ramach projektu edukacyjnego „Patroni Naszych Ulic" ukazało się w 2016 r. siedem kolejnych broszur edukacyjnych poświęconych m.in. mjr. Hieronimowi Dekutowskiemu „Zaporze", kpt. Stanisławowi Sojczyńskiemu „Warszycowi" czy dziewięciu górnikom z KWK „Wujek". O projekcie można więcej przeczytać w rozdziale „Ogólnopolskie projekty edukacyjne".

Z okazji rocznic historycznych przygotowywano ulotki, broszury lub inne druki okolicznościowe przeznaczone do użytku dydaktycznego – były to m.in. materiały przygotowane na Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych, np. OBEP w Warszawie przygotował materiał promocyjny dotyczący rotmistrza Pileckiego, czy rocznicę poznańskiego Czerwca '56 r. – katalog wystawy przygotowany przez Centralę BEP IPN, prezentujący zagadnienia dotyczące wydarzeń w Polsce i na Węgrzech w 1956 r. oraz dodatek *Poznański Czerwiec '56* do miesięcznika „Pamięć.pl" przygotowany przez OBEP w Poznaniu.

Z okazji Światowych Dni Młodzieży BEP IPN we współpracy z MSZ przygotowało broszurę dla uczestników, opowiadającą w przystępny sposób o historii Polski. Broszura została wydana w 9 językach i dzięki współpracy z komitetem organizacyjnym rozdystrybuowana wśród grup przybywających na Światowe Dni Młodzieży. Szeroki dostęp do broszury zapewniło umieszczenie jej na stronach IPN.

5.3. Działania edukacyjne skierowane do uczniów

Oferta edukacyjna BEP IPN zawierała różnorodne propozycje działań adresowanych bezpośrednio do uczniów. Sporą popularnością cieszyły się kursy historii najnowszej dla uczniów przygotowujących się do egzaminu maturalnego (organizowane m.in. w Poznaniu, Podkowie Leśnej,

Lublinie). Coraz więcej uczestników gromadziły także zajęcia prowadzone w okresie przerw w nauce szkolnej (ferie z IPN m.in. w Warszawie, Białymstoku, Łomży, Rzeszowie, Zamościu, Tomaszowie Lubelskim, Radomsku, Katowicach, Wrocławiu, z których mogły korzystać zarówno grupy zorganizowane, jak i indywidualni uczestnicy). Podczas rodzinnych kolonii w Jaszczurowej i w Skidziniu dzieci brały udział w zajęciach zorganizowanych przez edukatorów z Krakowa, pracownicy OBEN IPN w Rzeszowie byli obecni na pięciu turnusach kolonii dla dzieci organizowanych w ośrodku „Caritas" diecezji rzeszowskiej w Myczkowcach.

W całym roku sprawozdawczym BEP/BEN podjęło wiele działań skierowanych bezpośrednio do uczniów, m.in.:

– lekcje, warsztaty i wykłady dotyczące najważniejszych wydarzeń i zagadnień z historii najnowszej, prowadzone zarówno w siedzibach IPN, jak również w szkołach i bibliotekach (np.: warsztaty „Żołnierze Wyklęci – Golgota Praska" w czytelni „Pod Sowami" w Warszawie; wykład „Życie codzienne w okupowanej Wielkopolsce" wygłoszony w I LO w Kościanie; „Deportacje obywateli polskich na wschód 1940–1941" w I LO w Rzeszowie; lekcje z wykorzystaniem gier planszowych w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa). W ramach akcji ogólnopolskiej jesienią 2016 r. historycy z oddziałowych biur edukacji narodowej w całej Polsce podczas prelekcji w kinach bądź zajęć w szkołach przygotowywali młodzież do odbioru filmu *Wołyń*. Prelekcje na temat stosunków polsko-ukraińskich w XX w. bądź Zbrodni Wołyńskiej odbyły się w całej Polsce, uczestniczyło w nich kilka tysięcy uczniów ze wszystkich województw;

– warsztaty źródłoznawcze, np. prowadzone w ramach projektu „Co kryją archiwa IPN?" lub przygotowujące do matury;

– lekcje, warsztaty oraz wykłady dotyczące najważniejszych wydarzeń i zagadnień z regionalnej historii najnowszej. Od kilku lat można zaobserwować rosnące zainteresowanie historią polskiego podziemia niepodległościowego, a zwłaszcza jego regionalnymi bohaterami oraz II wojną światową; ważnym tematem przede wszystkim w grupach najmłodszych uczniów stają się symbole narodowe. Edukatorzy z Katowic przeprowadzili wiele zajęć przygotowujących młodzież do wizyty w Miejscu Pamięci KL Auschwitz; w Warszawie zaś przeprowadzono np. zajęcia „Pogrzebana pamięć" na Powązkach Wojskowych;

– lekcje, warsztaty i wykłady połączone z ekspozycją wystaw IPN prezentowanych w kilkudziesięciu miejscach w Polsce oraz w środowiskach polonijnych;

– debaty historyczne skupiające sympatyków tej metody realizowane w ramach ogólnopolskiego projektu, ale także prowadzone jako element wydarzeń lokalnych promujących historię najnowszą Polski, np. debaty podczas III Wrocławskich Dni z Rotmistrzem Pileckim lub Klub Debat Historycznych w Katowicach;

– lekcje i warsztaty muzealne, np. zajęcia muzealne do wystawy „Polska armia Stalina" dotyczące polskich formacji wojskowych na Wschodzie, zrealizowane w Mikołajewie, zajęcia dla dzieci wokół wystawy „Symbole naszej historii" przeprowadzone we Frankfurcie n. Menem i w Kolonii;

– promocje gier edukacyjnych IPN połączone z turniejami – organizowane przez oddziały w szkołach, centrach kultury oraz podczas pikników, np. OBEP Szczecin, OBEP Wrocław, Centrala IPN; OBEP Białystok, OBEP Gdańsk, OBEP Kraków;

– przeglądy i pokazy filmowe poprzedzone wykładami, a podsumowywane różnymi formami dyskusji lub prelekcjami (np. OBEP Warszawa zorganizowało kolejny raz seminarium popularnonaukowe „Z kamerą po PRL-u. Polskie kino powojenne: twórcy i filmy"; organizowany był w całej Polsce przegląd filmowy „Echa Katynia"; OBEN w Szczecinie kontynuuje pokazy historycznych filmów fabularnych dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych „Historia w filmie"; Delegatura w Bydgoszczy zorganizowała pokazy filmów historycznych: *Inka. Zachowałam się jak trzeba* oraz *Popiełuszko. Wolność jest w nas*. Delegatura w Radomiu zorganizowała pokazy filmów o Zagończyku oraz Zaporze);

– cykle zajęć dla uczniów szkół podstawowych – np. „Przystanek: Polska 1939–1989" realizowane przez Oddział IPN w Szczecinie, warsztaty wokół pakietu *Wojenna odyseja Antka Srebr-*

nego oraz warsztaty „Historyczne konteksty szkolnych lektur" prowadzone przez edukatorów z Warszawy,

– wykłady otwarte i cykle wykładów prowadzone przez historyków BEP (w siedzibie BEP i oddziałów IPN), a także na zaproszenie domów kultury, muzeów, klubów, stowarzyszeń i innych placówek oświatowych w całym kraju (m.in. w Bydgoszczy, Szczecinie, Warszawie, Białymstoku, Katowicach, Kielcach);

– spotkania młodzieży ze świadkami historii, np. BEP Centrala w ramach projektu „O tym nie można zapomnieć …" z byłymi więźniarkami obozu koncentracyjnego w Ravensbrück; OBEN w Krakowie z kombatantem, por. Wacławem Szaconiem, i z prezes krakowskiego Związku Sybiraków Aleksandrą Szemiot; Delegatura w Bydgoszczy z okazji 35. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego z kurierem podziemnych struktur „Solidarności" i kolporterem wydawnictw solidarnościowych.

5.3.1. Ogólnopolskie projekty edukacyjne

Przez wiele lat BEP IPN realizowało historyczne projekty edukacyjne o zasięgu ogólnopolskim, których kontynuacją zajęło się BEN IPN. Działalność ta ma na celu wyzwalanie aktywności młodzieży w odkrywaniu i upowszechnianiu wiedzy historycznej.

W 2016 r. BEP podjęło współpracę z Wszechnicą Sejmową Biura Korespondencji i Informacji Kancelarii Sejmu RP przy realizacji projektu Sejm Dzieci i Młodzieży. Projekt realizowany był także przez Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Ośrodek Rozwoju Edukacji. Tematem XXII Sesji SDiM były „Miejsca pamięci–materialne świadectwo wydarzeń szczególnych dla lokalnej i narodowej tożsamości". BEP IPN było odpowiedzialne za stronę merytoryczną – przygotowanie koncepcji projektu dotyczącego miejsc pamięci, materiałów informacyjnych, ocenę prac przygotowanych przez młodzież gimnazjalną i ponadgimnazjalną. W projekcie wzięło udział 626 dwuosobowych zespołów, z czego do udziału w XXII Sesji SDiM 1 czerwca komisje składające się z edukatorów IPN z całej Polski zakwalifikowały 230 projektów. 31 maja Centrala BEP zorganizowała dla uczestników sesji i ich opiekunów (ok. 600 osób) program edukacyjny, obejmujący zwiedzanie miejsc pamięci w Warszawie.

W roku szkolnym 2015/2016 odbyła się VII edycja projektu „Kamienie Pamięci – za to, że byli Polakami" koordynowana przez OBEP Wrocław. Rezultatem działań podjętych przez uczestników projektu było upamiętnienie ofiar komunistycznych zbrodni sądowych z lat 1944–1956, których miejsca pochówku miały pozostać ukryte. Edycja cieszyła się dużym zainteresowaniem, co zaowocowało ok. 70 pracami projektowymi. Udało się odszukać i upamiętnić kilkudziesięcioro bohaterów, którzy za działalność, postawę i walkę o wyznawane wartości złożyli najwyższą ofiarę, ofiarę życia. Podczas finału projektu w maju 2016 r. tradycyjnie już uczestnicy projektu otrzymali pamiątkowe statuetki – Kamienie Pamięci. Kolejna edycja projektu w roku szkolnym 2016/2017, koordynowana przez pion edukacyjny w Rzeszowie, nosi tytuł: „Kamienie Pamięci. Życie za Życie" i jest poświęcona ludziom, którzy mimo zagrożenia i strachu ratowali w czasie niemieckiej okupacji ludność żydowską.

W tym samym roku szkolnym została zrealizowana VI edycja ogólnopolskiego projektu „O tym nie można zapomnieć... – spotkania z kobietami, które przeszły piekło obozów i łagrów". Wzięło w niej udział 320 uczniów wraz z 51 nauczycielami z 42 szkół. Projekt był realizowany we współpracy z Muzeum Martyrologii „Pod Zegarem" – oddziałem Muzeum Lubelskiego, Muzeum w Tykocinie i Muzeum Więzienia Pawiak. Zaangażowana w projekt młodzież wzięła udział w warsztatach, spotkaniach ze świadkami historii oraz ogólnopolskiej prezentacji finałowej. Wszyscy uczniowie odwiedzili regionalne miejsca pamięci oraz napisali eseje na temat: „Dlaczego, pomimo upływu lat, wciąż mówi się o zbrodniach totalitaryzmów XX wieku?". W wielu szkołach odbyły się spotkania z zaproszonymi świadkami historii. Wyróżnieni uczniowie wraz ze swoimi opiekunami wzięli

udział w uroczystościach organizowanych przez Miejsce Pamięci i Przestrogi Ravensbrück, gdzie przed międzynarodową publicznością zaprezentowali rezultaty projektu – sfilmowane wywiady z byłymi więźniarkami obozu. Projekt objęty był patronatem Agaty Dudy, małżonki Prezydenta RP. We wrześniu 2016 r. ruszyła kolejna, VII edycja projektu, która ponownie uzyskała patronat żony Prezydenta RP. W ramach projektu została wydana publikacja *Noc wigilijna*, zawierająca tekst sztuki Zofii Pociłowskiej-Kann, artystki rzeźbiarki, która napisała ją podczas pobytu w KL Ravensbrück. W przygotowaniu jest strona internetowa, ukazująca zarówno martyrologię kobiet więźniarek obozów i łagrów, jak i dokonania uczestników projektu.

BEP IPN było również współorganizatorem II edycji ogólnopolskiego konkursu recytatorskiego „W kręgu prozy i poezji łagrowej więźniarek obozu KL Ravensbrück" dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

W czerwcu 2016 r. coroczną konferencją podsumowującą zakończyła się IX edycja projektu edukacyjnego „Opowiem Ci o wolnej Polsce – spotkania uczniów ze świadkami historii", realizowanego we współpracy z Fundacją Centrum Edukacji Obywatelskiej i Muzeum Powstania Warszawskiego. Najważniejszym celem projektu jest przybliżenie uczniom najnowszej historii Polski przez rozmowy ze świadkami historii – uczestnikami wydarzeń lat 1939–1989. Podobnie jak w dwóch poprzednich edycjach, prowadzony był kurs internetowy dla nauczycieli, w którym uczą się, jak planować pracę w projekcie, jak rozmawiać ze świadkiem historii, jak pomóc uczniom w pracy. Udział w kursie i projekcie wzięło 60 grup projektowych z całego kraju. W dwudniowej konferencji, będącej podsumowaniem projektu, uczestniczyły 22 najaktywniejsze zespoły, czyli około 100 osób.

Instytut Pamięci Narodowej był partnerem projektu realizowanego w drugiej połowie 2016 r. przez Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej „Wolontariat dla Niezłomnych". W Łodzi, Józefowie k. Warszawy i w Opolu odbyły się warsztaty, na których gimnazjaliści i licealiści (niezrzeszeni w ZHR) poznawali historię związaną z powojennym podziemiem niepodległościowym, zagadnienia dotyczące poszukiwań szczątków ofiar reżimu komunistycznego oraz warsztat pracy historyka. Po takim przygotowaniu młodzi ludzie podejmowali się zadań na zasadach wolontariatu, mających na celu opiekę nad żołnierzami niezłomnymi (żołnierzami Armii Krajowej oraz powojennego podziemia niepodległościowego) lub szerzeniem pamięci o ich dokonaniach.

Już czwarty rok realizowany jest projekt „Patroni Naszych Ulic", w którego ramach IPN wydał już łącznie 39 opracowań poświęconych postaciom historycznym, wybitnym Polakom, którzy są patronami ulic polskich miast. W roku sprawozdawczym w ramach projektu ukazało się 7 broszur edukacyjnych, autorstwa pracowników IPN lub we współpracy z innymi instytucjami, poświęconych: mjr. Hieronimowi Dekutowskiemu „Zaporze", kpt. Stanisławowi Sojczyńskiemu „Warszycowi", powstańcom warszawskim, księdzu Romanowi Kotlarzowi, kardynałowi Adamowi Stefanowi Sapiesze, Jerzemu Giedroyciowi i dziewięciu górnikom z KWK „Wujek" poległym w 1981 r. Ideą projektu jest upowszechnienie wiedzy o osobie będącej patronem danej ulicy wszystkim jej mieszkańcom, a także inspirowanie lokalnych społeczności do poszukiwania kolejnych bohaterów. W 2016 r. projekt zyskał nowy wymiar w związku z wprowadzeniem ustawy dekomunizacyjnej. W roznoszenie książeczek w wielu miastach zaangażowało się dotychczas ponad 130 różnych grup (klas szkolnych, grup harcerskich, organizacji pozarządowych) i osoby prywatne. Przez cały 2016 r. (czyli w ramach działań BEP i BEN) rozdystrybuowano w ten sposób ok. 30 tys. egzemplarzy broszur. Od początku realizacji projektu ok. 100 tys. opracowań trafiło do skrzynek pocztowych w przeszło 100 miejscowościach. Broszury znalazły się w szkołach czy drużynach harcerskich, których dana postać jest patronem. Były również wykorzystywane powszechnie w realizacji innych działań edukacyjnych.

Coraz powszechniejszą formą stosowaną w edukacji historycznej są debaty oksfordzkie. W roku szkolnym 2015/2016 w ramach ogólnopolskiego projektu zostało przeprowadzonych 12 regionalnych Turniejów Debat Historycznych, w których łącznie wzięło udział 90 drużyn reprezentujących szkoły ponadgimnazjalne. Zwycięzcy turniejów regionalnych w czerwcu 2016 r. spotkali się na

turnieju finałowym o Puchar Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej, który odbył się w siedzibie Sejmu RP. Patronat nad turniejem objęli marszałkowie Sejmu RP i Senatu RP oraz ministrowie nauki i szkolnictwa wyższego i edukacji narodowej. Marszałek Senatu RP Stanisław Karczewski oraz minister nauki i szkolnictwa wyższego dr Jarosław Gowin wzięli udział w debacie finałowej w roli jurorów.

Jesienią 2016 r. rozpoczęła się realizacja zaplanowanych na kolejny rok szkolny regionalnych odsłon Turniejów Debat Historycznych. OBEN Wrocław rozpoczął również pracę nad dostosowaniem tego narzędzia edukacyjnego do potrzeb młodzieży niewidomej i niedowidzącej (pilotażowy projekt edukacyjny „Niewidomi debatują").

„Historia w kolorach" to cieszący się niesłabnącym od 2014 r. powodzeniem projekt edukacyjny przygotowany przez edukatorów IPN z Krakowa i adresowany do najmłodszych odbiorców. Jego głównym celem jest zainteresowanie dzieci dziejami Polski i Polaków oraz przybliżenie polskich symboli narodowych. W ramach programu powstały m.in. film animowany *Polskie symbole narodowe*, gra „Polak Mały", scenariusze lekcji, kolorowanki i trójwymiarowa książeczka. Większość materiałów jest dostępna na stronie www.pamiec.pl/historiawkolorach. Warsztaty dla nauczycieli prowadzone są w wielu miejscach Polski (np. w Krakowie, Myśliborzu, Strzelcach Krajeńskich, Częstochowie), a zajęcia w przedszkolach i szkołach edukatorzy IPN prowadzą zarówno w kraju (np. w Chomęcicach, Wrocławiu, Białymstoku, Grajewie, Gdańsku), ja i za granicą (np. w Glasgow i Edynburgu). OBEN w Szczecinie w ramach projektu przeprowadziło w listopadzie 2016 r. konkurs dla szkół podstawowych „Wokół symboli narodowych" – wzięły w nim udział 72 szkoły (w sumie ok. 3000 dzieci z klas 1–3 szkół podstawowych) z województw lubuskiego i zachodniopomorskiego.

W roku szkolnym 2015/2016 odbyła się III edycja ogólnopolskiego projektu edukacyjnego „Utracone dziedzictwo – losy ziemian w XX wieku". Projekt koordynowany był przez OBEP Kraków, a realizowany we współpracy z Polskim Towarzystwem Ziemiańskim oraz Małopolskim Kuratorium Oświaty w Krakowie. W projekt zaangażowały się oddziały IPN z Poznania, Gdańska, Białegostoku, Lublina, Rzeszowa oraz Delegatura w Bydgoszczy. Celem projektu jest nie tylko poznanie dziejów polskiego ziemiaństwa, ale przede wszystkim zainteresowanie uczniów najnowszą historią Polski, a w szczególności jej lokalnym wymiarem. Projekt jest nadal realizowany w BEN.

Kontynuowana jest także realizacja ogólnopolskiego projektu „Co kryją archiwa IPN?" koordynowanego przez OBEP w Katowicach. Podczas wizyty w siedzibie IPN młodzież ma okazję poznać zasady działania archiwum i korzystania ze zgromadzonych tam dokumentów, ale także podczas warsztatów zaznajamia się ze specyfiką zasobów archiwalnych IPN. Dzięki zaprezentowanym dokumentom poznaje mechanizmy i metody działania aparatu bezpieczeństwa wobec działaczy opozycyjnych PRL, m.in. Anny Walentynowicz, Kazimierza Świtonia, Krzysztofa Skiby. Projekt realizowany był w OBEP w Katowicach, Gdańsku, Poznaniu, Wrocławiu, Rzeszowie, Białymstoku, Lublinie, Krakowie, Warszawie oraz Delegaturze w Bydgoszczy). W ramach projektu prowadzone są także warsztaty źródłoznawcze dla studentów m.in. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach i Uniwersytetu Śląskiego oraz Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Centrala BEN nawiązała także w okresie sprawozdawczym współpracę z Komendą Główną Policji w związku z realizacją projektu „Policjanci w służbie historii", który jest adresowany do klas mundurowych w całej Polsce. Projekt będzie realizowany w 2017 r.

5.3.2. Regionalne projekty edukacyjne

Oddziałowe biura edukacji publicznej realizowały także projekty edukacyjne o zasięgu lokalnym i regionalnym, adresowane do uczniów wszystkich poziomów edukacji i dorosłych, m.in.:

– Oddział w Białymstoku – projekt „Śladami bohaterów. Katyń w rocznicę Zbrodni";
– Delegatura w Bydgoszczy – zajęcia z wykorzystaniem kart edukacyjnych do gry „Cichociemni";
– Oddział w Gdańsku – projekt „Pomorski Historyczny Klub Turystyczny »Szlakami pamięci«";

– Oddział w Katowicach – „Katowickie więzienie w okresie nazizmu i stalinizmu" – Areszt Śledczy w Katowicach, „Klasa Patronacka";

– Oddział w Krakowie – „Krakowska Loża Historii Współczesnej" realizowana co miesiąc we współpracy z Wojewódzką Biblioteką Publiczną w Krakowie; projekt „Kresy – polskie ziemie wschodnie w XX w.";

– Delegatura w Kielcach – projekt „Śladami pamięci – uczeń/nauczyciel badaczami historii";

– Oddział w Lublinie – projekt „Ferie na planszy";

– Oddział w Łodzi – projekt „Puzzle edukacyjne »IV rozbiór Polski«" – szkolenia dla nauczycieli;

– Oddział w Poznaniu – projekt „Od niepodległości do niepodległości";

– Oddział w Rzeszowie – projekt edukacyjny realizowany z okazji 35-lecia wprowadzenia stanu wojennego „Żywe muzeum";

– Oddział w Szczecinie – projekt „Historie tworzą ludzie", „Z historią po imieniu", „Przystanek: Polska 1939–1989";

– Oddział we Wrocławiu – „Rodzina Szkół im. Armii Krajowej i Bohaterów AK" – projekt związany z tworzeniem wspólnych działań opartych na sieci szkół noszących imię odwołujące się do tradycji AK;

– Oddział w Warszawie – projekt „Warszawa–miasto pamięci".

5.3.3. Udział IPN w ogólnopolskiej XLII Olimpiadzie Historycznej

Pracownicy BEP i jego oddziałów, tak jak w latach poprzednich, współpracowali z Polskim Towarzystwem Historycznym przy organizacji ogólnopolskiej Olimpiady Historycznej w roku szkolnym 2015/2016. W czasie tej edycji podczas etapów regionalnych odbyły się spotkania edukatorów IPN z nauczycielami opiekunami uczniów uczestniczących w konkursie. Otrzymali oni wydawany przez IPN miesięcznik dotyczący historii najnowszej „Pamięć.pl" oraz inne materiały edukacyjne. Także podczas finału Olimpiady przekazane zostały finalistom publikacje i gry edukacyjne IPN. Główną nagrodą dla zwycięzcy specjalizacji „Historia XX wieku" był talon na 100 publikacji IPN. Do etapu okręgowego kwalifikację otrzymało 1414 uczestników, a w samym finale uczestniczyło 99 uczniów, z których 42 otrzymało tytuł laureata.

5.3.4. Konkursy historyczne IPN

W pierwszej połowie 2016 r. odbyła się IV edycja ogólnopolskiego Konkursu „Epizody z najnowszej historii Polski w komiksie" pod patronatem Ministra Edukacji Narodowej.

W tegorocznej edycji konkursu wzięło udział ogółem 429 uczniów, którzy nadesłali 184 prace. Specjalne wyróżnienia otrzymali uczniowie, którzy przygotowali prace związane z 60. rocznicą wydarzeń 1956 r. w Polsce i/lub na Węgrzech. Konkurs został organizowany we współpracy z Muzeum Historii Polski, Narodowym Centrum Kultury, wydawnictwami: „Egmont", „Prószyński i S-ka" i „Zin Zin Press" oraz Węgierskim Instytutem Kultury. Nagrody dla finalistów i laureatów zostały wręczone podczas VI Festiwalu Komiksów Historycznych. Nagrodzone i wyróżnione prace uczniów wyeksponowano w sali wystawowej Centrum Edukacyjnego IPN „Przystanek Historia" w Warszawie.

W marcu rozpoczęła się także VII już edycja ogólnopolskiego konkursu dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych „Sprzączki i guziki z orzełkiem ze rdzy" organizowanego we współpracy z Muzeum Katyńskim. Celem konkursu jest upamiętnienie ofiar zbrodni katyńskiej. W tym roku do konkursu zgłoszono 580 prac, z których nagrodzono 83. Wyjazd edukacyjny szlakiem tzw. białoruskiej listy katyńskiej odbył się pod koniec września 2016 r. Nowością w VII edycji było wprowadzenie nagród II stopnia. W tej kategorii nagrodziliśmy 24 prace, a ich autorzy przyjechali do Muzeum Katyńskiego w Warszawie, gdzie odbyło się uroczyste spotkanie finałowe.

Zrealizowano także kolejną edycję konkursu dla nauczycieli na scenariusz zajęć. W tym roku temat dotyczył 60. rocznicy wydarzeń 1956 r. – buntu społecznego w Polsce i antysowieckiego powstania na Węgrzech „Polska. Węgry. 1956". Nadesłano 41 prac, z czego wyróżniono 29 scenariuszy zajęć. Nagrodą był objazd edukacyjny, który odbył się w październiku 2016 r. po miejscach pamięci na Węgrzech związanych z rewolucją 1956 r.

W 2016 r. odbyła się IV edycja Ogólnopolskiego Konkursu na „Najlepszą Audycję Historyczną Roku" organizowanego przez Oddział IPN w Białymstoku. Celem konkursu jest wyróżnianie i promowanie ambitnej, dokumentalnej twórczości radiowej i filmowej, prezentującej najnowszą historię Polski. W finale IV edycji konkursu znalazło się jedenaście audycji i cztery filmy dokumentalne. Jury konkursu wybrało spośród 39 nadesłanych filmów i audycji po pięć najlepszych w kategoriach: „Wydarzenie", „Losy" i „Historia regionalna". W uroczystej gali, która odbyła się w Studiu Rembrandt Polskiego Radia Białystok, uczestniczyli przedstawiciele środowisk dziennikarskich z całego kraju, członkowie stowarzyszeń i organizacji kombatanckich, konsul generalny RP w Grodnie dr Jarosław Książek, wojewoda podlaski Bohdan Paszkowski, poseł Dariusz Piontkowski, samorządowcy i nauczyciele.

Jesienią 2016 r. odbył się finał Ogólnopolskiego Konkursu Historycznego „Ziemia zbliża się do mnie. Generał Elżbieta Zawacka »Zo« i Cichociemni" organizowanego przez Oddział IPN w Łodzi i Muzeum Miasta Łodzi.

Oprócz konkursów ogólnopolskich w całym kraju odbywały się liczne konkursy regionalne – w sumie były to 23 inicjatywy, organizowane i współorganizowane przez OBEP/OBEN. Uczestniczyła w nich młodzież wszystkich poziomów szkół, studenci, nauczyciele oraz osoby zainteresowane historią. Były to konkursy:

– w OBEP Białystok: XIV edycja konkursu historycznego „Epoka Prymasa Tysiąclecia"; IV Regionalny Konkurs Wiedzy o Armii Krajowej; 6. Międzyszkolny Konkurs Historyczny „Generał Władysław Anders. Wielki Polak XX wieku";

– w OBEP/OBEN Gdańsk: konkurs historyczny „»Z miast kresowych, wschodnich osad i wsi…«. Losy dzieci i młodzieży deportowanych na Sybir w latach 1939–1956"; Delegatura w Bydgoszczy: V edycja konkursu historycznego „Mądra Pamięć"; IV Wojewódzki Konkurs Historyczny dla Uczniów Szkół Podstawowych; konkurs „Wojna polsko-jaruzelska. 35. rocznica wprowadzenia stanu wojennego w Polsce";

– w OBEP/OBEN Kraków: „Ani na chwilę nie złożyliśmy broni… – Polacy w walce podczas II wojny światowej 1939–1945"; „Kresy – polskie ziemie wschodnie w XX wieku"; regionalny konkurs wiedzy historycznej w Gorlicach: „W kręgu cywilizacji łacińskiej – 1050 lat chrześcijaństwa w Polsce, w 50-lecie Milenium Chrztu Polski", „»Prezydentowi Rzeczypospolitej… będę bezwzględnie posłuszny«, w 70. rocznicę śmierci Władysława Raczkiewicza Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1939–1947"; Delegatura w Kielcach – „Nasi sąsiedzi Żydzi", „Żołnierze Wyklęci. Historia, która mnie porusza", „Kiedy Człowiek był tylko numerem. Obywatele polscy w niemieckich obozach jenieckich, koncentracyjnych oraz obozach zagłady w okresie II wojny światowej";

– w OBEP/OBEN Lublin: XIV edycja Regionalnego Konkursu Historycznego „Dzieje Zamojszczyzny na przestrzeni wieków"; Delegatura w Radomiu: „Radomski Czerwiec 1976"; „Czerwiec 1976 w pamięci moich bliskich";

– w OBEP Łódź: międzyszkolny konkurs historyczny „Gloria Victis. Życie rtm. W. Pileckiego"; konkurs szkolny „Żołnierze wyklęci – Bóg Honor Ojczyzna";

– w OBEP Poznań: konkurs „Polska i Polacy w czasie II wojny światowej";

– w OBEP/OBEN Rzeszów: konkurs historyczny „Zlot Gwiaździsty" (XV edycja); konkurs plastyczny „Namaluj historię dziadków" (IX edycja); konkurs historyczny „Ze szkolnej ławy – moja szkoła, moich rodziców, dziadków"; konkurs „Patriotyczna Droga Krzyżowa – Mały Katyń Ziemi Sokołowskiej", konkurs „Podróż przez historię II wojny światowej";

– w OBEP/OBEN Szczecin: VII Turniej Historyczny „Szare Szeregi”; gorzowski konkurs „Niepokorni Ziem Zachodnich”; VI Turniej Historyczny „Szerokim gestem. Zamieszajmy w peerelowskim kotle”, konkurs „Z Gryfem w tle. Poznajmy najnowszą historię Pomorza Zachodniego 1945–1989”, „Wokół symboli narodowych”;

– w OBEP Wrocław: V edycja konkursu „Żołnierze Wyklęci. Bohaterowie naszej wolności”; XI edycja konkursu wiedzy o Armii Krajowej; konkurs „Losy Polaków na Wschodzie”.

5.3.5. Rajdy, gry miejskie i terenowe lekcje historii

Niesłabnącą popularnością wśród młodzieży cieszyły się działania propagujące wiedzę na temat najnowszej historii Polski w niekonwencjonalny sposób – rajdy, gry miejskie, terenowe lekcje historii, konwersatoria terenowe. Metoda ta pozwalała na łączenie wiedzy z wizytami w miejscach pamięci, co bardzo wspiera kształcenie regionalne. Dlatego też forma ta jest chętnie stosowana przez OBEP IPN i kontynuowana przez OBEN IPN.

W roku sprawozdawczym oddziały IPN organizowały samodzielne przedsięwzięcia oraz współpracowały w ich organizacji z harcerzami, władzami samorządowymi i innymi podmiotami.

Dużą popularnością cieszyły się zajęcia terenowe, takie jak:

– rajdy – m.in.: rajd rowerowy „Dla Rotmistrza” z Wrocławia do Sobótki zrealizowany w ramach „III Wrocławskich Dni z Rotmistrzem Pileckim” (OBEP Wrocław); rajd edukacyjno-historyczny „Szlakiem zgrupowania »Warta«” (OBEP Rzeszów); XII Rajd Turystyczno-Historyczny „Żołnierze Wyklęci” – Rajcza – Węgierska Górka (OBEP Katowice); pierwsza edycja Biegu Pamięci im. Ks. Stanisława Suchowolca w Białymstoku (OBEP Białystok); VII Rajd Szlakami Żołnierzy 1. Pułku Strzelców Podhalańskich AK (OBEP Kraków); objazd edukacyjny śladami Rajdu „Żelaznego” (OBEP Gdańsk); VIII Rajd Szlakiem Żołnierzy Wyklętych – Kurpie Białe (OBEP Warszawa); „II Bieg Szlakiem Leśnych” w Lipinkach (Oddział w Gdańsku); XIV Rajd Pieszy Szlakiem Żołnierzy 5. Wileńskiej Brygady AK mjr. „Łupaszki” (współorganizacja OBEN Gdańsk), Historyczny Rajd Rowerowy „Polacy Gdańskich Wyżyn” (OBEN Gdańsk), Szlakiem Obszaru Warownego „Śląsk” – rajd dla uczniów gimnazjum w Pyskowicach, XI Rajd Historyczny „Szlakiem pamięci – jubileusz chrztu i państwowości Polski” (OBEN Katowice); rajd edukacyjny „Śladami walk o niepodległość na Roztoczu 1939–1945” (OBEN Rzeszów); XI Rajd Szlakami Żołnierzy Józefa Kurasia „Ognia” (OBEN Kraków); XVIII i XIX rajd rowerowy „Śladami miejsc pamięci narodowej 1939–1989” (Delegatura w Radomiu); rajd rowerowy „Drogami Niepodległości. Szlakiem SGO »Polesie«” (OBEN Lublin); miejski rajd dla uczniów „Śladami wolnego słowa w Łodzi” (OBEN w Łodzi);

– lekcje i gry miejskie: lekcja „Tramwajem przez historię najnowszą” w Poznaniu; lekcja na terenie byłego obozu odosobnienia dla internowanych w Zakładzie Karnym w Wierzchowie; współorganizacja z Collegium Salesianum w Szczecinie gry miejskiej „Śladami Rotmistrza Pileckiego”; lekcja historii „Śladami szczecińskiego Grudnia ’70”; miejska gra edukacyjna „Zakazana szkoła” (OBEP Kraków); gra miejska „Poczty powstańczej Warszawy”; „Najlepsza kawa u Turka” – gra miejska w Augustowie, do której realizacji włączył się OBEN Białystok; gra miejska „Lublin 1918” (OBEN Lublin); „Śladami robotników poznańskiego Czerwca ’56” (OBEN Poznań); historyczna gra miejska „Operacja WRONA-35”, która była dwukrotnie przeprowadzona dla gimnazjalistów przez Oddział IPN w Szczecinie; gra uliczna „Uwolnić Kordiana” w Pułtusku, gra miejska „Spacerniak »81«” (OBEN Warszawa). Liczne gry miejskie zorganizował Oddział w Gdańsku: „Gdańsk 1939”, „Gdynia 1939”, „Gdańsk 1970”, „Gdańsk 1980”, „Śladami Solidarności w Gdańsku”;

– lekcje w terenie – 25 września OBEN Lublin wzięło udział w organizacji inscenizacji historycznej w 70. rocznicę bitwy „Zaporczyków” z KBW i UB w Lesie Krężnickim; przy okazji 35. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego odbyła się terenowa lekcja historii w Muzeum KWK „Wujek” (OBEN Katowice); w rzeszowskim Zamku Lubomirskich OBEN Rzeszów stwo-

rzyło salę pamięci poświęconą zamkowi jako miejscu kaźni dokonywanych na Polakach przez systemy totalitarne, w której prowadzone są zajęcia dla uczniów;

– spacery historyczne – „Śladami Gdańskiego Grudnia ’70” (OBEN Gdańsk), „Gdynia ’70 – śladami Janka Wiśniewskiego” (OBEN Gdańsk), dziewięciokrotnie odbył się historyczny spacer edukacyjny „Od Schiffswerke do Solidarności „Szczecińskie stocznie – symbole epok” (OBEP Szczecin); historyczny spacer edukacyjny „Lejbuszewo. Śladami szczecińskich Żydów” (OBEP Szczecin);

– wycieczki edukacyjne: Delegatura w Kielcach zorganizowała dwie wycieczki edukacyjne Siekierno–Wykus–Wąchock „Szlakami Jana Piwnika Ponurego” oraz wycieczkę poświęconą wojnie obronnej 1939 r. na Kielecczyźnie (Kajetanów–Barcza);

– autokarowe wyprawy edukacyjne – uczestnikami wypraw autokarowych są laureaci konkursów lub uczestnicy projektów edukacyjnych. W drugim półroczu 2016 r. odbył się wyjazd „Śladami białoruskiej listy katyńskiej” organizowany w ramach ogólnopolskiego konkursu „Sprzączki i guziki z orzełkiem ze rdzy”. Podczas wyjazdu laureaci konkursu wraz z opiekunami odwiedzili miejsca pamięci związane z martyrologią Polaków na Kresach Wschodnich (Brześć, Pińsk, Baranowicze, Mińsk, Głębokie, Kojdanów, Oszmianę, Wilno) oraz miejsca związane z represjami sowieckimi na Podlasiu (Giby, Białystok). Uczestnicy wyjazdu odwiedzili też Cmentarz Wojskowy w Białymstoku, na którym prowadzone były prace ekshumacyjne ofiar zbrodni niemieckich z okresu II wojny światowej. Nauczyciele – laureaci konkursu dotyczącego buntu 1956 r. – odwiedzili miejsca związane z rewolucją 1956 r. w Budapeszcie. Oddział IPN w Białymstoku zorganizował wyjazd edukacyjny, którego trasa pokrywała się z fragmentem szlaku bojowego 1. Dywizji Pancernej gen. Stanisława Maczka (Belgia, Holandia, Niemcy) oraz miejscem walk 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej gen. Stanisława Sosabowskiego. Oddział IPN w Krakowie zorganizował wyprawę edukacyjną śladami walk o Kresy Północno-Wschodnie (Litwa, Łotwa, Estonia).

5.4. Program Polonijny

Od dziesięciu lat Biuro Edukacji Publicznej IPN, a teraz Biuro Edukacji Narodowej IPN realizowało program polonijny, którego adresatami byli Polonia i Polacy mieszkający poza granicami kraju. Celem programu jest upowszechnianie wiedzy na temat najnowszej historii Polski. Pracownicy Wydziału Edukacji Historycznej BEP IPN nawiązują kontakty z polonijnymi placówkami oświatowymi, prezentując ofertę edukacyjną BEP, prowadzą różnego typu zajęcia dla nauczycieli i uczniów, organizują prezentacje wystaw historycznych itp. Edukatorzy animują też udział środowisk polonijnych w przedsięwzięciach edukacyjnych IPN, takich jak np. programy edukacyjne, konkursy, kursy internetowe. Wspierają działania instytucji zajmujących się współpracą z Polonią i Polakami poza granicami kraju, takimi jak Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” oraz Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą. Dzięki współpracy IPN i MSZ dwie publikacje IPN: podręcznik do nauki historii najnowszej *Od Niepodległości do Niepodległości* oraz edukacyjna gra planszowa „Polak Mały”, która przez zabawę zapoznaje dzieci z polskimi symbolami narodowymi – flagą, herbem i hymnem narodowym – znalazły się w wyprawkach ponad tysiąca polskich dzieci na Litwie.

Corocznym podsumowaniem programu są Polonijne Spotkania z Historią Najnowszą – dwutygodniowy kurs dla nauczycieli i edukatorów pracujących w polskich placówkach poza krajem, który odbywa się w lipcu. W 2016 r. w konferencji wzięło udział 45 nauczycieli z Belgii, Holandii, Kanady, Francji, Niemiec, Czech, Stanów Zjednoczonych, Australii, Rosji, Ukrainy, Białorusi, Tunezji, Łotwy, Irlandii, Mołdawii, Włoch. Podczas wykładów i warsztatów uczestnicy poznawali najnowszą historię Polski. Do czerwca 2016 r. odbyło się wiele aktywności skierowanych do Polaków za granicą, m.in. spotkania w ramach „Przystanku Historia” w Łucku, Równem i Ostrogu, Wilnie, udział w VI Światowym Zjeździe Nauczycieli Polonijnych organizowanym przez Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” w Ostródzie, wizyty w polskich szkołach w USA (Boston, Salem,

Worccster, Minneapolis, Doylestown, Clark, Nowy Jork), Francji (Paryż, Saint-Germain, Aulnay sous Bois), Grecji (Ateny), Wielkiej Brytanii (Edynburg, Glasgow), Irlandii (Galway), Hiszpanii (Madryt), gdzie oprócz prezentacji oferty IPN prowadzone są lekcje i warsztaty dla uczniów i nauczycieli dotyczące historii najnowszej Polski. Wizytom towarzyszą także często wystawy IPN. Przedstawiciele BEP IPN brali także udział w XIV Zjeździe Nauczycieli i Komitetów Rodzicielskich w USA, podczas którego dyrektor BEP wygłosił m.in. wykład inaugurujący zjazd. Delegacja IPN brała udział w dwudniowych obchodach 76. rocznicy Zbrodni Katyńskiej i 6. rocznicy Katastrofy Smoleńskiej, zorganizowanych w centrum Polonii amerykańskiej w Doylestown, wygłaszając prelekcje poświęcone historii najnowszej.

W grudniu 2016 r. ogłoszony został konkurs dla dzieci i młodzieży polonijnej „Milenium na uchodźstwie" (organizowany we współpracy z senatorem Janem Żarynem, Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Stowarzyszeniem „Wspólnota Polska"). Celem konkursu jest dotarcie młodych Polaków mieszkających poza granicami kraju do osób, które przygotowywały obchody Milenium w 1966 r. na emigracji lub brały w nich udział oraz znalezienie w zbiorach prywatnych, ale także w archiwach (np. parafialnych i zakonnych), muzeach polskich znajdujących się poza granicami kraju, bibliotekach dokumentów, zdjęć i nagrań opowiadających o tamtych wydarzeniach i stworzenia na ich podstawie pracy konkursowej.

W 2016 r. Instytut Pamięci Narodowej po raz drugi zorganizował międzynarodową edycję nagrody „Świadek Historii" przeznaczoną dla osób i instytucji spoza Polski. Odznaczenie przyznawane jest osobom i organizacjom szczególnie zaangażowanym w pielęgnowanie pamięci historycznej, upamiętnianie historii narodu polskiego oraz wspierającym IPN w realizacji ustawowej działalności w obszarach edukacyjnym, naukowym i wydawniczym. W 2016 r. nagrody otrzymały osoby z Białorusi, Francji, Ukrainy i Wielkiej Brytanii.

W ramach Programu Polonijnego BEN IPN podejmuje się także wiele jednorazowych działań. Oprócz przekazywania publikacji i materiałów edukacyjnych placówkom oświatowym, organizowania pokazów filmowych, prelekcji i wykładów dla Polaków i Polonii na szczególną uwagę zasługuje udział edukatorów IPN na zaproszenie Fundacji Marcina Gortata w „Polskiej nocy w NBA", podczas której zaprezentowano zapowiedź filmu wyprodukowanego przez IPN pt. *Zapora*. Dodatkowo pracownicy IPN opowiedzieli publiczności o wydawanych przez IPN grach edukacyjnych i ich roli w nauczaniu i propagowaniu wiedzy historycznej w edukacji. W lipcu organizacja polonijna „Great Poland" w Londynie zgłosiła się do prowadzonej przez IPN ogólnopolskiej akcji „Akcja Burza. Bitwa o Polskę". Jej uczestnicy od 25 lipca do 3 sierpnia w wybranych miastach na hasło „Burza. Bitwa o Polskę" otrzymali darmowe pakiety artykułów powstańczych – naklejkę filcową, naklejkę na samochód oraz opaskę. W ramach akcji IPN w niedzielę 31 lipca członkowie „Great Poland" pod polskimi kościołami w Londynie rozdali 3 tysiące pakietów.

Wybrane działania oddziałów IPN zrealizowane w ramach kontaktów z organizacjami polonijnymi i zagranicznymi:

– Oddział Białystok: w ramach współpracy z Instytutem Polskim w Düsseldorfie otwarto wystawę „Obława Augustowska. Nowe Zniewolenie. Lipiec 1945" (5 grudnia) oraz zorganizowano konferencję poświęconą ofiarom komunistycznym w Europie po 1945 r.;

– Oddział Gdańsk: nawiązanie współpracy z Narodowo-Kulturalnym Stowarzyszeniem Polaków w Odessie „Polska Nuta". W ramach współpracy wygłoszono prelekcje historyczne dla odeskiej Polonii, a przedstawiciele Oddziału IPN wzięli udział w tamtejszych obchodach Święta Niepodległości. W ramach współpracy z Klubem Gazety Polskiej w Filadelfii oraz z portalem Pamiec.US wzięto udział w odsłonięciu pomnika Żołnierzy Wyklętych w Doylestown, PA, oraz podczas konferencji wygłoszono wykład „Tu biło serce Polski. Gdańsk podczas pogrzebu »Inki« i »Zagończyka«";

– Oddział Kraków: wizyta w Chicago, gdzie odbyło się kilka spotkań z uczniami, spotkania otwarte poświęcone m.in. działalności IPN oraz roli Janusza Kurtyki w kształtowaniu polskiej polityki historycznej oraz odbyło się poświęcenie tablicy upamiętniającej śp. Prezesa IPN Janusza

Kurtykę; wykład „Janos Esterhazy – męczennik, patron obecności Węgier w Europie" w Konsulacie Węgier w Krakowie;

– Delegatura w Kielcach: zaangażowanie w prace X Letniej Szkoły Kultury, Historii i Języka Polskiego dla Polaków z Ukrainy i z Litwy odbywającej się w Kielcach;

– Oddział Lublin: organizacja seminarium historycznego dla studentów z Brześcia i Lidy we współpracy z Forum Polskich Inicjatyw Lokalnych Brześcia i Obwodu Brzeskiego „Trudne karty wspólnej historii Polski i Białorusi"; współpraca z Komitetem Obchodów 100-lecia Parafii Świętej Trójcy w Windsor w Kanadzie – udostępnienie do ekspozycji dwóch wystaw OBEN IPN w Lublinie: „Wasza Solidarność nasza wolność. Emigracja polska i świat wobec stanu wojennego" oraz „Sonderlaboratorium SS. Zamojszczyzna »pierwszy obszar osiedleńczy w Generalnym Gubernatorstwie«";

– Oddział Poznań: współpraca merytoryczna z Centrum Badań Historycznych PAN w Berlinie podczas prac przy tworzeniu niemieckiej wersji wystawy „Wypędzeni 1939… Deportacje obywateli polskich z ziem wcielonych do III Rzeszy"; podjęcie współpracy z Polskim Towarzystwem Ziemiańskim w Londynie i Paryżu przy organizowaniu prezentacji wystawy „Europa w rodzinie. Ziemiaństwo polskie w XX wieku"; kontakt z przedstawicielami placówek dyplomatycznych; przekazanie informacji i udostępnianie materiałów: filmów, plansz wystawienniczych w formie elektronicznej, materiałów edukacyjnych dotyczących Poznańskiego Czerwca '56;

– Oddział Rzeszów: prezentacja wystawy „Symbole naszej historii. Część II" oraz zajęcia edukacyjne dla uczniów polskich placówek oświatowych oraz środowiska polonijnego w Niemczech (Kolonia, Frankfurt n. Menem);

– Oddział Szczecin: wykład i warsztaty „Polskie drogi do niepodległości" dla młodzieży polskiej i ukraińskiej w Szczecinie;

– Oddział Warszawa: prowadzenie prelekcji przed filmami: *Rodzina Kowalskich*, *Rotmistrz Pilecki* oraz warsztaty w polskich szkołach podczas Przeglądu Najnowszych Filmów Polskich we Lwowie; na zaproszenie Domu Kultury Polskiej w Stanisławowie otwarto wystawę „Rzeczpospolita utracona" z okazji Święta Odzyskania Niepodległości; otwarto wystawę „Die Verbannten" oraz uczestniczono w wydarzeniach 5. Konstanzer Studientag der polnischen Geschichte – Universität Konstanz; organizowano razem z Konsulatem Generalnym we Lwowie XI Polsko-Krymskotatarsko-Żydowsko-Ukraińskiego Międzyreligijnego Seminarium Młodzieży „Arka";

– OBEN Wrocław: współpraca z: Polskim Ośrodkiem Kulturalno-Oświatowym przy Domu Polskim w Budapeszcie; Domem Polskim Stowarzyszeniem Katolików Polskich na Węgrzech pw. św. Wojciecha; Polskim Instytutem Badawczym i Muzeum. Podjęto współpracę z parafią św. Antoniego we Lwowie oraz Centrum Kulturalno-Oświatowym im. Karoliny Lanckorońskiej w Nowym Rozdole działającym pod patronatem miejscowego Towarzystwa Pomocy Polakom „Wielkie Serce".

5.5. Współpraca ze szkołami wyższymi, środowiskiem studenckim oraz uniwersytetami trzeciego wieku

Biuro Edukacji Publicznej IPN, a później Biuro Edukacji Narodowej kontynuowało współpracę z uczelniami całego kraju. Wspólne działania miały różnorodny charakter uwzględniający zarówno możliwości IPN, jak i potrzeby partnerów. Organizowane były wystawy, dyskusje panelowe, debaty, seminaria i warsztaty, wykłady dla studentów, promocje książek i pokazy filmowe.

Edukatorzy IPN w 2016 r. współpracowali z wieloma uczelniami wyższymi i placówkami badawczymi zarówno w kraju, m.in.: z Uniwersytetem Jagiellońskim, Uniwersytetem Wrocławskim, Szkołą Główną Handlową w Warszawie, Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetem Śląskim, Uniwersytetem Rzeszowskim, Uniwersytetem Szczecińskim, Uniwersytetem w Białymstoku, Akademią Medyczną w Poznaniu, Instytutem Lotnictwa, Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach, Akademią Gorzowską im. Jakuba z Paradyża, Uniwersytetem

Papieskim Jana Pawła II w Krakowie, Uniwersytetem Ekonomicznym w Katowicach, Uniwersytetem Łódzkim, Akademią Pomorską w Słupsku, Uniwersytetem Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu, jak i za granicą.

Stale była uaktualniana i modyfikowana oferta edukacyjna adresowana do studentów. Jej ważnym elementem są konferencje naukowe i popularnonaukowe, warsztaty źródłoznawcze, odbywające się na uczelniach dyskusje oraz prezentacje wystaw IPN. W wielu oddziałach studenci mają możliwość odbycia stażu lub praktyk studenckich oraz podjęcia pracy w charakterze wolontariuszy. Edukatorzy IPN współpracują m.in. z kołami naukowymi studentów historii, organizacjami samorządów studenckich, Niezależnym Zrzeszeniem Studentów, Stowarzyszeniem Studenci dla Rzeczypospolitej, Niezależnym Zrzeszeniem Studentów Uniwersytetu w Białymstoku, Stowarzyszeniem Absolwentów Politechniki Poznańskiej, Regionalnym Ośrodkiem Debaty Międzynarodowej w Szczecinie, Studenckim Kołem Naukowym Historyków Wojskowości Uniwersytetu Wrocławskiego.

Edukatorzy IPN prowadzą także zajęcia w ramach uniwersytetów trzeciego wieku – wykłady, prelekcje, spacery historyczne, m.in. w Łańcucie, diecezji rzeszowskiej, Gorzowie Wielkopolskim, Wrocławiu, Mogilanach, Rabce-Zdroju, Ełku, Gdańsku.

5.6. Współpraca z samorządami

Szczególnie ważnym zadaniem było jak najszersze upowszechnianie wiedzy o najnowszej historii Polski, dlatego tak istotna była współpraca z instytucjami samorządowymi różnych szczebli. Współpraca ta przybierała różne formy w zależności od okoliczności i potrzeb: od patronatów nad przedsięwzięciami organizowanymi przez oddziały IPN po udział w ich organizowaniu i współfinansowanie. Wspólnie z władzami samorządowymi IPN organizuje konferencje historyczne, cykle wykładów, imprezy sportowe lub koncerty, a także promuje związki z małą ojczyzną, m.in. przez przybliżanie historii najnowszej. Przykładem udanej współpracy mogą być obchody Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych, które są organizowane w coraz większej liczbie miejsc w całej Polsce. Samorządy różnego szczebla aktywnie włączyły się do obchodów – aktywność taką odnotowano w kilkuset miejscowościach, m.in. współpraca z wojewodą lubelskim, marszałkiem województwa lubelskiego oraz prezydentem miasta Lublin. Podczas wojewódzkich obchodów Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych zorganizowano historyczną sesję popularno-naukową „Polskie Podziemie Niepodległościowe na Lubelszczyźnie 1944–1956", prezentowano wystawę „Milcząc, wołają" w Lublinie; Urząd Miasta Łodzi wsparł organizację uroczystości lokalnych; Miejska Biblioteka Publiczna w Częstochowie udostępniła miejsce na prelekcje; władze samorządowe miasta Jarocina włączyły się we współorganizację Roku Żołnierzy Wyklętych w Jarocinie; starostwa powiatowe we współpracy z Oddziałem IPN w Rzeszowie przygotowały wiele imprez upamiętniających Żołnierzy Wyklętych; na cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu odbyły się uroczyste obchody Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych, których organizatorami byli wojewoda dolnośląski, prezydent Wrocławia, Oddział IPN we Wrocławiu oraz Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Dolnośląski.

W wielu miejscowościach samorządy współpracowały z OBEP/OBEN, przygotowując uroczystości rocznicowe i liczne imprezy.

Wespół z władzami samorządowymi miasta Poznania oraz Urzędem Marszałka Województwa Wielkopolskiego Oddział w Poznaniu organizował działania edukacyjne dotyczące poznańskiego Czerwca '56. Ponadto współpracował ze Związkiem Miast Polskich oraz Wydawnictwem Miejskim Poznania podczas tworzenia niemieckiej wersji wystawy „Wypędzeni 1939… Deportacje obywateli polskich z ziem wcielonych do III Rzeszy".

W obchody 77. rocznicy powstania Polskiego Państwa Podziemnego we Wrocławiu włączyli się: Okręg Dolnośląski Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, Klub Historyczny im. Stefana Roweckiego „Grota" oraz Oddział IPN we Wrocławiu.

OBEN w Katowicach współpracowało z władzami powiatu lędzińsko-bieruńskiego przy organizacji konferencji edukacyjnej dla nauczycieli „Opór społeczny mieszkańców powiatu bieruńsko-lędzińskiego w czasie stanu wojennego w 35. rocznicę strajku na KWK Ziemowit i KWK Piast" – Lędziny.

OBEP IPN w Lublinie organizowało z wojewodą lubelskim, marszałkiem województwa lubelskiego oraz prezydentem miasta Lublin wojewódzkie obchody 76. rocznicy Zbrodni Katyńskiej. Ponadto współpracowało z Urzędem Miasta Lublin w ramach Kongresu Inicjatyw Wschodnich.

OBEN Białystok współpracując z Urzędem Miejskim, zorganizowało XVI Marsz Żywej Pamięci Polskiego Sybiru w Białymstoku.

W czerwcu 2016 r. miała miejsce II edycja Biegu Szlakiem Leśnych, która została zorganizowana przy współpracy z Urzędem Gminy Warlubie, Stowarzyszeniem Przyjaciół Lipinek, nadleśnictwami Dąbrowa i Osie oraz Delegaturą IPN w Bydgoszczy. Przy wsparciu finansowym Urzędu Miasta Bydgoszczy wydano edukacyjne klocki obrazkowe „Małe Ojczyzny. Bydgoszcz", które przekazano bydgoskim przedszkolom i szkołom podstawowym. W październiku miał miejsce Koleżeński Bieg Pamięci, który był finałem akcji „Zapal Znicz Pamięci". Imprezę zorganizowano pod patronatem i przy wsparciu starosty powiatu nakielskiego oraz Muzeum Ziemi Krajeńskiej w Nakle nad Notecią. OBEN Gdańsk we współpracy z Urzędem Wojewódzkim w Gdańsku zorganizowało też konferencję dotyczącą dekomunizacji – spotkanie z samorządowcami z całego województwa pomorskiego oraz we współpracy z lokalnymi, dzielnicowymi samorządami m.in. Bieg im. Danuty Siedzikówny „Inki", Grand Prix im. Antoniego Browarczyka czy Paradę Niepodległości i Koncert Niepodległości na gdańskich Siedlcach. Godnym uwagi przedsięwzięciem była organizacja przez OBEN Gdańsk I Pomorskiego Kongresu Pamięci Narodowej, adresowanego do członków organizacji, fundacji i stowarzyszeń patriotycznych działających na Pomorzu. Kongres był okazją do wymiany doświadczeń, nawiązania kontaktów i dyskusji na temat polityki historycznej. Wszyscy z przeszło 300 uczestników otrzymali pakiety edukacyjne IPN, w tym publikację *Od niepodległości do niepodległości*.

Oddział w Krakowie m.in. brał udział w organizowanych przez Muzeum Historyczne Miasta Krakowa „Dniach Pamięci Ofiar Gestapo"; współpracował z Urzędem Marszałkowskim przy obchodach rocznicy 17 września 1939 r. oraz wojewódzkich konkursach historycznych. We współpracy z Towarzystwem Przyjaciół Parku im. dr. H. Jordana w Krakowie przygotowano treść 30 dwujęzycznych (polsko-angielskich) tabliczek informacyjnych o postaciach z Galerii Wielkich Polaków w Parku im. dr. H. Jordana w Krakowie.

OBEN Łódź podjęło współpracę m.in. z Urzędem Miasta Łodzi przy organizacji obchodów Narodowego Dnia Pamięci Powstania Warszawskiego, z Urzędem Gminy Zgierz przy prezentacji wystawy „Polskie Państwo Podziemne" podczas obchodów Święta Wojska Polskiego.

W Rzeszowie współpraca z samorządami koncentrowała się przede wszystkim wokół współorganizacji uroczystości upamiętniających wydarzenia istotne w najnowszych dziejach Polski, tj. rocznicy porozumień sierpniowych, rocznicy wprowadzenia stanu wojennego itp. Wspólnie ze społecznością lokalną organizowano spotkania z historią najnowszą na piknikach, pokazach wystaw, prelekcjach historycznych i pokazach filmów.

Oddział w Szczecinie współpracował z Zachodniopomorskim Urzędem Wojewódzkim przy organizacji wystaw i pikniku „Fajnie jest być Polakiem!" zorganizowanego w Święto Niepodległości, a w 35. rocznicę I Walnego Zjazdu Delegatów ściśle współpracował z NSZZ „Solidarność" Pomorza Zachodniego NSZZ „Solidarność" Region Pomorze Zachodnie.

Szczególne wsparcie władz samorządowych otrzymały konkursy regionalne. Podczas prezentacji finałowych bardzo często uczniów wspierali przedstawiciele władz lokalnych, wydarzenia te były też szeroko odnotowywane przez lokalną prasę, co powodowało upowszechnianie wiedzy o historii Polski. Przedstawiciele IPN są tradycyjnie zapraszani na obchody rocznic związanych z lokalną historią, na których wygłaszają okolicznościowe prelekcje. Wspólnie z samorządami są również organizowane gry terenowe, rekonstrukcje lub inscenizacje historyczne.

Wszystkie oddziały stale współpracują z bibliotekami miejskimi i gminnymi oraz samorządowymi centrami kulturalnymi w organizacji wykładów i prelekcji, imprez rocznicowych czy prezentacji wystaw. Ponadto biblioteki publiczne są bardzo często odbiorcami książek i materiałów edukacyjnych IPN.

5.7. Uroczystości rocznicowe organizowane przez IPN

W pierwszej połowie 2016 r. wśród licznych działań rocznicowych IPN położył szczególny nacisk na 60. rocznicę wydarzeń 1956 r. w Polsce i na Węgrzech. W ramach współpracy z Węgierskim Instytutem Kultury w Warszawie i węgierskim Komitetem Pamięci Narodu przygotowano wystawę edukacyjną „1956. Polska – Węgry. Historia i pamięć", której wernisaż odbył się 27 czerwca w Poznaniu. Następnie wystawa była prezentowana w Warszawie w Sejmie RP (28 czerwca – 7 lipca) oraz na Zamku Królewskim (19 sierpnia – 27 października), a także w wielu innych miastach kraju (szczegółowy wykaz w Aneksie, w załączniku nr 3) oraz w Budapeszcie (Węgry). Dzięki współpracy wystawienniczej między Instytutem Pamięci Narodowej a Zamkiem Królewskim w Warszawie – Muzeum, Rezydencją Królów i Rzeczypospolitej, prezentowanej na Dziedzińcu Wielkim Zamku wystawie towarzyszyły warsztaty dla młodzieży szkolnej (od sierpnia do października) oraz uroczysty koncert w 60. rocznicę wybuchu rewolucji węgierskiej 1956 r., który odbył się 23 października 2016 r. Do wystawy przygotowano także katalog, który towarzyszył kolejnym ekspozycjom. Centrala BEP przeprowadziła konkurs dla nauczycieli na scenariusz lekcji upowszechniający wiedzę o wydarzeniach 1956 r. Podczas ogólnopolskiego Turnieju Debat Historycznych o Puchar Prezesa IPN w tezach ćwierćfinałowych uwzględniono tematykę 1956 r. OBEP w Poznaniu przygotowało wiele działań mających na celu upowszechnienie wiedzy o buncie 1956 r. m.in. szkolenie dla nauczycieli (np. w Kole) i uczniów (np. we Wrocławiu), pokazy filmów, wykłady i prelekcje. W ramach kampanii edukacyjnej przygotowano we współpracy ze związkami kombatanckimi dwa okolicznościowe spoty wyemitowane w TVP Poznań, TVP Polsat, TVP Historia oraz na ekranach LED w instytucjach państwowych i samorządowych oraz szkołach. Przygotowano i rozdystrybuowano okolicznościowe koszulki. Pracownicy IPN przygotowali także okolicznościowy dodatek do miesięcznika „Pamięć.pl". Wykłady i prelekcje połączone z pokazami filmów oraz warsztaty prowadzone przez pracowników BEP IPN dotyczące buntu 1956 r. odbyły się w całej Polsce, m.in. w Warszawie, we Wrocławiu, w Białymstoku i w Szczecinie.

Podobnie jak w latach poprzednich, edukatorzy i pracownicy naukowi IPN aktywnie włączyli się również w obchody Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych. Tradycyjnie na portalu pamiec.pl umieszczone zostały materiały edukacyjne: ulotki z wizerunkami żołnierzy podziemia niepodległościowego, którzy zostali zidentyfikowani w wyniku prowadzonych przez IPN prac poszukiwawczych w kwaterze „Ł" na warszawskich Powązkach Wojskowych, plakaty, broszura, miniwystawa do wydrukowania oraz wiele publikacji. Nauczyciele mogli też skorzystać z teki edukacyjnej *Polskie Podziemie Niepodległościowe 1944–1956* przygotowanej przez OBEP w Lublinie oraz ze scenariusza lekcji „Powojenne losy bohaterów »Kamieni na szaniec«". W Narodowym Dniu Pamięci Żołnierzy Wyklętych IPN był także organizatorem licznych przedsięwzięć o charakterze artystycznym. W TVP 1 marca został wyemitowany koncert okolicznościowy zrealizowany przy współpracy merytorycznej z IPN. W warszawskim Centrum Edukacyjnym „Przystanek Historia" im. Janusza Kurtyki odbył się spektakl słowno-muzyczny „Herbert i Niezłomni", a w stołecznym klubie Proxima koncert „Tajne Komplety", którego główną gwiazdą był Tadek Polkowski. W Rzeszowie odbył się koncert pieśni patriotycznych oraz w Wojewódzkim Domu Kultury w Rzeszowie koncert „Naznaczeni Niezłomnością 2". W wielu miejscach Polski prezentowano wystawy dotyczące polskiego podziemia niepodległościowego. W samej Warszawie można było zobaczyć aż trzy nowe wystawy przygotowane przez IPN, dotyczące żołnierzy wyklętych. Pierwsza z nich, „Rotmistrz Witold Pilecki 1901–1948", prezentowana była w Ministerstwie Edukacji Narodowej.

Dwie pozostałe obejrzeć można było w Muzeum Wojska Polskiego. 2 marca na terenie muzeum stanęła wystawa Instytutu Pamięci Narodowej „Po nici światła… część II". Instalacja autorstwa Małgorzaty Grabowskiej-Kozery prezentowała 96 sylwetek bohaterów polskiego podziemia niepodległościowego. OBEP IPN w Rzeszowie prezentowało kilka wystaw, m.in.: „Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie na Rzeszowszczyźnie po 1944 r.", „Milcząc, wołają", „Władysław Koba (1914–1949)", OBEP w Gdańsku pokazała m.in. wystawę „5. Wileńska Brygada Armii Krajowej na Pomorzu", a OBEP Lublin wystawę „Zaplute karły reakcji". Polskie podziemie niepodległościowe 1944–1956". IPN nawiązał także współpracę ze Społecznym Komitetem Obchodów Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych, udostępniając część instalacji „Po nici światła..." na uroczystości rocznicowe na pl. Piłsudskiego w Warszawie.

IPN już po raz trzeci był partnerem projektu „Tropem Wilczym" organizowanym przez Fundację Wolność i Demokracja. Bieg Pamięci Żołnierzy Wyklętych. W zeszłym roku w biegu uczestniczyło 20 000 uczestników z 81 miast. W tym roku frekwencja się podwoiła, w czasie biegu 28 lutego pobiegło ponad 41 000 osób ze 174 miast – nie tylko w Polsce, biegli również mieszkańcy m.in. Londynu, Nowego Jorku, Wilna, Berlina, Żytomierza.

Na FB uruchomiony został quiz sprawdzający wiedzę o Żołnierzach Wyklętych, aplikacja generująca zdjęcie profilowe z wizerunkiem mjr. Hieronima Dekutowskiego „Zapory" oraz konkurs fotograficzny „Pamięć o Żołnierzach Wyklętych okiem reportera".

6 marca, już po raz czwarty, ruszyła w Warszawie rowerowa „Masa Krytyczna" pamięci Żołnierzy Wyklętych. Tegoroczna edycja poświęcona była mjr. Hieronimowi Dekutowskiemu „Zaporze".

Oprócz tego w całej Polsce pracownicy IPN wygłaszali wykłady oraz prowadzili warsztaty dotyczące polskiego podziemia niepodległościowego oraz brali udział w uroczystościach rocznicowych.

W marcu i kwietniu edukatorzy BEP IPN zaangażowani byli w działania związane z 76. rocznicą Zbrodni Katyńskiej. W ogrodach Pałacu Prezydenckiego został zasadzony Katyński Dąb Pamięci. Pierwotnie inicjatywa ta miała odbyć się 13 kwietnia 2010 r., lecz uniemożliwiła ją katastrofa smoleńska. Z inicjatywy BEP IPN powrócono do niej w 2016 r. Także 13 kwietnia w Pałacu Prezydenckim w odpowiedzi na prośbę Prezydenta RP Andrzeja Dudy odbyła się okolicznościowa lekcja historii poprowadzona przez pracowników BEP IPN. Jej celem było upamiętnienie ofiar mordu katyńskiego. Tego samego dnia zainaugurowano VII edycję konkursu ogólnopolskiego „Sprzączki i guziki z orzełkiem ze rdzy..." skierowanego do uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. W kwietniu odbył się VII przegląd filmowy „Echa Katynia", w którego organizację zaangażowali się pracownicy niemal wszystkich oddziałów i delegatur IPN. Zaprezentowano filmy polskich i zagranicznych reżyserów nawiązujące do Zbrodni Katyńskiej oraz innych represji komunistycznych. Przegląd został zorganizowany w 50 miejscowościach całego kraju. W wielu z nich odbywały się bloki poranne skierowane do młodzieży szkolnej poprzedzone wprowadzeniami historycznymi oraz bloki popołudniowe połączone z wykładami, prelekcjami czy dyskusjami towarzyszącymi wyświetlanym filmom. Udział w pokazach filmowych wzięło łącznie niemal 5500 widzów, z czego znaczną większość stanowili uczniowie.

Ulicami Białegostoku przeszedł II Podlaski Marsz Cieni. Marsz pamięci odbył się także m.in. w Wolsztynie. W Białymstoku zorganizowano koncert „Zaszum nam Polsko" w wykonaniu Polskiego Studium Teatralnego w Wilnie. OBEP w Poznaniu patronowało „III Rowerowemu Rajdowi Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej Regionu Konińskiego". W całej Polsce odbywały się prelekcje i zajęcia dla młodzieży dotyczące Zbrodni Katyńskiej, a przedstawiciele IPN brali udział w uroczystościach rocznicowych.

Działania rocznicowe realizowane w BEN IPN:

Na 72. rocznicę Powstania Warszawskiego w ramach ogólnopolskiej akcji „Burza. Bitwa o Polskę" IPN przygotował okolicznościowe materiały: filcową naklejkę przedstawiającą symbol Polski Walczącej, specjalną naklejkę na samochód oraz biało-czerwoną opaskę odblaskową. W ramach akcji rozdysponowano 200 tys. pakietów. Od 25 lipca do 3 sierpnia można je było otrzymać na hasło

„Burza. Bitwa o Polskę" w 160 punktach dystrybucji, w przeszło 50 miejscowościach kraju. W akcję włączyli się również działacze polonijni z Londynu, gdzie pakiety można było odebrać siedmiu miejscach. W Warszawie IPN patronował 26. Biegowi Powstania Warszawskiego organizowanemu przez Stołeczne Centrum Sportu Aktywna Warszawa. W obchody i działania edukacyjne związane z rocznicą wybuchu Powstania Warszawskiego włączyły się inne OBEN. W Łodzi współorganizowano uroczystości odsłonięcia pomnika Powstańców Warszawskich (Łódź). Oddział w Rzeszowie współorganizował „Festiwal Patriotyczny" przygotowany na rzeszowskim Rynku i brał w nim udział, a w Tarnobrzegu zorganizował pokaz filmu *Do potomnego*. OBEP w Szczecinie wspólnie z harcerzami 1 sierpnia rozdawało mieszkańcom materiały edukacyjne na terenie Szczecina, Polic, Gorzowa Wielkopolskiego i Koszalina. OBEP we Wrocławiu zorganizowało uroczyste spotkanie dla wrocławskich powstańców warszawskich oraz odwiedziny w domach powstańców.

27 września w rocznicę powstania Polskiego Państwa Podziemnego na Zamku Królewskim w Warszawie odbył się wykład Prezesa IPN dr. Jarosława Szarka poświęcony fenomenowi Polskiego Państwa Podziemnego. Partnerem tego przedsięwzięcia było Ministerstwo Edukacji Narodowej. W Bydgoszczy zorganizowano wespół z Urzędem Wojewódzkim uroczystości, podczas których odsłonięta została tablica upamiętniająca Okręgową Delegaturę Rządu RP na Pomorzu. W organizację uroczystości rocznicowych zaangażowane były również OBEN z Rzeszowa i Wrocławia. W Łodzi pracownicy OBEN przeprowadzili lekcje dla uczniów przypominające o powstaniu Polskiego Państwa Podziemnego.

W całej Polsce włączono się w obchody 11 listopada Święta Niepodległości. BEN zapoczątkowało akcję edukacyjną „Polscy bohaterowie w polskich szkołach". Zachęcaliśmy wszystkich nauczycieli do eksponowania w klasach szkolnych wizerunków bohaterów zmagań o niepodległość Polski w XX w. jako wyraz uznania dla tych, którym zawdzięczamy niepodległą Polskę. Wizerunki zostały zamieszczone na stronie internetowej w wersji gotowej do druku. Przedstawiciele OBEN brali udział w uroczystościach państwowych. Ponadto aktywnie włączyli się do Biegów Niepodległości (np. Białystok, Bacieczki, Wrocław). Organizowano prelekcje, wykłady, wystąpienia okolicznościowe (Kraków, Szczecin, Wrocław, Gdańsk), kiermasze (Rzeszów), rozgrywki gier planszowych (Kraków). W ramach akcji społecznej „Śladami wolnego słowa w Łodzi – od Józefa Piłsudskiego do ojca Stefana Miecznikowskiego" OBEN IPN w Łodzi zaproponowało wszystkim chętnym udział w wycieczce edukacyjnej z wykorzystaniem audioprzewodnika. Oddział w Szczecinie zorganizował konkurs dla szkół podstawowych „Wokół symboli narodowych", w którym wzięły udział 72 szkoły z regionu.

Ogólnopolski wymiar miały także obchody 35. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego, które odbyły się pod hasłem „Ofiarom stanu wojennego. Zapal światło wolności". Już po raz czwarty zorganizowana została akcja zapalania w oknach domów i urzędów świecy przypominającej zarówno o ofiarach, jak i o podstawowych wartościach, w które uderzał stan wojenny: wolności, demokracji i prawach człowieka. Także tym razem akcję objął honorowym patronatem Prezydent RP Andrzej Duda. Światła wolności zapłonęły na wielu budynkach użyteczności publicznej, m.in. na gmachu Sejmu RP, a także na siedzibie Episkopatu Polski. Prezes IPN wystosował listy do władz państwowych i samorządowych, a także do najwyższych przedstawicieli Kościoła katolickiego, w których apelował o włączenie się do akcji upamiętniania ofiar stanu wojennego, m.in. przez umieszczenie światła wolności w oknach ich siedzib. Akcję poparli m.in. nuncjusz apostolski w Polsce abp Celestino Migliore i wielu proboszczów w Polsce. Akcja nagłośniona w mediach spotkała się z szerokim odzewem społecznym. Specjalny napis – „13 grudnia '81 – pamiętamy" – upamiętniający tę rocznicę pojawił się na stadionie PGE Narodowy, na innych ważnych budynkach miast całej Polski (np. Tauron Arena w Krakowie) i na największych w Europie ekranach LED. Ponadto spoty okolicznościowe IPN zostały wyemitowane w TVP. W Warszawie 10 grudnia w Studiu Koncertowym Polskiego Radia im. Witolda Lutosławskiego odbył się koncert barda legendarnej Piwnicy pod Baranami Mieczysława Święcickiego. Koncert, w czasie którego wspominano prześladowania artystów w stanie wojennym, poprowadził znany aktor Jarosław Witaszczyk. W Centrum Eduka-

cyjnym „Przystanek Historia" w Warszawie odbył się też program słowno-muzyczny „uRodziny Barda. Rzecz o Przemysławie Gintrowskim" zorganizowany wspólnie ze Stowarzyszeniem Katolicka Inicjatywa Kulturalna w 65. rocznicę urodzin barda. Artysta swój ostatni koncert zagrał 1 marca 2012 r. w CE „Przystanek Historia" w Warszawie. W widowisku wystąpili Dominika Świątek (nominowana w 2016 r. do Nagrody im. Przemysława Gintrowskiego), Piotr Kajetan Matczuk oraz aktorzy Agata Piotrowska-Mastalerz i Wojciech Wysocki. Ulicami Warszawy, trasą związaną ze stanem wojennym, przejechał zabytkowy ikarus. Pasażerowie mogli posłuchać opowieści świadków, piosenek tamtego czasu oraz posłuchać komentarzy historyków – m.in. dr. Tadeusza Ruzikowskiego. Tradycyjnie w wielu miastach można było oglądać wystawy przygotowane przez IPN („586 dni stanu wojennego", „Anna Walentynowicz. Legenda »Solidarności«", „Antoni Browarczyk. Pierwsza ofiara stanu wojennego w Gdańsku", „Stan wojenny", „...w godzinie ciężkiej próby... Opozycja gorzowska od stanu wojennego do wyborów czerwcowych 1989 r.", „Fenomen »Solidarności«. Migawki z dziejów Polski, 1980–1981"). W Warszawie przed CE IPN im. Janusza Kurtyki „Przystanek Historia" nad chodnikiem przy ul. Marszałkowskiej zawisła instalacja zaprojektowana przez artystkę Małgorzatę Grabowską-Kozerę „Wolne Słowo" nawiązująca do drukarni podziemnych w czasie stanu wojennego. W ramach obchodów 35. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego IPN zrealizował wiele przedsięwzięć we współpracy z innymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi. W Warszawie wspólnie ze Stowarzyszeniem Wolnego Słowa oraz Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL zorganizowano grę miejską „Spacerniak '81". W ramach projektu odbył się też Bieg Wolności oraz wydano jednodniówkę – gazetkę edukacyjną stylizowaną na druk podziemny. Wspólnie ze Stowarzyszeniem 13 grudnia przygotowano wystawę „Stan wojenny w Polsce". Instytut Pamięci Narodowej wsparł także organizowany dla upamiętnienia ofiar stanu wojennego koncert „A jednak coś po nas zostanie…" organizowany przez Fundację im. Przemysława Gintrowskiego. Koncert odbył się 5 grudnia w Teatrze Wielkim w Warszawie i był transmitowany na antenie TVP 13 grudnia. Na FB został uruchomiony quiz sprawdzający wiedzę o stanie wojennym i aplikacja generująca zdjęcie profilowe z napisem „13 grudnia" oraz Światłem Wolności. Zorganizowany został również konkurs fotograficzny „Zapal Światło Wolności". W wielu miastach Polski oddziały IPN prowadziły okolicznościowe wykłady oraz zajęcia dla młodzieży. W Rzeszowie przeprowadzona została wielka akcja edukacyjna „Żywe Muzeum". W ramach projektu młodzież odwiedzała miejsca związane ze stanem wojennym i działalnością „Solidarności", spotykała się ze świadkami historii, miała okazję do pooglądania kilku wystaw edukacyjnych oraz zobaczenia, jak wyglądała nielegalna drukarnia. Oddział w Szczecinie dwukrotnie przeprowadził historyczną grę miejską „Operacja WRONA-35".

Wszystkie OBEN włączyły się aktywnie w obchody innych rocznic, również tych o charakterze lokalnym. Warto wspomnieć o kolejnej już akcji medialno-edukacyjnej „Zapal Znicz Pamięci", zainaugurowanej przez OBEP IPN Poznań we współpracy z Radiem Merkury, a przypominającej o miejscach kaźni Polaków w Wielkopolsce, na Pomorzu, Kujawach, Śląsku i ziemi łódzkiej, czyli ziemiach wcielonych do III Rzeszy. W Białymstoku uroczyście obchodzono 71. rocznicę Obławy Augustowskiej i Dzień Pamięci Ofiar Obławy Augustowskiej (uroczystość Dnia Pamięci Ofiar Obławy wraz z otwarciem wystawy i promocją albumu IPN *Nowe zniewolenie. Obława Augustowska. Lipiec 1945*, zorganizowano wspólnie z wojewodą podlaskim) oraz 75. rocznicę zagłady Żydów tykocińskich (uroczystości współorganizowano w Łopuchowie k. Tykocina). W Gdańsku w 70. rocznicę zamordowania Danuty Siedzikówny „Inki" i Feliksa Selmanowicza „Zagończyka" odbyły się organizowane przez IPN uroczystości pogrzebowe, które zgromadziły ponad 20 000 uczestników. Przy tej okazji gdański oddział zorganizował również prezentację i warsztaty przy nowo powstałej wystawie „Niezłomna, wyklęta, przywrócona pamięci. Danuta Siedzikówna »Inka« 1928–1946". W Bydgoszczy obchodzono 60. rocznicę spalenia zagłuszarki fal radiowych na Wzgórzu Dąbrowskiego 18 listopada 1956 r.; z tej okazji wygłoszono wykład i zaprezentowano specjalnie przygotowany film dokumentalny w Urzędzie Wojewódzkim w Bydgoszczy. W Krakowie rozbudowany

charakter miały obchody 72. rocznicy Akcji Specjalnej „Koppe" (m.in. msza św. za dusze poległych i zmarłych żołnierzy batalionu „Parasol" i Kedywu Okręgu Krakowskiego AK, przemarsz na miejsce Akcji Specjalnej „Koppe", apel poległych). Oprócz IPN organizatorami uroczystości byli: Urząd Miasta Krakowa, Stowarzyszenie Szarych Szeregów Oddział w Krakowie, Chorągiew Śląska ZHP, przy współpracy z Towarzystwem Parku im. dr. Henryka Jordana, Prezydent Krakowa. OBEN w Lublinie uczestniczyło w obchodach rocznicy wyzwolenia Lublina w lipcu 1944 r. oraz obozu koncentracyjnego KL Lublin na Majdanku. Ponadto współorganizowało uroczyste obchody 74. rocznicy wysiedleń Zamojszczyzny oraz współpracowało przy organizacji XXIX Międzynarodowego Biegu Pokoju Pamięci Dzieci Zamojszczyzny. Delegatura IPN w Radomiu brała udział w organizacji obchodów 40. rocznicy śmierci ks. Romana Kotlarza oraz 40. rocznicy protestu robotniczego w Radomiu 1976 r. OBEN w Warszawie zorganizowało obchody rocznicy wkroczenia wojsk sowieckich na Pragę w 1944 r., mszy św. w intencji pamięci ofiar zamordowanych i zadręczonych przez NKWD i UB w katowniach praskich w latach 1944–1956 oraz 70. rocznicę rozbicia więzienia w Pułtusku.

5.8. Inne formy ogólnopolskich działań edukacyjnych

Od wielu lat pracownicy IPN prowadzą wykłady i prelekcje także dla osadzonych w zakładach karnych. Duże osiągnięcia w powyższych dziedzinach mają zwłaszcza oddziały IPN, np. OBEP/OBEN Kraków – współpraca z zakładami karnymi w Wadowicach i Trzebini oraz Aresztem Śledczym w Krakowie, OBEP/OBEN Łódź – z zakładami karnymi w Łodzi, OBEP/OBEN Szczecin – z zakładem karnym w Wierzchowie.

Z roku na rok coraz większą popularnością cieszy się oferta IPN skierowana do całych rodzin. Tradycyjnie już oddziały IPN włączyły się aktywnie w akcję „Noc Muzeów", udostępniając wystawy, organizując przeglądy filmowe, prezentacje, konkursy i turnieje gier, m.in. w Białymstoku, Bydgoszczy, Katowicach, Kielcach, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Rzeszowie i Warszawie. Tradycją stał się też udział IPN w warszawskim Festiwalu Nauki i Pikniku Naukowym. W kilku ośrodkach odbywają się cykliczne spotkania dla całych rodzin, np. „Rodzinne soboty" w „Przystanku Historia" w Warszawie.

4 czerwca 2016 r. odbył się VI Festiwal Komiksów Historycznych jako jednodniowa kilkugodzinna impreza adresowana do osób w każdym wieku interesujących się komiksem i za jego pośrednictwem historią. Przyciągnął blisko 500 uczestników.

Pracownicy Delegatury w Kielcach wzięli udział w II edycji Ogólnopolskiego Konwentu „Wielki Bój Planszówkowy", podczas którego zaprezentowano gry planszowe IPN i zorganizowano turniej gry „303". Podobny turniej przeprowadzono podczas Targów Edukacja w Kielcach.

W październiku 2016 r. miała miejsce VIII akcja medialno-edukacyjna „Zapal Znicz Pamięci", pod hasłem „Znane miejsca, nieznane twarze i nazwiska" przy współpracy z Muzeum Historii Polski, portalu dzieje.pl oraz Radia Merkury Poznań, Radia Gdańsk, Radia Pomorza i Kujaw, Radia Łódź oraz OBEN IPN w Gdańsku, Łodzi i Katowicach. Celem akcji jest przywrócenie pamięci o bohaterach, którzy zginęli za podtrzymywanie polskości, za aktywność społeczną i za patriotyzm. Organizatorzy przedsięwzięcia zachęcali, aby 23 października zapalać znicze w miejscach hitlerowskich zbrodni. W ramach projektu miał miejsce Koleżeński Bieg Pamięci w Nakle nad Notecią. Impreza była finałem ogólnopolskiej akcji „Zapal Znicz Pamięci". W biegu wzięło udział 60 osób. Każdy z biegaczy otrzymał publikację *Od niepodległości do niepodległości* oraz wydawnictwa edukacyjne IPN.

IPN podjął współpracę z Ministerstwem Spraw Zagranicznych i Muzeum Polaków Ratujących Żydów w Markowej, przygotowując grupę zagranicznych dziennikarzy do wizyty studyjnej w Markowej. Przy tej okazji zarówno dziennikarze, jak i polskie placówki dyplomatyczne, włączające się w uroczystości związane z otwarciem Muzeum, zostały także wyposażone w książkę Mateusza

Szpytmy *The Risk of Survival. The Rescue of the Jews by the Poles and the Tragic Consequences for the Ulma Family from Markowa*. W kilku placówkach dyplomatycznych historycy IPN wygłosili wykłady i prelekcje.

5.9. Działania wystawiennicze

Dorobek IPN obejmuje ponad 450 wystaw edukacyjnych popularyzujących najnowszą historię Polski. Wystawy te są bezpłatnie wypożyczane szkołom oraz placówkom kulturalnym i oświatowym w kraju i za granicą. Ich prezentacje w okresie sprawozdawczym organizowane były przy współudziale regionalnych placówek muzealnych, organizacji kombatanckich, samorządów, szkół oraz uczelni wyższych. Wystawom towarzyszyły katalogi, foldery i propozycje zajęć dla młodzieży szkolnej.

Głównym przedsięwzięciem wystawienniczym IPN w 2016 r. była prezentacja w Polsce i na Węgrzech nowej wystawy plenerowej pt. „1956. Polska–Węgry. Historia i pamięć", przygotowanej przez IPN we współpracy z węgierskim Komitetem Pamięci Narodowej oraz Węgierskim Instytutem Kultury w Warszawie, o której wspomniano w rozdziale „Uroczystości rocznicowe organizowane przez IPN" i w Aneksie, w załączniku nr 3.

Ważnym działaniem wystawienniczym IPN w pierwszym półroczu 2016 r. było przygotowanie przez IPN, we współpracy z Maximilian-Kolbe-Stiftung z Bonn oraz Ośrodkiem „Pamięć i Przyszłość" z Wrocławia, mobilnej wersji wystawy „Pojednanie. Kościół katolicki i relacje polsko-niemieckie po 1945 r.". Jej premierowe pokazy miały miejsce w maju 2016 r. w Warszawie i Lipsku (Niemcy). Później wystawę prezentowano w kolejnych miastach w Polsce (Ełk, Wrocław) i Niemczech (Pforzheim, Magdeburg i Huysburg). W Berlinie zaprezentowana została wystawa „Vertriebene 1939… Deportationen von polnischen Buergern aus den ins Dritte Reich eingegliederten Gebieten", przygotowana przez OBEN w Poznaniu we współpracy ze Związkiem Miast Polskich.

Kontynuowane były też zagraniczne i krajowe prezentacje innych wystaw IPN, m.in. międzynarodowej wystawy objazdowej pt. „By Any Means. Communist Secret Police and People's Everyday Life", przygotowanej w ramach Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb, przy współudziale IPN. Ukazuje ona wieloaspektowy wpływ komunistycznych służb bezpieczeństwa na życie obywateli państw dawnego bloku wschodniego. Wystawa prezentowana była w Przedstawicielstwie Landu Hesji przy Parlamencie Europejskim w Brukseli oraz podczas spotkania przedstawicieli Sieci w Krakowie w listopadzie 2016 r.

Zorganizowane zostały także kolejne ekspozycje wystawy IPN pt. „Milcząc, wołają", opowiadającej o poszukiwaniach szczątków ofiar systemu komunistycznego, prowadzonych w kwaterze „Ł" Cmentarza Wojskowego na warszawskich Powązkach w latach 2012–2014 przez IPN oraz ROPWiM. Przygotowana w 2015 r. przez BEP wystawa prezentowana była nadal przy współpracy z oddziałowymi biurami edukacji publicznej IPN w pierwszej połowie 2016 r. w kraju i za granicą: w Polsce w 19 miejscach (Będzin, Bydgoszcz, Drezdenko, Jarocin, Kielce, Koło, Leszno, Lublin, Mielec, Nowy Dwór Gdański, Ostrów Wielkopolski, Płock, Rybno, Rzeszów, Skierniewice, Sochaczew, Szczecin, Warszawa, Żyrardów) oraz w USA w 5 miejscach (Los Angeles, Newark, Nowy Jork, San Diego i San Jose). Tematyce Żołnierzy Wyklętych dedykowana była wystawa IPN pt. „Po nici światła... cz. 2" zaprezentowana w USA podczas Festiwalu Polonijnego w Minneapolis, w Doylestown oraz na Paradzie Pułaskiego w Nowym Jorku. W Kanadzie natomiast zaprezentowane zostały, we współpracy z Komitetem Obchodów 100-lecia Parafii Św. Trójcy w Windsor, dwie wystawy OBEN w Lublinie: „Wasza Solidarność nasza wolność. Emigracja polska i świat wobec stanu wojennego" oraz „Sonderlaboratorium SS. Zamojszczyzna »pierwszy obszar osiedleńczy w Generalnym Gubernatorstwie«". Także w Ameryce Północnej prezentowana była wystawa IPN „Polska Walcząca" – w USA (Bloomington, Boston, Chicago, Providence i Waszyngton) oraz Kanadzie (London i Toronto). Zainteresowaniem odbiorców w Niemczech (Kilonia)

i na Węgrzech (Budapeszt, Debreczyn, Miszkolc, Pecz, Segedyn) cieszyła się natomiast wystawa „Zimna wojna. Krótka historia podzielonego świata" przygotowana przez OBEP w Warszawie. Na terenie Niemiec (w Kolonii i Frankfurcie n. Menem) prezentowana była także w listopadzie 2016 r. wystawa „Symbole naszej historii" (część 2) przygotowana przez OBEN w Rzeszowie. Prezentacji towarzyszyły zajęcia edukacyjne dla uczniów polskich placówek oświatowych oraz środowiska polonijnego. Także w Niemczech OBEN w Białymstoku, w ramach współpracy z Instytutem Polskim w Düsseldorfie, otworzył 5 grudnia 2016 r. wystawę IPN „Obława Augustowska. Nowe zniewolenie. Lipiec 1945", która towarzyszyła konferencji poświęconej ofiarom komunistycznym w Europie po 1945 r.

Poza granicami kraju prezentowano też inne wystawy IPN, m.in.: „Arcybiskup Ignacy Tokarczuk. Kościół, władza, opór społeczny", „Battle of Britain. To commemorate the Fight for Freedom", „Czas niezłomnych. Polskie podziemie niepodległościowe 1944–1956", „Komunizm – la belle époque. Dekada lat siedemdziesiątych XX wieku w europejskich państwach bloku sowieckiego", „Nie tylko Dywizjon 303. Polscy piloci nad Europą 1939–1945", „Od wojny do zwycięstwa 1939–1989", „Pojednanie. Kościół katolicki i relacje polsko-niemieckie po 1945 r.", „Polacy ratujący Żydów w czasie II wojny światowej", „Polska Walcząca", „Rozstrzelane miasta. Poznań – Budapeszt 1956", „Rzeczpospolita utracona", „W objęciach wielkiego brata. Sowieci w Polsce", „Wygnańcy", „Zagłada dworów w woj. białostockim po roku 1939" oraz „Zagłada polskich elit. Akcja AB – Katyń". Ich ekspozycje organizowane były w Czechach, Francji, Grecji, Kanadzie, na Litwie, w Niemczech, Słowacji, na Ukrainie i w USA, we współpracy ze środowiskami uniwersyteckimi, miejscowymi środowiskami polonijnymi oraz przy wsparciu przedstawicielstw dyplomatycznych RP.

W 2016 r. przygotowano łącznie 21 nowych wystaw oraz zaprezentowano 184 wystaw z lat ubiegłych. Ich pełna lista znajduje się w Aneksie, w załączniku nr 3.

5.10. Popularyzacja historii z wykorzystaniem Internetu

W działalności edukacyjnej BEP, a obecnie BEN duży nacisk został położony na nowoczesne środki przekazu. Powszechnie wykorzystywany jest Internet, którego dostępność z roku na rok rośnie. Nadal funkcjonuje edukacyjny portal internetowy www.pamiec.pl, profile w serwisach internetowych YouTube, Facebook i Twitter.

– „Pamięć.pl" – portal edukacyjny

Portal edukacyjny IPN Pamięć.pl [www.pamiec.pl] jest nadal rozbudowywany. Na bieżąco pojawiają się w nim informacje na temat bieżących działań edukacyjnych prowadzonych przez BEN i OBEN. Na portalu zostały dodane audycje z cyklu „Patroni Naszych Ulic" oraz audycje nagrodzone w Ogólnopolskim Konkursie na „Audycję Historyczną Roku", relacje wideo z ważnych wydarzeń IPN, przygotowywane przez sekcję notacji pionu edukacyjnego IPN – najświeższa lub najciekawsza jest eksponowana w oknie wyróżnionym. Publikujemy tam także kolejne odcinki cyklu programów przygotowywanych wspólnie z TV Republika, zatytułowanego „Z filmoteki bezpieki". W zakładce „IPN Notacje" zamieszczane są relacje świadków historii. W zakładce „Narodziny Solidarności" użytkownicy znajdą cykl programów historycznych przygotowanych wspólnie z TVP, poświęconych wydarzeniom Sierpnia '80. Od 2016 r. portal linkuje również cykl programów „W świetle prawdy...". W zakładce „Historia dla Ciebie" – pamięć.pl prezentowany jest cykl programów historycznych zrealizowanych we współpracy z TVP. Codzienne kalendarium historyczne portalu poszerzane jest nie tylko o ten cykl, ale również o publikacje i materiały video z konferencji organizowanych przez IPN oraz o krótkie komentarze wideo pracowników pionu edukacyjnego i naukowego IPN z cyklu 90 sekund historii. W zakładce „Fotokronika IPN" udostępniane są galerie zdjęć z niektórych bieżących wydarzeń z kalendarza Instytutu. Wybrane artykuły z archiwalnych numerów periodyków Instytutu są udostępniane na stronie głównej portalu. Publikowane są również wywiady przygotowane specjalnie dla portalu.

W 2016 r. portal edukacyjny IPN Pamięć.pl ponownie uruchomił akcję „Wrzesień pamięci", związaną z rocznicą niemieckiej i sowieckiej agresji na Polskę oraz akcję „Pamiętamy o Auschwitz", prezentującą artykuły i inne materiały przygotowane przez Instytut, dotyczące historii obozu zagłady, w szczególności losów polskich więźniów. W propagowanie tych akcji włączyły się strony IPN prowadzone na jednym z portali społecznościowych. Akcje były okazją do zapoznania internautów z ofertą wystaw prezentowaną w specjalnej zakładce portalu, która jest rozbudowywana.

W drugiej połowie 2016 r. utworzono m.in. zakładkę tematyczną „KOR". Portal Pamięć.pl wspiera także akcje edukacyjne IPN i obchody rocznic, w tym Obławy Augustowskiej, powstania KOR, Zbrodni Wołyńskiej oraz zapalenia wirtualnej świecy w ramach akcji „Ofiarom stanu wojennego. Zapal światło wolności".

– Portale historyczne IPN

W 2016 r. uruchomiono jeden nowy portal o charakterze edukacyjnym „Od niepodległości do niepodległości" – polska1918–89.pl [www.polska1918–89.pl]. Jest to elektroniczna wersja publikacji *Od niepodległości do niepodległości*. Wydana w 2010 r. książka ukazała się dotąd w 150 000 egzemplarzy i cieszy się dużym powodzeniem, zwłaszcza wśród maturzystów i nauczycieli. Na portalu znajdują się wszystkie cyfrowe zasoby Instytutu Pamięci Narodowej – ponad 2000 artykułów, filmów, e-booków i książek. Portal został wzbogacony o fotografie pochodzące z zasobu archiwalnego IPN i będzie na bieżąco uzupełniany o nowe publikacje Instytutu i materiały linkowane z portalu edukacyjnego www.pamiec.pl. Wszystkie materiały są dostępne do ściągnięcia i wydrukowania. Dodatkową, w porównaniu do wersji papierowej, funkcjonalnością są kategorie, grupujące materiały zewnętrzne w grupy tematyczne, rozbudowane kalendarium oraz biogramy.

Dzięki pracy Wydziału Komunikacji Społecznej Instytutu i redaktorów pamieci.pl nowe oblicze i więcej materiałów zyskała także strona zbrodniawolynska.pl, a nowy projekt graficzny i bogate materiały, przechowywane w Archiwum IPN, strona 13grudnia81.pl. Uaktualniona została strona truthaboutcamps.eu, której popularyzacja jest szczególnie istotna, skoro IPN stara się brać udział w zwalczaniu używanego nadal m.in. w zachodnich mediach kłamliwego określenia „polskie obozy śmierci". Popularnością cieszą się oddziałowe portale edukacyjne, m.in. strona poświęcona Obławie Augustowskiej www.oblawaaugustowska.pl.

W 2016 r. największą popularnością cieszył się portal dotyczący agresji niemieckiej i sowieckiej na Polskę w 1939 r., który miał aż 320 799 odwiedzin.

Tabela 1. Statystyka odwiedzin portali internetowych IPN (portale w języku polskim)

Adres portalu	Rok uruchomienia	Liczba odwiedzin od uruchomienia portalu	Liczba odwiedzin w 2016 r.
www.ipn.gov.pl	2006	66 517 207	2 251 559
www.13grudnia81.pl	2007	2 434 347	270 259
www.slady.ipn.gov.pl	2007	1 585 188	173 537
www.sierpien1980.pl	2008	759 621	124 776
www.marzec1968.pl	2008	820 148	77 582
www.pilecki.ipn.gov.pl	2008	1 331 273	150 303
www.bibliografia.ipn.gov.pl	2008	427 429	61 226
www.korbonski.ipn.gov.pl	2009	224 012	40 247
www.rok1989.pl	2009	515 444	91 597
www.kultura-niezalezna.pl	2009	630 607	86 485
www.xj.popieluszko.pl	2009	1 120 792	99 726

Adres portalu	Rok uruchomienia	Liczba odwiedzin od uruchomienia portalu	Liczba odwiedzin w 2016 r.
www.1wrzesnia39.pl	2009	1 753 864	320 799
www.czerwiec56.ipn.gov.pl	2010	546 371	120 126
www.grudzien70.ipn.gov.pl	2010	687 153	113 824
www.klub-generalagrota.pl	2010	990 975	294 662
www.zyciezazycie.pl	2011	471 758	118 071
www.czerwiec76.ipn.gov.pl	2011	206 770	58 956
www.okulicki.ipn.gov.pl	2011	155 541	44 437
www.martyrologiawsipolskich.pl	2011	648 305	184 660
www.przystanekhistoria.ipn.gov.pl	2011	600 654	211 748
www.truthaboutcamps.eu	2012	246 168	46 213
www.pamiec.pl	2012	7 340 864	1 285 409
www.zbrodniawolynska.pl	2013	141 903	68 222
www.wilczetropy.ipn.gov.pl	2014	167 555	88 153
www.poszukiwania.ipn.gov.pl	2014	171 799	88 754
www.inka.ipn.gov.pl	2015	80 047	68 592
www.stoczniaszczecinska.ipn.gov.pl	2015	12 045	11 449
www.ppp.ipn.gov.pl	2015	40 085	31 374
www.polska1918-89.pl	2016		9229 (od 11 VII)

Tabela 2. Statystyka odwiedzin portali internetowych IPN (portale w języku angielskim)

Adres portalu	Rok uruchomienia	Liczba odwiedzin od uruchomienia portalu	Liczba odwiedzin w 2016 r.
www.en.pilecki.ipn.gov.pl	2008	307 940	50 121
www.martiallaw.pl	2009	418 758	72 312
www.year1989.pl	2009	316 468	75 992
www.en.popieluszko.pl	2010	130 172	31 363
www.june56.ipn.gov.pl	2011	226 717	45 078
www.en.korbonski.ipn.gov.pl	2011	90 974	25 406
www.volhyniamassacre.eu	2013	30 860	11 498

Tabela 3. Statystyka odwiedzin portali internetowych IPN (portal w języku ukraińskim)

Adres portalu	Rok uruchomienia	Liczba odwiedzin od uruchomienia portalu	Liczba odwiedzin w 2016 r.
www.wolynskyjzloczyn.eu	2013	13 429	5 343

Tabela 4. Statystyka odwiedzin portali internetowych IPN (portal w języku węgierskim)

Adres portalu	Rok uruchomienia	Liczba odwiedzin od uruchomienia portalu	Liczba odwiedzin w 2016 r.
www.poznan1956.ipn.gov.pl	2011	87 698	18 303

– Serwisy społecznościowe

IPN stara się skutecznie wykorzystać narzędzia internetowe do informowania o swojej pracy i promowania działań, zwłaszcza edukacyjnych i naukowych. Ma przede wszystkim profil IPN na Facebooku i Twitterze. Wydział Komunikacji Społecznej Instytutu – w ramach promocji działań, jakimi zajmują się wszystkie piony IPN – redaguje stronę internetową Instytutu, którą w 2016 r. odwiedziło ponad dwa miliony internautów. Liczba osób korzystających w roku sprawozdawczym z Facebooka systematycznie rosła – pod koniec roku tygodniowo zasięg regularnie przekraczał 200 tys. użytkowników i nadal rósł, a najbardziej czytane pojedyncze informacje miały nawet po więcej niż 90 tys. odsłon (np. rocznica powstania wielkopolskiego i wpisy dotyczące Kresów). Tak zwane polubienia przekroczyły 74 tys. osób, a – co bardzo cenne – największą grupę czytelników stanowią niezmiennie ludzie młodzi – osoby w wieku 25–34 lata, a kolejną grupą są internauci w wieku 18–24 lata. Przeważają mężczyźni – stanowią aż 66 proc. naszych fanów.

Facebook służy także do promocji strony internetowej – regularnie umieszczane są na nim linki do wszystkich najważniejszych informacji ze strony IPN, często także stron 11 oddziałów. Pod koniec roku już wszystkie oddziały miały własne profile facebookowe, a asystenci prasowi coraz lepiej wykorzystywali je do promocji prac.

Codziennie IPN korzysta także z konta na Twitterze – informując przede wszystkim o najważniejszych wydarzeniach, które przygotowuje, publikacjach oraz historycznych rocznicach czy imprezach, organizowanych wspólnie np. z Kancelarią Prezydenta RP czy Muzeum Katyńskim albo Muzeum Historii Polski. Na razie tylko kilka oddziałów ma osobne konta na Twitterze. O najważniejszych wydarzeniach czy śledztwach informuje także za pośrednictwem Twittera dyrektor Biura Prezesa i rzecznik prasowy IPN Andrzej Arseniuk.

Konto Instytutu na Twitterze obserwuje ponad 5500 osób, ma też ponad 100 polubień. Liczby te w porównaniu z danymi dotyczącymi Facebooka wydają się niewielkie, jednak to narzędzie ma zupełnie inną specyfikę, więc rezultaty z Facebooka są trudne do osiągnięcia. Od jesieni 2016 r. IPN mocno się na Twitterze zaktywizował, dane te z pewnością znacznie się poprawią.

Profile w serwisie Facebook i Twitter wykorzystują w swojej działalności także oddziały Instytutu, niektóre delegatury oraz Archiwum, Biuro Poszukiwań i Identyfikacji i BEN (wcześniej BEP). Z możliwości upowszechniania informacji przez serwisy społecznościowe korzystają także „Przystanki Historia".

Na profilu BEN zamieszczane są teksty, zdjęcia, materiały filmowe i linki, dotyczące działalności Instytutu oraz tematów związanych z historią najnowszą, zwłaszcza rocznic i ważnych postaci historycznych. Ponadto publikowane są tam informacje dotyczące nowości wydawniczych, spotkań dyskusyjnych, publicznych wykładów, pokazów filmów czy konkursów edukacyjnych dla młodzieży. Opracowywane i publikowane jest kalendarium historyczne w postaci krótkich tekstów ilustrowanych zdjęciem. Powodzeniem wśród internautów cieszą się konkursy sprawdzające wiedzę historyczną. Konto edukacyjne na portalu facebook.com – Strefa Edukacyjna IPN – istnieje od 2012 r. W latach 2012–2016 fanpage polubiło ponad 17 tys. osób; każdego miesiąca dołącza średnio 350 osób. Funkcje pomocnicze pełnią profile związane z grami planszowymi wydawanymi przez IPN. Jednym ze sposobów wykorzystania Facebooka jest tworzenie kont projektów edukacyjnych. W 2016 r. funkcjonowały takie trzy: „Kamienie Pamięci – projekt edukacyjny IPN", „Turniej Debat Historycznych IPN" oraz „Poland in the Heart of European History". #MOJANIEPODLEGLA to projekt multimedialny Oddziału BEN w Szczecinie zachęcający do włączenia się do akcji w związku z obchodami kolejnych rocznic Narodowego Święta Niepodległości i pokazania, czym dla każdego jest niepodległa Polska.

Chcąc trafić z ofertą do szerokiego grona odbiorców, IPN musi uwzględniać w swoich działaniach przestrzeń wirtualną, korzystając przy tym z nowoczesnych, atrakcyjnych form upowszechniania wiedzy historycznej. Oprócz stale unowocześnianej głównej strony internetowej IPN służą do tego edukacyjne portale tematyczne poświęcone rozmaitym zdarzeniom i sprawom z dziedziny

historii najnowszej, strona internetowa miesięcznika „Pamięć.pl" oraz portal edukacyjny o tej samej nazwie, a także profile w serwisach internetowych YouTube i Facebook oraz Twitter.

Od 2012 r. Sekcja Notacji i Opracowań Multimedialnych realizuje projekty multimedialne, których głównym celem jest popularyzacja historii najnowszej w formie audiowizualnej.

W serwisie YouTube prowadzone są tematyczne kanały popularyzujące treści dotyczące historii najnowszej oraz relacje z działalności Instytutu Pamięci Narodowej. Są wśród nich m.in. reportaże z projektów edukacyjnych, zapisy konferencji naukowych i popularnonaukowych, dyskusji, wykładów, spotów społecznych i innych. Wiele z tych wydarzeń było transmitowanych na żywo na stronach ipn.gov.pl oraz pamiec.pl, dzięki czemu poszerzał się krąg odbiorców oferty edukacyjnej i naukowej Instytutu. W 2016 r. pracownicy IPN w oddziałach oraz centrali (Sekcja Notacji i Opracowań Multimedialnych) przygotowali ponad 250 różnorodnych form filmowych, które zostały opublikowane w ramach projektu IPNtv. Nasze kanały to:

– IPNtv: 6 tys. subskrybentów – zamieszczane są tam materiały filmowe, wywiady, dyskusje, filmy promocyjne, filmy dokumentalne;

– IPNtv Konferencje: 187 subskrybentów – zamieszczane są tam wideogramy z najważniejszych konferencji naukowych i popularnonaukowych organizowanych przez Instytut Pamięci Narodowej. W 2016 r. zostało nagranych 19 konferencji (8 BEP/11 BEN);

– 90 sekund historii: 38 subskrybentów, zawiera krótkie komentarze historyków do wydarzeń z historii najnowszej;

– IPNtv Notacje: 140 subskrybentów – umieszczane są tam krótkie tematyczne fragmenty relacji świadków historii.

5.11. Planszowe gry historyczne

W 2016 r. kontynuowano zajęcia oparte na przygotowanych w latach 2009–2015 grach edukacyjnych: „7. W obronie Lwowa", „111", 303", „Awans – zostań marszałkiem Polski", „Kolejka", „Pamięć '39", „Reglamentacja. Gra na kartki", „ZnajZnak", „ZnajZnak – Monte Cassino", „ZnajZnak – Pamięć" i „ZnajZnak – Sport".

„Kolejka" – edukacyjna gra planszowa opowiadająca o gospodarce PRL – od 6 lat cieszy się niesłabnącym powodzeniem. W 2016 r. rozwijana była współpraca z wyłonioną w wyniku procedury przetargowej firmą Trefl S.A., nowym wydawcą gry „Kolejka". Zgodnie z umową IPN sprawuje nadzór merytoryczny nad powstającymi wydaniami narodowymi, dbając o to, aby gra nic nie straciła ze swojego edukacyjnego przesłania. Ogółem przez pięć lat IPN wydrukował 103 000 egz. tej pozycji edukacyjnej. Kolejne egzemplarze zgodnie z umową wyda firma Trefl. W tym roku liczba egzemplarzy wyprodukowanych przez firmę Trefl przekroczyła 120 000. Do końca 2015 r. zostały przygotowane następujące wersje narodowe: polska, niemiecka, rosyjska, angielska i węgierska, a w 2016 r. dołączyły do nich wydania w językach: rumuńskim, czeskim i słowackim. Wersje narodowe są dystrybuowane i promowane we współpracy z lokalnymi dystrybutorami. W ten sposób IPN korzysta z popularności „Kolejki" w celu edukacji historycznej społeczeństwa nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Przykładem takiej działalności może być praca dr. Kraiga Larkina ze Stanów Zjednoczonych (zajmującego stanowisko Assistant Professor of History na uniwersytecie Colby-Sawyer College w New London, New Hampshire), który w 2016 r. wykorzystywał grę „Kolejka" do zajęć pt. „Authoritarianism and Everyday Life" uczących o życiu codziennym w systemie komunistycznym. Swoje doświadczenia dr Larkin opisał w obszernym artykule.

Realizując swoją misję edukacyjną, IPN przygotował także nowe wydanie gry „303" (I wydanie w 2010 r.) ze znacząco poszerzonym opracowaniem historycznym autorstwa dr. Tomasza Gintera. Nowe wydanie zostało wyprodukowane w 10 tys. egz.

Dodrukowano także inne gry edukacyjne Instytutu Pamięci Narodowej. Od początku 2016 r. do chwili rozwiązania Biura Edukacji Publicznej wydrukowano łącznie ponad 20 tys. egzemplarzy

różnych tytułów, w tym skierowaną do najmłodszych edukacyjną grę planszową „Polak Mały", której cały nakład wydania I został wyczerpany, a którą wznowiono m.in. w celu przekazania 2 tys. egzemplarzy polskim dzieciom na Litwie (zob. „Współpraca IPN w dziedzinie edukacji z instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi").

Gry edukacyjne Instytutu dystrybuowane były zarówno przez wewnętrzną sieć sprzedaży IPN, jak również przez dystrybutorów zewnętrznych.

W całym kraju organizowane były także turnieje z wykorzystaniem gier edukacyjnych powstałe w IPN. Największą imprezą tego typu był odbywający się rokrocznie turniej gier „303", „111" i „7" w Ropczycach (ok. 120 uczniów ze szkół całego powiatu). Podczas zajęć młodzież ma za zadnie wykazać się nie tylko znajomością reguł gry, ale także wiedzą historyczną z zakresu prezentowanego tematu. Multimedialne zajęcia z wykorzystaniem trylogii lotniczej IPN („303", „111" i „7") były przeprowadzane tak w kraju, jak i za granicą, m.in. w Warszawie i Grodzisku Mazowieckim (gdzie zajęcia obejmowały grupy po ok. 700 uczniów + grupę nauczycieli) czy w Bostonie, Salem, Doylestown, Minneapolis (wszystkie w USA) oraz Glasgow (Szkocja, Wielka Brytania).

Edukacyjne gry planszowe były też wielokrotnie wykorzystywane do popularyzacji historii najnowszej w trakcie takich imprez masowych, jak Piknik Naukowy w Warszawie (stoisko BEP odwiedziło ponad 2 tys. osób) czy Nocny Festiwal Planszowych Gier Historycznych w ramach „Nocy Muzeów" w całej Polsce, pikników i festynów regionalnych.

Odnotowano także stałe zainteresowanie grą edukacyjną „ZnajZnak – Na prąd", będącą cyfrową adaptacją gry „ZnajZnak", która opowiada historię Polski za pomocą 133 symboli. „ZnajZnak – Na prąd", obecny także na urządzeniach (tabletach i smartfony) pod kontrolą systemów operacyjnych Google Android i Apple iOS, w 2016 r. zainteresował ponad 44 tys. użytkowników.

Biuro Edukacji Publicznej zostało także zaproszone do współpracy z Platform of European Memory and Conscience przy projektowaniu gry edukacyjnej „Across the Iron Curtain", przedstawiającej losy uciekinierów zza żelaznej kurtyny, i trudności, z jakimi musieli się mierzyć ci, którzy za wszelką cenę postanowili przedostać się na Zachód.

Delegatura w Bydgoszczy opracowała i wydała (przy wsparciu Urzędu Miasta Bydgoszczy) obrazkowe klocki edukacyjne „Małe Ojczyzny. Bydgoszcz". Klocki układają się w sześć obrazków przedstawiających: fragment mapy Europy z Polską; herb Polski z flagą; mapę Polski z podziałem na województwa; herb i flagę województwa kujawsko-pomorskiego; herb i flagę Bydgoszczy; pomnik Kazimierza Wielkiego. Do klocków dołączono sześć kart z krótkim opisem. Ponadto wykonano duży komplet piankowych klocków oraz dwa scenariusze zajęć dla przedszkoli (4–6 lat) i szkół podstawowych. Nauczycielom z 48 szkół podstawowych w Bydgoszczy przekazano po sześć kompletów klocków oraz scenariusze zajęć.

5.12. Edukacyjny Pokój Zagadek „Żołnierze Wyklęci"

W 2016 r. trwały prace projektowe nad kolejnym projektem edukacyjnym Instytutu Pamięci Narodowej, mające na celu wykorzystanie formuły „pokoju zagadek" (inaczej „real life escape game") do edukacji historycznej.

„Pokój zagadek" to rodzaj zespołowej gry przygodowej, odbywającej się w specjalnie zaaranżowanym do tego celu pomieszczeniu. Gracze, używając rzeczywistych przedmiotów, powinni w określonym czasie odgadnąć tajemnice pokoju i rozwiązać ukryte w nim zagadki. Gra wymaga od uczestników analitycznego i krytycznego myślenia, szybkiego kojarzenia faktów, kreatywności i spostrzegawczości oraz – przede wszystkim – działania zespołowego. Dzięki tej formule możliwe jest „zanurzenie" graczy w realiach zupełnie innych czasów za pomocą scenografii wypełnionej przedmiotami z epoki. Pokój przekazuje wiedzę na poważny temat na drodze doświadczenia, które na długo zapada w pamięć.

Prace nad „pokojem zagadek" były kontynuowane w Biurze Edukacji Narodowej. Pod koniec roku zostały zakończone prace związane z aranżacją przestrzeni oraz testy mające na celu sprawdzenie funkcjonowania fabuły.

5.13. Notacje – nagrania filmowe świadków historii

Do najważniejszych zadań Sekcji Notacji i Opracowań Multimedialnych Biura Edukacji Narodowej IPN należy nagrywanie relacji świadków historii. W ramach programu „Notacje – relacje świadków historii" dokumentowane są wspomnienia z okresu 1939–1989. W 2016 r. w centrali i oddziałach zostało nagranych 131 notacji wideo oraz audio.

Od początku funkcjonowania programu zostało nagranych 1789 notacji audio i wideo. Jest to znacząca liczba, pokazująca olbrzymi potencjał zasobów w OBEN i Centrali w obszarze historii mówionej. Jest to tym bardziej znaczące, iż zasięg nagrań obejmuje terytorium całego kraju, a także Polaków mieszkających poza granicami. Projekt „Notacje" realizują pracownicy BEN, a także specjalnie przeszkoleni wolontariusze.

Pokłosiem nagrywania relacji świadków historii jest upowszechnienie wiedzy o technikach, formach nagrywania relacji oraz metodzie historii mówionej wśród uczniów i nauczycieli. W 2016 r. prowadzone były zajęcia warsztatowe w Krakowie, Oświęcimiu i w Warszawie. Organizowane były również spotkania dla młodzieży ze świadkami historii. Pracownicy REH OBEP/OBEN IPN w Krakowie zorganizowali spotkania młodzieży ze świadkami historii – kombatantami: hm. Władysławem Zawiślakiem (19 stycznia, 18 marca), por. Wacławem Szaconiem (3 marca), Stanisławem Szuro (9 marca), prezes krakowskiego Związku Sybiraków Aleksandrą Szemiot (20 października). Łącznie w warsztatach uczestniczyło ponad 600 osób.

5.14. Projekty filmowe, radiowe i multimedialne

7 marca 2016 r. odbyła się premiera filmu dokumentalnego pt. *Zapora*, w całości opracowanego i wyreżyserowanego przez pracowników BEP IPN. W filmie wykorzystano unikatowe relacje świadków historii, które powstały w ramach programu notacyjnego IPN, oraz wypowiedzi pracowników Instytutu. Film o jednym z najbardziej niezłomnych dowódców polskiego podziemia niepodległościowego, cichociemnym – mjr. Hieronimie Dekutowskim, jest zapisem wspomnień podkomendnych mjr. „Zapory", kolegów, przyjaciół i członków rodziny.

Historie opowiadane przez dawnych podkomendnych Dekutowskiego uzupełniają liczne zdjęcia, dokumenty i animacje przedstawiające najważniejsze akcje zaporczyków. IPN zachęcał do organizowania pokazów filmu w kinach, szkołach, placówkach kultury. W 2016 r. zorganizowano 38 pokazów, także poza granicami Polski – dzięki współpracy z portalem pamiec.us udało się zorganizować w Nowym Jorku amerykańską premierę filmu dla środowisk polonijnych. Na wszystkie wysyłane były pakiety edukacyjne w postaci książeczek o mjr. Hieronimie Dekutowskim oraz plakaty filmowe. Film *Zapora* na festiwalu Niepokorni Niezłomni Wyklęci w Gdyni otrzymał wyróżnienie kapituły Nagrody im. Janusza Krupskiego.

„My nie błagamy o wolność, my o nią walczymy" to motto animowanego filmu realizowanego przez Instytut Pamięci Narodowej wspólnie z firmą Platige Image. Rozpoczęta w 2016 r. produkcja w reżyserii Michała Misińskiego, będąca krótką formą animacyjną, przedstawi złożone losy Polaków w czasie II wojny światowej. Projekt ten to opowieść o zaangażowaniu Polaków i o ich udziale w II wojnie światowej. Narracja będzie się skupiać na skali ruchu oporu i różnorodności wysiłków Polaków stawiających czoła dwóm okupantom niemieckiemu i sowieckiemu na polskiej ziemi i frontach II wojny światowej. Animacja zrealizowana zostanie w atrakcyjnej graficznie formie oraz w trzech wersjach językowych (angielskiej, rosyjskiej oraz polskiej). Zakończenie projektu planowane jest na pierwszą połowę 2017 r.

W 2016 r. rozpoczęła się produkcja filmu dokumentalnego pod roboczym tytułem *Ładoś* w reżyserii Roberta Kaczmarka. Film będzie związany z osobą Aleksandra Ładosia (1891–1963). Narracja filmu zostanie zbudowana na podstawie dokumentów (depesz, raportów i notatek służbowych) odnalezionych w archiwach i uzupełniona o wywiady z historykami, którzy zajmują się problematyką relacji polsko-żydowskich. Prace nad filmem będą kontynuowane i zakończą się w 2017 r.

Instytut Pamięci Narodowej w 2016 r. był współproducentem 20 trwających ok. trzech minut miniatur filmowych przedstawiających sylwetki żołnierzy niezłomnych, którzy nie godzili się z sowiecką okupacją i z bronią w ręku postanowili dalej walczyć o niepodległą Polskę. Przedstawiono sylwetki: ppor. Zdzisława Badochy „Żelaznego"; mjr. Mariana Bernaciaka „Dymka", „Orlika"; kpt. Zdzisława Brońskiego „Uskoka"; ppor. Ruty Czaplińskiej „Ewy"; mjr. cichociemnego Hieronima Dekutowskiego „Zapory"; sierż. Mieczysława Dziemieszkiewicza „Roja"; sierż. Józefa Franczaka „Guściowa", „Lalusia"; ks. kpt. Władysława Gurgacza „Sema", „Ojca"; kpt. Kazimierza Kamieńskiego „Gryfa", „Huzara"; mjr. Andrzeja Kiszki „Leszczyny", „Dęba"; Władysława Łukasiuka „Młota"; ppłk. Antoniego Olechnowicza „Pohoreckiego"; Zygmunta Olechnowicza „Zygmy"; ppor. Anatola Radziwonika „Olecha"; Danuty Siedzikówny „Inki"; kpt. Stanisława Sojczyńskiego „Wojnara"; mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki"; ppor. cz.w. Edwarda Taraszkiewicza „Grota"; ppor. Czesława Zajączkowskiego „Ragnera"; por. Kazimierza Żebrowskiego „Bąka" oraz Jerzego Żebrowskiego „Konara".

W 2016 r. Instytut Pamięci Narodowej rozpoczął koprodukcję filmu w reżyserii Andrzeja Czarneckiego pt. *Odyseja przedwojennego złota*. Film będzie opowiadał historię ewakuacji polskiego złota w czasie II wojny światowej. Produkcja przypomni sylwetki płk. Ignacego Matuszewskiego, mjr. Henryka Floyar-Rajchmana i zakończoną wielkim sukcesem misję ratowania narodowego złota. Prace będą kontynuowane w roku 2017.

Wspólnie z TVPInfo w 2016 r. Instytut Pamięci Narodowej przygotował sześć odcinków dwunastominutowego programu historycznego pod tytułem *Zakazane historie*. Autorzy programu starają się poruszać tematy dotyczące wydarzeń z historii najnowszej Polski, przede wszystkim związanych z okresem PRL. Odcinki zrealizowane w 2016 r. były poświęcone: Świętu Niepodległości w PRL, Janowi Rodowiczowi „Anodzie", ostatniej olimpiadzie PRL, strajkowi w Wyższej Oficerskiej Szkole Pożarniczej, ofierze stanu wojennego – Emilowi Barchańskiemu, internowanym w stanie wojennym. W 2017 r. planowana jest kontynuacja cyklu.

Oddział gdański IPN w Radiu Gdańsk (emisja: czwartki godz. 22.05) przygotowuje audycje pt.: „Nieznane głosy świadków historii". Bohaterami są świadkowie historii, których wspomnienia utrwalone zostały w formie notacji przez pracowników OBEP/OBEN. Audycja koncentruje się wokół życiorysu bądź konkretnego zdarzenia z życia rozmówcy. Od początku cyklu (wrzesień 2016 r.) do końca 2016 r. zostało wyemitowanych 17 odcinków.

5.15. Współpraca z mediami i inne działania popularyzujące wiedzę

Podobnie jak w latach poprzednich edukatorzy BEP i OBEP IPN w bardzo szerokim zakresie współpracowali z mediami w celu upowszechniania wiedzy o różnego rodzaju działaniach edukacyjnych prowadzonych przez Centralę BEP i jego oddziałowe biura, a przede wszystkim wiedzy o najnowszej historii Polski. Wspólne działania dotyczyły przede wszystkim przygotowywania komunikatów na tematy rocznicowe, związane z bieżącymi wydarzeniami z pracy IPN (konferencje, wystawy, konkursy itd.). Niezwykle istotne były kontakty z mediami lokalnymi i regionalnymi, które często obejmowały patronatami przedsięwzięcia prowadzone przez IPN, np. konkursy, pikniki historyczne. Działania te są teraz kontynuowane w Biurze Edukacji Narodowej.

W 2016 r. Centrala BEP realizowała we współpracy z TVP koncert poświęcony żołnierzom niezłomnym, który był transmitowany na żywo.

OBEP w Gdańsku przygotowało cykl „W świetle prawdy" składający się z 13 filmów dokumentalnych poruszających tematy dotyczące historii Polski w ujęciu regionalnym, realizowany przez pracowników OBEP/OBEN we współpracy z TVP 3 Gdańsk. Wszystkie są dostępne na IPNtv.

Ponadto edukatorzy BEP brali udział w programach telewizyjnych, zabierając głos w sprawach dekomunizacji, m.in. dla TVP Bydgoszcz, Radia Lublin, propagujących wiedzę o historycznych wydarzeniach lokalnych (np. wypowiedź pracowników OBEP w Katowicach dla Radia Em na temat wyzwolenia KL Auschwitz) lub działaniach przygotowanych w ramach działań statutowych (np. wystąpienie w TVP Polonia i Radio dla Zagranicy na temat „Polonijnych Spotkań z Historią Najnowszą").

Kontynuowano dotychczasową współpracę między IPN a Polskim Radiem SA. Na 20. Pikniku Naukowym, który już po raz kolejny odbywał się na stadionie PGE Narodowy, znalazły się tradycyjnie dwa stoiska IPN: na koronie stadionu oferta skierowana głównie do rodzin z dziećmi, gdzie uczestnicy Pikniku mogli np. spróbować umieścić na osi czasu archiwalne zdjęcia ważnych wydarzeń z historii polskiego sportu albo znaleźć różnice w dwóch wersjach zdjęcia związane z pomocą warszawiaków dla rewolucji na Węgrzech w 1956 r. Do starszych odbiorców była zaadresowana ekspozycja w wydzielonej sali w strefie zawodniczej prezentująca najciekawsze aspekty pracy archiwistów. Uczestnicy mogli wziąć udział w warsztatach konserwacji dokumentów czy przyjrzeć się pracy wideokomparatora, czyli urządzenia pomagającego archiwistom odczytać zniszczone i zanonimizowane dokumenty. Uczestnicy mogli porozmawiać z historykami i archiwistami. Stoiska zostały wysoko ocenione przez organizatorów i publiczność pikniku.

Część OBEP IPN jest zaangażowana w przygotowywanie lokalnych wkładek historycznych do prasy (m.in. OBEP Szczecin, OBEP Kraków, Delegatura w Kielcach, OBEP Gdańsk, OBEP Wrocław) oraz audycji radiowych i telewizyjnych propagujących wiedzę o najnowszej historii regionalnej, np. OBEP Poznań, Łódź, Katowice, Gdańsk i Delegatura w Bydgoszczy uczestniczą wspólnie z Merkury Polskie Radio Poznań w akcji medialno-edukacyjnej „Zapal Znicz Pamięci", odbywającej się pod patronatem Marszałka Województwa Wielkopolskiego oraz Prezydenta Miasta Poznania. Cykliczny charakter miały programy „Pamiętamy" w rzeszowskim Radio Via realizowane przy udziale OBEP Rzeszów. Historycy z IPN byli stałymi gośćmi programów o tematyce historycznej realizowanych przez TVP (zwłaszcza TVP Historia), telewizje regionalne, Polskie Radio oraz lokalne rozgłośnie radiowe. Podejmowane były wspólne inicjatywy, np. Oddział w Rzeszowie wspólnie z rzeszowskim radiem zorganizował koncert muzyki rockowej poświęcony pamięci Żołnierzy Wyklętych, a w ramach współpracy z „Nowinami" współorganizował w ramach obchodów Święta Niepodległości koncert zespołu „Contra Mundum". Historycy z IPN proszeni są również o konsultacje historyczne produkowanych przez telewizje filmów historycznych, np. Agnieszka Jaczyńska z OBEN w Lublinie konsultowała filmy produkowane przez TVP w Lublinie *Powstanie zamojskie* oraz film dotyczący niemieckiego więzienia w Rotundzie Zamojskiej oraz brała w nich udział. Izabela Brzezińska z OBEN Gdańsk konsultowała merytorycznie scenariusz filmu dokumentalnego w reżyserii Łukasza Korwina o ppłk. Feliksie Selmanowiczu „Zagończyku".

Ważne wydarzenia organizowane przez OBEN gościły na antenach telewizji np. państwowe uroczystości pogrzebowe szczątków Danuty Siedzikówny „Inki" i Feliksa Selmanowicza „Zagończyka" w 70. rocznicę ich zamordowania transmitowały na żywo TVP Polonia, TVP Info i TV Trwam; I Pomorski Kongres Pamięci Narodowej organizowany przez Oddział w Gdańsku – relacje na antenie TVP 3, wejścia na żywo i reportaż pokongresowy.

5.16. Centrum Edukacyjne IPN im. Janusza Kurtyki „Przystanek Historia"

Centrum Edukacyjne IPN im. Janusza Kurtyki „Przystanek Historia" jest bardzo znaczącym punktem wśród warszawskich instytucji nauki, edukacji i kultury. Zespół Centrum z jednej strony prowadzi własną działalność edukacyjną, a z drugiej udostępnia pomieszczenia na rzecz innych

pionów IPN (przede wszystkim BEN, BBH, warszawskiego oddziału oraz Biura Prezesa). Jest miejscem prezentacji ważnych osiągnięć IPN w dziedzinie naukowej, edukacyjnej, wystawienniczej i wydawniczej.

Rok 2016 był dla zarówno Centrum Edukacyjnego, jak i dla całego IPN, okresem szczególnym. W związku z wejściem w życie 16 czerwca 2016 r. nowej ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej reorganizacji uległa struktura Instytutu. CE IPN w pierwszej połowie roku funkcjonowało w Biurze Edukacji Publicznej, a po jego podziale stało się częścią Biura Edukacji Narodowej. Do czasu wejścia w życie nowej struktury Centrum Edukacyjnemu podlegała księgarnia, która po reorganizacji stała się częścią Biura Badań Historycznych.

W Centrum znajduje się siedziba centralnej Biblioteki IPN, zawierającej, dostępny dla wszystkich zainteresowanych, bogaty księgozbiór dotyczący historii najnowszej, w tym zwłaszcza zbrodni komunistycznych i nazistowskich, a także ich ofiar. Biblioteka udostępnia też czytelnikom komplet wydawnictw własnych Instytutu, wydanych zarówno w Centrali, jak i w poszczególnych oddziałach. Katalog biblioteki dostępny jest dla wszystkich zainteresowanych w Internecie, a także na różnego rodzaju portalach bibliotecznych. W czytelni Biblioteki dostępna jest też bieżąca prasa codzienna i tygodniki oraz miesięczniki społeczno-polityczne.

W 2016 r. w CE IPN odbyło się 30 promocji książek, w tym 14 wydanych przez IPN. Zaprezentowano 15 wystaw przygotowanych przez IPN oraz instytucje i twórców współpracujących z Instytutem. Największym powodzeniem cieszyły się następujące ekspozycje: wystawa rzeźb i płaskorzeźb prof. Stanisława Kulona „Droga Krzyżowa 1939–1947", „Oddziały Łupaszki" (wystawa współorganizowana we współpracy z Oddziałem IPN w Warszawie i ABW), oraz „First to Fight. Polacy na frontach II wojny światowej" (współpraca z Oddziałem IPN w Łodzi).

W siedzibie Centrum Edukacyjnego odbyło się wiele imprez o charakterze artystycznym. Były to m.in. cztery spektakle (2 organizowane przez BEP) przygotowane przez uczniów szkół warszawskich w ramach projektu „Uczniowie obchodzą ważne rocznice historyczne". Przedstawienia te to: *Opowieść katyńskiego lasu*, *Żołnierze Wyklęci*, *Ballada o Hance Ordonównie* i *Pod skrzydłami Orła Białego*.

Bardzo dużym zainteresowaniem cieszyły się też koncerty zorganizowane w CE. Z okazji Święta Niepodległości koncertował Mirosław Czyżykiewicz. W CE odbył się też program słowno-muzyczny „uRodziny Barda. Rzecz o Przemysławie Gintrowskim" zorganizowany wspólnie ze Stowarzyszeniem Katolicka Inicjatywa Kulturalna w 65. rocznicę urodzin Barda.

W CE odbyły się też pokazy filmów *Pan major „Łupaszka"* i *Inka. Zachowałam się jak trzeba*, oba w reżyserii Arkadiusza Gołębiewskiego. 30 listopada 2016 r. miał miejsce przedpremierowy pokaz filmu *Ziemia przemówiła*, wyprodukowanego przez TVP Opole we współpracy z PGNiG i IPN.

W Centrum zorganizowano liczne przedsięwzięcia i programy edukacyjne skierowane do środowisk nauczycielskich oraz przeprowadzono 344 lekcje z historii najnowszej dla uczniów z Warszawy i okolic. Lekcje historii w „Przystanku Historia" cieszą się ogromnym zainteresowaniem. W 2016 r. wzięło w nich udział ok. 7000 uczniów wszystkich poziomów nauczania. Dużym zainteresowaniem cieszy się program spotkań przeznaczony dla dzieci wraz z rodzicami „Rodzinna sobota", którego celem jest pokazanie historii Polski w okresie od 1939 r. do 1989 r. z perspektywy dzieci.

CE wzięło udział w ramach Miejskiej Strefy Kultury w działaniach związanych ze Światowymi Dniami Młodzieży. Z tej okazji przeprowadzono warsztaty pt. „NSZZ Solidarność oraz jego wpływ na Polską Rzeczpospolitą Ludową".

„Przystanek Historia" włączył się również w kolejną edycję konkursu historycznego „Raz, dwa, trzy – warszawiakiem jesteś Ty". Jest to gra muzealna zorganizowana dla dzieci ze szkół podstawowych z inicjatywy Muzeum Powstania Warszawskiego. W ramach konkursu w wakacje odwiedziło CE ok. 500 dzieci.

CE „Przystanek Historia" na bieżąco współpracuje z licznymi szkołami wszystkich poziomów edukacyjnych oraz instytucjami, m.in.: Ministerstwem Edukacji Narodowej, Urzędem Miasta Stołecznego Warszawy, Warszawskim Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych, Domem Spotkań

z Historią, Muzeum Powstania Warszawskiego, Muzeum Historii Żydów Polskich „Polin", Międzynarodowym Centrum Edukacji o Auschwitz i Holocauście w Oświęcimiu, Fundacją „Kresy Historii", Związkiem Sybiraków, Czeską Fundacją Nauczycieli PANT, Sekretariatem Organizacyjnym Festiwalu Nauki, Fundacją „Otwarte Drzwi", Fundacją „Bo Warto", Instytutem Prymasowskim, Polskim Radiem, IAR, Radiem Warszawa.

CE „Przystanek Historia" jest organizatorem działalności warszawskiej filii Klubu Historycznego im. Stefana Roweckiego „Grota". W jego ramach odbywają się dwa spotkania w miesiącu – jedno w formie wykładu i dyskusji, drugie projekcji filmowej, na którą zapraszany jest komentator. Spotkania mają różnorodną tematykę, często nawiązującą do rocznic historycznych.

Pracownicy Centrum koordynują rocznie pracę kilkunastu wolontariuszy.

CE ma stałą ofertę lekcji i warsztatów przeznaczonych dla szkół wszystkich poziomów edukacyjnych. W ramach tej oferty odbywają się w „Przystanku Historia" zajęcia edukacyjne dla najmłodszych w ramach akcji „Lato w mieście" i „Zima w mieście". W czasie ferii zimowych zorganizowano po raz szósty zajęcia dla maturzystów „Ferie z historią najnowszą w tle", przygotowujące ich do egzaminu maturalnego z historii najnowszej.

CE współpracuje też z instytucjami zagranicznymi. W ramach projektu edukacyjnego „Wspólna historia Polaków i Czechów", we współpracy ze Stowarzyszeniem Czeskich Nauczycieli Historii PANT z Ostrawy, odbywają się wspólne wyjazdy młodzieży polskiej i czeskiej do Ostrawy i Warszawy. W ramach działania na rzecz Polaków mieszkających za granicą edukatorzy z CE prowadzili warsztaty dla Polskiej Macierzy Szkolnej w Londynie i Belgii (w ramach BEP) i brali udział w konferencji organizowanej przez Polską Macierz Szkolną w Londynie i Zjeździe Związku Nauczycieli Języka Polskiego i Pedagogów w Niemczech.

CE zorganizowało w 2016 r. 16 razy gry miejskie „Kamienie na szaniec", „Szlakiem powstańczej Warszawy" i „Warszawa marszałka Piłsudskiego".

W 2016 r. w CE odbyło się blisko 50 różnego rodzaju przedsięwzięć o charakterze otwartym, dostępnym dla wszystkich zaineresowanych najnowszymi dziejami Polski.

Cykle, które odbywały się w Centrum Edukacyjnym w Warszawie w 2016 r.:

– „Polacy to naród emigrantów" (współpraca Oddział IPN w Lublinie);

– „Historia z Piotrem Skwiecińskim"– dyskusje na temat ważnych aspektów historii Polski XX wieku;

– „Krakowska Loża Historii Współczesnej w Warszawie" (współpraca Oddział IPN w Krakowie), prowadzi Roman Graczyk;

– „Pod sierpem i młotem. Konflikty zimnowojenne";

– „Bohaterowie Wyklęci" – poświęcone Żołnierzom Wyklętym, prowadzi Jędrzej Lipski;

– Warsztaty „Laboratorium _archiwalne 1.0" (współpraca BUiAD/AIPN), prezentacja tajemnic archiwum IPN;

– „Między swastyką a czerwoną gwiazdą" – dyskusje na kontrowersyjne tematy z najnowszej historii Polski, prowadzi Piotr Zychowicz;

– „Tajemnice wywiadu" (współpraca z Oddziałem IPN w Szczecinie), prowadzi Witold Gadowski;

– „Żołnierze Wyklęci i zapomniani bohaterowie", cykl poświęcony żołnierzom antykomunistycznego podziemia i bohaterom późniejszej opozycji politycznej, prowadzi Jędrzej Lipski;

– „Mistrzowie dokumentu z historią w tle" – cykl poświęcony filmom dokumentalnym opowiadającym o najnowszej historii Polski, prowadzi Jędrzej Lipski;

– „Łączka" i inne miejsca poszukiwań – rozmowy z prof. Krzysztofem Szwagrzykiem, prowadzi Marcin Wikło.

Ogółem w 2016 r. we wszystkich otwartych cyklach spotkań wzięło udział ok. 3300 uczestników.

W ramach szkoleń, kursów i seminariów dla nauczycieli w 2016 r. odbyły się m.in. następujące warsztaty:

– szkolenie dla nauczycieli przedmiotów humanistycznych pod tytułem „Polski wiek XX – losy państwa i narodu", prowadzone od jesieni 2016 r., na podstawie podpisanej przez IPN umowy z MEN. Szkolenie CE prowadzi we współpracy z warszawskim oddziałem;
– seminarium wyjazdowe „Zagłada Żydów";
– „Warszawski pierścień śmierci";
– seminaria doskonalące prowadzone z WCIESiS.

W 2016 r. odbyło się też szkolenie specjalistyczne dla pilotów wycieczek i przewodników turystycznych „Represje komunistyczne wobec podziemia niepodległościowego na terenie Warszawy i okolic".

CE „Przystanek Historia" wzięło udział w corocznej „Nocy Muzeów" i festiwalu nauki.

W 2016 r. w CE prezentowano następujące wystawy, które obejrzało ok. 6500 widzów:
– „Koniec i początek. Rok 1945 na Górnym Śląsku" (Oddział IPN w Katowicach);
– wystawa z okazji Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holocaustu (uczniowie IX LO w Warszawie);
– wystawa rzeźb prof. Stanisława Kulona „Droga krzyżowa 1939–1947";
– „Rdzawe druty od Ojczyzny dzielą nas… Internowani w latach 1944–1947" (Oddział IPN w Białymstoku);
– „Archiwum Tarnopolskie rodziny Blicharskich" (Akademia Dziedzictwa Kresów);
– „Zagłada polskich elit. Akcja AB–Katyń";
– „Oddziały Łupaszki" (Oddział IPN w Warszawie, ABW);
– „Pojednanie/Versöhnung in progres… Kościół katolicki i relacje polsko-niemieckie po 1945 r." (Ośrodek „Pamięć i Przyszłość");
– „Twarze getta–zdjęcia żydowskich fotografów z getta Litzmannstadt 1940–1944" (Fundacja „Topografia Terroru");
– „Anna Walentynowicz. Legenda Solidarności" (Oddział IPN w Gdańsku);
– „First to Fight. Polacy na frontach II wojny światowej" (Oddział IPN w Łodzi);
– „Dni Powstania. Warszawa 1944" (Oddział IPN w Warszawie);
– „Polska armia Stalina" (Oddział IPN w Lublinie);
– instalacja artystyczna „Wolne Słowo" – poświęcona podziemnym drukarzom;
– „Stan wojenny w Polsce" (Stowarzyszenie 13 grudnia).

5.17. Pozawarszawskie Centra Edukacyjne IPN „Przystanek Historia"

Powodzenie funkcjonującego od 2006 r. Centrum Edukacyjnego IPN „Przystanek Historia" było inspiracją do tworzenia podobnych punktów w innych miejscowościach. W 2012 r. staraniem miejscowego oddziału IPN ruszył „Przystanek Historia" w Białymstoku. Jego formuła jest nieco inna niż warszawskiego Centrum. W praktyce funkcjonuje on jako szyld, pod którym odbywają się cykliczne przedsięwzięcia edukacyjne w sali użyczanej przez Muzeum i Archiwum Archidiecezjalne. To rozwiązanie posłużyło za wzorzec organizacyjny dla rozszerzenia funkcjonowania formuły „Przystanków Historia" na cały kraj. W 2015 r. rozpoczęto tworzenie ich ogólnopolskiej sieci. Swoją działalność rozpoczęło kilkadziesiąt „Przystanków Historia" w Polsce i Wilnie. Istnieją one w miastach, gdzie IPN ma oddziały, takich jak Wrocław i Poznań, albo w mniejszych miejscowościach, gdzie działalność przystanków koordynują pracownicy oddziałów lub delegatur. W takich sytuacjach miejsca IPN użyczają domy kultury, muzea, archiwa i biblioteki.

Na podobnych zasadach jak w Warszawie, tj. w stałej i własnej siedzibie, od września 2015 r. działa przystanek w Katowicach oraz od września 2016 r. w Kielcach. Spotkania odbywają się tam kilka lub nawet kilkanaście razy w miesiącu. W ciągu niespełna czterech miesięcy działalności odbyło się tam 11 prezentacji wystaw, 11 projekcji filmów historycznych, 4 wykłady otwarte, 4 spektakle teatralne, 3 dyskusje panelowe, 2 uroczystości (w tym wręczenie nagrody „Świadek

Historii"), 1 uroczystość rocznicowa, 12 prelekcji dla uczniów, 11 warsztatów dla uczniów, 2 konferencje naukowe i 2 konferencje popularnonaukowe.

W przystankach odbywają się działania adresowane do szerokiego grona odbiorców, zwłaszcza tych znajdujących się poza systemem edukacji. Wśród tych działań należy wymienić: prezentacje wystaw, warsztaty, wykłady popularnonaukowe, cykle seminaryjne, pokazy filmów połączone z dyskusją czy promocje książek historycznych. Dodatkowym, choć bardzo ważnym aspektem działalności przystanków jest docieranie przy tej okazji do odbiorców z ofertą wydawniczą IPN. Regularność spotkań pozwala na organizowanie podczas nich stoisk, w których można nabyć publikacje Instytutu, mające niełatwą drogę w przebiciu się na lokalny rynek księgarski.

W 2016 r. zainaugurowały swoją działalność cztery Centra Edukacyjne IPN „Przystanek Historia": we Włocławku (w marcu), w Kielcach (we wrześniu), w Bielsku Podlaskim (październik) i w Elblągu (w listopadzie). Nowo powstałe przystanki nie mają stałej siedziby, mimo to np. we Włocławku od marca do końca 2016 r. z propozycji zorganizowanych pod szyldem „Przystanku Historia" skorzystało ponad 1600 osób.

6. Badania naukowe

Uchwalona w roku sprawozdawczym zmiana ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej miała poważny wpływ zarówno na organizację pracy naukowej w IPN, jak i na jej meritum.

Na mocy nowelizacji, która weszła w życie 16 czerwca 2016 r., powstała nowa struktura – Biuro Badań Historycznych, której zadaniem jest prowadzenie działalności badawczej. W skład warszawskiej Centrali BBH weszły dwa Wydziały: Badań Naukowych oraz Wydawnictw. Jeśli chodzi o organizację Biura Badań Historycznych w terenie, to w miastach będących siedzibami oddziałów IPN powołano do życia Oddziałowe Biura Badań Historycznych.

Zmiana ustawy znacznie rozszerzyła zakres chronologiczny i rzeczowy badań Instytutu Pamięci Narodowej. Badania te obejmować mają porozbiorową i najnowszą historię Polski, w tym historię polskiej emigracji, a ponadto historię polskiego dziedzictwa kulturowego na Wschodzie. W związku z powyższym przed Instytutem stanęło zadanie takiego przeorganizowania pracy badawczej, aby swymi pracami objąć nowe zakresy tematyczne, niebędące dotychczas w polu zainteresowania. W szczególności konieczne jest powołanie nowych Centralnych Projektów Badawczych. Prace nad dostosowaniem działalności naukowej IPN do wymogów zmienionej ustawy trwają.

6.1. Centralne Projekty Badawcze

Specyficzną cechą IPN, na tle innych krajowych instytucji zajmujących się badaniami nad historią najnowszą, jest posiadanie ogólnopolskiej struktury organizacyjnej stwarzającej tym samym jedyną w swoim rodzaju możliwość prowadzenia przekrojowych badań ogólnopolskich i porównawczych, a także podobnych projektów dokumentacyjnych. W związku z powyższym zdecydowano połączyć i skoordynować ich wysiłki w ramach kilkunastu zbiorowych projektów naukowych, sformalizowanych obecnie w postaci jedenastu Centralnych Projektów Badawczych, a w przypadku zagadnień o charakterze regionalnym, a także niektórych wydzielonych zadań o z góry określonym horyzoncie czasowym – Oddziałowych i Wydziałowych Projektów Badawczych.

Wszystkie CPB są zarządzane przez swoich koordynatorów, zatwierdzonych przez Prezesa IPN, w razie potrzeby (w największych projektach) wspieranych przez zastępcę lub sekretarza projektu, niekiedy też koordynatorów terenowych lub podkoordynatorów wydzielonych ścieżek merytorycznych w ramach danego projektu. Taka organizacja pracy poważnie ułatwia prace zespołowe, prowadzone w skali całego kraju, których wynikiem są wieloautorskie syntezy (często z uwzględnieniem perspektyw regionalnych), zbiorowe monografie, edycje źródeł, wydawnictwa słownikowe czy encyklopedyczne, na czele z pomnikową *Encyklopedią Solidarności*. W ramach tematyki poszczególnych CPB są też realizowane indywidualne projekty naukowe, których celem jest zazwyczaj autorska monografia, związana z promocją na kolejne stopnie naukowe. Poszczególne zadania w ramach CPB, indywidualne i zbiorowe, realizowane są zgodnie z odpowiednimi harmonogramami, opracowanymi przez koordynatorów. W pracach nad poszczególnymi projektami, poza badaczami z BEP/BBH, uczestniczyli też pracownicy pozostałych pionów IPN, a także wielu badaczy zatrudnionych w innych ośrodkach naukowych (uczelnie wyższe, instytuty PAN itp.).

Spośród CPB cztery traktowane są priorytetowo, w sensie doboru pracowników i zapewnienia deficytowych środków (przede wszystkim finansowych) na realizację przedsięwzięć prowadzonych w ich ramach. Ta rekomendacja dotyczy CPB: „Ziemie polskie pod okupacją 1939–1945", „Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej 1956–1976", „Struktury i działalność Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej", „Polska emigracja polityczna 1939––1990".

6.1.1. Ziemie polskie pod okupacją 1939–1945

Koordynator: dr Marcin Przegiętka (BBH, Centrala).

W CPB uczestniczy 57 osób, w tym 39 z IPN. W skład zespołu wchodzi 2 profesorów, 10 doktorów habilitowanych i 30 doktorów.

Celem projektu są badania naukowe nad dziejami Polski i jej obywateli podczas drugiej wojny światowej. W ramach projektu prowadzone są badania naukowe nad trzema podstawowymi zagadnieniami: okupacją niemiecką, okupacją sowiecką i Polskim Państwem Podziemnym.

Tematyka prowadzonych badań naukowych koncentruje się na tych problemach, które były do tej pory pomijane lub zostały opracowane w stopniu niedostatecznym, w szczególności na polityce okupacyjnej Niemiec i Związku Sowieckiego, na okupacyjnym aparacie represji obu tych państw na ziemiach polskich, kolaboracji, formach oporu społecznego i stosunkach między Polakami a mniejszościami narodowymi na ziemiach polskich, w tym relacjach polsko-ukraińskich.

W okresie sprawozdawczym ukazał się kolejny, drugi tom z serii *Polska pod okupacją 1939––1945*. Obecnie przygotowywany jest tom 3, którego wydanie jest planowane na 2018 r. Ponadto w ramach projektu opublikowano dwa tomy studiów, stanowiące pokłosie konferencji zorganizowanych przez IPN: *Polska 1944. Perspektywa sojuszników i wrogów* (red. Martyna Grądzka-Rejak i Dawid Golik) i *Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940. Wybrane zagadnienia* (red. Izabela Mazanowska i Tomasz Sylwiusz Ceran); ponadto ukazało się wznowienie tomu *Wierni do końca. Studia i materiały źródłowe o „poznańskiej Piątce" męczenników II wojny światowej* (red. Rafał Sierchuła i ks. Jarosław Wąsowicz SDB).

Opublikowana została ponadto monografia indywidualna Mariusza Zajączkowskiego, *Pod znakiem króla Daniela. OUN-B i UPA na Lubelszczyźnie 1944–1950*, IPN Lublin, ISP PAN, Lublin–Warszawa 2016, a także wspomnienia Stanisława Leszczyńskiego *Uwikłanie. Wspomnienia z Podola 1939–1945* w naukowym opracowaniu Tomasza Berezy.

W 2016 r. w ramach CPB współorganizowano dwie ogólnopolskie konferencje. Pierwsza z nich (we współpracy z ISP PAN), „Narody Europy Środkowo-Wschodniej wobec wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej latem 1941 r.", odbyła się w Warszawie 11 października 2016 r. z udziałem badaczy z Polski i Ukrainy. Druga (we współpracy z Instytutem Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach i Katedrą Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie), „Policja polska »granatowa« w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1945", odbyła się w Kielcach 6 grudnia 2016 r. Referaty z obydwu konferencji zostaną opublikowane w postaci tomów studiów.

W 2016 r. kontynuowano prace badawcze związane z głównymi tematami projektu: Polskim Państwem Podziemnym, okupacjami sowiecka i niemiecką. W tym ostatnim wypadku prace zostały ukierunkowane na trzy duże tematy: wyżsi dowódcy SS i policji oraz dowódcy SS i policji na ziemiach polskich (1939–1945), Selbstschutz na ziemiach polskich (1939–1940) i policja polska, tzw. granatowa, w Generalnym Gubernatorstwie (1939–1945). W związku z powyższymi tematami prowadzone były kwerendy w archiwach krajowych oraz zagranicznych, m.in. niemieckich (Archiwum Federalne w Berlinie, Ludwigsburgu) i amerykańskich (The Polish Institute of Arts and Sciences of America).

6.1.2. Władze PRL wobec kryzysów społeczno-politycznych i opozycji demokratycznej 1956–1976

Koordynator CPB: dr Paweł Sasanka (BBH, Centrala).

W projekcie uczestniczy 18 osób, w tym 14 pracowników IPN. Spośród nich osiem może się poszczycić tytułem doktora, a dwie tytułem doktora habilitowanego.

Celem projektu jest prowadzenie badań poświęconych społeczno-politycznym aspektom kryzysów w PRL i działalności opozycji demokratycznej w latach 1956–1976, w szczególności przyczynom, przebiegowi i następstwami kryzysu 1956 r. Zasadniczym celem projektu jest wydanie tomu studiów regionalnych (monografii zbiorowej) „Rok 1956 w Polsce" przygotowanych zgodnie ze wspólnymi założeniami oraz wielu prac indywidualnych, w tym nowej syntezy. Należy zaznaczyć, że w roku sprawozdawczym w związku z 60. rocznicą poznańskiego Czerwca i rewolucji węgierskiej realizacja projektu CPB została podporządkowana działaniom podejmowanym przez IPN wspólnie z węgierskim Komitetem Pamięci Narodowej (NEB) i Węgierskim Instytutem Kultury w Warszawie pod wspólnym hasłem „Polacy i Węgrzy – razem pamiętamy". Ich celem była popularyzacja wydarzeń 1956 r. w Polsce i na Węgrzech oraz ukazanie uniwersalnego dążenia do wolności ludzi żyjących w systemie komunistycznym.

Najważniejszym osiągnięciami naukowymi CPB w 2016 r. była publikacja prac Arkadiusza Kutkowskiego *Jak my ich nienawidzimy. Represje sądowe po radomskim Czerwcu 1976 r.* i Diany Maksimiuk *Rok 1956 w Polsce. Sądy, prokuratury. prawo karne*. Ponadto w okresie sprawozdawczym uczestnicy projektu ukończyli zasadniczo prace nad raportami regionalnymi (Białystok, Katowice, Kraków, Rzeszów) składającymi się na tom studiów „Rok 1956 w Polsce", został też złożony tekst dotyczący województwa bydgoskiego. Zaawansowane są także prace nad obszernym (ok. 400 stron) tomem poświęconym przebiegowi odwilży, wydarzeń 1956 r. i stabilizacji na Górnym Śląsku współautorstwa Tomasza Kurpierza, Jarosława Nei i Adama Dziuby. Analogiczne opracowania powstają też w OBBH w Krakowie i w Białymstoku, odpowiednio autorstwa Michała Wenklara i Marcina Markiewicza. Trwają prace nad redakcją tomu *Nie tylko „Po Prostu". Prasa w PRL w dobie „odwilży" (1955–1958)* – podsumowującego obecny stan wiedzy i wskazującego nowe kierunki badań nad prasą w latach odwilży (redaktorzy: Michał Przeperski, Paweł Sasanka).

Koordynator CPB i spora część uczestników CPB walnie przyczynili się do zebrania tekstów i przygotowania merytorycznego kolejnego numeru pisma naukowego IPN „Pamięć i Sprawiedliwość" poświęconego wydarzeniom roku 1956, który ukaże się na początku 2017 r.

Uczestnicy projektu przeprowadzili ogólnopolską kwerendę w związku z przygotowywaną we współpracy z węgierskim Komitetem Pamięci Narodowej NEB i Węgierskim Instytutem Kultury wystawą plenerową „1956. Polska – Węgry. Historia i pamięć". Koordynator CPB dr Paweł Sasanka był wraz z dr. Janosem Tischlerem, dyrektorem Węgierskiego Instytutu Kultury w Warszawie, współautorem jej scenariusza. Wielu uczestników projektu brało aktywny udział w działaniach rocznicowych upamiętniających wydarzenia 1956 r. na terenie ich województw. Na przykład Michał Wenklar z OBBH w Krakowie był współorganizatorem konferencji „1956 – Czy przełom? Kulturowe ślady i echa czerwca i października 1956 r. w kraju i na emigracji", która odbyła się w listopadzie 2016 r. w Krakowie.

Wystawa „1956. Polska – Węgry. Historia i pamięć" została otwarta w przeddzień rocznicy Czerwca '56 – 27 czerwca 2016 r. w Poznaniu, gdzie dzień później zwiedzili ją prezydenci Polski Andrzej Duda i Węgier János Áder. Również 28 czerwca 2016 r. wystawa została zaprezentowana na dziedzińcu Sejmu RP (przed Biblioteką Sejmową). Od sierpnia do października wystawa była prezentowana na Dziedzińcu Wielkim Zamku Królewskiego Muzeum Rezydencji Królów i Rzeczypospolitej w Warszawie. Do końca 2016 r. pokazano ją w kilkunastu miastach na terenie całego kraju.

6.1.3. Struktury i działalność Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej

Koordynator CPB: prof. Jerzy Eisler (dyrektor Oddziału IPN Warszawa); sekretarz projektu: dr Konrad Rokicki (OBBH Warszawa).

Projekt skupia obecnie ogółem 43 osoby (w tym 32 z IPN). Wśród uczestników CPB jest 2 profesorów, 4 doktorów habilitowanych i 20 doktorów.

Celem projektu jest powstanie wielu monografii dotyczących różnorodnych aspektów działalności PZPR, zarówno w aspekcie lokalnym, jak i ogólnopolskim, tematycznych prac zbiorowych i publikacji pokonferencyjnych. Kilkanaście pozycji zostało ostatnio skierowanych do recenzji i prac redakcyjnych. Będą się one ukazywać sukcesywnie w roku 2017 r.

Najważniejszymi osiągnięciami naukowymi CPB w 2016 r. były: publikacja pracy Andrzeja Boboli *„Przewodnia siła stolicy". Komitet Warszawski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 1975–1990*, a także obszernego tomu studiów *Partia, państwo, społeczeństwo*, pod redakcją Konrada Rokickiego, wreszcie ukończenie i obrona prac doktorskich na tematy realizowane w ramach projektu: Michała Siedziaki, „Wybory do Sejmu PRL w latach 1952–1985" i Przemysława Gasztolda-Senia, „Polityka grup dogmatycznych w PZPR w ostatniej dekadzie PRL".

Obecnie w ramach projektu trwają prace nad słownikiem biograficznym I sekretarzy komitetów wojewódzkich PZPR, które są prowadzone przez zespół pod kierownictwem Rafała Drabika, Rafała Jarosza i Michała Mroczka (wszyscy z OBL Lublin), a także nad przygotowaniem w 2017 r. dużej przeglądowej konferencji naukowej pod hasłem „PZPR jako dźwignia awansu społecznego i zawodowego. Mechanizmy, skala, skutki".

6.1.4. Polska emigracja polityczna 1939–1990

Koordynator CPB: dr hab. Patryk Pleskot (OBBH Warszawa).

W projekcie uczestniczy 28 osób, z czego 15 stanowią pracownicy IPN. Wśród uczestników jest 6 profesorów, 6 doktorów habilitowanych i 14 doktorów.

Zasadniczym celem projektu jest opracowanie nowej syntezy dziejów uchodźstwa polskiego po 1939 r. oraz przygotowanie monografii i studiów cząstkowych z tego zakresu, wreszcie publikacja wspomnień i zbiorów korespondencji wybitnych polskich emigrantów politycznych. Prowadzone są również działania edukacyjne w formie wykładów, szkoleń czy wystaw, a także cyklów spotkań popularnonaukowych (m.in. w warszawskim „Przystanku Historia").

Krokiem do zasadniczego celu CPB (tj. wspomnianej nowej syntezy dziejów emigracji) było opublikowanie w roku sprawozdawczym opracowywanych od 2012 r. raportów o stanie badań nad polską emigracją polityczną, podsumowujących pierwszy etap funkcjonowania projektu (*Polska emigracja polityczna 1939–1990. Stan badań*, pod red. Sławomira Łukasiewicza).

W marcu 2016 r. w ramach CPB odbyła się w Gdańsku konferencja „Inicjatywy solidarnościowe podejmowane na świecie (1980–1989)" zorganizowana wspólnie z Europejskim Centrum Solidarności. W roku 2017 r. planowana jest publikacja pokonferencyjna. W kwietniu 2016 r. wspólnie z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych zorganizowano konferencję „Polonica w instytucjach zagranicznych – badanie dziejów polskiej emigracji politycznej 1939", która zgromadziła przedstawicieli polskich archiwów i bibliotek z całego świata. Wreszcie we wrześniu 2016 r. w Palczewie k. Warki odbyło się seminarium uczestników projektu „Polska emigracja polityczna 1939–1990. Ludzie – struktury – idee". Większość uczestników projektu (zarówno z IPN, jak i z zewnątrz) wzięła udział w tym seminarium i wygłosiła referaty dotyczące bieżących badań z zakresu polskiej emigracji politycznej. Planowane jest wydanie tych materiałów w 2017 r.

W okresie sprawozdawczym ukazało się wiele planowanych publikacji książkowych uczestników projektu, m.in. monografie i prace autorskie: Magdaleny Heruday-Kiełczewskiej, *„Solidarność" nad Sekwaną. Działalność Komitetu Koordynacyjnego NSZZ „Solidarność" w Paryżu,*

1981–1989, Anny Mazurkiewicz *Uchodźcy z Europy Środkowo-Wschodniej w amerykańskiej polityce zimnowojennej, 1948–1954*, Krzysztofa Tarki, *Socjalistyczna alternatywa na emigracji? Polska Partia Socjalno-Demokratyczna i jej krąg*, Marka Wierzbickiego, *Harcerz-Żołnierz-Obywatel. Zygmunt Lechosław Szadkowski (1912–1995)*, Joanny Wojdon *White and Red Umbrella: the Polish American Congress in the Cold War era 1944–1988*, Janusza Wróbla *Chipolbrok. Z dziejów polsko-chińskiego sojuszu morskiego 1950–1957*, wreszcie Pawła Ziętary *Anders, Korboński, Sieniewicz... Szkice z dziejów Drugiej Wielkiej Emigracji* i *Rada Narodowa RP na uchodźstwie 1939–1991*.

W opracowaniu uczestników projektu opublikowano wspomnienia Jerzego Kulczyckiego *Atakować książką* (red. Małgorzata Choma-Jusińska i Paweł Ziętara) i Marii Mireckiej-Loryś, *„Przede wszystkim Polska". Zapiski amerykańskie z lat 1952–2010* (red. Krzysztof Kaczmarski i Rafał Sierchuła), tom korespondencji: Władysław Pobóg-Malinowski, Wacław Jędrzejewicz, *Listy 1945––1962* (oprac. Sławomir Nowinowski, Rafał Stobiecki), wreszcie antologię: *W poszukiwaniu innej historii: antologia tekstów opublikowanych na łamach periodyków Instytutu Literackiego w Paryżu* (red. Rafał Stobiecki, Sławomir Nowinowski, we współpracy z Anną Brzezińską i Mileną Przybysz).

Ponadto ukazało się wiele tomów studiów, wydawnictw pokonferencyjnych i edycji materiałów do dziejów emigracji będących pokłosiem badań prowadzonych w ramach CPB; były to m.in. *Studium porównawcze trzech fal polskiej emigracji: po II wojnie światowej, okresu solidarnościowego i po akcesji do Unii Europejskiej* (red. Sławomir Łukasiewicz, Edyta Krzysztofik) i tom drugi wydawnictwa *Paryż – Londyn – Monachium – Nowy Jork. Powrześniowa emigracja na mapie kultury nie tylko polskiej* (red. Violetta Wejs-Milewska, Ewa Rogalewska). Trwają prace nad kolejnymi, np. nad tomem „Emigracyjne miscellanea" (red. Sławomir Łukasiewicz).

Poza intensywnymi badaniami prowadzonymi w Archiwum IPN i równolegle w Archiwum Akt Nowych w Warszawie prowadzono również i zamawiano kwerendy badawcze m.in. w: Archiwum Stowarzyszenia Weteranów AP w Ameryce w Nowym Jorku; Bibliotece Uniwersyteckiej KUL w Lublinie; Fundacji im. hr. Umiastowskiej w Rzymie; Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie; Archiwum Instytutu Literackiego w Maisons-Laffitte; w Dziale Rękopisów Ossolineum we Wrocławiu; Papieskim Instytucie Studiów Kościelnych w Rzymie; Studium Polski Podziemnej w Londynie i Muzeum Polskim w Raperswilu. Wypada zaznaczyć, że w ramach projektu udało się nawiązać doskonałą współpracę z archiwistami, zarówno z AIPN, jak i NDAP czy AAN. Wymiernym efektem tej współpracy była wzmiankowana wspólna konferencja oraz działania takie jak metodyczne pozyskiwanie i włączanie do zasobu AIPN spuścizn emigrantów (m.in. Stanisława Bóbr-Tylingi i Anny Cienciały) czy prace konserwacyjne i digitalizacja cennego i zagrożonego bezpowrotnym zniszczeniem w wyniku zagrzybienia zasobu archiwalnego Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych w Rzymie.

6.1.5. Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa w Polsce Ludowej

Koordynator: dr hab. Robert Klementowski (OBBH Wrocław).

Koordynatorzy podprojektów: dr hab. Filip Musiał (normatywy bezpieki); dr Paweł Skubisz (leksykon kadry kierowniczej MBP); dr Dariusz Iwaneczko (redaktor naczelny wydawnictwa „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989").

Należy zaznaczyć, że zarówno sam koordynator, jak i wszyscy koordynatorzy podprojektów od połowy 2016 r. zostali oddelegowani przez władze Instytutu do nowych pracochłonnych obowiązków (m.in. do kierowania oddziałami w Krakowie, Szczecinie i Rzeszowie, a także zespołem OBBH we Wrocławiu). Także wielu innych uczestników CPB ograniczyło bądź zawiesiło swoją działalność w projekcie ze względu na przeniesienie do innych pionów Instytutu i podjęcie nowych zadań. W konsekwencji obiektywnie wpłynęło to na opóźnienie realizacji niektórych zadań w ramach CPB, zwłaszcza przekroczone zostały terminy publikacji zaplanowanych w 2016 r.

W CPB uczestniczy obecnie 16 osób (co oznacza, że do innych zadań odeszła dokładnie połowa jego dotychczasowych uczestników), wszyscy, oprócz jednej osoby debiutującej w projekcie, są pracownikami IPN. W zespole znajduje się teraz 3 doktorów habilitowanych i 9 doktorów.

Do podstawowych realizowanych celów CPB należy zaliczyć: po pierwsze – tworzenie monografii poszczególnych pionów aparatu bezpieczeństwa w Polsce po 1944 r. (poczynając od pionu III MBP); po drugie – przygotowywanie „Leksykonu kadry kierowniczej MBP" zawierającego nie tylko dane dotyczące kariery poszczególnych funkcjonariuszy, ale także dane mogące służyć do badań prozopograficznych (biografie przed wstąpieniem do służby; rola i miejsce funkcjonariuszy UB w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym Polski), po trzecie – wydawanie źródeł dotyczących funkcjonowania poszczególnych pionów – operacyjnych i nieoperacyjnych aparatu bezpieczeństwa od 1944 do 1990 r., łącznie z analizą źródłoznawczą odpowiednich akt aparatu bezpieczeństwa (1944–1990), po czwarte – wydawanie kolejnych numerów czasopisma „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1990". W ramach CPB realizowane są również badania indywidualne, których wynikiem są publikacje, poświęcone m.in. strukturom lokalnym aparatu bezpieczeństwa i innym aspektom funkcjonowania aparatu represji, wreszcie monograficzne ujęcia różnych zagadnień szczegółowych. Ponadto w ramach CPB rozpoczęto pilotażowo dwa mniejsze podprojekty. Po pierwsze: „Ślady zbrodni" (realizowany w Wielkopolsce), którego celem jest skatalogowanie miejsc represji i pamięci po 1944 r. Po drugie „Antropologia bezpieki", którego celem była próba wykroczenia poza klasyczną historiografię w badaniach nad aparatem bezpieczeństwa i wprowadzenie do nich metod socjologii, psychologii, antropologii kulturowej, literaturoznawstwa czy językoznawstwa.

Zaawansowane są prace nad (planowanymi na rok 2017) 13 pozycjami książkowymi (5 monografiami, 5 tomami studiów i 2 wydawnictwami źródłowymi). W ramach prac nad zasadniczym „bezpieczniackim" pionem MBP/KdsBP/MSW ukazała się ważna praca Daniela Czerwińskiego *Pierwsza dekada. Aparat bezpieczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945–1956*. Jest to pierwsza w historiografii polskiej w pełni autorska monografia jednostki wojewódzkiej UB. Przygotowywane były terenowe monografie: WUBP w Rzeszowie (Piotr Chmielowiec); UB/SB w Nowym Sączu (Marcin Kasprzycki); PUBP w Gorlicach (Michał Kalisz); UB/SB w Krośnie (Paweł Fornal); SB w województwie gdańskim 1956–1975 (Krzysztof Filip); WUBP w Olsztynie (Paweł Warot); PUBP we Wschowie (Marcin Podemski); SB w Bydgoszczy (Marek Szymaniak); WUBP w Szczecinie 1945–1956 (Michał Ruczyński); WUBP w Poznaniu (Rafał Kościański). Terminy ich ukończenia są przewidywane na rok 2017.

Postępują prace nad „Leksykonem kadry kierowniczej MBP", mimo wspomnianych zmian kadrowych, które dotyczyły kierownika tego podprojektu. Materiał do tomu pierwszego został zebrany i wymaga opracowania redakcyjnego. Przywołany tom, zawierający biogramy funkcjonariuszy pełniących funkcje kierownicze w Resorcie Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego i Komitecie do spraw Bezpieczeństwa Publicznego do szczebla naczelnika wydziału, powinien się ukazać w 2017 r.

Podobnie wygląda kwestia prac prowadzonych w 2016 r. nad przygotowaniem źródeł tomów poświęconych pionowi ewidencji operacyjnej; archiwum (pion „C"); pionowi szkolenia; Departamentowi III MSW; Departamentowi IV MBP (w zakresie wsi i ruchu ludowego) oraz Departamentowi IV MSW. Część prac jest kontynuowana zgodnie z planem. Inne zostaną wznowione po uzupełnieniach i wzmocnieniach kadrowych.

W okresie sprawozdawczym przygotowano do druku 13. tom czasopisma „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1990". W opracowaniu znajduje się kolejny numer.

W ramach realizacji projektów indywidualnych prowadzono badania nad lokalnymi strukturami aparatu bezpieczeństwa, a także studia monograficzne poświęcone zagadnieniom personalnym oraz różnym aspektom działalności aparatu represji. W okresie rozliczeniowym ukazał się, wysoko oceniany zarówno przez zawodowych historyków, jak i pasjonatów historii służb specjalnych, tom III

z serii „Studia nad Wywiadem i Kontrwywiadem Polski w XX w." (red. Wojciech Skóra, Paweł Skubisz). Zauważona została też książka Przemysława Benkena *Tajemnica śmierci Jana Rodowicza „Anody"*. Na ukończeniu znajdują się prace nad oczekiwaną monografią Władysława Bułhaka „Wywiad, Watykan, Ostpolitik. Studium z badań nad wywiadem typu sowieckiego na przykładzie operacji Departamentu I MSW PRL na tzw. kierunku watykańskim w latach 1962–1978", która ukaże się w drugiej połowie 2017 r.

Kolejny podprojekt CPB (definiowany jako pilotażowy) miał charakter ewidencyjny i skupiał się na zbieraniu danych dotyczących miejsc represji i kaźni na terenie Polski w latach 1939–1990. Program prowadzony był w Wielkopolsce i dotyczył okresu 1945–1956. Jego celem było m.in. weryfikowanie dotychczasowych ustaleń, dotyczących m.in. lokalizacji byłych aresztów i obozów. Obecnie zewidencjonowano 64 obiekty (karty obiektów, materiał fotograficzny i dokumentacyjny) z 92 rozpoznanych. W związku z odejściem prowadzącej projekt dr Aleksandry Kuligowskiej do innych zadań prace zostały zawieszone.

W 2016 r. ośrodek wrocławski kontynuował prace nad aparatem bezpieczeństwa, wykraczające poza klasyczną historiografię, pod wspólną nazwą „Antropologia bezpieki". W 2016 r. przygotowano redakcyjnie dwa tomy studiów, które ukażą się w 2017 r. *Antropologia donosu* oraz *Propaganda w Polsce Ludowej i NRD – tematy, instytucje, kampanie*. Podjęto w końcu prace nad organizacją kolejnej konferencji, opisującej struktury i funkcjonowanie aparatu represji z punktu widzenia teorii organizacji.

6.1.6. Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956

Koordynator CPB: dr Tomasz Łabuszewski (OBBH Warszawa).

Koordynator podprojektu „Słownik konspiracji i oporu społecznego": dr Kazimierz Krajewski (OBBH Warszawa).

W projekcie uczestniczy 12 osób, z czego 8 to pracownicy IPN. Wśród członków projektu jest jeden doktor habilitowany oraz 8 doktorów.

CPB obejmuje dwa zakresy tematyczne (ścieżki badawcze). Pierwszy z nich dotyczy działalności politycznych i zbrojnych struktur niepodległościowych w latach 1944–1956. W ramach tej ścieżki zaplanowano przygotowanie monografii lub zbiorów studiów dotyczących najważniejszych organizacji niepodległościowych konspiracji powojennej, zarówno centralnych, jak i regionalnych, biografie dowódców, a także studia o różnych zagadnieniach szczegółowych, np. problematyki wywiadu czy tzw. grup pozorowanych organizowanych przez UB. Istotnym wymiarem tej ścieżki są działania popularyzatorskie (seria komiksów, planowane duże wydawnictwo popularnonaukowe poświęcone Żołnierzom Wyklętym).

Druga ścieżka realizowana w ramach projektu obejmuje działania komunistycznego aparatu represji wobec politycznego i zbrojnego podziemia niepodległościowego.

W ramach pierwszej ścieżki w roku sprawozdawczym ukazały się: książka biograficzna Justyny Dudek, *Marian Gołębiewski (1911–1996). Żołnierz, opozycjonista, emigrant*, a także tom studiów *Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce 1945–1956* (red. Aleksandra Łuczak) oraz tom studiów *W sieci. Rzecz o powojennych siatkach wywiadowczych* (red. Mariusz Bechta). Do druku (publikacja 2017 r.) zostały skierowane oczekiwane monografie Mariusza Bechty i Wojciecha Muszyńskiego *Przeciwko Pax Sovietica. Narodowe Zjednoczenie Wojskowe i struktury polityczne ruchu narodowego wobec reżimu komunistycznego 1944–1956*, Mirosława Surdeja *Okręg Rzeszowski NOW-NZW w latach 1944–1947*, wreszcie długo oczekiwana publikacja popularnonaukowa poświęcona Żołnierzom Wyklętym, dzieło zespołu w składzie: Filip Musiał, Wojciech Frazik, Kazimierz Krajewski i Tomasz Łabuszewski. Na ukończeniu jest też monografia Grzegorza Łeszczyńskiego „Obwód ROAK Grójec", dwa ważne tomy studiów „Obszar Central-

ny Zrzeszenia WiN 1945–1947" (red. Kazimierz Krajewski), „Obszar Zachodni Zrzeszenia WiN 1945–1947" (red. Tomasz Łabuszewski), a także studium Ryszarda Śmietanki-Kruszelnickiego poświęcone tzw. grupom pozorowanym. W ramach tej ścieżki CPB w grudniu 2016 r. odbyła się konferencja naukowa o „ROAK", której organizatorami byli Kazimierz Krajewski i Tomasz Łabuszewski. Tradycyjnie jej pokłosiem będzie tom studiów. W przygotowaniu jest kolejna konferencja pod roboczym tytułem „Oblicza zdrady" planowana na rok 2017.

W ramach drugiej ścieżki w okresie sprawozdawczym opublikowano: monografię Janusza Borowca *Polityka karna wobec przestępstw i wykroczeń funkcjonariuszy UB w województwie rzeszowskim 1944–1956* oraz tom *Wina i kara. Społeczeństwa wobec rozliczeń zbrodni popełnionych przez reżimy totalitarne w latach 1939–1956* (red. Patryk Pleskot). Na końcowym etapie przygotowania (druk 2017 r.) są dwa tomy studiów: „W imię przyszłości partii. Procesy o łamanie tzw. praworządności socjalistycznej 1956–1957" (red. Wojciech Muszyński) i „Pion walki z tzw. bandytyzmem Resortu Bezpieczeństwa/Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1944–1956" (red. Tadeusz Ruzikowski). Jedną z ciekawszych prac powstających w ramach projektu jest monografia „Komenda Stołeczna MO 1944–1956" autorstwa Mariusza Żuławnika. W ramach tej ścieżki CPB w lutym 2016 r. odbyła się konferencja naukowa „Procesy polityczne lat 40. i 50. Zbrodnie w świetle prawa", której organizatorem był Wojciech Muszyński.

6.1.7. Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce w latach 1944–1989

Koordynator CPB: dr hab. Konrad Białecki (OBBH Poznań).

Projekt realizuje 35 badaczy, w tym 14 spoza IPN. W skład zespołu wchodzi 6 profesorów, 9 doktorów habilitowanych i 12 doktorów.

Głównym celem projektu w okresie sprawozdawczym było przygotowanie trzech tomów studiów (monografii zbiorowych) w ramach realizacji trzech merytorycznych ścieżek naukowych pod redakcją naukową koordynatora projektu. Były to mianowicie: „Miejsca święte pod nieświętym nadzorem. Polityka władz »Polski Ludowej« wobec sanktuariów", „Polityka władz wobec chrześcijańskich Kościołów mniejszościowych w latach 1945–1989" i biografia arcybiskupa Jerzego Stroby.

Ponadto w ramach projektu realizowana jest ścieżka wieloautorska, w ramach której opracowywane są następujące zagadnienia: „Dzieje Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1944––1989" (celem jest przygotowanie na 2018 rok, czyli jubileusz Uniwersytetu, zbiorowej monografii KUL), „Sobór oczami komunistów. Sobór Watykański II w świetle dokumentów" (celem jest wydanie dwóch krytycznych wydawnictw źródłowych z obszernym wstępem merytorycznym. Pierwszy tom będzie nosił podtytuł „Sobór Watykański II w świetle dokumentów MSW i MSZ", a drugi „Sobór Watykański II w świetle dokumentów UdsW i PZPR"); „Ksiądz Franciszek Blachnicki w dokumentach" (celem jest przygotowanie wyboru dokumentów prezentujących sylwetkę i działalność jednego z najbardziej zasłużonych kapłanów katolickich po II wojnie światowej, twórcy Ruchu Światło-Życie, czyli Oazy); wreszcie „Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1989". Ponadto w ramach projektu realizowane są także cele i zadania indywidualne, wśród których są monografie autorskie i tomy studiów, a także publikacje zbiorów dokumentów.

W okresie sprawozdawczym odbyła się w listopadzie w Warszawie konferencja naukowa „Miejsca święte pod nieświętym nadzorem. Polityka władz wobec sanktuariów w latach 1945–1989" podsumowująca ustalenia badawcze ścieżki o podobnym tytule. Odpowiedni tom studiów ukaże się w 2017 r. W przypadku ścieżki „Władze wobec chrześcijańskich Kościołów mniejszościowych w latach 1944–1989" trwają prace nad jej przeformułowaniem i nową obsadą kadrową. Jeżeli zaś chodzi o biografię abp. Stroby, to w okresie sprawozdawczym zespół ukończył w zasadzie swoje prace. Większość studiów autorskich (z wyjątkiem jednego) jest już gotowa. Jeżeli uda się uzupełnić wspomnianą lukę, książka powinna się ukazać pod koniec 2017 r.

Równolegle ścieżką wieloautorską przygotowano do wydania (druk 2017 r.) pierwszy tom z serii „Sobór Oczami Komunistów. Sobór Watykański II w Świetle Dokumentów MSW i MSZ" (red. Wojciech Kucharski i Dariusz Misiejuk); trwają prace nad drugim tomem zawierającym dokumentację Urzędu ds. Wyznań i PZPR. Innym osiągnięciem naukowym w ramach tej ścieżki była publikacja naukowa tomu studiów *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 1: *(1945–1956)* (red. Michał Siedziako, Zbigniew Stanuch, Grzegorz Wejman). W listopadzie 2016 r. odbyła się też w Szczecinie konferencja naukowa zorganizowana przez ten sam zespół, pod tym samym hasłem, odnosząca się do lat 1956–1972. Inny zespół naukowy zorganizował (wspólnie z KUL) w październiku w Lublinie konferencję naukową „Jedyna taka uczelnia między Berlinem a Władywostokiem. KUL w realiach systemu komunistycznego 1944–1989" (odpowiedzialni merytorycznie: Agata Mirek, Marek Wierzbicki). I w tym przypadku przygotowywana jest publikacja naukowa związana z jubileuszem tej niezwykłej uczelni (planowana na 2018 r.).

Jeżeli chodzi o badania i kwerendy indywidualne, to w roku 2016 Rafał Reczek w ramach CPB opublikował pracę *Pielgrzymowanie w PRL na przykładzie pieszych pielgrzymek Duszpasterstwa Rolników Diecezji Gorzowskiej z Klenicy do Częstochowy w latach 1984–1989*, która spotkała się z dużym zainteresowaniem społecznym. W tym samym czasie Jan Żaryn kontynuował prace nad przygotowaniem publikacji źródłowej „Protokoły Rady Głównej Konferencji Episkopatu Polski". W 2016 r. pod redakcją Elżbiety Wojcieszyk ukazała się książka *Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych na Środkowym Nadodrzu w latach 1980–1989* zamykająca cykl publikacji i innych przedsięwzięć naukowych poświęconych tytułowemu zagadnieniu w odniesieniu do całego okresu 1945–1989. W roku sprawozdawczym Roman Graczyk kończył przygotowywanie książki „Polityka władz publicznych wobec środowiska »Tygodnika Powszechnego« w latach 1945–1956". Tekst winien być opublikowany w 2017 r.

W listopadzie 2016 r. w ramach indywidualnej ścieżki CPB zorganizowano międzynarodową (polsko-litewską) konferencję naukową „Od Maximis undique pressi do Totus Tuus Poloniae populus. Metropolie mohylewska i wileńska w latach 1798–1992" (organizator Waldemar Wilczewski, współpraca Krzysztof Sychowicz). Planowane jest wydanie pokonferencyjnego tomu studiów. Jednocześnie Waldemar Wilczewski kontynuował prace związane z przygotowaniem do druku swojej książki autorskiej „Od Vixdum Poloniae unitas do TotusTuus Poloniae. Wileńska prowincja kościelna w latach 1925–1992". Książka ma się ukazać w pierwszej połowie 2017 r.

Siłami pracowników CPB i jego koordynatora w 2016 r. zrealizowano też projekt naukowo-wystawienniczy „Sacrum Poloniae Millennium – obchody milenijne w Wielkopolsce". W jego trakcie przeprowadzono kwerendy odnoszące się do przebiegu obchodów milenijnych roku 1966 w archidiecezjach gnieźnieńskiej i poznańskiej i przygotowano odpowiednią wystawę, która jest obecnie prezentowana w różnych miejscach Wielkopolski. Wystawie towarzyszyła konferencja naukowa zorganizowana (wspólnie z IH UAM) w kwietniu 2016 r. w Poznaniu „Wielka Nowenna i obchody milenijne w archidiecezjach gnieźnieńskiej i poznańskiej".

6.1.8. Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych, etnicznych i cudzoziemców

Koordynator CPB: dr hab. Jarosław Syrnyk (OBBH Wrocław).

W projekcie uczestniczy 13 osób, z czego 9 jest pracownikami IPN. Wśród członków zespołu znajduje się: 2 profesorów, 4 doktorów habilitowanych i 5 doktorów.

Głównym celem projektu jest przygotowanie syntezy pod roboczym tytułem: „Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych 1944–1957" (pod red. Jarosława Syrnyka i Joanny Hytrek-Hryciuk). Oprócz tego w ramach CPB powstają autorskie opracowania monograficzne, a także zbiory dokumentów oraz materiały pokonferencyjne.

W okresie sprawozdawczym kontynuowano prace nad syntezą „Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych, etnicznych i cudzoziemców". Praca jest praktycznie gotowa, z wyjątkiem

jednego rozdziału. Powinna ukazać się drukiem w roku 2017. Tym samym projekt zostanie zasadniczo zrealizowany. Rozważane jest jego wygaszenie lub poważna zmiana formuły.

Ponadto w ramach projektu na początku 2016 r. ukazała się praca *PRL a wojna domowa w Grecji / The Polish People's Republic and the Greek Civil War* (red. Magdalena Semczyszyn). Z kolei w języku polskim i niemieckim opublikowano tom studiów *Władze komunistyczne wobec ludności niemieckiej w Polsce 1945–1989 / Die Haltung der kommunistischen Behörden gegenüber der deutschen Bevölkerung in Polen in den Jahren 1945 bis 1989* (red. Adam Dziurok, Piotr Madajczyk, Sebastian Rosenbaum). W okresie sprawozdawczym został też ukończony pokonferencyjny tom studiów „»Po linii rewizjonizmu zachodnioniemieckiego«. Aparat bezpieczeństwa i akcja antyrewizjonistyczna wobec ludności niemieckiej i rodzimej w Polsce (lata 50.–70. XX w.)" (red. S. Rosenbaum). Ukaże się on drukiem na początku 2017 r.

6.1.9. Aparat władzy wobec środowisk twórczych, dziennikarskich i naukowych

Koordynator CPB: dr Sebastian Ligarski (OBBH Szczecin).

W projekcie uczestniczy 26 osób, z czego 6 jest pracownikami IPN. W zespole jest 6 profesorów i 20 doktorów.

Celem projektu jest przedstawienie struktur, mechanizmów i działalności aparatu władzy wobec twórców kultury, dziennikarzy i pracowników nauki w PRL. Obecnie projekt wszedł w swoją fazę finalną, to jest przygotowania monografii, tomów studiów monograficznych oraz biografii osób mających związek ze środowiskami twórczymi, dziennikarskimi czy naukowymi.

W roku sprawozdawczym w ramach CPB ukazały się: tom studiów *Ideologiczna współpraca. Władze wobec środowisk opiniotwórczych w PRL i NRD* (red. Sebastian Ligarski, Krzysztof Ruchniewicz i Dariusz Wojtaszyn), a także praca Tomasza Chrząstka *Na kulturalnym froncie. Dzieje „Nowej Kultury" 1950–1963*. Obecnie trwa proces wydawniczy kolejnych publikacji powstałych w ramach CPB i wydawanych w jego serii wydawniczej. Będą to tomy zbiorowe: „Osaczeni-napiętnowani. Szkice o twórcach w PRL" (red. Sebastian Ligarski); „Artists, Journalists and Scientists in Poland 1945–1989" (red. Sebastain Ligarski) i „Nadzorcy. Ludzie i struktury władzy odpowiedzialni za działania wobec środowisk twórczych, naukowych i dziennikarskich" (red. Sebastian Ligarski, Grzegorz Majchrzak), a także prace autorskie i współautorskie: Ewy Matkowskiej, Jacka Rzeszotnika i Krzysztofa Polechońskiego, „Literatura polska w tajnych dokumentach NRD. Szkice i portrety"; Agnieszki Kloc, „Cenzura wobec tematu II wojny światowej i podziemia powojennego w literaturze polskiej (1956–1958)", wreszcie Anny Wiśniewskiej-Grabarczyk „»Czytelnik« ocenzurowany. Literatura w kryptotekstach – recenzjach cenzorskich okresu stalinowskiego (na materiale GUKPPiW z 1950 roku)".

Ponadto we wrześniu 2016 r. w Warszawie w ramach CPB zorganizowano konferencję „Resortowi twórcy".

6.1.10. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

Koordynator CPB: dr Aleksandra Namysło (OBBH Katowice); zastępca koordynatora: dr hab. Grzegorz Berendt (OBBH Gdańsk).

Przez większą część okresu sprawozdawczego w projekcie uczestniczyło 13 osób – wszyscy są pracownikami IPN, wśród nich dwóch doktorów habilitowanych i 8 doktorów. Obecnie część z nich została skierowana do innych zadań służbowych; projekt zatem wymaga wzmocnienia kadrowego.

Projekt „Zagłada Żydów na ziemiach polskich" realizowany jest dwutorowo, tj. po pierwsze w postaci programu „Index Polaków zamordowanych i represjonowanych za pomoc Żydom w okre-

sie II wojny światowej", którego częściowe wykonanie spoczywa na podmiocie zewnętrznym. Jego celem jest ustalenie nazwisk polskich obywateli, którzy zostali poddani represjom za pomoc Żydom w okresie II wojny światowej. Wyniki badań na bieżąco wprowadzane są do komputerowej bazy danych oraz w formie rozbudowanych not biograficznych publikowane w kolejnych tomach głównego wydawnictwa CPB, którym jest „Rejestr faktów represji na obywatelach polskich za pomoc ludności żydowskiej w okresie II wojny światowej". W ramach drugiej ścieżki CPB prowadzone są indywidualne badania, których efektem jest przygotowanie prac monograficznych przez poszczególnych członków zespołu.

W ramach realizacji projektu „Index Polaków zamordowanych i represjonowanych za pomoc Żydom w okresie II wojny światowej" trwały prace nad przygotowaniem II tomu wydawnictwa *Rejestr faktów represji na obywatelach polskich za pomoc ludności żydowskiej w okresie II wojny światowej* (red. Aleksandra Namysło, Grzegorz Berendt). Zakończono współpracę z Fundacją Instytut Studiów Strategicznych. W wyniku ogłoszonego w marcu 2016 r. konkursu ofert na pozyskiwanie, weryfikację i opracowanie informacji dotyczących faktów pomocy udzielanej ludności żydowskiej przez polskich obywateli w okresie II wojny światowej, realizację programu „Index" przejęła Fundacja Polsko-Niemieckie Pojednanie. Od września do 15 listopada Fundacja w ramach programu realizowała kwerendę w AAN, a także we własnych zasobach dokumentacyjnych, w materiałach odnoszących się do osób narodowości żydowskiej. Ponadto porządkowano i uzupełniano bazy danych, pracowano nad stworzeniem strony internetowej przedstawiającej projekt i umożliwiającej prezentacje dotychczasowych ustaleń.

W ramach CPB realizowano indywidualne prace nad publikacjami i zadaniami zadeklarowanymi w momencie przystąpienia do projektu. Swoje dysertacje naukowe opublikowali w 2016 r.: Adam Sitarek (*Struktura i funkcjonowanie administracji żydowskiej getta łódzkiego*) i Martyna Grądzka (*Kobieta żydowska w okupowanym Krakowie (1939–1945)*). Uczestnicy projektu kontynuowali prace nad monograficznym ujęciem następujących zagadnień: „Żydowska Samopomoc Społeczna" (Marcin Urynowicz), „Położenie ludności żydowskiej na wschodnim Górnym Śląsku w latach 1939–1945" (Aleksandra Namysło), „Zagłada Żydów wileńskich" (Ewa Rogalewska), „Szmul Zygielbojm" (Michał Trębacz), „Eksterminacja ludności żydowskiej na Polesiu" (Grzegorz Berendt).

W okresie sprawozdawczym nie zorganizowano żadnej konferencji międzynarodowej i ogólnopolskiej, poczyniono natomiast przygotowania do zorganizowania takich konferencji w 2017 r.: we wrześniu – polsko-izraelskiej konferencji naukowej „Żydzi w Polsce w XX wieku w polsko-izraelskim dyskursie naukowym" (wspólnie z Centrum im. M. Begina w Jerozolimie i Instytutem Polskim w Tel Awiwie), w grudniu – międzynarodowej konferencji naukowej „Po getcie. Nowa materialność terenów pogettowych w Polsce – Katowice" (współorganizator: Instytut Polonistyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach).

6.1.11. Opozycja w Polsce 1976–1989. Encyklopedia Solidarności

Koordynator CPB: dr Jan Olaszek (BBH Centrala), zastępca koordynatora dr Tomasz Kozłowski (BBH Centrala).

Projekt liczy ogółem 31 osób, w tym 27 osób z BBH (wśród nich jest 3 doktorów habilitowanych i 24 doktorów).

Głównym celem projektu jest przygotowanie do publikacji kolejnych tomów wydawnictwa *Encyklopedia Solidarności*, w jego ramach prowadzone są też indywidualne prace badawcze dotyczące różnych aspektów historii opozycji w PRL w latach 1976–1989.

W 2016 r. trwały dalsze prace nad wydaniem IV tomu *Encyklopedii Solidarności*. W maju do redakcji trafiły wszystkie hasła rzeczowe przeznaczone do druku w tym tomie (hasła biograficzne trafiły do niej w roku poprzednim). Członkowie redakcji przekazali koordynatorom uwagi do tych haseł. Obecnie do redakcji trafiają poprawione wersje haseł i są kolejny raz sprawdzane.

W listopadzie 2016 r. w ramach projektu odbyła się konferencja naukowa „»Solidarność« jako szkoła demokracji (1980–1981)". Jej głównym organizatorem był Tomasz Kozłowski. Okazała się ona okazją przede wszystkim do refleksji nad mechanizmami demokracji wewnątrzzwiązkowej i problemów z tym związanych.

W 2016 r. w ramach projektu ukazało się wiele książek, wśród których należy wyróżnić monografie autorskie i współautorskie: Kamila Dworaczka, *Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980–1981*; Łukasza Sołtysika, *Solidarność w „Polarze". NSZZ „Solidarność" w Zakładach Zmechanizowanego Sprzętu Domowego „Predom-Polar"/"Polar" we Wrocławiu w latach 1980–1989*; wreszcie Kamila Dworaczka, Grzegorza Waligóry, *Ruch „Wolność i Pokój" we Wrocławiu*. W ramach projektu w okresie sprawozdawczym opublikowano też wiele tomów studiów i prac zbiorowych, wśród których były: *Inteligenta forma internowania. Ćwiczenia i powołania do Ludowego Wojska Polskiego jako forma represji po 13 grudnia 1981 r.*, red. Grzegorz Majchrzak; *Drugi obieg w PRL na tle samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku* (red. Przemysław Gasztold-Seń, Natalia Jarska, Jan Olaszek); *Opozycja i opór społeczny w Polsce po 1956 roku*, t. 3, (red. Andrzej W. Kaczorowski, Tomasz Kozłowski, Jan Olaszek), a także interesująca praca *Solidarność 1980––1981 w kraju i w Wielkopolsce. Szkice do portretu* (red. Krzysztof Brzechczyn).

W ramach CPB ukazały się także dwa zbiory dokumentów: *Solidarność Walcząca w dokumentach*, t. 2, cz. 1: *Materiały własne*, wybór, wstęp i oprac. Kamil Dworaczek i Grzegorz Waligóra i *Szczecińskie posiedzenie KKP NSZZ „Solidarność" 18–19 listopada 1980* (wstęp, wybór i oprac. Artur Kubaj).

6.2. Wydziałowe i oddziałowe projekty badawcze

Zgodnie z obowiązującymi od 2013 r. zasadami organizacji pracy naukowej w Instytucie, w poszczególnych OBBH, a także w Centrali BBH mogą być realizowane oddziałowe projekty badawcze, w przypadku centrali BBH – wydziałowe projekty badawcze. Są to zbiorowe projekty, których tematyka dotyczy jedynie wydzielonego terytorium lub ściśle zakreślonego problemu badawczego. Celem podobnych przedsięwzięć jest reagowanie na potrzeby lokalne i regionalne, a w niektórych przypadkach także potrzeby środowisk emigracyjnych i kombatanckich względnie rozmaitych instytucji państwowych, np. w sferze historycznej dyplomacji.

W Centrali BBH realizowane są dwa projekty. Celem pierwszego jest opracowanie nowego (poprawionego i uzupełnionego) wydania fundamentalnego zbioru dokumentów *Armia Krajowa w dokumentach*, wydanego pierwotnie nakładem Studium Polski Podziemnej w Londynie. Koordynatorem projektu jest dr hab. Waldemar Grabowski (Centrala BBH). Projekt jest realizowany przez IPN we współpracy ze Studium Polski Podziemnej w Londynie oraz Wojskowym Biurem Historycznym im. Kazimierza Sosnkowskiego.

W nowym wydaniu w szerokim zakresie zostaną uwzględnione dokumenty znajdujące się w innych niż Studium Polski Podziemnej archiwach, m.in. Instytucie im. Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Instytucie Pamięci Narodowej, Centralnym Archiwum Wojskowym, Archiwum Akt Nowych, Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu. Prowadzone są kwerendy w archiwach krajowych i zagranicznych (głównie w Londynie) do kolejnych tomów. Obecnie prace koncentrują się nad merytorycznym opracowaniem II tomu. Jego przekazanie do Wydziału Wydawnictw IPN powinno nastąpić w pierwszej połowie 2017 r.

Drugi projekt realizowany w Centrali BBH jest pokłosiem współpracy zespołu historyków z IPN i Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW) w Warszawie z Rosyjskim Państwowym Archiwum Historii Najnowszej (rosyjski skrót RGANI). Koordynatorem projektu jest dr Władysław Bułhak (centrala BBH). Trwają prace nad trzema tomami źródeł dotyczących stosunków polsko-sowieckich w latach 1953–1965 (od śmierci Józefa Stalina do początków rządów Leonida Breżniewa), pozyskanych w ramach kwerend w RGANI. Mają się one ukazać, zgodnie

z pierwotnymi ustaleniami ze stroną rosyjską, jako wydawnictwo dwujęzyczne. Pierwszy tom będzie dotyczył aspektów międzynarodowych stosunków sowiecko-polskich (redaktor prowadzący dr Władysław Bułhak, Centrala BBH; współpraca Mateusz Sokulski, IH UWr), drugi – sytuacji wewnętrznej w Polsce z perspektywy Moskwy (redaktor prowadzący dr Piotr Gontarczyk, Centrala BBH; współpraca Paweł Tomasik, Archiwum IPN), wreszcie trzeci – współpracy gospodarczej i wojskowej (redaktorzy prowadzący dr hab. Bohdan Musiał, dr Jan Szumski, obydwaj UKSW). Rezultatem projektu będzie bardzo obszerne, dwujęzyczne wydawnictwo złożone z tomu studiów i kilku tomów dokumentów, liczące ogółem ok. 3 tys. stron. Planowany jest także towarzyszący wydawnictwu źródłowemu tom studiów rysujący szerszy kontekst relacji Polska–ZSRR, składający się z tekstów uznanych badaczy z kraju i z zagranicy. W roku sprawozdawczym kontynuowano pracochłonne opatrywanie dokumentów polskim i rosyjskim aparatem naukowym (przypisy tekstowe, rzeczowe i biograficzne). Przeprowadzano też kolejne kwerendy uzupełniające w Archiwum IPN, a także w Archiwum Akt Nowych i Archiwum MSZ. Wydanie pierwszych tomów z serii planowane jest na przełom lat 2017 i 2018.

W OBBH Gdańsk realizowany jest OPB „Regionalne ośrodki władzy w woj. gdańskim", którego koordynatorem jest dr Daniel Wicenty. Oprócz niego w projekcie uczestniczą: dr hab. Grzegorz Berendt, Piotr Brzeziński, Arkadiusz Kazański (OBEN Gdańsk), dr Daniel Gucewicz (OAIPN Gdańsk). Projekt zakłada powstanie serii studiów poświęconych wybranym instytucjom władzy komunistycznej z dawnego województwa gdańskiego. W zbiorze znajdą się następujące teksty: „Komitet Miejski PZPR w Pruszczu Gdańskim podczas kryzysów politycznych" (Październik '56, Grudzień '70, Sierpień '80) (Piotr Brzeziński), „Struktury OPZZ w województwie gdańskim" (Arkadiusz Kazański), „System gdańskiej nomenklatury: wstępna systematyzacja pola badawczego" (Daniel Wicenty), „Czystki kadrowe w samorządzie terytorialnym na terenie powiatu morskiego w 1948 r." (Grzegorz Berendt), „Wyzwolenie" Starogardu i powiatu starogardzkiego 1945–1948" (Piotr Szubarczyk) oraz „Wydział ds. Wyznań PWRN/UW w Gdańsku (1950–1989)" (Daniel Gucewicz). W ramach OPB opublikowana została przez gdański IPN *Mapa terroru. Śladami zbrodni w województwie gdańskim (1945–1956)*, red. K. Nawrocki, oprac. R. Chrzanowski, D. Czerwiński, K. Filip, W. Kowalski, M. Węgliński, Gdańsk 2016.

W OBEP Katowice realizowane są dwa OPB. Projekt „Kwestie narodowościowe na Górnym Śląsku w latach 1914–1945" jest poświęcony przedstawieniu wybranych aspektów narodowościowych przewartościowań na Górnym Śląsku w newralgicznym dla niego czasie. Jego koordynatorem jest dr Grzegorz Bębnik, a uczestnikami dr Tomasz Kurpierz i dr Sebastian Rosenbaum. Dr Grzegorz Bębnik kontynuuje obecnie prace nad monografią (o charakterze *case study*) „Mikołów 1939–1945". „Studium miasta pod okupacją" (planowany termin ukończenia 2017 r.). W ramach nowo podjętego tematu „Ruch oporu na Górnym Śląsku" dr Bębnik prowadzi kwerendę biblioteczną, kwerendę akt Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, kwerendę w AAN w Warszawie oraz zbiera relacje uczestników wydarzeń. Doktor Tomasz Kurpierz prowadzi prace nad monografią „Henryk Sławik (1894–1944). Biografia"; uzupełniając kwerendy przeprowadzone w AP w Katowicach i Bibliotece Śląskiej. Doktor Sebastian Rosenbaum ukończył pracę nad tekstem monografii „Homogenizacja narodowa i wyznaniowa katolików niemieckich w województwie śląskim 1922–1939"; obronił ją jako dysertację doktorską.

Drugi OPB realizowany w OBBH Katowice „Polityka, gospodarka i społeczeństwo w województwie śląskim/katowickim w latach 1945–1990" jest koordynowany przez dr. Adama Dziubę. Uczestniczą w nim Monika Bortlik-Dźwierzyńska (OBEN Katowice), Adam Dziurok (OBBH Katowice), Łucja Marek (OBBH Kraków), Tomasz Kurpierz, Wojciech Rotarski, Bogusław Tracz, Dariusz Węgrzyn. Aktywność badawcza uczestników projektu koncentruje się na różnorodnych aspektach funkcjonowania województwa śląskiego/katowickiego w PRL. Współpraca, polegająca na wymianie danych bibliograficznych, źródłowych oraz własnych ustaleń, nie jest ukierunkowana na stworzenie jednolitej syntezy. W ramach realizacji projektu dr Dziuba wydał monografię „Tota-

litaryzacja. Polska Partia Robotnicza na scenie politycznej województwa śląskiego (1945–1948)", Katowice–Kraków 2016 oraz skierował do druku obszerne studium na temat życia politycznego i społecznego w Rybniku w czasach Polski Ludowej. Adam Dziurok oddał do redakcji tekst „Kościoły i związki wyznaniowe w Rybniku 1945–1989". Łucja Marek kontynuowała kwerendę biblioteczną i archiwalną (w zasobie IPN Katowice), gromadząc materiały do małej monografii *Od grupy do batalionu*, poświęconej strukturze powołanej w KW MO w Katowicach w 1982–1983 r. do „przeciwdziałania zakłóceniom porządku i bezpieczeństwa publicznego przez siły wrogie państwu i socjalizmowi".

W OBBH Kraków i Delegaturze w Kielcach realizowany jest OPB „Władza i społeczeństwo w Małopolsce i na Ziemi Świętokrzyskiej 1945–1989/1990". Koordynuje go dr hab. Filip Musiał. Zgodnie z przedstawioną koncepcją prowadzono prace w ramach trzech ścieżek: „Władza i społeczeństwo w Małopolsce", „Władza i społeczeństwo na Ziemi Świętokrzyskiej" oraz „Lokalny aparat władzy wobec Kościoła katolickiego". Publikacje powstałe w ramach trzeciej ścieżki współtworzą serię wydawniczą „Kościół w Okowach". W serii tej ukazały się w 2016 r. trzy książki: Rafała Łatki *Polityka władz PRL wobec Kościoła katolickiego w województwie krakowskim w latach 1980–1989*, Kraków 2016; Józefa Mareckiego, *Represje wobec osób duchownych i zakonnych na terenie województwa krakowskiego 1944–1975. Leksykon biograficzny*, t. 2 oraz pod redakcją Martyny Grądzkiej-Rejak i Józefa Mareckiego *„Bić takiego wroga jak kler". Osoby duchowne i zakonne w miejscach odosobnienia za żelazną kurtyną*. Ponadto w ramach OPB ukazał się trzeci, ostatni tom publikacji Marii Żychowskiej *Represje komunistyczne w Tarnowskiem 1945–1956* (t. 2, *Miasto i powiat Dąbrowa Tarnowska*).

W OBBH w Lublinie realizowany jest OPB „Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956", w którym uczestniczy większość pracowników OBBH, a którego prace koordynuje dr Tomasz Osiński. Projekt przewiduje opisanie życia politycznego, społecznego, gospodarczego i kulturalnego Lubelszczyzny w latach 1944–1956 w dwutomowym wydawnictwie. W roku sprawozdawczym ukazała się drukiem publikacja *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, pod red. T. Osińskiego i M. Mazura, Lublin 2016. Znalazły się w niej następujące artykuły pracowników OBBH Lublin: J. Dudek, *Urząd Bezpieczeństwa Publicznego*, *Wojsko*, *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego*; S. Poleszak, *Polskie podziemie niepodległościowe*; M. Wierzbicki, *Polska lubelska (1944 r.)*; J. Wołoszyn, *Formy oporu społecznego*, *Oficjalne organizacje młodzieżowe*; M. Zajączkowski, *Ukraińskie podziemie na Lubelszczyźnie 1944–1947*; K. Zawadka, *PPR/PZPR na Lubelszczyźnie 1944–1956*, *Chłopi na Lubelszczyźnie 1944–1956*, *Robotnicy na Lubelszczyźnie 1944–1956*.

W OBBH w Poznaniu realizowane są dwa OPB. Pierwszy z nich to „Teoretyczne i metodologiczne problemy badania najnowszej historii Polski", koordynowany przez prof. Krzysztofa Brzechczyna. Jego celem jest rozpoznanie metodologicznych i teoretycznych problemów pojawiających się w badaniu najnowszej historii Polski lat 1944–1989. Wyjściową hipotezą projektu jest założenie o podwójnym uwikłaniu historiografii: ideowo-społecznym i teoretyczno-metodologicznym. W ramach projektu została zorganizowana sesja „From Communism to Pluralism. Historiography of East Central Europe in the Second Half of XX Century" podczas międzynarodowej konferencji naukowej „The Practical Past: on the Advantages and Disadvantages of History for Life" oraz zostały zorganizowane dwie międzynarodowe konferencje naukowe: „Nie tylko Czarnobyl. Ekologiczne wymiary historii komunizmu" i „Wydarzenia 1956 roku w Europie Środkowo-Wschodniej. Próba spojrzenia transnarodowego". Ponadto w ramach projektu prowadzono prace nad publikacją zbiorową „Nowe perspektywy badawcze w porównawczej historii komunizmu w Europie Środkowo-Wschodniej".

Drugim projektem realizowanym w BBH w Poznaniu jest koordynowany przez dr Aleksandrę Kuligowską OPB „Poszukiwania nieznanych miejsc pochówku ofiar terroru komunistycznego". W czasie trwania projektu – w 2016 r. – sporządzono 155 kwestionariuszy poszukiwanych, prowadzono kwerendy badawcze w zasobie OKBZpNP, księgach aresztów UB, materiałach admini-

stracyjnych b. WUBP i PUBP, materiałach sądowych i prokuratorskich, skorowidzach i księgach więziennych oraz poszukiwania w księgach cmentarnych cmentarzy parafialnych w Poznaniu.

W OBBH Rzeszów trwają prace w ramach dwóch OPB. Pierwszy z nich – „Represje wobec Kościołów katolickich metropolii lwowskich w latach 1939–1950", którego głównym celem jest ukazanie represji z okresu okupacji niemieckiej (z lat 1939–1944) oraz komunistycznych (zarówno dokonanych przez organy państwowe ZSRR, jak również komunistycznej Polski) wobec duchowieństwa, osób konsekrowanych oraz wiernych na terenach Metropolii Lwowskiej Obrządku Łacińskiego, Metropolii Halicko-Lwowskiej Obrządku Greckokatolickiego oraz Archidiecezji Lwowskiej Obrządku Ormiańskokatolickiego. Drugi, realizowany przez OBBH Rzeszów, projekt, „Osobowy wykaz ofiar konfliktu ukraińsko-polskiego 1939–1948", zakłada opracowanie oraz upublicznienie w formie wydawnictw oraz internetowej bazy danych ofiar tego konfliktu. Każdej ofierze przypisana jest odrębna metryka (rekord) z pełnymi danymi osobowymi, pozycją społeczną, okolicznościami i sprawcami śmierci oraz odsyłaczami do źródeł i literatury.

W OBBH Szczecin realizowany jest OPB „Śladami zbrodni", który koordynuje Magdalena Dźwigał. W 2016 r. w ramach projektu przeprowadzono kwerendę w materiałach archiwalnych: Instytutu Pamięci Narodowej, OKŚZpNP IPN w Szczecinie na temat skazanych na karę śmierci przez WSR w Szczecinie w latach 1946–1955. Opracowano 107 biogramów osób skazanych na najwyższy wymiar kary oraz 11 not biograficznych osób wykonujących wyroki śmierci, zgromadzono również literaturę dotyczącą tematu i wszczęto pracę nad opracowaniem naukowym zagadnienia skazanych na karę śmierci przez WSR w Szczecinie.

W OBBH Warszawa realizowane są trzy OPB. Pierwszy z nich, „Warszawa nie?pokonana", jest poświęcony najnowszej historii Warszawy w latach 1944–1989 i koordynowany przez dr. Tomasza Łabuszewskiego. Założeniem programu jest opisanie form działalności antysystemowej i niezależnej w Warszawie oraz działalności aparatu bezpieczeństwa ukierunkowanej na ich zwalczanie. Sformułowanie ww. programu wynika z ukierunkowania badań naukowych Oddziału IPN w Warszawie na stolicę kraju i województwo mazowieckie. W 2016 r. w ramach OPB opublikowano monografię Patryka Pleskota *Ślepa (czerwona) uliczka. Stołeczne struktury Ministerstwa Informacji i Propagandy (1944–1947)*.

Drugi warszawski OPB „Mazowsze i Podlasie w ogniu 1944–1956" koordynowany jest przez dr. Kazimierza Krajewskiego. Program ukierunkowany jest, zgodnie z właściwością terenową Oddziału IPN w Warszawie, na teren województwa mazowieckiego (granicą progową jest rok 1956). Badania obejmują działalność struktur niepodległościowych, funkcjonowanie komunistycznego aparatu władzy (PPR oraz aparatu represji), zwalczanie podziemia i legalnej opozycji przez aparat represji, relacje pomiędzy Kościołem i władzami komunistycznymi oraz inne obszary życia społecznego. Stałym elementem jest też próba sporządzania list strat osobowych danego powiatu powstałych w wyniku działalności aparatu represji. Założeniem programu jest udział w poszczególnych przedsięwzięciach, prócz pracowników OBBH w Warszawie, historyków z lokalnych ośrodków badawczych na Mazowszu i Podlasiu. Docelowym rezultatem cyklu „powiatowego" prowadzonego w ramach ww. programu jest przygotowanie obszernej syntezy – monografii *Podziemie niepodległościowe na terenie b. Obszaru Warszawskiego AK w latach 1944–1956* – autorstwa Kazimierza Krajewskiego i Tomasza Łabuszewskiego. W 2016 r. opublikowano tom *Powiat Ostrów Mazowiecka w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych* (red. Kazimierz Krajewski) oraz wydano broszury *Podziemna walka AK-AKO-WiN na ziemi ostrowskiej (1944–1947)* i *Aleksander Bednarczyk „Adam", zapomniany bohater ziemi ostrołęckiej (1913–1946)*.

Trzeci OPB oddziału warszawskiego IPN „Dopalanie Kresów" – koordynowany przez dr. Kazimierza Krajewskiego – jest poświęcony badaniom nad najnowszą historią ziem utraconych przez Polskę od lat międzywojennych po czasy współczesne (z głównym naciskiem na okres okupacji niemieckiej i okres powojenny). Obiektem zainteresowania badawczego jest polski ruch niepodległościowy na terenie województw północno-wschodnich II RP. Program jest wynikiem z jednej

strony indywidualnych zainteresowań badawczych pracowników OBBH w Warszawie dotyczących najnowszej historii Kresów II RP (Kazimierza Krajewskiego i Tomasza Łabuszewskiego), z drugiej zaś powierzenia przez Prezesa IPN Oddziałowi w Warszawie działań naukowo-badawczych i edukacyjnych na terenie dzisiejszej Białorusi. Dotychczas ukazały się trzy pozycje, jedna jest gotowa do druku, trwają prace nad kolejnymi trzema publikacjami.

W oddziale wrocławskim IPN prowadzone są dwa Oddziałowe Projekty Badawcze: „Kobiety na zakręcie" (Ewa Chabros, Agnieszka Klarman) oraz „Historia Dolnego Śląska" (dr hab. Robert Klementowski, dr hab. Jarosław Syrnyk). W ramach pierwszego z nich przygotowywano wydanie tomu studiów, będącego pokłosiem konferencji naukowej z 2015 r. W ramach drugiego skupiono uwagę na opublikowaniu książek z zakresu dziejów Dolnego Śląska (wrocławska seria wydawnicza), prowadzone są prace redakcyjne nad kolejnymi tomami (m.in. dzieje ludności żydowskiej), powstają także kolejne publikacje (m.in. poświęcone aparatowi bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku czy historii Polskiej Partii Robotniczej). W ramach OPB „Historia Dolnego Śląska" jego uczestnicy brali udział w konferencjach naukowych.

6.3. Konferencje naukowe i popularnonaukowe

Konferencje naukowe i popularnonaukowe są jedną z najważniejszych sfer aktywności naukowej i edukacyjnej pracowników IPN. W 2016 r. centrala IPN oraz oddziały zorganizowały kilkadziesiąt międzynarodowych, ogólnopolskich i lokalnych konferencji naukowych oraz popularnonaukowych.

Centrala IPN zorganizowała m.in. w październiku 2016 r. w Warszawie konferencję naukową „Solidarność jako szkoła demokracji (1980–1981)". Również w październiku 2015 r. we współpracy z Instytutem Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk zorganizowała konferencję naukową „Narody Europy Środkowo-Wschodniej w obliczu początku wojny niemiecko-sowieckiej latem 1941 r." Z inicjatywy Centrali odbywały się także konferencje i sesje o charakterze popularnonaukowym. Do takich należała sesja, która odbyła się przy okazji kolejnej rocznicy wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej, „»Prysnął związek hitlerowsko-bolszewicki«. Rozpad paktu Ribbentrop–Mołotow i jego konsekwencje" (Warszawa, 14 czerwca 2016).

Oddział IPN w Białymstoku zorganizował m.in. konferencję naukową „Obława Augustowska. Fakty, konteksty, postulaty badawcze" (Suwałki, 13 października 2016) oraz konferencję naukową „Między Olsztynem a Budapesztem. Polacy i Węgrzy w 1956" (Olsztyn, 25 października 2016 r.). Oddział IPN w Gdańsku zorganizował dwie konferencje naukowe. Były to kolejno: „Gangsterzy PRL. Przestępczość zorganizowana w Polsce. Lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte" (Gdańsk, 11–13 kwietnia 2016) oraz „Piłka nożna w PRL" (Gniewino, 16–18 maja 2016).

Oddział IPN w Katowicach zorganizował trzy konferencje naukowe. Jedna z nich została przygotowana wspólnie z Państwowym Instytutem Naukowym – Instytutem Śląskim w Opolu oraz Stowarzyszeniem Instytut Śląski. Nosiła ona tytuł „Górny Śląsk w Polsce Ludowej" (Katowice, 28 października 2016). Oddział IPN w Krakowie zorganizował w minionym roku 11 konferencji. Były to m.in. przygotowana wspólnie z Instytutem Nauk o Polityce i Administracji Akademii Ignatianum w Krakowie sesja naukowa „Koniec imperium 1991 (?) – ćwierć wieku później. Imperium sowieckie: rozpad, dziedzictwo i próby odbudowy" (Kraków, 8 grudnia 2016) oraz zorganizowana przez Delegaturę Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach wspólnie z Instytutem Historii Uniwersytetu Jana Kazimierza konferencja naukowa „Żydzi i wojsko polskie w XIX i XX wieku" (Kielce, 11–12 października 2016).

Konferencje: „Życie codzienne w PRL na tle państw bloku radzieckiego" (Lublin, 12–14 października 2016) oraz „Jedyna taka uczelnia między Berlinem a Władywostokiem. Katolicki Uniwersytet Lubelski w realiach systemu komunistycznego (1944–1989)" (Lublin, 20–21 października 2016) zostały zorganizowane przez Oddział IPN w Lublinie. Ta druga sesja wspólnie z Katolickim

Uniwersytetem Lubelskim. Z kolei staraniem oddziału IPN w Łodzi została zorganizowana konferencja naukowa „Historię tworzą ludzie – biografistyka we współczesnych badaniach historycznych" (Łódź, 14–15 kwietnia 2016). Jej współorganizatorami były: Towarzystwo Historiograficzne oraz Katedra Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Oddział IPN w Łodzi zorganizował także m.in. przy współudziale Archiwum Państwowego w Łodzi oraz Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi konferencję naukową „Niemiecka akcja przeciwko polskiej inteligencji – jesień 1939 r.". (Łódź, 25 listopada 2016).

Wśród konferencji przygotowanych przez Oddział IPN w Poznaniu można wskazać konferencję naukową „Wielka Nowenna i obchody Millennium Chrztu Polski w archidiecezjach gnieźnieńskiej i poznańskiej" (Poznań, 7 kwietnia 2016), a także sesję naukową „Miejsca święte pod nie świętym nadzorem. Polityka władz wobec sanktuariów w latach 1945–1989". (Poznań, 24 listopada 2016). Obie konferencje zostały zorganizowane wspólnie z Instytutem Historii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Staraniem oddziału IPN w Rzeszowie zorganizowane zostały m.in. konferencja naukowa „Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie 1939–1947" (Rzeszów, 13–14 października 2016) oraz wspólnie z Uniwersytetem Rzeszowskim sesja „Abp Ignacy Tokarczuk – doctor honoris causa Uniwersytetu Rzeszowskiego" (Rzeszów, 19 grudnia 2016).

Oddział IPN w Szczecinie zorganizował m.in. wspólnie z Wydziałem Teologicznym Uniwersytet Szczecińskiego konferencję naukową „Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim 1956–1972" (Szczecin, 8 grudnia 2016), a także sesję popularnonaukową „Granice kompromisu. Naukowcy wobec aparatu władzy ludowej" (Szczecin, 16 czerwca 2016). Z kolei Oddział IPN w Warszawie zorganizował m.in. konferencję naukową „Procesy polityczne lat 40. i 50. – zbrodnie w świetle prawa" (Warszawa, 25 lutego 2016) oraz sesję naukową „Nie (tylko) Partia? Organizacje społeczne w Polsce Ludowej 1944–1989 – geneza, funkcjonowanie, znaczenie" (Warszawa, 9–10 czerwca 2016). Staraniem Oddziału IPN we Wrocławiu została zorganizowana we współpracy z Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Głogowie konferencja naukowa „Stan wojenny w Zagłębiu Miedziowym 1981–1983" (Głogów, 12 grudnia 2016), a także sesja „Człowiek w świecie bez wolności. Dyskusje o kondycji jednostki w systemie totalitarnym" (Wrocław, 11 lutego 2016).

Pełny wykaz konferencji, sesji naukowych i popularnonaukowych znajduje się w załączniku nr 4.

6.4. Ekspertyzy

W 2016 r. wiele instytucji państwowych, samorządowych, instytucji pozarządowych i osób prywatnych zwracało się do IPN z prośbą o ekspertyzy dotyczące wydarzeń z najnowszej historii Polski i historii powszechnej. Z podobnymi wnioskami zwracały się także komórki wewnętrzne IPN. Duża część z tych próśb trafiała do Wydziału Badań Naukowych BEP, a po 16 czerwca 2016 r. do Biura Badań Historycznych IPN. Spośród wniosków o ekspertyzy największą grupę stanowiły prośby o pomoc w procesie dekomunizacji przestrzeni publicznej. Przygotowywano jednak także inne opracowania. Wiele z nich dotyczyło okresu II wojny światowej: dr Maria Wardzyńska przygotowała ekspertyzy, dotyczące m.in.: funkcjonowania Wyższego Sądu Wojennego Rzeszy w Berlinie (1939–1945); wysiedlenia przez Niemców mieszkańców miejscowości Chojny (gmina Koło); funkcjonowania obozu Dulag 121. Tomasz Sudoł (Centrala BBH) przygotował ekspertyzy dotyczące: weryfikacji faktu funkcjonowania obozu dla wysiedlanej ludności polskiej z terenu Pomorza w Starogardzie Gdańskim; rzekomego funkcjonowania obozu w miejscowości Behrensdorf w Niemczech. Maciej Żuczkowski przygotował ekspertyzy w sprawie Ruchu Uniwersalistów oraz w sprawie pomocy Węgrów dla Powstania Warszawskiego.

Spośród oddziałowych biur badań historycznych najwięcej ekspertyz przygotowali pracownicy OBBH IPN w Rzeszowie – łącznie 30 ekspertyz (16 na potrzeby urzędów, organów samorządo-

wych i muzeów; 6 dla pionów IPN; 8 dla osób fizycznych). W gdańskim OBBH przygotowano 19 ekspertyz (z czego 10 powstało w Delegaturze w Bydgoszczy). Spośród nich 4 powstały na potrzeby urzędów, organów samorządowych i muzeów, a 10 dla pionów IPN. Pracownicy BBH w Lublinie przygotowali 10 ekspertyz, z czego 4 na potrzeby wewnętrznych komórek IPN. Wiele ekspertyz powstało na potrzeby samorządów w sprawie dekomunizacji przestrzeni publicznej (OBBH w Szczecinie i Lublinie).

6.5. Dotacje dla podmiotów zewnętrznych; nadzór nad projektami naukowymi realizowanymi przez podmioty zewnętrzne

W okresie sprawozdawczym wspierano nadal dwa projekty naukowe i dokumentacyjne. Do marca 2016 r. realizacja programu „Index Polaków zamordowanych i represjonowanych za pomoc Żydom w okresie II wojny światowej" spoczywała częściowo na podmiocie zewnętrznym, którym była Fundacja Instytut Studiów Strategicznych w Krakowie. Od lipca 2016 r. jest nim Fundacja Polsko-Niemieckie Pojednanie (FPNP), przy czym poszerzono znacznie zakres przedmiotowy zadań realizowanych przez Fundację także o przypadki pomocy ludności żydowskiej, w konsekwencji których nie wystąpiła żadna forma represji.

Od września do 15 listopada Fundacja Polsko-Niemieckie Pojednanie realizowała program przez: kwerendę w zespole 2/1916/2 Komitetu dla Upamiętniania Polaków ratujących Żydów (AAN); kwerendę w zespole wniosków z archiwum FPNP obejmującego dokumenty składane przez osoby narodowości żydowskiej; porządkowanie i uzupełnianie bazy danych; stworzenie strony internetowej przedstawiającej projekt i umożliwiającej prezentację dotychczasowych ustaleń. Rezultat prac FPNP nie satysfakcjonował w pełni Komisji Ekspertów i koordynatora projektu, dlatego zlecone zostały prace mające doprowadzić do zmiany tego stanu rzeczy.

Drugim projektem realizowanym przez podmiot zewnętrzny jest zadanie publiczne pod nazwą „Pozyskiwanie, weryfikacja i scalanie informacji celem uzupełnienia istniejącej komputerowej imiennej bazy danych obejmującej obywateli państwa polskiego poddanych represjom pod okupacją niemiecką w latach 1939–1945". 21 lipca 2016 r. IPN podpisał umowę na wykonanie zadania z Fundacją Polsko-Niemieckie Pojednanie. Prace ze strony IPN nadzorowała Komisja Ekspertów na czele z dr. Mariuszem Żuławnikiem (Archiwum IPN). Od 21 lipca do 15 listopada 2016 r. do komputerowej bazy projektu zostało dodanych 73 785 osóy represjonowanych. W tym momencie baza projektu zawiera informacje o 4 985 863 ofiarach represji. Dodatkowo w okresie sprawozdawczym Fundacja rozpoczęła prace nad rozszerzeniem warstwy prezentacyjnej bazy o wyszukiwanie kontekstowe (w pierwszej kolejności dotyczące egzekucji i pacyfikacji, planowane rozszerzenie będzie dotyczyło innych represji, np. robotników przymusowych, więźniów zakładów karnych i obozów koncentracyjnych, żołnierzy itp.).

6.6. Informacje o uzyskanych stopniach naukowych

Pracownicy prowadzący badania naukowe systematycznie podnoszą swoje kwalifikacje, o czym świadczą uzyskiwane przez kolejne osoby stopnie i tytuły naukowe. W 2016 r. pracownik radomskiej Delegatury Oddziału IPN w Lublinie dr hab. Marek Wierzbicki otrzymał tytuł naukowy profesora. Stopień naukowy doktora habilitowanego otrzymali: dr Sławomir Kalbarczyk z Centrali BBH (jednostka nadająca stopień: Wydział Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) oraz dr Marcin Kruszyński z lubelskiego OBBH (jednostka nadająca stopień: Instytut Historii PAN). Stopień doktora uzyskali pracownicy Centrali BBH: Przemysław Gasztold-Seń (jednostka nadająca stopień: Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego), Tomasz Kozłowski (jednostka nadająca stopień: Instytut Studiów Politycznych PAN), Jan Olaszek (jednostka nadająca stopień: Instytut

Historii PAN) oraz pracownicy oddziałów: Michał Siedziako z OBBH w Szczecinie (jednostka nadająca stopień: Wydział Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), Tomasz Błaszak z OAIPN w Szczecinie (jednostka nadająca stopień: Uniwersytet Szczeciński) i Rafał Kieszek z Centrali BL (jednostka nadająca stopień: Akademia Humanistyczna w Pułtusku).

6.7. Letnia i Zimowa Szkoła Historii Najnowszej

W roku sprawozdawczym odbyły się w Palczewie k. Warki: V odsłona Zimowej Szkoły Historii Najnowszej (luty 2016 r.), następnie X już odsłona Letniej Szkoły Historii Najnowszej (wrzesień 2016 r.). Przedsięwzięcie to, od lat cieszące się wielkim powodzeniem, jest ofertą Instytutu skierowaną do osób pracujących nad swoimi rozprawami doktorskimi i wyróżniających się studentów starszych lat studiów historycznych i politologicznych. Wspólną cechą młodych uczestników są zainteresowania badawcze skupione na najnowszych dziejach Polski. Poza wszystkimi innymi aspektami szkoła pozwala im nawiązać cenne relacje interpersonalne z kolegami i koleżankami o podobnych pasjach, z ośrodków akademickich z całego kraju, a często też z zagranicy.

Zajęcia w ramach szkoły mają charakter wykładów i warsztatów, a każdy ze słuchaczy jest zobowiązany do przygotowania i zaprezentowania dwudziestominutowego referatu na temat własnych planów badawczych lub obecnie realizowanych prac. Referaty uczestników szkoły są publikowane przez wydawnictwo IPN w oddzielnej serii wydawniczej.

W zeszłorocznych programach szkół Zimowej i Letniej znalazły się: wystąpienia otwierające kolejnych prezesów IPN dr. Łukasza Kamińskiego i dr. Jarosława Szarka, a następnie wykłady i warsztaty prowadzone przez znanych i cenionych historyków: prof. Bogdana Chrzanowskiego, prof. Wojciecha Roszkowskiego, dr. hab. Rafała Wnuka, prof. Rafała Stobieckiego, prof. Antoniego Dudka, prof. Andrzeja Paczkowskiego, prof. Dariusza Stoli, prof. Grzegorza Motyki, prof. Pawła Machcewicza, prof. Marka Kornata, prof. Andrzeja Friszke. Dyskusje i zajęcia seminaryjne były prowadzone przez dr. Łukasza Kamińskiego, dr. Władysława Bułhaka i dr. hab. Mirosława Szumiłę.

Jednym z celów opisywanego przedsięwzięcia jest zapoznanie uczestników z metodologią badań nad historią najnowszą, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki źródeł archiwalnych gromadzonych przez IPN. Dlatego też częścią zajęć jest zawsze prezentacja przygotowana przez AIPN specjalnie pod kątem indywidualnych zainteresowań poszczególnych słuchaczy. W roku sprawozdawczym zajęcia tego typu prowadził dr Mariusz Żuławnik. W programie przewidziano też warsztaty szkolące umiejętność wystąpień publicznych i zbierania relacji świadków historii. W latach 2011–2016 kierowniczką szkoły i głównym koordynatorem całego przedsięwzięcia była Anna Piekarska. Idea szkoły na nieco zmienionych zasadach będzie kontynuowana w 2017 r.

6.8. Wydawnictwa IPN

Za działalność wydawniczą IPN i dystrybucję odpowiada Wydział Wydawnictw BEP, który zajmuje się przygotowaniem do druku wszelkich publikacji ukazujących się z logo IPN (książek, zbiorów dokumentów, relacji, czasopism itd.). Prace te obejmują każdorazowo redakcję merytoryczno-językową, korektę, redakcję techniczną, opracowanie projektu graficznego, skład komputerowy, wreszcie kontrolę etapu druku (wykonywanego przez drukarnie wyłonione w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego).

W 2016 r. IPN kontynuował program udostępniania publikacji w formatach dostosowanych do czytników elektronicznych na stronie biblioteki cyfrowej portalu pamiec.pl. Kontynuowane jest też wydawanie publikacji zgodnie z nowymi obowiązującymi w IPN zasadami w ramach centralnych projektów badawczych, opatrzonych logo projektu.

6.8.1. Działalność wydawnicza

W okresie sprawozdawczym ze środków IPN wydano 193 publikacje. Ponadto 43 publikacje centralne i oddziałowe zostały udostępnione bezpłatnie w wersjach elektronicznych, w formacie pdf/epub/mobi. Ukazało się też 13 dodruków. Dla porównania w 2015 r. ukazało się 167 publikacji, w 2014 r. – 186 publikacji, a w 2013 r. – 142.

W 2016 r. w poszczególnych seriach centralnych ukazało się 27 książek:
– w serii „Dokumenty" – 3 pozycje
– w serii „Monografie" – 11 pozycji
– w serii „Dziennikarze, Twórcy, Naukowcy" – 1 pozycja
– w serii „Letnia Szkoła Historii Najnowszej" – 1 pozycja
– w serii „Zimowa Szkoła Historii Najnowszej" – 1 pozycja
– w serii „Polacy w Gruzji, Gruzini w Polsce" – 1 pozycja
– w serii „Polska i Litwa w XX wieku. Dokumenty z Archiwów Służb Specjalnych" – 1 pozycja
– w serii „Materiały pomocnicze IPN" – 1 pozycja
– w serii „Patroni Naszych Ulic" – 7 pozycji

W seriach oddziałowych ukazało się 91 książek:
– w serii wydawniczej Oddziału IPN w Białymstoku – 8 pozycji
– w serii wydawniczej Oddziału IPN w Gdańsku – 8 pozycji
– w serii wydawniczej Oddziału IPN w Katowicach – 7 pozycji
– w serii wydawniczej Oddziału IPN w Krakowie – 11 pozycji
– w serii wydawniczej Oddziału IPN w Lublinie – 11 pozycji
– w serii wydawniczej Oddziału IPN w Łodzi – 4 pozycje
– w serii wydawniczej Oddziału IPN w Poznaniu – 9 pozycji
– w serii wydawniczej Oddziału IPN w Rzeszowie – 10 pozycji
– w serii wydawniczej Oddziału IPN w Szczecinie – 8 pozycji
– w serii wydawniczej Oddziału IPN w Warszawie – 9 pozycji
– w serii wydawniczej Oddziału IPN we Wrocławiu – 6 pozycji

Poza seriami (w Centrali i oddziałach) ukazały się 62 pozycje, w tym:
– varia – 30 pozycji
– informatory – 3 pozycje
– katalogi wystaw – 6 pozycji
– wydawnictwa multimedialne i okolicznościowe – 23 pozycje

Ponadto ukazały się periodyki:
– „CzasyPismo. O Historii Górnego Śląska" – 2 numery
– „Pamięć i Sprawiedliwość" – 2 numery
– „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989" – 1 numer
– „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" – 8 numerów, w tym 1 numer o podwójnej objętości

Szczegółowy wykaz wydawnictw IPN znajduje się w załączniku nr 1.

• „Pamięć i Sprawiedliwość"

Najważniejsze pismo naukowe IPN, które stało się jednym z najwyżej cenionych periodyków naukowych poświęconych historii najnowszej. W roku sprawozdawczym ukazały się 2 tomy: nr 27 i 28. W 2015 r. periodyk otrzymał 10 punktów na liście ministerialnej (lista „B").

Tematem 27. numeru „Pamięci i Sprawiedliwości" są różne aspekty funkcjonowania Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Mimo szerokiego dostępu do dokumentacji partyjnej w archiwach państwowych historia PZPR cieszy się jak dotąd umiarkowanym zainteresowaniem badaczy. W ostatnich latach zauważalna jest jednak tendencja wzrostowa, m.in. dzięki badaniom prowadzonym w Instytucie Pamięci Narodowej w ramach Centralnego Projektu Badawczego: „Struktury i działalność Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej", pod kierunkiem prof. Jerzego Eislera.

Tom rozpoczyna dyskusja dotycząca wpływu PZPR na zachowania społeczne, prowadzona przez Grzegorza Waligórę, z udziałem: Jerzego Eislera, Dariusza Stoli i Błażeja Brzostka. Po dyskusji opublikowany został esej Dietmara Müllera i Stefana Troebsta, poświęcony europejskiej pamięci o pakcie Ribbentrop–Mołotow.

Na blok główny „Studia" składają się artykuły zawiązane z działalnością PZPR. Maciej Żukowski zwrócił uwagę na finansowe aspekty funkcjonowania PZPR. Paweł Ośko scharakteryzował w swym tekście uczelnianą komórkę partyjną na Politechnice Warszawskiej w latach 1948–1968. Problematyce manipulacji i fałszerstw wyborczych w PRL w latach 1952–1985 obszerny artykuł poświęcił Michał Siedziako. Przedmiotem badań podjętych przez Bożenę Szaynok była tematyka żydowska w obradach kierownictwa PZPR, w bogatym w przełomowe wydarzenia roku 1956. Kolejny tekst napisany przez Krzysztofa Osińskiego pokazuje na przykładzie Bydgoszczy funkcjonowanie lokalnych struktur PZPR w okresie legalnej działalności NSZZ „Solidarność" w latach 1980–1981. Lat osiemdziesiątych dotyczy także artykuł Michała Przeperskiego, poświęcony ostatniemu rządowi PZPR, kierowanemu przez Mieczysława F. Rakowskiego. Pozycja kobiet we władzach PZPR w latach 1948–1989 stała się przedmiotem rozważań Natalii Jarskiej i Piotra Perkowskiego. Dział „Studia" zamyka obszerny artykuł Pawła Ceranki poświęcony Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR w Ministerstwie Spraw Zagranicznych w latach 1949–1989.

Dział „Varia" rozpoczyna tekst Elżbiety Kowalczyk przybliżający funkcjonowanie Politycznej Szkoły Wojskowej w Leningradzie dla działaczy Komunistycznej Partii Polski. Kolejny artykuł, autorstwa Michała Bednarczyka, został poświęcony przedstawieniu wybranych aspektów działalności Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie w latach 1945–1948. Odmienny charakter ma tekst Jarosława Syrnyka, który jest krytyczną analizą ustaleń opublikowanych w książce Szczepana Siekierki, Henryka Komańskiego i Krzysztofa Bulzackiego *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie lwowskim w latach 1939–1947*. Dział „Varia" zamyka artykuł Michała Zgłobicy poświęcony działalności Centrali Eksportu Kompletnych Obiektów Przemysłowych.

W dziale „Dokumenty" Piotr Daszkiewicz i Dariusz Iwan przedstawiają unikatowy raport Stanisława Feliksiaka z 1952 r. dotyczący strat wojennych Państwowego Muzeum Zoologicznego.

Dział „Recenzje i polemiki" otwiera Rafał Łatka, który omawia zbiorową pracę pod red. M. Mławickiego, M. Wenklara *Komunistyczny aparat represji wobec Polskiej Prowincji Dominikanów*. Kamil Dworaczek przybliża polskiemu czytelnikowi najnowszą książkę Toma Junesa *Student Politics in Communist Poland. Generations of Consent and Dissent*. Jacek Czaputowicz krytycznej analizie poddaje książkę *WiP kontra PRL. Ruch Wolność i Pokój 1985–1989* Moniki Litwińskiej, a Tadeusz Rutkowski wypowiada się o najnowszej książce Andrzeja Friszke, *Między wojną a więzieniem 1945–1953. Młoda inteligencja katolicka*.

W ostatniej części numeru opublikowano sprawozdania z dwóch konferencji: „Ojczyzna obrońcy swemu. Weterani i kombatanci jako problem społeczny i polityczny w Polsce w XX wieku", zorganizowanej przez IPN Oddział w Lublinie we współpracy z IH PAN (Agata Fijuth), oraz konferencji „Totalitarianism, deportation and emigration" w Viljandi (Patryk Pleskot).

Tom 28 „Pamięci i Sprawiedliwości" został poświęcony przełomowym w historii Polski wydarzeniom roku 1956. Okrągła rocznica sprzyja zastanowieniu się nad tym, co o 1956 r. wiemy dzisiaj, czego w tej wiedzy jeszcze brakuje, jak zachowujemy pamięć o tych wydarzeniach w Polsce

i innych krajach Europy. Takie m.in. pytania padły w dyskusji specjalistów zajmujących się tematem od wielu lat – Pawła Machcewicza, Pawła Sasanki i Pawła Ziętary.

Jako pierwszy z tekstów znalazły się rozważania czeskiego historyka Pavla Koláře, który bada zależności między kategorią czasu, postępem i czasem „poststalinizmu". Kolejne teksty dotyczą wydarzeń w Polsce w czerwcu 1956 r. i protestów poznańskich. Badania społeczności poznańskiej właśnie w tym okresie mogą przynieść jeszcze wiele nowych informacji istotnych dla zrozumienia zarówno tego czasu, jak i PRL-u w ogóle. Świetnym tego przykładem jest tekst Bartłomieja Noszczaka o inicjatywie pomocy więźniom politycznym, która wyszła ze środowiska młodzieży skupionej wokół duszpasterstwa jezuitów. Poznań powraca w tekście Łukasza Jastrzębia o reakcjach zagranicznych gości XXV Międzynarodowych Targów Poznańskich na wydarzenia poznańskiego Czerwca. Kolejne dwa teksty także dotyczą aspektów zagranicznych reakcji na wydarzenia w Poznaniu, jednak w innym ujęciu. Joanna Wojdon, wykorzystując materiał prasowy, przenosi nas za ocean, gdzie protestowała Polonia amerykańska. Adrian Rudzinski i Victor Korobacz proponują nam perspektywę jeszcze dalszą geograficznie – australijską, co pokazuje, jak daleko po świecie rozchodziły się reakcje na wydarzenia w Polsce.

Dwa następne artykuły, Marcina Markiewicza i Michała Wenklara, otwierają kolejny blok tematyczny, którym jest Październik '56 r. Teksty te łączy nowe w stosunku do tego, co wiemy o tamtych wydarzeniach, podejście metodologiczne – pokazują one bowiem wymiar lokalny, regionalny, reakcje na poziomie zakładów pracy, próby budowania samorządów robotniczych. O zewnętrznych reakcjach na wydarzenia toczące się w Październiku piszą kolejni autorzy. Krzysztof Tarka omawia stosunek polskiego prezydenta i rządu na emigracji do wydarzeń w Polsce w roku 1956. Przemysław Gasztold-Seń rekonstruuje wiedzę, jaką o wydarzeniach miało poselstwo Kanady w Warszawie, i jak ta wiedza trafiała do kanadyjskiego odbiorcy.

Rok 1956 był istotny nie tylko ze względu na swój przebieg, bezpośrednie skutki czy międzynarodowe reakcje. Miał również bardziej długofalowe konsekwencje, np. w Polsce uruchomił ważne procesy społeczne, zablokowane jednak szybko przez samego Gomułkę. Jednym z pierwszych testów prawdziwych intencji władz były wybory ze stycznia 1957 r., o których pisze Michał Siedziako. Jeszcze lepiej tzw. odwrót od Października widać na przykładzie zmian w środowisku dziennikarskim, gdzie po krótkim okresie względnej swobody – nastąpiło „zaostrzenie kursu", aż po symboliczną likwidację „Po Prostu". Temu właśnie zjawisku jest poświęcony artykuł Michała Przeperskiego. Jeszcze pod innym kątem na wydarzenia nie tylko 1956 r., ale szerzej – „odwilży" proponuje spojrzeć Arkadiusz Kutkowski w niezwykle odkrywczym artykule na temat roszczeń majątkowych osób poszkodowanych działaniami komunistycznego państwa.

W kolejnym tekście węgierska historyk, Réka Kiss, patrzy na rok 1956 z perspektywy rewolucji na Węgrzech i społecznego doświadczenia, jakim stały się represje stosowane wobec uczestników powstania, ale również wobec szerokich grup społecznych.

Całość głównego bloku zamykają dwa artykuły, których celem jest uzmysłowienie, że rok 1956 przyniósł istotne wydarzenia i zmiany nie tylko w Polsce czy na Węgrzech, lecz także w takich krajach, jak Jugosławia (Mateusz Sokulski, Martin Previšić) czy Wietnam (Przemysław Benken).

W „Variach" czytelnik odnajdzie artykuł Roberta Skobelskiego o wyborach z 1952 r. oraz rozważania Rafała Łatki o Gustawie Herlingu-Grudzińskim, wybitnym polskim pisarzu emigracyjnym, który z troską przyglądał się wielu sprawom krajowym przez cały okres PRL. W dokumentach, oprócz opracowania stanowiącego analizę listów słuchaczy nadesłanych do Polskiego Radia po Październiku '56, a przygotowanego przez Pawła Sasankę, można znaleźć życiorys mało znanego wiceministra Henryka Cieśluka, w opracowaniu Arkadiusza Kutkowskiego.

• **„Pamięć.pl – Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej"**

Miesięcznik popularnonaukowy poświęcony najnowszej historii Polski. Na łamach „Pamięci.pl" publikowane były rozmowy z historykami, świadkami historii, artykuły pracowników IPN i autorów zewnętrznych, dokumenty i zdjęcia (wraz z omówieniem).

Ponadto w czasopiśmie umieszczane były informacje o organizowanych przez Instytut wystawach i akcjach, najważniejszych przedsięwzięciach badawczych i edukacyjnych oraz najnowszych publikacjach.

W 2016 r. ukazało się osiem numerów „Pamięci.pl", w tym jeden podwójny (pojedyncze o objętości 72 stron, podwójny – 104 strony). Do każdego numeru dołączony był dodatek w postaci płyt DVD, plakatów lub innych materiałów związanych z konkretnym numerem lub prowadzoną przez IPN akcją, w tym replika ryngrafu por. Franciszka Majewskiego „Słonego", replika guzika katyńskiego i dodatkowe karty do gry „ZnajZnak". W 2016 r. redakcja „Pamięci.pl" we współpracy z OBEP Poznań przygotowała także (jako bezpłatny dodatek do numeru 5/2016) obszerną broszurę dotyczącą poznańskiego Czerwca. Nakład czasopisma wynosił 11 500 egzemplarzy, z czego ponad 5000 trafiało do szkół ponadgimnazjalnych i zainteresowanych gimnazjów jako pomoc dla nauczycieli, a także do wybranych instytucji (szczególnie bibliotek, placówek naukowych i ośrodków kształcenia nauczycieli).

W 2016 r. redakcja kontynuowała współpracę ze spółką Tramwaje Warszawskie: w składach wyposażonych w monitory codziennie wyświetlane jest kalendarium historyczne przygotowane przez „Pamięć.pl" z logiem pisma i IPN. Podobne kalendarium pojawia się w autobusach miejskich w Lublinie, Wrocławiu i Łodzi. Wykorzystuje je także Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (na wewnętrznym portalu).

Redakcja stale współpracowała z portalami Histmag, komunizm.net, mowiawieki.pl oraz deon.pl. (w zakresie wymiany reklam, publikacji tekstów i innych informacji).

„Pamięć.pl" była również wysyłana do mediów. W wolnej sprzedaży pismo można było nabyć w sieciach salonów EMPiK oraz we wszystkich punktach sprzedaży IPN. Po 2–3 miesiącach od chwili wydania każdy numer „Pamięci.pl" był również umieszczany w formie elektronicznej na stronie internetowej IPN i portalu pamiec.pl – do pobrania za darmo.

• „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989"

Głównym celem pisma jest pogłębienie, skoordynowanie oraz upowszechnienie prac badawczych dotyczących aparatu represji w PRL: resortu Bezpieczeństwa Publicznego PKWN, Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, wojskowych i granicznych służb specjalnych, służb więziennych, Milicji Obywatelskiej, sądownictwa i prokuratury oraz jednostek paramilitarnych. Pismo podzielone jest na kilka działów, obejmujących: metodologię, struktury, artykuły, dokumenty, wspomnienia funkcjonariuszy (w publikacji pod nazwą „W oczach własnych"), biogramy i recenzje.

W 2016 r. ukazał się numer 13 pisma datowany na 2015 r. W dziale „Historiografia" zawarto omówienie stanu badań nad aparatem represji Polski Ludowej od początku funkcjonowania IPN do 2013 r. Główną część pisma zajmują artykuły dotyczące różnych aspektów funkcjonowania komunistycznego aparatu represji w latach 1944–1989. Wśród nich są teksty poświęcone Milicji Obywatelskiej w Radomiu i powiecie radomskim, mazowieckiej jednostce KBW, powiatowym strukturom aparatu represji w Krośnie, szefom pionu bezpieki w Inowrocławiu, działalności współpracownika aparatu represji o pseudonimie „Zaręba" (Donata Czerewacza) w środowisku żołnierzy Zgrupowania Armii Krajowej „Radosław", losom ciał żołnierzy konspiracji niepodległościowej poległym w walce z funkcjonariuszami aparatu represji na przykładzie powiatu krasnystawskiego, nadzorowi Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Gdańsku nad działalnością Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Wojsk Ochrony Pogranicza, oporowi społecznemu w województwie koszalińskim w drugiej połowie lat siedemdziesiątych oraz tekst opisujący sprawę zabójstwa Niemców w areszcie Urzędu Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej w Świnoujściu. W dziale „Dokumenty" zamieszczono dwa dokumenty dotyczące powojennego stosunku aparatu bezpieczeństwa do ludności śląskiej i planów reorganizacji Służby Bezpieczeństwa na początku lat siedemdziesiątych. W dziale „W oczach własnych" znalazły się wspomnienia kpt. Stefana Paluszkiewicza – zastępcy

szefa wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego w Bydgoszczy i Wrocławiu. Ostatnią część pisma stanowią trzy recenzje prac dotyczących działalności aparatu represji.

Od 2012 r. pismo jest wzbogacone o spis treści i streszczenie artykułów w języku angielskim. W 2015 r. czasopismo otrzymało 4 punkty na liście ministerialnej (lista „B").

• „CzasyPismo. O Historii Górnego Śląska"

„CzasyPismo" to projekt Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Katowicach – półrocznik, którego zadaniem jest popularyzowanie badań historycznych nad XX-wiecznymi dziejami Górnego Śląska i obszarów sąsiednich. W roku sprawozdawczym ukazały się 2 tomy.

W numerze 1 (9) spoglądamy na niektóre śląskie konteksty roku 1956: naszkicowano obraz październikowych przemian na Górnym Śląsku, wydarzenia rewolucji w Budapeszcie z perspektywy katowickiej, załamanie się projektu kolektywizacji rolnictwa, postępujący od 1957 r. odwrót od tzw. zdobyczy Października w lokalnej prasie. Przypominamy też rok 1946 – słabo obecny w pamięci o powojennej Polsce – rok referendum, początku kampanii przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego, zamieszek antykomunistycznych z okazji święta 3 Maja, ale też tragicznego końca żołnierzy z oddziału Henryka Flamego „Bartka". O odnalezieniu ich szczątków opowiada prof. Krzysztof Szwagrzyk, pełnomocnik prezesa IPN ds. poszukiwań miejsc pochówku ofiar terroru komunistycznego. Także rok 1966 mocno zaznaczył się w dziejach PRL, przede wszystkim jako odsłona konfliktu na linii państwo – Kościół katolicki, o czym traktuje kilka kolejnych artykułów w tym numerze. Spojrzenie z lotu ptaka na specyfikę naszego regionu przynosi wywiad z prof. Andrzejem Chwalbą z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wiele innych artykułów podejmuje wątki tak odległe od siebie, jak dzieje górnośląskiego protestantyzmu i poziom wykształcenia funkcjonariuszy UB/SB. Tekstom towarzyszy jak zwykle bogata warstwa ikonograficzna.

W numerze 2 (10) ukazały się artykuły, których duża część koncentruje się wokół problematyki migracji w nowożytnych dziejach regionu górnośląskiego. Ukazano zarówno emigrację zarobkową Górnoślązaków (np. do zagłębia westfalskiego), jak i różne fale imigracji w okresie po II wojnie światowej – np. z Kresów i z Francji. Tradycyjnie drugą część numeru stanowią teksty niepowiązane wspólną tematyką. Poruszono wątki niemieckich zbrodni wojennych i sytuacji w regionie w czasie okupacji, Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, powojennej konspiracji antykomunistycznej. Jak zwykle artykułom naukowców towarzyszą teksty źródłowe i relacje świadków, tym razem m.in. wspomnienia Stanisława Płatka z pacyfikacji kopalni „Wujek" 16 grudnia 1981 r. Numer jest różnorodny, wiele poruszonych w nim wątków pojawia się po raz pierwszy w dyskursie publicznym.

6.8.2. Nagrody dla publikacji IPN

Publikacje IPN zostały zauważone i uhonorowane następującymi nagrodami:

Nagroda Historyczna „Polityki": Adam Sitarek, *„Otoczone drutem państwo". Struktura i funkcjonowanie administracji żydowskiej getta łódzkiego*, Łódź 2015 – najlepszy debiut.

Nagroda Naukowa im. Jerzego Giedroycia: Mirosław Szumiło, *Roman Zambrowski 1909––1977. Studium z dziejów elity komunistycznej w Polsce*, Warszawa 2015.

Nagroda im. Tomasza Strzembosza: Mariusz Zajączkowski, *Ukraińskie podziemie na Lubelszczyźnie w okresie okupacji niemieckiej 1939–1944*, Lublin–Warszawa 2015.

Do Nagrody im. Tomasza Strzembosza nominowano:

W dziale prac naukowych i popularnonaukowych: pracę Krzysztofa Zajączkowskiego *Westerplatte jako miejsce pamięci 1945–1989*, Warszawa 2015.

Jako debiuty w dziale prac naukowych i popularnonaukowych nominowano książki:

Karoliny Bittner *Piosenka w służbie propagandy. Festiwal piosenki żołnierskiej w Kołobrzegu 1968–1989*, Poznań 2015,

Adama Sitarka *„Otoczone drutem państwo". Struktura i funkcjonowanie administracji żydowskiej getta łódzkiego*, Łódź 2015,

Dominiki Czarneckiej *Pomniki wdzięczności Armii Czerwonej w Polsce Ludowej i w III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2015.

W dziale wydawnictw źródłowych jurorzy nominowali opracowanie *Marzec 1968 w dokumentach MSW* (tom 1: *Niepokorni*, Warszawa 2008; tom 2, część I: *Kronika wydarzeń*, Warszawa 2009; tom 2, część II: *Kronika wydarzeń*, Warszawa 2015; redakcja naukowa i wstęp: Franciszek Dąbrowski, Piotr Gontarczyk, Paweł Tomasik).

Nagroda KLIO

Nowe zniewolenie. Obława Augustowska. Lipiec 1945, Białystok 2015 red. Ewa Rogalewska – w kategorii edytorskiej,

Tadeusz Ruzikowski, *Międzyzakładowy Robotniczy Komitet „Solidarności"*, Warszawa 2015 – kategoria varsaviana.

Nagroda Wawrzyn Pawła Konrada – pierwszego lubelskiego drukarza:

Marcin Kruszyński, *Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w latach 1944–1989. Zarys funkcjonowania uczelni w warunkach PRL*, Lublin 2016.

Pierwsza nagroda w konkursie „Książka Historyczna Roku":

Marek Wierzbicki, W. Hausner, *Sto lat harcerstwa*, Warszawa 2015.

Do nagrody historycznej IDENTITAS nominowano:

Sławomir Kalbarczyk, *Kazimierz Bartel (1882–1941). Uczony w świecie polityki*, Warszawa 2015,

Natalia Jarska, *Kobiety z Marmuru. Robotnice w Polsce w latach 1945–1960*, Warszawa 2015.

6.8.3. Dystrybucja wydawnictw

Sprzedaż wydawnictw IPN odbywała się na podstawie Zarządzenia nr 77/12 z 21 grudnia 2012 r., Zarządzenia nr 14/13 z 28 lutego 2013 r. Prezesa IPN w sprawie sprzedaży wydawnictw IPN oraz Zarządzenia nr 50/15 z 29 października 2015 r. zmieniającego zasady obliczania ceny sprzedaży. Sprzedaż wydawnictw IPN w Centrali prowadzi Sekcja Organizacyjna Wydziału Wydawnictw w dwóch punktach: przy ul. Wołoskiej 7 oraz w Księgarni w Centrum Edukacyjnym IPN „Przystanek Historia" przy ul. Marszałkowskiej 21/25. W 2016 r. IPN sprzedał 73 533 egz. publikacji centralnych i oddziałowych o łącznej wartości 1 002 679,10 zł.

Publikacje IPN można też nabywać na targach książki i kiermaszach. Instytut uczestniczył w następujących imprezach: XXI Targi Książki Katolickiej (7–10 kwietnia 2016); VII Warszawskie Targi Książki (19–22 maja 2016); XX Międzynarodowe Targi Książki w Krakowie (27–30 października 2016); XXV Targi Książki Historycznej (24–27 listopada 2016).

Nakład czasopisma „Pamięć.pl" wynosił 11 500 egzemplarzy, sprzedaż kształtowała się w granicach 1300–1600 egz. Czasopismo bezpłatnie docierało do przeszło 5 tys. odbiorców w całym kraju oraz za granicę. Trafiało do ok. 1300 nauczycieli w szkołach ponadgimnazjalnych, 218 gimnazjalnych, 599 bibliotek i ośrodków doskonalenia nauczycieli oraz innych placówek oświatowych.

Aby dotrzeć z naszą ofertą do zainteresowanych, prowadzimy liczne działania promocyjne. Nasze nowości wydawnicze oraz „Pamięć.pl" promowane są na plakatach reklamowych, np. w War-

szawie, oraz na wyświetlaczach w komunikacji miejskiej (metro, tramwaje i autobusy warszawskie, ale także komunikacja w Lublinie i Poznaniu).

Raz do roku przygotowywany jest katalog publikacji IPN, zwykle uzupełniany drukowanymi dodatkowo wkładkami zawierającymi opisy nowości, które ukazały się już po wydrukowaniu katalogu.

Ważnym elementem promocji książki są również spotkania autorskie. Publikacje wydane przez Centralę IPN są prezentowane głównie w Centrum Edukacyjnym „Przystanek Historia". Coraz liczniejsze są również recenzje naszych publikacji w prasie, głównie w tygodnikach i miesięcznikach.

Ponadto Instytut prowadzi liczne akcje rozdawnicze. W samym IV kwartale 2016 r. wysłano: 27 828 egz. książek, 7225 sztuk gier, 11 151 egz. miesięcznika „Pamięć.pl". Łącznie z grami było to 223 tytuły. Wśród odbiorców znajdują się Kancelaria Prezydenta RP, MSZ, MON, zakony, domy dziecka, szkoły i inne placówki kultury.

7. Poszukiwania i identyfikacja

W związku z wejściem w życie ustawy z 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw, 16 czerwca 2016 r. w Instytucie Pamięci Narodowej powołane zostały Biuro Poszukiwań i Identyfikacji oraz oddziałowe biura poszukiwań i identyfikacji. Dotychczasowe zadania realizowane przez pracowników Samodzielnego Wydziału Poszukiwań oraz współpracowników z innych pionów Instytutu Pamięci Narodowej w ramach projektu „Poszukiwanie nieznanych miejsc pochówku ofiar terroru komunistycznego 1944–1956" zyskały nowy wymiar oraz szersze ramy czasowe obejmujące poszukiwania miejsc spoczynku osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od 8 listopada 1917 do 31 lipca 1990 r.

Ukonstytuowanie w Instytucie Pamięci Narodowej nowego pionu poszukiwań i identyfikacji wraz z nowymi zadaniami spowodowało konieczność zmian organizacyjnych oraz znacznego rozszerzenia dotychczasowego zespołu realizującego prace poszukiwawcze, który przed nowelizacją ustawy o IPN liczył pięciu pracowników.

Biuro Poszukiwań i Identyfikacji działa obecnie w ramach następujących wydziałów (stan osobowy na 31 grudnia 2016 r.):

- **Wydział Dokumentacji i Analiz** zajmuje się prowadzeniem kwerend w zasobie archiwalnym IPN oraz zewnętrznych archiwach i zbiorach dokumentacji, gromadzeniem i analizą relacji świadków, poszukiwaniem i opracowywaniem dokumentacji historycznej oraz typowaniem miejsc do prowadzenia prac poszukiwawczych. W Wydziale zatrudnionych jest dwóch pracowników w centrali. Ponadto wymienione zadania realizują pracownicy oddziałowych biur poszukiwań i identyfikacji, podlegający w tym zakresie Naczelnikowi Wydziału Dokumentacji i Analiz.
- **Wydział Logistyki** zajmuje się organizowaniem prowadzonych w terenie prac poszukiwawczych w zakresie technicznym i formalnoprawnym, przygotowywaniem projektów umów i porozumień oraz korespondencji z podmiotami zewnętrznymi w sprawach dotyczących planowanych oraz prowadzonych prac poszukiwawczych; organizowaniem spotkań i konferencji poświęconych działalności pionu poszukiwań i identyfikacji oraz działań edukacyjnych; opracowywaniem materiałów promujących oraz tworzeniem strony internetowej dotyczącej działalności pionu poszukiwań i identyfikacji; organizowaniem zaopatrzenia Biura Poszukiwań i Identyfikacji w niezbędne wyposażenie; organizacją pracy wolontariuszy biorących udział w pracach poszukiwawczych; planowaniem i realizacją wydatków Biura Poszukiwań i Identyfikacji. W Wydziale zatrudnionych jest 9 pracowników, w tym 2 oddelegowanych z Archiwum IPN.
- **Wydział Poszukiwań** zajmuje się planowaniem i prowadzeniem ziemnych prac poszukiwawczych i ekshumacyjnych; sporządzaniem dokumentacji dotyczącej tych prac oraz naukowym opracowywaniem ich wyników; współpracą z prokuratorami oddziałowych komisji ścigania zbrodni przeciwko narodowi polskiemu w zakresie prowadzonych prac. W Wydziale zatrudnionych jest 5 pracowników.

• **Baza Materiału Genetycznego** zajmuje się szeroko pojętym procesem identyfikacji ofiar zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, a w szczególności: administrowaniem przedmiotową Bazą, poszukiwaniem i ustalaniem danych krewnych ofiar; pozyskiwaniem materiału biologicznego, ekshumacją, badaniami antropologicznymi i medyczno-sądowymi, współpracą z Główną Komisją Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz oddziałowymi komisjami w zakresie zadań realizowanych przez Bazę; współpracą z podmiotami, którym zlecono pobieranie i przechowywanie materiału genetycznego oraz prowadzenie badań genetycznych; współpracą z podmiotami zewnętrznymi będącymi administratorami bazy materiału biologicznego lub materiału genetycznego w zakresie określonym w art. 53h i art. 53i ustawy o IPN; współpracą z innymi komórkami organizacyjnymi IPN w zakresie organizowania uroczystości wręczenia not identyfikacyjnych członkom rodzin zidentyfikowanych osób. W Wydziale zatrudnione są 3 osoby. Dwie spośród zatrudnionych osób mają uprawnienia biegłych z zakresu antropologii i medycyny sądowej i dokonują czynności procesowych na potrzeby postępowań prowadzonych przez oddziałowe komisje ścigania zbrodni przeciwko narodowi polskiemu.

We wszystkich oddziałach IPN (z wyjątkiem warszawskiego oddziału) utworzono oddziałowe biura poszukiwań i identyfikacji. Realizują one zadania Wydziału Dokumentacji i Analiz w obszarze właściwości miejscowej danego oddziału, a także biorą udział w organizowaniu i prowadzeniu prac poszukiwawczych na terenie danego oddziału, wspomagają Bazę Materiału Genetycznego w poszukiwaniu i pozyskiwaniu danych o krewnych ofiar i pozyskiwaniem od nich materiału biologicznego. Zatrudnienie w ramach oddziałowych biur poszukiwań i identyfikacji przedstawia się następująco:

• Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji w Białymstoku – jeden pracownik oddelegowany z OBL,

• Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji w Gdańsku – jeden pracownik z OAIPN z powierzonym zakresem obowiązków rozszerzonym o zadania z zakresu pionu poszukiwań i identyfikacji, oraz jeden pracownik Oddziałowego Biura Poszukiwań i Identyfikacji zatrudniony w Delegaturze w Bydgoszczy,

• Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji w Lublinie – jeden pracownik z OAIPN z powierzonym zakresem obowiązków rozszerzonym o zadania z zakresu pionu poszukiwań i identyfikacji,

• oddziałowe biura poszukiwań i identyfikacji w Katowicach, Krakowie, Łodzi, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie i we Wrocławiu – w każdym z oddziałowych biur zatrudniony jest jeden pracownik.

Obowiązki dyrektora Biura Poszukiwań i Identyfikacji pełni Zastępca Prezesa IPN – dr hab. Krzysztof Szwagrzyk, a funkcję zastępcy dyrektora Biura Poszukiwań i Identyfikacji – mec. Anna Szeląg.

7.1. Badania historyczne

Historycy pionu poszukiwań i identyfikacji prowadzą badania mające na celu ustalenie miejsc pochówków poszukiwanych osób, polegające przede wszystkim na wykonywaniu kwerend: w zasobie archiwalnym IPN, zasobach archiwalnych Wojskowego Biura Historycznego oraz zbiorach archiwalnych innych podmiotów publicznych i prywatnych, gromadzeniem i analizą relacji świadków; poszukiwaniem i opracowywaniem dokumentacji historycznej oraz typowaniem miejsc do prowadzenia prac poszukiwawczych. Pracownicy oddziałowych biur poszukiwań i identyfikacji wykonują również czynności organizacyjne poprzedzające prace poszukiwawcze w terenie. Poniżej zostały wymienione najważniejsze sprawy będące przedmiotem prac historyków Biura Poszukiwań i Identyfikacji oraz oddziałowych biur w 2016 r.

7.1.1. Badania historyczne dotyczące ustalenia miejsc pochówku ofiar na terytorium Polski

Biuro Poszukiwań i Identyfikacji

• Badania historyczne dotyczące ofiar terroru komunistycznego, które zostały stracone w kieleckim więzieniu i pochowane na terenie Cmentarza „Piaski" w Kielcach.

• Badania historyczne dotyczące ustalenia, czy na terenie siedziby dawnego PUBP w Grodzisku Mazowieckim, Mławie, Nidzicy, Radomsku, Sochaczewie, Sztumie i Włodawie znajdują się miejsca grzebania ofiar funkcjonariuszy komunistycznego aparatu bezpieczeństwa.

• Badania historyczne dotyczące ofiar sądu polowego 2. Armii WP pod dowództwem Karola Świerczewskiego, które zostały stracone w latach 1944–1945 w lasach wokół Kąkolewnicy, woj. lubelskie.

• Badania historyczne dotyczące procesów żołnierzy Marynarki Wojennej skazanych w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XX w. na karę śmierci lub karę więzienia oraz badania dotyczące późniejszych procesów rehabilitacyjnych. Sprawa ta jest prowadzona w porozumieniu z Biurem Bezpieczeństwa Narodowego oraz Dowództwem Generalnym Rodzajów Sił Zbrojnych w związku z planami sprowadzenia do Polski prochów wiceadmirała Marynarki Wojennej Polskich Sił Zbrojnych Józefa Unruga.

• Badania historyczne dotyczące odnalezienia nieznanego miejsca pochówku kilkunastu osób na wniosek złożony przez ich krewnych, m.in. żołnierzy WP poległych we wrześniu 1939 r., osób zaginionych w czasie II wojny światowej oraz członków podziemia niepodległościowego.

• Kwerenda repertoriów i skorowidzów wytworzonych przez wojewódzkie i powiatowe urzędy bezpieczeństwa publicznego pod kątem ustalenia liczby osób zmarłych w aresztach i więzieniach na skutek chorób, samobójstw i wykonanych wyroków śmierci, a także osób zbiegłych. Kwerenda prowadzona jest przez pracowników centrali oraz wszystkie oddziałowe biura poszukiwań i identyfikacji.

Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN w Białymstoku

• Badania historyczne dotyczące ofiar pochowanych w zbiorowej mogile znajdującej się w okolicy wsi Gołasze Puszcza, w której prawdopodobnie znajdują się szczątki osób pomordowanych w egzekucjach dokonanych przez Niemców w 1943 lub 1944 r.

• Badania historyczne dotyczące odnalezienia miejsca pochówku członków podziemia niepodległościowego z Podlasia i Suwalszczyzny.

• Badania historyczne dotyczące domniemanego miejsca pochówku członków podziemia niepodległościowego na cmentarzu w miejscowości Rudka oraz ewentualnych pochówków żołnierzy podziemia niepodległościowego na terenie cmentarza komunalnego w Olsztynie.

Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN w Gdańsku – Delegatura w Bydgoszczy

• Badania historyczne dotyczące poszukiwań miejsca pochówku kilkudziesięciu więźniów politycznych straconych i zmarłych w latach 1945–1956, potajemnie pochowanych na cmentarzu komunalnym w Bydgoszczy przy ul. Kcyńskiej.

• Badania historyczne dotyczące poszukiwań miejsca pochówku żołnierza podziemia antykomunistycznego na cmentarzu w Strzelnie.

Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN w Gdańsku

• Badania historyczne dotyczące poszukiwań miejsca pochówku przywódcy Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski" na terenie jednego z gdańskich cmentarzy.

• Badania historyczne dotyczące poszukiwań na terenie Sztumu miejsca pochówku Zdzisława Badochy „Żelaznego" z 5. Wileńskiej Brygady AK.

• Badania historyczne dotyczące ekshumacji przeprowadzonej w 1951 r. w siedzibie UB w Elblągu.

Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN w Katowicach

• Badania historyczne dotyczące ofiar terroru komunistycznego pochowanych na terenie więzienia w Będzinie oraz na terenie cmentarza parafialnego pw. Świętej Trójcy w Będzinie.

• Badania historyczne dotyczące domniemanego pochówku więźniów politycznych z więzienia w Częstochowie-Zawodziu na cmentarzu „Kule" w Częstochowie oraz domniemanych pochówków więźniów politycznych na cmentarzu ewangelickim przy ul. Frycza-Modrzewskiego w Bielsku-Białej.

• Badania historyczne dotyczące ustalenia miejsca pogrzebania dowódców oddziału AK-NOW-KWP „Wędrowiec" na cmentarzu ewangelickim w Katowicach oraz ofiar terroru komunistycznego na cmentarzu komunalnym w Katowicach-Ligocie.

• Badania historyczne dotyczące ustalenia miejsca pochówku więźniów politycznych skazanych przez WSR w Katowicach i pogrzebanych przez funkcjonariuszy PUBP w Cieszynie w 1946 lub 1947 r. w lesie Kamieniec niedaleko miejscowości Ogrodzona.

• Badania historyczne dotyczące ustalenia miejsc pochówku niezidentyfikowanych osób w zbiorowych grobach na cmentarzu w Piekarach Śląskich przy ul. Kalwaryjskiej w latach 1946–1949.

Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN w Krakowie

• Badania historyczne dotyczące sprawy Fortu Bastion IVa, miejsca kaźni i wykonywania wyroków śmierci w okresie powojennym.

• Badania historyczne dotyczące egzekucji Polaków dokonanej przez Niemców w tzw. Gliniku-Przegorzałach.

• Badania historyczne dotyczące tajnych pochówków działaczy podziemia niepodległościowego na dziedzińcu dawnego WUBP przy pl. Inwalidów w Krakowie, gdzie mogą znajdować się szczątki Józefa Kurasia „Ognia".

• Badania historyczne dotyczące odnalezienia miejsca pochówku żołnierzy podziemia niepodległościowego na cmentarzu w Nowym Sączu.

Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN w Lublinie

• Badania historyczne dotyczące miejsca pochówku kilkudziesięciu osób straconych oraz zmarłych w więzieniu na Zamku w Lublinie w latach 1944–1954 oraz poległych w innych miejscach na terenie Lubelszczyzny, pogrzebanych na cmentarzu rzymskokatolickim przy ul. Unickiej w Lublinie.

• Badania historyczne dotyczące zbrodni popełnionej przez grupę pozorowaną KP MO w Chełmie 11–12 listopada 1945 r. na członkach i współpracownikach miejscowych struktur Narodowych Sił Zbrojnych w gminie Cyców.

• Badania historyczne dotyczące ewentualnego miejsca pochówku członków Armii Krajowej w lesie Mardolina, gm. Krasnystaw.

• Badania historyczne dotyczące egzekucji dokonywanych w latach 1940–1942 i 1945 r. na terenie Górek Czechowskich w Lublinie.

• Badania historyczne dotyczące pochówków ofiar funkcjonariuszy PUBP we Włodawie oraz żołnierzy podziemia niepodległościowego poległych na terenie powiatu.

• Badania historyczne dotyczące zbiorowej mogiły ofiar systemu komunistycznego na cmentarzu parafialnym w Puławach przy ul. Piaskowej.

• Badania historyczne dotyczące ustalenia miejsca pochówku Antoniego Dołęgi „Znicza".

Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN w Łodzi

• Badania historyczne dotyczące ustalenia miejsc pochówku ofiar terroru komunistycznego na terenie cmentarza przy ul. Smutnej 9 na Dołach w Łodzi, ofiar UB z Łodzi na terenie cmentarza

z I wojny światowej w Gadce Starej, potajemnych pochówków dwóch żołnierzy na cmentarzu w Poddębicach, pochówku pomordowanych przez funkcjonariuszy PUBP więźniów na cmentarzu ewangelickim w Brzezinach, pochówków więźniów zamordowanych w WUBP przy ul. Anstadta na cmentarzu na Dołach w Łodzi.

• Badania historyczne dotyczące prawdopodobnego miejsca pochówku ofiar terroru komunistycznego z lat 1945–1956 na terenie byłej siedziby PUBP przy ul. POW 27 w Sieradzu.

• Badania historyczne dotyczące pochowania na terenie oddziału Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi na Radogoszczu w czterech skrzyniach szczątków kilkudziesięciu osób ekshumowanych w lipcu 1965 r. z terenu byłego poligonu wojskowego na Brusie.

• Badania historyczne dotyczące więzienia, rozstrzeliwania i pochówków żołnierzy AK na terenie posesji przy ul. Kościuszki 77 w Łodzi, ewentualnego grzebania szczątków ofiar komunistycznego terroru na terenie nieczynnego więzienia przy ul. Łódzkiej w Kaliszu, prawdopodobnych pochówków żołnierzy podziemia antykomunistycznego na terenie dawnego aresztu w budynku Muzeum Regionalnego w Radomsku oraz pochówków żołnierzy KWP z 1949 r. w Dobrońskich Górach.

• Badania historyczne dotyczące ustalenia miejsca pochówku kilku ofiar terroru komunistycznego z terenu Łódzkiego na skutek wniosków indywidualnych złożonych przez krewnych.

Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN w Poznaniu

• Badania historyczne dotyczące tajnych pochówków na cmentarzu komunalnym w Radziądzu, tajnych pochówków w Międzyrzeczu na podwórzu budynku, w którym dawniej mieściły się struktury Informacji Wojskowej, tajnych pochówków jeńców wojennych w Poznaniu przy Forcie IV, ewentualnych pochówków z marca 1945 r. na cmentarzu zlokalizowanym w pobliżu fabryki VW w Antoninku pod Poznaniem, tajnych pochówków więźniów politycznych na cmentarzu komunalnym w Świebodzinie, grzebania więźniów politycznych CW Wronki na cmentarzu parafialnym we Wronkach.

• Badania historyczne dotyczące ustalenia miejsca pochówku ofiar terroru komunistycznego spoczywających prawdopodobnie na cmentarzu na Miłostowie w Poznaniu.

• Badania historyczne dotyczące miejsca pochówków więźniów niemieckiego obozu pracy wychowawczej w Świecku oraz pochówków więźniów filii niemieckiego obozu koncentracyjnego Gross-Rosen, obozu pracy Gassen (Jasień).

• Badania historyczne dotyczące zbrodni komunistycznej popełnionej na żołnierzach Oddziału NSZ Henryka Flamego „Bartka".

Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN w Rzeszowie

• Badania historyczne dotyczące tajnych pochówków na cmentarzu Pobitno oraz na terenie Zamku Lubomirskich w Rzeszowie.

• Badania historyczne dotyczące ewentualnych tajnych pochówków na terenie byłej siedziby NKWD w Przeworsku.

• Badania historyczne dotyczące ofiar z obozów NKWD w Nisku, Rudniku oraz w Trzebusce.

• Badania historyczne dotyczące poszukiwania grobów ofiar egzekucji dokonanej w lutym 1944 r. w Przemyślu oraz tajnych pochówków na terenie więzienia w Przemyślu.

• Badania historyczne dotyczące poszukiwania grobów ofiar UPA m.in. w Nasicznem, Mucznem, Brendowicach i Jaworniku Ruskim.

• Badania historyczne dotyczące poszukiwania miejsca pochówku kilku pojedynczych ofiar terroru komunistycznego na Rzeszowszczyźnie.

• Badania historyczne dotyczące poszukiwania miejsca pochówku Janiny i Antoniego Żubrydów.

• Badania historyczne dotyczące poszukiwania grobów ofiar zbrodni niemieckich i ukraińskich w lesie Niwki koło Lubaczowa.

Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN w Szczecinie

• Badania historyczne dotyczące poszukiwania miejsca pochówku polskich dzieci z Lebensbornu w Połczynie-Zdroju.

• Badania historyczne dotyczące Bornego Sulinowa i ustalenia lokalizacji zaginionego cmentarza nr III, na którym spoczywają m.in. polscy żołnierze polegli w czasie kampanii wrześniowej 1939 r.

• Badania historyczne dotyczące domniemanego miejsca pochówku ofiar terroru komunistycznego m.in. na terenie Stargardu, w pobliżu byłej siedziby PUBP w Strzelcach Krajeńskich oraz na terenie byłej strzelnicy zlokalizowanej w Szczecinie-Kijewie.

• Badania historyczne dotyczące egzekucji polskiej ludności przez NKWD w bunkrze zlokalizowanym w Zdrojach.

Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN we Wrocławiu

• Badania historyczne dotyczące domniemanego miejsca pochówku ofiary funkcjonariuszy PUBP w Oleśnie oraz żołnierza 7. pułku ułanów zamordowanego w Oleśnicy.

• Badania historyczne dotyczące domniemanego miejsca pochówku powstańców warszawskich – ofiar NKWD ze stycznia 1945 r. na cmentarzu w Sycowie.

• Badania historyczne dotyczące miejsca pochówku żołnierzy KWP – ofiar terroru komunistycznego z Wielunia.

7.1.2. Badania historyczne dotyczące ustalenia miejsc pochówku ofiar za wschodnią granicą Polski

• Badania historyczne dotyczące poszukiwania miejsca spoczynku legionistów poległych w bitwach na terenie Wołynia (Ukraina) w latach 1915–1916, tj. w Kuklach, gdzie na miejscowym cmentarzu prawosławnym znajdują się groby żołnierzy 2. brygady Legionów pochowanych po bitwie pod Kuklami 22 października 1915 r., oraz w Polskiej Górze (Kostiuchnówka), gdzie znajdują się miejsca pochówku 40 polskich żołnierzy.

• Badania historyczne dotyczące miejsc pochówku żołnierzy poległych w obronie Lwowa we wrześniu 1939 r., m.in. Lwów – Hołosko, Lwów – Zboiska, Lwów i okolice, okolice Stanisławowa, Lwów – Cmentarz Łyczakowski, Iwano-Frankowe, trakt między: Mościskami i Lipnikami, Sądowa Wisznia, Szkło, Gródek Jagielloński, Czarnokońce, Stanisłówka/Stanisławówka.

• Badania historyczne dotyczące grobów żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza poległych w 1939 r. obronie granicy wschodniej i na szlaku bojowym, m.in. Tynne, Dąbrowica, Szack.

• Badania historyczne dotyczące poszukiwania pozostałych grobów ofiar zbrodni katyńskiej na terenie Ukrainy (Chersoń) oraz Białorusi (Kuropaty).

• Badania historyczne dotyczące grobów jeńców wojennych z 1941 r. w Skwirze (Ukraina), którzy zginęli w rezultacie niemieckiego bombardowania w lipcu 1941 r.

• Badania historyczne dotyczące grobów ofiar rzezi wołyńskiej na Ukrainie z 1943 r., znajdujących się w takich miejscowościach jak: Ostrówki, Wola Ostrowiecka, Kolonia Gaj, Kolonia Sucha Łoza, Skalenica, Holendry Swierżowskie, Chocieszów, Orzeszyna.

• Badania historyczne dotyczące poszukiwania miejsc pochówku żołnierzy podziemia niepodległościowego na Ukrainie, Białorusi i Litwie poległych w latach 1944–1945, m.in.:

1) Stawki, okolice Lasów Mosurskich (Ukraina), miejsce domniemanego miejsca pochówku żołnierzy 27. Wołyńskiej Brygady AK poległych w bitwie z wojskami niemieckimi,

2) Ejszyszki (Litwa), miejsce pochówku szczątków porucznika Armii Krajowej Jana Borysewicza ps. „Kryś”, legendarnego dowódcy i komendanta Zgromadzenia Północ Okręgu Nowogródek AK, który zginął w zasadzce NKWD 21 stycznia 1945 r. pod Kowalkami koło Dubicza,

3) Grodzieńszczyzna (Białoruś), miejsce pochówku ofiar Obławy Augustowskiej.

7.2. Prace poszukiwawcze

W okresie sprawozdawczym wykonano:

1. Od 7 marca do 8 kwietnia przeprowadzono badania archeologiczne na terenie dawnego lotniska wojskowego w miejscowości Stary Grodków, woj. opolskie, których celem było poszukiwanie ofiar zbrodni komunistycznej popełnionej na członkach jednej z grup przerzutowych oddziału NSZ Henryka Flamego ps. „Bartek" w ramach operacji nadzorowanej przez MBP o kryptonimie „Lawina". Prace przeprowadzono we współpracy z Muzeum Archeologicznym we Wrocławiu. W badaniach brali udział pracownicy IPN i Muzeum Archeologicznego we Wrocławiu, saperzy z 1. pułku saperów w Brzegu, studenci i absolwenci archeologii z Uniwersytetu Wrocławskiego, pracownicy Zakładu Medycyny Sądowej we Wrocławiu oraz liczni wolontariusze. Prace doprowadziły do przełomowego ujawnienia masowych grobów poszukiwanych od wielu lat ofiar operacji „Lawina". Odkryto osiem jam grobowych, z których ekshumowano szczątki należące do minimum dwudziestu kilku osób. Przeprowadzone oględziny wykazały, iż mechanizm urazu widoczny na szczątkach odpowiada działaniu ładunków wybuchowych oraz obrażeniom postrzałowym.

2. 21 kwietnia przeprowadzono badania archeologiczne na terenie dawnej siedziby NKWD i Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Sieradzu, woj. łódzkie, których celem było poszukiwanie szczątków ludzkich ofiar terroru komunistycznego z okresu 1945–1956. Prace archeologiczne zorganizowano we współpracy z Muzeum Archeologicznym we Wrocławiu. Wyżej wymienione prace nie doprowadziły do odkrycia masowej mogiły lub szczątków ludzkich. Odkryto jedynie fundamenty budynków z XX w. i towarzyszący im materiał ruchomy.

3. 8–18 czerwca na polanie leśnej zwanej Uroczyskiem Hubertus w pobliżu miejscowości Barut miały miejsce prace poszukiwawcze, których celem było odnalezienie szczątków żołnierzy jednej z grup przerzutowych oddziału NSZ Henryka Flamego ps. „Bartek". Podczas prac nie natrafiono na mogiłę zbiorową ani na żadne inne przedmioty, które można by bez wątpienia wiązać z żołnierzami podziemia niepodległościowego. Możliwe stało się jednak zweryfikowanie wykopów sondażowych prowadzonych w ramach śledztwa w latach dziewięćdziesiątych XX w.

4. Od 18 lipca do 5 sierpnia na terenie aresztu śledczego Warszawa-Mokotów przy ul. Rakowieckiej 37 w Warszawie przeprowadzone zostały prace poszukiwawcze, które miały na celu zweryfikowanie za pomocą metody archeologicznej przesłanek wskazujących na możliwość ukrycia tam ciał więźniów zamordowanych przez aparat komunistycznej represji. Dodatkowym celem prowadzonych prac archeologicznych było rozpoznanie i udokumentowanie historycznej infrastruktury zakładu karnego, co w przyszłości może się stać cennym źródłem do opracowania nieznanych aspektów przeszłości mokotowskiego więzienia. Przeprowadzone prace należy uznać za rozpoznanie obszaru działań przed właściwymi pracami wykopaliskowymi, które powinny uwzględniać możliwość wyburzeń budynków, których lata budowy przypadają na okres po 1956 r., a tym samym stojących w możliwych miejscach pochówku. Nie udało się niestety odkryć żadnych pochówków więziennych czy też nawet pojedynczych kości ludzkich. Planowane jest kontynuowanie prac po zamknięciu Aresztu Śledczego Warszawa-Mokotów.

5. Od 23 do 26 sierpnia prowadzono badania terenowe przy udziale 1. pułku saperów w Brzegu pod nadzorem pracowników Biura Poszukiwań i Identyfikacji na terenie bezpośrednio sąsiadującym z Uroczyskiem Hubertus w Barucie, tj. terenie przebadanym podczas poprzednich kampanii wykopaliskowych, które miały na celu odnalezienie jednego z transportów żołnierzy NSZ zamordowanych w ramach operacji „Lawina" w 1946 r. Podczas działań nie odkryto żadnych artefaktów, takich jak ryngrafy, orzełki, guziki, brytyjskie/polskie oporządzenie wojskowe czy też skupiska łusek, które można by powiązać z mordem żołnierzy podziemia niepodległościowego.

6. Od 31 sierpnia do 1 września prowadzono badania poszukiwawczo-archeologiczne na terenie byłej siedziby PUBP w Chełmie. W pracach udział wzięli pracownicy Biura Poszukiwań i Identyfikacji oraz lubelskiego oddziału IPN. Podczas prac eksplorowano zasypane szambo o głębokości

4 metrów, dwie studnie i piwnicę. Na przebadanym terenie nie natrafiono na żadne pochówki ani ślady po wcześniejszych ekshumacjach.

7. Od 19 września do 6 października prowadzono trzeci etap badań archeologicznych i prace ekshumacyjne w obrębie kwatery „Ł" Cmentarza Wojskowego na Powązkach w Warszawie. Miały one na celu odnalezienie szczątków osób pochowanych w tej części cmentarza w latach 1948–1956. Przeprowadzenie kolejnego etapu prac stało się możliwe w związku z przeniesieniem z kwatery „Ł" grobów powstałych tam w latach osiemdziesiątych. W skład zespołu interdyscyplinarnego weszli archeolodzy IPN oraz specjaliści z Zakładu Medycyny Sądowej we Wrocławiu. W badaniach wzięło udział także około 70 wolontariuszy. Podczas przeprowadzonych prac ujawniono kilkadziesiąt szczątków ludzkich oraz trzy uszkodzone pochówki. Wyniki prac archeologicznych jednoznacznie wykazały, że w latach osiemdziesiątych dokonano bezpowrotnego zniszczenia pochówków z lat czterdziestych i pięćdziesiątych przez budowę w tych miejscach komór grobowych z przeznaczeniem na nowe pochówki oraz ujawniono ponad wszelką wątpliwość, iż do przygotowania nowych miejsc pochówków użyto sprzętu ciężkiego, na co wskazują jednoznacznie liczne ślady pracy koparek odkryte na głębokości około 3 metrów poniżej obecnego poziomu terenu kwatery „Ł".

8. Od 2 do 15 listopada prowadzono badania archeologiczne w Płocku, na terenie dawnej siedziby NKWD i PUBP przy ul. 1 Maja 3/5. Prace te były kontynuacją badań z 2015 r., w których wyniku odkryto pojedynczy szkielet z XX w. Podczas przeprowadzonych prac natrafiono na liczne szczątki ludzkie, zalegające zarówno luźno, w stanie rozproszenia, jak i w układzie anatomicznym w obrębie jam grobowych. Nieliczne artefakty towarzyszące pochówkom jednoznacznie wskazują na odkrycie śladów osadnictwa średniowiecznego, przedlokacyjnego (także wstępnie datowanego na XI–XII w.), ale również późnośredniowiecznego i wczesnonowożytnego.

9. Od 8 do 12 listopada zrealizowano prace poszukiwawczo-archeologiczne na terenie cmentarza Piaski w Kielcach. Badania miały charakter ratowniczy, a podstawą do ich podjęcia była chęć zapobieżenia zniszczeniom, jakie nastąpiłyby wskutek ciągłego poszerzania się współczesnego pola grzebalnego. Drugim celem było zlokalizowanie jam grobowych i ewentualna próba podjęcia szczątków czterech wytypowanych osób związanych z podziemiem niepodległościowym, które wskutek wyroku śmierci zostały stracone w kieleckim więzieniu. Ogółem podczas prac archeologicznych odsłonięto w całości lub częściowo, a następnie zadokumentowano 29 jam grobowych, z których dwie zostały wyeksplorowane, a znajdujące się tam szczątki podjęte. Eksploracja dwóch pozostałych, wytypowanych wcześniej jam z przyczyn technicznych została przesunięta na wiosnę 2017 r.

10. Od 18 do 23 grudnia prowadzono prace poszukiwawcze z użyciem sprzętu elektronicznego (wykrywaczy metalu) na terenie dawnej wsi Podlesie położonej obok wsi Pniewie, gm. Skoroszyce, woj. opolskie. Prace prowadzili żołnierze z 1. pułku saperów w Brzegu, pod nadzorem archeologów – pracowników Biura Poszukiwań i Identyfikacji IPN. Teren badań znajduje się w niewielkiej odległości od byłego lotniska Luftwaffe w Starym Grodkowie, gdzie wiosną 2016 r. odkryto masową mogiłę żołnierzy NSZ zamordowanych w ramach operacji „Lawina" w 1946 r. Prace miały na celu ustalenie, czy nie pozostały na tym terenie ślady po wymordowaniu kolejnego transportu. Badania nie doprowadziły do odkrycia wyżej wymienionych śladów.

7.3. Identyfikacje

W okresie od sierpnia 2016 r. rozpoczęto działania organizacyjne i prawne związane z utworzeniem w IPN Bazy Materiału Genetycznego, m.in. opracowano wzory dokumentacji, procedury pobierania materiału porównawczego, zgłoszono wniosek o rejestrację zbioru danych osobowych do GIODO, opracowano narzędzie informatyczne służące do przetwarzania danych i informacji znajdujących się w Bazie Materiału Genetycznego.

Podjęto działania mające na celu uzyskanie od poszczególnych komisji ścigania zbrodni przeciwko narodowi polskiemu oraz zewnętrznych administratorów, danych i informacji, których obo-

wiązek przetwarzania w Bazie Materiału Genetycznego został nałożony na podstawie art. 53h ustawy o IPN.

Przeprowadzono dla wszystkich pracowników pionu poszukiwań i identyfikacji szkolenie z zakresu pobierania materiału biologicznego oraz typowania krewnych do badań porównawczych, zakończone uzyskaniem certyfikatu; szkolenie zostało przeprowadzone przez naukowców z Komisji Genetyki Sądowej przy Polskim Towarzystwie Medycyny Sądowej i Kryminologii.

Przeprowadzono badania genetyczne szczątków żołnierzy oddziału NSZ Henryka Flamego ps. „Bartek" odnalezionych w Starym Grodkowie podczas prac poszukiwawczych i ekshumacyjnych wiosną 2016 r.; dzięki temu uzyskano pełne profile genetyczne pochodzące od 22 osób. Jednocześnie zorganizowano i przeprowadzono wiele spotkań z rodzinami ofiar żołnierzy oddziału NSZ Henryka Flamego ps. „Bartek", w wyniku których pobrano i zabezpieczono materiał biologiczny od blisko 30 bliskich krewnych ofiar operacji „Lawina". Badania porównawcze zostaną przeprowadzone na początku 2017 r.

Przeprowadzono badania sądowo-lekarskie i antropologiczne szczątków dwóch osób ekshumowanych w listopadzie 2016 r. w Kielcach na cmentarzu „Piaski". Ze szczątków pobrano materiał do badań genetycznych. Ustalono dane krewnych ofiar straconych w kieleckim więzieniu, które zostały pochowane na cmentarzu Piaski oraz zabezpieczono od nich materiał porównawczy. Badania genetyczne są w toku.

W listopadzie 2016 r. dokonano oględzin oraz pobrano materiał genetyczny podczas ekshumacji szczątków pochowanego Leona Taraszkiewicza ps. „Jastrząb", przeprowadzanej na wniosek wojewody lubelskiego. Ustalono dane krewnych Leona Taraszkiewicza i zabezpieczono materiał porównawczy. Badania genetyczne są w toku.

W grudniu 2016 r. pobrano materiał biologiczny ze szczątków dwóch typowanych osób odnalezionych w kwaterze „Ł" na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie w związku z ustaleniem i zabezpieczeniem od ich krewnych materiału porównawczego.

Pracownicy pionu poszukiwań i identyfikacji podejmowali wiele działań mających na celu ustalenie danych krewnych poszukiwanych ofiar oraz zabezpieczenie od nich materiału porównawczego, a także zabezpieczali materiał porównawczy od osób składających indywidualnie takie wnioski do IPN.

7.4. Pozostała działalność

Znaczna część działań podejmowanych przez Biuro Poszukiwań i Identyfikacji w 2016 r. polegała na organizowaniu swojej działalności na płaszczyźnie kadrowej, formalnoprawnej i logistycznej.

Biuro Poszukiwań i Identyfikacji rozpoczęło również prowadzenie działań popularyzatorskich i edukacyjnych. Obejmowały one m.in.:

a) informowanie społeczeństwa o pracach poszukiwawczych przez udział w konferencjach naukowych, popularnonaukowych, spotkaniach z młodzieżą, wygłaszanie prelekcji itd.; w grudniu 2016 r. pracownicy Biura uczestniczyli w programie organizowanym przez Związek Harcerstwa Rzeczpospolitej „Wolontariat dla Niezłomnych", prowadząc wykłady i warsztaty,

b) zainicjowanie w warszawskim Centrum Edukacyjnym IPN „Przystanek Historia" im. Janusza Kurtyki cyklu spotkań zatytułowanego *„Łączka" i inne miejsca poszukiwań* – rozmowy z prof. Krzysztofem Szwagrzykiem. Celem spotkań jest prezentowanie szerokiej publiczności sylwetek bohaterów zamordowanych w latach 1944–1956, badań prowadzonych dzięki współpracy historyków, archeologów, specjalistów medycyny sądowej i genetyków oraz aktualnego stanu prac poszukiwawczych i identyfikacyjnych,

c) stałą współpracę z innymi komórkami IPN, w szczególności z Biurem Edukacji Narodowej w przygotowywaniu materiałów edukacyjnych. W 2016 r. rozpoczęły się prace nad teką edukacyjną, skierowaną do nauczycieli szkół ponadpodstawowych.

8. Upamiętnianie walk i męczeństwa

1 sierpnia 2016 r. na mocy ustawy z 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw zlikwidowano działającą od 1988 r. Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, która była jedynym w Polsce organem państwowym inicjującym i koordynującym działalność związaną z upamiętnianiem historycznym. Jej zadania zostały przekazane Instytutowi Pamięci Narodowej, który od tej pory prowadzi działania związane z upamiętnianiem historycznych wydarzeń, miejsc i postaci w dziejach walk i męczeństwa narodu polskiego w kraju i za granicą oraz miejsc walki i męczeństwa innych narodów na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 8 listopada 1917 do 31 lipca 1990 r. Zadania te polegają na:

– inicjowaniu opieki nad miejscami walk i męczeństwa oraz trwałego upamiętniania faktów, wydarzeń i postaci związanych z tymi miejscami;

– współdziałaniu w organizowaniu obchodów, uroczystości, przedsięwzięć wydawniczych i wystawienniczych;

– ocenianiu stanu opieki nad miejscami i trwałymi obiektami pamięci narodowej, w szczególności nad grobami i cmentarzami wojennymi oraz walk narodowowyzwoleńczych i cmentarzami ofiar totalitarnego terroru;

– opiniowaniu pod względem historycznym wniosków o trwałe upamiętnienie miejsc i wydarzeń historycznych;

– współdziałaniu ze środowiskami i organizacjami emigracyjnymi i polonijnymi oraz polskimi poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej w sprawowaniu opieki nad miejscami walk i męczeństwa Narodu Polskiego za granicą.

Jednocześnie, z uwagi na to, iż Instytut Pamięci Narodowej nie jest organem administracji rządowej, w sprawach, które mogą mieć wpływ na realizację polityki państwa oraz umów międzynarodowych dotyczących miejsc pamięci narodowej oraz grobów i cmentarzy wojennych, podejmuje działania w porozumieniu z ministrem kultury i dziedzictwa narodowego.

Za realizację powyższych zadań opisanych w rozdziale 6 b ustawy z 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu odpowiada powołane 1 sierpnia 2016 r. Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa, podejmujące następujące działania:

– zajmowanie stanowisk, wydawanie opinii z wnioskami w sprawach opieki nad miejscami walk i męczeństwa oraz trwałego upamiętniania związanych z tymi miejscami faktów i wydarzeń;

– sprawowanie opieki nad miejscami walk i męczeństwa Narodu Polskiego za granicą, zwłaszcza polskimi cmentarzami wojennymi;

– poszukiwanie i upamiętnianie miejsc męczeństwa Polaków oraz miejsc ich pochówku poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej;

– ekshumacja i przenoszenie szczątków Polaków poległych lub pomordowanych za granicą na cmentarze w Polsce;

– popieranie tworzenia lokalnych izb pamięci i muzeów walk o niepodległość;

– finansowanie i prowadzenie prac mających na celu trwałe upamiętnianie faktów, wydarzeń i postaci związanych z miejscami walk i męczeństwa.

Struktura nowo utworzonego pionu merytorycznego będzie się składała z biura w Centrali i biur oddziałowych. W 2016 r. pion znajdował się w fazie organizacji ze względu na utworzenie go na mocy ustawy w trakcie trwania roku budżetowego. Brak środków finansowych i etatów w strukturze organizacyjnej wymusił zastosowanie rozwiązań tymczasowych, polegających na powierzaniu zadań związanych z kompetencjami nowego biura pracownikom zatrudnionym w innych pionach merytorycznych. Wykonywanie powyższych zadań realizowane jest przez 8 pracowników Centrali oraz oddziały: Białystok – 1, Gdańsk – 4, Katowice – 2, Kraków – 2, Lublin – 1, Łódź – 1, Poznań – 2, Rzeszów – 2, Szczecin – 2, Warszawa – 1, Wrocław – 2.

8.1. Ewidencja i sprawowanie opieki nad miejscami pamięci

8.1.1. Groby i cmentarze wojenne na terenie Polski

Zadania nałożone na Instytut Pamięci Narodowej, a dotyczące problematyki grobownictwa wojennego wymagają znacznego nakładu pracy i dokładnego poznania specyfiki tematu, przepisów prawnych i współpracy z odpowiedzialną za groby wojenne administracją rządową. Zgodnie bowiem z ustawą o grobach i cmentarzach wojennych z 1933 r. to wojewoda jako przedstawiciel administracji rządowej w terenie odpowiada za sprawy grobów wojennych znajdujących się w podległym mu województwie. Do jego prac należą m.in. sprawy związane z ewidencją, remontem i utrzymaniem grobów i cmentarzy wojennych. Bezpośredni dozór nad stanem grobów wojennych sprawują jednostki samorządu terytorialnego, tj. gminy. Zgodnie z ww. ustawą groby i cmentarze wojenne bez względu na narodowość i wyznanie osób w nich pochowanych mają być pielęgnowane i otaczane należnym szacunkiem i powagą. Koszty utrzymania grobów i cmentarzy ponoszone są ze środków budżetu państwa. Od 2016 r. w związku ze zmianami ustawowymi Prezesowi Instytutu Pamięci Narodowej przysługuje prawo zarządzania ekshumacji szczątków z grobu wojennego, co wcześniej należało do kompetencji wojewodów.

Jednym z podstawowych zadań Instytutu Pamięci Narodowej od 2016 r. jest ocena stanu opieki nad grobami wojennymi w kraju i za granicą. Aby wypełnić ten obowiązek, podjęto zadania zmierzające do stworzenia, przy współpracy z oddziałami IPN i urzędami wojewódzkimi, ewidencji obiektów grobownictwa wojennego znajdujących się na terytorium Polski. Jest to zadanie niebagatelne, albowiem w Polsce znajdują się liczne tego typu obiekty, począwszy od mogił żołnierzy poległych podczas potopu szwedzkiego w XVII w., przez mogiły z konfederacji barskiej (1768–1772), z okresu powstania kościuszkowskiego (1794), wojen napoleońskich (1807–1813), powstania listopadowego (1830), Wiosny Ludów (1848), powstania styczniowego (1863), I wojny światowej (1914–1917), powstania wielkopolskiego (1918–1919), powstań śląskich (1919–1921), wojny polsko-bolszewickiej (1920–1921), II wojny światowej, a także okresu stalinowskiego i represji komunistycznych (do 1990. Wśród nich można wymienić groby żołnierzy polskich, austriackich, niemieckich, rosyjskich, węgierskich, włoskich, serbskich, rumuńskich, francuskich, brytyjskich, belgijskich, luksemburskich, holenderskich, czeskich, słowackich i z byłych krajów ZSRR z różnych okresów walk. Wszystkie te groby znajdują się pod ochroną państwa polskiego (oprócz grobów żołnierzy niemieckich z okresu II wojny światowej, które zgodnie z umową zawartą między rządem RP a rządem RFN o grobach ofiar wojen i przemocy totalitarnej znajdują się pod opieką strony niemieckiej – Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge). Ogółem szacuje się, że na terytorium Polski pochowanych jest ok. 2 000 000 żołnierzy (8000–10 000 z powstania styczniowego; 12 000–15 000 z wojny polsko-bolszewickiej, 340 000 z I wojny światowej; 1 700 000 z II wojny światowej oraz ok. 6 000 000 cywilnych ofiar z II wojny światowej (w tym ok. 3 000 000 narodowości żydowskiej). Łącznie na terenie Polski znajduje się ok. 12 000 obiektów grobownictwa wojennego z różnych okresów walki. Obecnie w związku ze zmianami w ustawie o grobach i cmentarzach wojennych za mogiły wojenne uznajemy również groby osób, które straciły życie wskutek

walk z narzuconym systemem totalitarnym i represji reżimu komunistycznego, a więc groby ofiar Czerwca ’56, Grudnia ’70 i Grudnia ’81. Te mogiły są dopiero ewidencjonowane.

Państwo Polskie podpisało umowy dotyczące wzajemnego sprawowania opieki nad grobami ofiar wojen i przemocy totalitarnej z Białorusią, Kirgizją, Litwą, Niemcami, Rosją, Uzbekistanem, Ukrainą, Włochami i Węgrami. Dotychczas odpowiedzialna za kontakty z instytucjami zagranicznymi zajmującymi się problematyką grobów wojennych była Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Obecnie za sprawy związane z realizacją umów odpowiedzialne jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. IPN w ramach nowych zadań zamierza kontynuować, jak wcześniej czyniła to Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, współpracę z przedstawicielami krajów, których groby znajdują się w Polsce: Rosjanami, Białorusinami, Ukraińcami, Kazachami, Niemcami, Włochami, Węgrami, Brytyjczykami, Serbami, Rumunami, Holendrami, Czechami i Słowakami. IPN w sprawie grobów wojennych na terytorium Polski współdziała z jednostkami administracji rządowej, tj. wojewodami, jednostkami samorządowymi, instytucjami naukowymi, organizacjami społecznymi i osobami prywatnymi.

Ewidencja obiektów grobownictwa wojennego przede wszystkich z okresu II wojny światowej, stworzona w latach pięćdziesiątych przez pracowników Ministerstwa Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa, a przejęta w 1998 r. przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, przez lata była sukcesywnie uzupełniana. Z posiadanych informacji wynika, że została ona w całości przejęta przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dokumentacja ta jest unikatowa w skali kraju, gdyż znajdują się tam stare dokumenty i archiwalne zdjęcia, którymi nie dysponuje żadna inna instytucja. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego weszło również w posiadanie kart ewidencyjnych z nazwiskami żołnierzy Wojska Polskiego poległych w latach 1939 i 1944–1945 na terytorium Polski, pomimo iż materiały te zgodnie z przyjętą cezurą czasową winny znajdować się w Instytucie Pamięci Narodowej. W związku z powyższym podjęto działania zamierzające do stworzenia od podstaw ewidencji grobownictwa wojennego, która umożliwi wykonywanie statutowych zadań. Udało się ustalić, że na terenie naszego kraju znajdują się następujące groby lub miejsca pochówku:

- Austriaków – 490 obiektów z I wojny światowej;
- Belgów – 10 obiektów z I i II wojny światowej;
- Czechów i Słowaków – 24 obiekty z II wojny światowej;
- Francuzów – 69 obiektów z wojny napoleońskiej, wojny francusko-pruskiej, I i II wojny światowej;
- Holendrów – 14 obiektów z II wojny światowej;
- Luksemburczyków – 3 obiekty z II wojny światowej;
- Niemców – 693 obiekty z I i II wojny światowej;
- Rosjan (lub obywateli dawnego ZSRR) – 1855 obiektów z okresu wojny polsko-bolszewickiej, I i II wojny światowej;
- Rumunów – 21 obiektów z I i II wojny światowej;
- Serbów i obywateli byłej Jugosławii – 44 obiekty z I i II wojny światowej;
- Węgrów – 710 obiektów z powstania styczniowego, I i II wojny światowej;
- Włochów – 109 obiektów z powstania styczniowego, I i II wojny światowej;
- żołnierzy Wspólnoty Brytyjskiej – 5 obiektów z I i II wojny światowej.

Z uwagi na brak podstawowych danych IPN wystąpił do urzędów wojewódzkich o przesłanie kart ewidencyjnych obiektów grobownictwa wojennego znajdujących się na podległych im terenach, zwłaszcza obiektów z okresu wojny polsko-bolszewickiej, której ewidencja będzie tworzona w pierwszej kolejności. Zwrócono się również do Polskiego Czerwonego Krzyża o przesłanie kart ewidencyjnych cmentarzy żołnierzy sowieckich, albowiem jedynie PCK ma najpełniejszą bazę tych obiektów wraz ze stale ustalanymi (utożsamionymi) nazwiskami żołnierzy oraz protokołami ekshumacyjnymi. Wystąpiono ponadto do Fundacji „Pamięć” o nadesłanie ewidencji

grobów i nazwisk żołnierzy niemieckich poległych podczas II wojny światowej, a pochowanych na terytorium Polski. Obecnie Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa oczekuje na nadesłanie ww. materiałów.

W związku ze zbliżającą się 100. rocznicą wybuchu wojny polsko-bolszewickiej pracownicy Instytutu odpowiedzialni za zadania związane z upamiętnianiem walk i męczeństwa wystąpili jeszcze w 2016 r. do 12 urzędów wojewódzkich z prośbą o nadesłanie kopii kart ewidencyjnych oraz aktualnych fotografii grobów, kwater i cmentarzy wojennych żołnierzy Wojska Polskiego poległych w wojnach o utrwalenie niepodległości oraz granic Rzeczypospolitej Polskiej (1918–1921). Intencją IPN jest opracowanie i wydanie albumu, w którym znajdą się informacje dotyczące obiektów grobownictwa wojennego z ww. okresu wraz ze zdjęciami oraz z wykazem pochowanych. Dotychczas w Polsce nie ukazała się publikacja o podobnej tematyce, a rocznica wybuchu wojny polsko-bolszewickiej jest świetną okazją do podjęcia kroków zmierzających do wypełnienia tej luki. Do tej pory nie został również opracowany wykaz pochowanych żołnierzy WP z przypisaniem poległych lub zmarłych w wyniku odniesionych ran do miejsca pochówku.

Oddział IPN w Poznaniu rozpoczął na podległym terenie działania mające na celu ewidencję grobów:
– powstańców wielkopolskich (poległych),
– ofiar represji komunistycznych ze szczególnym uwzględnieniem ofiar Czerwca ’56,
– ofiary masakry na Wybrzeżu w 1970 r. i stanu wojennego.

Oddział IPN w Gdańsku tworzy komputerową bazę ewidencyjną miejsc pamięci. Dotychczas zewidencjonowano 229 pomników i tablic pamiątkowych z woj. pomorskiego, 6 z województwa kujawsko-pomorskiego oraz 24 z sześciu powiatów woj. warmińsko-mazurskiego podległych terytorialnie oddziałowi. Tworzy również bazę cmentarzy wojennych, kwater i mogił (zewidencjonowano 191 w woj. pomorskim, 531 w woj. kujawsko-pomorskim i 64 w woj. warmińsko-mazurskim). Bazy ewidencyjne zawierają opisy obiektów oraz dokumentację fotograficzną.

Oddział IPN w Katowicach w związku z realizacją zadania polegającego na stworzeniu ewidencji miejsc pamięci nawiązał ścisłą współpracę ze Śląskim Urzędem Wojewódzkim w Katowicach. Dzięki podjętym działaniom pozyskano bazę grobów i cmentarzy wojennych położonych w województwie śląskim, a także rozpoczęto prace nad stworzeniem ewidencji miejsc pamięci walk i męczeństwa. Zadanie to polega na analizie, selekcji oraz wykonywaniu kopii cyfrowych dokumentacji dotyczącej zewidencjonowanych miejsc pamięci tego województwa i ich opracowaniu. Wykonano 2031 kopii cyfrowych dokumentów dotyczących ww. miejsc. W całości udokumentowano następujące miasta i gminy: Bieruń, Bytom, Chorzów, Czechowice-Dziedzice, Czerwionkę-Leszczyny, Dębowiec, Sławków oraz Wojkowice. Dzięki współpracy z ŚUW utworzono bazę miejsc dotyczących wojny polsko-bolszewickiej.

8.1.2. Polskie groby wojenne poza granicami kraju

Nowym zadaniem IPN jest również sprawowanie opieki na grobami naszych rodaków pochowanych za granicą. Są oni pochowani w najdalszych zakątkach świata, tj. Ameryce Północnej (USA, Kanada) i Środkowej, Afryce Północnej i Wschodniej, Europie Środkowej (Czechy, Słowacja, Austria, Węgry), Zachodniej (Niemcy, Francja, Włochy, Belgia, Holandia, Wielka Brytania), Południowej (Rumunia, kraje bałkańskie, Grecja), Wschodniej (Litwa, Łotwa, Estonia, Białoruś, Ukraina, Rosja), Północnej, tzn. głównie w Skandynawii (Finlandia, Szwecja, Norwegia, Dania, Islandia), Azji Zachodniej (Turcja, Bliski Wschód, gł. Izrael, Liban, Iran oraz Indie) i Azji Zachodniej (Kazachstan, Uzbekistan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan).

Z uwagi na dużą liczbę miejsc pochówku postanowiono zebrać jak najwięcej informacji przede wszystkim o grobach naszych żołnierzy i obywateli poległych i zmarłych w obu wojnach światowych, a pochowanych u naszych najbliższych sąsiadów, tj. Niemiec, Czech i Słowacji. Obszary te nie znajdowały się zupełnie w zainteresowaniu byłej Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Najpierw opracowano wstępne wykazy obiektów, które winny znajdować się w granicach ww. państw, np. w Czechach – 32 obiekty z I i II wojny światowej, a na Słowacji 130 z I wojny światowej, 4 z wojny polsko-czeskiej 1919 r. i 7 z II wojny światowej, W Niemczech odnaleziono aż 124 miejscowości, w których pochowano naszych żołnierzy oraz więźniów i robotników przymusowych – mężczyzn, kobiety i dzieci – ofiary II wojny światowej. Nie jest to pełna liczba mogił, albowiem w wielu miejscowościach występuje więcej niż jeden obiekt grobownictwa wojennego. Następnie nawiązano kontakt z polskimi placówkami dyplomatycznymi w celu potwierdzenia tych danych oraz ustalenia stanu utrzymania obiektów. Jak do tej pory kilka konsulatów potwierdziło już chęć współpracy oraz wymiany informacji, mając nadzieję na owocne, stałe współdziałanie w utrzymaniu właściwego stanu grobów wojennych. Łączyć się to prawdopodobnie będzie z koniecznością przeprowadzenia na niektórych obiektach niezbędnych prac remontowych i ich sfinansowania. Z wstępnej analizy wynika już bowiem, że należy dokładniej ocenić stan grobów znajdujących się za naszą zachodnią i południową granicą. Zarówno w Czechach, jak i na Słowacji należałoby przeprowadzić weryfikację nazwisk znajdujących się na mogiłach, a w Niemczech dołożyć starań, aby te nazwiska w ogóle ustalić i umieścić na grobach naszych rodaków. Remontu wymagać również będą groby Polaków znajdujące się w Wielkiej Brytanii, m.in. w Manchesterze, na których nieodpowiedni stan zwrócił uwagę polski konsulat.

Sporządzono ponadto wykaz cmentarzy polskich znajdujących się na terenie Republiki Włoskiej wraz ze spisami nazwisk żołnierzy 2. Korpusu Polskiego gen. Władysława Andersa poległych w kampanii włoskiej w 1945 r.

W ramach ewidencji krajowej dokonano również 32 wpisów do wykazów nazwisk żołnierzy Armii Czerwonej poległych podczas II wojny światowej i pochowanych na terytorium Polski. W latach powojennych masowo dochodziło do komasacji szczątków żołnierzy zarówno polskich, jak i sowieckich, przenoszenia z mogił polowych na większe, nowo tworzone cmentarze. Niestety z uwagi na brak nieśmiertelników większość ekshumowanych żołnierzy była grzebana anonimowo. Obecnie PCK przy współpracy z Ambasadą Federacji Rosyjskiej prowadzi prace mające na celu ustalenie nazwisk bezimiennie pochowanych żołnierzy, a każde nowo ustalone nazwisko umieszczane jest w ewidencji konkretnego cmentarza.

8.2. Ekshumacje

W związku ze zmianą ustawy z 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych i przejęciem przez Prezesa IPN obowiązku wydawania decyzji zezwalających na ekshumację szczątków z grobów wojennych podjęto się analizy wniosków o ekshumacje i przygotowano projekty stosownych decyzji. Od sierpnia do grudnia 2016 r. wydano 95 decyzji zezwalających na ekshumację szczątków z grobu wojennego i przeniesienie ich do innego grobu wojennego, w tym:

– 85 decyzji na wniosek Fundacji „Pamięć" działającej w imieniu Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V., realizującej zadania wynikające z umowy między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem Republiki Federalnej Niemiec o grobach ofiar wojen i przemocy totalitarnej, polegającej na komasacji pochówków żołnierzy niemieckich z II wojny światowej na 13 zbiorczych cmentarzach wojennych;

– 6 decyzji na wnioski organów administracji samorządowej;

– 1 decyzja w związku z realizacją inwestycji drogowej przez Generalną Dyrekcję Dróg Krajowych i Autostrad Oddział w Łodzi;

– 1 decyzja na wniosek Państwowej Międzyresortowej Komisji ds. Upamiętnienia Uczestników

Operacji Antyterrorystycznej, Ofiar Wojen i Represji Politycznych przy Gabinecie Ministrów Ukrainy realizującej zadania wynikające z umowy między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych, sporządzonej w Warszawie 21 marca 1994 r.;

– 1 decyzja na wniosek Towarzystwa Fortyfikacyjnego „Linia Pilicy", dotycząca ekshumacji szczątków N.N. żołnierza Wojska Polskiego z 1939 r.;

– 1 decyzja na wniosek pełnomocnika Departamentu Obrony Stanów Zjednoczonych Ameryki – Jednostki Armii Stanów Zjednoczonych Ameryki ds. Upamiętnień w Europie, dotycząca ekshumacji por. Ewarta Sconiersa, pilota USA AF.

W ramach przygotowań do wydania decyzji prowadzono korespondencję z urzędami wojewódzkimi, urzędami gmin i osobami prywatnymi, dotyczącą uzupełnienia dokumentów i uzgodnienia docelowego miejsca pochówku ekshumowanych szczątków.

Ponadto otrzymano wiele zgłoszeń dotyczących konieczności ekshumowania szczątków z grobów wojennych zagrożonych likwidacją bądź dotychczas nieurządzonych, a położonych w miejscach niepozwalających na zapewnienie należytej ochrony i opieki. Są to przypadki, w których nie można wskazać podmiotu odpowiedzialnego za podjęcie niezbędnych działań, które pozwolą na przeprowadzenie ekshumacji w ramach zadań własnych. Tego rodzaju zadania będą realizowane w 2017 r. i dotyczą m.in. następujących obiektów:

- mogiła cywilnych ofiar terroru w Otmęcie, woj. opolskie,
- mogiła cywilnych ofiar terroru w Mościskach, woj. dolnośląskie,
- mogiła żołnierzy WP z 1939 r. oraz Armii Krajowej w Koluszkach,
- mogiła żołnierzy z I wojny światowej na terenie szkoły podstawowej w Łodzi,
- mogiła żołnierzy WP z 1939 r. w Dobrzykowie, woj. mazowieckie,
- mogiła zbiorowa partyzantów w Koniecpolu,
- mogiła żołnierza WP z 1939 r. w Garbowie, woj. lubelskie,
- mogiła żołnierzy WP z 1939 r. w Chojnicach,
- mogiła cywilnych ofiar zbrodni niemieckiej w Czeremsze, woj. podlaskie.

Podejmowano także interwencję w sprawie cmentarza jeńców ze Stalagu IIB Stargard w Stargardzie (woj. zachodniopomorskie) na terenie wojskowego placu ćwiczeń należącego obecnie do Agencji Mienia Wojskowego. Z przeprowadzonych wstępnie badań sondażowych wynika, że na ww. terenie spoczywa ok. 3000 jeńców sowieckich. Wskazane byłoby więc przeprowadzenie badań archeologicznych w celu precyzyjnego ustalenia lokalizacji mogił i dokładnej liczby pochowanych jeńców. Korespondencję w tej sprawie prowadzono z wojewodą zachodniopomorskim, Agencją Mienia Wojskowego i Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Nowe zadania dotyczyły również sprawy tzw. Doliny Krzyży w Krzesimowie, gm. Mełgiew, woj. lubelskie, gdzie w latach 1944–1946 znajdował się obóz pracy NKWD i UB, w którym więziono głównie byłych żołnierzy AK oraz członków podziemia niepodległościowego. Z uwagi na to, że w ww. miejscu mogą znajdować się szczątki ludzkie, podjęto współpracę z Biurem Identyfikacji i Poszukiwań.

8.3. Opinie

Do ustawowych zadań IPN realizowanych w ramach upamiętniania walk i męczeństwa należy opiniowanie inicjatyw związanych z realizacją upamiętnień bądź urządzaniem grobów wojennych. Opinie te formułowane są w związku z kierowanymi interwencjami, na wniosek inicjatorów lub na potrzeby organów administracji publicznej wydających zezwolenia na lokalizacje takich obiektów. Głównymi wnioskodawcami w tej materii są przede wszystkim urzędy wojewódzkie oraz urzędy gminy odpowiedzialne za groby wojenne.

Opiniowano i oceniano m.in. następujące projekty i inicjatywy:

– negatywnie oceniono zaproponowany przez Urząd Gminy projekt tablicy, którą planuje się umieścić przed wejściem na cmentarz żołnierzy Armii Czerwonej w Białogardzie (woj. zachodniopomorskie), ponieważ nie pasuje on całkowicie do wojennego wystroju cmentarza oraz zakłada umieszczenie „sierpa i młota" jako symbolu systemu totalitarnego i napisu gloryfikującego żołnierzy sowieckich;

– wydano pozytywną opinię dotyczącą korekty treści napisu planowanego do umieszczenia na pomniku centralnym znajdującym się na cmentarzu żołnierzy Armii Czerwonej w Złotnikach Kujawskich (woj. kujawsko-pomorskie);

– pozytywnie oceniono planowany remont akcentu centralnego znajdującego się w kwaterze jeńców alianckich na cmentarzu wojskowym w Grudziądzu (woj. kujawsko-pomorskie);

– pozytywnie opiniowano treść napisu planowanego do umieszczenia na mogile Wojska Polskiego z 1939 r. w Kolnie (woj. kujawsko-pomorskie);

– opiniowano i potwierdzono na wniosek Delegatury Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach status „grobu wojennego" czterech mogił członków ruchu oporu znajdujących się na terenie cmentarza parafialnego we Włoszczowie (woj. świętokrzyskie);

– na wniosek osoby prywatnej opiniowano potrzebę przeprowadzenia prac sondażowych mających na celu potwierdzenie lub wykluczenie występowania w Stargardzie koło kolumny Zwycięstwa cmentarza żołnierzy Armii Czerwonej (woj. zachodniopomorskie);

– podjęto działania zmierzające do wyjaśnienia istnienia w rejonie miejscowości Wręczyca Wielka – Truskolasy – Kłobuck (woj. śląskie) mogił żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 r.;

– zaakceptowano propozycję urządzenia mogiły żołnierzy francuskich zmarłych podczas kampanii napoleońskiej w Żaganiu;

– zaakceptowano, na wniosek Urzędu Miasta w Bytomiu, projekt pomnika poświęconego żołnierzom, którzy w latach 1949–1959 zostali skierowani do Wojskowych Batalionów Górniczych, co stanowiło jedną z form represji władz Polski Ludowej wobec społeczeństwa;

– zaakceptowano projekt tablic informacyjnych w językach: polskim, angielskim, niemieckim, opisujących historię funkcjonującego w Kaniowie (woj. opolskie) w czasie II wojny światowej komanda roboczego niemieckiego obozu dla jeńców wojennych Stalag VIIIB Lamsdorf; wniosek obywatelski;

– pozytywnie zaopiniowano inicjatywę Społecznego Komitetu Obywatelskiego „Hadar" im. Pawła Frenkla upamiętnienia w Ogrodzie Saskim w Warszawie Tadeusza Romera oraz japońskiego dyplomaty Chiune Sugihary, którzy w czasie II wojny światowej nieśli pomoc ludności żydowskiej;

– wydano negatywną opinię na temat wniosku Biura Architektury i Planowania Przestrzennego Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy, dotyczącego możliwości montowania w Warszawie tzw. stolpersteine – kostek brukowych upamiętniających ofiary Rzeszy w latach 1933–1945;

– wydano pozytywną opinię w sprawie wniosku Telewizji Polskiej S.A. o zamieszczenie treści na tablicy pamiątkowej poświęconej powstaniu warszawskiemu, która miałaby zawisnąć przy pl. Powstańców Warszawy 7;

– pozytywnie zaopiniowano wniosek Dzielnicy Wola Miasta Stołecznego Warszawy w sprawie dyslokacji tablicy pamiątkowej, poświęconej ofiarom powstania warszawskiego, polegającą na jej demontażu z elewacji nieruchomości przy ul. Chłodnej 35/37 i przeniesieniu na teren administrowany przez Zespół Szkół nr 7 im. Szczepana Bońkowskiego przy ul. Chłodnej 36/46;

– wydano stanowisko w sprawie budowy upamiętnienia poświęconego Polakom ratującym Żydów przy Muzeum Historii Żydów Polskich „Polin" w Warszawie. Wnioskodawczyni, Prezes Fundacji Pamięć i Przyszłość, została poproszona o uzupełnienie dokumentacji;

– pozytywnie zaopiniowano ideę budowy w Poznaniu pomnika upamiętniającego Polaków wypędzonych przez okupanta niemieckiego w tzw. Kraju Warty oraz poproszono o nadesłanie jego projektu do zaopiniowania;

– wydano pozytywną opinię dla MON w sprawie zapewnienia asysty wojskowej w czasie uroczystości związanych z odnowieniem grobu ppłk. dr. Kazimierza Malanowicza, w okresie międzywojennym komendanta Szpitala Okręgowego nr III w Wilnie, którego szczątki doczesne pochowano na cmentarzu Na Antokolu w Wilnie;

– wydano opinię w sprawie przyszłości kamienicy przy ul. 11 Listopada 66 w Warszawie, służącej w pierwszych miesiącach po wkroczeniu Armii Czerwonej jako areszt śledczy NKWD;

– zajęto stanowisko wobec inicjatywy Stowarzyszenia Saski 2018, w którym poinformowano, że odbudowa w Warszawie Pałacu Saskiego oraz Pałacu Brühlowskiego znajduje się w kompetencji MKiDN. Jednocześnie przygotowano projekt pisma dla Prezesa IPN, w którym rzeczoną sprawę przekazano ministrowi kultury z prośbą o jej życzliwe rozpatrzenie;

– wydano negatywną opinię dla Urzędu Miasta w Olsztynku w sprawie inicjatywy osoby prywatnej dotyczącej możliwości prowadzenia badań archeologicznych pozostałości po niemieckim pomniku upamiętniającym bitwę pod Tannenbergiem z okresu I wojny światowej;

– przedstawiono stanowisko wobec projektu opinii opracowanej przez Oddział IPN w Gdańsku, dotyczącej właściwego upamiętnienia ofiar niemieckiego obozu w Działdowie z okresu II wojny światowej;

– pozytywnie zaopiniowano propozycję treści tablicy informacyjnej na cmentarzu z I wojny światowej w miejscowości Piotrków Drugi, gm. Jabłonna przygotowaną przez pracowników Oddziału w Lublinie;

– pozytywnie zaopiniowano formę urządzenia nagrobka oraz treść napisu, który będzie zamieszczony na mogile por. Leona Taraszkiewicza ps. „Jastrząb" zlokalizowanej na cmentarzu wojennym żołnierzy Wojska Polskiego zlokalizowanym przy ul. Lubelskiej we Włodawie.

Oddział IPN w Gdańsku zrealizował (po przeprowadzeniu wnikliwej kwerendy historyczno-archiwalnej oraz w większości spraw rekonesansu w terenie) 9 spraw dotyczących nowo powstających upamiętnień lub wprowadzenia zmian na już istniejących pomnikach oraz tablicach pamiątkowych; były to:

– opinia historyczna dotycząca powstającego pomnika s. Antoniny Schneider w Lubawie;

– sprawdzenie informacji o byłej siedzibie gestapo lub NKWD w budynku w Chwaszczynie;

– usunięcie czerwonej gwiazdy z pomnika-mogiły w Tczewie;

– korekta napisu na mającym powstać pomniku w Chorabiu – pamięci kobiet żydowskich, ofiar podobozu Stuthoff;

– korekta tablicy pamiątkowej dotycząca Stefana Półrula, skazanego w 1952 r. na śmierć przez WSR, członka Polskiej Organizacji Podziemnej „Wolność";

– korekta tablicy pamięci ofiar stanu wojennego w Gdańsku;

– usunięcie tablicy pamiątkowej dotyczącej powstania artylerii nadbrzeżnej MW;

– przygotowanie treści upamiętnienia poświęconego pionowi cywilnemu Polskiego Państwa Podziemnego na Kujawach i Pomorzu (tablica imienna i informacyjna);

– opinia w sprawie lokalizacji pomnika Walki i Męczeństwa Ziemi Bydgoskiej w Bydgoszczy.

Oddział w Gdańsku realizuje dalszych 17 spraw dotyczących trwałych upamiętnień; są to:

– korekta tablic pamiątkowych dotyczących niemieckiego obozu w Działdowie;

– upamiętnienie Batalionu Morskiego;

– upamiętnienie ofiar pomordowanych w 1939 r. w powiecie kościerskim;

– opinia dotycząca życiorysu Emila Cuprysia, Zbigniewa Madeja i Franciszka Krauzego, żołnierzy AK, zamordowanych w 1946 r. w okolicach Więcborka;

– prośba o pomoc w upamiętnieniu miejsca pochówku osób, które przebywały w obozie pracy w Wejherowie;

– pismo od miejskiego konserwatora zabytków dotyczące obozów pracy przymusowej w Gdańsku;

– tablica pamiątkowa dotycząca Augustyna Westphala, dowódcy TOW „Gryf Pomorski";

– prośba o przeniesienie pomnika upamiętniającego 10 ofiar obozu Stutthoff w Łęczycach;
– sprawdzenie tożsamości ofiar katyńskich upamiętnionych w Brzeźnie Szlacheckim;
– opinia na temat tablicy upamiętniającej Armię Czerwoną we Fromborku;
– napis w języku angielskim na pomniku Pamięci Ofiar Eksterminacji Ludności Polskiej na Wołyniu w Gdańsku;
– przygotowanie treści upamiętnienia poświęconego Antoniemu Fryszkowskiemu „Rysiowi";
– opinia w sprawie treści tablicy Andrzeja Stanisława Szwajkerta „Jędrusia";
– przygotowanie treści tablicy nagrobnej poświęconej Janowi Wiśniewskiemu „Szreniawie";
– informacja na temat upamiętnień ofiar polskich zamordowanych przez Niemców w tzw. obozie na Glinkach w Toruniu-Podgórzu;
– informacja na temat upamiętnień ofiar polskich zamordowanych przez Niemców w miejscowości Głogowo, sołectwo Dobrzejewice, gmina Oborowo, powiat toruński;
– informacja na temat upamiętnień ofiar polskich zamordowanych przez Niemców w lesie Biały Bór w okolicy Błędowa, powiat Wąbrzeźno.

8.4. Dekomunizacja

Ustawa z 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej zobowiązuje IPN do oceny, czy funkcjonujące w przestrzeni publicznej nazwy podlegają rygorom ustawy oraz do opiniowania inicjatyw dotyczących zmiany nazewnictwa propagującego ideologię totalitarną. Zadania te realizowane są przez udział w pracach komisji senackich i sejmowych przygotowujących nowelizację przedmiotowej ustawy. Intencją nowelizacji jest uregulowanie procedur umożliwiających usuwanie z przestrzeni publicznej wszelkiego rodzaju upamiętnień, znaków i symboli propagujących ideologie totalitarne.

Na wniosek burmistrza Trzcianki prowadzono korespondencję dotyczącą przedstawienia opinii IPN na temat usunięcia patronów ulic w Trzciance.

Ponadto, w odpowiedzi na wniosek Zakładu Gospodarowania Nieruchomościami dla Dzielnicy Wola, wydano pozytywną opinię w sprawie usunięcia z przestrzeni miejskiej Warszawy tablicy poświęconej Polskiej Partii Robotniczej, mieszczącej się na elewacji nieruchomości przy ul. Górczewskiej 15.

Oddział w Poznaniu rozpatrzył 23 zapytania ze strony samorządów województw wielkopolskiego i lubuskiego. Zdecydowana większość opinii będzie wydawana z początkiem 2017 r. W celu usprawnienia współpracy z samorządami, 29 listopada 2016 r. z inicjatywy dyrektora poznańskiego oddziału IPN dr. Rafała Reczka i wojewody wielkopolskiego Zbigniewa Hoffmanna zostało zorganizowane spotkanie konsultacyjne dla przedstawicieli samorządów wielkopolskich. Zagadnienia, które wiążą się z wprowadzaniem ustawy z 1 kwietnia 2016 r. w zakresie zmiany nazw ulic, przedstawił dr Maciej Korkuć z Oddziału w Krakowie. W ramach działalności oddziału poznańskiego zostaną przeprowadzone podobne konsultacje z przedstawicielami samorządów województwa lubuskiego.

Ponadto do Oddziału w Poznaniu skierowano trzy zapytania w sprawie ustalenia statusu pomników sowieckich w Szamotułach i Złotowie oraz na prośbę dr. Macieja Korkucia w Przesiekach (gm. Krzyż Wlkp.). W celu wydania opinii została sporządzona dokumentacja fotograficzna z opisem pomników w Szamotułach i Przesiekach. Pomnik w Przesiekach został oceniony również pod względem technicznym z uwzględnieniem opisu stanu umyślnej dewastacji przez zniszczenie m.in. czerwonej gwiazdy wieńczącej obelisk; do tego aktu wandalizmu doszło w sierpniu 2016 r. Oddział IPN w Poznaniu planuje także sporządzenie ewidencji upamiętnień sowieckich pozostałych w przestrzeni publicznej na podległym terenie. Na chwilę obecną nie podejmuje się zdecydowanych działań w tym zakresie z uwagi na nierozstrzygnięte kwestie proceduralne, pozwalające

na ewentualną rozbiórkę omawianych obiektów. Podjęto współpracę z dr. Maciejem Korkuciem w sprawie wnioskowanej przez burmistrza Trzcianki likwidacji mauzoleum żołnierzy radzieckich.

Oddział w Katowicach otrzymał zapytania o patronat 126 ulic z Bielska-Białej, Jastrzębia-Zdroju, Jaworzna, Jejkowic, Katowic, Kłobucka, Krzanowic, Łazisk Górnych, Mikołowa, Mszany, Mysłowic, Orzesza, Radlina, Rydułtów, Kuźni Raciborskiej, Siemianowic Śląskich, Sosnowca, Radzionkowa, Wojkowic, Wyr, Zbrosławic i Żywca. Po dokonaniu szczegółowej analizy 63 zostały zaopiniowane jako upamiętniające reżim komunistyczny.

Ponadto przygotowano wykaz pomników upamiętniających żołnierzy Armii Czerwonej w województwie śląskim, które nie stanowią miejsca pochówku ani nie mają charakteru cmentarza wojennego i w związku z tym nie są przedmiotem postanowień umowy między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji z 22 lutego 1994 r., a jako miejsca upamiętniające okupanta radzieckiego nie powinny były zostać otoczone opieką władz samorządowych.

Oddział w Łodzi przygotował roboczy wykaz nazw ulic z województwa łódzkiego podlegających zmianie na mocy art. 1 ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej. Rozpoczęto także prace nad wykazem upamiętnień Armii Czerwonej z podległego terenu.

8.5. Medale

Zgodnie z zapisami ustawy z 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw Prezes IPN otrzymał uprawnienia w zakresie nadawania Medalu Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej będącego wcześniej w kompetencjach przewodniczącego zlikwidowanej Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Jednakże Prezes IPN nie ma możliwości korzystania z tych uprawnień, gdyż całą dokumentację dotyczącą tego odznaczenia: ewidencje odznaczonych, wnioski o nadanie medalu, zapas medali, legitymacji i dyplomów, przejęło Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które ponadto wystąpiło z inicjatywą legislacyjną, aby na mocy zmiany ustawy nadawanie medalu znalazło się we właściwościach ministra.

Niezależnie od ostatecznego rozstrzygnięcia kwestii Medalu Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej, IPN w ramach swoich zadań będzie występować z wnioskiem o nadawanie Medalu Reipublicae Memoriae Meritum ustanowionego Zarządzeniem nr 26/15 Prezesa IPN-KŚZpNP z 24 czercwa 2015 r., a także opiniować zewnętrzne wnioski o to odznaczenie. W 2016 r. wpłynął jeden wniosek o nadanie medalu Reipublicae Memoriae Meritum, przesłany przez dyrektora Oddziału IPN w Rzeszowie.

9. Ściganie zbrodni

Istniejąca w obecnym kształcie Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu została utworzona na podstawie ustawy z 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. z 2016 r., poz. 1575 j.t.). Faktyczną działalność Komisja Ścigania rozpoczęła w 2000 r., wraz z wyborem pierwszego Prezesa IPN-KŚZpNP i powołaniem Dyrektora Głównej KŚZpNP. Jako wyodrębniona część Prokuratury, umiejscowiona w strukturach Instytutu Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania realizuje zadania ustawowe w zakresie ścigania zbrodni komunistycznych, zbrodni nazistowskich oraz innych przestępstw stanowiących zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne oraz o występki określone w art. 54 i art. 55 powoływanej ustawy. Zakres obowiązków i uprawnień prokuratorów Komisji Ścigania określają przepisy ustawy o prokuraturze, ustawy o IPN-KŚZpNP, kodeksu postępowania karnego i są one tożsame z obowiązkami i uprawnieniami prokuratorów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury.

W 2016 r. zaszły poważne zmiany dotyczące stanu prawnego regulującego funkcjonowanie Głównej i Oddziałowych Komisji ŚZpNP, podyktowane zmianami i nowelizacjami wskazanych ustaw. Zmiany te skutkowały istotnym rozszerzeniem zakresu obowiązków ustawowych prokuratorów Komisji Ścigania.

W okresie sprawozdawczym uchwalono i wprowadzono w życie ustawę z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (Dz.U. poz. 177) oraz ustawę z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 749). Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r., Prawo o prokuraturze, która weszła w życie z dniem 4 marca 2016 r., istotnie zmieniła dotychczasowy model prokuratury, przywróciła bowiem zasadę personalnego połączenia stanowisk Prokuratora Generalnego i Ministra Sprawiedliwości. Rozszerzyła także uprawnienia prokuratora przełożonego w zakresie nadzoru nad postępowaniami prowadzonymi w podległych jednostkach, dając mu narzędzia pozwalające na realny wpływ na tok postępowania i sposób jego zakończenia. W świetle obecnie obowiązujących przepisów prokurator przełożony jest uprawniony m.in. do wydawania poleceń co do treści czynności procesowej, a w przypadku stwierdzenia istotnego uchybienia w zakresie sprawności postępowania przygotowawczego albo oczywistej obrazy przepisów prawa przy prowadzeniu sprawy jest zobligowany do wytknięcia takiego uchybienia prokuratorowi podległemu. W świetle cytowanych przepisów uprawnienia te przysługują Dyrektorowi Głównej Komisji w stosunku do prokuratorów Głównej Komisji oraz naczelników i prokuratorów oddziałowych komisji, a także naczelnikom oddziałowych komisji w stosunku do prokuratorów danej oddziałowej komisji.

Zmianie uległ również tryb powoływania i odwoływania Dyrektora Głównej Komisji, będącego jednym z zastępców Prokuratora Generalnego. W poprzednim stanie prawnym Dyrektora Głównej Komisji powoływał i odwoływał Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Prokuratora Generalnego zgłoszony w porozumieniu z Prezesem Instytutu Pamięci Narodowej. Obecnie Dyrektor Głównej Komisji jest powoływany i odwoływany ze stanowiska na takich samych zasadach, jak pozostali zastępcy Prokuratora Generalnego – powołuje go Prezes Rady Ministrów na wniosek Prokuratora Generalnego, po uzyskaniu opinii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, odwołanie wymaga natomiast zgody Prezydenta RP. Prokurator Generalny jest zobowiązany do niezwłocz-

nego poinformowania Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej o powołaniu i odwołaniu Dyrektora Głównej Komisji.

Kolejną istotną zmianą bezpośrednio dotyczącą funkcjonowania Komisji Ścigania była wprowadzona ustawą z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej modyfikacja definicji zbrodni komunistycznej stanowiąca, że do tej kategorii należą czyny popełnione od 8 listopada 1917 do 31 lipca 1990 r. Zmiana ta rozszerzyła zakres właściwości rzeczowej Komisji Ścigania o czyny popełnione w okresie od 8 listopada 1917 do 16 września 1939 r., który to okres dotychczas nie był objęty działaniami komisji. W tym miejscu wskazać należy, że rozszerzenie jedynie zakresu czasowego znamion zbrodni komunistycznej stworzyło nowe poważne problemy interpretacyjne, gdyż zgodnie z ustawową definicją zbrodniami komunistycznymi są czyny stanowiące przestępstwa według polskiej ustawy karnej obowiązującej w czasie ich popełnienia. Od 8 listopada 1917 do 31 sierpnia 1932 r. brak jest takiej ustawy, gdyż pierwszą polską ustawą karną było rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 r. Kodeks karny, które weszło w życie 1 września 1932 r. Do tego czasu na obszarze Państwa Polskiego obowiązywały kodeksy karne państw zaborczych. Dodatkowo nowelizacja ta rozszerzyła zgodnie z brzmieniem art. 45b właściwość rzeczową Komisji Ścigania, przyznając prokuratorom Głównej Komisji i oddziałowych komisji uprawnienia do kierowania wniosków i występowania przed sądami w sprawach o uznanie za nieważne orzeczeń w trybie określonym w ustawie z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Znowelizowano również art. 45 ust. 3 określający cel śledztw prowadzonych przez prokuratorów Komisji Ścigania. Zmiana ta mająca umożliwić przyspieszenie ich zakończenia wyeliminowała obowiązek „wszechstronnego" wyjaśnienia okoliczności sprawy w zakresie niemającym bezpośredniego znaczenia dla odpowiedzialności karnej sprawców. Pozostawiono jednocześnie obowiązek ustalenia przez prokuratora wszystkich osób pokrzywdzonych, a konieczność dokonania ustaleń w tym właśnie zakresie wiąże się z największym nakładem pracy i skutkuje długotrwałością prowadzonych postępowań.

Uchylenie art. 49 ustawy, zgodnie z którym śledztwa prowadzone przez prokuratorów oddziałowych komisji nie wymagały przedłużenia na zasadach określonych w art. 310 § 2 kpk, nałożyło na prokuratorów Głównej Komisji i naczelników oddziałowych komisji nowe obowiązki w zakresie przedłużania okresu trwania śledztw. Obecnie postępowania przygotowawcze prowadzone w oddziałowych komisjach podlegają przedłużeniu na zasadach ogólnych, identycznie jak w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury. Po upływie trzymiesięcznego okresu śledztwa, wynikającego z art. 310 § 1 kpk, prokurator prowadzący postępowanie zobowiązany jest do przedstawienia naczelnikowi oddziałowej komisji wniosku o przedłużenie okresu postępowania, zawierającego omówienie przeprowadzonych dotychczas działań, czynności niezbędnych do wykonania oraz przyczyn, które spowodowały, że śledztwa nie zakończono w terminie. Naczelnik oddziałowej komisji ma z kolei obowiązek przeanalizowania wniosku i dokonania oceny jego zasadności na podstawie akt sprawy. Przedłużenie śledztwa na okres dłuższy niż rok należy do kompetencji Dyrektora Głównej Komisji i prokuratorów Głównej Komisji, na których ciążą tożsame obowiązki. Ujednolicenie zasad prowadzenia śledztw przez wszystkie jednostki organizacyjne prokuratury jednocześnie spowodowało uszczegółowienie nadzoru nad śledztwami prowadzonymi przez prokuratorów oddziałowych komisji, co z jednej strony zwiększyło obciążenie pracą prokuratorów Głównej Komisji i oddziałowych komisji, z drugiej jednak miało pozytywny wpływ na sprawność prowadzonych postępowań.

Do ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej wprowadzono również nieznane dotychczas unormowania w rozumieniu przepisów art. 53b – 53i, regulujące tryb postępowania w zakresie poszukiwania miejsc spoczynku osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od 8 listopada 1917 do 31 lipca 1990 r. W poprzednim stanie prawnym zadania te realizował Samodzielny Wydział Poszukiwań IPN we współpracy z Komisją Ścigania, na podstawie przepisów art. 15 a ustawy z 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U. z 2015 r., poz. 2126), ustawy o IPN i stosowne-

go zarządzenia Prezesa IPN. Obecnie obowiązujące przepisy w sposób bardziej precyzyjny regulują omawiane zagadnienia, w tym zasady udziału prokuratora w pracach poszukiwawczych, zobowiązują go również do oceny zawartości merytorycznej wniosków formułowanych przez Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN w przedmiocie dopuszczalności czynności ekshumacyjnych.

W pozostałym zakresie podstawy formalne funkcjonowania Komisji Ścigania nie uległy zmianie. Przypomnieć jedynie należy, że struktura Komisji Ścigania jest dwustopniowa i składa się z jednostki nadrzędnej, którą jest Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu z siedzibą w Warszawie oraz jedenastu Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Białymstoku, Gdańsku, Lublinie, Łodzi, Katowicach, Krakowie, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie i Wrocławiu. Obecnie w ramach sześciu oddziałowych komisji funkcjonuje siedem delegatur, których siedziby znajdują się w Bydgoszczy, Gorzowie Wielkopolskim, Kielcach, Koszalinie, Olsztynie, Opolu i Radomiu. Komisją Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu kieruje zastępca Prokuratora Generalnego Dyrektor Głównej Komisji. W 2016 r. nastąpiła zmiana na stanowisku Dyrektora Głównej Komisji i obecnie funkcję tę od 25 maja sprawuje prokurator Andrzej Pozorski.

Zadanie ścigania zbrodni nazistowskich, komunistycznych oraz innych przestępstw stanowiących zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne,w którego ramach w 2016 r. prokuratorzy Komisji Ścigania zakończyli 1198 śledztw, w tym: 687 dotyczących zbrodni komunistycznych (Zk), 465 dotyczących zbrodni nazistowskich (Zn), 10 śledztw dotyczących innych przestępstw stanowiących zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne oraz 36 śledztw o przestępstwa z art. 54 i art. 55 ustawy o IPN (Zi), stanowi główny, ale nie jedyny element funkcjonowania Komisji Ścigania.

Wciąż kontynuowane są działania w ramach zapoczątkowanej 7 marca 2012 r. akcji „Ostatni świadek". Celem akcji jest otrzymanie dodatkowych informacji, prócz tych uzyskiwanych z urzędu w toku prowadzonych przez prokuratorów IPN postępowań, od ofiar i świadków przestępstw systemu nazistowskiego i komunistycznego. Dane te pozwoliłyby na przeprowadzenie postępowań karnych w zgłoszonych sprawach, a nadto stanowiłyby cenny materiał źródłowy w badaniach prowadzonych przez historyków.

W 2016 r. uzyskane w ten sposób informacje doprowadziły do podjęcia czynności prokuratorskich w pięciu postępowaniach. W okresie niespełna czterech lat, tj. od marca 2012 do grudnia 2016 r. do oddziałowych komisji, w ramach akcji „Ostatni Świadek", zgłosiły się łącznie 172 osoby, które złożyły zawiadomienia o przestępstwach oraz zeznania w charakterze świadków. Przedmiotem zawiadomień nierzadko było kilka zdarzeń, które zdaniem zawiadamiających, stanowiły zbrodnie, opisane w art. 1 pkt 1 lit a ustawy z 18 grudnia 1998 r. o IPN.

Kolejnym istotnym elementem działalności Komisji Ścigania w 2016 r. była współpraca z Samodzielnym Wydziałem Poszukiwań kierowanym przez dr. hab. Krzysztofa Szwagrzyka, a następnie, po noweli z 29 kwietnia 2016 r., z utworzonym w ramach IPN-KŚZpNP Biurem Poszukiwań i Identyfikacji, których celem było prowadzenie prac poszukiwawczych i ekshumacyjnych szczątków ofiar zbrodni komunistycznych pochowanych w bezimiennych grobach. W ramach tych działań należy wskazać na czynności procesowe podejmowane przez prokuratorów w następstwie informacji przekazywanych przez Wydział Poszukiwań. Czynności te dotyczą weryfikowania otrzymanych informacji w zakresie zasadności prowadzenia nowych postępowań przygotowawczych, uzupełnienia materiału dowodowego w sprawach już prowadzonych oraz zarządzania i przeprowadzania na podstawie tych danych czynności ekshumacyjnych i poszukiwawczych w ramach prowadzonych postępowań karnych.

Prokuratorzy Komisji Ścigania kontynuują także przegląd spraw sądów okręgowych prowadzonych na podstawie ustawy z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu państwa polskiego (Dz.U. z 2014 r., poz. 1851, z późn.m.). Podejmowane przez prokuratorów komisji działania mają na celu dokonanie ustaleń w zakresie ujawnienia danych i informacji dających podstawę do wszczęcia śledztwa

z urzędu w sprawach zbrodni komunistycznych. W 2016 r. prokuratorzy oddziałowych komisji dokonali przeglądu 1851 takich postępowań sądowych.

Niezależnie od konieczności prowadzenia bieżących postępowań, na prokuratorach ciąży również obowiązek zakończenia 3467 śledztw w sprawach o zbrodnie nazistowskie, ujawnionych w procesie skontrum, pozostałych bez procesowego rozstrzygnięcia po byłej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Sprawy te są sukcesywnie badane i podejmowane celem ich zakończenia.

Prokuratorzy Głównej Komisji realizują poza sprawowanym nadzorem służbowym i instancyjnym oraz występowaniem w postępowaniach odwoławczych przed sądami II instancji wiele innych czynności administracyjno-organizacyjnych związanych z funkcjonowaniem Komisji Ścigania. Wskazać należy, że do ich zadań należą między innymi: organizacja oraz prowadzenie wizytacji i lustracji w oddziałowych komisjach, przeprowadzanie kontroli bieżących, przygotowywanie informacji dla organów centralnych, organizowanie szkoleń, rozpatrywanie skarg i wniosków, opiniowanie przekazywanych im projektów aktów prawnych, wykonywanie czynności w ramach obrotu prawnego z zagranicą, opracowywanie założeń budżetowych w ramach IPN, wniosków osobowych prokuratorów, kontakty ze środkami masowego przekazu w zakresie działalności komisji oraz współdziałanie z innymi pionami Instytutu w ramach działań wspólnych.

Wszystkie wskazane elementy pracy prokuratorów Komisji Ścigania służą nie tylko pociągnięciu sprawców do odpowiedzialności karnej, ale i ustaleniu wszystkich osób pokrzywdzonych. Obydwa te cele są równoważne, co wynika wprost z art. 45 ust. 1–4 ustawy o IPN. Obowiązek dokonania prawnokarnej oceny zbrodni należących do właściwości Komisji Ścigania ma swoje źródło nie tylko w ustawodawstwie wewnętrznym, lecz także w wiążących Rzeczpospolitą Polską konwencjach międzynarodowych, w tym w szczególności Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 9 grudnia 1948 r. (Dz.U. z 1952 r., nr 2, poz. 9, z późn. zm.) i Konwencji o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 26 listopada 1968 r. (Dz.U. z 1970 r., nr 26, poz. 208, z późn. zm.). Zobowiązania międzynarodowe Polski wymagają uwzględnienia także Rezolucji nr 1096 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie środków służących likwidacji spuścizny po totalitarnych systemach komunistycznych, przyjętej 27 czerwca 1996 r.

Realizacja tych zadań następuje nie tylko w wyniku skierowania aktu oskarżenia, ale również przez wydanie postanowienia o umorzeniu śledztwa z uwagi na śmierć sprawcy albo nawet z powodu niewykrycia sprawcy. W tym ostatnim przypadku uprawniony do tego organ Państwa Polskiego stwierdza, że czyny popełnione na szkodę pokrzywdzonych przez ówczesnych funkcjonariuszy państwowych stanowiły przestępstwo, będące niejednokrotnie zbrodnią przeciwko ludzkości lub zbrodnią wojenną. Tego rodzaju orzeczenie, jakkolwiek nie prowadzi do pociągnięcia do odpowiedzialności karnej sprawców zbrodni, czyni zadość wynikającemu z przepisów prawa krajowego i międzynarodowego obowiązkowi prawnokarnego rozliczenia zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy systemów totalitarnych. Jednocześnie, stosownie do preambuły ustawy o IPN, poszerza wiedzę o rozmiarach represji stosowanych przez funkcjonariuszy tych systemów i istotnie przyczynia się do zachowania pamięci o ich ofiarach.

9.1. Stan zatrudnienia prokuratorów w Komisji Ścigania

1 stycznia 2016 r. w pionie śledczym IPN pełniło służbę łącznie 81 prokuratorów, w tym 74 w oddziałowych komisjach i 7 w Głównej Komisji, łącznie z Dyrektorem Głównej Komisji. Faktycznie w tym dniu obowiązki wykonywało 78 prokuratorów – 72 pracowało w oddziałowych komisjach, a 6 w Głównej Komisji.

W okresie sprawozdawczym pięciu prokuratorów odeszło w stan spoczynku, jeden prokurator został przeniesiony na stanowisko prokuratora oddziałowego biura lustracyjnego, jeden prokurator powrócił w struktury prokuratury powszechnej. Do Oddziałowej Komisji w Szczecinie przyjęto jednego prokuratora.

31 grudnia 2016 r. w Komisji Ścigania pełniło służbę 76 prokuratorów (69 w oddziałowych komisjach i 7 w Głównej Komisji). Faktycznie natomiast obowiązki wykonywało wówczas 75 prokuratorów, w tym 68 w oddziałowych komisjach i 7 w Głównej Komisji. 31 grudnia 2016 r. jeden prokurator przebywał na długotrwałym zwolnieniu lekarskim.

Tabela 1. Stan zatrudnienia od 1 stycznia do 31 grudnia 2016 r.

Głowna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu i komisje oddziałowe	Zatrudnienie – stan na 1 I 2016 r.	Zatrudnienie – stan na 31 XII 2016 r.	Liczba prokuratorów faktycznie wykonujących obowiązki – stan na 31 XII 2016 r.
Białystok	8	8	8
Gdańsk	7	7	7
Katowice	6	5	5
Kraków	7	6	6
Lublin	9	9	9
Łódź	4	3	3
Poznań	5	5	5
Rzeszów	6	5	4
Szczecin	5	6	6
Warszawa	11	10	10
Wrocław	6	5	5
Główna Komisja	7	7	7
Razem	81	76	75

Średnie krajowe obciążenie na jednego prokuratora pionu śledczego w 2016 r. wynosiło 28,91 śledztw (w 2015 r. – 26,36), a średnia liczba zakończonych postępowań – 19,33 (w 2015 r. – 14,97). Dane te wskazują na wzrost efektywności wykonywanych czynności służbowych w 2016 r.

Tabela 2. Obciążenie prokuratorów i poziom efektywności ich pracy w poszczególnych oddziałowych komisjach w 2016 r.

Oddziałowa komisja	Liczba spraw prowadzonych w 2016 r.	Liczba spraw zakończonych w 2016 r.	Liczba prokuratorów faktycznie pracujących w komisji – stan na 31 XII 2016 r.	Średnie obciążenie sprawami prokuratora w 2016 r.	Średnie załatwienie spraw przez prokuratora w 2016 r.
Białystok	175	121	8	21,87	15,12
Gdańsk	179	123	7	25,57	17,57
Katowice	200	133	5	40	26,6
Kraków	186	115	6	31	19,16
Lublin	200	130	9	22,22	14,44
Łódź	96	61	3	32	20,33
Poznań	171	115	5	34,2	23
Rzeszów	181	131	4	45,25	32,75

Oddziałowa komisja	Liczba spraw prowadzonych w 2016 r.	Liczba spraw zakończonych w 2016 r.	Liczba prokuratorów faktycznie pracujących w komisji – stan na 31 XII 2016 r.	Średnie obciążenie sprawami prokuratora w 2016 r.	Średnie załatwienie spraw przez prokuratora w 2016 r.
Szczecin	125	70	6	20,83	11,66
Warszawa	129	78	10	12,9	7,8
Wrocław	161	121	5	32,2	24,2
Razem	1803	1198	68	28,912	19,33

9.2. Skontrum i śledztwa w sprawach zbrodni nazistowskich

W 2016 r. prokuratorzy Oddziałowych Komisji, zgodnie z wydanymi przez Dyrektora Głównej Komisji wytycznymi i zaleceniami, kontynuowali czynności związane z podejmowaniem i załatwianiem niezakończonych śledztw byłych Głównej i Okręgowych Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. W 2009 r. przeprowadzono w archiwum Instytutu Pamięci Narodowej prace skontrum, po których zakończeniu stwierdzono, że są w nim przechowywane akta 5131 śledztw Głównej i Okręgowych KBZpNP w sprawach zbrodni nazistowskich, które nie zostały zakończone decyzjami merytorycznymi. Akta części ze wskazanych 5131 śledztw zostały złożone do archiwum jako postępowania zawieszone. Drugą grupę spraw stanowiły akta śledztw pozostawionych w istocie bez biegu, przed złożeniem bowiem do archiwum zaprzestano wykonywania w nich jakichkolwiek czynności procesowych. Każde z tych śledztw wymagało zatem podjęcia, kontynuowania i wydania decyzji merytorycznej kończącej postępowanie, dlatego po zakończeniu prac skontrum przekazano oddziałowym komisjom, zgodnie z ich właściwością miejscową, akta główne wskazanych postępowań karnych.

Od stycznia do grudnia 2016 r. prokuratorzy oddziałowych komisji podjęli łącznie 158 zawieszonych śledztw byłych KBZpNP i 262 sprawy tej kategorii zakończyli.

Zauważyć należy, iż od 2010 r., gdy po zakończeniu prac skontrum przekazano oddziałowym komisjom wskazane wyżej akta śledztw, celem kontynuowania postępowań i ich merytorycznego zakończenia, do końca grudnia 2016 r., prokuratorzy oddziałowych komisji podjęli łącznie 1754 zawieszone śledztwa, z których zakończyli 1664. Na 1 stycznia 2017 r. pozostało zatem do podjęcia 3377 śledztw, a do zakończenia 3467 śledztw byłych Głównej i Okręgowych KBZpNP.

Przedstawiając powyższe dane, należy podnieść, że postępowania w tej kategorii spraw są pracochłonne, a co za tym idzie, także czasochłonne. W śledztwach tych często występuje znaczna, idąca czasami w tysiące osób, liczba pokrzywdzonych, a zakres tych postępowań obejmuje wiele zdarzeń, sięgających nierzadko dziesiątek czy setek. Mając na uwadze przedmiot i zakres tych śledztw, czasochłonne jest zarówno poszukiwanie świadków zdarzeń zaistniałych wszak przed kilkudziesięciu laty, jak też wykonywanie złożonych i obszernych kwerend archiwalnych. Niezależnie od tego, na czas trwania owych postępowań wpływ ma także długi okres oczekiwania na realizację przez prokuratury innych państw wniosków oddziałowych komisji o udzielenie pomocy prawnej. Jak wskazuje dotychczasowa praktyka, wnioski te są realizowane przez okres od kilku do nawet kilkunastu miesięcy. Kierowanie w tych sprawach wniosków o międzynarodową pomoc prawną jest natomiast konieczne, ponieważ dowody uzyskane tą drogą mają istotny walor. Czerpie się je z dokumentów pochodzących z zagranicznych archiwów państwowych, sądowych i wojskowych oraz danych odnoszących się do miejsca ewentualnego pobytu osób, co do których zachodzi podejrzenie, że mogłyby być sprawcami czynów będących przedmiotem postępowań, bądź akt zgonów tych osób.

Nie bez znaczenia dla sprawności i szybkości owych postępowań pozostaje również wysokość środków finansowych, które w ramach przyznanego oddziałowym komisjom budżetu można corocznie przeznaczyć na przeprowadzenie tłumaczeń na język polski dokumentów uzyskanych za

granicą, bez szkody dla przebiegu innych postępowań karnych prowadzonych w danej oddziałowej komisji. W aktach zawieszonych śledztw byłej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu ujawniane są bowiem liczne dokumenty sporządzone w językach obcych, które wbrew unormowaniu przyjętemu w art. 204 § 2 kpk. nie zostały przetłumaczone na język polski.

Podejmowanie i załatwianie spraw ujawnionych w trakcie prac skontrum, w odniesieniu do poszczególnych oddziałowych komisji, w 2016 r. przedstawiało się następująco:

Tabela 3. Sprawy poskontrowe podjęte i zakończone

Oddziałowa Komisja	Liczba spraw podjętych	Liczba spraw zakończonych decyzjami merytorycznymi
Białystok	20	27
Gdańsk	38	42
Katowice	15	25
Kraków	14	33
Lublin	7	25
Łódź	1	9
Poznań	28	39
Rzeszów	3	16
Szczecin	10	13
Warszawa	11	6
Wrocław	11	27
Razem	158	262

Jak wynika z przedstawionych danych liczbowych, prokuratorzy Komisji w 2016 r. zakończyli łącznie 262 postępowania poskontrowe, w tym 104 postępowania, które zostały podjęte do dalszego prowadzenia w latach wcześniejszych.

9.3. Działalność śledcza Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w liczbach

Prokuratorom oddziałowych komisji z poprzedniego okresu statystycznego pozostało w 2016 r. do załatwienia łącznie 820 spraw (501 – dotyczących zbrodni komunistycznych, 297– zbrodni nazistowskich, 17 – zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, w tym zbrodni ludobójstwa, a także 5 spraw dotyczących czynów określonych w art. 54 i art. 55 ustawy o IPN). Wskazane przepisy art. 54 i art. 55 penalizują zachowania skierowane przeciwko dokumentom, które powinny znaleźć się lub też znajdują się w zasobach archiwalnych IPN, oraz publiczne i, wbrew faktom, negowanie zbrodni wskazanych art. 1 pkt 1 ustawy o IPN.

W 2016 r. w oddziałowych komisjach zarejestrowano łącznie 983 nowe postępowania (w tym 596 spraw dotyczących zbrodni komunistycznych, 333 – zbrodni nazistowskich, 9 – zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, w tym zbrodni ludobójstwa, oraz 45 – czynów określonych w art. 54 i art. 55 ustawy o IPN). Należy zwrócić uwagę, że w okresie statystycznym, podobnie jak w 2015 r., odnotowano dużą liczbę nowych postępowań dotyczących zbrodni komunistycznych (596 spraw). W dalszym ciągu do oddziałowych komisji zgłaszają się bowiem pokrzywdzeni, starający się o wyjaśnienie okoliczności popełnionych zbrodni, a część postępowań wszczynana jest z urzędu przez prokuratorów komisji w wyniku ujawniania nowych przestępstw komunistycznych w toku prowadzonych przez nich czynności służbowych. Znacząco wzrosła także liczba spraw z kategorii „Zi 54-55”.

W okresie sprawozdawczym prokuratorzy pionu śledczego IPN zakończyli 1198 postępowań (687 z nich dotyczyło zbrodni komunistycznych, 465– zbrodni nazistowskich, 10 – zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, w tym zbrodni ludobójstwa oraz 36 – czynów opisanych w art. 54 i art. 55 ustawy o IPN) i przesłuchali w charakterze podejrzanych 9 osób. Wydaniem postanowienia o umorzeniu śledztwa zakończono 985 postępowań, w tym – 611 na podstawie art. 322 § 1 kpk, zaś kolejnych 374 – umorzeniem z innych powodów (art. 17 § 1 pkt 1 – 11 kpk, np. wobec śmierci podejrzanego, wobec braku ustawowych znamion czynu zabronionego). Po przeprowadzeniu postępowania sprawdzającego prokuratorzy oddziałowych komisji w 149 sprawach wydali postanowienia o odmowie wszczęcia śledztwa, a w 44 – inne decyzje kończące postępowanie (np. decyzję o połączeniu danego postępowania sprawdzającego z innymi prowadzonymi już postępowaniami lub decyzję o przekazaniu postępowania według właściwości).

W okresie statystycznym prokuratorzy skierowali do sądów 7 aktów oskarżenia, którymi objęto łącznie 8 oskarżonych.

W 2016 r. postanowienia prokuratorów o umorzeniu śledztwa oraz odmowie wszczęcia śledztwa były zaskarżane w przypadku 50 spraw. Żadne ze złożonych zażaleń nie zostało uwzględnione przez prokuratorów w trybie art. 463 § 1 kpk i art. 465 § 1 kpk. Spośród tych postępowań sądy w 2016 r., rozpoznały 45 zażaleń. W przypadku 39 postanowień decyzja prokuratora została utrzymana w mocy, a w 6 przypadkach zostały one uchylone w wyniku uwzględniania przez sąd złożonych zażaleń.

Tabela 4. Sprawy zakończone w 2016 r. z uwzględnieniem sposobu zakończenia

Oddziałowa komisja	Akty oskarżenia	Umorzone – art. 322 kpk, art 17 §1 pkt. 1–11 kpk	Odmowy wszczęcia	W inny sposób	Zawieszono	Razem
Białystok	0	102	13	5	1	121
Gdańsk	1	100	15	7	0	123
Katowice	0	117	6	5	5	133
Kraków	0	97	13	5	0	115
Lublin	1	111	15	2	1	130
Łódź	0	53	7	0	1	61
Poznań	0	88	21	6	0	115
Rzeszów	3	108	14	5	1	131
Szczecin	1	55	13	1	0	70
Warszawa	0	48	24	3	3	78
Wrocław	1	106	8	5	1	121
Razem	7	985	149	44	13	1198

1 stycznia 2016 r. we wszystkich oddziałowych komisjach zawieszonych było łącznie 36 śledztw. W okresie sprawozdawczym, z uwagi na długotrwałą przeszkodę uniemożliwiającą kontynuowanie postępowań, w 13 śledztwach wydano postanowienia o ich zawieszeniu, podjęto natomiast 8 wcześniej zawieszonych śledztw. 31 grudnia 2016 r. we wszystkich oddziałowych komisjach zawieszonych było łącznie 41 śledztw.

Tabela 5. Informacja o zawieszonych śledztwach w okresie od stycznia do grudnia 2016 r.

Oddziałowa Komisja Ścigania	Zawieszone postępowania – stan na 1 I 2016 r.	Liczba postanowień o zawieszeniu śledztwa wydanych w 2016 r.	Liczba postępowań podjętych w 2016 r.	Zawieszone postępowania – stan na 31 XII 2016 r.
Białystok	2	1	0	3
Gdańsk	1	0	0	1
Katowice	2	5	3	4
Kraków	10	0	3	7

Oddziałowa Komisja Ścigania	Zawieszone postępowania – stan na 1 I 2016 r.	Liczba postanowień o zawieszeniu śledztwa wydanych w 2016 r.	Liczba postępowań podjętych w 2016 r.	Zawieszone postępowania – stan na 31 XII 2016 r.
Lublin	3	1	0	4
Łódź	4	1	0	5
Poznań	0	0	0	0
Rzeszów	1	1	0	2
Szczecin	0	0	0	0
Warszawa	11	3	1	13
Wrocław	2	1	1	2
Razem	36	13	8	41

W 2016 r. prokuratorzy pionu śledczego IPN przesłuchali łącznie 3925 świadków, w tym 2981 w ramach własnych śledztw, prowadzonych w poszczególnych oddziałowych komisjach, a kolejnych 944 świadków w ramach pomocy prawnej na rzecz innych oddziałowych komisji.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż prokuratorzy pionu śledczego IPN osobiście wykonują większość czynności procesowych, w tym przesłuchują świadków w prowadzonych śledztwach, jedynie w nielicznych sprawach incydentalnie powierza się wykonywanie czynności innym organom, np. policji.

1 stycznia 2016 r. w oddziałowych komisjach pozostawały do załatwienia łącznie 182 śledztwa, których czas prowadzenia przekroczył 5 i 3 lata. 31 grudnia 2016 r. w oddziałowych komisjach pozostawało do załatwienia łącznie 209 śledztw, których czas prowadzenia przekroczył 5 i 3 lata. Wzrost liczby śledztw długoterminowych w odniesieniu do ubiegłego roku spowodowany jest podejmowaniem większej liczby spraw zawieszonych jeszcze przez byłe Okręgowe Komisje Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Sprawy te w chwili podjęcia i ich rejestracji niejednokrotnie liczą kilka lat, a tym samym powiększają statystyczną liczbę postępowań długotrwałych.

Tabela 6. Ogólna liczba spraw, w których okres prowadzenia śledztwa przekroczył 1 rok, 3 lata i 5 lat w poszczególnych oddziałowych komisjach – stan na 1 stycznia 2016 r.

Oddziałowa komisja	Liczba spraw, w których okres prowadzenia śledztwa przekroczył 1 rok – stan na 1 stycznia 2016 r.			Liczba spraw, w których okres prowadzenia śledztwa przekroczył 3 lata – stan na 1 stycznia 2016 r.			Liczba spraw, w których okres prowadzenia śledztwa przekroczył 5 lat – stan na 1 stycznia 2016 r.		
	Zn	Zk	Zi	Zn	Zk	Zi	Zn	Zk	Zi
Białystok	4	2	0	0	1	0	9	10	0
Gdańsk	6	5	0	1	2	0	2	4	0
Katowice	9	18	0	2	1	0	2	4	1
Kraków	3	15	0	4	4	0	2	3	0
Lublin	7	6	1	1	0	0	7	18	1
Łódź	1	7	0	2	0	0	3	6	0
Poznań	11	4	0	0	1	0	23	3	0
Rzeszów	2	3	0	3	1	0	0	13	3
Szczecin	9	8	0	4	1	0	5	4	0
Warszawa	1	13	0	0	9	0	3	7	0
Wrocław	2	11	0	0	1	0	0	2	9
Razem	55	92	1	17	21	0	56	74	14

Tabela 7. Ogólna liczba spraw w których okres prowadzenia śledztwa przekroczył 1 rok, 3 lata i 5 lat, w poszczególnych oddziałowych komisjach – stan na 31 grudnia 2016 r.

Oddziałowa Komisja	Liczba spraw, w których okres prowadzenia śledztwa przekroczył 1 rok – stan na 31 grudnia 2016 r.			Liczba spraw, w których okres prowadzenia śledztwa przekroczył 3 lata – stan na 31 grudnia 2016 r.			Liczba spraw, w których okres prowadzenia śledztwa przekroczył 5 lat – stan na 31 grudnia 2016 r.		
	Zn	Zk	Zi	Zn	Zk	Zi	Zn	Zk	Zi
Białystok	1	1	0	1	1	0	7	9	0
Gdańsk	4	2	0	4	0	0	10	5	0
Katowice	1	5	0	1	2	0	8	4	1
Kraków	1	3	0	3	0	0	4	6	0
Lublin	0	6	0	3	0	1	7	16	1
Łódź	0	2	0	1	0	0	4	4	0
Poznań	4	3	0	0	0	0	11	2	0
Rzeszów	0	4	0	1	1	0	2	15	4
Szczecin	2	4	0	2	0	0	14	4	0
Warszawa	14	9	1	2	2	0	22	15	0
Wrocław	0	3	0	0	1	0	0	2	6
Razem	27	42	1	18	7	1	89	82	12

Opisując działalność śledczą, należy wskazać na sygnalizowane już aspekty współpracy Komisji Ścigania z Biurem Poszukiwań i Identyfikacji, a we wcześniejszym okresie z Samodzielnym Wydziałem Poszukiwań. W ramach tych działań prokuratorzy przeprowadzają w śledztwach czynności procesowe podyktowane informacjami przekazanymi im przez Biuro Poszukiwań i Identyfikacji. Na przykład w Oddziałowej Komisji w Warszawie kontynuowano prace poszukiwawcze i ekshumacyjne w części kwatery „Ł" Cmentarza Wojskowego na warszawskich Powązkach, opracowywano dokumentację techniczną związaną z pracami poszukiwawczo-ekshumacyjnymi w kwaterze 45 N cmentarza Bródnowskiego w Warszawie. W związku z czynnościami podejmowanymi przez Biuro Poszukiwań i Identyfikacji nakierowanymi na poszukiwanie szczątków osób, które zostały pozbawione życia w 1945 r. w specjalnym obozie NKWD w Rembertowie, komisja udostępniła pracownikom biura wyselekcjonowane materiały śledztwa prowadzonego w tej sprawie.

Dane przekazane przez Biuro Poszukiwań i Identyfikacji dostarczyły podstaw do rozpoczęcia czynności procesowych oraz wszczęcia śledztw: Oddziałowej Komisji w Szczecinie w sprawie zabójstw żołnierzy Armii Krajowej, dokonanych po 1945 r., a następnie skrycie pochowanych w miejscowości Załom; Oddziałowej Komisji w Łodzi w sprawie zabójstw osób, których szczątki odnaleziono na dziedzińcu posesji w Płocku, gdzie w latach 1945–1956 miały swoje siedziby NKWD, a następnie PUBP; Oddziałowej Komisji w Rzeszowie w sprawie zabójstw bliżej nieustalonej liczby osób, dokonanych przez żołnierzy niemieckich w 1942 r. na terenie lotniska Luftwaffe w Jasionce.

Prokurator Oddziałowej Komisji w Lublinie, po uzyskaniu informacji z Biura Poszukiwań i Identyfikacji, podjął natomiast decyzję o przeprowadzeniu ekshumacji szczątków dwóch osób skazanych w 1951 r. na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Lublinie i skrycie pochowanych na terenie cmentarza przy ul. Unickiej w Lublinie.

Kolejnym przykładem jest śledztwo Oddziałowej Komisji w Krakowie prowadzone w sprawie bezprawnych wyroków, stanowiących tzw. zbrodnie sądowe, Wojskowego Sądu Rejonowego w Kielcach. W toku tegoż śledztwa na terenie cmentarza przy ul. Zagnańskiej w Kielcach prowadzono prace, które pozwoliły na odnalezienie szczątków dwóch osób skazanych na karę śmierci przez ten sąd.

W ramach śledztwa Oddziałowej Komisji w Katowicach w sprawie zabójstw żołnierzy NSZ z terenu Podbeskidzia kontynuowane są czynności, przy udziale Biura Poszukiwań i Identyfikacji, zmierzające do odnalezienia zbiorowego grobu członków oddziału dowodzonego przez Henryka Flamego ps. „Bartek".

W toku śledztwa prowadzonego przez Oddziałową Komisję w Gdańsku w sprawie zabójstwa Feliksa Selmanowicza – żołnierza 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej, uzyskano opinię biegłych z zakresu badań genetycznych, identyfikującą szczątki ujawnione w trakcie prac poszukiwawczych, a następnie ekshumacji, przeprowadzonych przez prokuratora z udziałem Biura Poszukiwań i Identyfikacji na Cmentarzu Garnizonowym w Gdańsku.

Sygnalizowane czynności procesowe w postaci organizacji i prowadzenia prac ekshumacyjnych i poszukiwawczych, powoływania biegłych z zakresu medycyny, genetyki, archeologii i innych, przez prokuratorów referentów postępowań są czynnościami czasochłonnymi, o dużym stopniu skomplikowania i wymagającymi zapewnienia dużych środków finansowych w budżecie IPN.

9.4. Realizacja obowiązków pionu śledczego IPN, innych niż wynikające z ustawy o IPN

Prokuratorzy Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w 2016 r. kontynuowali przegląd spraw sądów okręgowych prowadzonych na podstawie ustawy z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu państwa polskiego (Dz.U. z 2014 r., poz. 1851, z późn. zm.). Podejmowane przez prokuratorów działania mają na celu dokonanie ustaleń w zakresie ujawnienia danych i informacji dających podstawę do wszczęcia śledztwa z urzędu w sprawach zbrodni komunistycznych. W okresie sprawozdawczym prokuratorzy dokonali przeglądu 1851 postępowań sądowych, a w wyniku tych działań wyselekcjonowano materiał uzasadniający podjęcie czynności procesowych w 205 sprawach. W całym okresie prowadzonego procesu, tj. od roku 2007, przeanalizowano akta prawie 24 tysięcy postępowań w tzw. sprawach unieważnieniowych i odszkodowawczych, odzwierciedlających skalę bezprawia funkcjonariuszy państwa komunistycznego wobec osób pokrzywdzonych.

Wskazać należy, że w roku 2016 nastąpiła istotna zmiana przepisów prawa w tym obszarze albowiem znowelizowana ustawa o IPN przekazała uprawnienia prokuratorom Komisji Ścigania do kierowania i występowania przed sądami w sprawach o uznanie za nieważne orzeczeń w trybie ustawy z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. W związku z tym na podstawie nowo wprowadzonego art. 45b ustawy o IPN oraz odpowiednich przepisów ustawy z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz.U. z 2015 r., poz. 1583 t.j.), prokuratorzy pionu śledczego zarejestrowali 388 spraw do rejestru „Ns" celem podjęcia stosownych działań wynikających z przywoływanych powyżej przepisów. Do końca 2016 r. skierowano do poszczególnych sądów łącznie 132 wnioski o unieważnienie wyroków, z czego sądy zakończyły 59 spraw.

Należy zaznaczyć, że prokuratorzy IPN przejęli do dalszego prowadzenia z poszczególnych jednostek prokuratury powszechnej łącznie 63 sprawy. W przypadku postępowań zakończonych przez sądy w 5 przypadkach prokuratorzy pionu śledczego, nie zgadzając się z podjętą decyzją, wnieśli środki odwoławcze.

Przywoływane powyżej zmiany ustawowe pozwoliły na ostateczne rozstrzygnięcie spornej do tej pory kwestii, czy prokuratorzy pionu śledczego IPN byli uprawnieni do występowania z wnioskami o unieważnienie wyroków w trybie wskazanej ustawy. Z powodu nieprecyzyjnych przepisów w poprzednich latach inicjatywa prokuratorów IPN w zakresie podejmowania działalności w tym zakresie była skutecznie blokowana. Nowelizacja ta stanowi także pozytywną odpowiedź na postulaty środowisk osób represjonowanych w okresie komunizmu, które w czasie spotkań z prokuratorami

domagały się rozszerzenia ich kompetencji w tym zakresie. Jest to o tyle istotne, że prokuratorzy pionu śledczego, będąc jednocześnie pracownikami IPN, mają bezpośredni dostęp do materiałów archiwalnych potrzebnych w załatwianiu tego typu spraw. Ponadto mają odpowiednie doświadczenie z zakresu postępowania z archiwaliami oraz historii okresu PRL. Znają zatem doskonale realia związane ze stosowaniem przez ówczesne władze represji wobec osób z opozycji demokratycznej. Nie bez znaczenia są też bezpośrednie kontakty z poszczególnymi pokrzywdzonymi, nawiązywane przy okazji prowadzenia śledztw czy też w czasie spotkań w ramach akcji pomocy osobom represjonowanym o nazwie „Masz prawo". Wszystkie te okoliczności pozwalają na sprawniejsze kierowanie kolejnych wniosków o unieważnienie wyroków. Należy także zaznaczyć, iż zaistniałe zmiany ustawowe powinny skutkować wzrostem liczby tychże wniosków, gdyż prokuratorzy IPN prowadząc śledztwa o zbrodnie komunistyczne, częstokroć natrafiając w nich na oczywiście bezprawne wyroki z czasów rządów komunistów w Polsce, będą mogli teraz reagować na ten fakt, wdrażając w ramach oddzielnego postępowania procedurę związaną z unieważnieniem danego wyroku.

Prokuratorzy uczestniczą ponadto w spotkaniach ze stowarzyszeniami osób pokrzywdzonych, prowadzą wykłady dla młodzieży szkolnej i studentów oraz biorą udział w sympozjach naukowych.

W 2016 r. prokuratorzy pionu śledczego IPN kontynuowali akcję o nazwie „Masz prawo". Przypomnieć należy, że akcja ta jest prowadzona od 2014 r. i została zapoczątkowana na skutek własnej inicjatywy prokuratorów IPN. Polega ona na niesieniu konkretnej pomocy prawnej osobom represjonowanym przez władze komunistyczne w okresie PRL. Prokuratorzy udzielają konsultacji prawnych, przygotowują wzory pism procesowych i wyczerpująco informują o uprawnieniach przysługujących tym osobom. Prokuratorzy wszystkich oddziałowych komisji na terenie kraju, podobnie jak to miało miejsce w latach poprzednich, pełnili cotygodniowe stałe dyżury, podczas których przyjmowali zainteresowanych. Ponadto we wszystkich oddziałowych komisjach oraz w Głównej Komisji wśród osób zainteresowanych bezpłatnie rozprowadzano broszurę wydaną przez IPN, przy udziale pionu śledczego, zawierającą zbiór praw osób represjonowanych, w której możliwie jasnym i zwięzłym językiem opracowano informacje na temat przysługujących im uprawnień z zakresu prawa karnego, cywilnego i szeroko rozumianej pomocy społeczno-socjalnej oraz emerytalnej. Publikacja ta była także dostępna w formie elektronicznej na stronie internetowej IPN. W 2016 r. prokuratorzy pionu śledczego IPN przyjęli osobiście i udzielili informacji pisemnych, telefonicznych lub za pośrednictwem poczty elektronicznej łącznie 84 osobom. Dodatkowo wykorzystano materiały lub wiadomości uzyskane od osób, które zgłosiły się w ramach przedmiotowej akcji, do 7 śledztw już prowadzonych. Natomiast w 3 sprawach otrzymane dane pozwoliły na zainicjowanie postępowania karnego, a w 2 przypadkach prokurator wdrożył czynności związane z wystąpieniem do sądu z wnioskiem o unieważnienie wyroku na podstawie ustawy z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz.U. z 2015 r., poz. 1583 tj.).

Prokurator Głównej Komisji regularnie uczestniczył w posiedzeniach zespołu zajmującego się analizą oraz oceną wniosków o nadanie odznaczenia Krzyż Wolności i Solidarności. W związku z tym zapoznawał się z aktami spraw dotyczących poszczególnych osób, uzyskiwał konieczne informacje z poszczególnych oddziałowych komisji, które odnosiły się do rozpoznawanych kandydatur.

Prokuratorzy Głównej Komisji w 2016 r. opiniowali także 23 projekty wewnętrznych uregulowań prawnych Instytutu Pamięci Narodowej, tj. projektów zarządzeń Prezesa IPN oraz Dyrektora Generalnego. W przypadku 9 projektów złożono uwagi odnoszące się do przyjętych w nich unormowań. W następstwie wystąpienia Ministra Sprawiedliwości skierowanego do Prezesa IPN opiniowali także projekty 12 rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości oraz cztery projekty o zmianie ustaw.

9.5. Nadzór służbowy nad działalnością pionu śledczego IPN

Regulacje nowej ustawy Prawo o prokuraturze powodują zwiększenie zakresu odpowiedzialności prokuratora oddziałowej komisji za sposób prowadzenia postępowania, w tym terminowość i celowość realizowanych czynności procesowych oraz merytoryczną poprawność decyzji kończącej postępowanie. Przyznanie szerszych uprawnień w zakresie nadzoru wiąże się jednak również ze zwiększeniem zakresu obowiązków i odpowiedzialności Dyrektora Głównej Komisji, prokuratorów Głównej Komisji i naczelników oddziałowych komisji za sposób jego sprawowania. Prokurator przełożony jest bowiem uprawniony do zwrócenia kierownikowi podległej jednostki uwagi na istotne uchybienia w zakresie kierowania prokuraturą albo sprawowania nadzoru. Uwagę taką Dyrektorowi Głównej Komisji może zwrócić Prokurator Generalny, a naczelnikowi oddziałowej komisji Dyrektor Głównej Komisji. Skuteczne, dwukrotne wytknięcie istotnego uchybienia w zakresie sprawności postępowania przygotowawczego, oczywistej obrazy przepisów prawa przy prowadzeniu sprawy, a także istotnego uchybienia w zakresie kierowania prokuraturą albo sprawowania nadzoru pociąga za sobą wydłużenie o 3 lata okresu uprawniającego prokuratora do nabycia wyższej stawki awansowej. Omówione wyżej przepisy służyć mają przede wszystkim poprawie sprawności i efektywności prowadzonych przez prokuratorów postępowań karnych.

Jedną z form oceny pracy oddziałowych komisji oraz obowiązkiem wynikającym z ustawy Prawo o prokuraturze jest prowadzenie wizytacji przez prokuratorów Wydziału Nadzoru nad Śledztwami Głównej Komisji w poszczególnych oddziałowych komisjach.

W 2016 r. Dyrektor Głównej Komisji zarządził wizytację Oddziałowej Komisji w Warszawie. Zakres wizytacji został określony zgodnie z przepisem § 77.3 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 7 kwietnia 2016 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury. Wizytacja Oddziałowej Komisji w Warszawie odbyła się w listopadzie 2016 r. Przebieg wizytacji, ocenę pracy komisji oraz zalecenia opracowane na podstawie analizy skontrolowanych spraw zespół wizytacyjny przedłożył Dyrektorowi Głównej Komisji.

Prokuratorzy Wydziału Nadzoru nad Śledztwami Głównej Komisji przeprowadzili również 11 bieżących kontroli w oddziałowych komisjach, zapoznając się z wybranymi postępowaniami. W ramach ustawowych obowiązków wydali również 537 postanowień o przedłużeniu okresu trwania śledztw na czas powyżej jednego roku zgodnie z dyspozycją art. 310 §2 kpk. Wydanie tych postanowień było poprzedzone analizą akt spraw, w których skierowano wnioski o przedłużenie śledztw. Ustalenia czynione w toku kontroli w komisjach oraz oceny zasadności wniosków o przedłużenie okresu trwania postępowania stanowiły podstawę do opracowywania zaleceń mających na celu usunięcie dostrzeżonych braków w bieżącej pracy poszczególnych oddziałowych komisji. W zakresie sprawowania wewnętrznego nadzoru służbowego i zgodnie z dyspozycją art. 310 §2 kpk naczelnicy oddziałowych komisji dokonywali kontroli postępowań prowadzonych przez podległych im prokuratorów, w których okres śledztwa przekroczył 3 miesiące, oceniając sprawność trwania prowadzonych postępowań i podstawy do ich przedłużenia na okres nieprzekraczający rok ich prowadzenia.

Na podstawie §71 Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury prokuratorzy Głównej Komisji sprawowali również zwierzchni nadzór służbowy nad 18 śledztwami, prowadzonymi przez prokuratorów w oddziałowych komisjach.

Dyrektor Głównej Komisji wydał w 2016 r. 31 zarządzeń, w tym: 12 zarządzeń dotyczących objęcia zwierzchnim nadzorem prowadzonych śledztw, 7 zarządzeń o przekazaniu śledztw oddziałowej komisji z pominięciem właściwości miejscowej oraz 12 zarządzeń dotyczących innych spraw (np. podziału czynności prokuratorów, pracowników Głównej Komisji, przeprowadzenia wizytacji w Oddziałowej Komisji w Warszawie itd.).

Prokuratorzy Głównej Komisji rozstrzygnęli w 2016 r. siedem wniosków dotyczących sporów o właściwość miejscową pomiędzy oddziałowymi komisjami.

W okresie sprawozdawczym naczelnicy oddziałowych komisji otrzymali 37 wniosków o udostępnienie informacji publicznej, które przekazali właściwemu dyrektorowi oddziału, informując go o swoim stanowisku. Dyrektor Głównej Komisji otrzymał 10 podobnych wniosków, które przekazał ze stosownym stanowiskiem dyrektorowi generalnemu IPN.

Tabela 8. Liczba wniosków dotyczących udzielenia informacji publicznej otrzymanych w 2016 r.

Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu i komisje oddziałowe	Wnioski o udzielenie informacji publicznej
Białystok	3
Gdańsk	0
Katowice	5
Kraków	6
Lublin	2
Łódź	6
Poznań	0
Rzeszów	2
Szczecin	0
Warszawa	12
Wrocław	1
GKŚZpNP	10
Razem	47

Tryb załatwiania w IPN wniosków o udostępnienie informacji publicznej został ustalony na podstawie stanowiska prawnego, wyrażonego w wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 14 września 2011 r., sygn. akt I OSK 1086/11 (LEX nr 1149109). W orzeczeniu tym NSA wyraził pogląd, że zgodnie z art. 4 ustawy z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej do załatwienia wniosku zobowiązane są wskazane w tym przepisie podmioty, co oznacza, że dotyczy to osób bądź organów upoważnionych do reprezentowania ich na zewnątrz. W IPN organem takim jest Prezes, który może upoważnić pracowników kierowanej przez siebie jednostki do załatwiania spraw w jego imieniu, ale upoważnienie to musi spełniać warunki określone w art. 268a kpa, czyli musi być udzielone w formie pisemnej i wskazywać zakres udzielonego upoważnienia. Początkowo stosownych upoważnień Prezes IPN udzielił Dyrektorowi Generalnemu IPN oraz dyrektorom oddziałów IPN, w związku z czym wnioski o udzielenie informacji publicznej, w sprawach należących do właściwości Komisji Ścigania, były przekazywane dyrektorowi Głównej Komisji albo właściwemu naczelnikowi oddziałowej komisji, który przedstawiał stanowisko właściwemu dyrektorowi. Decyzję w przedmiocie udostępnienia informacji publicznej podejmował dyrektor generalny IPN albo właściwy dyrektor oddziału IPN, sprawy te nie były zatem rozstrzygane przez kierowników jednostek organizacyjnych Komisji Ścigania. Obecnie na mocy zarządzenia nr 47/16 Prezesa IPN z 5 października 2016 r., w sprawie zmiany Regulaminu organizacyjnego IPN, upoważnienie to rozszerzono na dyrektora Głównej Komisji – w zakresie spraw prowadzonych przez prokuratorów Głównej Komisji i oddziałowych komisji oraz naczelników oddziałowych komisji – w zakresie spraw prowadzonych przez prokuratorów podległej im oddziałowej komisji. Zarządzenie to weszło w życie 1 listopada 2016 r., od tego dnia zatem odpowiedzi na wnioski o udzielenie informacji publicznej, w sprawach należących do właściwości Komisji Ścigania, udzielają kierownicy właściwych jednostek organizacyjnych.

W 2016 r. do naczelników oddziałowych komisji wpłynęło 12 skarg na czynności podległych im prokuratorów, które zostały uznane za niezasadne.

Do dyrektora Głównej Komisji wpłynęły 4 skargi na naczelników oddziałowych komisji oraz jedna skarga na prokuratora Głównej Komisji, z których wszystkie rozpoznano, uznając 4 z nich za bezzasadne. W jednym przypadku do naczelnika Oddziałowej Komisji zwrócono się z pismem zawierającym uwagi co do sposobu załatwienia sprawy, której dotyczyła skarga, oraz poleceniem zmiany postępowania w tej sprawie.

Poniższa tabela zawiera informacje szczegółowe na temat liczby skarg skierowanych łącznie na czynności prokuratorów oddziałowych komisji, podlegających rozpoznaniu przez naczelników jednostki i skarg na czynności naczelników oddziałowych komisji, podlegających rozpoznaniu przez dyrektora GK.

Tabela 9. Liczba skarg otrzymanych przez pion śledczy IPN w 2016 r.

Oddziałowa komisja	Skierowane skargi	Rozpoznane skargi	Uwzględnione skargi	Nieuwzględnione skargi
Białystok	1	1	0	1
Gdańsk	0	0	0	0
Katowice	3	3	1	2
Kraków	1	1	0	1
Lublin	3	3	0	3
Łódź	1	0	0	0
Poznań	1	1	0	1
Rzeszów	0	0	0	0
Szczecin	0	0	0	0
Warszawa	4	4	0	4
Wrocław	2	2	0	2
Razem	16	15	1	14

9.6. Śledztwa umorzone na podstawie art. 17 §1 pkt 6 kpk i art. 17 §1 pkt 5 kpk w 2016 r.

Uchwała Sądu Najwyższego z 25 maja 2010 r., określająca terminy przedawnienia karalności zbrodni komunistycznych zagrożonych karą poniżej pięciu lat pozbawienia wolności, w dalszym ciągu wpływa na decyzje merytoryczne podejmowane przez prokuratorów pionu śledczego, jednakże z każdym kolejnym rokiem wpływ ten jest coraz mniejszy. Od 1 stycznia do 31 grudnia 2016 r. w oddziałowych komisjach, z uwagi na upływ okresu przedawnienia, zakończono łącznie 27 postępowań (w tym w 14 sprawach przedawnienie stanowiło jedną z podstaw umorzenia w sprawach wieloczynowych). Tendencja spadkowa wynika z tego, że w latach 2010–2011 zakończono postępowania, które w dniu podjęcia uchwały przez Sąd Najwyższy pozostawały w biegu. W 2012 r. zakończono sprawy wpływające na bieżąco do oddziałowych komisji oraz pojedyncze postępowania wszczęte w latach wcześniejszych, w których konieczne było rozstrzygnięcie, czy czyny będące przedmiotem postępowania stanowią zbrodnie przeciwko ludzkości, w kolejnych latach zaś – jedynie sprawy wpływające na bieżąco do oddziałowych komisji.

Tabela 10. Postępowania zakończone na podstawie art. 17 §1 pkt 6 kpk i art. 17 §1 pkt 5 kpk w 2016 r.

Oddziałowa komisja	Liczba spraw zakończonych na zasadzie art. 17 §1 pkt 6 kpk	Sprawy częściowo umorzone z art. 17 §1 pkt 6 kpk	Liczba spraw zakończonych na zasadzie art. 17 §1 pkt 5 kpk	Spraw częściowo zakończone na zasadzie art. 17 §1 pkt 5 kpk
Białystok	1	5	2	4
Gdańsk	0	0	1	13
Katowice	0	0	4	48
Kraków	1	0	15	11
Lublin	5	3	1	18
Łódź	0	1	0	9
Poznań	1	1	4	22
Rzeszów	4	3	3	16
Szczecin	0	0	4	15
Warszawa	1	1	3	17
Wrocław	0	0	2	6
Razem	13	14	39	179

Zauważalna duża liczba postępowań zakończonych z uwagi na śmierć sprawców czynów to jest na zasadzie art. 17 §1 pkt 5 kpk związana jest zakresem czasowym spraw pozostających we właściwości Komisji Ścigania. Sprawcy tych przestępstw są ludźmi w podeszłym wieku, a wielu z nich już zmarło. Zgodnie z dyspozycją art. 45 ust. 4 ustawy o IPN śmierć sprawcy nie uniemożliwia wszczęcia oraz prowadzenia postępowania karnego. Śledztwa w sprawach określonych w art. 1 pkt 1 lit. a ustawy o IPN są wszczynane i prowadzone przez prokuratorów pionu śledczego IPN do chwili wyjaśnienia okoliczności sprawy i dopiero o osiągnieciu tego celu postępowania kończone decyzją o umorzeniu postepowania na zasadzie art. 17 §1 pkt 5 kpk.

9.7. Udział prokuratorów pionu śledczego IPN w postępowaniach sądowych

W 2016 r. prokuratorzy Komisji Ścigania skierowali do sądów 7 aktów oskarżenia przeciwko 8 oskarżonym, z czego 3 akty oskarżenia przygotowali prokuratorzy Oddziałowej Komisji w Rzeszowie, a 4 akty oskarżenia – prokuratorzy Oddziałowej Komisji w Gdańsku, Lublinie, Szczecinie oraz we Wrocławiu.

Spośród skierowanych aktów oskarżenia trzy sprawy dotyczyły przekroczenia uprawnień przysługujących trzem komendantom wojewódzkim Milicji Obywatelskiej i jednemu zastępcy komendanta wojewódzkiego MO w ten sposób, że powołując się na nieistniejący dekret z 12 grudnia 1981 r. o ochronie bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w czasie obowiązywania stanu wojennego, wydali decyzje o internowaniu łącznie 211 osób. W konsekwencji bezprawnie pozbawili wolności pokrzywdzonych na okres trwający od kilku dni do kilkunastu miesięcy.

Trzy akty oskarżenia dotyczyły fizycznego i psychicznego znęcania się nad pozbawionymi wolności członkami organizacji niepodległościowych lub osobami podejrzanymi o pomaganie członkom takich organizacji przez byłych funkcjonariuszy powiatowych (1 akt oskarżenia) i wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego (2 akty oskarżenia).

Jeden akt oskarżenia został skierowany przeciwko Zbigniewowi P. w związku z tym, iż od 19 stycznia 1999 do 9 września 2006 r. w Toruniu, będąc w posiadaniu „zdjęć operacyjnych" wytworzonych w maju 1982 r. przez wojewódzkie i miejskie służby bezpieczeństwa w Toruniu, przedstawiających grupę osób protestujących w otoczeniu funkcjonariuszy oraz grupę osób zatrzymanych i samochody ZOMO, uchylał się od przekazania tych dokumentów archiwalnych Instytutowi Pamięci Narodowej.

W dwóch sprawach, w których w 2016 r. skierowano akty oskarżenia, sądy wydały postanowienia: jedno o zawieszeniu postępowania, drugie o przekazaniu sprawy prokuratorowi celem uzupełnienia braków śledztwa.

Postanowienie o zawieszeniu postępowania wydał Sąd Rejonowy w Strzyżowie w stosunku do byłego funkcjonariusza PUBP, który 18 marca 1953 r. w Strzyżowie (woj. podkarpackie) ze względu na przynależność do AK Stanisława W. groził mu pozbawieniem wolności oraz śmiercią syna, jeśli nie sporządzi wykazu wszystkich sobie znanych działaczy AK. Sąd zawiesił postępowanie karne, uznając, że stan zdrowia oskarżonego stanowi długotrwałą przeszkodę uniemożliwiającą prowadzenie postępowania.

W sprawie przeciwko Stefanowi R., byłemu funkcjonariuszowi WUBP we Wrocławiu, któremu prokurator zarzucił, że od 21 do 24 maja 1952 r. prześladował Józefa P. z powodu podejrzenia przynależności do organizacji niepodległościowej o nazwie „Orlęta", Sąd Rejonowy wydał postanowienie o przekazaniu sprawy prokuratorowi IPN, celem uzupełnienia braków prowadzonego śledztwa. Zażalenie na powyższe postanowienie zostało skierowane do Sądu Okręgowego we Wrocławiu 25 lipca 2016 r.

W okresie sprawozdawczym sądy wydały siedem wyroków skazujących oraz umorzyły postępowania karne w czterech przypadkach ze względu na śmierć oskarżonego, a w dwóch przypadkach ze względu na przedawnienie karalności czynu zabronionego.

Wyroki skazujące zapadły w stosunku do 7 osób. Skazano trzech komendantów wojewódzkich MO, którzy przekroczyli przysługujące im uprawnienia w ten sposób, że powołując się na nieistniejący dekret z 12 grudnia 1981 r. o ochronie bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w czasie obowiązywania stanu wojennego, wydali decyzję o internowaniu 173 osób, czym doprowadzili do ich bezprawnego, długotrwałego pozbawienia wolności przez okres dłuższy niż 7 dni.

Sąd Okręgowy 18 października 2016 r. utrzymał w mocy wyrok Sądu Rejonowego w Białymstoku z 22 grudnia 2015 r. i skazał Sylwestra R., byłego komendanta wojewódzkiego MO w Białymstoku, na karę 1 roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności.

7 kwietnia 2016 r. Sąd Rejonowy w Piotrkowie Trybunalskim uznał Zdzisława W., byłego komendanta wojewódzkiego MO w Piotrkowie Trybunalskim, za winnego popełnienia zarzucanych mu czynów i skazał go na karę 1 roku i 8 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres 3 lat, wymierzył oskarżonemu karę grzywny w wysokości 7000 zł i orzekł obowiązek przeproszenia przez oskarżonego wszystkich pokrzywdzonych na łamach „Dziennika Łódzkiego". Wyrok zapadł w wyniku dobrowolnego poddania się karze i został zaakceptowany przez wszystkie osoby pokrzywdzone.

Sąd Rejonowy w Cieszynie wyrokiem z 20 października 2016 r. uznał Józefa K., byłego komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie, za winnego popełnienia 63 czynów spośród zarzucanych mu aktem oskarżenia 82 czynów. W stosunku do części czynów objętych aktem oskarżenia sąd orzekł, iż karalność ich uległa przedawnieniu. Sąd przyjął za możliwe pociągnięcie do odpowiedzialności karnej Józefa K. za czyny popełnione od 12 do 16 grudnia 1981 r. i uznając, iż przypisane czyny zostały popełnione w tzw. ciągu przestępstw, sąd wymierzył oskarżonemu karę 3 lat pozbawienia wolności. Orzekł także podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Pozostałe wyroki sądów zapadły w stosunku do Józefa O., byłego funkcjonariusza Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa w Kolbuszowej, Ryszarda S., byłego funkcjonariusza KW MO, oraz dwóch funkcjonariuszy służby więziennej – Konrada K. i Tadeusza M.

Wyrokiem z 14 kwietnia 2016 r. Sąd Rejonowy w Legionowie uznał Józefa O. za winnego znęcania się nad zatrzymanymi więźniami i skazał go na karę łączną 2 lat pozbawienia wolności, warunkowo zawieszając jej wykonanie na okres próby trwający 4 lata.

Ryszardowi S. zarzucono, że 13 marca 1989 r. w Poznaniu, jako funkcjonariusz Wydziału IV KW MO, poświadczył nieprawdę w wytworzonym przez siebie dokumencie – raporcie dotyczącym rzekomego wręczenia Bernardowi R. nagrody rzeczowej w postaci opłaty paszportowej – co do okoliczności mającej znaczenie prawne i w celu osiągnięcia korzyści majątkowej w wysokości 10 000 zł. Podobnie poświadczył on nieprawdę w raporcie dotyczącym rzekomego spotkania z tajnym współpracownikiem o ps. „Emil" – co do okoliczności mającej znaczenie prawne, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej w wysokości 1000 zł. Ze względu na nietypowy charakter sprawy wyjaśnić należy, że Ryszard S. zajmował się operacyjnym rozpracowywaniem duchowieństwa katolickiego, zakonnego, działaczy świeckich i duchownych oraz aktywistów świeckich innych wyznań – w tym ewangelików. Bernard R. z kolei aktywnie wspierał NSZZ „Solidarność", w związku z czym został objęty obserwacją służb w latach osiemdziesiątych, którą zaprzestaną w 1987 r. z powodu „zaniechania wrogiej działalności". W 1988 r. Bernard R., który nigdy nie był współpracownikiem tajnych służb, został zarejestrowany przez Ryszarda S., jako kontakt operacyjny, a następnie, jako TW „Emil". Ryszard S. miał spotykać się z Bernardem R. i otrzymywać od niego informacje. W związku z tym dwukrotnie pobrał określone kwoty pieniędzy 10 000 zł oraz 1000 zł, które następnie zatrzymał dla siebie.

3 czerwca 2016 r. Sąd Rejonowy Poznań – Grunwald i Poznań – Jeżyce uznał oskarżonego Ryszarda S. za winnego popełnienia zarzucanych mu czynów i skazał go na karę łączną 10 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na 2 lata, grzywnę w wysokości 400 zł oraz zobowiązał go do przeproszenia pokrzywdzonego. 18 maja 2016 r. apelację od powyższego wyroku wniósł do Sądu Okręgowego w Warszawie prokurator, wnioskując o podwyższenie wymiaru kary do 3 lat pozbawienia wolności. Wyrokiem z 18 października 2016 r. Sąd Okręgowy w Warszawie zmienił wyrok Sądu Rejonowego z 14 kwietnia 2016 r. i wymierzył oskarżonemu karę 3 lat pozbawienia wolności.

Konradowi K., byłemu strażnikowi więziennemu Centralnego Więzienia we Wronkach, prokurator zarzucił, że znęcał się fizycznie nad Tadeuszem C., Lesławem P., Józefem J. oraz Konradem G., odbywającymi karę więzienia za działalność niepodległościową w organizacjach „Wolność i Niezawisłość", „Orlęta", „Konspiracyjne Wojsko Polskie" i „Narodowe Siły Zbrojne". 12 lipca 2016 r. Sąd Rejonowy w Opolu uznał Konrada K. za winnego popełnienia zarzucanych mu aktem oskarżenia czynów i wymierzył mu karę pozbawienia wolności w wymiarze 1 roku i 6 miesięcy, zawieszając jej wykonanie na 3 lata.

Tadeuszowi M. prokurator zarzucił, że 13 lutego 1982 r., będąc funkcjonariuszem Służby Więziennej w Wierzchowie, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi funkcjonariuszami, znęcał się psychicznie i fizycznie nad zatrzymanymi więźniami. Sąd Rejonowy w Strzelcach Opolskich 27 stycznia 2016 r. uznał Tadeusza M. za winnego zarzucanych mu aktem oskarżenia czynów i skazał go na karę 1 roku i 3 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na ok. 3 lata próby oraz wymierzył karę grzywny w wysokości 2400 zł.

Prokuratorzy Komisji Ścigania uczestniczą w postępowaniach sądowych w różnych instancjach, zarówno przed sądami karnymi powszechnymi, jak i sądami wojskowymi oraz Sądem Najwyższym. Zakres tych obowiązków obejmuje popieranie skierowanych aktów oskarżenia oraz udział w postępowaniu sądowym wynikającym ze składanych środków odwoławczych przez strony, w tym osoby pokrzywdzone. W 2016 r. prokuratorzy Komisji Ścigania wnieśli do sądu apelacje w pięciu sprawach. W czterech przypadkach sądy uwzględniły apelację prokuratora. W okresie sprawozdawczym w pięciu sprawach apelacje skierowali do sądów także obrońcy oskarżonych, w dwóch przypadkach apelacji nie uwzględniono.

Tabela 11. Apelacje w sprawach oddziałowych komisji w 2016 r.

Oddziałowa komisja	Apelacja prokuratora	Apelacja stron	Orzeczenie sądu II instancji uwzględniające apelacje prokuratora	Orzeczenie sądu II instancji nieuwzględniające apelacji stron
Białystok	1	1	0	1
Gdańsk	0	0	0	0
Katowice	0	0	0	0
Kraków	0	0	0	0
Lublin	0	0	0	0
Łódź	0	0	1	0
Poznań	1	2	1	1
Rzeszów	2	2	1	0
Szczecin	0	0	0	0
Warszawa	1	0	1	0
Wrocław	0	0	0	0
Razem	5	5	4	2

Omawiając kwestie dotyczące postępowania sądowego, warto wspomnieć o rzeczywistej roli prokuratora w tym postępowaniu, zdarza się bowiem, że w stosunku do prokuratorów IPN padają zarzuty, że ponoszą oni winę za długotrwałość postępowania sądowego i niewydanie wyroku skazującego przez sąd. Tymczasem zgodnie z art. 366 kpk przebiegiem postępowania sądowego kieruje przewodniczący składu orzekającego i to do jego obowiązków należy dążenie do zakończenia postępowania w rozsądnym terminie (o ile to możliwe, na pierwszej rozprawie głównej). W postępowaniu sądowym prokurator jest stroną i nie ma żadnych uprawnień decyzyjnych, zatem jego wpływ na szybkość postępowania jest ograniczony. Podobnie jak inne strony postępowania, oskarżony i jego obrońca, pokrzywdzony i jego pełnomocnik, prokurator może jedynie składać wnioski, decyzja zaś w przedmiocie ich uwzględnienia bądź oddalenia należy do wyłącznej kompetencji sądu. Często przyczyną braku możliwości zakończenia postępowania sądowego wyrokiem jest zły stan zdrowia oskarżonych, wynikający z zaawansowanego wieku, wykluczający możliwość ich udziału w czynnościach procesowych.

W 2016 r. sądy umorzyły 3 postępowania karne z powodu śmierci oskarżonego (na podstawie art. 17 §1 pkt 5 kpk). W trzech przypadkach sąd pierwszej instancji umorzył postępowanie karne z powodu przedawnienia karalności. W jednym przypadku wyrok Sądu Rejonowego wydano w odniesieniu do 17 byłych funkcjonariuszy Wydziału III Służby Bezpieczeństwa Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Krakowie, którzy 3 maja 1986 r. Krakowie wzięli udział w operacji bezprawnego pozbawienia wolności 34 osób trwającego od 3 do 5 maja 1986 r. Działania podjęte przez oskarżonych miały na celu uniemożliwienie zatrzymanym działaczom opozycji wzięcia udziału we mszy św. na Wawelu oraz w manifestacji planowanej przez opozycję w związku z rocznicą uchwalenia Konstytucji 3 maja. Nie uniewinniono żadnego oskarżonego.

Dyrektor Głównej Komisji nie wnosił w 2016 r. do Sądu Najwyższego żadnych kasacji. Jednak w okresie sprawozdawczym prokuratorzy Głównej Komisji uczestniczyli w dwóch rozprawach kasacyjnych przed Sądem Najwyższym. W jednym przypadku, wyrokiem z 2 lutego 2016 r., Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w Izbie Karnej kasacji wniesionej przez obrońcę skazanego Jarosława W. od wyroku Sądu Okręgowego w Szczecinie z 21 maja 2014 r. zmieniającego wyrok Sądu Rejonowego Szczecin-Centrum w Szczecinie z 8 kwietnia 2013 r., którym to wyrokiem Jarosław W., były komendant wojewódzki MO w Szczecinie został skazany na karę dwóch lat pozbawienia wolności

za popełnienie przestępstw polegających na pozbawieniu wolności kilkudziesięciu osób 12 grudnia 1981 r. w Szczecinie, przez wydanie bezprawnych decyzji o internowaniach – uchylił zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Okręgowemu w Szczecinie do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym.

W drugim przypadku prokurator Głównej Komisji uczestniczył przed Sądem Najwyższym w rozprawie kasacyjnej, podczas której była rozpoznawana kasacja obrońcy skazanego Czesława Kiszczaka. W tym miejscu przypomnieć należy, że na skutek aktu oskarżenia skierowanego przez prokuratora pionu śledczego IPN Czesław Kiszczak, na mocy wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z 12 stycznia 2012 r., został skazany na karę 2 lat pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby 5 lat. Następnie w toku postępowania odwoławczego wyrok ten był nieskutecznie zaskarżony przez obrońcę oskarżonego, który w efekcie niekorzystnego dla skazanego wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 15 czerwca 2015 r. wniósł do Sądu Najwyższego nadzwyczajny środek zaskarżenia w postaci kasacji. 31 marca 2016 r. Sąd Najwyższy, podzielając tym samym wniosek prokuratora Głównej Komisji, postanowił oddalić kasację obrońcy oskarżonego Czesława Kiszczaka jako bezzasadną.

Łącznie w 2016 r. prokuratorzy pionu ścigania IPN wzięli udział w 92 rozprawach przed sądami pierwszej i drugiej instancji oraz w rozprawach kasacyjnych, a także w 135 posiedzeniach, stając przed sądem 183 razy.

W 2016 r. nie wniesiono żadnej skargi na przewlekłość postępowań prowadzonych przez prokuratorów Komisji Ścigania, na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy z 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. nr 179, poz. 1843, z późn. zm.).

9.8. Szkolenia prokuratorów i pracowników komisji

W 2016 r. zorganizowano dwa ogólnopolskie szkolenia dla prokuratorów i pracowników Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

12–14 października 2016 r. odbyło się ogólnopolskie szkolenie prokuratorów Głównej Komisji i komisji oddziałowych oraz prokuratorów Biura Lustracyjnego, w którym wzięło udział 80 prokuratorów. W szkoleniu tym ponadto uczestniczyło 27 pracowników sekretariatów Głównej Komisji i oddziałowych komisji. Tematy zajęć szkoleniowych dla prokuratorów dotyczyły głównie kwestii związanych z nowelizacją przepisów procedury karnej dotyczącej postępowania przygotowawczego i sądowego oraz przepisów ustawy Prawo o prokuraturze. W trakcie wygłoszonych przez prokuratorów Prokuratury Krajowej wykładów poruszono także zagadnienia związane z orzecznictwem trybunałów międzynarodowych oraz sądów krajowych, których przedmiotem były zdarzenia wyczerpujące znamiona zbrodni przeciwko ludzkości. W trakcie szkolenia doszło także do spotkania Prokuratorów Komisji Ścigania i Biura Lustracyjnego z Prokuratorem Krajowym i Prezesem Instytutu Pamięci Narodowej.

Prowadzone w tym samym czasie szkolenie pracowników sekretariatów dotyczyło zagadnień praktycznych związanych z funkcjonowaniem sekretariatów w strukturze Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Zajęcia w tym zakresie przeprowadzili: dyrektor generalny IPN, dyrektor Głównej Komisji oraz kierownik Sekretariatu Głównej Komisji.

Drugie szkolenie odbyło się od 7 do 9 grudnia 2016 r. i było skierowane wyłącznie do prokuratorów Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Wzięło w nim udział 40 prokuratorów. Tematy zajęć szkoleniowych dotyczyły tworzenia i prowadzenia informatycznych baz danych w śledztwach prowadzonych w sprawach zbrodni nazistowskich popełnionych w niemieckich obozach koncentracyjnych, a ponadto metodologii prowadzenia postępowań w tego typu sprawach. Poruszono także zagadnienia praktyczne związane z przeprowadzaniem ekshumacji oraz późniejszymi badaniami genetycznymi i identyfikacyjnymi. Przedmiotem szkolenia były również kwestie

związane z realizacją przez prokuratorów Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu nowego zadania ustawowego polegającego na kierowaniu wniosków i występowaniu przed sądami w sprawach o uznanie za nieważne orzeczeń w trybie określonym w ustawie z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

Wykłady odnoszące się do wskazanych wyżej kwestii zostały wygłoszone przez zastępcę naczelnika Oddziałowego Archiwum IPN w Krakowie oraz prokuratorów Głównej Komisji. Szkolenie było również okazją do odbycia narady roboczej dyrektora Głównej Komisji z naczelnikami oddziałowych komisji.

9.9. Śledztwa budzące szerokie zainteresowanie społeczne

Wskazanie postępowań przygotowawczych budzących szerokie zainteresowanie społeczne jest nad wyraz trudne, gdyż wiele ze śledztw prowadzonych w oddziałowych komisjach można zaliczyć do tej kategorii. Część z istotnych i ważnych postępowań była już opisywana w latach poprzednich i z tego powodu została pominięta w niniejszym sprawozdaniu. Informacje o tych sprawach, jak również o wszystkich istotnych śledztwach są publikowane i aktualizowane na stronach internetowych Instytutu. W tym miejscu zwrócono uwagę na niżej wskazane postępowania prowadzone w poszczególnych oddziałowych komisjach.

Oddziałowa Komisja w Białymstoku

Śledztwo o sygnaturze S 21.2000.Zk w sprawie zabójstw oraz innych zbrodni komunistycznych oraz przeciwko ludzkości, popełnionych w latach 1944–1954 przez funkcjonariuszy białostockich urzędów bezpieczeństwa publicznego oraz na terenie białostockiego więzienia. Materiały postępowania liczą 65 tomów akt głównych. W 2016 r. skoncentrowano się na poszukiwaniu szczątków ofiar zbrodni funkcjonariuszy państwa komunistycznego. Na przełomie sierpnia i września przeprowadzono wstępny rekonesans na terenie posesji, znajdujących się w Białymstoku, przy ul. Gedymina. Na jednej z nich odkryto płytko pod ziemią zarysy jam grobowych. Zabezpieczono także czaszkę i szkielet ludzki, odnalezione na stropach jam grobowych, które przekazano do badań sądowo-medycznych oraz pobrania materiału DNA. Potwierdzono w ten sposób wcześniejsze ustalenia procesowe oraz dane z zebranych dokumentów archiwalnych, z których wynika, że w 1946 r. w badanym rejonie funkcjonariusze państwa komunistycznego dokonywali potajemnych pochówków zwłok, przywożonych z więzienia w Białymstoku. Prace we wskazanych miejscach będą kontynuowane.

W listopadzie i grudniu 2016 r. przeprowadzono ostatni etap czynności procesowych w pomieszczeniach piwnicznych Aresztu Śledczego w Białymstoku, przy ul. Kopernika 24, gdzie w 2014 r. odnaleziono szkielety sześciu osób oraz drobne kości. W jednym z pomieszczeń odkryto jamę grobową, w której znajdowały się szczątki czterech osób. Na dwóch czaszkach stwierdzono ślady postrzałowe tzw. metodą katyńską, zły stan kośćca nie pozwolił na wstępne określenie przyczyn śmierci dwóch pozostałych. Szkielety ludzkie przekazano do badań sądowo-medycznych i zlecono pobranie z nich materiału genetycznego. Ponadto na terenie jednego z cmentarzy wojskowych w Białymstoku ustalono cztery charakterystyczne prostokątne zagłębienia terenu, w alejce między grobami. Z uzyskanych materiałów dowodowych wynika, że w drugiej połowie lat czterdziestych XX w. we wspomnianej okolicy funkcjonariusze państwa komunistycznego przeprowadzali potajemne pochówki zabitych lub zmarłych członków podziemia niepodległościowego. Podjęte zostaną czynności procesowe, zmierzające do ich zweryfikowania i ewentualnego wydobycia zwłok.

Śledztwo o sygnaturze S 32.2000.Zk w sprawie przesiedleń ludności cywilnej z okupowanego regionu białostockiego na tereny Związku Radzieckiego od 1939 do 1941 r. jest największym śledztwem prowadzonym w Okręgową Komisję w Białymstoku. Akta główne tej sprawy liczą obecnie 131 tomów. W 2016 r., przez badanie zasobów Archiwum Państwowego w Białymstoku, Łom-

ży i Suwałkach, podjęto działania w celu wytypowania akt spraw osób zmarłych po wywiezieniu w głąb ZSRR. W podanych archiwach przechowywane są bowiem akta Sądów Grodzkich i Powiatowych w Białymstoku, Bielsku Podlaskim, Siemiatyczach, Hajnówce, Łomży, Kolnie, Augustowie i Suwałkach, dotyczące m.in. deportowanych, którzy zmarli lub zaginęli w ZSRR. Dotychczas ujawniono 410 takich spraw, z których 60 już poddano oględzinom. Na ich podstawie ustalono nie tylko dane personalne zmarłych bądź zaginionych, lecz pozyskano też istotne dokumenty związane z ich deportacją, pobytem na zesłaniu i śmiercią. Kontynuowane są działania zmierzające do przesłuchania świadków pokrzywdzonych deportacjami, do chwili obecnej przesłuchano 3450 takich osób. Jednocześnie ustalane są kolejne osoby, które deportowano z dawnego województwa białostockiego na tereny Związku Radzieckiego. Podejmowane czynności śledcze mają na celu przede wszystkim ustalenie jak najdokładniejszej liczby osób dotkniętych represjami komunistycznymi na Białostocczyźnie w latach 1939–1941 oraz zgromadzenie jak największej ilości materiału archiwalnego, dotyczącego zbrodniczych działań radzieckiego okupanta.

Oddziałowa Komisja w Gdańsku

Śledztwo o sygnaturze S 22.2016.Zi 54–55 przeciwko Zbigniewowi P., byłemu funkcjonariuszowi SB, któremu zarzucono, że od 19 stycznia 1999 do 10 czerwca 2016 r. w Toruniu, będąc w posiadaniu materiałów operacyjnych, uchylał się od ich przekazania Instytutowi Pamięci Narodowej. Postępowanie wszczęto na podstawie zawiadomienia informującego, iż były funkcjonariusz RUSW SB w Toruniu, udzielając wypowiedzi jednej ze stacji telewizyjnych i w trakcie rozprawy przed sądem, okazywał zdjęcia wykonane przez funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa podczas działań operacyjnych prowadzonych wobec osób uczestniczących w opozycyjnych obchodach świąt 1 i 3 Maja w Toruniu w 1982 r. Fotografie dokumentowały działania SB i ZOMO podjęte celem stłumienia demonstracji. Zbigniew P. wyjaśnił, iż zdjęcia otrzymał od nieustalonego kolegi z pracy na pamiątkę, a o obowiązku przekazania ich do IPN nie wiedział. 22 grudnia 2016 r. prokurator skierował do Sądu Rejonowego w Toruniu akt oskarżenia przeciwko Zbigniewowi P.

Śledztwo o sygnaturze S 81.2014.Zn w sprawie zabójstw w okresie od 5 września do 31 grudnia 1939 r. w Tczewie co najmniej 120 obywateli polskich osadzonych w obozie na terenie byłych koszar. W toku postępowania ujawniono, iż bezpośrednio po zajęciu miasta Niemcy zorganizowali tam obóz internowania, w którym więziono Polaków – mieszkańców Tczewa i okolicznych miejscowości. Obóz funkcjonował do początku 1940 r. Aresztowań dokonywali członkowie Selbstschutzu i funkcjonariusze różnych formacji niemieckich. W obozie osadzono około 500 osób, z których zamordowano co najmniej 120. Działał w nim swoisty „sąd", który decydował o tym, którzy z osadzonych zostaną zabici, a którzy pozostaną przy życiu. Egzekucji dokonywali członkowie załogi obozu należący do Selbstschutzu, SA i SS oraz członkowie specjalnego komanda egzekucyjnego SS z Gdańska. Wśród zidentyfikowanych zamordowanych byli m.in. burmistrz Tczewa Wiktor Jagalski oraz wielu urzędników, nauczycieli, przedstawicieli inteligencji, działaczy społecznych i narodowych, duchownych, w tym 23 księży Kapituły Pelplińskiej. Ciała zamordowanych były grzebane na terenie koszar. Po wojnie zwłoki ekshumowano i zidentyfikowano wówczas 79 zabitych. W toku śledztwa ustalono dane 35 sprawców zbrodni członków Selbstschutzu, SA, SS i funkcjonariuszy państwa niemieckiego, w tym członków „sądu obozowego". Podczas postępowania zgromadzono obszerny materiał dowodowy i wyjaśniono istotne okoliczności zbrodni oraz prowadzono czynności mające na celu ustalenie dalszych losów wykrytych sprawców. Potwierdzono zgon 27 z nich na podstawie danych uzyskanych z urzędów niemieckich. Postanowieniem z 30 grudnia 2016 r. umorzono śledztwo wobec śmierci ujawnionych sprawców i niewykrycia pozostałych.

Oddziałowa Komisja w Katowicach

Śledztwo o sygnaturze S 30.2016.Zk prowadzone w sprawie zbrodni komunistycznej stanowiącej jednocześnie zbrodnię przeciwko ludzkości, popełnionej w okresie od 1 do 26 września

1946 r. na terenie powiatów nyskiego, brzeskiego i gliwickiego przez funkcjonariuszy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Funkcjonariusze MBP opracowali plan i kierowali realizacją operacji specjalnej pod kryptonimem „Lawina", mającej na celu fizyczną likwidację członków zgrupowania Narodowych Sił Zbrojnych z terenu Podbeskidzia pod dowództwem Henryka Flamego ps. „Bartek". 16 marca 2016 r. w toku prac archeologicznych w lesie w okolicach miejscowości Stary Grodków ujawniono wiele przedmiotów w postaci ryngrafów i odznak wojskowych w postaci orzełków, co do których istnieje przypuszczenie, że pochodzą od żołnierzy NSZ. Dalsze prace prowadzone do 7 kwietnia 2016 r. ujawniły 8 jam grobowych zawierających szczątki kostne nieustalonej liczby osób, jednak nie mniejszej niż 24 osoby. W jednej z czaszek ujawniono otwór mogący być śladem rany postrzałowej, a na wielu dalszych szczątkach ślady urazowej amputacji kończyn dolnych. Z uwagi na miejsce ich ujawnienia oraz charakter obrażeń, zachodzi uzasadnione podejrzenie, że mogą to być szczątki grupy 30–40 żołnierzy NSZ zabitych w wyniku wysadzenia w powietrze budynku, w którym się znajdowali, i pochowanych w okolicach dawnego niemieckiego lotniska wojskowego. W toku śledztwa z Katedry Medycyny Sądowej Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu uzyskano wyniki badań genetycznych, które pozwoliły na wyodrębnienie łącznie 24 profili DNA mogących posłużyć do identyfikacji odnalezionych szczątków. Uzyskanie informacji o wynikach zleconych badań próbek pobranych od świadków, celem dokonania identyfikacji osobniczej, oraz inne zaplanowane do przeprowadzenia czynności – pozwolą na dalsze ukierunkowanie śledztwa i w konsekwencji zakończenie postępowania.

Oddziałowa Komisja w Krakowie

Śledztwo o sygnaturze S 42.2012.Zk w sprawie zbrodni nazistowskiej, będącej zbrodnią wojenną oraz zbrodnią przeciwko ludzkości, popełnionej w bliżej nieustalonym dniu 1943 r. w Krakowie przez funkcjonariuszy III Rzeszy, którzy naruszając prawo międzynarodowe, dokonali zabójstwa przez rozstrzelanie Jakuba Karsta oraz prawdopodobnie 8 innych, nieustalonych funkcjonariuszy Policji Polskiej Generalnego Gubernatorstwa, tzw. policji granatowej. Przedmiotem niniejszego postępowania były okoliczności, w jakich doszło do aresztowania przez Niemców latem 1943 r. załogi posterunku Policji Państwowej w Żarnowcu wraz z jego komendantem Jakubem Karstem. Miało to miejsce po wydarzeniach związanych z atakiem na posterunek polskich partyzantów, którzy dokonali rozbrojenia funkcjonariuszy policji granatowej, stanowiących jego obsadę. W toku postępowania ustalono i pozyskano dokumenty w języku niemieckim w postaci pisemnego wniosku o pozwolenie rozstrzelania w trybie natychmiastowym wszystkich polskich funkcjonariuszy Policji Państwowej tego posterunku w trybie wyroku sądu doraźnego. Jak wskazywano, powodem były „zdradzieckie" okoliczności poddania posterunku partyzantom przez komendanta Jakuba Karsta, niemal bez podjęcia jakiejkolwiek obrony i oporu, co stanowiło zdradę wobec Niemców i miało świadczyć o kolaboracji z ruchem oporu. Z dalszych ustaleń poczynionych w śledztwie wynikało, że Jakub Karst był prawdopodobnie członkiem polskiego ruchu oporu. W celu przeprowadzenia śledztwa po napadzie Niemcy wysłali specjalną grupę pod dowództwem Philippa Riedingera. Ostatecznie po przeprowadzeniu dochodzenia grupa Riedingera ustaliła, że napadu dokonała jedna z grup polskiego ruchu oporu w celu zdobycia broni. Na ostatnim etapie postępowania odnaleziono istotny dokument w Archiwum Narodowym w Krakowie w postaci karty zgonu Jakuba Karsta. Po jego dołączeniu do akt sprawy ustalono oficjalnie i w sposób pewny czas i miejsce zgonu wymienionego, który nastąpił 6 listopada 1943 r. w obozie koncentracyjnym w Krakowie-Płaszowie. Dokument ten wskazuje także, że Jakub Karst został zabity strzałem w serce.

Oddziałowa Komisja w Lublinie

Śledztwo o sygnaturze S 45.2005.Zk przeciwko Henrykowi K., byłemu komendantowi wojewódzkiemu MO w Chełmie. Prokurator zarzucił Henrykowi K. popełnienie zbrodni komunistycznych stanowiących jednocześnie zbrodnie przeciwko ludzkości, które polegały na wydaniu od

12 do 16 grudnia 1981 r. w Chełmie decyzji o internowaniu 68 działaczy ówczesnej opozycji. Wydając owe decyzje, Henryk K. każdorazowo powoływał jako ich podstawę prawną dekret „o ochronie bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w czasie obowiązywania stanu wojennego" w sytuacji, gdy ten akt prawny nie został opublikowany i według powszechnie przyjętych zasad prawnych nigdy nie obowiązywał. W sprawie tej 13 grudnia 2016 r. skierowano akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Chełmie.

Oddziałowa Komisja w Łodzi

Śledztwo o sygnaturze S 26.2010.Zk w sprawie przeciwko Tadeuszowi D., byłemu komendantowi wojewódzkiemu MO w Płocku. Podejrzanemu zarzucono popełnienie 80 zbrodni komunistycznych stanowiących jednocześnie zbrodnie przeciwko ludzkości. Polegały one na wydaniu od 12 do 16 grudnia 1981 r. w Płocku decyzji o internowaniu 80 działaczy ówczesnej opozycji. Wydając te decyzje, Tadeusz D. każdorazowo powoływał jako ich podstawę prawną dekret „o ochronie bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w czasie obowiązywania stanu wojennego". W rzeczywistości ten akt prawny nie został opublikowany i według powszechnie przyjętych zasad prawnych nigdy nie obowiązywał. W konsekwencji Tadeusz D. bezprawnie pozbawił wolności 80 osób. Przesłuchany w charakterze podejrzanego Tadeusz D. przyznał, że podpisywał decyzje o internowaniu, ale nie pamięta już szczegółów związanych z wydawaniem tych decyzji ani okoliczności związanych z internowaniem osób z byłego województwa płockiego. Prowadzone czynności zmierzają do zakończenia postępowania. Czyny zarzucane podejrzanemu zagrożone są karą pozbawienia wolności do lat 10.

Śledztwo o sygnaturze S 44.2013.Zn w sprawie zbrodni zabójstwa popełnionej przez Niemców na 100 Polakach w publicznej egzekucji w Zgierzu 20 marca 1942 r. Egzekucja w Zgierzu była jedną z największych i najbardziej okrutnych publicznych egzekucji, jakich dopuścili się Niemcy na okupowanych ziemiach polskich. Zastrzelenie przez Józefa Mierzyńskiego dwóch funkcjonariuszy gestapo w Łodzi było kolejnym pretekstem do rozprawienia się z polskim przeciwnikiem. Kierownictwo łódzkiego gestapo w odwecie wnioskowało, aby za każdego z zastrzelonych Niemców zabić 50 Polaków. Wniosek całkowicie poparty przez namiestnika Kraju Warty Arthura Greisera znalazł akceptację władz w Berlinie. Na miejsce egzekucji Niemcy wybrali plac w Zgierzu, zwany wówczas placem Stodół. Od wczesnych godzin rannych 20 marca w więzieniach łódzkich przygotowywano skazanych do transportu. W tym samym czasie na placu Stodół trwały przygotowania do egzekucji. Przy pomocy policji ochronnej i policji kryminalnej zaczęto wyciągać ludność polską z mieszkań, a także z przejeżdżających tramwajów. Wszystkich kierowano na plac. Łącznie zgromadzono około 6 tysięcy osób. Skazanych wyprowadzano przed pluton egzekucyjny po piętnaście osób. Do jednej osoby strzelało dwóch egzekutorów. Zwłoki ofiar przewieziono do Lasu Lućmierskiego i tam pochowano. Niemcy, mimo iż nadali egzekucji zgierskiej charakter publiczny, po jej dokonaniu czynili wszystko, aby jak najdokładniej usunąć po niej wszelkie ślady. W materiałach śledztwa zawarte są zapisy o przeprowadzeniu w okresie bezpośrednio po zakończeniu wojny ekshumacji ofiar. Niestety pomimo prowadzonych poszukiwań nie odnaleziono dotychczas miejsca ich pochowania. W śledztwie udało się ujawnić nazwiska wielu Niemców, którzy aktywnie pomagali przy zorganizowaniu i sprawnym przeprowadzeniu egzekucji. Ustalono także nazwiska niemieckich żandarmów, którzy otrzymali i pokwitowali należność za dostarczenie więźniów na egzekucję. W toku śledztwa zabezpieczono, jako dowody rzeczowe ujawnione w wyniku prac archeologicznych na terenie Lasu Lućmierskiego, materiały kostne oraz fragmenty przedmiotów. Zabezpieczony jako dowód rzeczowy materiał kostny poddano badaniom antropologicznym. Obecnie pobrano materiał do badań DNA od najbliższych ofiar zbrodni. Badania zlecono Katedrze Medycyny Sądowej Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie.

Śledztwo o sygnaturze S 5.2014.Zn w sprawie zabójstwa przez funkcjonariuszy niemieckich 14 listopada 1939 r. w Dzigorzewie (pow. sieradzki, woj. łódzkie) 20 obywateli polskich. Od 8 do

11 listopada 1939 r. zatrzymano prawdopodobnie 62 mieszkańców Sieradza. Akcja ta miała charakter prewencyjny. Jej celem było zastraszenie miejscowej ludności i zapobieżenie w przyszłości wystąpieniom przeciwko władzom okupacyjnym Sieradza. Wśród aresztowanych były osoby stanowiące elitę miasta: Ignacy Mąkowski – burmistrz Sieradza, Stanisław Malinger – kierownik Sądu Grodzkiego, Marian Sołhaj – kierownik szkoły, Władysław Sobiech – sędzia grodzki, czy Stefan Stawarz-Szczyrzycki – dyrektor gimnazjum. 14 listopada 1939 r. spośród aresztowanych wybrano 20 osób, które przewieziono samochodem na cmentarz w Dzigorzewie. Tam przeprowadzono egzekucję. Wszystkie osoby zabito pojedynczymi strzałami w tył głowy. Ciała wrzucono do przygotowanego wcześniej dołu i zakopano. Po wojnie, 24 października 1945 r., na cmentarzu miała miejsce ekshumacja ofiar. W toku śledztwa przesłuchano bliskich krewnych osób zabitych oraz naocznych świadków zbrodni. Uzyskano od krewnych ofiar dokumenty w postaci fotografii z przebiegu ekshumacji i nekrolog z pogrzebu ofiar z 25 października 1945 r. Postępowanie zakończono wydaniem postanowienia o umorzeniu śledztwa 17 października 2016 r. wobec śmierci Kurta Abramowskiego oraz niewykrycia pozostałych sprawców czynów.

Oddziałowa Komisja w Poznaniu

Śledztwo o sygnaturze S 83.2013.Zn w sprawie zbrodni przeciwko ludzkości stanowiącej zbrodnię ludobójstwa polegającej na zamordowaniu przez funkcjonariuszy państwa niemieckiego od połowy października 1939 do końca listopada 1939 r. (dokładnej daty nie ustalono) w Forcie VII w Poznaniu oraz w kompleksie leśnym tzw. Lasów Rożnowskich k. Obornik Wielkopolskich około 1000 polskich pacjentów Zakładu Psychiatrycznego w Owińskach. W toku śledztwa, na podstawie zeznań przesłuchanych świadków, w szczególności byłych pracowników szpitala w Owińskach oraz więźniów Fortu VII w Poznaniu, ustalono, iż akcja mordowania polskich pacjentów zaczęła się już w połowie października 1939 r. Chorych z kolejnych oddziałów (w tym również dzieci) wywożono ciężarówkami z Zakładu w Owińskach przez wiele dni, aż do końca listopada 1939 r., zgodnie z uprzednio przygotowanymi listami. Ustalono, że pierwsze grupy pacjentów zostały zamordowane w obozie w Forcie VII w Poznaniu. Chorych wprost z ciężarówek zapędzano do bunkra, którego wszelkie otwory i wrota po ich zamknięciu uszczelniono gliną, a do wnętrza doprowadzono z leżących obok butli gaz, który ich uśmiercił. Następnie ciała pomordowanych załadowano na ciężarówki, wywieziono z Fortu VII i zakopano w kompleksie leśnym tzw. Lasów Rożnowskich k. Obornik Wielkopolskich, miejscu kaźni wielu tysięcy Wielkopolan. Ustalono, że w lasach tych mordowano chorych w kolejnym etapie ich eksterminacji. Z zeznań świadków wynika, że przywiezione do lasu osoby zapędzano do specjalnego samochodu do gazowania. Po zagazowaniu zakopywano zwłoki w licznych masowych mogiłach. W obliczu klęski Wehrmachtu na froncie wschodnim, w celu ukrycia miejsc zbrodni, ciała pomordowanych osób pochowane w Lasach Rożnowskich zostały na początku 1944 r. odgrzebane i spalone na prowizorycznych stosach przez specjalnie do tego powołane Sonderkommando. Miejsce zbrodni zostało zamaskowane. Liczbę zamordowanych pacjentów Zakładu Psychiatrycznego w Owińskach określono na podstawie zeznań świadków, byłych pracowników szpitala, albowiem cała dokumentacja szpitalna, w tym listy wywożonych, zaginęła w czasie wojny. Nie zdołano też ustalić tożsamości wszystkich zamordowanych. Dzięki zeznaniom członków rodzin zamordowanych, którzy zgłosili się na apel tutejszej Oddziałowej Komisji, zidentyfikowano 22 ofiary. Jak ustalono, bezpośrednimi sprawcami powyższej zbrodni byli członkowie tzw. Sonderkommando Lange I, którego dowódcą był Obersturmführer SS Herbert Lange. Jak ustalono w toku śledztwa, zginął on w walkach z Armią Czerwoną w 1945 r. w Berlinie. Odpowiedzialność za zbrodnię będącą przedmiotem śledztwa ponosi również komendant Fortu VII, w którym część pacjentów została – przez otrucie tlenkiem węgla – zamordowana: SS Hauptsturmführer Hans Weibrecht, który już nie żyje. Innych sprawców spośród załogi Fortu VII oraz Sonderkommando Lange I, którzy brali bezpośredni udział w zbrodni, nie ustalono. Ponadto z zeznań świadków wynika, iż czynny udział w przygotowywaniu list pacjentów Zakładu

Psychiatrycznego w Owińskach przeznaczonych do likwidacji brali też lekarze dr Johannes Banse i dr Otto Meineke – którzy – jak ustalono, nie żyją. Pozostali sprawcy nie zostali wykryci.

Oddziałowa Komisja w Rzeszowie

Śledztwo o sygnaturze S 44.2016.Zk przeciwko byłemu funkcjonariuszowi Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie Karolowi W. Prokurator zarzucił mu dopuszczenie się 18 marca 1953 r. i drugiego, dokładnie nieustalonego dnia tego miesiąca w Strzyżowie (woj. podkarpackie), prześladowania z powodów politycznych i stosowania represji ze względu na przynależność do Armii Krajowej w stosunku do Stanisława W., przez grożenie mu pozbawieniem wolności, jeśli nie sporządzi wykazu wszystkich znanych działaczy tej organizacji. Karol W. stosował także represje wobec Ludwika W. ze względu na przynależność jego ojca Stanisława W. do AK, przez grożenie mu zabójstwem w celu wywarcia wpływu na składane przez niego zeznania. W sprawie tej 29 kwietnia 2016 r. Oddziałowa Komisja skierowała do Sądu Rejonowego w Strzyżowie akt oskarżenia. 3 listopada 2016 r. Sąd Rejonowy w Strzyżowie wydał postanowienie o zawieszeniu postępowania karnego ze względu na niemożność wzięcia w nim udziału przez oskarżonego z uwagi na stan jego zdrowia.

Śledztwo o sygnaturze S 46.2016.Zi w sprawie zbrodni popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich w postaci uprowadzenia mieszkańców Dynowa i Pawłokomy w styczniu 1945 r. Od 18 do 20 lipca 2016 r. przeprowadzono ekshumacje w Jaworniku Ruskim, w których udział wziął zespół biegłych składający się ze specjalisty archeologa, antropologa oraz eksperta z zakresu genetyki sądowej. Jednocześnie zwrócono się do Zakładu Genetyki Sądowej Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie o przeprowadzenie badań genetycznych. Prowadzone czynności pozwoliły na ujawnienie jamy grobowej, a w niej 14 szkieletów ludzkich. Chaotyczność ułożenia szkieletów pozwala na wyciągnięcie wniosku, że ciała musiały być wrzucane do jamy grobowej bezładnie. Ustalenia śledcze wskazują, że za jamę grobową posłużyło najprawdopodobniej stanowisko obserwacyjne band UPA. W trakcie ekshumacji przy dwóch szkieletach ujawniono szkaplerze. Napisy w języku polskim pozwalają na wyciągnięcie wniosku, że ujawnione szkielety należały najprawdopodobniej do osób narodowości polskiej. W wyniku badań antropologicznych biegli stwierdzili, że kości czaszek i kości ze szkieletu noszą liczne ślady uszkodzeń (pęknięć i złamań) o charakterze urazów, które są skutkiem postrzałów i silnych uderzeń (pobicia). Śledztwo jest kontynuowane.

Oddziałowa Komisja w Szczecinie

Śledztwo o sygnaturze S 11.2015.Zk, w którym prokurator skierował do Sądu Rejonowego w Kaliszu akt oskarżenia przeciwko Józefowi S., komendantowi wojewódzkiemu MO w Kaliszu i Jerzemu W., zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Kaliszu. Oskarżonym zarzucono z popełnienie łącznie 51 przestępstw polegających na bezprawnym pozbawieniu wolności lokalnych działaczy opozycji, głównie NSZZ „Solidarność", z terenu ówczesnego województwa kaliskiego, od 12 do 16 grudnia 1981 r.

Z całości materiału dowodowego zgromadzonego w toku śledztwa w sposób jednoznaczny wynika, że wszystkie osoby, które zostały internowane między 12 a 16 grudnia 1981 r., były związane z działalnością w ,,Solidarności" bądź pozostawały w opozycji do ówczesnej władzy komunistycznej. Pozbawienie wolności tych osób było formą ich prześladowania z powodu przynależności do określonej grupy polityczno-społecznej. Sprawa czeka obecnie w sądzie na rozpoczęcie procesu.

Śledztwo o sygnaturze S 36.2016.Zk w sprawie zbrodni komunistycznej, będącej zbrodnią przeciwko ludzkości, zamordowania w bliżej nieustalonym okresie po 1945 r. żołnierzy Armii Krajowej przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego i ukrycia ich zwłok w okolicach miejscowości Załom. Wszczęcie śledztwa nastąpiło po wykonaniu czynności sprawdzających, które przeprowadzono m.in. w wyniku współpracy z Biurem Poszukiwań i Identyfikacji IPN. Pracownicy tego biura skierowali do Oddziałowej Komisji w Szczecinie świadka, który miał istotne informacje

na temat ukrycia zwłok żołnierzy AK zamordowanych przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego i złożył ustne zawiadomienie o przestępstwie oraz zeznania w tym zakresie. W toku wszczętego śledztwa ustalono kolejną osobę, która wiedziała o kierunkach transportu zwłok z więzienia karno-śledczego w Szczecinie, zbieżne z informacjami wcześniej uzyskanymi przez prokuratora. Poczynione ustalenia wskazują z dużym prawdopodobieństwem, że obie relacje dotyczą żołnierzy formacji niepodległościowych, którzy byli rozstrzeliwani w więzieniu karno-śledczym w Szczecinie w latach 1945–1952. Obecnie gromadzona jest dokumentacja i wszelkie dane, które pomogą zweryfikować informacje podane przez obu świadków oraz ograniczyć obszar zaplanowanych oględzin i ewentualnych poszukiwań miejsc pochówku. Wczesną wiosną zaplanowane są szczegółowe oględziny miejsc wskazanych przez obu świadków, w których udział wezmą pracownicy Biura Poszukiwań i Identyfikacji IPN.

Oddziałowa Komisja w Warszawie

Śledztwo o sygnaturze S 52.2014.Zk w sprawie stosowania, w przebiegu śledztw prowadzonych w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego i Głównym Zarządzie Informacji WP, środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania po upływie 48-godzinnego okresu zatrzymania, przedłużaniu czasu trwania środka izolacyjnego po upływie okresów, na jaki zostały one uprzednio zastosowane, oraz znęcania się fizycznego i psychicznego nad pokrzywdzonymi, których intensywność skutkowała ich zgonami. Poczynione przez prokuratora ustalenia wskazują, że od 1948 do 1955 r. w obszarze dzisiejszych kwater „Ł" i „ŁII" oraz chodnika je rozdzielającego Cmentarza Wojskowego na Powązkach w Warszawie przy ul. Powązkowskiej 43/45, miejsca potocznie nazywanego „Łączką" funkcjonariusze b. Więzienia Karno-Śledczego Warszawa I przy ul. Rakowieckiej 37 w Warszawie dokonywali skrytych pochówków osób, wobec których wykonano wyroki śmierci lub które zmarły w więzieniu. Zabójstw tych oraz innych przestępstw dopuszczono się, przypisując pokrzywdzonym, w dużej części żołnierzom podziemia niepodległościowego, zachowania, które nie wypełniały znamion czynów zabronionych. Stanowiły one represje z przyczyn politycznych, społecznych i światopoglądowych, wynikłe z podjęcia walki na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. W ramach przeprowadzonych prac archeologiczno-poszukiwawczych w latach 2012–2013, a następnie w toku prokuratorskiego śledztwa we wrześniu i październiku 2014 r. oraz w marcu 2015 r., w kwaterze „ŁI" i „ŁII", ekshumowano łączną liczbę 202 szkieletów oraz odrębnie pogrupowanych szczątków ludzkich. W aktualnym stanie na podstawie przeprowadzonych specjalistycznych badań identyfikacyjnych DNA, z wykorzystaniem zebranego materiału biologicznego, porównawczego w Polskiej Bazie Genetycznej Ofiar Totalitaryzmów Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie, zidentyfikowano ponad wszelką wątpliwość w sumie 53 pokrzywdzonych. Proces ten jest kontynuowany. W przebiegu śledztwa ustalono, że na Łączce w latach 1948–1955 pochowano nie mniej niż 276 osób. Pod współczesnymi nagrobkami w dalszym ciągu zalegają szczątki co najmniej 74 ofiar zbrodni komunistycznych i terroru komunistycznego z okresu 1948–1955. W 2016 r. prace poszukiwawczo-ekshumacyjne kontynuowano na części kwatery „Ł", po przeniesieniu w inne miejsca grobów współczesnych. Ekshumowano fragmenty trzech kolejnych szkieletów ludzkich oraz dużą ilość fragmentów kostnych, ujawnianych podczas przenoszenia grobów wierzchnich. W 2017 r. planuje się przeprowadzenie dalszych prac w obszarze kwater „Ł" i „ŁII" mających na celu ekshumowanie pozostałych około 80 ofiar oraz pozyskanie dodatkowego materiału porównawczego, także pochodzącego ze szczątków osób najbliższych dla poszukiwanych, tak, aby możliwie wielu zidentyfikować.

Śledztwo o sygnaturze S 54.2015.Zk w sprawie, popełnionych w Warszawie od 1945 do 1946 r., zabójstw żołnierzy podziemia niepodległościowego, wskutek wykonania na terenie Więzienia Karno-Śledczego Warszawa-Praga wyroków śmierci za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. W wyniku podjętych prac archeologiczno-poszukiwawczych przez ówczesny Samodzielny Wydział Poszukiwań IPN na terenie kwatery 45N cmentarza Bródnowskiego w Warszawie

ujawniono 8, a ekshumowano 6 szkieletów ludzkich. Przy jednym ze szkieletów ujawniono szczoteczkę do zębów z wydrapanymi napisami, mogącymi wskazywać na tożsamość ofiary. Na dalszym etapie śledztwa tożsamość por. Zygmunta Kęski potwierdzono ponad wszelką wątpliwość na podstawie badań identyfikacyjnych DNA. W zebranych przez prokuratora Oddziałowej Komisji w Warszawie materiałach archiwalnych odszukano listę, zawierającą spis 34 osób, żołnierzy podziemia niepodległościowego, których stracono w 1946 r. wskutek wykonania wyroków śmierci na terenie Więzienia Karno-Śledczego Warszawa-Praga, za zachowania podejmowane na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, które nie wypełniały znamion czynów zabronionych. Na liście tej widnieje m.in. por. Zygmunt Kęska. Według zebranych danych osoby te oraz ewentualnie inne, zmarłe z różnych przyczyn w warunkach więziennych, pochowano skrycie w kwaterze 45N cmentarza Bródnowskiego w Warszawie. Układ odkrytych jam grobowych dowodzi, iż kolejni pokrzywdzeni spoczywają w bezimiennych grobach, według stanu dzisiejszego, pod pomnikiem wzniesionym ku czci pomordowanych w Więzieniu Karno-Śledczym Warszawa-Praga. W ramach prowadzonego śledztwa zachodzi konieczność kontynuowania prac poszukiwawczo-archeologicznych, połączonych z ekshumacjami ofiar, bezpośrednio pod fragmentem zlokalizowanego tam pomnika. W lipcu 2016 r. ujawniono bowiem szczątki osób skrycie tam pochowanych w 1946 r. Na czas realizacji zadania konieczne zatem będzie czasowe przesunięcie tychże głazów oraz demontaż płyt granitowych, w taki sposób, aby można było zagwarantować bezpieczeństwo pracy archeologów i biegłych. Uzyskano niezbędne opracowania techniczne konieczne do czasowej, częściowej rozbiórki pomnika w celu dokończenia prac poszukiwawczo-ekshumacyjnych. W 2017 r. planowane jest dokończenie tych czynności w kwaterze 45N oraz kontynuowanie procesu identyfikacji ofiar. Zadanie to jest realizowane wspólnie z zespołem specjalistów z Biura Poszukiwań i Identyfikacji IPN.

Oddziałowa Komisja we Wrocławiu

Śledztwo o sygnaturze S 25.2002.Zi w sprawie dopuszczenia się przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1939–1945 na terenie dawnych powiatów: Czortków i Kopyczyńce, woj. tarnopolskie, zbrodni ludobójstwa na obywatelach polskich w celu wyniszczenia w części polskiej grupy narodowej. W toku śledztwa ustalono, iż nacjonaliści ukraińscy zaatakowali 80 miejscowości położonych w powiatach czortkowskim i kopyczyńskim, wskutek czego śmierć poniosło nie mniej niż 1001 osób, a nieustalona liczba osób odniosła obrażenia ciała albo została zmuszona do ucieczki ze swoich miejsc zamieszkania. Sprawcy działali zgodnie z wcześniej ustalonym planem, w sposób zorganizowany, a ich celem było wyniszczenie polskiej grupy narodowej na tych terenach przez dokonywanie zabójstw. Ofiary często pozbawiane były życia w sposób nadzwyczaj okrutny. Przykładem tego może być dokonane w nocy z 16 na 17 stycznia 1944 r. zabójstwo przez uduszenie przy użyciu sznura nie mniej niż 27 mieszkańców wsi Połowce, pow. czortkowski, w tym dzieci i kobiet, które przed śmiercią rozebrano i stłoczono w stodole. Innym przykładem jest dwukrotny napad ukraińskich nacjonalistów na wieś Majdan w powiecie kopyczyńskim, kiedy to pozbawiono życia przy użyciu broni palnej, granatów, siekier oraz poprzez spalenie żywcem w domach i zabudowaniach gospodarczych nie mniej niż 113 osób. Postanowieniem z 30 listopada 2016 r. śledztwo w niniejszej sprawie umorzono wobec śmierci części sprawców czynów oraz niewykrycia pozostałych sprawców.

Śledztwo o sygnaturze S 61.2006.Zk przeciwko Leszkowi L. podejrzanemu o to, że od 12 do 17 grudnia 1981 r. w Wałbrzychu, jako komendant wojewódzki MO, a tym samym funkcjonariusz państwa komunistycznego, przekroczył swoje uprawnienia w ten sposób, że wydał decyzje o internowaniu 92 osób, powołując się na przepisy nieistniejącego aktu prawnego w postaci dekretu z 12 grudnia 1981 r. „o ochronie bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w czasie obowiązywania stanu wojennego". Przesłuchiwany w toku postępowania przygotowawczego podejrzany Leszek L. nie przyznał się do dokonania zarzucanych mu czynów i odmówił składania dalszych wyjaśnień. Postępowanie przygotowawcze w przedmiotowej sprawie zakończono, kierując 21 grudnia 2016 r. przeciwko Leszkowi L. akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Wałbrzychu.

Tabela 12. Informacja statystyczna z działalności Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu za okres styczeń–grudzień 2016 r.

Jednostka	Pozostało z poprzedniego okresu	w tym			Wpływ	w tym			Załatwiono	w tym			Pozostało	w tym			Zastosowano aresztowanie	Skierowano do sądu		Zawieszono	Odmówiono wszczęcia / Załatwiono w inny sposób	Umorzono na podst. art. 17 §1 pkt 1–11 kpk	Umorzono na podst. art. 322 kpk
		Zk	Zn	Zi/Zi 54–55		Zk	Zn	Zi/Zi 54–55		Zk	Zn	Zi/Zi 54–55		Zk	Zn	Zi/Zi 54–55		Akt oskarżenia / Liczba oskarżonych w tym osób	Wniosek o amnestię				
	0	*1a*	*1b*	*1c*	*2*	*2a*	*2b*	*2c*	*3*	*3a*	*3b*	*3c*	*4*	*4a*	*4b*	*4c*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*
Bi	69	46	23	–/–	106	78	25	1/2	121	82	36	1/2	54	42	12	–/–	–	–/–	–	1	13/5	15	87
Gd	68	41	27	–/–	111	44	62	–/5	123	51	67	–/5	56	34	22	–/–	–	1/1	–	–	15/7	25	75
Ka	100	55	44	1/–	100	55	43	–/2	133	68	64	–/1	67	42	23	1/1	–	–/–	–	5	6/5	86	31
Kr	87	56	31	–/–	99	57	35	1/6	115	66	44	–/5	71	47	22	1/1	–	–/–	–	–	13/5	26	71
Lu	104	69	33	2/–	96	60	35	–/1	130	76	54	–/–	70	53	14	2/1	–	1/1	–	1	15/2	19	92
Łd	50	34	16	–/–	46	22	21	–/3	61	37	23	–/1	35	19	14	–/2	–	–/–	–	1	7/–	11	42
Po	78	38	40	–/–	93	63	30	–/–	115	64	51	–/–	56	37	19	–/–	–	–/–	–	–	21/6	33	55
Rz	74	37	32	5/–	107	67	33	5/2	131	72	54	4/1	50	32	11	6/1	–	3/3	–	1	14/5	46	62
Sz	53	29	24	–/–	72	53	17	–/2	70	46	22	–/2	55	36	19	–/–	–	1/2	–	–	13/1	31	24
Wa	60	46	9	–/5	69	30	19	–/20	78	39	21	–/18	51	37	7	–/7	–	–/–	–	3	24/3	32	16
Wr	77	50	18	9/–	84	67	13	2/2	121	86	29	5/1	40	31	2	6/1	–	1/1	–	1	8/5	50	56
Razem	820	501	297	17/5	983	596	333	9/45	1198	687	465	10/36	605	410	165	16/14	–	7/8	–	13	149/44	374	611

Tabela 13. Informacja statystyczna z działalności Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu za okres styczeń – grudzień 2016 r.

Jednostka	Liczba przesłuchanych świadków w śledztwach własnych			Liczba przesłuchanych świadków w drodze pomocy prawnej dla innych Oddziałowych Komisji			Liczba przesłuchanych podejrzanych w śledztwach własnych			Liczba przesłuchanych podejrzanych w drodze pomocy prawnej dla innych Oddziałowych Komisji			Zażalenia skierowane do sądu / Zażalenia uwzględnione przez prokuratora w trybie akt.463 §1 i 465 §1 kpk		Zażalenia uwzględnione przez sąd		Prawomocne postanowienia		Osądzono osób	Uniewinniono osób	Skazano osób	Zastosowano amnestię co do osób	Umorzono na podstawie art. 17 § 1 pkt 1–11 kpk	Wniesiono apelację		Wnioskowano kasację	Zastosowano art. 160 § 4 kpk
	Zk	Zn	Zi/Zi 54–55	Zk	Zn	Zi/Zi 54–55	Zk	Zn	Zi/Zi 54–55	Zk	Zn	Zi/ Zi 54–55	na umorzenie	na odmowę wszczęcia	na umorzenie	na odmowę wszczęcia	345 kpk	397 kpk							Sąd Okręgowy	Sąd Apelacyjny		
0	*12*	*13*	*14*	*15*	*16*	*17*	*18*	*19*	*20*	*21*	*22*	*23*	*24*	*25*	*26*	*27*	*28*	*29*	*30*	*31*	*32*	*33*	*34*	*35*	*36*	*37*	*38*
Bi	249	214	2/–	25	10	5/–	–	–	–/–	–	–	–	1/–	1/–	–	–	–	–	1	–	1	–	–	1/–*	–/–*	–	–
Gd	98	47	–/19	55	28	5/3	–	–	–/1	–	–	–/–	1/–	3/–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–/–*	–/–*	–	–
Ka	80	46	–/1	78	10	3/–	–	–	–/–	–	–	–/–	5/–	1/–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–/–*	–/–*	–	–
Kr	105	68	–/2	80	21	5/–	–	–	–/–	–	–	–/–	2/–	1/1	–	–	–	–	19^	–	–	–	3	–/–*	–/–*	–	–
Lu	292	278	106/–	59	4	2/–	1	–	–/–	–	–	–/–	2/–	2/–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–/–*	–/–*	–	–
Łd	66	5	–/–	46	13	3/–	1	–	–/–	1	–	–/–	–/–	1/–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–/–*	–/–*	–	–
Po	157	36	–/–	60	22	3/–	–	–	–/–	1	–	–/–	2/–	4/–	–	–	–	–	3	–	2	–	1	1/–*	–/–*	–	–
Rz	354	124	96/27	28	1	16/–	3	–	–/–	–	–	–/–	3/–	–/–	–	–	1	–	2	–	2	–	–	2/1*	–/–*	–	–
Sz	87	20	–/2	59	14	21/–	–	–	–/–	–	–	–/–	4/–	1/–	1	1	–	–	3	–	2	–	1	–/–*	–/*	–	–
Wa	179	29	–/40	69	29	10/–	–	–	–/–	1	–	–/–	3/–	1/–	–	1	–	–	1	–	–	–	1	1/–*	–/–*	–	–
Wr	134	6	12/–	125	19	13/–	–	–	–/–	–	–	–/–	3/–	1/–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–/–*	–/–*	–	–
Razem	1801	873	216/91	684	171	86/3	5	–	–/1	3	–	–/–	26/–	16/–	2	2	1	–	29	–	7	–	6	5/1*	–/–*	–	–
Σ	2981			944			6			3					2	2	1	–	29	–	7	–	6	5/1*		–	–

*Liczba zażaleń wniesionych w trybie art. 459 § 1i 3 kpk.
^ w jednej sprawie wyrok dotyczył 17 oskarżonych.

10. Lustracja

Biuro Lustracyjne zajmuje się realizacją zadań ustawowych określonych w ustawie z 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, zwanej dalej ustawą o IPN, i ustawie z 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa w latach 1944–1990 oraz treści tych dokumentów, zwanej dalej ustawą lustracyjną, na pięciu głównych polach:

– przyjmowanie i rejestracja oświadczeń lustracyjnych (art. 52a pkt 1 ustawy o IPN);

– sygnalizowanie odpowiednim organom o niewywiązywaniu się z obowiązków nałożonych przez ustawę (art. 52a pkt 4 ustawy o IPN); czynności te wykonuje Sekcja Ewidencji Oświadczeń Lustracyjnych i Sygnalizowania;

– opracowanie i publikacja katalogów (art. 52a pkt 6, 7 i 8 ustawy o IPN) oraz informacji w Biuletynie Informacji Publicznej IPN (art. 22 i 23 ustawy lustracyjnej); czynności te wykonuje Sekcja Udostępniania i Publikacji oraz Wydział Przygotowywania i Publikacji Katalogów;

– analiza oświadczeń lustracyjnych i zbieranie materiałów niezbędnych do ich właściwej oceny, a także przygotowywanie i obsługa postępowań lustracyjnych (art. 52a pkt 2 i 3 ustawy o IPN);

– udział prokuratorów BL w charakterze oskarżycieli w postępowaniach lustracyjnych, w tym nadal w tych wszczętych w czasie obowiązywania poprzedniej ustawy lustracyjnej na wniosek Rzecznika Interesu Publicznego i niezakończonych przed wejściem w życie ustawy z 2006 r. (art. 63a, ust. 2 ustawy lustracyjnej); czynności te wykonują referaty przygotowywania postępowań lustracyjnych (oddziałowe biura lustracyjne) i Wydział Przygotowywania i Nadzoru nad Postępowaniami Lustracyjnymi (centrala).

W roku sprawozdawczym do biura w wpłynęło 3618 nowych oświadczeń lustracyjnych od osób pełniących funkcje publiczne lub kandydujących do ich objęcia. Łącznie w zasobie biura znajduje się obecnie 375 191 oświadczeń lustracyjnych.

W trzech katalogach tematycznych opublikowano dane dotyczące 16 290 nowych osób.

W katalogu osób pełniących najważniejsze funkcje publiczne opublikowano dane dotyczące 185 nowych, dotychczas niepublikowanych osób.

Powyższe katalogi, zamieszczone w Biuletynie Informacji Publicznej IPN na stronie internetowej http://katalog.bip.ipn.gov.pl, wykazują średnio co miesiąc ok. 110 000–140 000 wejść, co wskazuje na stale wysoki poziom zainteresowania ze strony opinii publicznej tą częścią działalności biura.

W 11 604 sprawach zainicjowano procedury weryfikujące prawdziwość oświadczeń lustracyjnych. Łącznie zweryfikowano 10 326 oświadczeń lustracyjnych, w tym prokuratorzy skierowali 144 wnioski o wszczęcie postępowania lustracyjnego z uwagi na uzasadnioną wątpliwość co do prawdziwości badanego oświadczenia i przedstawili 6 stanowisk w tzw. postępowaniach autolustracyjnych. W 158 sprawach zapadły prawomocne orzeczenia sądowe, w tym 127 orzeczeń uznających, że kwestionowane oświadczenia lustracyjne są niezgodne z prawdą. Powyższe dane pokazują istotne zwiększenie obciążenia pracą prokuratorów i pracowników biura, a jednocześnie stale wzrastającą efektywność kierowanych wniosków lustracyjnych na przełomie ostatnich czterech lat.

Szczegółowe zestawienie danych dotyczące działalności Biura Lustracyjnego i podległych mu oddziałowych biur lustracyjnych za rok 2016 wygląda następująco.

10.1. Ewidencja oświadczeń lustracyjnych i publikowanie informacji

10.1.1. Przyjmowanie oświadczeń lustracyjnych oraz informacji o ich uprzednim złożeniu (SEiS)

W minionym roku do głównych zadań sekcji należało przyjmowanie oświadczeń lustracyjnych oraz informacji o uprzednim złożeniu oświadczenia lustracyjnego nadesłanych do Biura Lustracyjnego przez organy wymienione w art. 8 ustawy lustracyjnej. Przyjmowanie oświadczeń do zasobu odbywa się po wstępnej ocenie poprawności druku oświadczenia lustracyjnego oraz sposobu jego wypełnienia pod względem formalnym, co pozwala wyselekcjonować te oświadczenia, które należy zwrócić organom je przysyłającym, ze szczegółowym wyjaśnieniem przyczyny zwrotu.

Tabela poniżej ilustruje liczbę i przyczyny zwrotów oświadczeń lustracyjnych oraz informacji o uprzednim złożeniu oświadczenia w 2016 r.

Tabela 1. Zwroty oświadczeń lustracyjnych oraz informacji o złożeniu oświadczenia lustracyjnego

Powód zwrotu	Liczba
Sprzeczne w treści	52 oświadczenia
Druk oświadczeń zakwestionowany wyrokiem TK	30 oświadczeń
Druk „Ściśle Tajne" oraz druk „Ściśle Tajne" – dodatkowy	11 oświadczeń
Inne (wiek, oświadczenia „prywatne", brak podpisu oraz informacje o złożeniu oświadczenia na druku niekonstytucyjnym bądź z tytułu pełnienia funkcji niepodlegającej lustracji)	8 oświadczeń 82 informacje
Kolejne oświadczenie	662 oświadczenia
Suma zwrotów (oświadczeń lustracyjnych i informacji o uprzednim złożeniu oświadczenia lustracyjnego)	793 oświadczenia 82 informacje

Reasumując, w 2016 r. do zasobu oświadczeń lustracyjnych przyjęto 3618 oświadczeń lustracyjnych (wprowadzono do aplikacji *oświadczenie* i nadano numer) oraz 4846 informacji o uprzednim złożeniu oświadczenia.

W sumie obecnie w zasobie BL znajduje się 375 191 oświadczeń lustracyjnych oraz 79 895 informacji o uprzednim złożeniu oświadczenia lustracyjnego.

W tym miejscu należy podkreślić, że w roku 2016 z bazy oświadczeń wycofano 4 oświadczenia – dwa pozostające w zasobie OBL w Katowicach, jedno z zasobu OBL w Poznaniu i jedno z zasobu OBL w Białymstoku. W odniesieniu do tych oświadczeń podjęto podejrzenie o ich sfałszowaniu, tj. sporządzeniu i podpisaniu przez osoby inne niż te, których dane osobowe znalazły się na kwestionowanych oświadczeniach. Prokuratorzy po potwierdzeniu faktu sfałszowania podpisów na dokumentach kierowali zawiadomienia o przestępstwie zgodnie z właściwością miejscową, a oświadczenia były przekazywane do jednostek prowadzących postepowania w tym zakresie jako dowód rzeczowy.

Wśród oświadczeń lustracyjnych przechowywanych w zasobie Biura Lustracyjnego znajduje się 3115 oświadczeń, w których osoby je wypełniające oświadczyły, że pracowały w organach bezpieczeństwa PRL, pełniły w nich służbę bądź z nimi współpracowały.

Sekcja Ewidencji i Sygnalizowania prowadziła także korespondencję dotyczącą potwierdzenia faktu złożenia oświadczenia lustracyjnego, udostępnienia treści oświadczenia, oryginału bądź jego kserokopii w związku z wnioskami od osób prywatnych, sądów, prokuratur, oddziałowych biur lustracyjnych i innych uprawnionych organów. W sumie na tego rodzaju wnioski udzielono pisemnych odpowiedzi dotyczących 1852 osób.

Stałym elementem pracy SEiS było wykonywanie poświadczonych za zgodność kopii oświadczeń lustracyjnych, co jest niezbędne przy rozpoczęciu przez oddziałowe biura przygotowawczego postępowania lustracyjnego (Ppl).

W sumie w 2016 r. wykonano 11 765 takich kopii. Tabela poniżej przedstawia ten proces z podziałem na poszczególne oddziałowe biura lustracyjne.

Tabela 2. Liczba kserokopii wykonywanych na potrzeby oddziałowych biur

Oddziałowe biuro lustracyjne	Liczba
Białystok	849
Gdańsk	1653
Katowice	1257
Kraków	1013
Lublin	462
Łódź	1115
Poznań	1139
Rzeszów	1287
Szczecin	822
Warszawa	811
Wrocław	1357
Suma	11 765

Inne czynności wykonywane przez pracowników SEiS:

– selekcjonowanie oświadczeń lustracyjnych pod kątem art. 22 ustawy lustracyjnej w związku z ustawowym obowiązkiem publikowania w BIP informacji zawartych w dokumentach organów bezpieczeństwa państwa, a dotyczących niektórych osób pełniących funkcje publiczne wymienione w art. 22 ustawy oraz informowanie Sekcji Udostępniania i Publikacji o fakcie wpływu oświadczeń lustracyjnych tych osób,

– udzielanie odpowiedzi (najczęściej telefonicznej) na zapytanie o datę złożenia oświadczenia lustracyjnego,

– obsługa bazy ŹRÓDŁO (3 pracowników posiada takie uprawnienia),

– rozpoczęto porządkowanie informacji o uprzednim złożeniu oświadczenia polegające na przejrzeniu trzech zbiorów (informacje napływające w wyniku wyborów samorządowych w 2014 r., wyborów parlamentarnych w 2015 r. oraz wpływające na bieżąco tworzyły odrębne zbiory), celem stworzenia jednolitego zbioru informacji o uprzednim złożeniu oświadczenia. Czynności te poprzedziły archiwizację informacji. Przygotowano również inną dokumentację wytworzoną przez SEiS podlegającą archiwizacji. Przekazanie całości do Archiwum Zakładowego IPN nastąpi w przyszłym roku.

W związku z zasygnalizowaniem przez kierownictwo Archiwum IPN (centrali) w połowie roku istotnych problemów z terminową realizacją kwerend archiwalnych na potrzeby Biura Lustracyjnego podjęto decyzję o czasowym (od września 2016 do końca grudnia 2016 r.) oddelegowaniu trzech pracowników tej sekcji do pracy w Archiwum w zakresie kwerend kartotecznych związanych z lustracją.

10.1.2. Przygotowanie i publikowanie informacji o osobach pełniących funkcje publiczne wymienione w art. 22 ustawy lustracyjnej (SUiP)

Sekcja Udostępniania i Publikacji w ramach realizowania zadań wynikających z ustawy lustracyjnej przygotowała 10 publikacji, które nastąpiły: 18 stycznia 2016 r., 3 marca 2016 r., 20 kwietnia 2016 r., 3 czerwca 2016 r., 8 lipca 2016 r., 29 lipca 2016 r., 6 września 2016 r., 25 października 2016 r., 24 listopada 2016 r. i 14 grudnia 2016 r. W ich rezultacie, w Biuletynie Informacji Publicznej IPN w tzw. „Katalogu osób pełniących funkcje publiczne", opublikowano informacje dotyczące 185 dotychczas niepublikowanych osób obejmujących funkcje publiczne wymienione w art. 22 ust. 1 ustawy lustracyjnej.

Zdecydowana większość przeprowadzonych w okresie statystycznym publikacji dotyczyła osób pełniących różne funkcje publiczne w administracji i samorządzie terytorialnym (łącznie 99 osób), organach wymiaru sprawiedliwości tj. sądownictwie i prokuraturach (łącznie 36 osób), kierownictwie poszczególnych resortów rządowych (łącznie 24 osoby), posłów na Sejm RP (łącznie 5 osób) oraz pozostałych wymienionych w art. 22 ustawy lustracyjnej (szczegółowy wykaz w tabeli). Aktualizacja wykazu osób pełniących funkcje publiczne uwzględniła zmiany wprowadzone 4 kwietnia 2016 r. nowelizacją ustawy o IPN oraz wynikające z wejścia w życie nowej ustawy Prawo o prokuraturze z 28 stycznia 2016 r., za którą w miejsce zlikwidowanej Prokuratury Generalnej, Naczelnej Prokuratury Wojskowej, Wojskowych Prokuratur Okręgowych i Prokuratur Apelacyjnych utworzono Prokuraturę Krajową i Prokuratury Regionalne.

Tabela 3. Nowe wpisy w katalogu osób pełniących funkcje publiczne z art. 22 ust. 1 (dane osób wcześniej niepublikowanych)

Pkt art. 22	Funkcje publiczne	18 I 2016	3 III 2016	20 IV 2016	3 VI 2016	8 VII 2016	29 VII 2016	6 IX 2016	25 X 2016	24 XI 2016	14 XII 2016	Łącznie:
Pkt 3	Posłowie do Sejmu RP	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0	5
Pkt 5	Sędziowie Sądu Najwyższego	1	2	0	0	0	0	2	2	0	0	7
Pkt 6	Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Pkt 7	Sędziowie Naczelnego Sądu Administracyjnego	0	7	1	0	0	0	0	0	1	0	9
Pkt 10	Prezes Prokuratorii Generalnej	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	Wiceprezesi Prokuratorii Generalnej	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Pkt 11a	Członkowie Rady Polityki Pieniężnej	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Pkt 12	Prezesi Sądów Apelacyjnych	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	3
Pkt 13	Członkowie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	4
Pkt 14	Prezes Instytutu Pamięci Narodowej	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
	Członkowie Kolegium IPN	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	7
Pkt 15	Prokuratorzy Prokuratury Krajowej	0	0	1	2	2	0	0	0	0	0	5
	Prokuratorzy regionalni	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	9
	Prokuratorzy Naczelnej Prokuratury Wojskowej	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2

Pkt art. 22	Funkcje publiczne	18 I 2016	3 III 2016	20 IV 2016	3 VI 2016	8 VII 2016	29 VII 2016	6 IX 2016	25 X 2016	24 XI 2016	14 XII 2016	Łącznie:
Pkt 16	Szef Kancelarii Senatu	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Pkt 17	Sekretarze stanu	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	Podsekretarze stanu	13	1	0	2	2	0	0	4	0	0	22
Pkt 20	Wicemarszałkowie województwa	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	3
	Członkowie zarządu województwa	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	3
	Prezydenci miast	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	Burmistrzowie	0	3	1	0	1	1	0	0	0	0	6
	Starostowie powiatu	0	4	3	0	0	0	0	0	0	1	8
	Wicestarostowie powiatu	5	4	5	1	3	0	0	2	0	2	22
	Członkowie zarządu powiatów	3	4	15	6	2	4	0	7	1	7	49
	Wójtowie gmin	0	0	1	1	0	1	2	0	1	1	7
Łącznie:		24	40	38	14	13	16	8	17	4	11	185

Oprócz tego dokonano 1087 modyfikacji już istniejących wpisów, w trakcie których uzupełniono wyniki kwerend archiwalnych, dokonano zmian pełnionych funkcji publicznych, dopisano sentencje zarządzeń wydanych przez prokuratorów oddziałowych biur i informacje o prawomocnych orzeczeniach sądowych w zakończonych postępowaniach lustracyjnych – co łącznie dało informacje o 397 zarządzeniach lustracyjnych i prawomocnych orzeczeniach. Ponadto aktualizowano dane osobowe i daty objęcia funkcji publicznych wynikające z reelekcji.

W trakcie dokonywanych aktualizacji wykazu osób pełniących funkcje publiczne usunięto łącznie 275 wpisów katalogowych dotyczących osób, które przestały pełnić wymienione w ustawie lustracyjnej funkcje.

Tabela 4. Uzupełnienia i modyfikacje istniejących wpisów

Data edycji katalogu	Modyfikacje: uzupełnienia wpisów, zmiany funkcji publicznych, reelekcje, przejścia w stan spoczynku, zarządzenia prokuratorów IPN, orzeczenia sądowe			Wpisy wycofane z BIP
	Liczba modyfikacji z podziałem na poszczególne publikacje	Zarządzenia prokuratorów IPN, orzeczenia sądowe (w ramach uzupełnień)	Zarządzenia prokuratorów IPN i orzeczenia sądowe dot. nowo opublikowanych osób	
18 I 2016	87	28	5	17
3 III 2016	156	118	17	24
20 IV 2016	171	97	7	126+1*
3 VI 2016	105	41	3	22
8 VII 2016	32	15	3	18
29 VII 2016	10	0	6	13
6 IX 2016	36	14	4	12
25 X 2016	205	15	3	22
24 XI 2016	191	11	1	9
14 XII 2016	94	5	4	11
Łącznie:	1087	344	53	274+1*

* Rekord wycofany 21 IV 2016 r.

Przeprowadzony został również przegląd zasobu „Cyfrowe Archiwum" pod kątem odnalezienia nowych informacji na temat osób opublikowanych na stronie internetowej Biuletynu Informacji Publicznej IPN w związku z objęciem funkcji publicznych wymienionych w art. 22 ustawy lustracyjnej, w pierwszym okresie działalności Biura Lustracyjnego tj. w latach 2007–2009. Aktualizacji poddano 182 rekordy dotyczące sędziów; 117 rekordów dotyczących prokuratorów; 28 rekordów dotyczących senatorów Senatu RP; 37 rekordów dotyczących posłów Sejmu RP i 14 rekordów dotyczących posłów Parlamentu Europejskiego. Wpisy zostały uaktualnione na podstawie materiałów udostępnionych przez Archiwum IPN i oddziałowe archiwa IPN oraz na podstawie informacji dostępnych w „Cyfrowym Archiwum". W związku z ciągłym procesem opracowywania i uzupełniania wymienionego zasobu podobne działania zostaną przeprowadzone w przyszłości.

W okresie sprawozdawczym Biuro Lustracyjne IPN zleciło pisemnie oddziałowym biurom lustracyjnym opracowanie łącznie 59 wpisów katalogowych do wykazu osób pełniących funkcje publiczne; 28 wpisów katalogowych opracowano na podstawie materiałów uzyskanych z wcześniej zgromadzonych i będących w posiadaniu oddziałowych biur lustracyjnych wyników kwerend archiwalnych lub opracowanych na potrzeby tzw. katalogu „osób rozpracowywanych" przez organy bezpieczeństwa PRL – art. 52a pkt 7 ustawy z 18 grudnia 1998 r. o IPN (j.t.: Dz.U. z 2016 r., poz. 1575). Pozostałe wpisy zostały opracowane na podstawie nowo zarządzonych kwerend archiwalnych.

W ramach czynności służbowych pracownicy Sekcji weryfikowali wpisy katalogowe i opracowywali niezbędną dokumentację statystyczną związaną z poszczególnymi publikacjami informacji dotyczących osób wymienionych w art. 22. ustawy lustracyjnej, pozyskiwali i opracowywali dane osobowe osób pełniących funkcje publiczne, odnotowywali w trakcie kolejnych publikacji sentencje zarządzeń lustracyjnych i prawomocnych orzeczeń sądowych, monitorowali zmiany na określonych stanowiskach publicznych w administracji centralnej, parlamencie, organach sądownictwa i prokuratury, samorządzie terytorialnym.

W celu aktualizacji wykazu osób pełniących funkcje publiczne pod kątem zmian personalnych w obrębie stanowisk wymienionych w art. 22 ust. 1 ustawy lustracyjnej, korzystano ze wszystkich dostępnych źródeł informacji, w tym z treści oświadczeń lustracyjnych i korespondencji urzędowej dotyczącej zmian kadrowych, wpływającej do Biura Lustracyjnego IPN. Przeprowadzano monitoring ogólnodostępnych środków masowego przekazu, przede wszystkim: prasy i Internetu, regularnie przeglądając określone strony serwisów informacyjnych, ministerstw, Sejmu RP, Senatu RP, Parlamentu Europejskiego, Kancelarii Prezydenta RP, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Prokuratury Krajowej, Naczelnego Sądu Administracyjnego, wojewódzkich sądów administracyjnych, sądów apelacyjnych, prokuratur regionalnych, Sądu Najwyższego, wojskowych sądów okręgowych, Trybunału Konstytucyjnego, Państwowej Komisji Wyborczej, Krajowej Rady Sądownictwa, organów administracji samorządowej oraz pozostałych instytucji centralnych wymienionych w art. 22 ust. 1 ustawy lustracyjnej.

Aktualizując dane z katalogu osób pełniących funkcje publiczne, opierano się na oficjalnej korespondencji, którą nadsyłały: Naczelny Sąd Administracyjny, Sąd Najwyższy, Prokuratura Krajowa (Prokuratura Generalna, Naczelna Prokuratura Wojskowa), Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Kancelaria Sejmu RP, Kancelaria Senatu RP, Państwowa Komisja Wyborcza, Wydział Kadr IPN oraz w zakresie punktu 20 art. 22 ustawy lustracyjnej poszczególne urzędy wojewódzkie (przy wojewodach) i oddziałowe biura lustracyjne. Dodatkowo pracownicy Sekcji Udostępniania i Publikacji, celem potwierdzenia informacji o danych osobowych osób nominowanych lub o samym fakcie nominacji, kontaktowali się z właściwymi instytucjami drogą telefoniczną i mailową.

Przeprowadzone zostały również prace mające na celu archiwizację dokumentów zgromadzonych w trakcie prac Sekcji w latach 2012–2013, które następnie przekazano do Archiwum Zakładowego IPN.

Ponadto w ostatnim kwartale 2016 r., poza ww. zadaniami, pracownicy wydziału wykonywali czynności związane z zastąpieniem dotychczas wykorzystywanej aplikacji portalowo-katalogowej,

działającej od 2008 r., nową, przygotowaną przez firmę INFOMEX, która została wyłoniona w drodze przetargu.

Prace polegały na opracowaniu nowej aplikacji, sprawdzeniu poprawności przebiegu procesu migracji danych do nowej aplikacji zwanej ABeL, testowaniu tej aplikacji oraz uczestniczeniu jej użytkowników w szkoleniach przygotowanych przez ww. firmę.

10.2. Przygotowywanie i publikowanie katalogów w Biuletynie Informacji Publicznej IPN

W 2016 r., tak jak w poprzednich latach Biuro Lustracyjne wraz z oddziałowymi biurami lustracyjnymi, wypełniając zadania określone zapisami w art. 52a pkt 6, 7 i 8, w art. 52aa pkt 3 oraz w art. 52b pkt 1 i 2a ustawy o IPN przygotowuje i publikuje katalogi tematyczne: funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa PRL, osób pełniących kierownicze stanowiska partyjne i państwowe PRL i osób rozpracowywanych przez organy bezpieczeństwa PRL. Publikacje katalogów, zamieszczone są na stronie internetowej http://katalog.bip.ipn.gov.pl/ w ramach „Biuletynu Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej".

Statystyki strony internetowej katalogów BL wykazują średnio co miesiąc ok. 110 000–140 000 odwiedzin.

Należy podnieść, że ustawa z 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, (Dz.U. z 2016 r., poz. 749) w art. 1 pkt 24 wprowadziła nowe brzmienie art. 52 a pkt. 7, które pozwoliło na publikację danych o osobach rozpracowywanych przez organy bezpieczeństwa państwa bez konieczności uzyskiwania zgody na ich publikację, w przypadku gdy od śmierci tej osoby minęło przynajmniej 20 lat. Zapis ten pozwoli na umieszczenie w tym katalogu danych osób w szerszym niż dotychczas zakresie.

Tym samym od września 2016 r. planowane było zwiększenie liczby wysyłanych zapytań w ramach szczegółowej kwerendy do Archiwum IPN i jednostek podległych z ok. 200 miesięcznie do ok. 500. Zmiana ta została w czerwcu uzgodniona z kierownictwem AIPN. Niestety, ze względu na powstałe w 2016 r. istotne zaległości w realizacji kwerend przez AIPN na rzecz Biura Lustracyjnego, nie zdołano ostatecznie zwiększyć liczby wysyłanych zapytań.

Od stycznia do grudnia 2016 r. Biuro Lustracyjne przygotowało 10 publikacji w trzech wyżej wymienionych katalogach tematycznych, które zawierały informacje o materiałach zgromadzonych w zasobach IPN w odniesieniu do 16 290 osób.

Ponadto dokonano modyfikacji już istniejących wpisów w odniesieniu do 945 osób, o których informacje opublikowano w katalogach w uprzednich latach. Modyfikacje publikacji związane były z wprowadzaniem uzupełnień na podstawie odnalezionych, nieznanych wcześniej materiałów archiwalnych oraz dopisaniem informacji o zarządzeniach prokuratorskich po zbadaniu zgodności z prawdą oświadczenia lustracyjnego.

Tabela 5. Liczba osób, których dane opublikowano w poszczególnych katalogach

Katalog funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa PRL	11 857 (11 297 nowych wpisów i 560 modyfikacji)
Katalog osób rozpracowywanych przez organy bezpieczeństwa PRL	1152 (1047 nowych wpisów i 105 modyfikacji)
Katalog osób zajmujących kierownicze stanowiska partyjne i państwowe w PRL	4226 (3946 nowych wpisów i 280 modyfikacji)
Razem	17 235 (16 290 nowych wpisów i 945 modyfikacji)

Przygotowywanie wpisów do katalogu osób rozpracowywanych przez organy bezpieczeństwa PRL oraz do wykazu osób pełniących funkcje publiczne wymaga przeprowadzenia w zasobie archiwalnym IPN pełnej kwerendy, co ma bezpośredni wpływ na liczbę przygotowywanych do publikacji danych.

Katalog osób zajmujących kierownicze stanowiska partyjne i państwowe opracowywany jest na podstawie kwerend prowadzonych głównie poza Instytutem (m.in. w Archiwum Akt Nowych, Archiwum Sejmu RP, Archiwum Kancelarii Prezesa Rady Ministrów oraz w archiwach państwowych), z kolei wpisy do katalogu funkcjonariuszy przygotowywane są na podstawie zgromadzonych w zasobie archiwalnym IPN akt osobowych. W obu katalogach, z uwagi na obiektywne możliwości AIPN, pomijana jest przy publikacji część informacji określonych w art. 52b ust. 1 pkt 5 ustawy o IPN, które dotyczą zapisów ewidencyjnych, tj. informacji zawartych w dziennikach rejestracyjnych i archiwalnych, kartotekach i dokumentach o podobnym charakterze. W najbliższych latach katalogi będą uzupełniane o informacje z zapisów ewidencyjnych.

W minionym roku Biuro Lustracyjne oraz oddziałowe biura lustracyjne kontynuowały wysyłanie pism z prośbą o wyrażenie zgody na publikację danych w katalogu osób rozpracowywanych przez organy bezpieczeństwa PRL. Zapytano o zgodę na publikację 1211 osób, w tym także zwrócono się do krewnych osób zmarłych zgodnie z brzmieniem art. 52a pkt 7. Zgodę na publikację wyraziło 539 osób.

Należy w tym miejscu podkreślić, że Biuro Lustracyjne systematycznie stara się zwiększyć liczbę uzyskiwanych zgód od osób rozpracowywanych. W tym celu Oddziałowe Biuro Lustracyjne w Szczecinie wystąpiło z inicjatywą tworzenia punktów informacyjnych dla tych osób. Punkty takie organizowane były w trakcie uroczystości, gdzie gospodarzem lub współgospodarzem było Oddział IPN w Szczecinie. Pracownicy tego biura prezentowali katalog osób rozpracowywanych, dokumenty z nim związane, tłumaczyli podstawy prawne regulujące jego tworzenie. Podobne działania podejmuje systematycznie Oddziałowe Biuro Lustracyjne w Poznaniu w ramach Nocy Muzeów. Tam katalogi prezentowane są na monitorze dotykowym z dostępem do strony BIP. Każdy zainteresowany może zobaczyć, jak wyglądają wpisy w katalogu, a pracownicy udzielają odpowiedzi na wszystkie pytania. Te działania spotykają się każdorazowo z dużym zainteresowaniem uczestników, w tym osób rozpracowywanych, co przekłada się na liczbę zgód na publikację danych w katalogu. Biuro Lustracyjne rekomendowało podległym jednostkom podejmowanie takich działań w przyszłości.

W katalogu osób rozpracowywanych przez organy bezpieczeństwa PRL w pierwszej kolejności publikowane są dane osób, które otrzymały w Instytucie Pamięci Narodowej status „pokrzywdzonego" na podstawie art. 6 ustawy o IPN (uchylonego 15 marca 2007 r. w wyniku nowelizacji ustawy), a także osób, które złożyły do Instytutu wniosek o udostępnienie dokumentów (art. 30 ustawy o IPN) lub prowadzone były wobec nich postępowania o nadanie Krzyża Wolności i Solidarności oraz osób, wobec których Biuro Lustracyjne prowadzi sprawdzenie lustracyjne. W dalszej kolejności publikowane są osoby wytypowane na podstawie zachowanych akt operacyjnych i śledczych oraz zapisów w zachowanej dokumentacji ewidencyjnej.

Z uwagi na równoczesne wykonywanie przez Biuro Lustracyjne IPN licznych zadań narzuconych przez ustawodawcę – prowadzenie sprawdzeń i przygotowywanie postępowań lustracyjnych oraz opracowywanie katalogów tematycznych i wykazu osób publicznych –przygotowywanie publikacji i publikowanie katalogów tematycznych nie jest jednorazowym aktem, lecz procesem ciągłym i rozciągniętym w czasie.

Wpisy do katalogów tematycznych i wykazu osób publicznych przygotowywane są i wstępnie weryfikowane przede wszystkim w oddziałowych biurach lustracyjnych, które w roku sprawozdawczym wprowadziły do aplikacji katalogowo-portalowej dane dotyczące ponad 15 tys. osób. Szczegółową pracę 11 oddziałowych biur lustracyjnych w ubiegłym roku przedstawia tabela.

Tabela 6. Zestawienie liczby wpisów do aplikacji portalowo-katalogowej dokonywanych przez oddziałowe biura lustracyjne przy przygotowaniu publikacji katalogowych

Katalogi /OBL	Białystok	Gdańsk	Katowice	Kraków	Lublin	Łódź	Poznań	Rzeszów	Szczecin	Warszawa	Wrocław	Razem OBL
Katalog funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa PRL												
Liczba osób wprowadzonych i w trakcie opracowania w OBL	311	41	4	44	1	22	71	12	0	45	1	552
Liczba osób zweryfikowanych w OBL i przekazanych do BL	1356	801	1012	1382	465	394	1130	367	750	604	812	9073
Razem	1667	842	1016	1426	466	416	1201	379	750	649	813	9625
Katalog rozpracowywanych przez organy bezpieczeństwa PRL												
Liczba osób wprowadzonych i w trakcie opracowania w OBL	24	95	19	1	46	205	236	21	1	98	61	807
Liczba osób zweryfikowanych w OBL i przekazanych do BL	195	232	82	55	19	55	194	73	74	43	104	1126
Razem	219	327	101	56	65	260	430	94	75	141	165	1933
Katalog osób zajmujących kierownicze stanowiska partyjne i państwowe w PRL												
Liczba osób wprowadzonych i w trakcie opracowania w OBL	79	154	58	115	48	506	91	19	10	96	4	1180
Liczba osób zweryfikowanych w OBL i przekazanych do BL	64	451	396	160	262	206	54	128	194	164	160	2239
Razem	143	605	454	275	310	712	145	147	204	260	164	3419
Wykaz osób pełniących funkcje publiczne wymienione w art. 22 ustawy lustracyjnej												
Liczba osób wprowadzonych i w trakcie opracowania w OBL	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Liczba osób zweryfikowanych w OBL i przekazanych do BL	13	11	8	24	14	12	9	8	17	24	20	160
Razem	13	11	8	24	14	12	9	8	17	24	20	160
Razem we wszystkich katalogach	2042	1785	1579	1781	855	1400	1785	628	1046	1074	1162	15 137

Jednym z najważniejszych zadań realizowanych w 2016 r. przez Biuro Lustracyjne było przygotowanie i wdrożenie nowych rozwiązań informatycznych. Zaproponowane przez zespół merytoryczny, złożony z pracowników Biura Lustracyjnego wspomaganych przez pracowników Biura Informatyki oraz Archiwum IPN (wcześniej BUiAD), rozwiązania doprowadziły do powstania platformy informatycznej, która umożliwi jednorodne zarządzanie bazami danych wykorzystywanymi dotychczas w pracach BL i jednostek podległych (np. aplikacja portalowo-katalogowa, baza oświadczeń) przy założeniu zachowania i pełnego wykorzystania dotychczas wprowadzonych danych oraz ich struktury. Stworzenie jednej platformy ma za zadanie ułatwić zarządzanie zespołem, uprościć pracę i procedury obowiązujące obecnie w Biurze w zakresie: przygotowywania i publikowania katalogów tematycznych, wykazu z art. 22 ustawy lustracyjnej, ewidencji oświadczeń lustracyjnych oraz częściowo w zakresie przygotowania postępowań lustracyjnych. Nowe rozwiązania informatyczne umożliwią wprowadzenie narzędzi dających większą, a przede wszystkim łatwiejszą kontrolę nad wykonywaną pracą oraz ułatwią rozliczenie czynności wykonywanych przez pracowników.

Wdrożenie nowych rozwiązań informatycznych wiązało się z przeniesieniem baz danych obejmujących łącznie ok. 480 000 rekordów, był to proces bardzo skomplikowany i kluczowy dla powodzenia projektu. Migracja danych spowodowała czasowe ograniczenia w działaniu wcześniej wykorzystywanych systemów. W związku z ograniczeniami czasowymi i opóźnieniem wykonawcy w zakresie prac programistycznych, weryfikacja poprawności wykonanej migracji przez pracowników BL i OBL została przesunięta na styczeń 2017 r. Zmiany w działaniu systemu informatycznego biura, które zostały przeprowadzone, dotyczą także przede wszystkim użytkowników zewnętrznych, niebędących pracownikami BL/OBL. Baza otrzymała nową, złożoną wyszukiwarkę, która umożliwia przeszukiwanie danych po wielu kryteriach tak, by możliwym było np. wyszukanie składu osobowego Sekcji III-a Wydziału III-1 WUSW w Poznaniu w latach 1984–1988. Każdemu pracownikowi IPN, od lutego 2017 r., będzie można przyznać dostęp do aplikacji, na zasadzie podglądu, z możliwością pełnego wyszukiwania informacji, do dotychczas zgromadzonych danych w zakresie działania obecnej aplikacji portalowo-katalogowej, to znaczy katalogów tematycznych oraz wykazu z art. 22 ustawy lustracyjnej. Nowa wyszukiwarka z rozszerzonym zakresem wyszukiwania danych dostępna będzie również na stronie BIP IPN, gdzie publikowane są Katalogi Biura Lustracyjnego, co powinno przełożyć się na większe zainteresowanie treściami publikowanymi przez IPN na stronach internetowych.

Biuro Lustracyjne planuje przeprowadzić akcję informacyjną promującą nowe możliwości Katalogów Biura Lustracyjnego.

10.3. Przygotowywanie postępowań lustracyjnych

10.3.1. Sprawy zainicjowane zgodnie z treścią art. 52a pkt 2 i 3 ustawy o IPN

Na podstawie wymogów ustawowych i procedur realizowanych przez Biuro Lustracyjne prokuratorzy oddziałowych biur lustracyjnych zgodnie z treścią art. 52a ust. 2 i 3 ustawy o IPN analizują oświadczenia lustracyjne, zbierają informacje niezbędne do ich prawidłowej oceny i przygotowują postępowania lustracyjne. W toku prowadzonych czynności zgodnie z treścią art. 52e ust. 3, 3a, 4 mogą żądać nadesłania akt i dokumentów (zarówno przez Archiwum IPN, jak i inne instytucje i archiwa, takie jak np.: ABW, CAW, MON). Przeprowadzają ich analizę, koordynują prowadzoną w sprawie kwerendę archiwalną, przesłuchują świadków – zarówno funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa wytwarzających analizowaną dokumentację, jak i osoby rozpracowywane, których dotyczą wytworzone dokumenty, powołują biegłych (przede wszystkim z zakresu badania pisma ręcznego), a w przypadku ustalenia, że zgromadzony w ten sposób materiał dowodowy uza-

sadnia wątpliwość co do zgodności z prawdą badanego oświadczenia – wysyłają do osoby składającej badane oświadczenie zawiadomienie o możliwości złożenia wyjaśnień zgodnie z treścią art. 52e ust. 3 i w konsekwencji przyjmują takie wyjaśnienia.

W każdej sprawie prokurator sporządza decyzję końcową:

– wniosek o wszczęcie postępowania lustracyjnego,

– stanowisko w toku postępowania autolustracyjnego kierowane do sądu (art. 20 ust. 5 ustawy lustracyjnej),

– w przypadku braku wątpliwości co do zgodności z prawdą badanego oświadczenia – zarządzenie o pozostawieniu sprawy bez dalszego biegu.

Wszystkie decyzje każdorazowo zawierają uzasadnienie.

Tak jak w poprzednich latach w wytyczaniu kierunków i zakresu poszukiwań materiałów archiwalnych m.in. w zasobach Instytutu, w analizie wielu materiałów prokuratorzy, mając na uwadze specyfikę tych działań, ich zakres i obszerność, korzystają z pomocy historyków i archiwistów pracujących w Biurze Lustracyjnym i oddziałowych biurach lustracyjnych.

Tę część działalności ilustruje m.in. rubryka 8 z tabeli 7 wskazująca, że w ubiegłym roku skierowano łącznie 18 834 zapytania kwerendowe, co pokazuje na istotny wzrost w tym zakresie (w 2015 r. skierowano 14 704 zapytania). Analiza uzyskanych w tym trybie materiałów archiwalnych jest także prowadzona przez prokuratorów.

Prokurator samodzielnie dokonuje także analizy dokumentów przechowywanych dotychczas w tajnym zbiorze, o którym mowa w art. 39 ustawy o IPN.

W tym miejscu należy nadmienić, że zgodnie z postanowieniami ustawy z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o IPN–KŚZpNP oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2016.749) zbiór zastrzeżony został zlikwidowany. Obecnie trwa przegląd materiałów, które były w nim umieszczone – zostanie on zakończony do 31 marca 2017 r. – co ma doprowadzić do odtajnienia znajdujących się tam dokumentów.

Powyższe jest bardzo istotne z punktu widzenia realizacji zadań ustawowych Biura Lustracyjnego, dotychczas bowiem procedura uzyskania zgody na uchylenie zastrzeżenia przez Szefów służb lub Ministra Obrony Narodowej była czasochłonna i prowadziła do wydłużenia procedur lustracyjnych.

W minionym roku oddziałowe biura lustracyjne zainicjowały 11 604 nowe postępowania mające na celu weryfikację prawdziwości złożonych oświadczeń. Kontynuowano bieg 2814 spraw niezakończonych w 2015 r. Zakończono łącznie 10 326 spraw, w tym:

– skierowano 144 wnioski o wszczęcie postępowania lustracyjnego z uwagi na uzasadnioną wątpliwość co do prawdziwości badanych oświadczeń,

– skierowano 6 stanowisk w tzw. postępowaniach autolustracyjnych prowadzonych na podstawie art. 20 ust. 5 ustawy lustracyjnej; w 2016 r. od osób zainteresowanych wpłynęło do sądów 8 wniosków o wszczęcie postępowania autolustracyjnego w tym trybie; w 7 sprawach sąd odmówił wszczęcia postępowania,

– wydano 9140 zarządzeń o pozostawieniu spraw bez dalszego biegu wobec braku wątpliwości co do zgodności z prawdą badanych oświadczeń,

– w 1027 sprawach wydano zarządzenie o pozostawieniu sprawy bez dalszego biegu z innych przyczyn (np. na podstawie art. 17 § 1 pkt 5 wobec śmierci osoby lustrowanej i inne),

– 9 spraw wykreślono jako załatwione w inny sposób (np. przekazano według właściwości do innego biura). Powyższe ukazuje tabela 7.

Tabela 7. Informacje o wpływie i załatwieniu spraw przygotowujących postępowanie lustracyjne

Miesiąc	Pozostałość z poprzedniego okresu	Wpływ do Ppl	Zakończono ogółem	Liczba wniosków o autolustrację od osób zainteresowanych (art. 20 ust.5)	Odmowa wszczęcia postępowania autolustracyjnego	Etap postępowania			Zakończenie				
						Sprawy w których przeprowadzono czynności z art. 52e ust. 3 ustawy o IPN	Liczba zapytań skierowanych w kwerendach szczegółowych (łącznie)	Liczba przesłuchanych świadków	Stanowisko prokuratora w sprawie autolustracji	Skierowanie wniosku o wszczęcie postępowania lustracyjnego	Zarządzenie o pozostawieniu sprawy bez biegu z uwagi na brak wątpliwości	Zarządzenie o pozostawieniu sprawy bez biegu z innych przyczyn (art. 17 § 1 pkt 11 i inne)	Załatwiono w inny sposób
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Styczeń	2814	880	510	1	0	24	1216	65	0	6	446	58	0
Luty		986	509	1	1	24	1250	90	0	6	449	54	0
Marzec		1051	669	1	0	22	1775	102	2	11	583	72	1
Kwiecień		988	788	0	0	19	1439	62	0	12	666	110	0
Maj		970	720	0	0	30	1721	72	1	14	625	79	1
Czerwiec		964	791	0	0	13	1781	78	0	10	724	56	1
Lipiec		900	862	0	1	13	1647	40	0	14	803	45	0
Sierpień		892	912	0	0	17	1445	53	1	3	838	70	0
Wrzesień		1003	1026	2	2	27	1803	45	0	11	970	44	1
Październik		1134	1046	1	2	16	1839	60	0	11	936	97	2
Listopad		1056	1388	0	0	26	1540	54	1	18	1171	198	0
Grudzień		780	1105	2	1	23	1378	71	1	28	929	144	3
Razem		11 604	10 326	8	7	254	18 834	792	6	144	9140	1027	9

Prezentowane wyniki statystyczne zdołano uzyskać pomimo istotnych problemów w uzyskiwaniu odpowiedzi z Archiwum IPN (centrali) – jak wynikało z pisma Dyrektora Archiwum IPN z 24 czerwca 2016 r. istotne opóźnienia w realizacji kwerend archiwalnych na potrzeby BL wynikały z reorganizacji wewnętrznej struktury tego biura, która nastąpiła w sierpniu 2015 r. Powyższa tabela ukazuje trudności z pokryciem tzw. wpływu (mała liczba spraw kończonych), jakie narastały do połowy roku.

Nadmienić także należy, iż stan kadrowy prokuratorów oddziałowych biur lustracyjnych w zasadzie liczbowo pozostaje praktycznie na niezmienionym poziomie od początku istnienia biura, tj. od 2007 r.:

– w OBL w Białymstoku dwóch prokuratorów prowadziło 1942 sprawy (398 spraw niezakończonych w 2015 r. i 1544 spraw zarejestrowanych w okresie od stycznia do grudnia 2016 r.), tym samym średnio na prokuratora przypadało 971 spraw rocznie (80,9 sprawy miesięcznie);

– w OBL w Gdańsku trzech prokuratorów prowadziło 1102 sprawy (246 spraw niezakończonych w 2015 r. i 856 spraw zarejestrowanych w okresie od stycznia do grudnia 2016 r.), tym samym średnio na prokuratora przypadało 367,3 sprawy rocznie (30,6 sprawy miesięcznie). Należy podnieść, że w biurze tym są trzy etaty prokuratorskie, jednak jeden prokurator został 17 marca 2016 r. na mocy decyzji Prokuratora Generalnego odwołany i przeniesiony do prokuratury powszechnej. Tym samym w tym biurze przez ponad pół roku pracowało dwóch prokuratorów.

– w OBL w Katowicach czterech prokuratorów prowadziło 1369 spraw (347 spraw niezakończonych w 2015 r. i 1022 sprawy zarejestrowane w okresie od stycznia do grudnia 2016 r.), tym samym średnio na prokuratora przypadało 342,3 sprawy rocznie (28,5 sprawy miesięcznie). Należy jednak nadmienić, że jeden prokurator tego biura przebywał w roku statystycznym łącznie 151 dni na zwolnieniach lekarskich.

– w OBL w Krakowie trzech prokuratorów prowadziło 1315 spraw (182 sprawy niezakończone w 2015 r. i 1133 sprawy zarejestrowane od stycznia do grudnia 2016 r.), tym samym średnio na prokuratora przypadało 438,3 sprawy rocznie (36,5 sprawy miesięcznie);

– w OBL w Lublinie dwóch prokuratorów prowadziło 1043 sprawy (187 spraw niezakończonych w 2015 r. i 856 spraw zarejestrowanych w okresie od stycznia do grudnia 2016 r.), tym samym średnio na prokuratora przypadało 521,5 sprawy rocznie (43,4 sprawy miesięcznie);

– w OBL w Łodzi trzech prokuratorów prowadziło 1356 spraw (352 sprawy niezakończone w 2015 r. i 1004 sprawy zarejestrowane od stycznia do grudnia 2016 r.), tym samym średnio na prokuratora przypadały 452 sprawy rocznie (37,6 sprawy miesięcznie).

Należy podkreślić, że jeden z prokuratorów tego biura na mocy decyzji Prokuratora Generalnego został przeniesiony do Wydziału Nadzoru nad Postępowaniami Przygotowującymi Postępowania Lustracyjne Biura Lustracyjnego i od 15 października 2016 r. pełni obowiązki w Biurze Lustracyjnym;

– w OBL w Poznaniu dwóch prokuratorów prowadziło 1425 spraw (232 sprawy niezakończone w 2015 r. i 1193 sprawy zarejestrowane w okresie od stycznia do grudnia 2016 r.), tym samym średnio na prokuratora przypadało 712,5 sprawy rocznie (59,3 sprawy miesięcznie);

– w OBL w Rzeszowie trzech prokuratorów prowadziło 1477 spraw (301 spraw niezakończonych w 2015 r. i 1176 spraw zarejestrowanych od stycznia do grudnia 2016 r.), tym samym średnio na prokuratora przypadało 492,3 sprawy rocznie (41 spraw miesięcznie);

– w OBL w Szczecinie trzech prokuratorów prowadziło 1121 spraw (278 spraw niezakończonych w 2015 r. i 843 sprawy zarejestrowane od stycznia do grudnia 2016 r.), tym samym średnio na prokuratora przypadało 373,7 sprawy rocznie (31 spraw miesięcznie). Należy podnieść, że w biurze tym są trzy etaty prokuratorskie, jednak jeden prokurator został 25 maja 2016 r. na mocy decyzji Prokuratora Generalnego odwołany i przeniesiony do Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Tym samym w biurze tym przez niespełna pół roku pracowało dwóch prokuratorów;

– w OBL w Warszawie dwóch prokuratorów prowadziło 882 sprawy (191 spraw niezakończonych w 2015 r. i 691 spraw zarejestrowanych od stycznia do grudnia 2016 r.), tym samym średnio na prokuratora przypadało 441 spraw rocznie (36,7 sprawy miesięcznie);

– w OBL we Wrocławiu dwóch prokuratorów prowadziło 1386 spraw (100 spraw niezakończonych w 2015 r. i 1286 spraw zarejestrowanych od stycznia do grudnia 2016 r.), tym samym średnio na prokuratora przypadało 693 sprawy rocznie (57,7 sprawy miesięcznie).

Tabela 8. Statystyka obciążenia w 2016 r. w oddziałowych biurach lustracyjnych

Oddziałowe biuro lustracyjne	Liczba spraw zarejestrowanych – stan na 1 I 2016 r.	Liczba spraw zarejestrowanych w 2016 r.	Liczba postępowań prowadzonych w okresie od 1 I do 31 XII 2016 r.	Liczba spraw załatwionych w 2016 r.	Liczba prokuratorów OBL – stan na 31 XII 2016 r.	Obciążenie jednego prokuratora d/f	Średnie załatwienie spraw przez prokuratora e/f
a	b	c	d	e	f	g	h
Białystok	398	1544	1942	1249	2	971,0	624,5
Gdańsk	246	856	1102	870	2	551,0	435,0
Katowice	347	1022	1369	731	4	342,3	182,8
Kraków	182	1133	1315	1104	3	438,3	368,0
Lublin	187	856	1043	764	2	521,5	382,0
Łódź	352	1004	1356	991	2	678,0	495,5
Poznań	232	1193	1425	989	2	712,5	494,5
Rzeszów	301	1176	1477	1169	3	492,3	389,7
Szczecin	278	843	1121	752	2	560,5	376,0
Wrocław	100	1286	1386	1007	2	693,0	503,5
Warszawa	191	691	882	700	2	441,0	350,0
Razem	2814	11604	14418	10326	26	554,5	397,2

Odnosząc się do zróżnicowania liczby spraw przypadających na prokuratora w poszczególnych jednostkach, trzeba stwierdzić, że zależy to od wielu czynników. Pierwszym elementem warunkującym obciążenie danego biura sprawami są limity zapytań kwerendowych w tzw. kwerendach wstępnych, uzgadniane corocznie z Archiwum IPN.

Uwzględniając jednak liczbę etatów prokuratorskich w poszczególnych biurach, przydział tych limitów został zróżnicowany. Przyznanie limitu było każdorazowo uzależniane od stanu osobowego (kadrowego) danej jednostki i od jakości (charakteru) spraw pozostających w biegu w danym biurze, a w ostatnim okresie także obciążeniem biur liczbą postępowań lustracyjnych pozostających w prowadzeniu przez sądy, co wpływało na znaczny wzrost dni wokandowych w niektórych oddziałach.

W toku prowadzonych czynności, weryfikujących prawdziwość badanych oświadczeń lustracyjnych, przesłuchano łącznie 792 świadków. Należy jednak wspomnieć, że przesłuchania świadków w toku procedur lustracyjnych są związane z istotnym obciążeniem czasowym – świadkowie są bowiem w przeważającej większości funkcjonariuszami organów bezpieczeństwa państwa i osobami rozpracowywanymi, których dotyczyły przekazywane informacje, będącymi obecnie w podeszłym wieku i wielokrotnie z uwagi na stan zdrowia oraz przebyte choroby nie są w stanie stawić się na przesłuchanie w siedzibie oddziałowego biura lustracyjnego. Wiąże się to zatem z koniecznością prowadzenia przesłuchań w miejscu zamieszkania świadka, na ogół odległym od siedziby oddziałowego biura lustracyjnego. Czynność przesłuchania świadka prowadzona jest bezpośrednio przez prokuratora i nie ma możliwości zlecenia jej np. policji.

Zgodnie z treścią art. 52e ust. 3 ustawy o IPN do 254 osób, których oświadczenia analizowano, skierowano pismo informujące o możliwości złożenia wyjaśnień.

Tabela 9. Informacje o wpływie i załatwieniu spraw według oddziałów

OBL	Pozostałość z poprzedniego okresu	Wpływ do Ppl	Zakończono ogółem	Liczba wniosków o autolustrację od osób zainteresowanych (art. 20 ust.5)	Odmowa wszczęcia postępowania autolustracyjnego	Etap postępowania			Zakończenie				
						Sprawy, w których przeprowadzono czynności z art. 52e ust. 3 ustawy o IPN	Liczba zapytań skierowanych w kwerendach szczegółowych (łącznie)	Liczba przesłuchanych świadków	Stanowisko prokuratora w sprawie autolustracji	Skierowanie wniosku o wszczęcie postępowania lustracyjnego	Zarządzenie o pozostawieniu sprawy bez biegu z uwagi na brak wątpliwości	Zarządzenie o pozostawieniu sprawy bez biegu z innych przyczyn (art. 17 §1 pkt 11 i inne)	Załatwiono w inny sposób
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Białystok	398	1544	1249	1	2	38	2146	67	0	17	925	306	1
Gdańsk	246	856	870	0	0	15	138	56	1	9	806	53	1
Kraków	347	1022	731	0	0	16	579	16	0	13	631	87	0
Katowice	182	1133	1104	0	1	37	1049	109	1	26	1021	56	0
Lublin	187	856	764	0	1	9	2769	60	1	3	635	125	0
Łódź	352	1004	991	0	0	25	1309	70	0	14	925	51	1
Poznań	232	1193	989	0	0	18	2610	50	1	10	947	31	0
Rzeszów	301	1176	1169	1	0	17	1553	129	1	13	1100	55	0
Szczecin	278	843	752	0	1	37	1232	69	0	17	690	42	3
Warszawa	100	691	700	5	2	18	710	117	1	14	572	111	2
Wrocław	191	1286	1007	1	0	24	4739	49	0	8	888	110	1
Razem		11 604	10 326	8	7	254	18 834	792	6	144	9140	1027	9

Zbiorcze koszty zakończonych postępowań w 2016 r. (wezwania, zwroty kosztów dojazdu dla świadków, opinie biegłych) kształtowały się następująco:

Tabela 10. Koszty postępowań prowadzonych i zakończonych w oddziałowych biurach lustracyjnych.

Oddziałowe biuro lustracyjne	Poniesione koszty postępowań
Białystok	47 332,84 zł
Gdańsk	23 497,00 zł
Katowice	45 832,23 zł
Kraków	30 174,12 zł
Lublin	17 491,02 zł
Łódź	34 046,29 zł
Poznań	27 725,78 zł
Rzeszów	28 013,89 zł
Szczecin	21 259,98 zł
Wrocław	11 446,37 zł
Warszawa	26 538,11 zł
Razem	313 357,63 zł

Na uwagę zasługuje także fakt, że w okresie sprawozdawczym odnotowano 158 prawomocnych orzeczeń sądowych, w tym w 127 sprawach stwierdzono niezgodność z prawdą złożonych i analizowanych przez sąd oświadczeń lustracyjnych. W 3 sprawach sąd podzielił stanowisko prokuratora Biura Lustracyjnego złożone w trybie art. 20 ust. 5a ustawy lustracyjnej i orzekł o zgodności z prawdą złożonych oświadczeń (postępowania autolustracyjne).

W 21 przypadkach sąd orzekł o zgodności z prawdą złożonych oświadczeń lustracyjnych, nie podzielając stanowiska zajmowanego przez prokuratora Biura Lustracyjnego. W 7 sprawach sądy umorzyły postępowania lustracyjne (w czterech sprawach z powodu zgonu osoby lustrowanej, w dwóch sprawach sąd uznał, iż lustrowany wypełniając oświadczenie, działał w usprawiedliwionym błędzie, w jednej sprawie postępowanie umorzono na podstawie art. 17 §1 pkt 2 kpk w zw. z art. 31 §1 kk i art. 19 ustawy lustracyjnej).

Należy też podnieść, że w okresie statystycznym odnotowano sześć tzw. orzeczeń reformatoryjnych sądów odwoławczych, które zmieniły orzeczenia sądów I instancji stwierdzające niezgodność z prawdą badanych oświadczeń. W trzech sprawach orzeczenia takie wydał Sąd Apelacyjny w Rzeszowie (sygn. II AKa 46/16 z 20 października 2016 r.; sygn. II AKa 34/16 z 20 października 2016 r; sygn. II AKa 27/16 z 28 czerwca 2016 r.), w jednej sprawie orzeczenie takie wydał Sąd Apelacyjny we Wrocławiu (sygn. II AKa 24/16 z 26 lutego 2016 r.), Sąd Apelacyjny w Lublinie (sygn. II AKa 127/16 z 31 maja 2016 r.) i Sąd Apelacyjny w Białymstoku (sygn. II AKa 185/16 z 30 grudnia 2016 r.).

Odnosząc się do powyższych danych w świetle podnoszonych często w mediach zarzutów dotyczących niskiej skuteczności wniosków o wszczęcie postępowania lustracyjnego, stwierdzić należy, że określenie takie jest nieuzasadnione. Ostatnie cztery lata pracy Biura Lustracyjnego pokazują stale utrzymujący się wysoki poziom spraw wygranych przez prokuratorów – około 82 proc. wszystkich prawomocnych orzeczeń. Powyższe ukazuje zestawienie danych za lata 2008–2016 publikowanych corocznie w sprawozdaniach z działalności Instytutu.

Mając na względzie szczególny charakter tych procedur i ich specyfikę, należy uznać te wyniki za bardzo dobre.

Materiał dowodowy zgromadzony w tych sprawach to dokumentacja archiwalna wytworzona – w zdecydowanej większości – przez funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa PRL w latach 1944–1990. Obecnie są to osoby w podeszłym już wieku, często przewlekle chorujące, mające problemy z odtworzeniem zdarzeń sprzed ponad 20 lat. Wielokrotnie na różnych etapach postępowań świadkowie ci składają odmienne w treści zeznania, powołując się na problemy z pamięcią. Wielu autorów badanych dokumentów nie można przesłuchać, gdyż osoby te nie żyją. Funkcjonariusze zeznający w postępowaniach lustracyjnych w charakterze świadków w celu ochrony swoich dawnych źródeł informacji, a także z innych powodów wielokrotnie składają zeznania, z których wynika, że fałszowali dokumentację operacyjną, jednoznacznie wskazującą na fakt współpracy poszczególnych osób z organami bezpieczeństwa państwa w różnych jej formach, podając w ten sposób w wątpliwość wiarygodność podstawowego materiału dowodowego, jaki zachował się w tych sprawach. Zeznania są składane w poczuciu bezkarności za przestępstwa fałszerstwa dokumentów czy też poświadczania nieprawdy co do okoliczności mających znaczenie prawne w sporządzanych materiałach o charakterze operacyjnym.

Wprawdzie treść art. 2 ust. 1 ustawy o IPN wskazuje, że przestępstwo takie stanowi jedną z postaci zbrodni komunistycznych, których karalność zgodnie z art. 4 ust 1a tej ustawy rozpoczyna się od 1 sierpnia 1990 r. i upływa po 30 latach, a więc 1 sierpnia 2020 r., to jednak orzecznictwo Sądu Najwyższego zapoczątkowane uchwałą SN z 25 maja 2010 r., sygn. IKZP 5/10, wskazuje, że cytowany przepis art. 4 ust. 1a ustawy o IPN nie stanowi samodzielnej podstawy normatywnej do ustalania terminu przedawnienia karalności zbrodni komunistycznych określonych w art. 2 ust. 1 tej ustawy, a przy ustalaniu tym konieczne jest uwzględnienie przepisów regulujących przedawnienie karalności przestępstw zawartych w przepisach Kodeksu karnego z 1969 r. (po nowelizacji

z 7 lipca 1995 r., Dz.U. 95.475, Kodeksu karnego z 1997 r. oraz ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U.88.554 z późn. zm.). W konsekwencji Sąd Najwyższy w cytowanej uchwale orzekł, że wszystkie występki kwalifikowane, jako zbrodnie komunistyczne zagrożone karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności, co do których nie wszczęto postępowania, przedawniły się z upływem 1 stycznia 1995 r., a więc jeszcze wtedy, gdy ważny był Kodeks karny z 1969 r. i przed uchwaleniem ustawy o IPN.

W tym miejscu należy wskazać, że przestępstwa fałszerstwa dokumentów oraz poświadczania nieprawdy, co do okoliczności mających znaczenie prawne, opisane w art. 187, 193 lub 194 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 r. oraz w art. 265 §1, art. 266 §1 i 2 i art. 267 ustawy z 19 kwietnia 1969 r. kk, które wymienione zostały w cyt. art. 2 ust. 1 ustawy o IPN, są zagrożone karami nieprzekraczającymi 5 lat pozbawienia wolności, a zatem zgodnie z cytowaną uchwałą SN przedawniły się już 1 stycznia 1995 r. Jedynym przestępstwem tej kategorii wymienionym w art. 2 ust. 1 ustawy o IPN, które zgodnie ze wskazanym orzecznictwem Sądu Najwyższego nie uległo jeszcze przedawnieniu, jest opisany w art. 266 §4 kodeksu karnego z 1969 r. czyn poświadczenia przez funkcjonariusza publicznego nieprawdy w wystawionym dokumencie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, który zagrożony jest karą pozbawienia wolności od roku do lat 10. Jak wynika jednak z dotychczasowej praktyki, przepis ten w realiach spraw rozpoznawanych przez pion śledczy IPN nie ma zastosowania.

Niejednokrotnie materiał dowodowy zgromadzony na etapie przygotowywania postępowania lustracyjnego przez prokuratora jest uzupełniany także przez lustrowanego o jego wyjaśnienia, posiadane dokumenty lub dane świadków dopiero na etapie postępowania sądowego.

Sąd orzekający musi ocenić, czy dana osoba swoim działaniem wypełniła wszystkie przesłanki tajnej i świadomej współpracy w rozumieniu art. 3a ustawy lustracyjnej, dookreślone w orzecznictwie Sądu Najwyższego (II KK 160/06) i Trybunału Konstytucyjnego (K 39/97):

1) współpraca musi polegać na kontaktach z organami bezpieczeństwa państwa i przekazywaniu informacji tym organom;

2) musi mieć charakter świadomy;

3) winna być tajna, co oznacza, że nawiązanie współpracy oraz jej przebieg mają pozostać tajemnicą, w szczególności wobec tych osób i środowisk, których miały dotyczyć przekazywane informacje;

4) musi wiązać się z operacyjnym zdobywaniem informacji przez organy bezpieczeństwa państwa;

5) nie może ograniczać się do samej deklaracji woli, lecz winna realizować się w świadomie podejmowanych konkretnych działaniach w celu urzeczywistnienia podjętej współpracy.

Wszystkie zaistniałe wątpliwości zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 5 §2 kpk rozstrzyga się na korzyść lustrowanych.

Należy też podkreślić, że często ocena materiału dowodowego dokonanego przez sąd I instancji skrajnie różni się od oceny sądu odwoławczego czy nawet Sądu Najwyższego, o czym świadczą opisane powyżej przypadki zmiany orzeczenia sądu I instancji przez sąd odwoławczy, lub zmiany prawomocnych orzeczeń przez Sąd Najwyższy.

Procedur lustracyjnych i ich wyników nie można zatem w sposób prosty przyrównać do procedur karnych, o czym może świadczyć bardzo obszerne, chociaż niejednolite orzecznictwo, w tym orzecznictwo Sądu Najwyższego. Wniosek o wszczęcie postępowania lustracyjnego nie jest aktem oskarżenia.

Poziom skomplikowania materii w sprawach lustracyjnych jest również nieporównywalny z innymi sprawami, czemu dał wyraz ustawodawca, przekazując orzekanie w tych sprawach zawodowym składom sędziów sądu okręgowego. Prawdopodobieństwo skazania w następstwie aktu oskarżenia jest tym samym z wielu przyczyn znacznie większe aniżeli stwierdzenie nieprawdziwości oświadczenia lustracyjnego w następstwie wniosku prokuratora z przyczyn podanych powyżej.

Wskazać należy, że art. 52e ustawy o IPN zobowiązuje prokuratora Biura Lustracyjnego do występowania z wnioskiem o wszczęcie postępowania lustracyjnego zawsze wtedy, gdy powstaje wątpliwość co do zgodności z prawdą badanego oświadczenia.

Należy podkreślić, że w roku sprawozdawczym zarówno wnioski o wszczęcie postępowania lustracyjnego, jak i prawomocne orzeczenia o złożeniu niezgodnego z prawdą oświadczenia lustracyjnego dotyczyły osób pełniących takie funkcje publiczne jak: radcowie prawni, członkowie służby zagranicznej, adwokaci, żołnierze zawodowi, członkowie rad nadzorczych, prezes zarządu spółki skarbu państwa, funkcjonariusze Straży Granicznej, dziekani, radni czy dyrektorzy instytucji państwowych.

W tym miejscu należy też podnieść, że stopień skomplikowania procedur lustracyjnych i długotrwałość tych procedur przed sądami pokazuje fakt zakończenia w 2016 r. (przez oddalenie kasacji obrońcy, jako oczywiście bezzasadnej) przez Sąd Najwyższy postępowania lustracyjnego wobec Tadeusza Matyjka. Postępowanie to prowadzone było na podstawie ustawy z 11 kwietnia 1997 r. o ujawnianiu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944–1990 osób pełniących funkcje publiczne, a wniosek został skierowany do sądu przez Rzecznika Interesu Publicznego 22 maja 1999 r. Postępowanie zostało zakończone wydaniem prawomocnego orzeczenia pod rządami poprzednio obowiązującej ustawy lustracyjnej, a następnie wznowione przez Sąd Najwyższy po wydaniu orzeczenia przez ETPC w Strasburgu (sprawa *Matyjek p-ko Polsce*).

Udział prokuratorów w postępowaniach lustracyjnych prowadzonych przed sądami w roku statystycznym przedstawiał się następująco:

– w OBL w Warszawie dwóch prokuratorów tego biura odnotowało 94 dni wokandowe w Sądzie Okręgowym w Warszawie i Sądzie Okręgowym Warszawa-Praga, a także przed Sądem Apelacyjnym w Warszawie jako sądem odwoławczym;

– w OBL w Katowicach czterech prokuratorów odnotowało 189 dni wokandowych przed Sądem Okręgowym w Katowicach i Sądem Okręgowym w Gliwicach, przed Sądem Apelacyjnym w Katowicach jako sądem odwoławczym;

– w OBL w Krakowie trzech prokuratorów odnotowało 84 dni wokandowe przed Sądem Okręgowym w Krakowie, Sądem Okręgowym w Kielcach i Sądem Okręgowym w Nowym Sączu, a także Sądem Apelacyjnym w Krakowie jako sądem odwoławczym;

– w OBL w Lublinie dwóch prokuratorów odnotowało 69 dni wokandowych przed Sądem Okręgowym w Lublinie i Sądem Apelacyjnym w Lublinie jako sądem odwoławczym;

– w OBL w Białymstoku dwóch prokuratorów odnotowało 26 dni wokandowych przed Sądem Okręgowym w Białymstoku i Sądem Okręgowym w Olsztynie, a także przed Sądem Apelacyjnym w Białymstoku jako sądem odwoławczym;

– w OBL w Gdańsku trzech prokuratorów odnotowało 58 dni wokandowych przed Sądem Okręgowym w Gdańsku, Sądem Okręgowym w Toruniu i Sądem Okręgowym w Bydgoszczy, a także przed Sądem Apelacyjnym w Gdańsku jako sądem odwoławczym;

– w OBL w Łodzi trzech prokuratorów odnotowało 63 dni wokandowe przed Sądem Okręgowym w Łodzi i Sądem Apelacyjnym w Łodzi jako sądem odwoławczym;

– w OBL w Szczecinie trzech prokuratorów odnotowało 55 dni wokandowych przed Sądem Okręgowym w Szczecinie, Sądem Okręgowym w Koszalinie i Sądem Apelacyjnym w Szczecinie jako sądem odwoławczym;

– w OBL w Rzeszowie trzech prokuratorów odnotowało 64 dni wokandowe przed Sądem Okręgowym w Rzeszowie i Sądem Apelacyjnym w Rzeszowie jako sądem odwoławczym;

– w OBL w Poznaniu dwóch prokuratorów odnotowało 31 dni wokandowych przed Sądem Okręgowym w Poznaniu, Sądem Okręgowym w Zielonej Górze i Sądem Apelacyjnym w Poznaniu jako sądem odwoławczym;

– w OBL we Wrocławiu dwóch prokuratorów odnotowało 33 dni wokandowe przed Sądem Okręgowym we Wrocławiu i przed Sądem Apelacyjnym we Wrocławiu jako sądem odwoławczym.

W okresie sprawozdawczym prokuratorzy skierowali 30 apelacji od zapadłych orzeczeń sądów I instancji o zgodności z prawdą, sądy apelacyjne jako sądy odwoławcze uwzględniły 11 apelacji, 7 apelacji nie zostało rozpoznanych do końca 2016 r., w 12 sprawach sądy odwoławcze nie uwzględniły złożonych apelacji.

10.3.2. Sprawy przejęte po byłym urzędzie Rzecznika Interesu Publicznego

W roku sprawozdawczym kontynuowano postępowania przejęte po byłym urzędzie Rzecznika Interesu Publicznego. W dwóch sprawach zapadły prawomocne orzeczenia o niezgodności z prawdą badanych oświadczeń – Sądu Okręgowego w Katowicach, sygn. XVI K 167/15, Sądu Apelacyjnego w Warszawie, sygn. IIAKa 26/16. Dwa postępowania nadal pozostają w biegu (Sąd Okręgowy w Szczecinie, Sąd Okręgowy w Krakowie), jedno postępowanie zostało umorzone z powodu śmierci osoby lustrowanej (Sąd Okręgowy w Katowicach, sygn. VK 261/07).

10.3.3. Wydział Przygotowywania i Nadzoru nad Postępowaniami Lustracyjnymi Biura Lustracyjnego

W wydziale tym obowiązki pełni obecnie dwóch prokuratorów (dwóch kolejnych na mocy decyzji Prokuratora Generalnego jest oddelegowanych do oddziałowych biur lustracyjnych w Krakowie i Rzeszowie, gdzie pełnią funkcje naczelników biur), którzy nadzorują pracę 11 oddziałowych biur lustracyjnych.

W roku sprawozdawczym dwaj prokuratorzy Biura Lustracyjnego (centrali) opracowali i skierowali do Prokuratora Generalnego 9 projektów kasacji w celu wystąpienia przez niego do Sądu Najwyższego, zgodnie z treścią art. 21b ust. 6 ustawy lustracyjnej.

Prokurator Generalny RP przychylił się do 5 wniosków i skierował kasacje do Sądu Najwyższego. W czterech sprawach Sąd Najwyższy uwzględnił kasacje Prokuratora Generalnego i uchylił prawomocne orzeczenia, przekazując sprawę do ponownego rozpoznania przez sądy (orzeczenia II KK 26/12 z 9 czerwca 2016 r., II KK 71/16 z 7 lipca 2016 r., V KK 138/16 z 27 lipca 2016 r., II KK 143/16 z 11października 2016 r.), w jednej sprawie Sąd Najwyższy postanowieniem o sygn. IV KK 211/16 z 9 listopada 2016 r. oddalił kasację, jako bezzasadną. Prokuratora Generalnego na tych rozprawach reprezentowali prokuratorzy Biura Lustracyjnego IPN.

W tym samym okresie pełnomocnicy osób lustrowanych złożyli 13 kasacji od prawomocnych orzeczeń sądowych. W odniesieniu do 7 kasacji Sąd Najwyższy orzekł o ich oddaleniu, jako oczywiście bezzasadnych (IIIKK 420/15 z 10 marca 2016 r., III KK 82/16 z 13 kwietnia 2016 r., III KK 69/16 z 20 lipca 2016 r., V KK 176/16 z 26 października 2016 r., V KK 176/16 z 26 października 2016 r., II KK 258/16 z 16 grudnia 2016 r. – dwie kasacje złożone przez pełnomocników lustrowanego), w jednej sprawie Sąd Najwyższy uchylił prawomocne orzeczenie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania (II KK 19/16 z 13 kwietnia 2016 r.), natomiast 5 kasacji nie zostało rozpatrzonych do 31 grudnia 2016 r.

W roku statystycznym prokuratorzy Biura Lustracyjnego występowali zatem przed Sądem Najwyższym w rozprawach związanych z kasacjami złożonymi przez obrońców lustrowanych oraz kasacjami Prokuratora Generalnego. Łącznie prokuratorzy Biura Lustracyjnego brali udział w 12 rozprawach i posiedzeniach związanych z kasacjami Prokuratora Generalnego oraz 7 rozprawach poświęconych kasacjom pełnomocników lustrowanych. Prokuratorzy Biura Lustracyjnego siedem razy występowali również przed sądami okręgowymi oraz apelacyjnymi w zastępstwie prokuratorów referentów z oddziałowych biur lustracyjnych z uwagi na kolizje terminów wokand.

W związku z przedstawieniem przez Sąd Najwyższy rozpatrujący kasację w sprawie o sygn. II KK 138/15 w trybie art. 59 ustawy o Sądzie Najwyższym z 23 listopada 2002 r. do rozpatrzenia w składzie 7 sędziów tego sądu zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy,

dotyczącego charakteru prawnego (normatywności) preambuły ustawy lustracyjnej dyrektor Biura Lustracyjnego przygotował i przedstawił Sądowi Najwyższemu stanowisko biura w tym zakresie (I KZP 17/15). Rozprawa odbyła się 25 lutego 2016 r., uczestniczył w niej prokurator Biura Lustracyjnego. Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały, uznając, iż nie zostały spełnione wymogi art. 59 ustawy o Sądzie Najwyższym. W uzasadnieniu Sąd Najwyższy stwierdził jednak, że tekst preambuły ustawy lustracyjnej nie zawiera norm prawnych, które mogłyby być odczytywane jako uzupełnienie, a zwłaszcza zawężenie definicji współpracy zawartej w art. 3a ust. 1 tej ustawy. Tym samym na gruncie tej ustawy nie można sformułować generalnej zasady ograniczającej jej stosowanie wobec określonej grupy tajnych współpracowników tylko ze względu na zakres zadań, jakie wykonywali. Powyższe postanowienie było bardzo istotne z punktu widzenia funkcjonowania biura, orzecznictwo sądowe bowiem coraz częściej zmierzało w kierunku „zawężenia" pojęcia tajnej i świadomej współpracy poprzez treść przedmiotowej preambuły do przypadków działań „zwalczających opozycję demokratyczną".

Należy tez wspomnieć, że z inicjatywy Biura Lustracyjnego Prokurator Generalny wystąpił 29 lutego 2016 r. zgodnie z art. 60 ust. 1 i 2 ustawy o Sądzie Najwyższym z wnioskiem o podjęcie w składzie siedmiu sędziów Sądu Najwyższego uchwały mającej na celu rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego odnośnie do składu orzekającego we wszystkich orzeczeniach zapadających w postępowaniach lustracyjnych. Sąd Najwyższy podjął uchwałę, iż w postępowaniach prowadzonych na podstawie ustawy lustracyjnej sąd okręgowy wszystkie orzeczenia wydaje w składzie trzech sędziów (sygn. I KZP 2/16).

Prokuratorzy Biura Lustracyjnego w okresie statystycznym przeprowadzili również cztery bieżące kontrole w oddziałowych biurach lustracyjnych, obejmujące sprawy trwające powyżej 9 i 12 miesięcy, co było zgodne z planem najważniejszych działań Wydziału Nadzoru na rok 2016.

Wyniki każdej z przeprowadzonych bieżących kontroli stanowiły podstawę do opracowywania zaleceń mających na celu usunięcie dostrzeżonych braków kwerend archiwalnych i usprawnienie pracy poszczególnych oddziałowych biur.

10.4. Działania analityczno-studyjne

Sekcja Analityczno-Studyjna funkcjonuje w ramach Wydziału Przygotowywania i Nadzoru nad Postępowaniami Lustracyjnymi, zatrudnione są w niej cztery osoby.

Do zadań Sekcji należy dokonywanie analiz akt postępowań przygotowujących postępowania lustracyjne pod kątem oceny prawidłowości i kompletności przeprowadzonej w sprawie kwerendy archiwalnej; analiza posiadanych pomocy ewidencyjnych i materiałów archiwalnych z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej i innych archiwów dotyczących osób, które złożyły oświadczenia lustracyjne; analiza materiałów archiwalnych mogących mieć znaczenie w postępowaniach Ppl; współpraca z prokuratorami Biura Lustracyjnego (w zakresie prawidłowości prowadzenia kwerendy) przy postępowaniach przygotowujących postępowania lustracyjne objętych nadzorem; bieżące wsparcie merytoryczne oddziałowych biur lustracyjnych w prowadzonych postępowaniach.

W ramach pracy sekcji:

– w trakcie analizowania poszczególnych akt postępowań przygotowujących postępowania lustracyjne ujawniono zapisy świadczące o możliwej współpracy lub służbie w organach bezpieczeństwa państwa PRL odnośnie do 22 osób, które złożyły oświadczenia lustracyjne, w których zaprzeczyły służbie, pracy lub współpracy z organami bezpieczeństwa państwa PRL. W wyniku tego skierowano do oddziałowych biur lustracyjnych pisma wskazujące na zasadność zainicjowania procedury lustracyjnej;

– we współpracy z prokuratorami Biura Lustracyjnego dokonano analizy 9565 zarządzeń wydanych przez prokuratorów oddziałowych biur lustracyjnych, pod kątem ujawnienia nowych zapisów świadczących o ewentualnej współpracy lub służbie w organach bezpieczeństwa państwa

PRL (nieujętych w zarządzeniach), w części przypadków podjęto się samodzielnego uzupełnienia kwerendy;

– we współpracy z prokuratorami Biura Lustracyjnego skontrolowano 120 akt postępowań Ppl. Po analizie zamówionych do Biura Lustracyjnego spraw w 76 sformułowano uwagi dotyczące kwerendy, zalecono uzupełnienie bądź poprawienie kwerendy (kwerenda była uzupełniania również samodzielnie przez Sekcję Analityczno-Studyjną);

– dokonywano wielu bieżących analiz i konsultacji dla oddziałowych biur lustracyjnych w trwających postępowaniach Ppl;

– w ramach sprawdzeń osób figurujących łącznie w bazie Zaopatrzenia Emerytalnego Żołnierzy Zawodowych oraz ich Rodzin – ZEZZOR *(*baza zapytań Zakładu Emerytalno-Rentowego MSW i Biura Emerytalnego Służby Więziennej) i bazie *oświadczenie* zamówiono i poddano analizie dokumenty obrazujące przebieg służby (otrzymane z ZER MSW) odnośnie do 85 osób.

Następnie samodzielnie prowadzono kwerendę w wojskowych komendach uzupełnień lub komendach wojewódzkich policji (i równorzędnych) w celu ustalenia, czy osoby te były funkcjonariuszami organów bezpieczeństwa państwa PRL (wyniki pracy były wykorzystywane zarówno przez oddziałowe biura lustracyjne jak i przez Archiwum IPN):

– dokonano analizy zamówionych jednostek archiwalnych: 182 w ramach IPN oraz 24 z innych instytucji i urzędów;

– w wyniku pracy Sekcji odnośnie do 5 osób wysłano informację do Archiwum IPN w celu zmiany zapisów, tworzonych na potrzeby ZER MSW (zawartych w bazie w ZEZZOR), dotyczących przebiegu służby;

– na bieżąco przekazywano pracownikom katalogów tematycznych ujawnione w toku analizy postępowań Ppl lub/i jednostek aktowych, informacje oraz materiały archiwalne mające wpływ na kształt wpisów w aplikacji portalowo-katalogowej bądź skutkujące utworzeniem nowych rekordów;

– pracownicy Sekcji Analityczno-Studyjnej dokonali również analizy całości zgromadzonej kwerendy archiwalnej w 3 trwających sprawach Ppl, w celu udzielenia pomocy i wytycznych w zakresie kwerendy pogłębionej;

– we współpracy z prokuratorami Biura Lustracyjnego podejmowano działania celem bieżącego uzupełniania kwerend w toczących się postępowaniach Ppl (uzupełnienia prowadzone samodzielnie przez pracowników Sekcji Analityczno-Studyjnej, a następnie przesyłane do oddziałowych biur lustracyjnych).

11. Budżet

11.1. Budżet w układzie klasyfikacji budżetowej

Budżet Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu został określony ustawą budżetową na rok 2016 w następujących wielkościach:

Tabela 1. Dochody i wydatki IPN-KŚZpNP wg ustawy budżetowej na 2016 r. (w tys. zł)

Dochody budżetowe	1 862
Wydatki budżetowe	269 141
z tego:	
– dotacje	450
– świadczenia na rzecz osób fizycznych	7 970
– wydatki bieżące	242 834
– wydatki majątkowe	17 887

11.1.1. Wykonanie dochodów budżetowych

W 2016 r. dochody Instytutu Pamięci Narodowej zostały zaplanowane w wysokości 1862 tys. zł.

Dochody realizowano w dziale 751 – Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa w ramach rozdziałów:

– **Rozdział 75101** Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa (centrala IPN);

– **Rozdział 75112** Jednostki podległe IPN-KŚZpNP (oddziały IPN).

Dochody budżetowe wyniosły ogółem 2599 tys. zł, co stanowi 139,6 proc. planu i zostały uzyskane z tytułu:

– wpływów z różnych dochodów (§ 0970) na kwotę 1005 tys. zł w tym najwyższy wpływ 630 tys. zł z tytułu zwrotu wydatków dotyczących nieruchomości przy ul. Towarowej 28 na podstawie ugody zawartej z RUCH SA przed Sądem Apelacyjnym w Warszawie,

– wpływów ze sprzedaży wyrobów (§ 0840) na kwotę 962 tys. zł – sprzedaż publikacji i gier edukacyjnych;

– wpływów ze spłat oprocentowanych pożyczek udzielanych sędziom i prokuratorom na zaspokajanie ich potrzeb mieszkaniowych (§ 0700) na kwotę 362 tys. zł oraz odsetek (§ 0920) na kwotę 46 tys. zł;

– wpływów z usług (§ 0830) na kwotę 155 tys. zł;

– wpływów z tytułu grzywien, mandatów i innych kar pieniężnych od osób fizycznych i osób prawnych oraz innych jednostek organizacyjnych (§ 0570, § 0580) na kwotę łączną 41 tys. zł;

– wpływów z najmu i dzierżawy składników majątkowych Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego lub innych jednostek zaliczanych do sektora finansów publicznych oraz innych umów o podobnym charakterze (§ 0750) na kwotę 14 tys. zł;

– wpływów ze sprzedaży składników majątkowych (§ 0870) na kwotę 11 tys. zł;

– wpływów wynikających z różnic kursowych (§ 1510) na kwotę 2 tys. zł;

– wpływów z różnych opłat (§ 0690) na kwotę 1 tys. zł.

Tabela 2. Wykonanie dochodów budżetowych IPN-KŚZpNP w 2016 r. (w tys. zł)

Lp.	Wyszczególnienie	§	Ustawa budżetowa na 2016 r.	Wykonanie w 2016 r.*
	Dział 751 – ogółem		1 862	2 599
1.	Wpływy z tytułu grzywien, mandatów i innych kar pieniężnych od osób fizycznych	0570	0	15
2.	Wpływy z tytułu grzywien i innych kar pieniężnych od osób prawnych i innych jednostek organizacyjnych	0580	0	26
3.	Wpływy z różnych opłat	0690	0	1
4.	Wpływy ze spłat oprocentowanych pożyczek udzielonych sędziom i prokuratorom na zaspokojenie ich potrzeb mieszkaniowych	0700	384	362
5.	Wpływy z najmu i dzierżawy składników majątkowych Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego lub innych jednostek zaliczanych do sektora finansów publicznych oraz innych umów o podobnym charakterze	0750	15	14
6.	Wpływy z usług	0830	127	155
7.	Wpływy ze sprzedaży wyrobów	0840	959	962
8.	Wpływy ze sprzedaży składników majątkowych	0870	25	11
9.	Pozostałe odsetki	0920	33	46
10.	Wpływy z różnych dochodów	0970	317	1 005
11.	Różnice kursowe	1510	2	2

*Dane na podstawie rocznego sprawozdania RB-27 z wykonania planu dochodów budżetowych w 2016 r.

11.1.2. Wykonanie wydatków budżetowych

Wydatki Instytutu Pamięci Narodowej na 2016 r. zostały ustalone w ustawie budżetowej w wysokości 269 141 tys. zł. W IV kwartale 2016 r. Prezes IPN podjął decyzję o blokowaniu planowanych wydatków w rozdziale 75302 na kwotę 525 tys. zł. Wydatki wyniosły ogółem 266 787 tys. zł, co stanowi 99,1 proc. planu po zmianach. W porównaniu do 2015 r. wydatki były wyższe o 18 601 tys. zł, tj. 7,5 proc. (248 186 tys. zł).

Realizacja wydatków w ramach poszczególnych działów i rozdziałów klasyfikacji budżetowej przedstawia się następująco:

Dział 751 Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa, w tym:

– **Rozdział 75101** Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa (centrala IPN);

– **Rozdział 75112** Jednostki podległe IPN-KŚZpNP (oddziały IPN).

Dział 753 Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne, w tym:
– **Rozdział 75302** Uposażenia prokuratorów w stanie spoczynku oraz uposażenia rodzinne.

Wydatki w dziale 751 dotyczą bieżącej działalności Instytutu związanej z realizacją zadań ustawowych określonych ustawą o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Wydatki w dziale 753 obejmują wypłaty uposażeń dla prokuratorów w stanie spoczynku oraz uposażeń rodzinnych. Uposażenia dla prokuratorów w stanie spoczynku są wypłacane prokuratorom, dla których Instytut był ostatnim miejscem zatrudnienia, uposażenia rodzinne natomiast uprawnionym członkom rodziny prokuratora.

Strukturę wykonania wydatków budżetowych w części 13 – Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, w poszczególnych działach i rozdziałach, według grup ekonomicznych określonych w ustawie budżetowej, przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 3. Wykonanie planu wydatków IPN-KŚZpNP w 2016 r. (w tys. zł)

Wyszczególnienie	Rok 2015	Rok 2016*				
	Wykonanie	Ustawa budżetowa	Plan po zmianach	Wykonanie	5:4	5:2
					proc.	
1	2	3	4	5	6	7
Część 13 – ogółem	248 186	269 141	269 141	266 787	99,1	107,5
Dotacje	370	450	300	300	100,0	81,1
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	6 079	7 970	7 428	6 846	92,2	112,6
Wydatki bieżące	223 644	242 834	243 027	241 595	99,4	108,0
Wydatki majątkowe	18 093	17 887	18 386	18 046	98,2	99,7
w tym:						
Dział 751 – Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	243 206	262 814	262 814	261 024	99,3	107,3
Dotacje	370	450	300	300	100,0	81,1
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	1 099	1 643	1 101	1 083	98,4	98,5
Wydatki bieżące	223 644	242 834	243 027	241 595	99,4	108,0
Wydatki majątkowe	18 093	17 887	18 386	18 046	98,2	99,7
w tym:						
Rozdział 75101 – Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa	105 799	116 655	113 842	112 624	98,9	106,5
Dotacje	370	450	300	300	100,0	81,1
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	674	811	628	627	99,8	93,0
Wydatki bieżące	89 171	99 582	97 445	96 557	99,1	108,3
Wydatki majątkowe	15 584	15 812	15 469	15 140	97,9	97,2
Rozdział 75112 – Jednostki podległe Instytutowi Pamięci Narodowej	137 407	146 159	148 972	148 400	99,6	108,0

Wyszczególnienie	Rok 2015	Rok 2016*				
	Wykonanie	Ustawa budżetowa	Plan po zmianach	Wykonanie	5:4	5:2
					proc.	
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	425	832	473	456	96,4	107,3
Wydatki bieżące	134 473	143 252	145 582	145 038	99,6	107,9
Wydatki majątkowe	2 509	2 075	2 917	2 906	99,6	115,8
Dział 753 – Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne	4 980	6 327	6 327	5 763	99,1	115,7
w tym:						
Rozdział 75302 – Uposażenia prokuratorów w stanie spoczynku oraz uposażenia rodzinne	4 980	6 327	6 327	5 763	91,1	115,7
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	4 980	6 327	6 327	5 763	91,1	115,7

*Dane na podstawie rocznego sprawozdania RB-28 z wykonania planu wydatków budżetowych w 2016 r.

Wykonanie wydatków w poszczególnych działach i grupach wydatków

Dział 751 – Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa.

W 2016 r. wydatki Instytutu zrealizowane w ramach działu 751 wyniosły 261 024 tys. zł, co stanowi 99,3 proc. planu po zmianach na 2016 rok oraz 107,3 proc. w odniesieniu do wykonania wydatków w 2015 r. Struktura wydatków w poszczególnych grupach ekonomicznych przedstawia się następująco:

11.1.2.1. Dotacje

Wydatki na dotacje celowe z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych do realizacji fundacjom (§ 2810) wyniosły 300 tys. zł i zostały przeznaczone na realizację następujących zadań publicznych:

– pozyskiwanie, weryfikacja i scalanie informacji dotyczących faktów pomocy udzielanej ludności żydowskiej przez polskich obywateli w okresie II wojny światowej (umowa zawarta z Fundacją „Polsko-Niemieckie Pojednanie”) ;

– pozyskiwanie, weryfikacja i scalanie informacji celem uzupełnienia komputerowej imiennej bazy danych obywateli państwa polskiego poddanych represjom pod okupacją niemiecką w latach 1939–1945 (umowa zawarta z Fundacją „Polsko-Niemieckie Pojednanie”).

Wydatki na dotacje w 2016 r. są niższe o 18,9 proc. w odniesieniu do 2015 r.

11.1.2.2. Świadczenia na rzecz osób fizycznych

Wydatki na świadczenia na rzecz osób fizycznych wyniosły 1083 tys. zł, co stanowi 98,4 proc. planu po zmianach na 2016 r. (1101 tys. zł) i przedstawiały się następująco:

– wydatki osobowe niezaliczane do wynagrodzeń (§ 3020) – 610 tys. zł;

– różne wydatki na rzecz osób fizycznych (§ 3030) – 413 tys. zł;

– stypendia różne (§ 3250) – 60 tys. zł.

Wydatki dotyczyły świadczeń wynikających z przepisów o bezpieczeństwie i higienie pracy, m.in. zakupu środków ochrony osobistej i odzieży ochronnej dla pracowników archiwów i pracowników fizycznych, zwrotu kosztów zakupu okularów pracownikom zatrudnionym przy monitorach

komputerowych, zakupu umundurowania wewnętrznej służbie ochrony i wypłaty ekwiwalentu za jego czyszczenie, zwrotów kosztów podróży świadkom przesłuchiwanym w toku prowadzonych śledztw, wypłat diet dla członków Rady Instytutu, a od czerwca 2016 r. członkom Kolegium Instytutu oraz wypłat pracownikom stypendiów doktorskich zgodnie z podpisanymi umowami.

W grupie wydatków dotyczących świadczeń na rzecz osób fizycznych w 2016 r. nastąpiło zmniejszenie wydatków w odniesieniu do 2015 roku o 0,1 proc. (1099 tys. zł).

11.1.2.3. Wydatki bieżące

Wydatki bieżące stanowią największą pozycję w strukturze wydatków. W 2016 r. wydatki wyniosły 241 595 tys. zł, co stanowi 99,4 proc. planu po zmianach. W odniesieniu do 2015 r. były większe o 17 951 tys. zł, tj. o 8 proc.

Wskaźnik wykonania w rozdziale 75101 (centrala) wyniósł 99,1 proc., a w rozdziale 75112 (oddziały) – 99,6 proc.

11.1.2.3.1. Wynagrodzenia

Wydatki na wynagrodzenia osobowe, wykazane w sprawozdaniu dotyczącym wykonania planu wydatków budżetu państwa Rb-28, wyniosły ogółem 147 717 tys. zł, co stanowi 99,9 proc. planu po zmianach.

Wykonanie wydatków na wynagrodzenia osobowe w poszczególnych paragrafach kształtowało się następująco:

– wynagrodzenia osobowe pracowników (§ 4010) – 117 328 tys. zł;
– wynagrodzenia osobowe prokuratorów (§ 4030) – 20 383 tys. zł;
– dodatkowe wynagrodzenie roczne (§ 4040) – 10 006 tys. zł.

W 2016 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w Instytucie Pamięci Narodowej wyniosło łącznie z dodatkowym wynagrodzeniem rocznym (tzw. trzynastką) 5955 zł, w tym przeciętne wynagrodzenie osób nieobjętych mnożnikowym systemem wynagrodzeń (status zatrudnienia 01) urzędnicy – 5345 zł, (status zatrudnienia 09) prokuratorzy – 17 242 zł.

Wykonanie zatrudnienia oraz wykorzystanie środków na wynagrodzenia prezentuje tabela poniżej.

Tabela 4. Przeciętne zatrudnienie i wynagrodzenie w IPN-KŚZpNP w latach 2015 i 2016

Wyszczególnienie	Wykonanie 2015 r.			Wykonanie 2016 r.*		
	Przeciętne zatrudnienie	Wynagrodzenie (w tys. zł)	Przeciętne wynagrodzenie przypadające na 1 pracownika zatrudnionego na pełnym etacie (w zł)	Przeciętne zatrudnienie	Wynagrodzenie (w tys. zł)	Przeciętne wynagrodzenie przypadające na 1 pracownika zatrudnionego na pełnym etacie (w zł)
Część 13 ogółem	2 068	138 712	5 590	2 067	147 717	5 955
w tym:						
Osoby nieobjęte mnożnikowym systemem wynagradzania § 4010, § 4040	1 957	116 843	4 975	1 961	125 784	5 345
Prokuratorzy § 4030, § 4040	111	21 869	16 418	106	21 932	17 242

*Dane na podstawie sprawozdania o zatrudnieniu i wynagrodzeniach RB-70 w 2016 r.

11.1.2.3.2. Honoraria i wynagrodzenia bezosobowe

Wydatki na honoraria (§ 4090) zaplanowano w wysokości 464 tys. zł, wykonanie wyniosło 419 tys. zł, co stanowi 90,3 proc. kwoty planu. Wydatki dotyczą działań statutowych Instytutu, przede wszystkim działalności edukacyjnej i wydawniczej, związanych głównie z zakupem licencji do publikacji i wystaw IPN.

Wydatki na wynagrodzenia bezosobowe (§ 4170) zaplanowano w wysokości 1666 tys. zł. Wykonanie w wysokości 1651 tys. zł, co stanowi 99,1 proc. kwoty planu, obejmuje wynagrodzenia wypłacone na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło. Dotyczą przede wszystkim przeprowadzenia lekcji tematycznych poświęconych historii najnowszej, przygotowania i poprowadzenia wykładów, napisania artykułów wykorzystywanych w działalności merytorycznej.

11.1.2.3.3. Pochodne od wynagrodzeń

Wykonanie wydatków w tej grupie wynosi 23 459 tys. zł, co stanowi 99,7 proc. kwoty planu, w tym składki na ubezpieczenia społeczne (§ 4110) – 20 878 tys. zł, składki na Fundusz Pracy (§ 4120) – 2581 tys. zł. Wydatki zostały poniesione zgodnie z przepisami ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych.

11.1.2.3.4. Odpisy na Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych

Odpis został zrealizowany zgodnie z przepisami ustawy z 4 marca 1994 r. o Zakładowym Funduszu Świadczeń Socjalnych (tekst jednolity Dz.U. z 2016 r, poz. 800) oraz ustawy z 16 grudnia 2015 r. o szczególnych rozwiązaniach służących realizacji ustawy budżetowej na rok 2016 (Dz.U. z 2015 r, poz. 2199).

Odpisu na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych (§ 4440) w 2016 r. dokonano zgodnie z ww. uregulowaniami. Do naliczania wysokości odpisu przyjęto przeciętne wynagrodzenie miesięczne w gospodarce narodowej w drugim półroczu 2010 r. ogłoszone przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w wysokości 2917,14 zł.

Wydatki na ZFŚS w 2016 r. wyniosły ogółem 2447 tys. zł.

11.1.2.3.5. Podatki i opłaty na rzecz budżetu państwa oraz cła

Wydatki dotyczyły zapłaty:

– cła (§ 4470) na kwotę 2 tys. zł w związku z wyrobieniem dokumentów celnych (karnet ATA) dotyczących transportu sprzętu skanującego do Szwajcarii oraz wysyłki wystawy „Po nici światła cz. 2" do Stanów Zjednoczonych;

– podatku od towarów i usług VAT (§ 4530) w wysokości ogółem 44 tys. zł przekazanego przez Centralę IPN.

11.1.2.3.6. Opłaty na rzecz budżetów jednostek samorządu terytorialnego

Wydatki dotyczyły:

– podatku od nieruchomości (§ 4480) – w wysokości 408 tys. zł;

– opłat na rzecz budżetów jednostek samorządu terytorialnego (§ 4520) – w wysokości 80 tys. zł, w tym opłat za gospodarowanie odpadami komunalnymi.

11.1.2.3.7. Zakup towarów i usług

Pozycja obejmuje wydatki w 2016 r. związane z prowadzeniem działalności statutowej Instytutu oraz utrzymaniem zajmowanych obiektów w wysokości ogółem 55 415 tys. zł, co stanowi 98,5 proc. planu. Kwota ta obejmuje grupę wydatków bieżących jednostki § 4000, która wyniosła 51 255 tys. zł. i dotyczyła m.in.:

- zakupu materiałów i wyposażenia (§ 4210 – 9 747 tys. zł) związanego z bieżącym funkcjonowaniem IPN oraz realizacją zadań merytorycznych, w tym m.in. zakupu:

– materiałów biurowych, papierniczych i drobnego wyposażenia;
– archiwizacyjnych materiałów specjalistycznych, np. filmoplastów, okładek;
– materiałów eksploatacyjnych (np. tusze, tonery) do kopiarek, drukarek i faksów;
– akcesoriów komputerowych;
– paliwa, części i akcesoriów do samochodów służbowych;
– środków czystości;
– książek do użytku wewnętrznego oraz prenumeraty prasy;
– zniczy i wiązanek upamiętniających wydarzenia historyczne;
– niszczarek, kopiarek;

• wydatków na zakup środków żywności (§ 4220) na kwotę 90 tys. zł.

• zakupu energii (§ 4260) na kwotę 4147 tys. zł. Wydatki dotyczą dostawy energii elektrycznej, cieplnej, gazu oraz wody.

• wydatków na zakup usług zdrowotnych (§ 4280) na kwotę 151 tys. zł dotyczących badań okresowych i kontrolnych pracowników.

• zakupu towarów i usług stanowiących wydatki dotyczące zakupu pozostałych usług (§ 4300), które wyniosły 30 344 tys. zł. i dotyczyły przede wszystkim:

– druku gier i publikacji;
– organizacji wystaw, konferencji, sesji naukowych, programów badawczych oraz promocji książek;
– usług związanych z prowadzonymi pracami poszukiwawczo-ekshumacyjnymi, m.in. transportem szczątków ludzkich, wynajmu chłodni czy koparki;
– utrzymania archiwów;
– usług porządkowych i eksploatacyjnych użytkowanych obiektów;
– wywozu nieczystości i utrzymania czystości w obiektach Centrali IPN;
– ogłoszeń prasowych;
– opłaty abonamentu RTV;
– usług pocztowych, transportowych i kurierskich;
– dostępu do sieci PESEL-NET i usług transmisji danych;
– monitoringu obiektów, systemów alarmowych.

• zakupu usług remontowo-konserwatorskich dotyczących obiektów zabytkowych będących w użytkowaniu jednostek budżetowych (§ 4340) na kwotę 200 tys. zł – w których opracowano dokumentację projektową i kosztorysową w zakresie prac konserwatorskich w obiekcie przy ul. Piotra Skargi w Szczecinie;

• opłaty z tytułu zakupu usług telekomunikacyjnych (§ 4360) na kwotę 776 tys. zł,

• zakupu usług obejmujących tłumaczenia (§ 4380) na kwotę 486 tys. zł, dotyczących działalności merytorycznej Instytutu m.in.: tłumaczenia artykułów, dokumentów do wydawanych przez IPN publikacji i albumów, folderów i tekstów wystawienniczych, tłumaczeń symultanicznych na konferencjach międzynarodowych (działalność edukacyjna) oraz tłumaczeń materiałów archiwalnych (działalność archiwalna),

• wydatków na zakup usług obejmujących wykonanie ekspertyz, analiz i opinii (§ 4390), na kwotę 227 tys. zł, dotyczących m.in. opinii z zakresu ekspertyzy kryminalistycznej w oddziale IPN w Katowicach, badań czynników biologicznych w oddziale IPN w Krakowie oraz ekspertyzy środowiskowej zleconej przez Centralę IPN,

• opłaty za administrowanie i czynsze za budynki, lokale i pomieszczenia garażowe (§ 4400) na kwotę 5087 tys. zł.

Pozostałe wydatki na zakup towarów i usług spoza grupy § 4000 dotyczyły m.in. zakupu pomocy naukowych, dydaktycznych i książek (§ 4240) zrealizowanych na kwotę 117 tys. zł. Kwota ta obejmuje przede wszystkim zakup książek na potrzeby biblioteki IPN.

Wydatki na zakup usług remontowych (§ 4270) wyniosły 4043 tys. zł i dotyczą m.in.:

– napraw oraz konserwacji urządzeń biurowych, sprzętu kserograficznego;
– konserwacji urządzeń wentylacyjnych, klimatyzacyjnych, grzewczych i dźwigów;
– konserwacji systemów zabezpieczeń technicznych, systemu alarmowego, ppoż., sygnalizacji napadu i włamania, instalacji elektrycznej;
– napraw samochodów służbowych;
– remontu instalacji wentylacyjnej i klimatyzacji w siedzibie delegatury IPN w Kielcach;
– naprawy agregatu oraz wymiany sprężarki w klimatyzatorze w Archiwum przy ul. Sołtysowickiej w oddziale IPN we Wrocławiu;
– remontu pomieszczeń magazynowych przy ul. Józefowskiej 102 w Katowicach;
– wymiany wykładziny w oddziale IPN w Białymstoku;
– naprawy ogrodzenia murowanego w oddziale IPN w Łodzi;
– prac remontowo-malarskich w oddziale IPN w Szczecinie.

11.1.2.3.8. Pozostałe wydatki

Realizacja w tej grupie wydatków wyniosła ogółem 9953 tys. zł, co stanowi 97,6 proc. kwoty planu po zmianach.

Wpłaty na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (§ 4140) wyniosły 1949 tys. zł.

Wydatki na nagrody konkursowe (§ 4190) wyniosły 363 tys. zł. i dotyczyły nagród w konkursach edukacyjnych i historycznych organizowanych przez Instytut.

Wydatki dotyczące podróży służbowych krajowych (§ 4410) wyniosły 1581 tys. zł i podróży zagranicznych (§ 4420) 1652 tys. zł. Kwoty te obejmują wyjazdy archiwistów na czas prowadzonych kwerend, podróży służbowych pracowników pionu edukacyjnego związanych z działalnością naukowo-edukacyjną oraz delegacji służbowych dotyczących działalności bieżącej pracowników administracji.

Wydatki na różne opłaty i składki (§ 4430) w wysokości 325 tys. zł dotyczyły m.in. opłat za dozór techniczny dźwigów oraz ubezpieczeń majątkowych, w tym ubezpieczenia OC i AC samochodów służbowych, budynków i sprzętu elektronicznego, organizowanych wystaw przez Instytut. Wydatki realizowano na podstawie polis ubezpieczeniowych.

Pożyczki na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych sędziów i prokuratorów (§ 4450) wyniosły ogółem 402 tys. zł.

Składki do organizacji międzynarodowych (§ 4540) wyniosły 1 tys. zł i dotyczyły wpłaty dla Międzynarodowej Rady Archiwów.

Wydatki związane z postępowaniem sądowym i prokuratorskim (§ 4610) w wysokości ogółem 1698 tys. zł dotyczyły kosztów delegacji służbowych prokuratorów, doręczeń pism i wezwań, przechowywania szczątków oraz kosztów opinii i badań podjętych w toku postępowania prokuratorskiego.

Wydatki na szkolenia pracowników niebędących członkami korpusu służby cywilnej (§ 4700) zrealizowano na kwotę 1975 tys. zł. Kwota ta obejmuje specjalistyczne szkolenia dla prokuratorów oraz pracowników Instytutu z zakresu archiwizacji, administracji państwowej, zarządzania kadrami, finansów, zagadnień informatycznych, zamówień publicznych, prawa budowlanego, prawa pracy, ZFŚS, bhp oraz kursów językowych.

Różnice kursowe (§ 4950) wyniosły 7 tys. zł i dotyczyły wydatków związanych z rozliczaniem delegacji zagranicznych.

11.1.2.4. Wykonanie wydatków majątkowych

Przyznane ustawą budżetową na 2016 r. dla IPN środki na wydatki majątkowe wynosiły 17 887 tys. zł i były niższe o 248 tys. zł od wysokości środków przeznaczonych na ten cel w 2015 r.

Przesunięcia środków wprowadzone decyzjami Prezesa IPN spowodowały w trakcie roku zwiększenie planu wydatków majątkowych do kwoty 18 386 tys. zł. Wydatki majątkowe w 2016 r. zrealizowano na kwotę 18 046 tys. zł, co stanowi 98,2 proc. planu.

Realizacja wydatków majątkowych:

§ 6050 – wydatki inwestycyjne w 2016 r. zrealizowano na kwotę 9916 tys. zł, tj. 99 proc. środków ujętych w planie finansowym na 2016 r.

§ 6060 – zakupy inwestycyjne zrealizowano na kwotę 8130 tys. zł, tj. 97 proc. środków ujętych w planie finansowym na 2016 r.

Tabela 5. Wydatki majątkowe IPN-KŚZpNP w 2016 r. (w tys. zł)

Wyszczególnienie	Wykonanie 2015 r.	Ustawa budżetowa na 2016 r.	Plan po zmianach na 2016 r.	Wykonanie 2016 r.	5:4	5:2
	w tys. zł				(%)	
Wydatki majątkowe ogółem, z tego:	18 093	17 887	18 386	18 046	98,2	99,7
dział 751 z tego:	18 093	17 887	18 386	18 046	98,2	99,7
rozdział 75101 z tego:	15 584	15 812	15 469	15 140	97,9	97,2
§ 6050	12 190	10 005	10 005	9 916	99,1	81,3
§ 6060	3 394	5 807	5 464	5 224	95,6	153,9
rozdział 75112	2 509	2 075	2 917	2 906	99,6	115,8
§ 6060	2 509	2 075	2 917	2 906	99,6	115,8

Tabela 6. Realizacja wydatków majątkowych w 2016 r.

Lp.	Nazwa inwestycji	Wydatki zrealizowane w 2016 r. (w tys. zł)
1.	Inwestycje pozostałe polegające na budownictwie ujęte w § 6050 w tym:	9 916
1.1.	Montaż klimatyzatorów w siedzibie Oddziału IPN w Gdańsku	39
1.2.	Rozbudowa siedziby Oddziału IPN w Lublinie	6 697
1.3.	Rozbudowa systemów ochrony – Warszawa, ul. Żurawia 4a	18
1.4.	Rozbudowa systemów ochrony – Warszawa, ul. Kłobucka 21	29
1.5.	Rozbudowa systemów ochrony – Rzeszów, ul. Szopena 23	17
1.6.	Wykonanie ław kominiarskich w budynku IPN przy ul. Sołtysowickiej 21A we Wrocławiu	39
1.7.	Przebudowa siedziby Oddziału IPN w Szczecinie przy ul. Piotra Skargi 14 – dokumentacja	134
1.8.	Modernizacja systemu wentylacji w archiwach Oddziału IPN w Poznaniu	599
1.9.	Modernizacja budynku „C” przy ul. Kłobuckiej 21 w Warszawie	1 588
1.10.	Zagospodarowanie terenu wokół budynków przy ul. Kłobuckiej 21 w Warszawie – etap II	318
1.11.	Modernizacja instalacji kanalizacji sanitarnej w budynkach A i B siedziby Oddziału IPN w Łodzi	45

1.12.	Modernizacja pomieszczeń w piwnicach budynku oddziału IPN w Szczecinie przy ul. Janickiego 30 – projekt	40
1.13.	Zmiana układu funkcjonalnego pomieszczeń w Centrum Edukacyjnym IPN w Warszawie	87
1.14.	Modernizacja oświetlenia w siedzibie Oddziału IPN w Łodzi	3
1.15.	Wykonanie II etapu modernizacji systemu nadzoru TV w Poznaniu, ul. Rolna 45	115
1.16.	Budowa parkingu przy budynku Oddziału IPN w Rzeszowie przy ul. Słowackiego 18	13
1.17.	Wydzielenie dodatkowych pomieszczeń w siedzibie Oddziału IPN w Szczecinie przy ul. Janickiego 30	62
1.18.	Adaptacja pomieszczenia sali konferencyjnej na pomieszczenia biurowe, Poznań, ul. Rolna 45 – projekt	24
1.19.	Aktualizacja dokumentacji projektowej instalacji klimatyzacji w Oddziale IPN w Szczecinie przy ul. Janickiego 30	30
1.20.	Montaż drabin zapewniających dostęp na dach budynków Oddziału IPN w Łodzi	19
2.	Zakupy inwestycyjne niezwiązane z budownictwem ujęte w par. 6060, w tym:	8 130
2.1. Rozdział 75101, w tym		5 224
	Sprzęt komputerowy	2 761
	Zakup wartości niematerialnych i prawnych	617
	Pozostały sprzęt	1 429
	Środki transportu	417
2.2. Rozdział 75112		2 906
	Sprzęt komputerowy	1 013
	Zakup wartości niematerialnych i prawnych	178
	Pozostały sprzęt	1 174
	Środki transportu	541

Ważniejsze efekty rzeczowe realizowanych w 2016 r. zadań inwestycyjnych

Instytut w 2016 r. skupiał się w głównej mierze na kontynuacji zadań rozpoczętych w latach ubiegłych, mających na celu rozbudowę bazy lokalowej IPN opartej na nieruchomościach będących własnością Skarbu Państwa. Celem realizowanych w tym zakresie inwestycji jest rezygnacja z najmu pomieszczeń na rynku komercyjnym oraz poprawa warunków organizacyjno-logistycznych i lokalowych niezbędnych do realizacji ustawowych zadań Instytutu, których zakres został w ostatnim okresie rozszerzony.

W 2016 r. realizowano również zadania w celu zapewnienia właściwych warunków przechowywania i udostępniania materiałów archiwalnych. Działania te dotyczyły wyposażenia archiwów w nowoczesne systemy przechowywania akt oraz rozbudowę systemów informatycznych umożliwiających digitalizację, przechowywanie i udostępnianie kopii cyfrowych zasobów archiwalnych administrowanych przez Instytut. Proces ten, przez sukcesywne wdrażanie nowych technik opracowania i udostępniania materiałów historycznych, zwiększa dostępność archiwaliów, ograniczając jednocześnie zagrożenia, jakie wiążą się z ich częstym kopiowaniem bądź udostępnianiem oryginałów.

W 2016 r. realizowano również inwestycje związane z działalnością edukacyjną Instytutu, zapewnieniem właściwego poziomu ochrony oraz poprawą środowiska pracy.

Rozdział 75101 § 6050

• W Lublinie zakończono inwestycję polegającą na budowie nowego obiektu, dzięki któremu możliwe stało się zgromadzenie całości struktur oddziału w jednym miejscu, zapewnienie właściwych warunków do realizacji zadań przez prokuratorów Oddziałowej Komisji i OBL oraz wyposażenie oddziału w profesjonalnie przygotowaną salę konferencyjno-wystawienniczą. Nowy obiekt o powierzchni użytkowej ok. 3200 m^2 pozwolił zrezygnować z wynajmowania pomieszczeń w różnych punktach Lublina. Dzięki przeniesieniu części funkcji z dotychczasowej siedziby do nowego budynku nastąpiła poprawa warunków pracy, usprawnienie obsługi interesantów oraz stworzono właściwe warunki do zabezpieczania zasobu archiwalnego. Inwestycja została zrealizowana na terenie pozyskanej w 2011 r. od Skarbu Państwa nieruchomości zlokalizowanej u zbiegu ulic Wodopojnej i Szewskiej. Lokalizacja oddziału w ścisłym centrum miasta jest szczególnie korzystna. Pozwoliła ona stworzyć spójne pod względem organizacyjnym, łatwo dostępne dla społeczeństwa miejsce kontaktu z historią. Koszt realizacji inwestycji wyniósł w 2016 r. 6697 tys. zł. Inwestycja ta, dzięki dobrej organizacji prac, została zakończona na ok. 8 miesięcy przed planowanym terminem realizacji określonym w umowie.

• W oddziale IPN w Szczecinie od 2013 r. prowadzony jest proces sukcesywnego remontu budynku przy ul. Piotra Skargi 14. Obiekt ten, jako jeden z ważniejszych obiektów historycznej architektury Szczecina, jest pod ochroną konserwatora zabytków i wymaga wielu pilnych działań remontowo-naprawczych. W 2016 r. opracowana została dokumentacja budowlana na przeprowadzenie kompleksowego remontu i przebudowy budynku uwzględniająca:

– przywrócenie całemu obiektowi historycznego wyglądu głównie przez rozbiórkę dobudowanego fragmentu budynku (sala konferencyjna) i odtworzenie oranżerii;

– dostosowanie obiektu do obowiązujących przepisów i norm;

– utrzymanie historycznego układu przestrzennego, zachowanie i poddanie pracom konserwatorskim elementów historycznego wystroju oraz przywrócenie historycznej kolorystyki;

– kompleksowe prace remontowo-konserwatorskie elewacji budynku;

– zmianę zagospodarowania terenu;

– przebudowę niezbędnej infrastruktury technicznej;

– wykonanie nowych instalacji.

Wydatki inwestycyjne w tym zakresie wyniosły 134 tys. zł. Na podstawie opracowanego projektu określono szacunkowy koszt prac na 6027 tys. zł, w tym wartość prac o charakterze inwestycyjnym 2950 tys. zł.

• W 2016 r. opracowano projekt budowlany oraz uzyskano decyzję – pozwolenie na budowę dla inwestycji polegającej na modernizacji pomieszczeń piwnicznych w siedzibie szczecińskiego Oddziału IPN przy ul. Janickiego 30. Obecna wysokość piwnic w świetle obowiązujących przepisów uniemożliwia ich użytkowanie, co przy niedoborze pomieszczeń magazynowych stanowi duży problem. Dzięki obniżeniu posadzki i wprowadzeniu niezbędnych instalacji (oświetleniowych oraz wentylacji mechanicznej) możliwe będzie wykorzystanie nieużytkowanych dotychczas pomieszczeń o powierzchni 230 m^2 na potrzeby magazynów wystaw i wydawnictw. Koszt wykonania projektu wyniósł 40 tys. zł. W roku 2017 r. planuje się zrealizować roboty budowlane, których koszt szacowany jest na 631 tys. zł.

• Zaktualizowano projekt wykonania klimatyzacji wszystkich pomieszczeń w budynku szczecińskiego oddziału przy ul. Janickiego 30. Konieczność zainstalowania klimatyzacji wynika z faktu opracowywania dokumentów archiwalnych w pokojach biurowych, co wymaga zapewnienia temperatury powietrza i wilgotności na stałym poziomie. Ponadto stosowanie wielu urządzeń elektronicznych wydzielających ciepło, a w okresie lata również intensywne nasłonecznienie pomieszczeń powoduje, że temperatura często przekracza w nich 30 ˚C. Zastosowanie klimatyzacji korzystnie wpłynie na sposób przechowywania dokumentów oraz na komfort i wydajność pracy pracowników oddziału. Wartość prac projektowych w 2016 r. wyniosła 30 tys. zł., wartość robót natomiast wyniesie według kosztorysu inwestorskiego 912 tys. zł.

• Magazyny z zasobem archiwalnym Oddziału IPN w Poznaniu, zlokalizowane w pomieszczeniach budynku przy ul. Rolnej 45a o łącznej powierzchni około 600 m^2, zostały wyposażone w nową instalację wentylacji mechanicznej, która spełnia obowiązujące wymogi dotyczące warunków przechowywania dokumentacji (archiwów). Pomiary i obserwacje parametrów powietrza w archiwach potwierdzają prawidłowe i zgodne z założeniami projektowymi działanie ww. instalacji. Wartość inwestycji w 2016 r. wyniosła 599 tys. zł.

• W centrali IPN w Warszawie wykonano modernizację budynku „C" w kompleksie obiektów IPN przy ul. Kłobuckiej 21. Modernizacja obejmowała:

– wymianę instalacji IT wraz z jej rozbudową;

– wykonanie klimatyzacji w pracowniach specjalistycznych, w tym w pracowni reprografii,

– montaż systemu monitoringu temperatur w pomieszczeniach archiwum;

– modernizację sieci zasilającej obiekt w energię elektryczną w celu zwiększenia mocy; wraz z modernizacją tablic rozdzielczych;

– rozbudowę centrali wentylacyjnej o system kontroli temperatury.

Inwestycja zapewniła właściwe parametry użytkowe instalacji elektrycznej i teleinformatycznej. Dzięki doposażeniu pomieszczeń magazynów archiwalnych w zestawy gniazd komputerowych uproszczono i przyśpieszono proces wykonywania kwerend dokumentów. Dodatkowo, w celu zapewnienia właściwych warunków przechowywania materiałów archiwalnych zgromadzonych w głównym archiwum IPN, zamontowany został system kontroli temperatur, a istniejąca centrala wentylacyjna została wyposażona w system umożliwiający utrzymanie stabilnych parametrów temperaturowych w pomieszczeniach. Zakończenie inwestycji planowane było na 2017 r., jednak dzięki dobrej organizacji robót oraz możliwości sfinansowania całości prac w 2016 r. możliwe było wcześniejsze zakończenie prac. Koszt realizacji robót wyniósł 1588 tys. zł.

• Na terenie kompleksu budynków przy ul. Kłobuckiej 21 w Warszawie zrealizowano drugi, ostatni etap zagospodarowania terenu: naprawę dróg i parkingów. Zmiana profilu funkcjonowania kompleksu, a w szczególności udostępnienie budynku „B" dla osób z zewnątrz i rozmieszczenie w budynkach kompleksu całości struktur Archiwum IPN oraz umieszczenie w magazynie wydawnictw IPN wymusiły modernizację całkowicie zdekapitalizowanych, wybudowanych jeszcze w latach pięćdziesiątych dróg dojazdowych i parkingów. Koszt realizacji drugiego etapu inwestycji wyniósł 217 tys. zł.

• W związku z występującymi w rejonie Służewca problemami z odprowadzaniem wód opadowych w celu ograniczenia ewentualnych skutków okresowych podtopień w rejonie ul. Kłobuckiej wykonano pompownię wód deszczowych. Odprowadza ona wody opadowe z drenażu wokół budynku „C" oraz studni zbierających wody opadowe z dachu budynku „C" i pobliskiego terenu. Powyższe rozwiązanie zabezpiecza drenaż przed cofaniem się do niego wód opadowych, przez co chroni budynek przed zawilgoceniem podczas intensywnych opadów atmosferycznych. Wartość inwestycji wyniosła 101 tys. zł.

• W gdańskim oddziale IPN na potrzeby Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu zamontowano klimatyzatory w pomieszczeniach przechowywania akt i dowodów rzeczowych. Powyższe działania pozwoliły uzyskać prawidłowe, zgodne z ogólnymi wymogami warunki przechowywania zgromadzonych dowodów rzeczowych i wytworzonej dokumentacji archiwalnej do prowadzonych śledztw, która ma kategorię A i stanowi część narodowego zasobu archiwalnego. Wartość inwestycji wyniosła 39 tys. zł.

• W celu poprawy dostępności i funkcjonalności pomieszczeń Centrum Edukacyjnego IPN przy ul. Marszałkowskiej 21/25 wykonano I etap przebudowy układu funkcjonalnego pomieszczeń, dzięki której zwiększona zostanie dostępność i możliwości wykorzystania placówki. Koszt tych robót wyniósł 87 tys. zł, a planowane na 2017 r. wydatki związane z realizacją pozostałej części zadania szacuje się na 177 tys. zł. Po adaptacji i doposażeniu wygospodarowanego pomieszczenia stworzona zostanie profesjonalna sala edukacyjna dla młodzieży, w której możliwe będzie prowa-

dzenie zajęć z wykorzystaniem nowoczesnych technik przekazu, co zwiększy atrakcyjność i tym samym efektywność zajęć.

• W związku ze zwiększającym się zapotrzebowaniem na pomieszczenia biurowe wynikającym m.in. z przejęcia przez Instytut działań z zakresu upamiętniania walk i męczeństwa narodu polskiego w Oddziale IPN w Szczecinie wydzielono trzy dodatkowe pomieszczenia biurowe, a w Oddziale IPN w Poznaniu opracowano dokumentację budowlaną podziału i adaptacji części sali konferencyjnej na pomieszczenia biurowe. Koszt ww. działań wyniósł odpowiednio 62 tys. zł i 24 tys. zł.

• Realizując zalecenia przeglądów okresowych budynków w siedzibie Oddziału IPN we Wrocławiu przy ul. Sołtysowickiej 21a, za kwotę 39 tys. zł wykonano ławy kominiarskie oraz wyłazy dachowe umożliwiające dostęp do przewodów kominowych. Podobnie w Oddziale IPN w Łodzi zapewniono właściwe wejście na dach budynków przez montaż drabin zewnętrznych za kwotę 19 tys. zł. Dodatkowo w łódzkim Oddziale IPN zrealizowano zalecenia BHP w zakresie natężenia światła w pomieszczeniach. Koszt montażu dodatkowych 9 opraw oświetlenia wyniósł 3 tys. zł.

• W 2016 r. wykonano przebudowę bardzo awaryjnej kanalizacji sanitarnej, w budynkach „A" i „B" siedziby łódzkiego oddziału IPN. Przebudowa polegająca na ułożeniu nowych odcinków rur z zachowaniem właściwych spadków usprawniła działanie instalacji kanalizacyjnej oraz wyeliminowała konieczność częstego jej udrażniania. Wartość inwestycji wyniosła 45 tys. zł.

• Przy budynku Oddziału IPN w Rzeszowie przy ul. Słowackiego 18 zrealizowano budowę parkingu z sześcioma miejscami postojowymi. Dzięki inwestycji zwiększyła się funkcjonalność budynku i usprawnił ruch pojazdów oraz załadunek i wyładunek ciężkich przesyłek w postaci palet z książkami, materiałów biurowych, środków czystości itp. Lokalizacja parkingu w bezpośredniej bliskości budynku ułatwiła również dostęp do budynku osobom starszym i niepełnosprawnym. Wartość inwestycji wyniosła 13 tys. zł.

• W zakresie modernizacji i rozbudowy systemów ochrony w budynkach IPN zmodernizowano lub rozbudowano systemy dozory wizyjnego:

– w Oddziale IPN w Poznaniu przy ul. Rolnej 45 wykonano II etap modernizacji systemu nadzoru TV;

– w budynku przy ul. Żurawiej 4a w Warszawie wymieniono zużyty system na nowy;

– w związku z oddaniem do użytku budynku „D" rozbudowano system dozoru wizyjnego kompleksu przy ul. Kłobuckiej 21 w Warszawie;

– zmodernizowano system w budynku Oddziału IPN w Rzeszowie przy ul. Szopena 23.

Łączny koszt realizacji powyższych zadań wyniósł 179 tys. zł.

W 2016 r. realizowano również projekt budowlany na wykonanie klimatyzacji w budynkach „A" i „B" łódzkiego oddziału IPN, jednak z uwagi na opóźnienia w realizacji zadanie to zostało rozliczone w 2017 r. Wartość prac projektowych wynosiła 80 tys. zł.

Rozdział 75101 § 6060

• W 2016 r. kwotę 148 tys. zł przeznaczono na poprawę funkcjonalności systemu „Cyfrowego Archiwum". Aplikacja ta w ramach centralnego systemu elektronicznej ewidencji jednostek archiwalnych zapewnia możliwość tworzenia, edycji i wglądu w opisy jednostek archiwalnych, indeksów osobowych oraz zawartość pomocy ewidencyjnych. Ponadto aplikacja zapewnia takie funkcjonalności, jak obsługę wypożyczeń, zwrotów magazynowych, cyrkulacji materiałów między pracownikami oraz obsługę wykonywania usług reprograficznych. Główne zmiany w systemie obejmowały w roku 2016 stworzenie nowego mechanizmu obsługi zapytań ewidencyjnych.

• W celu usprawnienia procesu konserwacji i digitalizacji materiałów archiwalnych za kwotę 386 tys. zł zakupiono zestaw do skanowania mikrofilmów. Pozostałe wydatki na zakup sprzętu do digitalizacji obejmowały zakup 2 czytników mikrofisz, modernizację posiadanego skanera mikro-

filmów, zakup profesjonalnego magnetowidu i urządzenia do odczytu dziewięciościeżkowych taśm magnetycznych oraz zakup 4 skanerów. Wydatki na ww. cele wyniosły 124 tys. zł.

• W ramach kontynuacji zadania związanego z wyposażeniem Archiwum IPN w nowoczesne systemy przechowywania archiwaliów zakupiono i zamontowano regał karuzelowy o pojemności ok. 350 mb kartotek za kwotę 306 tys. zł. Realizacja ta pozwoliła na uwolnienie jednego z pomieszczeń kartotek, które zostanie wykorzystane na pracownię opracowywania dokumentów.

• Realizując zadania z zakresu edukacji, w 2016 r. zakupiono licencje i prawa autorskie do 20 publikacji naukowych oraz materiałów edukacyjnych za kwotę 215 tys. zł. W celu rozszerzenia oferty edukacyjnej Centrum Edukacji Historycznej „Przystanek Historia" za kwotę 151 tys. zł wykonano escape room wg scenariusza „Żołnierze wyklęci". Dodatkowo za kwotę 93 tys. zł zakupiono multimedialny ekran dotykowy oraz dwa stoły multimedialne z implementacją gier edukacyjnych „Znaj Znak" i „303". Ponadto na potrzeby działalności edukacyjnej zakupiono info kiosk, ploter z oprogramowaniem oraz projektor multimedialny z łączną kwotę 70 tys. zł.

• Wzrastająca liczba przesyłanych i przechowywanych danych związanych m.in. z realizacją projektu „Cyfrowe Archiwum" powoduje konieczność stałej rozbudowy i modernizacji infrastruktury informatycznej. W 2016 r. rozbudowano system przechowywania danych, zmieniając sposób zapisu z plikowego na macierze obiektowe. Pojemność zakupionego systemu wynosi 1,2 PB, co powinno zaspokoić potrzeby Centrali IPN przez okres min. 4 lat. Koszt inwestycji wyniósł 2175 tys. zł. W ramach rozbudowy infrastruktury IT zakupiono również 3 serwery na potrzeby środowiska VMware wraz z dodatkowymi licencjami – koszt 184 tys. zł. Pozostałe wydatki na utrzymanie sieci IT wynosiły 329 tys. zł i obejmowały zakup modułów światłowodowych, przełączników sieciowych oraz routera centralnego z systemem zarządzania infrastrukturą sieciową.

• Zakupiono dodatkowe elementy do systemów kontroli dostępu, w tym depozytory kluczy z obsługą sieciową, za łączną kwotę 68 tys. zł. Wydatki związane były ze zmianami organizacyjnymi i lokalowymi Centrali IPN.

• Za kwotę 300 tys. zł zrealizowano zakupy specjalistycznego oprogramowania i sprzętu wspomagającego obsługę komórek merytorycznych. W ramach tej kwoty zmodernizowano oprogramowanie do ewidencji wydatków oraz zakupiono 4 zestawy do wideokonferencji wraz z niezbędnym oprogramowaniem.

• W celu uzupełnienia kolumny transportowej zakupiono 4 samochody osobowe oraz jeden osobowo-dostawczy za łączną kwotę 417 tys. zł. Zakup nowych pojazdów pozwolił na wycofanie z eksploatacji najbardziej zużytych, a przez to awaryjnych i niegwarantujących właściwego poziomu bezpieczeństwa przewożonych osób.

• Za kwotę 120 tys. zł zakupiono 10 biurowych urządzeń wielofunkcyjnych, które zastąpiły urządzenia wyeksploatowane oraz zaspokoiły potrzeby nowych komórek.

• Z pozostałych zakupów inwestycyjnych realizowanych w 2016 r. w Centrali wymienić należy:

– zakup 2 komputerów graficznych i monitora za kwotę za kwotę 18 tys. zł;

– zakup za kwotę 54 tys. zł tachimetru, agregatu prądotwórczego oraz zestawu do prac w zagłębieniach na potrzeby realizacji prac związanych z poszukiwaniem miejsc pamięci i identyfikacją ofiar;

– zakup obiektywu fotograficznego oraz skrzynki dziennikarskiej za kwotę 13 tys. zł;

– zakup niszczarki przemysłowej oraz 2 termobindownic za kwotę 49 tys. zł;

– zakup szafy stalowej klasy S1 za kwotę 4 tys. zł.

Rozdział 75112 § 6060

• W celu zapewnienia właściwego przechowywania materiałów archiwalnych oraz zbiorów bibliotecznych zakupiono 5 zestawów regałów, w tym jeden regał karuzelowy, za łączną kwotę 366 tys. zł.

• W ramach modernizacji i rozbudowy systemów informatycznych, w celu zapewnienia warunków niezbędnych do przesyłania, udostępniania i przechowywania kopii cyfrowych dokumentów archiwalnych oraz materiałów edukacyjnych zakupiono 6 serwerów, 9 macierzy dyskowych oraz 10 przełączników sieciowych za łączną kwotę 825 tys. zł.

• Realizując zadania z zakresu działalności edukacyjnej, zakupiono prawa autorskie do publikacji i wystaw za kwotę 25 tys. zł. Zakupiono również 6 projektorów, panel multimedialny, 3 infokioski oraz tablicę interaktywną i profesjonalny zestaw nagłośnieniowy za łączną kwotę 138 tys. zł.

• Za kwotę 104 tys. zł zakupiono licencje niezbędne do obsługi sieci oraz systemów informatycznych.

• W celu usprawnienia procesu digitalizacji dokumentów zakupiono 2 profesjonalne skanery za łączną kwotę 35 tys. zł. Dodatkowo w celu wykonywania kopii udostępnianych dokumentów oraz w celu realizacji bieżących wydruków i powielania dokumentów zakupiono 27 kopiarek i biurowych urządzeń wielofunkcyjnych za łączną kwotę 320 tys. zł.

• W pięciu oddziałach poniesiono wydatki na modernizację i rozbudowę taboru samochodowego. Zakup nowych pojazdów był niezbędny z uwagi na wysoką awaryjność i koszty eksploatacji użytkowanych pojazdów. Za łączną kwotę 542 tys. zł zakupiono 6 samochodów osobowych oraz osobowo-dostawczych.

• Zakupiono 3 urządzenia klimatyzacyjne oraz system nawilżania powietrza do układu wentylacji za łączną kwotę 66 tys. zł.

• W celu zapewnienia właściwego poziomu ochrony obiektów w dwóch oddziałach zmodernizowano system sygnalizacji pożaru SAP oraz system kontroli dostępu za łączną kwotę 130 tys. zł. Zakupiono również jedną szafę ognioodporną za kwotę 7 tys. zł.

• Pozostałe wydatki stanowią koszty zakupu sprzętu biurowego, technicznego i oprogramowania, w tym:

– 34 komputery biurowe, graficzne oraz laptopy za kwotę 158 tys. zł;
– system informacji prawnej (licencja trzyletnia) za kwotę 43 tys. zł;
– 3 zasilacze awaryjne UPS za kwotę 38 tys. zł;
– 3 aparaty fotograficzne oraz 1 obiektyw za łączną kwotę 35 tys. zł;
– 2 namioty wystawiennicze za kwotę 9 tys. zł;
– samojezdny zestaw do prac ogrodniczych za kwotę 12 tys. zł;
– dron za kwotę 8 tys. zł;
– 5 defibrylatorów oraz fantom za kwotę 31 tys. zł;
– licencję do szkoleń z zakresu bezpiecznego korzystania z komputerów za kwotę 5 tys. zł;
zabudowę meblową za kwotę 9 tys. zł.

Dział 753 Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne

Wydatki w dziale 753 są realizowane w ramach rozdziału 75302 Uposażenia prokuratorów w stanie spoczynku oraz uposażenia rodzinne (§ 3110 Świadczenia społeczne). Plan wydatków na 2016 r. określony w ustawie budżetowej wynosił 6327 tys. zł.

Na podstawie decyzji Prezesa IPN z 28 października 2016 r. dokonano blokady wydatków w łącznej wysokości 525 tys. zł.

Wydatki wyniosły 5763 tys. zł, co stanowi 91,1 proc. planu.

11.2. Budżet Instytutu w układzie zadaniowym

W 2016 r. IPN realizował zadania ustawowe w ramach budżetu zadaniowego, zgodnie z następującą klasyfikacją zadaniową:

Funkcja 1. Zarządzanie państwem

Zadanie 1.9. Działalność ustawowa Instytutu Pamięci Narodowej

Celem zadania było upowszechnianie wiedzy o najnowszej historii Polski na podstawie zgromadzonego materiału archiwalnego i ściganie zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Do pomiaru stopnia realizacji celu zadania przyjęto miernik „liczba przedsięwzięć zrealizowanych w ciągu roku do przedsięwzięć zaplanowanych w proc.". Miernik został zaplanowany w wysokości 100 proc., wykonanie miernika na koniec 2016 r. wyniosło 118,14 proc. Na realizację zadania Instytut przeznaczył kwotę 262 814 tys. zł, wydatki wyniosły 261 024 tys. zł.

W ramach zadania 1.9. Instytut realizował następujące podzadania:

Podzadanie 1.9.1. Gromadzenie, opracowywanie, digitalizacja i udostępnianie dokumentów z archiwum IPN

Celem podzadania było udostępnianie dokumentów w postaci cyfrowej wszystkim kategoriom wnioskodawców. Miernikiem służącym do pomiaru stopnia realizacji celu podzadania była „liczba uporządkowanych i opracowanych dokumentów udostępnianych w postaci cyfrowej wszystkim kategoriom wnioskodawców". Miernik zaplanowano w wysokości 69 930, wykonano w wysokości 84 015. Na realizację podzadania Instytut przeznaczył kwotę 120 658 tys. zł, wydatki wyniosły 120 320 tys. zł (99,7 proc. planu). W ramach podzadania Instytut wykonuje działania związane z gromadzeniem, porządkowaniem, opracowywaniem, konserwacją, digitalizacją i udostępnianiem dokumentów oraz publikowaniem wydawnictw źródłowych na podstawie zasobu archiwalnego.

Podzadanie 1.9.2. Prowadzenie śledztw w sprawie zbrodni nazistowskich, komunistycznych oraz przeciwko ludzkości i innych

Celem podzadania było zagwarantowanie obywatelom konstytucyjnego prawa do wszechstronnego i bez nieuzasadnionej zwłoki wyjaśnienia przez uprawniony organ wszystkich okoliczności dotyczących zbrodni nazistowskich, komunistycznych, wojennych, przeciwko ludzkości i pokojowi. Do pomiaru stopnia realizacji celu podzadania służył miernik „liczba postępowań załatwionych przez prokuratorów IPN w ciągu roku". Miernik zaplanowano w wysokości 955, wykonano w wysokości 1198 (125,45 proc. planu). Na realizację podzadania Instytut przeznaczył kwotę 31 643 tys. zł, wykonanie wydatków wyniosło 31 093 tys. zł. W ramach podzadania realizowane są działania związane z prowadzeniem ww. śledztw, z prowadzeniem postępowań skargowych, wizytacji i kontroli.

Podzadanie 1.9.3. Opracowywanie i publikowanie informacji w BIP IPN oraz katalogach tematycznych, prowadzenie rejestru oświadczeń lustracyjnych i ich analiza, przygotowywanie postępowań lustracyjnych

Celem podzadania była publikacja w BIP IPN zgodnie z art. 22 ust. 1 i 2 tzw. ustawy lustracyjnej z 2006 r. oraz w katalogach z art. 52a pkt 6, 7 i 8 ustawy o IPN z 1998 r. i przygotowanie postępowań lustracyjnych. Miernikiem służącym do pomiaru stopnia realizacji celu była „liczba osób, odnośnie do których zebrano i ostatecznie zweryfikowano informacje". Miernik zaplanowano w wysokości 24 720, wykonano natomiast w wysokości 26 801, co stanowi 108,42 proc. planu. Instytut przeznaczył na realizację podzadania kwotę 30 493 tys. zł, wydatki wyniosły 29 746 tys. zł. W ramach podzadania realizowano działania polegające na opracowywaniu i publikowaniu w BIP IPN informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990, przygotowaniu i publikowaniu katalogów tematycznych oraz prowadzeniu postępowań lustracyjnych.

Podzadanie 1.9.4. Działalność edukacyjna, wystawiennicza, badawcza, wydawnicza i dokumentacyjna

Celem podzadania było prowadzenie badań naukowych nad najnowszą historią Polski i ich upowszechnianie. Do pomiaru stopnia realizacji celu podzadania służył miernik „ilość przedsięwzięć". Instytut zaplanował miernik w wysokości 1985, wykonanie wyniosło 2353, co stanowi 118,54 proc. planu. Na realizację podzadania Instytut przeznaczył kwotę 80 020 tys. zł, wydatki wyniosły 79 865 tys. zł. W ramach podzadania realizowano działania związane z działalnością wydawniczą, wystawienniczą, prowadzeniem kursów, warsztatów, konkursów historycznych, or-

ganizowaniem konferencji, seminariów, sesji naukowych, popularnonaukowych i dydaktycznych oraz realizacją projektów naukowych, dokumentalnych i edukacyjnych, w tym m.in. projekt „Poszukiwanie nieznanych miejsc pochówku ofiar terroru komunistycznego w latach 1944–1956".

Funkcja 13. Zabezpieczenie społeczne i wspieranie rodziny

Zadanie 13.2. Świadczenia społeczne

Celem zadania było zapewnienie środków dla osób uprawnionych do korzystania ze świadczeń z systemu ubezpieczeń społecznych oraz zaopatrzenia społecznego. Do pomiaru stopnia realizacji zadania służył miernik „liczba uprawnionych do uposażenia w stanie spoczynku oraz liczba uprawnionych do uposażenia rodzinnego przypadających na 100 czynnych prokuratorów". Miernik został zaplanowany na poziomie 43,44, wykonanie wyniosło 45,71 (105,23 proc. planu). Na realizację zadania Instytut przeznaczył kwotę 6327 tys. zł, wykonanie wydatków wyniosło 5763 tys. zł.

W ramach zadania 13.2. Instytut realizował:

Podzadanie 13.2.6. Uposażenia dla sędziów i prokuratorów w stanie spoczynku i uposażenia rodzinne

Celem podzadania była realizacja ustawowo określonych zobowiązań Skarbu Państwa w zakresie wypłaty świadczeń na rzecz prokuratorów przechodzących w stan spoczynku i ich rodzin.

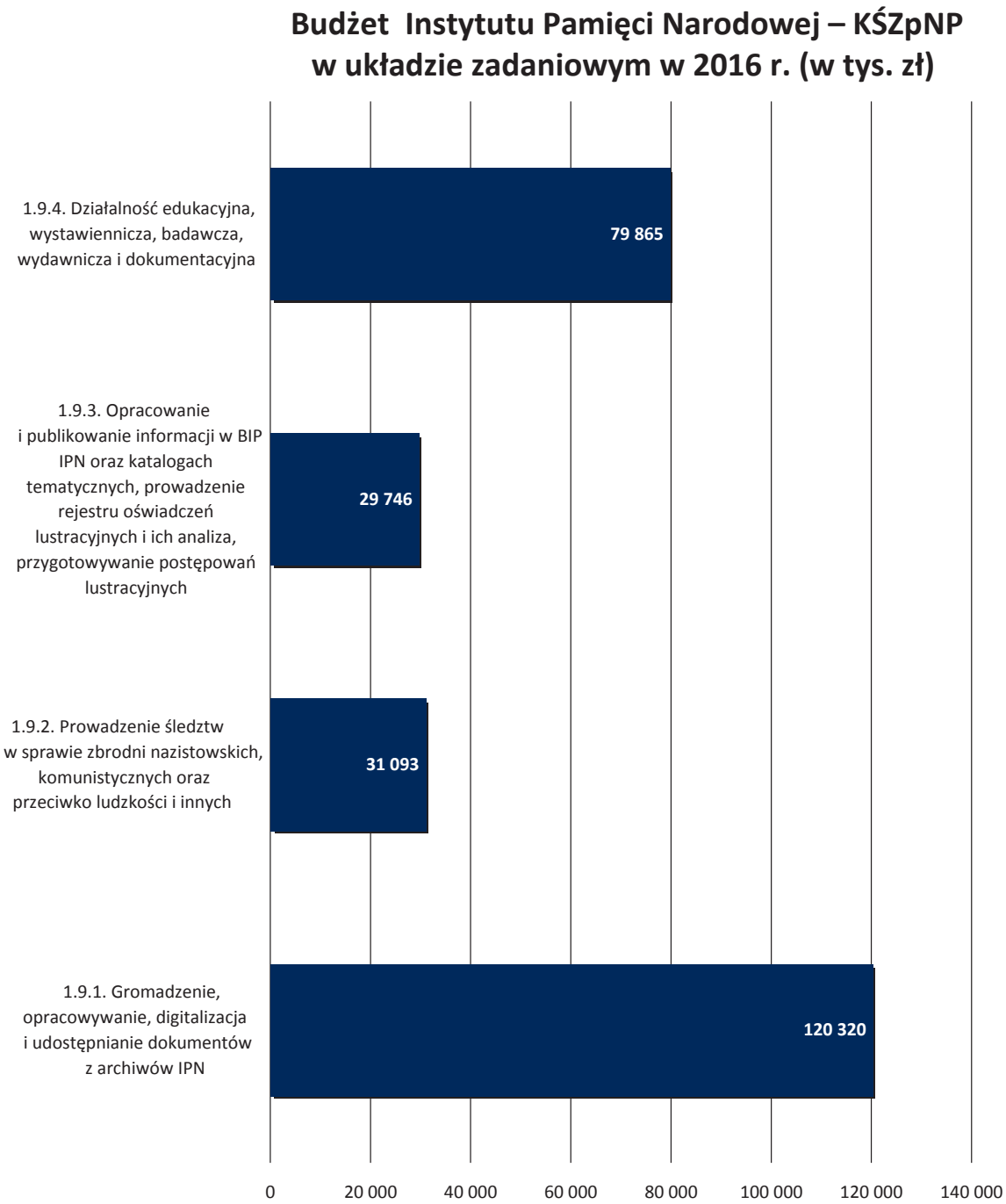
Wykonanie wydatków w układzie zadaniowym w 2016 r. przedstawia się następująco:

Tabela 7. Wykonanie wydatków w układzie klasyfikacji zadaniowej IPN-KŚZpNP w 2016 r.

Nr funkcji/ zadania/ podzadania/ działania	Nazwa działania	Razem		
		Plan	Wykonanie	4:3
		w tys. zł		%
1	2	3	4	5
1.9.	Działalność ustawowa Instytutu Pamięci Narodowej	262 814	261 024	99,3
1.9.1.	Gromadzenie, opracowywanie, digitalizacja i udostępnianie dokumentów z archiwów IPN	120 658	120 320	99,7
1.9.1.1.	Gromadzenie, opracowywanie i digitalizacja dokumentów	54 724	54 548	99,7
1.9.1.2.	Udostępnianie dokumentów	65 934	65 772	99,8
1.9.2.	Prowadzenie śledztw w sprawie zbrodni nazistowskich, komunistycznych oraz przeciwko ludzkości i innych	31 643	31 093	98,3
1.9.2.1.	Sprawowanie nadzoru służbowego i instancyjnego, środki odwoławcze, prowadzenie postępowań skargowych, wizytacje i kontrole oraz realizacja zadań wynikających ze skontrum	4 724	4 374	92,6
1.9.2.2.	Prowadzenie postępowań karnych dotyczących zbrodni komunistycznych, nazistowskich, wojennych przeciwko ludzkości i pokojowi oraz innych przewidzianych w ustawach	26 919	26 719	99,3
1.9.3.	Opracowanie i publikowanie informacji w BIP IPN oraz katalogach tematycznych, prowadzenie rejestru oświadczeń lustracyjnych i ich analiza, przygotowywanie postępowań lustracyjnych	30 493	29 746	97,6
1.9.3.1.	Opracowywanie i publikowanie informacji w BIP IPN oraz w katalogach tematycznych	15 543	15 266	98,2
1.9.3.2.	Przygotowywanie i prowadzenie postępowań lustracyjnych	14 950	14 480	96,9
1.9.4.	Działalność edukacyjna, wystawiennicza, badawcza, wydawnicza i dokumentacyjna	80 020	79 865	99,8
1.9.4.1.	Działalność edukacyjna, wystawiennicza, badawcza, wydawnicza i dokumentacyjna	80 020	79 865	99,8

13.2.	Świadczenia społeczne	6 327	5 763	91,1
13.2.6.	Uposażenia dla sędziów i prokuratorów w stanie spoczynku i uposażenia rodzinne.	6 327	5 763	91,1
13.2.6.2.	Uposażenia dla prokuratorów w stanie spoczynku oraz dodatki do tych uposażeń	6 023	5 462	90,7
13.2.6.3.	Uposażenia rodzinne oraz dodatki do tych uposażeń	304	301	99,0
	Razem:	269 141	266 787	99,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie SIR za okres I–XII 2016 r.

11.3. Zatrudnienie

Przeciętne zatrudnienie pracowników w 2016 r. w Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu wynosiło 2175,58 etatu. Według stanu na 31 grudnia 2016 r. w Instytucie zatrudnionych było 2239 osób, co w przeliczeniu na etaty stanowi 2194,10 etatu, w tym 105 stanowiły etaty prokuratorskie. W pionie śledczym Instytutu zatrudnienie w etatach wynosiło 76 prokuratorów. W pionie lustracyjnym zatrudnienie w etatach wynosiło 29 prokuratorów.

Wśród pracowników zatrudnione są osoby niepełnosprawne. Przeciętne zatrudnienie osób niepełnosprawnych w Instytucie w 2016 r. wynosiło 29,30 etatu. Według stanu na 31 grudnia 2016 r. zatrudnione były 34 osoby niepełnosprawne na 32,25 etatu.

Pracownicy Instytutu posiadają stosowne kwalifikacje. Instytut zatrudnia specjalistów m.in. z zakresu prawa, historii, archiwistyki i administracji. W pionie archiwalnym pracują archiwiści i kustosze, w pionie edukacyjnym – osoby prowadzące badania naukowe, działania edukacyjne. Ponadto Instytut zatrudnia również specjalistów z różnych innych dziedzin, m.in. archeologii, prawa, zamówień publicznych, informatyki oraz programowania, księgowości, kadr, ochrony osób i mienia, zarządzania nieruchomościami.

Spośród 2239 pracowników Instytutu 1948 ma wykształcenie wyższe, co stanowi 87,00 proc. zatrudnionych, w tym 7 osób ma tytuł naukowy profesora, 23 osoby mają stopień naukowy doktora habilitowanego i 202 osoby mają stopień naukowy doktora.

Tabela 8. Wykształcenie pracowników na 31 grudnia 2016 r.

Wykształcenie pracowników na 31 grudnia 2016 r.		
	w osobach	procent*
Wyższe (licencjackie, magisterskie)	1948	87,00
Średnie (ogólnokształcące, średnie zawodowe, policealne)	240	10,72
Inne (zasadnicze, podstawowe)	51	2,28

* % w stosunku do zatrudnienia ogółem w osobach na dzień 31 XII 2016 r.

Stopień/tytuł naukowy	Liczba osób na 31 grudnia 2016 r.
Doktor	202
Doktor habilitowany	23
Profesor	7
Razem	232

Największy odsetek pracowników Instytutu stanowią pracownicy zatrudnieni w pionach merytorycznych IPN według stanu na 31 grudnia 2016 r.:

- w Archiwum IPN oraz w oddziałowych biurach – 862,00 etaty, co stanowi 39,28 proc. w stosunku do zatrudnienia ogółem w etatach na 31 grudnia 2016 r.;
- w Biurze Edukacji Narodowej oraz oddziałowych biurach – 146,70 etatu, co stanowi 6,69 proc. w stosunku do zatrudnienia ogółem w etatach na 31 grudnia 2016 r.;
- w Biurze Badań Historycznych oraz oddziałowych biurach – 193,10 etatu, co stanowi 8,80 proc. w stosunku do zatrudnienia ogółem w etatach na 31 grudnia 2016 r.;
- w Biurze Poszukiwań i Identyfikacji oraz oddziałowych biurach – 24,00 etaty, co stanowi 1,09 proc. w stosunku do zatrudnienia ogółem w etatach na 31 grudnia 2016 r.;

• w Biurze Lustracyjnym oraz w oddziałowych biurach (łącznie z prokuratorami) – 210,78 etatu, co stanowi 9,61 proc. w stosunku do zatrudnienia ogółem w etatach na 31 grudnia 2016 r.;

• w Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu i w oddziałowych komisjach (łącznie z prokuratorami) – 141,75 etatu, co stanowi 6,46 proc. w stosunku do zatrudnienia ogółem w etatach na 31grudnia 2016 r.

Łącznie stanowi to 71,93 proc. ogółu zatrudnionych w etatach na 31 grudnia 2016 r.

Ponadto 28 pracowników zatrudnionych w pionach merytorycznych IPN w centrali i oddziałach okresowo realizowało zadania z zakresu upamiętniania walk i męczeństwa.

W pozostałych komórkach organizacyjnych centrali i oddziałów zajmujących się m.in. zadaniami z zakresu prawa, zamówień publicznych, informatyki oraz programowania, księgowości, kadr, ochrony informacji niejawnych, ochrony fizycznej, bezpieczeństwa teleinformatycznego, zarządzania nieruchomościami według stanu na 31 grudnia 2016 r. zatrudnienie wynosiło 615,78 etatu, co stanowi 28,07 proc. w stosunku do zatrudnienia ogółem w etatach na 31 grudnia 2016 r.

Tabela 9. Zatrudnienie w IPN – stan na 31 grudnia 2016 r.

Zatrudnienie – stan na 31 grudnia 2016 r.	W etatach	Procent *
Zatrudnienie w Archiwum IPN oraz w oddziałowych biurach	862,00	39,28
Zatrudnienie w Biurze Edukacji Narodowej oraz w oddziałowych biurach	146,70	6,69
Zatrudnienie w Biurze Badań Historycznych oraz w oddziałowych biurach	193,10	8,80
Zatrudnienie w Biurze Poszukiwań i Identyfikacji oraz w oddziałowych biurach	24,00	1,09
Zatrudnienie w Biurze Lustracyjnym oraz w oddziałowych biurach (łącznie z prokuratorami)	210,78 (w tym 29 prokuratorów)	9,60
Zatrudnienie w Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz w oddziałowych komisjach (łącznie z prokuratorami)	141,75 (w tym 76 prokuratorów)	6,46
Zatrudnienie w pozostałych komórkach organizacyjnych centrali oraz oddziałów (w tym pracownicy ochrony)	615,78 (w tym 161,50 pracowników ochrony)	28,07 (w tym 7,36 pracownicy ochrony)

* % w stosunku do zatrudnienia ogółem w etatach na dzień 31 grudnia 2016 r.

Na uwagę zasługuje fakt, że w 2016 r. różnego rodzaju czynności na rzecz Instytutu wykonywały, jednocześnie ucząc się i zdobywając doświadczenie zawodowe, osoby, które nie były pracownikami. Pracowały one w ramach:

• staży zawodowych – 33,
• praktyk studenckich – 119,
• wolontariatu – 102.

ANEKS

ZAŁĄCZNIK NR 1:
WYDAWNICTWA IPN

Publikacje książkowe

Seria „Dokumenty”

1. *Kwestia ukraińska w działalności Służby Bezpieczeństwa PRL. Dokumenty i materiały*, wstęp i oprac. A. Słabig, (t. 59 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 702 [CBP „Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz cudzoziemców”].

2. *Solidarność Walcząca w dokumentach*, t. 2, cz. 1: *Materiały własne*, wybór, wstęp i oprac. K. Dworaczek, G. Waligóra, (t. 60 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 628 [CPB „Opozycja w Polsce 1976–1989. Encyklopedia Solidarności”].

3. *Władysław Pobóg-Malinowski, Wacław Jędrzejewicz, Listy 1945–1962*, oprac. S.M. Nowinowski, R. Stobiecki, (t. 61 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 784 [CPB „Polska emigracja polityczna 1939––1990”].

Seria „Monografie”

1. Benken P., *Tajemnica śmierci Jana Rodowicza „Anody”*, (t. 112 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 296.

2. Boboli A., *„Przewodnia siła stolicy”. Komitet Warszawski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 1975–1990*, (t. 118 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 400 [CPB „Struktury i działalność Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”].

3. Dulewicz J., *Miasta w ruchu. Codzienność w uprzemysławianych ośrodkach miejskich w Polsce w latach siedemdziesiątych XX wieku*, (t. 114 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 328.

4. Łazor J., *Brama na Bliski Wschód. Polsko-palestyńskie stosunki gospodarcze w okresie międzywojennym*, (t. 115 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 286 + 16 s. wkł. zdj.

5. Łukasiewicz S., *Polska emigracja polityczna 1939–1990. Stan badań*, (t. 113 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 600 [CPB „Polska emigracja polityczna 1939–1990”].

6. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Kobiety w obronie Warszawy. Ochotnicza Legia Kobiet (1918–1922) i Wojskowa Służba Kobiet ZWZ-AK (1939–1945)*, (t. 116 serii), Warszawa 2016, 432 s. + 16 s. wkł. zdj.

7. Mazurkiewicz A., *Uchodźcy polityczni z Europy Środkowo-Wschodniej w amerykańskiej polityce zimnowojennej 1948–1954*, (t. 121 serii), IPN, Uniwersytet Gdański, Warszawa 2016, s. 544 [CPB „Polska emigracja polityczna 1939–1990”].

8. Moroz A., *Między pamięcią a historią. Konflikt pamięci zbiorowych Polaków i Białorusinów na przykładzie postaci Romualda Rajsa „Burego”*, (t. 110 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 258 + 16 s. wkł. zdj.

9. Pick D., *Ponad żelazną kurtyną. Kontakty społeczne między PRL i RFN w okresie détente i stanu wojennego*, (t. 117 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 448.

10. Tarka K., *Socjalistyczna alternatywa na emigracji? Polska Partia Socjalno-Demokratyczna i jej krąg*, (t. 119 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 175 [CPB „Polska emigracja polityczna 1939–1990].

11. Zabłocki A., *Urząd Bezpieczeństwa w Suwałkach (1944–1956)*, (t. 120 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 256.

Seria „Dziennikarze – Twórcy – Naukowcy”

1. Chrząstek T., *Na kulturalnym froncie. Analiza zawartości tygodnika „Nowa Kultura” 1950–1963*, IPN, Warszawa 2016, s. 398 [CPB „Aparat Bezpieczeństwa wobec środowisk twórczych, dziennikarskich i naukowych”].

Seria „Letnia Szkoła Historii Najnowszej”

1. *Letnia Szkoła Historii Najnowszej 2015. Referaty*, red. J. Szumski, Ł. Kamiński, wstęp Ł. Kamiński, (t. 9 serii), Warszawa 2016, s. 222.

Seria „Zimowa Szkoła Historii Najnowszej”

1. *Zimowa Szkoła Historii Najnowszej 2015. Referaty*, red. M. Przeperski, Ł. Kamiński, wstęp Ł. Kamiński, (t. 4 serii), Warszawa 2016, s. 222.

Seria „Polacy w Gruzji – Gruzini w Polsce”

1. *Wielki terror w sowieckiej Gruzji 1937–1938. Represje wobec Polaków*, (t. 1 serii), wybór i red. nauk. D. Alawerdaszwili, E. Kukhalaszwili, W. Luarsabiszwili, S. Koller, M. Majewski, O. Tuszuraszwili, IPN, Warszawa–Tbilisi 2016, s. 392 + 16 s. wkł. zdj.

Seria: „Polska i Litwa w XX wieku. Dokumenty z archiwów służb specjalnych”

1. *Sowiecki aparat represji wobec podziemia litewskiego i polskiego 1944–1945, Tom 1 / Sovietinių represinių struktūrų veikla prieš lietuvių ir lenkų pogrindį 1944–1945, Tomas 1*, red. komitet redakcyjny T. Balbus i in., IPN, Centrum Badania Ludobójstwa i Ruchu Oporu Mieszkańców Litwy Litewskie Archiwum Akt Specjalnych, Warszawa–Wilno 2016, s. 1056 + 32 s. wkł. zdj.

Seria „Materiały Pomocnicze IPN”

1. *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, t. 5: *15 lat – próba bilansu*, (t. 13 serii), red. R. Ignatiew, A. Bilińska-Gut, IPN, Warszawa 2016, s. 72.

Seria „Patroni Naszych Ulic”

1. Ciupa R., Reńca S., *Dziewięciu z Wujka*, IPN, ŚCWiS, Warszawa 2016, s. 24.

2. Czoch M., *Jerzy Giedroyc (1906–2000)*, IPN, Warszawa 2016, s. 24.

3. Kutkowski A., *Ksiądz Roman Kotlarz (1928–1976)*, IPN, Warszawa 2016, s. 24.

4. Przegiętka M., *Powstańcy warszawscy*, IPN, Warszawa 2016, s. 24.
5. Sudoł T., Żuczkowski M., *Hieronim Dekutowski „Zapora" (1918–1949)*, IPN, Warszawa 2016, s. 24.
6. Toborek T., *Stanisław Sojczyński „Warszyc" (1910–1947)*, IPN, Warszawa 2016, s. 24.
7. Zechenter A., *Kardynał Adam Stefan Sapieha (1867–1951)*, IPN, Warszawa 2016, s. 24.

Czasopisma

1. „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989" 2015, nr 13.
2. „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1 (9).
3. „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 2 (10).
4. „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 1 (27).
5. „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 2 (28).
6. „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 1.
7. „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 2.
8. „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 3.
9. „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 4.
10. „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 5.
11. „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 6.
12. „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 7–8.
13. „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 9.

Seria wydawnicza Oddziału IPN w Białymstoku (łącznie z delegaturą w Olsztynie):

1. Krzywosz M., *Cuda w Polsce Ludowej. Studium przypadku prywatnego objawienia maryjnego w Zabłudowie*, (t. 32 serii), IPN, Białystok 2016, s. 477.
2. Maksimiuk D., *Rok 1956 w Polsce: sądy, prokuratury, prawo karne*, (t. 22 serii), IPN, Białystok 2016, s. 357 [CPB „Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej"].
3. Milewski J.J., *Władysław Liniarski (1897–1984). Komendant białostockiego okręgu ZWZ–AK–AKO*, IPN, Białystok 2016, s. 84.
4. *Nowe Zniewolenie. Obława Augustowska. Lipiec 1945/Another Captivity. The Augustów Roundup. July 1945*, red. E. Rogalewska, IPN, Białystok 2016, s. 335 (album).
5. *Paryż, Londyn, Monachium, Nowy Jork. Powrześniowa emigracja niepodległościowa na mapie kultury nie tylko polskiej*, t. 2, red. V. Wejs-Milewska, E. Rogalewska, IPN, Wydawnictwo UwB, Białystok 2016, s. 992 [CPB „Polska emigracja polityczna 1939–1990"].

6. Usakiewicz K., *Grabówka 1941–1944. Masowe egzekucje w świetle relacji świadków*, IPN, Białystok 2016, s. 96 + mapa.

7. *Warmińsko-mazurskie studia z historii najnowszej*, t. 1, red. D. Krysiak, IPN, Olsztyn 2016, s. 328.

8. *„Wszystko marność oprócz kochania Boga". Siostry od aniołów w sowieckich więzieniach i łagrach. Wybór źródeł*, wybór, wstęp i oprac. I. Lewandowska, współpraca A. Bronakowska, (t. 29 serii), IPN, Białystok 2016, s. 354.

Seria wydawnicza Oddziału IPN w Gdańsku:

1. Czerwiński D., *Pierwsza dekada. Aparat bezpieczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945––1956*, (t. 59 serii), IPN, Gdańsk 2016, s. 556 + 16 s. wkł. zdj.

2. Drażba K., *Urna to jest taki pniak, wrzucisz „nie" wychodzi „tak". Referendum z 30 czerwca 1946 r. w Polsce na przykładzie województwa gdańskiego*, (t. 55 serii), IPN, Gdańsk 2016, s. 156 + 24 s. wkł. zdj.

3. *Mapa terroru. Śladami zbrodni w województwie gdańskim (1945–1956)*, red. K. Nawrocki, oprac. R. Chrzanowski, D. Czerwiński, K. Filip, W. Kowalski, M. Węgliński, (t. 57 serii), IPN, Gdańsk 2016, s. 270.

4. *Mądra pamięć. Prace laureatów konkursu historycznego (2011–2016)*, red. T. Ceran, (t. 58 serii), IPN, Bydgoszcz–Gdańsk 2016, s. 220 + 16 s. wkł. zdj.

5. Nawrot D., Dyskant J., *Amor patriae nostra lex. Rzecz o komandorze Stanisławie Mieszkowskim*, (t. 56 serii), IPN, Gdańsk 2016, s. 112 + 28 s. wkł. zdj.

6. *Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940. Wybrane zagadnienia*, red. I. Mazanowska i T. Ceran, (t. 54 serii), IPN, Bydgoszcz–Gdańsk 2016 s. 324 + 20 s. wkł. zdj. [CPB „Ziemie polskie pod okupacją 1939–1945].

7. Rzepa M., *Propaganda radiowa na Pomorzu i Kujawach. Rozgłośnia Polskiego Radia w Bydgoszczy w systemie indoktrynacji społeczeństwa w latach 1945–1956*, (t. 53 serii), IPN, Bydgoszcz––Gdańsk 2016, s. 300 + 16 s. wkł. zdj.

8. Krüger A., *Cmentarz Garnizonowy w Gdańsku. Miejsce pamięci ofiar komunizmu*, (t. 52 serii), IPN, Gdańsk 2016, s. 64 + 32 s. wkł. zdj.

Seria wydawnicza Oddziału IPN w Katowicach:

1. Dziuba A., *Totalitaryzacja. Polska Partia Robotnicza na scenie politycznej województwa śląskiego (1945–1948)*, IPN, Wydawnictwo Libron, Katowice–Kraków 2016, s. 786.

2. *Listy z Dachau. Gustaw Morcinek do siostry Teresy Morcinek*, wstęp i oprac. K. Heska-Kwaśniewicz, L. Sadzikowska, IPN, Katowice 2016, s. 136.

3. *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1, *Przełomy i zwroty*, red. A. Dziurok, B. Linek, IPN, Katowice––Opole 2016, s. 303.

4. *Tarnogórska „Solidarność" 1980–1989*, red. R. Ciupa, K. Gwóźdź, S. Rosenbaum, IPN, Katowice 2016, s. 464.

5. Sznajder A., *Budownictwo kościołów w diecezji częstochowskiej w latach 1945–1989*, IPN, Katowice 2016, s. 376.

6. *„Niech świat pamięta o nas…”. Losy osób deportowanych do ZSRS z terenu Górnego Śląska w 1945 r.*, red. K. Banaś, IPN, Katowice 2016, s. 182.

7. Przewłoka A., *Kluby Inteligencji Katolickiej w województwie katowickim w latach 1956–1989*, IPN, Katowice 2016, s. 374.

Seria wydawnicza Oddziału IPN w Krakowie (łącznie z delegaturą w Kielcach):

1. *Anatomia nazizmu*, red. F. Musiał, seria „Z archiwów II wojny światowej”, (t. 3 serii), IPN, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2016, s. 158.

2. *„Bić takiego wroga jak kler”. Osoby duchowne i zakonne w miejscach odosobnienia za żelazną kurtyną*, red. M. Grądzka-Rejak, J. Marecki, seria „Kościół w okowach”, IPN, Wydawnictwo „Dante”, Kraków 2016, s. 320 [OPB „Władza i społeczeństwo w Małopolsce i na Ziemi Świętokrzyskiej 1945–1989/1990”].

3. Grądzka-Rejak M., *Kobieta żydowska w okupowanym Krakowie (1939–1945)*, IPN, Wydawnictwo „Wysoki Zamek”, Kraków 2016, s. 488 [CPB „Zagłada Żydów na ziemiach polskich”].

4. Jedynak M., *Władysław Wasilewski „Oset”, „Odrowąż” (1921–1943). Harcerski instruktor i partyzancki dowódca*, Kielce 2016, s. 104.

5. Kotarba R., *Niemiecki obóz w Płaszowie 1942–1945. Przewodnik historyczny*, wyd. II poprawione, IPN, Kraków 2016, s. 88 + mapa.

6. Łatka R., *Polityka władz PRL wobec Kościoła katolickiego w województwie krakowskim w latach 1980–1989*, seria „Kościół w okowach”, IPN, Wydawnictwo „Dante”, Kraków 2016, s. 558 [OPB „Władza i społeczeństwo w Małopolsce i na Ziemi Świętokrzyskiej 1945–1989/1990”].

7. Marecki J., *Represje wobec osób duchownych i zakonnych na terenie województwa krakowskiego 1944–1975. Leksykon biograficzny*, t. 2, seria „Kościół w okowach”, IPN, Wydawnictwo „Avalon”, Kraków 2016, s. 412 [OPB „Władza i społeczeństwo w Małopolsce i na Ziemi Świętokrzyskiej 1945–1989/1990”].

8. Piwko R., *Obozowe Drużyny Bojowe w Sandomierzu (1944–1946). Działalność organizacji Bronisława Sokołowskiego „Franta” oraz represje komunistyczne wobec jej członków*, IPN, Wydawnictwo „Barbara”, Kielce–Kraków 2016, s. 228 + 24 s. wkł. zdj.

9. *Polska 1944. Perspektywa sojuszników i wrogów*, red. D. Golik, M. Grądzka-Rejak, IPN, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, s. 428 [CPB „Ziemie polskie pod okupacją 1939–1945”].

10. *Żołnierze Wyklęci – sądeccy bohaterowie antykomunistycznego podziemia. Wybór prac laureatów z lat 2011–2015*, oprac. A. Zechenter, współpraca D. Golik, IPN, Kraków 2016, s. 158.

11. Żychowska M., *Represje komunistyczne w Tarnowskiem 1945–1956*, t. 3: *Miasto i powiat Dąbrowa Tarnowska*, IPN, Wydawnictwo „Studio Książki”, Kraków 2016, s. 192 [OPB „Władza i społeczeństwo w Małopolsce i na Ziemi Świętokrzyskiej 1945–1989/1990”].

Seria wydawnicza Oddziału IPN w Lublinie:

1. Dąbrowski M., *NSZZ „Solidarność” Ziemia Puławska w latach 1980–1989*, IPN, Lublin 2016, s. 444.

2. Dudek J., *Marian Gołębiewski (1911–1996). Żołnierz, opozycjonista, emigrant*, IPN, Lublin 2016, s. 382 + 32 s. wkł. zdj. [CPB „Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956"].

3. *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński, M. Mazur, IPN, Lublin 2016, s. 560.

4. *Dziennik Czynności Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego*, t. 1, wstęp i red. J. Rabiński, IPN, KUL, Instytut Polski i Muzeum im. gen. W. Sikorskiego, Lublin 2016, s. 944.

5. *Klio na wolności. Historiografia dziejów najnowszych po 1989 roku*, red. M. Kruszyński, S. Łukasiewicz, M. Mazur, S. Poleszak, P. Witek, IPN, Lublin 2016, s. 392.

6. Kutkowski A., *„...jak my ich nienawidzimy". Represje sądowe po radomskim Czerwcu 1976 r.*, IPN, Lublin 2016, s. 378 + 22 s. wkł. zdj. [CPB „Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej"].

7. *„Rewolucja społeczna" czy „dzika przebudowa"? Społeczne skutki przekształceń własnościowych w Polsce (1944–1956)*, red. T. Osiński, IPN, Lublin 2016, s. 572.

8. Sawa M., *Ukraiński emigrant. Działalność i myśl Iwana Kedryna-Rudnyckiego (1896–1995)*, IPN, Lublin 2016, s. 384 + 16 s. wkł. zdj.

9. *Szkice o codzienności PRL*, red. M. Kruszyński, T. Osiński, IPN, Lublin 2016, s. 216.

10. Wierzbicki M., *Harcerz. Żołnierz. Obywatel. Zygmunt Lechosław Szadkowski (1912–1995)*, IPN, Lublin 2016, s. 256 + 40 s. wkł. zdj. [CPB „Polska emigracja polityczna 1939–1990"].

11. Zajączkowski M., *Pod znakiem króla Daniela. OUN-B i UPA na Lubelszczyźnie 1944–1950*, IPN, Lublin 2016, s. 676.

Seria wydawnicza Oddziału IPN w Łodzi:

1. *„Jest strasznie dużo dobrych ludzi...". Stan wojenny w korespondencji i zapiskach mieszkańców Łodzi i regionu*, red. M. Przybysz, L. Próchniak, IPN, Łódź 2016, s. 527.

2. Sitarek A., *Otoczone drutem państwo. Struktura i funkcjonowanie administracji żydowskiej getta łódzkiego*, wyd. II uzupełnione, IPN, Łódź 2016, s. 340 [CPB „Zagłada Żydów na ziemiach polskich"].

3. Trębacz M., *Izrael Lichtenstein. Biografia żydowskiego socjalisty*, IPN, Łódź 2016, s. 251.

4. Wróbel J., C*hipolbrok. Z dziejów polsko-chińskiego sojuszu morskiego 1950–1957*, IPN, Łódź 2016, s. 528.

Seria wydawnicza Oddziału IPN w Poznaniu:

1. *Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945–1956*, red. A. Łuczak, A. Pietrowicz, wyd. II poprawione i uzupełnione, (t. 33 serii), IPN, Poznań 2016, s. 536.

2. *NSZZ „Solidarność" Region Konin. Wybór dokumentów*, t. II *(1981–1989)*, wstęp, wybór i oprac. K. Białecki, (t. 39 serii), IPN, Poznań 2016, s. 564.

3. *Poznański Czerwiec 1956. Wybór dokumentów*, t. II, wstęp, wybór i oprac. S. Jankowiak, R. Kościański, R. Reczek, (t. 38 serii), IPN, Poznań 2016, s. 658.

4. Reczek R., *Pielgrzymowanie w PRL na przykładzie pieszych pielgrzymek Duszpasterstwa Rolników Diecezji Gorzowskiej z Klenicy do Częstochowy w latach 1984–1989*, (t. 36 serii), IPN, Poznań 2016, s. 422 [CPB „Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce w latach 1944–1989"].

5. *Solidarność 1980–1981 w kraju i w Wielkopolsce. Szkice do portretu*, red. K. Brzechczyn, (t. 35 serii), IPN, Poznań 2016, s. 320 [CPB „Opozycja w Polsce 1976–1989. Encyklopedia Solidarności"].

6. *W kręgu kultury PRL. Muzyka. Konteksty*, red. K. Bittner, D. Skotarczak, IPN, Poznań 2016, s. 310.

7. *Wierni do końca. Studia i materiały źródłowe o „Poznańskiej Piątce" męczenników II wojny światowej*, red. R. Sierchuła, J. Wąsowicz, wyd. 2, IPN, Poznań 2016, (t. 40 serii), s. 212.

8. *Więźniowie Wronek w okresie stalinowskim*. Część 1: *Lata 1945–1948*, oprac. G. Barczykowski, Ł. Przybyłka, IPN, Poznań 2016, (t. 30 serii), s. 1140.

9. *Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych na Środkowym Nadodrzu w latach 1980–1989*, red. E. Wojcieszyk, (t. 37 serii), IPN, Poznań–Warszawa 2016, s. 168 [CPB „Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce w latach 1944–1989"].

Seria wydawnicza Oddziału IPN w Rzeszowie:

1. Bereza T., *Kornagi. Przysiółek Dąbrowy w powiecie lubaczowskim w latach 1939–1947*, IPN, Rzeszów 2016, s. 40.

2. Iwaneczko D., *Zmierzch dekady Gierka. Polska południowo-wschodnia 1975–1980*, IPN, Rzeszów 2016, s. 336 + 8 s. wkł. zdj.

3. Kapłon M., *Diecezja przemyska w latach 1944–1964*, IPN, Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana" Oddział Okręgowy w Rzeszowie, Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej, Rzeszów––Przemyśl 2015, s. 712 + 32 s. wkł. zdj.

4. Leniart E., *Skazani za antykomunizm. Orzecznictwo Wojskowego Sądu Rejonowego w Rzeszowie (1946–1954/1955)*, IPN, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2016, s. 342.

5. Leszczyński S., *Uwikłanie. Wspomnienia z Podola 1939–1945*, wprowadzenie, oprac. i red. nauk. T. Bereza, IPN, Rzeszów 2016, s. 272 + 48 s. wkł. zdj. [CPB „Ziemie Polskie pod okupacją 1939––1945"].

6. Mirecka-Loryś M., *Przede wszystkim Polska. Zapiski amerykańskie z lat 1952–2010*, oprac. K. Kaczmarski, R. Sierchuła, IPN, Rzeszów 2016, s. 192 + 24 s. wkł. zdj.

7. *Non omnis moriar. Abp Ignacy Tokarczuk we wspomnieniach*, relacje zebrał, wstępem i przypisami opatrzył M. Krzysztofiński, IPN, Uniwersytet Rzeszowski, Wydawnictwo bł. Jakuba Strzemię Archidiecezji Lwowskiej Obrządku Łacińskiego, Rzeszów–Lwów 2016, s. 472 + 32 s. wkł. zdj.

8. *Politycy i pisarze emigracji polskiej po roku 1939. Materiały z sesji z okazji 70-lecia Biblioteki Polskiej POSK w Londynie. Londyn 8–9 grudnia 2012 r.*, red. D. Platt, IPN, Rzeszów–Londyn 2016, s. 304.

9. Tochman K.A., *Skok po niepodległość. Pułkownik Adam Boryczka (1913–1988)*, IPN, Rzeszów 2016, s. 432 + 4 s. map i szkiców + 24 s. wkł. zdj. [CPB „Polska emigracja polityczna 1939–1990"].

10. Wójcik B., *Młodzież antysystemowa w Polsce południowo-wschodniej w latach 1957–1989. Wybór dokumentów*, IPN, Rzeszów 2016, s. 660 + 16 s. wkł. zdj.

Seria wydawnicza Oddziału IPN w Szczecinie:

1. *Brytyjczycy o statusie Szczecina. Tajny raport Rohana Butlera (1965)*, wstęp i oprac. J. Tebinka, R. Techman, IPN, Szczecin 2016, s. 228 + mapa.

2. *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 1: *1945–1956*, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, IPN, Szczecin 2016, s. 260.

3. Gawłowicz J., *Morski kurier Giedroycia*, wstęp i oprac. M. Marcinkiewicz, IPN, Szczecin 2016, s. 566.

4. *Jak Polacy przeżywali wojny światowe*, red. T. Schramm, P. Skubisz, IPN, Szczecin 2016, s. 306.

5. *PRL a wojna domowa w Grecji. The Polish People's Republic and the Greek Civil War*, red. M. Semczyszyn, tłum. J. Gołąb, IPN, Szczecin 2016, s. 272 [CPB „Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz cudzoziemców"].

6. R. Stefanik, *Futbol w cieniu komitetów. Piłka nożna w władza w województwie szczecińskim w latach 1945–1989*, IPN, Szczecin 2016, s. 424.

7. *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*. t. 3, red. W. Skóra, P. Skubisz, IPN, Szczecin 2016, s. 778 + płyta CD [CPB „Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej"].

8. *Szczecińskie posiedzenie KKP NSZZ „Solidarność", 18–19 listopada 1980 r.*, wstęp, wybór i oprac. A. Kubaj, IPN, Szczecin 2016, s. 302 [CPB „Opozycja w Polsce 1976–1989. Encyklopedia Solidarności"].

Seria wydawnicza Oddziału IPN w Warszawie:

1. Kosicki P.H., *Personalizm po polsku, Francuskie korzenie polskiej inteligencji katolickiej*, IPN, Warszawa 2016, s. 544.

2. Krajewski K., Łabuszewski T., *Aleksander Bednarczyk „Adam", zapomniany bohater ziemi ostrołęckiej (1913–1946)*, (seria „Mazowsze i Podlasie w ogniu 1944–1956"), IPN, Warszawa 2016, s. 40.

3. Krajewski K., *Podziemie niepodległościowe w powiecie Pułtusk po 1944 r.*, (seria „Mazowsze i Podlasie w ogniu 1944–1956"), IPN, Warszawa 2016, s. 56 (broszura).

4. Krajewski K., *Podziemna walka AK-AKO-WiN na Ziemi Ostrowskiej (1944–1947)*, (seria „Mazowsze i Podlasie w ogniu 1944–1956"), IPN, Warszawa 2016, s. 86 (broszura).

5. Pleskot P., *Ślepa (czerwona) uliczka. Stołeczne struktury Ministerstwa Informacji i Propagandy (1944–1947)*, (seria „Warszawa Nie?pokonana", t. 12), IPN, Warszawa 2016, s. 304.

6. *Powiat Ostrów Mazowiecka w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych 1945–1956*, red. K. Krajewski, (seria „Mazowsze i Podlasie w ogniu 1944–1956"), IPN, Warszawa 2016, s. 752 + 16 s. wkł. zdj.

7. Robaczewski T. (scenariusz), Ronek H. (rysunki), Łabuszewski T. (wkładka historyczna i konsultacja historyczna), *Operacja „Market Garden" 1944 r.*, (seria „Wojenna Odyseja Antka Srebrnego 1939–1944", z. 6), IPN, Warszawa 2016 s. 40 (komiks).

8. Robaczewski T. (scenariusz), Ronek H. (rysunki), Łabuszewski T. (wkładka historyczna i konsultacja historyczna), *Kocioł Falaise 1944 r.*, (seria „Wojenna Odyseja Antka Srebrnego 1939–1944", z. 5), IPN, Warszawa 2016 s. 40 (komiks).

9. Zajączkowski S. (scenariusz), Wyrzykowski K. (rysunki), Krajewski K. Łabuszewski T. (wkładka historyczna), *Zdzisław Badocha „Żelazny*", (seria „Wilcze tropy", z. 5), IPN, Warszawa 2016, s. 60.

Seria wydawnicza Oddziału IPN we Wrocławiu:

1. Białek S., *Carcer inferior. Zakłady karne Strzelec Opolskich w systemie represji stalinowskich (1945–1954)*, (seria „Historia Śląska Opolskiego"), IPN, Wrocław 2016, s. 502.

2. Dworaczek K., *Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980–1981*, (seria „Opozycja w Polsce"), IPN, Wrocław 2016, s. 506 [CPB „Opozycja w Polsce 1976–1989. Encyklopedia Solidarności"].

3. Kołtan E., *Zgromadzenie Sióstr Maryi Niepokalanej w Polsce i w Niemczech w latach 1945–1970*, (seria „Historia Dolnego Śląska"), IPN, Wrocław 2016, s. 274.

4. Łagojda K., *Życie w cieniu śmierci. Losy rodzin katyńskich w latach 1939–1989 w świetle wywiadów z członkami Dolnośląskiej Rodziny Katyńskiej. Wybrane aspekty* (seria „Historia Dolnego Śląska"), IPN, Wrocław 2016, s. 206.

5. Sołtysik Ł., *Solidarność w „Polarze". NSZZ „Solidarność" w Zakładach Zmechanizowanego Sprzętu Domowego „Predom-Polar"/„Polar" we Wrocławiu w latach 1980–1989*, (seria „Historia Dolnego Śląska"), IPN, Wrocław 2016, s. 318 + 16 s. wkł. zdj. [CPB „Opozycja w Polsce 1976––1989. Encyklopedia Solidarności"].

6. Waligóra G., *Opozycja polityczna na Dolnym Śląsku 1975–1980*, (seria „Historia Dolnego Śląska"), IPN, Wrocław 2016, s. 174.

Poza seriami – Varia:

1. Celiński P., Grębecka Z., *Dziennikarka. Gra paragrafowa*, IPN, Warszawa 2016, s. 136.

2. Csics G., *Węgierska rewolucja 1956. Pamiętnik dwunastolatka*, red. J. Tischler, tłum. A. Butrym, A. Bata-Bocian, IPN, Węgierski Instytut Kultury w Warszawie, Warszawa 2016, s. 280 + mapa.

3. *Drugi obieg w PRL na tle samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. P. Gasztold-Seń, N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2016, s. 614 [CPB „Opozycja w Polsce 1976–1989. Encyklopedia Solidarności"].

4. Dworaczek K., Waligóra G., *Ruch „Wolność i Pokój" we Wrocławiu*, IPN, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość", Warszawa–Wrocław 2016, s. 320 (album).

5. Gładkowski A., *Symbol Polski Walczącej*, IPN, Warszawa 2016, s. 142 + 26 s. wkł. zdj.

6. Grzelczak P., *Poznański Czerwiec 1956. Walka o pamięć w latach 1956–1989*, IPN, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2016, s. 584.

7. *Inteligentna forma internowania. Ćwiczenia i powołania do ludowego Wojska Polskiego jako forma represji po 13 grudnia 1981 r.*, red. G. Majchrzak, IPN, Warszawa 2016, s. 460 [CPB „Opozycja w Polsce 1976–1989. Encyklopedia Solidarności"].

8. *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, („Symposia Archivistica", t. 2), IPN, Warszawa 2016, s. 166.

9. Kulczycki J., *Atakować książką*, wstęp A. Paluchowski, oprac. M. Choma-Jusińska, P. Ziętara, IPN, Warszawa 2016, s. 320 [CPB „Polska emigracja polityczna 1939–1990].

10. Marcinkiewicz M., *Ośrodki odosobnienia w latach 1981–1982. Wierzchowo Pomorskie, Jaworze, Darłówek i Głębokie*, IPN, ECS, Gdańsk 2016, s. 468.

11. Mazur M., Ligarski S., *Cywilizacja komunizmu. Odmiana nadwiślańska 1944–1956*, IPN, Warszawa 2016, s. 256 (album).

12. *Obchody Millenium na uchodźstwie – w 50. rocznicę*, red. R. Łatka, J. Żaryn, IPN, Wydawnictwo Naukowe UKSW, Warszawa 2016, s. 532 + 24 s. wkł. zdj.

13. *Oblicza totalitaryzmu. Polskie doświadczenie z agresją III Rzeszy i ZSRR*, IPN, Ośrodek KARTA, Dom Spotkań z Historią, Warszawa 2016, s. 224 (album).

14. *Opozycja i opór społeczny w Polsce po 1956 roku*, t. 3: *Rolnicza „Solidarność" w Polsce 1980––1989*, red. A.W. Kaczorowski, T. Kozłowski, J. Olaszek, IPN, Warszawa 2016, s. 244 [CPB „Opozycja w Polsce 1976–1989. Encyklopedia Solidarności"].

15. *Partia, państwo, społeczeństwo*, red. K. Rokicki, Warszawa 2016, s. 696, [CPB „Struktury i działalność Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej"].

16. Pielacha K., Kuczyński J., *Do ostatniej kropli krwi. Major Marian Bernaciak „Orlik" 1917–1946*, IPN, Warszawa 2016, s. 336 (album).

17. Piotrowski E., *Nie umiem się nisko kłaniać. Zapiski wrocławskiego lekarza z lat 1944–1945, 1957, 1972–1990*, wstęp i oprac. G. Wołk, IPN, Warszawa 2016, s. 536.

18. Pociłowska-Kann Z., *Noc wigilijna – obraz symboliczny*, IPN, Warszawa 2016, s. 92.

19. *Polacy i Ukraińcy. Historia, która łączy i dzieli*, red. J. Karbarz-Wilińska, M. Nowak, T. Sucharski, IPN, Akademia Pomorska w Słupsku, Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku, Nadbałtyckie Centrum Kultury, Wydział Historyczny UG, Gdańsk–Słupsk 2016, s. 392 + 12 s. wkł. zdj.

20. *Polacy ratujący Żydów w czasie Zagłady. Przywracanie pamięci* (*Poles who rescued Jews during the Holocaust. Recalling Forgotten History*), t. 5, przedm. Prezydent RP A. Duda, Kancelaria Prezydenta RP, MSZ, Muzeum Żydów Polskich POLIN, IPN, Warszawa 2016.

21. *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., (t. 2 serii), IPN, Warszawa 2016, s. 392 [CPB „Ziemie polskie pod okupacją 1939–1945"].

22. Rokicki P., *Ku Ostrej Bramie. Wileńska i nowogródzka Armia Krajowa w obronie ziemi ojczystej*, IPN, Warszawa 2016, s. 424 (album).

23. Sztybor B. (scenariusz), Wojciechowicz P. (rysunki), *Skarb*, IPN, Wrocław 2016, s. 64.

24. *Standaryzacja opisu archiwalnego*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, („Symposia Archivistica", t. 3), IPN, Łódź–Warszawa 2016, s. 200.

25. *Stanisław Kościałkowski pamięci przywrócony*, red. M. Dąbrowska, IPN, Uniwersytet Łódzki, Warszawa–Łódź 2016, s. 358.

26. *W sieci. Powojenne polskie siatki wywiadowcze (AK-NIE-DSZ-WIN, PSZ) w latach 1944–1955*, red. M. Bechta, IPN, Warszawa 2016, s. 536 [CPB „Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956"].

27. Wichowska K., *„The Soldiers' Field". The Excavation and Identification of Communist Terror Victims Buried in the Powązki Cemetery in Warsaw*, tłum. A. Brzostowska, J. Giebułtowski, IPN, Warszawa 2016, s. 176.

28. Wichowska K., *„Łączka". Poszukiwanie i identyfikacja ofiar terroru komunistycznego pochowanych na warszawskich Powązkach*, wyd. 2 uzupełnione, IPN, Warszawa 2016, s. 176.

29. *Władze komunistyczne wobec ludności niemieckiej w Polsce 1945–1989*, red. A. Dziurok, P. Madajczyk, S. Rosenbaum, IPN, ISP PAN, Warszawa 2016, s. 640 [CPB „Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz cudzoziemców"].

30. *Życie na przekór. Młodzieżowa kontestacja systemu w ostatniej dekadzie PRL (1980–1989) – nowe tropy i pytania badawcze*, red. B. Noszczak, IPN, Warszawa 2016, s. 496.

Informatory

1. *Katalog wydawnictw Oddziału IPN w Szczecinie 2016*, IPN, Szczecin 2016.

2. *Katalog publikacji IPN*, IPN, Warszawa 2016, s. 72.

3. *Oferta wydawnicza 2016. IPN oddział w Rzeszowie*, IPN, oprac. M. Bukała, M. Gliwa, T. Kowalski, Rzeszów 2016, s. 60.

Katalogi wystaw

1. *1956. Polska – Węgry. Historia i pamięć/1956. Lengyelország – Magyarország. Történelem és emlékezet/1956. Poland – Hungary. History and Rememberance*, katalog wystawy, IPN, Węgierski Instytut Kultury w Warszawie, Warszawa 2016, s. 80.

2. *By Any Means: Communist Secret Police and People's Everyday Life / Wszelkimi środkami: Komunistyczne tajne służby wobec życia codziennego obywateli. Katalog wystawy*, autorzy wystawy: G. Camphausen, T. Ginter, M. Palasik, R. Pękała, G. Wołk, IPN, Warszawa 2016, s. 70.

3. *Cierpieniu – prawdę, umarłym – modlitwę. Miejsca polskiej pamięci w Rosji*, katalog wystawy, Warszawa 2015, s. 40.

4. *Głową w ścianę. Stefan Kisielewski – Historia intelektualnego chuligana*, katalog wystawy, autor scenariusza M. Zakrzewski, współpraca J. Dutka-Kącka, R. Graczyk, tekst wprowadzający R. Graczyk, IPN, Kraków 2016.

5. Krajewski K., Łabuszewski T., *Oddziały Łupaszki*, IPN, Warszawa 2016.

6. Tracz B., *„Zachodźże czerwone słoneczko". Wybory '89 w województwie katowickim. Katalog wystawy*, IPN, ŚCWiS, Katowice 2016, s. 80.

Wydawnictwa multimedialne i okolicznościowe

1. *... do kontrrewolucji się strzela"*, dodatek historyczny do „Kuriera Szczecińskiego", red. Z. Jasina, M. Marcinkiewicz, S. Ligarski, M. Ciechanowski, 9 XII 2016.

2. *Archidiecezja wileńska w 1939 r. Mapa historyczna*, oprac. T. Krahel, T. Popławski, W.F. Wilczewski, IPN, Białystok 2016 (mapa z komentarzem).

3. *Audycja historyczna roku 2016*, IPN, Białystok 2016 (2 płyty CD).

4. *Bohaterowie wracają*, dodatek do „Naszego Dziennika", 26 II 2016, s. 4.

5. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku niemieckim] (*Geschichtsführer durch Polen 1050 Jahre. 966–2016*), tłum. L.M. Worth, Warszawa 2016, IPN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, s. 118.

6. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku włoskim] (*Guida alla storia della Polonia. 1050 anni. 966–2016*), IPN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Warszawa 2016, s. 118.

7. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku angielskim] (*A Guide to The History of Poland 966–2016*), tłum. E. Dąbrowska, Warszawa 2016, IPN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Warszawa 2016, s. 118.

8. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku ukraińskim] *(Putiwnyk z istoriji Polszczi 966–2016)*, Warszawa 2016, IPN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Warszawa 2016, s. 118.

9. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku hiszpańskim] (*Guía por la historia de Polonia 966–2016*), Warszawa 2016, IPN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Warszawa 2016, s. 118.

10. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku francuskim] (*Précis d'historie de la Pologne 966–2016*), tłum. E. Veaux, Warszawa 2016, IPN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Warszawa 2016, s. 118.

11. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku portugalskim] (*Guia pela história da Polônia de 966 a 2016*), tłum. F. Pawlowski, IPN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Warszawa 2016, s. 118.

12. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku rosyjskim] (*1050 лет. Путеводитель по истории Польши 966–2016*), IPN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Warszawa 2016, s. 118.

13. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016*, IPN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Warszawa 2016, s. 118.

14. Kubaj A., *Narodziny szczecińskiej demokracji*, IPN, Szczecin 2016, s. 24.

15. Kuta C., *40 lat KOR. Komitet Obrony Robotników*, IPN, Warszawa 2016, s. 16.

16. *Lista ofiar Obławy Augustowskiej. Lipiec 1945/List of the victims of the Augustów Roundup. July 1945*, IPN, Białystok 2016, s. 28.

17. *„Nie było czasu na strach…". Z Janiną Wasiłojć-Smoleńską rozmawiają Marzena Kruk i Edyta Wnuk*, czytają: Anna Maria Buczek, Teresa Lipowska, Szczecin 2016 (audiobook).

18. *Niezłomni '81. 35. rocznica strajków w KWK Piast i Ziemowit. Specjalny dodatek do Informatora Powiatu Bieruńsko-Lędzińskiego „powiatbl.pl"*, koncepcja merytoryczna, wybór tekstów źródłowych

J. Neja, IPN, Wydział Promocji Starostwa Powiatowego w Bieruniu we współpracy z Komitetem Roboczym Obchodów 35. Rocznicy Strajku w KWK Piast, Bieruń 2016, s. 12.

19. Świętochowska E., *Nauczyciele na „nieludzkiej ziemi"*, IPN, Białystok 2016 (broszura na XVI Marsz Żywej Pamięci Polskiego Sybiru).

20. *To nie jest zabawa w stan wojenny*, dodatek historyczny do „Rzeczpospolitej", red. J. Cegieła, A. Fok, S. Ligarski, M. Nawrocki, 9 XII 2016 (dodatek do gazety).

21. *Tylko te listy po nich pozostały… Korespondencja z zesłania Eugenii i Władysława Simpsonów*, wstęp A. Muczyński, IPN, Białystok 2016, s. 15 + płyta (audiobook).

22. *Ulmowie. Polscy Sprawiedliwi*, dodatek do „Tygodnika Powszechnego" 2016, nr 14, s. 18.

23. *Żołnierze wyklęci. Opowieści najmłodszych*, dodatek do „Tygodnika Powszechnego" 2016, nr 9, s. 18.

Publikacje elektroniczne

1. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1954–1956. Taktyka, strategia, metody*, wstęp A. Paczkowski, wybór i oprac. G. Majchrzak, A. Paczkowski, (epub, pdf, mobi).

2. Benken P., *Ofensywa Tet 1968. Studium militarno-polityczne*, (epub, pdf, mobi).

3. Benken P., *Wypadki gryfickie 1951*, (epub, pdf, mobi).

4. Brzezińska I., *Jeden z „wyklętych" Feliks Selmanowicz „Zagończyk" (1904–1946)*, (pdf).

5. Cenckiewicz S., Gontarczyk P., *SB a Lech Wałęsa. Przyczynek do biografii*, (epub, pdf, mobi).

6. Chmielowiec P., Tochman K.A., *Patroni Naszych Ulic. Generał broni Stanisław Maczek (1892––1994)*, (pdf).

7. Ciupa R., Reńca S., *Patroni Naszych Ulic. Dziewięciu z Wujka*, (pdf).

8. Czoch M., *Patroni Naszych Ulic. Jerzy Giedroyc (1906–2000)*, (pdf).

9. *Damnatio memoriae w europejskiej kulturze politycznej*, red. R. Gałaj-Dempniak, D. Okoń, M. Semczyszyn, (epub, pdf, mobi).

10. Dworaczek K., *Studencki Komitet Solidarności we Wrocławiu 1977–1980*, (epub, pdf, mobi).

11. *Fikcja czy rzeczywistość? Wybór audycji Polskiego Radia Szczecin z lat 1946–1989*, (pdf).

12. *„Intelektualiści polscy milczą zupełnie". Grudzień 1970 – styczeń 1971 w Szczecinie*, red. S. Ligarski, (epub, pdf, mobi).

13. Jagodziński J., *Bunkry na ruinach. Szkice do historii KL Stutthof – Außenlager Pölitz*, (epub, pdf, mobi).

14. *Jan Paweł II w Szczecinie. Meldunki operacyjne Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych z 1987 roku*, wstęp Z. Stanuch, wybór i oprac. M. Semczyszyn, A. Sitkowska, Z. Stanuch, (epub, pdf, mobi).

15. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku niemieckim] (*Geschichtsführer durch Polen 1050 Jahre. 966–2016*), (pdf).

16. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku włoskim] (*Guida alla storia della Polonia. 1050 anni. 966–2016*), (pdf).

17. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku angielskim] (*A Guide to The History of Poland 966–2016*), (pdf).

18. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku ukraińskim] *(Putiwnyk z istoriji Polszczi 966–2016)*, (pdf).

19. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku hiszpańskim] (*Guía por la historia de Polonia 966–2016*), (pdf).

20. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku francuskim] (*Précis d'historie de la Pologne 966–2016*), (pdf).

21. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku portugalskim] (*Guia pela história da Polônia de 966 a 2016*), (pdf).

22. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016* [w języku rosyjskim] (*1050 лет. Путеводитель по истории Польши 966–2016*), (pdf).

23. Kamiński Ł., Korkuć M., *Przewodnik po historii Polski 966–2016*, (pdf).

24. *Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ Solidarność. Posiedzenie 10–12 sierpnia 1981*, wstęp i oprac. J. Olaszek, (epub, pdf, mobi).

25. Krasucki E., *Przesilenie. Szczecińskie społeczeństwo i władza w styczniu i lutym 1971 r. Obraz źródłowy*, (pdf).

26. Kutkowski A., *Patroni Naszych Ulic. Ksiądz Roman Kotlarz (1928–1976)*, (pdf).

27. *Nad Odrą i Bałtykiem. Myśl zachodnia: ludzie – koncepcje – realizacja do 1989 r.*, red. M. Semczyszyn, T. Sikorski, A. Wątor, (epub, pdf, mobi).

28. *„Nie było czasu na strach…" Z Janiną Wasiłojć-Smoleńską rozmawiają Marzena Kruk i Edyta Wnuk*, (epub, pdf, mobi).

29. *„Oaza wolności". Duszpasterstwa akademickie w latach siedemdziesiątych XX w.*, red. M. Marcinkiewicz, (pdf).

30. Pawłowicz J., *Patroni Naszych Ulic. Generał Leopold Okulicki „Niedźwiadek" (1898–1946)*, (pdf).

31. *„Politycznie obcy!". Żołnierze Wojska Polskiego w zainteresowaniu komunistycznego aparatu represji i propagandy w latach 1944–1956*, red. B. Polak, P. Skubisz, (epub, pdf, mobi).

32. *Polska pod reżimem komunistycznym. Sprawozdanie z sytuacji w kraju (1944–1949)*, wstęp i oprac. J. Mysiakowska-Muszyńska, W.J. Muszyński (epub, pdf, mobi).

33. Przegiętka M, *Patroni Naszych Ulic. Powstańcy warszawscy*, (pdf).

34. Ptaszyński R., *Wojskowy Sąd Rejonowy i Wojskowa Prokuratura Rejonowa w Szczecinie w latach 1946–1955*, (pdf).

35. *Solidarność z błoń. Wokół nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. M. Drzonek, M. Siedziako, (pdf).

36. *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku.* t. 1, red. P. Skubisz, W. Skóra, (epub, pdf, mobi).

37. Sudoł T., Żuczkowski M., *Patroni Naszych Ulic. Hieronim Dekutowski „Zapora" (1918–1949)*, (pdf).

38. Szulc P., *Zniewolony eter. Polskie Radio Szczecin w latach 1945–1989*, (pdf).

39. *Środki masowego zakłamania. Gadzinówki w czasie stanu wojennego*, red. S. Ligarski, (epub, pdf, mobi).

40. Toborek T., *Patroni Naszych Ulic. Stanisław Sojczyński „Warszyc" (1910–1947)*, (pdf).

41. Wichowska K., *'The Soldiers' Field'. The Excavation and Identification of Communist Terror Victims Buried in the Powązki Cemetery in Warsaw*, tłum. A. Brzostowska, J. Giebułtowski, (pdf).

42. Wichowska K., *„Łączka". Poszukiwanie i identyfikacja ofiar terroru komunistycznego pochowanych na warszawskich Powązkach*, wyd. II uzupełnione, (pdf).

43. *Wokół zjazdu szczecińskiego 1949 r.*, red. P. Knap, (epub, pdf, mobi).

Dodruki

1. *Broński Zdzisław „Uskok". Pamiętnik (wrzesień 1939 – maj 1949)*, wstęp, red. nauk. i oprac. S. Poleszak, edycja tekstu A. Filipek, S. Poleszak, M. Sobieraj (seria „Relacje i wspomnienia", t. 8), wyd. II poprawione i uzupełnione, IPN, Warszawa 2015, s. 384.

2. Busse K., Kutkowski A., *„Bić się do końca…". Podziemie niepodległościowe w regionie radomskim w latach 1945–1950*, IPN, Lublin–Radom 2012, s. 200.

3. *Polskie podziemie niepodległościowe 1944–1956. Teka edukacyjna IPN*, oprac. A. Jaczyńska, S. Poleszak, współpr. M. Durakiewicz, A. Skura, K. Styczyński, IPN, Lublin 2015.

4. Przegiętka M., *Komunikacja i polityka. Transport kolejowy i drogowy w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1918–1939*, (t. 108 serii), IPN, Warszawa 2015, s. 384 + 16 s. wkł. zdj.

5. *Regionalny wymiar „Solidarności" 1980–1981. Szczecin na tle kraju*, red. A. Kubaj, M. Siedziako, IPN, Szczecin 2014, s. 348.

6. *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku.*, t. 1, red. W. Skóra, P. Skubisz, IPN, Szczecin 2013, s. 774.

7. *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, t. 3, red. W. Skóra, P. Skubisz, IPN, Szczecin 2016.

8. Szpytma M., *The Risk of Survival. The Rescue of the Jews by the Poles and the Tragic Consequences for the Ulma Family from Markowa*, (t. 3 serii „Kto ratuje jedno życie"), IPN, Warszawa–Kraków 2009, s. 116.

9. Szulc P., *Propaganda stalinowska na Pomorzu Zachodnim*, IPN, Szczecin 2015, s. 324.

10. Szulc P., *Zniewolony eter. Polskie Radio Szczecin w latach 1945–1989*, IPN, Szczecin 2012, s. 536.

11. *Środki masowego zakłamania. Gadzinówki w czasie stanu wojennego*, red. S. Ligarski, Szczecin 2012, s. 166.

12. *Taraszkiewicz Edmund Edward „Żelazny", Trzy pamiętniki*, wstęp, red. nauk. i oprac. dokumentów A.T. Filipek, B. Janocińska, IPN, Warszawa–Lublin 2008, (seria „Relacje i wspomnienia", t. 12), s. 292.

13. W. Hausner, M. Wierzbicki, *Sto lat harcerstwa*, (t. 4 serii), IPN, Warszawa 2015, s. 344.

ZAŁĄCZNIK NR 2:
PUBLIKACJE PRACOWNIKÓW IPN

Publikacje naukowe

1. Abramowicz S., *Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu jako sukcesorka Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu*, [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, t. 5: *15 lat – próba bilansu*, (t. 13 serii), red. R. Ignatiew, A. Bilińska-Gut, Warszawa 2016.

2. *Archidiecezja wileńska w 1939 r. Mapa historyczna*, oprac. T. Krahel, T. Popławski, W.F. Wilczewski, Białystok 2016.

3. *Archiwum Ringelbluma: konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, tom 33, *Getto warszawskie. Cz. 1*, red. T. Epsztein; oprac. I. Łach, J. Majewska, K. Person, D. Swałtek, M. Trębacz, Z. Trębacz, Warszawa 2016.

4. *Archiwum Ringelbluma: konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, tom 34, *Getto warszawskie. Cz. 2*, red. T. Epsztein; oprac. T. Epsztein, A. Jarkowska-Natkaniec, I. Łach, J. Majewska, A. Reszka, M. Taras, M. Trębacz, Z. Trębacz, Warszawa 2016.

5. Bagieński W., *Analiza sprawy ppłk. Michała Goleniewskiego, uciekiniera z wywiadu PRL* [w:] *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, t. 3, red. W. Skóra, P. Skubisz, Szczecin 2016.

6. Balbus T., *Likwidacja w kościele św. Katarzyny w Wilnie. Życie i śmierć Czesława Ancerewicza (1888–1943)* [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. T. Dubicki, Łomianki 2016.

7. Balbus T., *Oddziały pozorowane dywersji pozafrontowej Zarządu IV NKGB w akcji. Casus Ławż koło Oszmiany (luty 1945 r.)*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego" 2016, vol. 9.

8. Balbus T., *Porucznik Bolesław Nowik, pracownik placówki Oddziału II SG WP w Wilnie, więzień NKWD, zastępca szefa kontrwywiadu Komendy Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej* [w:] *Wrzesień 1939 z perspektywy służb specjalnych. Materiały pokonferencyjne*, red. R. Majzner, Częstochowa 2016.

9. Balbus T., *Z dziejów Polski Podziemnej* [w:] *Podziemie niepodległościowe w powiecie kępińskim 1945–1956*, red. M. Łapa, Kępno 2016.

10. Bechta M., Chrzanowska A., *Działalność ekspozytur wywiadu wschodniego AK, DSZ i II Korpusu Polskiego – krypt. „Pralnia II", „Port", „Liceum" w latach 1944–1946* [w:] *W sieci. Powojenne*

polskie siatki wywiadowcze (AK-NIE-DSZ-WIN, PSZ) w latach 1944–1955, red. M. Bechta, Warszawa 2016.

11. Bednarek J., *Antykomunistyczny oddział partyzancki Eugeniusza Kokolskiego „Groźnego" (sierpień 1945 r. – marzec 1946 r.)* [w:] *Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945–1956*, red. A. Łuczak, A. Pietrowicz, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Poznań 2016.

12. Bednarek J., *ICA-AtoM, ZoSIA, Cyfrowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Przegląd funkcjonalności systemów informatycznych do zarządzania zasobem archiwalnym* [w:] *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, („Symposia Archivistica", t. 2), Warszawa 2016.

13. Bednarek J., *Józef Kasprzak (1896–1951). Postać kierownika sekcji antykomunistycznej Komendy Policji Państwowej m. Łodzi w latach 1929–1939 w świetle dokumentów Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego* [w:] *Sekretna wojna II. Z dziejów kontrwywiadu II RP (1914) 1918–1945 (1948)*, red. Z. Nawrocki, Warszawa 2015 (druk 2016).

14. Bednarek J., *Niebezpieczna „russomania". Wielka Emigracja wobec Listu szlachcica polskiego o rzezi galicyjskiej do księcia Metternicha z okazji jego okólnika z 7 marca 1846 roku* [w:] *Rok 1846 w Krakowie i Galicji. Odniesienia, interpretacje, pamięć*, red. K.K. Daszyk, T. Kargol, T. Szubert, Kraków 2016.

15. Bednarek J., *Nowe fakty krwawej nocy kępińskiej* [w:] *Podziemie niepodległościowe w powiecie kępińskim 1945–1956. Wybór artykułów publikowanych w „Tygodniku Kępińskim" w latach 1990––2015*, red. M. Łapa, Kępno 2016.

16. Bednarek J., *Radiańska dywersijno-rozwiduwalna hrupa „Arsenał" ta jiji dijalnist' na polśkych zemlach (żowteń 1944 – siczeń 1945 r.)*, „Ukrajińskyj istorycznyj żurnal" 2015, nr 6 (525).

17. Bednarek J., *Sowiecka grupa dywersyjno-wywiadowcza „Arsenał" i jej działalność na ziemiach polskich (październik 1944–styczeń 1945)*, „Dzieje Najnowsze" 2016, nr 2.

18. Bednarek J., *Zakres standaryzacji opisu archiwalnego w „Cyfrowym Archiwum" Instytutu Pamięci Narodowej* [w:] *Standaryzacja opisu archiwalnego*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, („Symposia Archivistica", t. 3), IPN, Łódź–Warszawa 2016.

19. Bednarek J., *Żołnierz „Groźnego". Historia Stanisława Przybylaka „Marianny" (1909–1953)* [w:] *Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945–1956*, red. A. Łuczak i A. Pietrowicz, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Poznań 2016.

20. Benken P., [recenzja] *Regionalny wymiar „Solidarności" 1980–1981. Szczecin na tle kraju*, red. A. Kubaj, M. Siedziako, Szczecin 2014, „Glaukopis" 2016, nr 1 (33).

21. Benken P., [recenzja] *Zbigniew Stanuch, „Walka o religię. Katechizacja szkolna i pozaszkolna na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1961*, „Dzieje Najnowsze" 2016, nr 1.

22. Benken P., *20 Batalion Czołgów Armii Republiki Wietnamu w obronie prowincji Quang Tri (30 marca–1 maja 1972)* [w:] *Wojny i konflikty zbrojne po 1945 roku. Zbiór studiów*, t. 3, red. M. Giętkowski, Ł. Nadolski, Bydgoszcz 2016.

23. Benken P., *Dążenia do rozwiązywania rolniczych spółdzielni produkcyjnych na Pomorzu Zachodnim po tzw. uchwale gryfickiej z 1951 r. jako niechciany przejaw aktywności obywatelskiej miesz-*

kańców wsi w okresie stalinowskim [w:] *Współczesny wymiar społeczeństwa obywatelskiego*, t. 1, red. A. Krawcewicz, A. Wojtaszak, Szczecin 2016.

24. Benken P., *Metody wykorzystania przez Viet Cong/Wietnamską Armię Ludową broni taktycznego wsparcia piechoty w ataku* [w:] *Studia nad wojnami w Indochinach*, t. 3, red. P. Benken, Zabrze – Tarnowskie Góry 2016.

25. Benken P., *Tajemnica śmierci Jana Rodowicza „Anody"*, Warszawa 2016.

26. Berendt G., *Beyond human imagination. The married couple of Wołosiańscy from Drohobych as an instance of individual assistance given to many Jews during German occupation in 1939–1945* [w:] *Poles Saving Jews During World War II*, red. K. Cegielska, Z. Klafka, Toruń 2016.

27. Berendt G., *Działalność Einsatzkommando 1005 na Pomorzu Gdańskim w 1944 r.* [w:] *Kaszubi–Pomorze–Gdańsk. W kręgu pytań o kulturę, historię i tożsamość*, red. C. Obracht-Prondzyński, T. Rembalski, K. Ledwalski, Gdańsk 2016.

28. Berendt G., *Ponad ludzkie wyobrażenie. Działania małżeństwa Wołosiańskich z Drohobycza jako przykład indywidualnej pomocy wielu Żydom w okresie okupacji niemieckiej* [w:] *Pomoc Polaków w ratowaniu Żydów*, red. K. Cegielska, Z. Klafka, Toruń 2016.

29. Bereza T., *Kornagi. Przysiółek Dąbrowy w powiecie lubaczowskim w latach 1939–1947*, Rzeszów 2016.

30. Bębnik G. [tłumaczenie], Fritz Fillies, *Moja kompania w Polsce*, Oświęcim 2016.

31. Bębnik G., *„Nie mogę zostać Niemcem…" Wilhelm Szewczyk i jego służba w Wehrmachcie* [w:] *W dialogu z historią, polityką i kulturą. W stulecie urodzin Wilhelma Szewczyka*, red. M. Fic, Katowice – Bielsko-Biała 2016.

32. Białecki K., *Obchody Milenium Chrztu Polski i Tysiąclecia Państwa Polskiego w Poznaniu w 1966 r.*, „Kronika Miasta Poznania" 2016, nr 1.

33. Białecki K., *Polityka wyznaniowa okresu PRL* [w:] *Powtórka przed...*, red. J. Dobosz, D. Konieczka-Śliwińska, Poznań 2016.

34. Białecki K., *Reakcje nierzymskokatolickiej prasy wyznaniowej na wybór Karola Wojtyły na papieża* [w:] *Człowiek, naród, państwo wobec wyzwań XX wieku*, red. M. Mikołajczyk, Poznań 2016.

35. Białecki K., *Ślady obchodów millenijnych w materiałach archiwalnych Ministerstwa Spraw Zagranicznych* [w:] *Obchody millenium na uchodźstwie – w 50. rocznicę*, red. R. Łatka, J. Żaryn, Warszawa 2016.

36. Białek S., *Carcer inferior. Zakłady karne Strzelec Opolskich w systemie represji stalinowskich (1945–1954)*, Wrocław 2016.

37. Białek S., *Wybrane czynniki wpływające na represjonowanie przez funkcjonariuszy osadzonych na przykładzie rzeczywistości więzień strzeleckich w latach 1950–1951* [w:] *Przestępstwo – kara – więzienia na przestrzeni dziejów*, red. A. Purat, A. Wedeł-Domaradzka, Bydgoszcz 2016.

38. *Bić takiego wroga jak kler... Osoby duchowne i zakonne w miejscach odosobnienia 1945–1989*, red. M. Grądzka-Rejak, J. Marecki, Kraków 2016.

39. Biełaszko M., *Obrazki z przeszłości*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2016, nr 43 (oprac. wspomnień Teresy Drzal).

40. Bilińska-Gut A., *Co o działalności pionu śledczego IPN mówią statystyki* [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, t. 5: *15 lat – próba bilansu*, red. R. Ignatiew, A. Bilińska-Gut, Warszawa 2016.

41. Bittner K., *Antykomunistyczna, antypaństwowa, antyradziecka. Aparat bezpieczeństwa Polski Ludowej wobec piosenki* [w:] *W kręgu kultury PRL. Muzyka. Konteksty*, red. K. Bittner, D. Skotarczak, Poznań 2016.

42. Bittner K., *W kręgu kultury PRL. Muzyka. Konteksty*, red. D. Skotarczak, K. Bittner, Poznań 2016.

43. Borkowski T., Bilon A., Kurantowicz E., *Muzeum w mieście. Oswajanie odmiennych trajektorii uczenia się*, „Studia Pedagogiczne" 2016, t. 69.

44. Brenda W., [recenzja] *Paweł P. Warot, Radio Olsztyn w latach 1952–1980, Olsztyn 2014*, „Dzieje Najnowsze" 2016, r. 48, nr 1.

45. Brenda W., *„Nasza walka na odcinku wrogiej działalności była niedostateczna…" Materiały PUBP Kolno z 1951 r.*, „Zeszyty Kolneńskie. Almanach społeczno-kulturalny Towarzystwa Jana z Kolna" 2015, nr 10 (druk 2016).

46. Brenda W., *Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Olsztynie na tle piętnastolecia IPN* [w:] *Warmińsko-mazurskie studia z historii najnowszej*, t. 1, Olsztyn 2016.

47. Brenda W., *Deportacje z Warmii i Mazur do ZSRR w 1945 r. w świetle zeznań świadków*, „Rocznik Mazurski" 2016, t. 20.

48. Brenda W., *Działalność zbrojna konspiracji antykomunistycznej na Warmii i Mazurach w latach 1945–1947* [w:] *Wojsko Polskie w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej po II wojnie światowej*, red. H. Łach, Olsztyn 2016.

49. Brenda W., *Polska Partia Robotnicza i stosunki polityczne w powiecie Ostrów Mazowiecka w drugiej połowie lat czterdziestych* [w:] *Powiat Ostrów Mazowiecka w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych 1945–1956*, red. K. Krajewski, Warszawa 2016.

50. Brzechczyn K., *Dyskusja programowa na łamach czasopism Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego i Zarządu Regionu Wielkopolska NSZZ „Solidarność"* [w:] *Solidarność 1980–1981 w kraju i w Wielkopolsce. Szkice do portretu*, red. K. Brzechczyn, Poznań 2016.

51. Brzechczyn K., *On the Evolution of the Political Thought of the Independent Self-Governing Trade Union "Solidarność", 1980–1981: An Attempt at Interpretation*, „Poznan Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities" 2016, nr 107.

52. Brzechczyn K., *Historiografia dziejów najnowszych po 1989 roku wobec innych nauk społecznych* (*na przykładzie psychologii*) [w:] *Klio na wolności. Historiografia dziejów najnowszych po 1989 roku*, red. M. Kruszyński, S. Łukaszewicz, M. Mazur, S. Poleszak, P. Witek, Lublin 2016.

53. Brzechczyn K., *Interpreting Poland*, „The Sarmatian Review" wrzesień 2016.

54. Brzechczyn, K., *Myśl polityczna młodzieżowego ruchu anarchistycznego w Polsce w latach 80 XX wieku* [w:] *Życie na przekór. Młodzieżowa kontestacja systemu w ostatniej dekadzie PRL (1980––1989) – nowe tropy i pytania badawcze*, red. B. Noszczak, Warszawa 2016.

55. Brzechczyn, K., *Rewizjonizm w Polsce – dziwaczny bękart przemian politycznych 1956 roku*, „Filo-Sofija" 2016, nr 16.

56. Brzeziński P., Kazański A., Węgliński M., *Podsumowanie* [w:] P. Brzeziński, A. Kazański, M. Węgliński, *Pruszcz Gdański w latach 1945–1990. Partia, bezpieka, „Solidarność”*, Pruszcz Gdański 2016.

57. Brzeziński P., Kazański A., Węgliński M., *Pruszcz Gdański w latach 1945–1990. Partia, bezpieka, „Solidarność”*, Pruszcz Gdański 2016.

58. Brzeziński P., *Kontrowersje wokół autorstwa „Ballady o Janku Wiśniewskim”*, „Zeszyty Gdyńskie” 2016, nr 11.

59. Brzeziński P., *Zarys dziejów partii komunistycznej w Pruszczu Gdańskim (1945–1990)* [w:] P. Brzeziński, A. Kazański, M. Węgliński, *Pruszcz Gdański w latach 1945–1990. Partia, bezpieka, „Solidarność”*, Pruszcz Gdański 2016.

60. Bukała M., *Ludowcy wobec wydarzeń 1956 r. w województwie rzeszowskim* [w:] *Historia i tradycje ruchu ludowego*, t. 2: *Oświata, prasa, sport, historia*, red. J. Gmitruk, A. Indraszczyk, Warszawa–Kielce 2016.

61. Bukała M., Thomas I., *Relacje państwo–Kościół na przykładzie dwóch dokumentów dotyczących usunięcia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej z Cukrowni Przeworsk w 1955 r.*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 2016, nr 28.

62. Bukała M., *Wyjątkowy rok. Wybrane wydarzenia polityczne i społeczne w powiecie kolbuszowskim w 1956 roku*, „Rocznik Kolbuszowski” 2016, nr 16.

63. Bukowski K., *Ćwiczenia wojskowe żołnierzy rezerwy na terenie Pomorza Środkowego w Budowie, Trzebiatowie i Unieściu w latach 1982–1983 w materiałach zebranych w toku śledztw prowadzonych przez Oddziałową Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Szczecinie* [w:] *Inteligentna forma internowania. Ćwiczenia i powołania do ludowego Wojska Polskiego jako forma represji po 13 grudnia 1981 r.*, red. G. Majchrzak, Warszawa 2016.

64. Bukowski K., *Zakład Lebensborn w Połczynie-Zdroju w dokumentach Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku*, „Rocznik Koszaliński”, 2016.

65. Bułhak W., *The Foreign Office and the Special Operations Executive and the expedition of Józef Hieronim Retinger to Poland. April–July 1944*, „The Polish Review” 2016, vol. 61, No. 3.

66. Byszewski P., *„Biuletyn” i „Informator” – wydawnictwa organizacji „Ruch”* [w:] *Drugi obieg w PRL na tle samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. P. Gasztold-Seń, N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2016.

67. Ceglarz T., *Klub Inteligencji Katolickiej w Szczecinku w latach 1981–1997*, Szczecinek 2016.

68. Ceglarz T., *Służba Bezpieczeństwa wobec obchodów Milenium Chrztu Polski w Poznaniu*, „Kronika Miasta Poznania” 2016, nr 1.

69. Ceran T., *„Mądra pamięć” czyli esej o zbliżeniu historii i pamięci* [w:] *Znaki (nie)pamięci. Teoria i praktyka upamiętniania w Polsce*, red. A.W. Brzezińska, M. Fabiszak, M. Owsiński, Kraków 2016.

70. Ceran T., *Historia i pamięć* [w:] *Mądra pamięć. Prace laureatów konkursu historycznego (2011–2016)*, red. T. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016.

71. Ceran T., *Mordercy czy zabójcy? Wilhelm Papke, Willi Thiess i zbrodnia w Klamrach koło Chełmna w 1939 r*. [w:] *Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940*, *Wybrane zagadnienia*, red. I. Mazanowska, T. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016.

72. Choma-Jusińska M., *Wolne słowo z Zachodu. Projekt dystrybucji książek za żelazną kurtyną na przykładzie Polski (rekonesans badawczy)* [w:] *Drugi obieg w PRL na tle samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. P. Gasztold-Seń, N. Jarska i J. Olaszek, Warszawa 2016.

73. Choma-Jusińska M., *A Catholic Voice: Inicjatywa Wydawnicza Spotkania of Lublin, 1977–1988* [w:] *Duplicator Underground: The independent publishing industry in communist Poland, 1976––1989*, edited by P. Sowiński and G. Zlatkes, A.M. Frenkel, Bloomington 2016.

74. Chorązki M., [recenzja] D. Golik, *Partyzanci „Lamparta". Historia IV batalionu 1. Pułku Strzelców Podhalańskich AK* [w:] *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

75. Chorązki M., *Majątki ziemskie jako ośrodki szczególnego znaczenia dla niemieckiej polityki wojennej na przykładzie dystryktu krakowskiego* [w:] *„Rewolucja społeczna" czy „dzika przebudowa"? Społeczne skutki przekształceń własnościowych w Polsce (1944–1956)*, red. T. Osiński, Lublin 2016.

76. Chorązki M., *Plechów i jego mieszkańcy 1919–1945* [w:] *Plechów. Historia majątku ziemskiego*, red. W. Bukowski, Kraków 2016.

77. Chorązki M., *Rola społeczna i polityczna ziemiaństwa polskiego w I połowie XX wieku – wybrane przykłady z ziemi krośnieńskiej* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956*, red. Cz. Nowak, Ł. Kyc, Krosno 2015 (druk 2016).

78. Chorązki M., *Tadeusz Zwierkowski – wspomnienia z lat 1939–1967*, wybór i oprac. M. Chorązki [w:] *Plechów. Historia majątku ziemskiego*, red. W. Bukowski, Kraków 2016.

79. Czerwiński B., *Prawno-karne aspekty ścigania przestępstw popełnionych przez niemieckich nacjonalistów z organizacji Volksdeutscher Selbstschutz w świetle wybranych śledztw prowadzonych przez oddziałowe komisje ŚZpNP* [w:] *Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940. Wybrane zagadnienia*, red. I. Mazanowska, T. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016.

80. Czerwiński D., *„Walka o religię". Jak Służba Bezpieczeństwa widziała problem katechezy w szkołach*, „Teki Gdańskie" 2016, t. 15.

81. Czerwiński D., *Obóz dla Niemców w Wejherowie*, „Zeszyty Muzeum Stutthof" 2016, nr 4 (14).

82. Czerwiński D., *Pierwsza dekada. Aparat bezpieczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945––1956*, Gdańsk 2016.

83. Czerwiński D., *Powiat gdański w 1945 r. – organizacja i najważniejsze zadania władz* [w:] *Żuławy w 1945 roku. Ludzie i ich opowieści*, red. A. Gąsiorowski, J. Hochleitner, Sztutowo 2015 (druk 2016).

84. Czerwiński D., *Wojsko wobec podziemia niepodległościowego na terenie powiatu starogardzkiego w 1946 r.: zarys zagadnienia*, „Rydwan. Roczniki Muzealne Ziemi Kociewskiej" 2016, nr 11.

85. Czocher A., *Mechanizmy represji i struktura terroru dnia codziennego. Przykład Krakowa 1939–1945* [w:] *„Fikcyjna rzeczywistość". Codzienność, światy przeżywane i pamięć niemieckiej okupacji w Polsce*, red. R. Traba, K. Woniak, A. Wolff-Powęska, Warszawa–Berlin 2016.

86. Czyżewski A., *Autoportret pokolenia '68 – czy samospełniająca się przepowiednia? O stosowaniu oral history i kategorii pokolenia w badaniach historycznych*, „Kwartalnik Historyczny" 2016, nr 3.

87. Czyżewski A., *Młodzi, niewinni, bohaterscy, nasi – wojenna martyrologia polskiej młodzieży jako element komunistycznej polityki pamięci historycznej* [w:] *To idzie młodość. Młodzież w ideologii i praktyce komunizmu*, red. D. Magier, Radzyń Podlaski – Lublin 2016.

88. Czyżewski A., *Peryferie stanu wojennego? – casus województwa sieradzkiego*, „Dzieje Najnowsze" 2016, nr 1.

89. Czyżewski A., *Szlakiem „Promienistych" – o budowaniu mitu okupacyjnej Łodzi w czasach PRL. Studium z lokalnej polityki pamięci w czasach PRL* [w:] *Historia i pamięć. Studia i szkice historiograficzne*, red. J. Kolbuszewska, R. Stobiecki, Łódź 2016.

90. Dąbrowski M., *NSZZ „Solidarność" Ziemia Puławska w latach 1980–1989*, Lublin 2016.

91. Domański T., *„Sierpniówki" jako źródło do dziejów Armii Krajowej w Okręgu Radomsko-Kieleckim na przykładzie procesów przed Sądem Okręgowym, Sądem Apelacyjnym i Sądem Wojewódzkim w Kielcach. Wybrane problemy badawcze* [w:] *Z dziejów Polskiego Państwa Podziemnego na Kielecczyźnie 1939–1945*, red. J. Gapys, T. Domański, Kielce 2016.

92. Domański T., *Miejsca masowych straceń na Kielecczyźnie na przykładzie Nowej Słupi i Świętej Katarzyny* [w:] *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

93. Domański T., *Polacy ratujący Żydów. Zarys charakterystyki materiałów źródłowych oraz wybranych problemów metodologicznych (na przykładzie Kielecczyzny)* [w:] *Pomoc świadczona ludności żydowskiej przez Polaków w latach 1939–1945 ze szczególnym uwzględnieniem Kielecczyzny*, red. J. Gapys, A. Dziarmaga, Kielce 2016.

94. Domański T., *Prowokacje niemieckich oddziałów policyjnych i wojskowych na terenach wiejskich dystryktu radomskiego. Zarys problematyki* [w:] *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

95. Domański T., *Udział Polaków w ratowaniu Żydów na wsi kieleckiej 1939–1945* [w:] *Pomoc świadczona ludności żydowskiej przez Polaków w latach 1939–1945 ze szczególnym uwzględnieniem Kielecczyzny*, red. J. Gapys, A. Dziarmaga, Kielce 2016.

96. Drabik S., *Członkowie KPP w krakowskiej PZPR*, „Komunizm: System – Ludzie – Dokumentacja", 2015, nr 4 (druk 2016).

97. Drabik S., *Elita polityczna PZPR w województwie krakowskim w latach 1948–1956* [w:] *Elity komunistyczne w Polsce*, red. M. Szumiło, M. Żukowski, Warszawa–Lublin, 2015 (druk 2016).

98. Drabik S., *Kwestia liczebności KPP – nowe spojrzenie ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu Samodzielnego Referatu Informacyjnego przy Dowództwie Okręgu Korpusu nr VIII w Toruniu* [w:] *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, t. 3, red. W. Skóra, P. Skubisz, Szczecin 2016.

99. Drabik S., *Nienawiść komunistów wobec Polaków. Teksty źródłowe*, „Arcana" 2016, nr 127–128(1–2).

100. Drażba K., *Urna to jest taki pniak, wrzucisz „nie" wychodzi „tak". Referendum z 30 czerwca 1946 r. w Polsce na przykładzie województwa gdańskiego*, Gdańsk 2016.

101. *Drezdeński szafot*, red. R. Sierchuła, Poznań 2015.

102. *Drugi obieg wydawniczy w PRL na tle historii samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. N. Jarska, J. Olaszek, P. Gasztold-Seń, Warszawa 2016.

103. Dudek J., *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

104. Dudek J., *Marian Gołębiewski (1911–1996). Żołnierz. Opozycjonista. Emigrant*, Lublin 2016.

105. Dudek J., *Urząd Bezpieczeństwa Publicznego* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

106. Dudek J., *Wojsko* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

107. Dworaczek K., *Chodziło mi o Polskę. Barbara Sarapuk 1940–2015*, Wrocław 2016.

108. Dworaczek K., *Niezależna prasa studencka w latach 1980–1981– próba charakterystyki* [w:] *Drugi obieg w PRL na tle samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. P. Gasztold-Seń, N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2016.

109. Dworaczek K., *Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980–1981*, Wrocław 2016.

110. Dworaczek K., *The "Second Circulation" in Wrocław: The Major Publishers* [w:] *Duplicator Underground: The Independent Publishing Industry in Communist Poland, 1976–89*, red. G. Zlatkes, P. Sowiński, A.M. Frenkel, Bloomington 2016.

111. Dworaczek K., Waligóra G., *Ruch „Wolność i Pokój" we Wrocławiu*, Warszawa 2016.

112. *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*. t. 1: *1945–1956*, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, Szczecin 2016.

113. *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

114. *Dziennik Czynności Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego*, t. 1, red. J. Rabiński, Lublin 2016.

115. Dziuba A., *Kurs na przyśpieszoną stalinizację – rok 1948* [w:] *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1, *Przełomy i zwroty*, red. A. Dziurok, B. Linek, Katowice–Opole 2016.

116. Dziuba A., *Totalitaryzacja. Polska Partia Robotnicza na scenie politycznej województwa śląskiego (1945–1948)*, Katowice–Kraków 2016.

117. Dziurok A., *„Nasz stosunek do Ślązaków". Referat opracowany w Departamencie Więziennictwa i Obozów Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (2 kwietnia 1946 r.)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej" 2015, nr 1 (13) (druk 2016).

118. Dziurok A., Linek B., *Wprowadzenie: Górny Śląsk w Polsce Ludowej (wprowadzenie do projektu). Przełomy i zwroty* [w:] *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1: *Przełomy i zwroty*, red. A. Dziurok, B. Linek, Katowice–Opole 2016.

119. Dziurok A., *Moskwa–Berlin a sytuacja na Górnym Śląsku w 1953 roku* [w:] *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1: *Przełomy i zwroty*, red. A. Dziurok, B. Linek, Katowice–Opole 2016.

120. Dziurok A., *Priorytety polityki wyznaniowej władz Polski „ludowej" w okresie stalinowskim* [w:] *Priorytety polityki wyznaniowej władz Polski „ludowej"*, red. R. Łatka, „Glaukopis" 2016, nr 33.

121. Dziurok A., *Rok 1966 – świętowanie i konfrontacja* [w:] *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1: *Przełomy i zwroty*, red. A. Dziurok, B. Linek, Katowice–Opole 2016.

122. Dziurok A., *Rozliczenie zbrodni niemieckich na Górnym Śląsku na przykładzie procesów byłych członków SA* [w:] *Władze komunistyczne wobec ludności niemieckiej w Polsce w latach 1945–1989*, red. A. Dziurok, P. Madajczyk, S. Rosenbaum, Warszawa 2016.

123. Dźwigał T., *Flüsterpropaganda in der deutschen Bevölkerung Westpommerns in der Jahren 1945 bis 1956* [w:] *Die Haltung der kommunistischen Behörden gegenüber der deutschen Bevölkerung in Polen in den Jahren 1945 bis 1989*, red. A. Dziurok, P. Madajczyk, S. Rosenbaum, Gliwice–Opole 2015 (druk 2016).

124. Filip K., *Amnestia 1956 r. w więzieniu starogardzkim*, „Rydwan. Roczniki Muzealne Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie Gdańskim" 2016, nr 11.

125. Filip K., *Działania Sowietów w zdobytym Gdańsku w 1945 roku*, „Teki Gdańskie" 2016, t. 15.

126. Filip K., *Pomniki Wdzięczności na Pomorzu i symbol komunistyczny czerwonej pięcioramiennej gwiazdy*, „Teki Gdańskie" 2016, t. 15.

127. Filip K., Węgliński M., *Topografia terroru* [w:] *Mapa terroru. Śladami zbrodni w województwie gdańskim (1945–1956)*, red. K. Nawrocki, oprac. R. Chrzanowski, D. Czerwiński, K. Filip, W. Kowalski, M. Węgliński, Gdańsk 2016.

128. Fornal P., *Działalność niepodległościowa Zgromadzenia Świętego Michała Archanioła w Miejscu Piastowym i działania operacyjne organów bezpieczeństwa PRL wobec Zgromadzenia* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. Cz. Nowak, Krosno 2015 (druk 2016).

129. Fornal P., *Powiatowy Urząd (Delegatura ds.) Bezpieczeństwa Publicznego w Strzyżowie w latach 1954–1956*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2015, nr 42 (druk 2016).

130. Fornal P., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krośnie w latach 1944–1956. Struktura, kierownicy, działalność* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. Cz. Nowak, Krosno 2015 (druk 2016).

131. Fornal P., *Referat Ochrony przy Dyrekcji Krośnieńskiego Kopalnictwa Naftowego w latach 1944––1955* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. Cz. Nowak, Krosno 2015 (druk 2016).

132. Frazik W., *Siatki wywiadowcze Obszaru Południowego Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość"* [w:] *W sieci. Powojenne polskie siatki wywiadowcze (AK-NIE-DSZ-WIN, PSZ) w latach 1944–1955*, red. M. Bechta, Warszawa 2016.

133. Gabrel D., *Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – przeszłość i perspektywy* [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, t. 5: *15 lat – próba bilansu*, red. R. Ignatiew, A. Bilińska-Gut, Warszawa 2016.

134. Gałwiaczek T., *Nad Odrą i Oławą. Szkice historyczne z okolic Wrocławia*, Wrocław 2016, [współaut. Z. Jakubowicz].

135. Gałwiaczek T., *Odrzański szlak wodny w perspektywie historycznej. Szkic do dziejów kultury nowożytnej XVI–XIX w.* [w:] *„Ochrona i wykorzystanie zasobów naturalnych na ziemiach polskich na przestrzeni wieków", Wrocławskie studia z historii gospodarczej*, red. T. Głowiński, E. Kościk, Wrocław 2016.

136. Gasztold-Seń P., Wegener Friis T., Carlsen A., Müller-Enbergs H., *Sozialistische Nachrichtendienste im Norden*, „Totalitarismus und Demokratie" 2016, vol. 13, Heft 2.

137. Gasztold-Seń P., *Between Non-refundable Aid and Economic Profits. Export of Arms from the Polish People's Republic's to the Third World Countries* [w:] *Post-1945 Poland: Modernities, Transformations and Evolving Identities. Working paper. Programme on Modern Poland/2016*, ed. H. Czyżewski, K. Jeżowska, M. Kunicki, University of Oxford 2016.

138. Gasztold-Seń P., *Komunistyczny drugi obieg? Bezdebitowe druki nurtu dogmatycznego w PZPR* [w:] *Drugi obieg w PRL na tle samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. P. Gasztold-Seń, N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2016.

139. Gasztold-Seń P., *Polski Rok 1956 z perspektywy Poselstwa Kanady*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 28.

140. Gawłowicz J., *Morski kurier Giedroycia*, wstęp i oprac. M. Marcinkiewicz, Szczecin 2016.

141. Gieszczyńska R., *Działalność wystawiennicza Delegatury IPN w Olsztynie* [w:] *Warmińsko-mazurskie studia z historii najnowszej*, t. 1, Olsztyn 2016.

142. Głębocki H., *Imperium sowieckie w myśli i strategii politycznej opozycji w PRL (1976–1980)* [w:] *Polskie wizje i oceny komunizmu po 1939 r.*, red. R. Łatka, B. Szlachta, Kraków 2015 (druk 2016).

143. Golik D., Kasprzycki M., *Ostatni „leśni" Małopolski. Grupy zbrojne Stanisława Perełki „Dębińskiego"*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2015 (2016), nr 42.

144. Golik D., *Ginąc za niepodległość. Tragiczne losy rodziny Samborskich* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. Cz. Nowak, Krosno 2015 (2016).

145. Golik D., *Milicyjny meldunek z 4 II 1946 r. dotyczący postępowania żołnierzy Armii Czerwonej na terenie pow. kamiennogórskiego*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2016, nr 43.

146. Golik D., *Zollgrenzschutz w Szczawnicy w latach 1939–1945*, „Prace Pienińskie" 2015 (2016), t. 25.

147. Gołasz Z., *Polityka antyniemiecka w Zabrzu w latach 1945–1949. Specyfika, przebieg, skutki* [w:] *Władze komunistyczne wobec ludności niemieckiej w Polsce w latach 1945–1989*, red. A. Dziurok, P. Madajczyk, S. Rosenbaum, Warszawa 2016.

148. Gontarczyk P., *Przyczynek do badań elit komunistycznych czasów PRL. Uwagi na marginesie biografii Romana Zambrowskiego*, „Dzieje Najnowsze" 2016, nr 2.

149. Góra M., *Powołanie działaczy opozycji antykomunistycznej do jednostki wojskowej w Chełmnie jako forma represji okresu stanu wojennego w świetle śledztwa Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku*, [w:] *Inteligentna forma internowania. Ćwiczenia i powołania do Ludowego Wojska Polskiego jako forma represji po 13 grudnia 1981 r.*, red. G. Majchrzak, Warszawa 2016.

150. Góra M., *Volksdeutscher Selbstschutz–przyczyny i cele powstania organizacji na podstawie wybranych śledztw Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku* [w:] *Zapomniani kaci Hitlera Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940. Wybrane zagadnienia*, red. I. Mazanowska, T. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016.

151. *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1: *Przełomy i zwroty*, red. A. Dziurok, B. Linek, Katowice–Opole 2016.

152. Graczyk R., *Stanowisko katolików świeckich z „Tygodnika Warszawskiego", „Tygodnika Powszechnego" oraz „Dziś i Jutro" wobec władzy i ideologii komunistycznej w latach 1945–1948* [w:] *Polskie wizje i oceny komunizmu po 1939 roku*, red. R. Łatka, B. Szlachta, Kraków 2015 (2016).

153. Grądzka-Rejak M., *Woman as victim or aggressor? The impact of violence on the plight of Jewish women in KL Plaszow (1942–1944)*, „The Journal Judaica et Holocaustica 7 – Women and WWII", eds. D. Neštáková, E. Nižňanský, Bratislava 2016.

154. Grądzka-Rejak M., *„Myśmy się nawzajem poznawały po oczach"... Z badań nad strategiami przetrwania kobiet żydowskich funkcjonujących „na powierzchni" po tzw. aryjskiej stronie w okupowanym Krakowie i okolicach*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2015, nr 26 (druk 2016).

155. Grądzka-Rejak M., *Kobieta żydowska w okupowanym Krakowie (1939–1945)*, Kraków 2016.

156. Grosicka M., *Polityka oświatowa mikołajczykowskiego PSL na przykładzie woj. kieleckiego* [w:] *Historia i tradycje ruchu ludowego*, t. 1: *Ideologia, polityka i jej kreatorzy*, red. J. Gmitruk, A. Indraszczyk, Warszawa–Kielce 2016.

157. Grosicka M., *Postawy ludowców wobec rozpadu struktur Polskiego Państwa Podziemnego na Kielecczyźnie* [w:] *Z dziejów Polskiego Państwa Podziemnego na Kielecczyźnie 1939–1945*, red. J. Gapys, T. Domański, Kielce 2016.

158. Hałagida I., *Ruch świeckich grekokatolików w Polsce w latach osiemdziesiątych XX w. (wstęp do zagadnienia)* [w:] *Dziedzictwo świętego Włodzimierza*, red. T. Stegner, Gdańsk 2016.

159. Hańderek M. [recenzja], Tomasz Sikorski, *Polski Savonarola. Pisma polityczne Kazimierza Studentowicza z lat wojny i okupacji*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2015, nr 2 (druk: 2016).

160. *Ideologiczna współpraca. Władze wobec środowisk opiniotwórczych w PRL i NRD*, red. S. Ligarski, K. Ruchniewicz, D. Wojtaszyn, Wrocław 2016.

161. Ignatiew R., *Kilka uwag o ściganiu zbrodni nazistowskich* [w]: *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, t. 5: *15 lat – próba bilansu*, red. R. Ignatiew, A. Bilińska-Gut, Warszawa 2016.

162. Iwaneczko D., *Zmierzch dekady Gierka. Polska południowo-wschodnia 1975–1980*, Rzeszów 2016.

163. Jaczyńska A., *Dylematy historyka dziejów najnowszych. Panel* [w:] *Klio na wolności. Historiografia dziejów najnowszych w Polsce po 1989 r.*, red. M. Kruszyński, S. Łukasiewicz, M. Mazur, S. Poleszak, P. Witek, Lublin 2016.

164. *Jak Polacy przeżywali wojny światowe*, red. T. Schramm, P. Skubisz, Szczecin 2016.

165. Jarska N., *Between the Rural Household and Political Mobilization – The Circles of Rural Housewives in Poland 1946–1989* [w:] *Countryside and Communism in Eastern Europe. Perceptions, Attitudes, Propaganda*, red. S. Radu, C. Budeanca, LIT Verlag, 2016.

166. Jarska N., Olaszek, J., *Co czytała opozycja? Książki drugiego obiegu jako wyraz tożsamości ideowej, politycznej i kulturowej opozycji demokratycznej (1977–1989)* [w:] *Drugi obieg wydawniczy w PRL na tle samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. P. Gasztold-Seń, N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2016.

167. Jarska N., Perkowski P., *Droga do władzy? Kobiety w PZPR 1948–1989*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 27.

168. Jasiak K., *Grajnert Ryszard Tadeusz ps. „Leszek Biały" (1923–1994), żołnierz AK, pracownik wywiadu Konspiracyjnego Wojska Polskiego, funkcjonariusz Urzędu Bezpieczeństwa* [w:] *Wieluński Słownik Biograficzny*, t. 3, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2016.

169. Jasiak K., *Kałużewska Maria (1918–1943), żołnierz ZWZ-AK* [w:] *Wieluński Słownik Biograficzny*, t. 3, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2016.

170. Jasiak K., *Meandry biografii Józefa Stachery (1915–2009) – żołnierza Korpusu Ochrony Pogranicza, policjanta granatowego, partyzanta niepodległościowego ruchu oporu* [w:] *Policja Polska „granatowa" w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1945*, red. T. Dubiański, Kielce 2016.

171. Jasiak K., *Narodowe Siły Zbrojne w Radomsku. Szkice do dziejów podziemia niepodległościowego w dystrykcie radomskim w latach okupacji niemieckiej* [w:] *Radomsko – narodziny i rozwój miasta z perspektywy 750 lat istnienia*, red. R. Majzner, Częstochowa 2016.

172. Jasiak K., *Podziemie antykomunistyczne na ziemi sieradzkiej w latach 1945–1955, Zarys problematyki*, Sieradz 2016.

173. Jasiak K., *Tokarska-Łęska Krystyna (1921–1941), żołnierz ZWZ* [w:] *Wieluński Słownik Biograficzny*, t. 3, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2016.

174. Jasiak K., *Tradycja i pamięć. Podróże wojskowo-historyczne upamiętniające walczącego w latach 1944–1945 na terenie Włoch Pułku 4 Pancernego „Skorpion"* [w:] *Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie. Kolekcje – Pamięć – Projekty*, red. Z. Gołasz, Katowice 2016.

175. *Jednolitofrontowe koncepcje Komunistycznej Partii Robotniczej Polski/Komunistycznej Partii Polski w świetle dokumentu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 23 listopada 1936 roku*, oprac. K. Sacewicz, „Echa Przeszłości" 2016, t. 17.

176. Jedynak M., *Partyzancka akcja na pociąg pod Wólką Plebańską 4 września 1943 r.*, „Kwarta. Pismo Historyczno-Społeczne" 2016, nr 1 (18).

177. Jedynak M., *Władysław Wasilewski „Oset", „Odrowąż" (1921–1943). Harcerski instruktor i partyzancki dowódca*, Kielce 2016.

178. *„Jest strasznie dużo dobrych ludzi…". Stan wojenny w korespondencji i zapiskach mieszkańców Łodzi i regionu*, red. M. Przybysz, L. Próchniak, Łódź 2016.

179. Jurek M., *Franciszek Danielak (1900–1966). Sylwetka poznańskiego komunisty* [w:] *Letnia Szkoła Historii Najnowszej 2015*, red. J. Szumski, Ł. Kamiński, Warszawa 2016.

180. Jusupowić A., *„Nie matura, lecz chęć szczera zrobi z ciebie oficera", czyli rola przyzakładowego szkolnictwa w kształceniu kadr RBP/MBP/MSW (1944–1990)*, „Dzieje Najnowsze" 2015, r. 47 (druk 2016).

181. Kaczmarski K., *Bielecki kontra Sikorski. Stronnictwo Narodowe na wychodźstwie wobec rządu gen. Władysława Sikorskiego (1939–1943)* [w:] *Politycy i pisarze emigracji polskiej po roku 1939*, red. D. Platt, Rzeszów–Londyn 2016.

182. Kaczmarski K., *Saga rodu Mireckich* [w:] M. Mirecka-Loryś, *Przede wszystkim Polska. Zapiski amerykańskie z lat 1952–2010*, oprac. i red. K. Kaczmarski, R. Sierchuła, Rzeszów 2016.

183. Kalbarczyk S., [recenzja] *Swietłana Uszakowa, Idieołogo-propagandistskije kampanii w praktikie funkcyonirowanija stalinskogo reżima. Novyje podchody i istoczniki, Moskwa 2013* [w:] *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

184. Kalbarczyk S., [recenzja] *Radiański orhany derżawnoj bezpeky u 1939–czerwni 1941 r. Dokumenty HDA SB Ukrajiny*, *red. W. Danyłenko, S. Kokin*, *Wydawniczyj Dim „Kijewo-Mohylańska akademija", Kyjiw 2009* [w:] *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

185. Kalisz M., *Oczami wroga. Gorlicki wrzesień 1939 r. na fotografiach niemieckiego okupanta,* „Kwartalnik Gorlicki" 2016, nr 78.

186. Kardela P., *Konferencja „Polonia 78 – Polonia Jutra" – geneza, przebieg i skutki* [w:] *Polonia kanadyjska. Przeszłość i teraźniejszość*, red. W. Gliński, Warszawa 2016.

187. Kardela P., *Marszałek Józef Piłsudski – protektor ruchu młodowiejskiego* [w:] *Józef Piłsudski. Człowiek – żołnierz – polityk*, red. Z. Girzyński, J. Kłaczkow, Toruń 2016.

188. Kardela P., *Relacje polonijno-żydowskie w Stanach Zjednoczonych bezpośrednio po Marcu '68 w dokumentach wywiadu cywilnego PRL* [w:] *Paryż, Londyn, Monachium, Nowy Jork. Powrześniowa emigracja niepodległościowa na mapie kultury nie tylko polskiej*, t. 2, red. V. Wejs-Milewska, E. Rogalewska, Białystok 2016.

189. Kardela P., *Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Stanach Zjednoczonych wobec Ludowego Wojska Polskiego* [w:] *Wojsko Polskie w nowej rzeczywistości po II wojnie światowej*, red. H. Łach, Olsztyn 2016.

190. Kardela P., *Udział polskich kombatantów II wojny światowej w uroczystościach milenijnych w Stanach Zjednoczonych* [w:] *Obchody Millenium na uchodźstwie w 50. rocznicę*, red. R. Łatka, J. Żaryn, Warszawa 2016.

191. Kardela P., *Życie polityczne na Warmii i Mazurach (1945–1989). Stan badań* [w:] *Warmińsko-mazurskie studia z historii najnowszej*, t. 1, red. D. Krysiak, Olsztyn 2016.

192. Kazański A., *Zarys dziejów NSZZ „Solidarność" w Pruszczu Gdańskim w latach 1980–1990* [w:] Brzeziński P., Kazański A., Węgliński M., *Pruszcz Gdański w latach 1945–1990. Partia, bezpieka, „Solidarność"*, Pruszcz Gdański 2016.

193. Kirszak J., [red. nauk.] „Przegląd Historyczno-Wojskowy" 2016, nr 2–3, Warszawa 2016.

194. Kirszak J. (współautor z: J. Cisek, A.Cz. Żak, D. Koreś, G. Nowik, M. Przybylak, T. Rawski, W. Strzałkowski, M. Tarczyński, J.S. Tym), *Bitwa o Ukrainę 1920*, Warszawa 2016.

195. Kirszak J., *Generał Roman Władysław Szymański – ostatni dowódca jarosławskiego 39 pułku piechoty Strzelców Lwowskich* [w:] *Służba wojskowa w garnizonach jarosławskim i przemyskim wczoraj i dziś*, red. G. Bechta, Przemyśl–Jarosław 2016.

196. Kirszak J., *Śmigla Jan (1895–1976), żołnierz Legionów Polskich, podpułkownik WP* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 51/1, z. 208, Kraków 2016.

197. Klementowski R., *Między ignorancją a kulturą. Atom – uran – bomba atomowa w przestrzeni publicznej Polski i USA do połowy lat 50-tych* [w:] *Od regaliów po dobro narodowe. Ochrona i wykorzystanie zasobów środowiska naturalnego na ziemiach polskich na przestrzeni wieków*, red. T. Głowiński, M. Zawadka, Wrocław 2016.

198. Klementowski R., *Wyniesieni na …„ubeliski". Refleksje nad miejscami pamięci „utrwalaczy władzy ludowej"*, „Zeszyty Etnologii Wrocławskiej" 2016, nr 1(24).

199. Klementowski R., *Kadra kierownicza tzw. pionu III MBP* [w:] *Pion walki z podziemiem niepodległościowym RBP/MBP 1944–1954*, red. T. Ruzikowski, Warszawa 2016.

200. *Klio na wolności. Historiografia najnowszej historii Polski po 1989 roku*, red. M. Kruszyński, S. Łukasiewicz, M. Mazur, S. Poleszak, P. Witek, Lublin 2016.

201. Kochański P., *Opracowanie dokumentów do: NSZZ „Solidarność" Region Konin. Wybór dokumentów*, t. 2: *(1981–1989)*, red. K. Białecki, Poznań 2016.

202. Kola A., Siemińska D., Kuczyński A., Bednarek J., Siemiński M., *Groby żołnierzy polskich z 1939 roku w Szacku i okolicy w świetle badań archeologicznych*, „Biuletyn Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej" 2015, r. XXVII, t. 65, (listopad 2016).

203. Komorowski Ł., *Działalność Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego Oddział w Buku w latach 1952–1989* [w:] *Zimowa Szkoła Historii Najnowszej 2015*, red. M. Przeperski, Ł. Kamiński, Warszawa 2016.

204. *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach*, wstęp i red. nauk. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, Warszawa 2016 (seria „Symposia Archivistica", t. 2).

205. *Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945–1956*, red. A. Łuczak i A. Pietrowicz, wyd. 2, poprawione i uzupełnione, Poznań 2016.

206. Kopydłowski R., *Przedawnienie karalności zbrodni komunistycznych* [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, t. 5: *15 lat – próba bilansu*, red. R. Ignatiew, A. Bilińska-Gut, Warszawa 2016.

207. Koreś D., *Wojna 1939–1945* [w:] *Wrocław 1945–2016*, red. W. Kucharski, Wrocław 2016.

208. Koreś D., (współautor z: J. Cisek, A.Cz. Żak, J. Kirszak, G. Nowik, M. Przybylak, T. Rawski, W. Strzałkowski, M. Tarczyński, J.S. Tym), *Bitwa o Ukrainę 1920*, Warszawa 2016.

209. Koreś D., (współredakcja z: J. Jędrysiak, G. Strauchold, K. Widziński): *Kadry decydują o wszystkim. Studia z biografistyki wojskowej* („Wrocławskie Studia z Historii Wojskowości", t. 4), Wrocław 2016.

210. Koreś D., *Gen. bryg. Eugeniusz Ślaski (1873–1935)* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 50/4 z. 207, Kraków 2015 (druk 2016).

211. Koreś D., *Kazimierz Bąbiński (29 X 1895 – 24 IX 1970), „Luboń", żołnierz Legionów, płk WP, dowódca 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK* [w:] *Żołnierze Legionów i Polskiej Organizacji Wojskowej w służbie Polskiego Państwa Podziemnego i Armii Krajowej* („Biblioteka Muzeum Armii Krajowej w Krakowie", t. 2), red. J. Mierzwa, P. Wywiał, Kraków 2016.

212. Koreś D., *Kazimierz Kierzkowski (10 VII 1891 – 21 III 1942), „Kazimierz I", „Prezes", „Profesor", oficer Legionów, mjr WP, poseł na Sejm RP, współzałożyciel Organizacji Orła Białego* [w:] *Żołnierze Legionów i Polskiej Organizacji Wojskowej w służbie Polskiego Państwa Podziemnego i Armii Krajowej* („Biblioteka Muzeum Armii Krajowej w Krakowie", t. 2), red. J. Mierzwa, P. Wywiał, Kraków 2016.

213. Koreś D., *Płk dypl. kaw. Bolesław Jerzy Świdziński (1885–1972)* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 51/2, z. 209, Kraków 2016.

214. Koreś D., *Płk dypl. kaw. Tadeusz Śmigielski (1893–1973)* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 51/1, z. 208, Kraków 2016.

215. Koreś D., *Ppłk Włodzimierz Władysław Świderski (1895–1973)* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 51/2, z. 209, Kraków 2016.

216. Koreś D., *Tadeusz Pełczyński (14 II 1892 – 3 I 1985), „Pełcz", „Grzegorz", oficer Legionów, szef Oddziału II Sztabu Generalnego, płk WP, gen. bryg. AK, szef sztabu KG ZWZ-AK* [w:] *Żołnierze Legionów i Polskiej Organizacji Wojskowej w służbie Polskiego Państwa Podziemnego i Armii Krajowej* („Biblioteka Muzeum Armii Krajowej w Krakowie", t. 2), red. J. Mierzwa, P. Wywiał, Kraków 2016.

217. Koreś D., [red. nacz.] „Przegląd Historyczno-Wojskowy" 2016, nr 2–3, Warszawa 2016.

218. Korkuć M., *Wojna hybrydowa 1944* [w:] *Polska 1944. Perspektywa sojuszników i wrogów*, red. D. Golik, M. Grądzka-Rejak, Kraków 2016.

219. Kościański R., *Stanisław Wolender (1902–1981)* [w:] *Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918–1919*, t. 13, red. B. Polak, Poznań 2016.

220. Kowalczyk E., *Polityczna Szkoła Wojskowa Komunistycznej Partii Polski w Leningradzie (1925––1932)*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 1.

221. Kowalczyk E., *Wizja początków partii komunistycznej w Polsce w działalności Wydziału Historii* [w:] *Partia – Państwo – Społeczeństwo*, red. K. Rokicki, Warszawa 2016.

222. Kowalczyk E., *Wpływ walk frakcyjnych w Komunistycznej Partii Polski na warszawską organizację partyjną* [w:] *Elity komunistyczne w Polsce*, red. M. Szumiło, M. Żukowski, Warszawa 2015 (druk 2016).

223. Kozłowski T., *Między szantażem i polityką. Internowanie Lecha Wałęsy*, „Wolność i Solidarność" 2016 nr 9.

224. Krajewski K., Wąsowski G., *Kapitan Romuald Rajs „Bury" a Białorusini – fakty i mity*, „Glaukopis" 2016, nr 33.

225. Krajewski K., *Dokumenty AK-AKO-WiN* (aneks nr 1) [w:] *Powiat Ostrów Mazowiecka w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych (1945–1956)*, red. K. Krajewski, Warszawa 2016.

226. Krajewski K., *Dokumenty NSZ-NZW* (aneks nr 2) [w:] *Powiat Ostrów Mazowiecka w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych (1945–1956)*, red. K. Krajewski, Warszawa 2016.

227. Krajewski K., *Dokumenty UB, MO, KBW* (aneks nr 3) [w:] *Powiat Ostrów Mazowiecka w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych (1945–1956)*, red. K. Krajewski, Warszawa 2016.

228. Krajewski K., *Kalendarium działań zbrojnych podziemia niepodległościowego w powiecie Ostrów Mazowiecka 1944–1956* [w:] *Powiat Ostrów Mazowiecka w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych (1945–1956)*, red. K. Krajewski, Warszawa 2016.

229. Krajewski K., Wąsowski G., *Kapitan Romuald Rajs „Bury" a Białorusini – fakty i mity*, „Glaukopis" 2016, nr 33.

230. Krajewski K., *Podziemie niepodległościowe w powiecie Ostrów Mazowiecka 1944–1956* [w:] *Powiat Ostrów Mazowiecka w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych (1945–1956)*, red. K. Krajewski, Warszawa 2016.

231. Krasucki E., *„My, uchodźcy" Hannah Arendt a zdjęcie wykonane na tureckiej plaży 2 września 2015 roku* [w:] *Adlojada. Prawo i kultura*, red. J. Brejdak, D. Kacprzak, J. Madejski i B.M. Wolska, Szczecin 2016.

232. Krasucki E., *Czerwone i czarne. O proteście szczecińskim z 1 maja 1971 r.* [w:] *Monady. Polsko-niemiecko-żydowskie po(st)graniczne narracje miejskie*, red. A. Galant, E. Krasucki, P. Krupiński i P. Wolski, Kraków–Budapeszt 2016.

233. Krasucki E., *Das Misstrauen – die Haupteigenschaft des Konspiranten. Der Fall der Kommunistischen Partei des Polens (1918–1938)*, „Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung" 2016.

234. Krasucki E., *Historia i współczesność (nie)chcianego monumentu. O drawskim pomniku wdzięczności Armii Czerwonej*, „Rocznik Chojeński" 2016, z. VIII.

235. Krasucki E., *Koniec pewnego świata (o powieści Kfazimodo Dariusza Bitnera)* [w:] *Literatura w Szczecinie 1945–2015. Książki siedemdziesięciolecia*, red. S. Iwasiów, J. Madejski, P. Wolski, Szczecin 2016.

236. Krasucki E., *O Piotrze Zarembie, jego pamiętnikarskim dziele i o tym, co dziś znaczy dla szczecinian* [w:] P. Zaremba, *Wspomnienia Prezydenta Szczecina. Pierwszy rok szczeciński rok 1945*, Łódź 2016.

237. Kruk B., *Przez góry, przez tunel, przez pole, przez las... Środowisko naturalne, a transport kolejowy na Dolnym Śląsku od połowy XIX w.* [w:] *Od regaliów po dobro narodowe. Ochrona i wykorzystanie zasobów środowiska naturalnego na ziemiach polskich – aspekt historyczny*, red. T. Głowiński, M. Zawadka, Wrocław 2016.

238. Kruk B., *Wczoraj i dziś granicznych stacji kolejowych w Polsce na wybranych przykładach* [w:] *Piękne, użyteczne, zbędne… Obiekty kolejowe w Polsce*, red. M. Kapias, D. Keller, Rybnik 2016.

239. Kruszyński M., *„Art for the art's sake" – how the Unnatural Attempts of Transforming Peasants into Intelligentsia were Implemented in Poland (1944–1956)*, „Studia Universitatis Cibiniensis. Seria Historica" 2016, vol. XIII.

240. Kruszyński M., *„Długie trwanie niemocy". Ideowe organizacje studenckie na przykładzie lubelskiego UMCS. Wybrane sprawy* [w:] *To idzie młodość. Młodzież w ideologii i praktyce komunizmu*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2016.

241. Kruszyński M., *„Własna inteligencja". O społecznej bazie i roli inteligencji w Polsce (1944–1956)* [w:] *„Rewolucja społeczna" czy „dzika przebudowa"? Społeczne skutki przekształceń własnościowych w Polsce (1944 – 1956)*, red. T. Osiński, Lublin 2016.

242. Kruszyński M., *Katedry Podstaw Marksizmu-Leninizmu na przykładzie lubelskiego UMCS. Szkic do portretu*, „komunizm.net.pl" 2016, nr 4.

243. Kruszyński M., *La educación superior en Polonia (1944–1989): la Universidad Maria Curie-Skłodowska de Lublin y sus rectores*, „Ayer" 2016, nr 101 (Universidad Autónoma de Madrid).

244. Kruszyński M., *Ministerstwo Spraw Zagranicznych II Rzeczypospolitej i jego placówki w Europie wobec komunistów* [w:] *Komuniści w II Rzeczypospolitej. Ludzie – struktury – działalność*, red. M. Bukała, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2016.

245. Kruszyński M., *O potrzebie badania dziejów uniwersytetów i inteligencji z czasów Polski Ludowej i PRL. Refleksje „historyka – praktyka"*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny" 2016, t. XII.

246. Kruszyński M., *Obraz działacza piłkarskiego w PRL we wspomnieniach zawodników. Perspektywa sprzed i po roku 1989* [w:] *W kręgu kultury PRL. Sport*, red. D. Skotarczak, K. Bittner, Poznań 2016.

247. Kruszyński M., *Polski świat akademicki po II wojnie światowej (1944/45 – 1956). Wyzwania, dylematy, strategie przetrwania* [w:] *Druga wojna światowa. Wybrane zagadnienia konfliktu międzynarodowego*, red. W. Kozyra, I. Lasek-Surowiec, A.M. Zaręba, Chełm 2016.

248. Kruszyński M., *Uwagi o położeniu książki historycznej na polskim rynku wydawniczym po 1989 r.* [w:] *„Klio na wolności". Historiografia dziejów najnowszych w Polsce po 1989 roku*, red. M. Kruszyński, S. Łukasiewicz, M. Mazur, S. Poleszak, P. Witek, Lublin 2016.

249. Kruszyński M., *Критика довоенных университетов и интеллектуалов в Польше в первые годы поле окончания второй мировой войны. Несколько аргументов*, „Документ. Архив. История. Современность" 2016, t. 16 (Uniwersytet Uralski w Jekaterynburgu).

250. Krzemień J., *Zbrodnie Selbstschutzu w Jastrzębiu w powiecie świeckim* [w:] *Zapomniani kaci Hitlera Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940. Wybrane zagadnienia*, red. I. Mazanowska, T. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016.

251. Krzysztofik M., *Represje stosowane przez radomskie kolegia do spraw wykroczeń*, „Kwarta. Pismo Historyczno-Społeczne" 2016, nr 2(19).

252. Krzysztofiński M., *Abp Ignacy Tokarczuk wobec ateizmu. Zarys zagadnienia*, „Humanities and Social Sciences. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej 2016, nr 2.

253. Krzysztofiński M., *Powstawanie nowych kościołów (parafii) na terenach wiejskich w PRL (casus diecezji przemyskiej)* [w:] *Historia i tradycja ruchu ludowego*, t. 1: *Ideologia, polityka i jej kreatorzy*, red. J. Gmitruk, A. Indraszczyk, Warszawa–Kielce 2016.

254. Kubasiewicz I., *Dzieci i młodzież z Grecji w realiach PRL: domy dziecka, szkolnictwo, wychowanie* [w:] *PRL a wojna domowa w Grecji*, red. M. Semczyszyn, Szczecin 2016.

255. Kujawa W., Kujawa A., *Halina Stefania Skarżyńska*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2015, nr 42 (druk 2016).

256. Kujawa W., Pielacha K., *Życie i działalność niepodległościowa Tadeusza Osińskiego ps. „Tek"*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2016, nr 42.

257. Kujawa W., *Ruszczykowska (zam. Junosza-Krosnowska) Stefania Eligia*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2016, nr 43.

258. Kujawa W., *Zofia Baniecka – osoba, bez której opozycja nie mogłaby się obejść*, „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego" 2016, nr 32.

259. Kulczycki J., *Atakować książką*, wstęp: A. Paluchowski, oprac. M. Choma-Jusińska, P. Ziętara, Warszawa 2016.

260. Kulikowski Z., *Wnioski o pomoc prawną kierowane do państw obcych w śledztwie dotyczącym Obławy Augustowskiej* [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, t. 5: *15 lat – próba bilansu*, red. R. Ignatiew, A. Bilińska-Gut, Warszawa 2016.

261. Kurek R., *Początki kariery krakowskiego komunisty na przykładzie losów Menaschego Grünspana (Romana Romkowskiego) w latach 1907–1930*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego – Prace Historyczne" 2016, nr 143(1).

262. Kuta C., *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec drugiego obiegu w okresie stanu wojennego na przykładzie Wydawnictwa im. gen. Nila Fieldorfa* [w:] *Drugi obieg w PRL na tle samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. P. Gasztold-Seń, N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2016.

263. Kuta C., *Stowarzyszenie PAX jako instytucja pamięci zbiorowej*, „Kultura i Polityka" 2016, nr 18.

264. Kutkowski A., *„... jak my ich nienawidzimy". Represje sądowe po proteście robotniczym w Radomiu w 1976 r.*, Lublin 2016.

265. Kuźniar-Plota M., *Ustalenia śledztwa dotyczącego zabójstwa Prezydenta Stefana Starzyńskiego* [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, t. 5: *15 lat – próba bilansu*, red. R. Ignatiew, A. Bilińska-Gut, Warszawa 2016.

266. Langowski K., *Generał Kazimierz Sosnkowski a Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce w latach 1943–1968* [w:] *Polonia kanadyjska. Przeszłość i teraźniejszość,* red. W. Gliński, Warszawa 2016.

267. Langowski K., *Misja Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce* [w:] *Paryż, Londyn, Monachium, Nowy Jork. Powrześniowa emigracja niepodległościowa na mapie kultury nie tylko polskiej*, t. 2, red. V. Wejs-Milewska, E. Rogalewska, Białystok 2016.

268. Leszczyński S., *Uwikłanie. Wspomnienia z Podola 1939–1945*, wprowadzenie, red. nauk. T. Bereza, Rzeszów 2016.

269. Libera P., *Antyrosyjski rusofil – Józef Łobodowski wobec Rosji* [w] *Śladami pisarza. Józef Łobodowski w Polsce i w Hiszpanii*, red. G. Bąk, L. Siryk, E. Łoś, Lublin 2016.

270. Ligarski S., Majchrzak G., *Agenci na fali. Listy współpracowników Urzędu Bezpieczeństwa do „Fali 49"*, „Dzieje Najnowsze" 2016, nr 2.

271. Ligarski S., Majchrzak G., *Wołanie o chleb, wołanie o wolność. Listy w sprawie Poznańskiego Czerwca 1956*, „Glaukopis" 2016, nr 33.

272. Ligarski S., Mazur M., *Cywilizacja komunizmu. Odmiana nadwiślańska 1944–1956*, Warszawa 2016.

273. Ligarski S., *Sarajewo i Los Angeles. Przygotowania do olimpiad w Głównym Komitecie Kultury Fizycznej i Sportu pod okiem komisarza wojskowego w czasie stanu wojennego*, „Glaukopis" 2016, nr 34.

274. Ligarski S., *Stasi i Służba Bezpieczeństwa na tropie twórców: rekonesans badawczy* [w:] *Ideologiczna współpraca. Władze wobec środowisk opiniotwórczych w PRL i NRD*, red. S. Ligarski, K. Ruchniewicz, D. Wojtaszyn, Wrocław 2016.

275. Lipiński W., *Walka zbrojna o niepodległość Polski 1905–1918*, wstęp i oprac. M. Gałęzowski (współpraca Jerzy Kirszak), Łomianki 2016.

276. Lubecka J., *Spór o słowa. Rola semantyki w polsko-niemieckim krajobrazie historycznym* [w:] *Znak – Symbol – Rytuał. Krajobraz semantyczny wsi i miast*, red. J. Marecki, L. Rotter, Kraków 2016.

277. Łabuszewski T. *Działalność operacyjna PUBP w Ostrowi Mazowieckiej* [w:] *Powiat Ostrów Mazowiecka w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych (1945–1956)*, red. K. Krajewski, Warszawa 2016.

278. Łapiński P., *Ppor. Stanisław Grabowski ps. „Wiarus" (1921–1952). Post Scriptum*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska" 2016, nr 28–29.

279. Łatka R., [recenzja], *Komunistyczny aparat represji wobec Polskiej Prowincji Dominikanów*, *red. M. Mławicki, M. Wenklar, Kraków 2015*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 27.

280. Łatka R., *Obchody Millenium Chrztu Polski na uchodźstwie w dokumentacji partyjnej i wyznaniowej PRL* [w:] *Obchody Millenium na Uchodźstwie. W 50. rocznicę (1966–2016)*, red. R. Łatka, J. Żaryn, Warszawa 2016.

281. Łatka R., *Prymas Wyszyński w Stoczku – wizja literacka Pawła Zuchniewicza a rzeczywistość* [w:] *„Bić takiego wroga jak kler". Osoby duchowne i zakonne w miejscach odosobnienia za żelazną kurtyną*, red. M. Grądzka, J. Marecki, Kraków 2016.

282. Łatka R., Żaryn J., *Wstęp* [w:] *Obchody Millenium na Uchodźstwie. W 50. rocznicę (1966–2016)*, red. R. Łatka, J. Żaryn, Warszawa 2016.

283. Łuczak A., *Dokument nr 1 – Sprawozdanie za miesiąc lipiec 1945 r. – przekazane przez ppłk. Andrzeja Rzewuskiego ps. „Przemysław", „Hańcza", „Wojmir", Delegata Okręgu Poznańskiego DSZ na Kraj do Obszaru Zachodniego DSZ na Kraj, [1945 lipiec 29], [b.m.]* [w:] *W sieci. Powojenne polskie siatki wywiadowcze (AK-NIE-DSZ-WIN, PSZ) w latach 1944–1955*, red. M. Bechta, Warszawa 2016.

284. Łuczak A., Pietrowicz A., *Słowo wstępne* [w:] *Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945–1956*, red. A. Łuczak, A. Pietrowicz, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Poznań 2016.

285. Łuczak A., *Podziemie niepodległościowe w Wielkopolsce w latach 1945–1956. Próba charakterystyki* [w:] *Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945–1956*, red. A. Łuczak, A. Pietrowicz, wyd. 2, poprawione i uzupełnione, Poznań 2016.

286. Łuczak A., *Siatki wywiadowcze WSGO „Warta"* [w:] *W sieci. Powojenne polskie siatki wywiadowcze (AK-NIE-DSZ-WIN, PSZ) w latach 1944–1955*, red. M. Bechta, Warszawa 2016.

287. Łuczak A., *Tabelaryczne ujęcie z Akcji „Ż" w Okręgu „Kupała" za miesiąc lipiec 1945* [w:] *W sieci. Powojenne polskie siatki wywiadowcze (AK-NIE-DSZ-WIN, PSZ) w latach 1944–1955*, red. M. Bechta, Warszawa 2016.

288. Łuczak A., *Załącznik do sprawozdania lipcowego nr 2 z Akcji „Ż" Wiadomości o Wojsku Żymierskiego* [w:] *W sieci. Powojenne polskie siatki wywiadowcze (AK-NIE-DSZ-WIN, PSZ) w latach 1944–1955*, red. M. Bechta, Warszawa 2016.

289. Łuczak A., *Załącznik do sprawozdania lipcowego nr 3 z Akcji „Ż" Wiadomości o Wojsku Żymierskiego* [w:] *W sieci. Powojenne polskie siatki wywiadowcze (AK-NIE-DSZ-WIN, PSZ) w latach 1944–1955*, red. M. Bechta, Warszawa 2016.

290. Łuczak A., *Załącznik do sprawozdania lipcowego nr 4 z Akcji „Ż" Wiadomości o Wojsku Żymierskiego* [w:] *W sieci. Powojenne polskie siatki wywiadowcze (AK-NIE-DSZ-WIN, PSZ) w latach 1944–1955*, red. M. Bechta, Warszawa 2016.

291. Łukasiewicz S., [recenzja] *Damian Stanisław Wandycz – życiorys wpisany w tradycję piłsudczykowską*, *M. Wołos, „Ojczyźnie służy". Damian Stanisław Wandycz (1892–1974), Bełchatów–Kraków––Warszawa 2015*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej" 2016.

292. Łukasiewicz S., *Emigracja polska po II wojnie światowej – uwarunkowania historyczno-polityczne* [w:] *Studium porównawcze trzech fal polskiej emigracji: po II wojnie światowej, okresu solidarnościowego i po akcesji do Unii Europejskiej*, red. S. Łukasiewicz, E. Krzysztofik, Lublin 2016.

293. Łukasiewicz S., *Emigracyjny system polityczny* [w:] *Polska emigracja polityczna 1939–1990. Stan badań*, red. S. Łukasiewicz, Warszawa 2016.

294. Łukasiewicz S., *Kontakty z krajem w korespondencji Zbigniewa Jordana i Wandy Czapskiej-Jordan z drugiej połowy lat pięćdziesiątych* [w:] *Paryż, Londyn, Monachium, Nowy Jork. Powrześniowa emigracja niepodległościowa na mapie kultury nie tylko polskiej*, t. 2, red. V. Wejs-Milewska, E. Rogalewska, Białystok 2016.

295. Łukasiewicz S., *Third Europe. Polish Federalist Thought in the United States. 1940–1970's*, Budapest 2016.

296. Łukasiewicz S. *Wstęp* [w:] *Polska emigracja polityczna 1939–1990. Stan badań*, red. S. Łukasiewicz, Warszawa 2016.

297. Majchrzak G., *„Gadałą" w system. Audycje radiowe podziemia młodzieżowego w Warszawie (1982–1989)* [w:] *Życie na przekór. Młodzieżowa kontestacja systemu w ostatniej dekadzie PRL (1980–1989) – nowe tropy i pytania badawcze*, red. B. Noszczak, Warszawa 2016.

298. Majchrzak G., *Portret agenta. Przypadek Eligiusza Naszkowskiego* [w:] *„Solidarność" 1980–1981 w kraju i Wielkopolsce. Szkice do portretu*, red. K. Brzechczyn, Poznań 2016.

299. Majchrzak G., *Represje stanu wojennego* [w:] *Inteligentna forma internowania. Ćwiczenia i powołania do Ludowego Wojska Polskiego jako forma represji po 13 grudnia 1981 r.*, red. G. Majchrzak, Warszawa 2016.

300. Majewski M., *Feliks Świątek (1906–1966) – ostatni naczelnik Wydziału Społeczno-Politycznego Departamentu Spraw Wewnętrznych Delegatury Rządu na Kraj* [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP. Z działalności Oddziału II SG WP*, t. 7, red. T. Dubicki, Łomianki 2016.

301. Majewski M., *Kontrwywiad PRL wobec Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów Andrija Melnyka w latach 1944–1989*, „Dzieje Najnowsze" 2016, nr 3.

302. Majewski M., *Soviet advisors in the Polish Ministry of Public Security (Ministry of Internal Affairs) between 1944–90*, „Archiva Moldaviae" 2016, vol. VIII.

303. Maksimiuk D., *Rok 1956 w Polsce: sądy, prokuratury, prawo karne*, Białystok 2016.

304. *Mała ojczyzna – wielka (nie)pamięć. Historia mówiona jako źródło do badania dziejów społecznych*, red. S. Cebula, M. Chorązki, Kraków 2016.

305. Małyszka A., *NSZZ „Solidarność" w gminie Swarzędz w latach 1980–1981* [w:] *„Solidarność" 1980–1981 w kraju i w Wielkopolsce. Szkice do portretu*, red. K. Brzechczyn, Poznań 2016.

306. Maniewska K., *W naszym mieście jest brudno... Z badań nad wypoczynkiem codziennym, stanem sanitarnym i ochroną środowiska w Bydgoszczy w latach siedemdziesiątych XX w.*, „Kronika Bydgoska" 2015, t. 36 (druk 2016).

307. Maniewska, K., *Toast na cześć... Reakcje społeczne na śmierć Józefa Stalina i kampania propagandowa wokół uroczystości żałobnych w województwie bydgoskim w marcu 1953 r.*, „Dzieje Najnowsze" 2016, nr 2.

308. *Mapa terroru. Śladami zbrodni w województwie gdańskim (1945–1956)*, red. K. Nawrocki, oprac. R. Chrzanowski, D. Czerwiński, K. Filip, W. Kowalski, M. Węgliński, Gdańsk 2016.

309. Marcinkiewicz M., *Ośrodki odosobnienia w latach 1981–1982. Wierzchowo Pomorskie, Jaworze, Darłówek i Głębokie*, Gdańsk 2016.

310. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Cnoty żołnierza konspiracji – sposoby kształtowania morale członków i członkiń SZP-ZWZ-AK w latach 1939–1945* [w:] *O powinnościach żołnierskich. Tym co polskość zachowali i o nią walczyli*, t. 2, red. M. Kardas, Oświęcim 2016.

311. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Kobiety w obronie Warszawy. Ochotnicza Legia Kobiet (1918–1922) i Wojskowa Służba Kobiet ZWZ-AK (1939–1945)*, Warszawa 2016.

312. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Kształtowanie postaw politycznych oficerów i podoficerów Oddziału/Zarządu II Sztabu Generalnego WP w latach 1950–1956* [w:] *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, t. 3, red. W. Skóra, P. Skubisz, Szczecin 2016.

313. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Postawy byłych członkiń Wojskowej Służby Kobiet Armii Krajowej represjonowanych przez władze PRL w latach 1945–1956* [w:] *Obywatelki na obcasach. Kobiety w życiu publicznym (XIX–XXI w.)*, t. 1, red. U. Kozłowska, T. Sikorski, A. Wątor, Radzymin–Warszawa 2016.

314. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Rola Ligi Kobiet w popularyzowaniu polityki władz „Polski Ludowej"* [w:] *Polska Ludowa 1944–1989 – wybrane problemy historii politycznej i społecznej*, red. D. Litwin, K. Bałękowski, Lublin 2016, http://bc.wydawnictwo-tygiel.pl/publikacja/26CBF6C0-8A27--BE7C-B1D8-79E0C54E82ED.

315. Marecki J., Musiał F., *Działania Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie przeciwko kard. Adamowi Stefanowi Sapiesze*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2016, nr 43.

316. Marecki J., *Represje wobec osób duchownych i zakonnych na terenie województwa krakowskiego 1944–1975. Leksykon biograficzny*, t. 2, Kraków 2016.

317. Markiewicz M., *Przekształcenia własnościowe w polskim rolnictwie (1944–1956)* [w] *„Rewolucja społeczna" czy „dzika przebudowa"? Społeczne skutki przekształceń własnościowych w Polsce (1944–1956)*, red. T. Osiński, Lublin 2016.

318. Markiewicz M., *Rady robotnicze na prowincji – Białostocczyzna 1956–1958*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 2(28).

319. Markiewicz M., *Wyzwolenie czy okupacja?* [w:] *Nowe zniewolenie. Obława Augustowska lipiec 1945*, red. E. Rogalewska, Białystok 2016.

320. Mazanowska I., *Czy pamiętamy i jak pamiętamy? Zbrodnia w Karolewie (wrzesień-grudzień 1939) w pamięci bliskich ofiar i lokalnej społeczności* [w:] *Znaki (nie)pamięci. Teoria i praktyka upamiętniania w Polsce*, red. A.W. Brzezińska, M. Fabiszak, M. Owsiński, Kraków 2016.

321. Mazanowska I., *Obóz w Karolewie w okresie wrzesień-grudzień 1939 r. Funkcja nominalna i rzeczywista* [w:] *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

322. Mazanowska I., *Ojciec Longin Szymczukiewicz – duszpasterz na trudne czasy* [w:] *Loyola u Kopernika. Jezuici w Toruniu 1945–2015*, red. K. Dorosz i W. Rozynkowski, Warszawa 2016.

323. Mazanowska I., *Sprawcy zbrodni popełnionej w Karolewie jesienią 1939 r.* [w:] *Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940. Wybrane zagadnienia*, red. I. Mazanowska, T. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016.

324. *Mądra pamięć. Prace laureatów konkursu historycznego (2011–2016)*, red. T. Ceran, Bydgoszcz––Gdańsk 2016.

325. Milewski J.J., [recenzja] *Nowe prace białoruskie o wrześniu 1939 r. i początkach okupacji sowieckiej północno-wschodniej Rzeczypospolitej. A. Trafimczyk, 1939 hod i Biełaruś: zabytaja wajna*, Minsk 2014; *Wosień 1939 hoda u histarycznaj tradycyi i wusnaj historyi, red. A. Smalanczuk, Minsk* 2015 [w:] *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

326. Milewski J.J., [recenzja] *E. Mironowicz, Wojna wszystkich ze wszystkimi. Białoruś 1941–1944, Kraków 2015*, „Biuletyn Historii Pogranicza" 2015, nr 15.

327. Milewski J.J., [recenzja] *Nasledniki pobiedy i poraženija. Wtoraja mirowaja wojna w istoriczeskoj politikie stran SNG i ES* [*Spadkobiercy zwycięstwa i klęski. Druga wojna światowa w polityce historycznej państw WNP i UE*] *red. T.S. Guzienkowa, O.W. Pietrowskaja, Moskwa 2015*, „Biuletyn Historii Pogranicza" 2015, nr 15.

328. Milewski J.J., *Deportacje polskich obywateli z terytoriów okupowanych przez Związek Sowiecki (1939–1941): historia i pamięć* [w:] *Materiały Miżnarodnoho kruhłoho stołu „Deportaciji, prymusowi pereselennia ta wymuszeni peremiszczennia: w żytti narodiw, u doli ludej" Kyjiw, 17 żowtnia 2014 roku*, Kyjiw 2016.

329. Milewski J.J., *Grodno w okresie międzywojennym: na drodze do wielokulturowości* [w:] *Haradzienski socyum. Horad i jahonyja żychary. Partret na fonie epochi. X–XX stst*, red. A. Smalianczuk, Minsk 2016.

330. Milewski J.J., *Stosunki polsko-ukraińskie – po równi pochyłej?* [w:] *Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу* [*Aktualni probłemy suczasnoji oswity ta nauky w konteksti jewrointehracijnoho postupu*], Łuck 2016.

331. Milewski J.J., *Władysław Liniarski (1897–1984)*, Białystok 2016.

332. Mirecka-Loryś M., *Przede wszystkim Polska. Zapiski amerykańskie z lat 1952–2010*, oprac., K. Kaczmarski, R. Sierchuła, Rzeszów 2016.

333. *Monady. Polsko-niemiecko-żydowskie po(st)graniczne narracje miejsce*, red. A. Galant, E. Krasucki, P. Krupiński, P. Wolski, Kraków–Budapeszt 2016.

334. Mroczek M., Magier D., *Program „Awangarda XXI wieku" – w poszukiwaniu nowego modelu pasa transmisyjnego* [w:] *To idzie młodość. Młodzież w ideologii i praktyce komunizmu*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2016.

335. Musiał F., *Osoby duchowne i zakonne w miejscach odosobnienia w Polsce „ludowej" – stan badań* [w:] *„Bić takiego wroga jak kler". Osoby duchowne i zakonne w miejscach odosobnienia za żelazną kurtyną*, red. M. Grądzka-Rejak, J. Marecki, Kraków 2016.

336. Muszyński W., *Podziemie narodowe a komuniści w latach 1939–1945 – zarys problematyki* [w:] *Polskie wizje i oceny komunizmu po 1939 r.*, red. R. Łatka, B. Szlachta, Kraków 2015 (druk: 2016).

337. Mysiakowska-Muszyńska J., *„Choć różne zadania – równe mamy obowiązki". O społeczno-politycznej roli kobiet w świetle prasy młodego pokolenia ruchu narodowego lat 20. i 30. XX w.* [w:] *Obywatelki na obcasach. Kobiety w życiu publicznym (XIX–XXI w.)*, t. 1, red. U. Kozłowska, T. Sikorski, A. Wątor, Radzymin–Warszawa 2016.

338. Nagel P., *Jak Jerzy Łojek z SB skutecznie wojował?*, „Arcana" 2016, nr 130(4).

339. Należniak P., *Kazimiera Jagniewska – ofiara sowieckich zbrodni we Lwowie w 1941 r.*, „Rocznik Lwowski" 2012–2013 (2016).

340. Należniak P., *Los ludności cywilnej i żołnierzy polskich – ofiar przestępstw i zbrodni popełnionych przez wojska Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej w czasie walk o Lwów w listopadzie 1918 r.*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2015 (2016), nr 42.

341. Należniak P., *Utrata Kresów Wschodnich przez Rzeczpospolitą w następstwie II wojny światowej i jej skutki dla państwa polskiego i jego obywateli* [w:] *II wojna światowa. Wybrane zagadnienia konfliktu międzynarodowego*, red. W. Kozyra, I. Lasek-Surowiec, A.M. Zaręba, Chełm 2015 (2016).

342. Namysło A., *Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego wobec nielegalnej emigracji Żydów z Polski w latach 1945–1950. Główne kierunki działań* [w:] *Paryż, Londyn, Monachium, Nowy Jork. Powrześniowa emigracja niepodległościowa na mapie kultury nie tylko polskiej*, t. 2, red. E. Rogalewska, V. Wejs-Milewska, Białystok 2016.

343. Namysło A., Neja J., *Śląskie oblicza 1968 r. (od rewolty studenckiej do interwencji w Czechosłowacji)* [w:] *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. I, *Przełomy i zwroty*, red. A. Dziurok, B. Linek, Katowice-Opole 2016.

344. Namysło A., *Posłowie* [w:] E.N. Szternfinkiel, *Zagłada Żydów Sosnowca* [wydanie krytyczne prac CŻKH], wyd. 2, Warszawa 2016.

345. Namysło A., *Przypisy* [w:] E.N. Szternfinkiel, *Zagłada Żydów Sosnowca* [wydanie krytyczne prac CŻKH], wyd. 2, Warszawa 2016.

346. Namysło A., *Sosnowieccy Żydzi* [w:] *Sosnowiec. Obraz miasta i jego dzieje*, red. A. Barciak, A. Jankowski, t. 2, Sosnowiec 2016.

347. Namysło A., *Społeczność żydowska Chrzanowa i jej losy w okresie II wojny światowej* [w:] *Żyli wśród nas. Chrzanowscy Żydzi*, red. M. Szymaszkiewicz, Chrzanów 2016.

348. Namysło A., *Zamordowani za pomoc ludności żydowskiej – częściowe wyniki realizacji programu Instytutu Pamięci Narodowej „Index Polaków represjonowanych i zamordowanych za pomoc Żydom w okresie II wojny światowej (stan na 15 października 2016 r.)* [w:] *Pomoc świadczona ludności żydowskiej przez Polaków w latach 1939–1945 ze szczególnym uwzględnieniem Kielecczyzny*, red. J. Gapys, A. Dziarmaga, Kielce 2016.

349. Neja J., *Krwawy grudzień 1981 roku w województwie katowickim* [w:] *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1: *Przełomy i zwroty*, red. A. Dziurok, B. Linek, Katowice–Opole 2016.

350. Neja J., Kurpierz T., *Sierpień i wrzesień 1980 r. w województwie katowickim* [w:] *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1: *Przełomy i zwroty*, red. A. Dziurok, B. Linek, Katowice–Opole 2016.

351. Niziołek P., *Raport o współpracy Komendy Okręgu Białostockiego Bojowej Organizacji „Wschód" i Chorągwi Białostockiej Szarych Szeregów z Okręgową Delegaturą Rządu RP Białystok od lipca 1944 do stycznia 1945 r.* [w:] *Polska pod okupacją 1939–1945*, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

352. *Non omnis moriar. Abp Ignacy Tokarczuk we wspomnieniach*, relacje zebrał, wstępem i przypisami opatrzył M. Krzysztofiński, Rzeszów–Lwów 2016.

353. Noszczak B., *Solidarność poznaniaków. Komitet Studenckiej Pomocy dla Więźniów Politycznych i jego kontynuacja w postaci akcji „rodzin zastępczych" (1956–1958)*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 28.

354. Noszczak B., *Strażnicy reżimu. Wybrane aspekty historii Wydziału III WUBP w Warszawie (1945–1954)*, „Glaukopis" 2016, nr 33.

355. *Nowe Zniewolenie. Obława Augustowska. Lipiec 1945/Another Captivity. The Augustów Roundup. July 1945*, red. E. Rogalewska, Białystok 2016.

356. Nowik P., *Muzyka na podsłuchu* [w:] *W kręgu kultury PRL. Muzyka, konteksty*, red. K. Bittner, D. Skotarczak, Poznań 2016,

357. *NSZZ „Solidarność" Region Konin. Wybór dokumentów,* t. 2: *(1981–1989)*, wybór, oprac. i red. K. Białecki, Poznań 2016.

358. *Obchody Millenium na Uchodźstwie. W 50. rocznicę (1966–2016)*, red. R. Łatka, J. Żaryn, Warszawa 2016.

359. Olaszek J., *Drugi obieg wydawniczy w PRL a samizdat w innych państwach bloku wschodniego: podobieństwa, różnice i wzajemne wpływy* [w:] *Drugi obieg wydawniczy w PRL na tle samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. P. Gasztold-Seń, N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2016.

360. Olaszek J., *The centrum and peripheries: local editions of principal Warsaw underground journals* [w:] *Duplicator Underground: The independent publishing industry in communist Poland, 1976––1989*, ed. P. Sowiński, G. Zlatkes, A.M. Frenkel, Bloomington 2016.

361. *Opozycja i opór społeczny w Polsce po 1956 roku*, t. 3, red. A.W. Kaczorowski, T. Kozłowski, J. Olaszek, Warszawa 2016.

362. Osiński K., *Strajk rolników w siedzibie WK ZSL w Bydgoszczy (16 marca–17 kwietnia 1981 r.)* [w:] *Opozycja i opór społeczny w Polsce po 1956 roku,* t. 3, red. A.W. Kaczorowski, T. Kozłowski i J. Olaszek, Warszawa 2016.

363. Oszytko J., *Zarys wojennych i powojennych losów absolwenta Szkoły Podchorążych Rezerwy Marynarki Wojennej w Oekhampton – Walentego Zygmunta Milenuszkina (1921–1989) i jego najbliższej rodziny w świetle zachowanych akt i kartotek organów bezpieczeństwa PRL* [w:] *„O powinnościach żołnierskich"*, t. 3: *Na krętych drogach żołnierskich losów*, red. A. Drzewiecki, Gdynia 2016.

364. Ośko P., *Demokratyzacja terenowych struktur PZPR na fali odwilży 1956/1957– pozorna czy prawdziwa?* [w:] *Partia, państwo, społeczeństwo*, red. K. Rokicki, Warszawa 20161.

365. Ośko P., *Za fasadą. Komitet uczelniany w strukturze PZPR i jego wpływ na zarządzanie kadrami w latach 1948–1968. Zarys problemu na przykładzie Politechniki Warszawskiej*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 27.

366. *Paryż, Londyn, Monachium, Nowy Jork. Powrześniowa emigracja niepodległościowa na mapie kultury nie tylko polskiej*, t. 2, red. V. Wejs-Milewska, E. Rogalewska, Białystok 2016.

367. Paszek M., *Nadzór Departamentu Służby Sprawiedliwości MON i Zarządu Sądownictwa Wojskowego nad wojskowymi sądami rejonowymi (1946–1955)*, „Z Dziejów Prawa" 2016, t. 9.

368. Perzyna P., *Problemy terminologiczne wynikające z komputeryzacji archiwów* [w:] *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, Warszawa 2016.

369. Perzyna P., *Standaryzacja opisu archiwalnego a digitalizacja* [w:] *Standaryzacja opisu archiwalnego*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Warszawa–Łódź 2016.

370. Piątkowski S., *Ekspozytura wywiadowcza „Sosna" Oddziału II Komendy Okręgu Ra-domsko-Kieleckiego ZWZ-AK (1941–1945). Z badań nad organizacją i działalnością* [w:] *Z dziejów Polskiego Państwa Podziemnego na Kielecczyźnie 1939–1945*, red. T. Domański, J. Gapys, Kielce 2016.

371. Piątkowski S., *Gdzie wojna rzuciła Polaków? Różne miejsca, różne sytuacje* [w:] *Jak Polacy przeżywali wojny światowe*, red. T. Schramm, P. Skubisz, Szczecin 2016.

372. Piątkowski S., *Realia ekonomiczne i społeczne życia ludności wiejskiej i małomiasteczkowej dystryktu radomskiego (1939–1945) w świetle akt notarialnych*, „Wieś Radomska" 2016, t. 1.

373. Piątkowski S., *System penitencjarny Królestwa Polskiego w okresie międzypowstaniowym (1831––1863). Organizacja i funkcjonowanie miejsc odosobnienia oraz warunki życia osadzonych*, „Res Historica" 2015, nr 40 (druk 2016).

374. Piątkowski S., *Wołyń, Katyń, Ural… Represje sowieckie wobec obywateli polskich w latach 1939––1947 w świetle akt spraw sądowych „o uznanie za zmarłego" z zasobu Archiwum Państwowego w Radomiu*, „Radomskie Studia Humanistyczne" 2016, t. 3.

375. Piątkowski S.,[opracowanie] *Relacje o pomocy udzielanej Żydom przez Polaków zamieszkałych na wsiach Lubelszczyzny w latach 1939–1944. Wybór materiałów źródłowych* [w:] *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

376. Piekarska A.K., *Kabarety polityczne PRL. Wybrane problemy badawcze ze szczególnym uwzględnieniem dokumentacji aparatu bezpieczeństwa*, „e-Politikon. Kwartalnik Naukowy Ośrodka Analiz Politologicznych Uniwersytetu Warszawskiego" 2016, nr XVIII.

377. Piekaruś D., *Grupa kierownicza i funkcjonariusze PUBP w Chełmie (sierpień 1944–lipiec 1945)*, „Rocznik Chełmski" 2016, t. 20.

378. Piekaruś D., Piekarz A., *Śmierć i zapomnienie. Losy ciał „poległych bandytów"*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989" 2015, nr 13 (druk 2016).

379. Piekaruś D., *Pod czujnym okiem bezpieki. Funkcjonariusze UB w Łęcznej w latach 1944–1948*, „Merkuriusz Łęczyński" 2016, nr 29.

380. Piekaruś D., *Polska Partia Socjalistyczna* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

381. Piekaruś D., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Krasnymstawie, Historia, ludzie, fakty...*, „Zapiski Krasnostawskie" 2016, t. 6.

382. Piekaruś D., *Powstanie Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Zamościu*, „Kwarta. Pismo Historyczno-Społeczne" 2016, nr 3–4 (20–21).

383. Piekarz A., *Akcja oddziałów Leona Taraszkiewicza „Jastrzębia" i Stefana Brzuszka „Boruty" w Łęcznej (22 V 1946 r.)*, „Merkuriusz Łęczyński" 2016, nr 29.

384. Pielacha K., Kuczyński J., *Do ostatniej kropli krwi. Major Marina Bernaciak „Orlik"*, Warszawa 2016.

385. Pietrowicz A., *Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945––1956*, wyd. 2, red. A. Łuczak, A. Pietrowicz, Poznań 2016.

386. Pietrowicz A., *Konspiracja w Kórniku i okolicach w świetle akt prokuratorskich sprawy karnej 2 O. Js. 168/42 przeciwko Józefowi Szczepaniakowi i jego współpracownikom* [w:] *Drezdeński szafot*, red. R. Sierchuła, Poznań 2015.

387. Pietrowicz A., *Szkic do dziejów oddziału partyzanckiego Edmunda Marona „Mura" (1943–1945)* [w:] *Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945–1956*, wyd. II, red. A. Łuczak, A. Pietrowicz, Poznań 2016.

388. Pietrowicz A., *W oczach wroga... Kobieta polska w opinii Niemców w latach wojny 1939–1945 – dwa przykłady*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2015, nr 2 (druk 2016).

389. *Pion walki z podziemiem niepodległościowym RBP/MBP 1944–1954*, red. T. Ruzikowski, Warszawa 2016.

390. Piotrowski E., *Nie umiem się nisko kłaniać. Zapiski wrocławskiego lekarza z lat 1944–1945, 1957, 1972–1990*, wstęp i oprac. G. Wołk, Warszawa 2016.

391. Piwko R., Kucharski S., *Kpt. Tadeusz Kucharski (1897–1952)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2016, nr 44.

392. Piwko R., *Obozowe Drużyny Bojowe w Sandomierzu (1944–1946). Działalność organizacji Bronisława Sokołowskiego „Franta" oraz represje komunistyczne wobec jej członków*, Kielce–Kraków 2016.

393. Piwko R., *Ppor. rez. Jan Kuśnierz „Mysz"*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2015, nr 42 (druk 2016).

394. Pleskot P., *„Polskie obozy śmierci" w świetle koncepcji międzynarodowego obiegu idei Pierre'a Bourdieu* [w:] *Historia – Interpretacja – Reprezentacja*, t. 4, red. M. Brodnicki, J. Serkowska-Mąka, J. Taraszkiewicz, Gdańsk 2016.

395. Pleskot P., *„Solidarność" w cieniu Klonowego Liścia. Postawy polityczne Kanady wobec PRL w latach 1980–1989 (z uwzględnieniem działań Kongresu Polonii Kanadyjskiej)* [w:] *Polonia kanadyjska: przeszłość i teraźniejszość*, red. W. Gliński, Warszawa 2016.

396. Pleskot P., *Dolary na bibułę. Amerykańska pomoc finansowa dla drugiego obiegu wydawniczego w Polsce w latach 1982–1989* [w:] *Drugi obieg wydawniczy w PRL na tle samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. P. Gasztold-Seń, N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2016.

397. Pleskot P., *Emigracja polityczna z Polski w latach osiemdziesiątych XX wieku. Stan badań, perspektywy i trudności* [w:] *Polska emigracja polityczna 1939–1990. Stan badań*, red. S. Łukasiewicz, Warszawa 2016.

398. Pleskot P., *Emigracja solidarnościowa, czyli kłopoty z definicją* [w:] *Studium porównawcze trzech fal polskiej emigracji: po II wojnie światowej, okresu solidarnościowego i po akcesji do Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztofik, S. Łukasiewicz, Lublin 2016.

399. Pleskot P., Frybes M., *35-lecie Solidarności w Paryżu*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2015, nr 2.

400. Pleskot P., *Lech Wałęsa i Pokojowa Nagroda Nobla. Reakcje państw zachodnich wobec decyzji Komitetu Noblowskiego z 1983 roku* [w:] *Nagroda Nobla a kontrowersje związane z wyborem jej laureatów*, red. E. Stadtmüller, J. Sadłocha, M. Różycki, M. Głowacka, Wrocław 2015.

401. Pleskot P., *Ludobójstwa we współczesnej pamięci międzynarodowej* [w:] *Zjawisko ludobójstwa w XX i XXI wieku*, red. M. Malczyńska-Biały, G. Pawlikowski, K. Żarna, Rzeszów 2016.

402. Pleskot P., *Moda za żelazną kurtyną. Refleksje wokół książki Anny Pełki „Z [politycznym] fasonem. Moda młodzieżowa w PRL i NRD"*, „Kwartalnik Historyczny" 2016, nr 1.

403. Pleskot P., *Ponadnarodowa historia, pamięć i tożsamość. Najważniejsze wydarzenia na świecie po 1989 r. w wynikach międzynarodowej ankiety z 2014 r.* [w:] *Pomiędzy pamięcią zbiorową a historią. Rekonstrukcje przeszłości w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. P. Bałdys i in., Gdynia 2016.

404. Pleskot P., *Ślepa (czerwona) uliczka. Stołeczne struktury Ministerstwa Informacji i Propagandy (1944–1947)*, Warszawa 2016.

405. Pleskot P., *Więcej strachu niż nadziei? Dyplomacja Zachodu wobec „Solidarności" w latach 1980––1981* [w:] *„Solidarność" 1980–1981 w kraju i w Wielkopolsce. Szkice do portretu*, red. K. Brzechczyn, Poznań 2016,

406. Podemski M., *Samodzielna Sekcja do Walki z Bandytyzmem oraz Sekcja/Referat 3 PUBP we Wschowie w latach 1945–1952* [w:] *Pion walki z podziemiem niepodległościowym RBP/MBP1944–1954*, red T. Ruzikowski, Warszawa 2016.

407. *Polska 1944. Perspektywa sojuszników i wrogów*, red. M. Grądzka-Rejak, D. Golik, Kraków 2016.

408. *Polska emigracja polityczna 1939–1990. Stan badań*, red. S. Łukasiewicz, Warszawa 2016.

409. *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

410. Popek L, Piskała K., Potkaj T., *Kres. Wołyń. Historie dzieci ocalonych z pogromu*, Warszawa 2016.

411. Popek L, Sulik A.F., *Dobry Duch Polesia* [w:] A. Sulik, A. Zamojski, *Przewodnik historyczny po wołyńskim pobojowisku Legionów Józefa Piłsudskiego pod Kościuchnówką (1915–1916)*, Lublin 2016.

412. Popek L., *Nierozliczone relacje polsko-ukraińskie, które rzutują na współczesną i przyszłą wzajemną współpracę (na przykładzie Wołynia)* [w]: *Relacje polityczne miedzy Polską a Ukrainą. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Szczot, J. Szczot, Lublin 2015.

413. *Powiat Ostrów Mazowiecka w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych (1945–1956)*, red. K. Krajewski, Warszawa 2016.

414. Pragłowski A., *Od Wiednia do Londynu. Wspomnienia*, red. D. Koreś, Kraków 2016.

415. *Poznański czerwiec 1956. Wybór dokumentów*, t. 2, wybór, wstęp i oprac. S. Jankowiak, R. Kościański, R. Reczek, Poznań 2016.

416. *PRL a wojna domowa w Grecji. The Polish People's Republic and the Greek Civil War*, red. M. Semczyszyn, tłum. J. Gołąb, Szczecin 2016.

417. Przegiętka M., *Niemiecki obóz w Działdowie (niem. Soldau) w latach 1940–1945. Nowe ustalenia w świetle dokumentów ze zbiorów niemieckiego Archiwum Federalnego i Archiwum IPN* [w:] *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

418. Przeperski M., [recenzja] *G. Piątek*, *Sanator. Kariera Stefana Starzyńskiego*, „Almanach Warszawski" 2016, nr 10.

419. Przeperski M., *Komisja Prasowa KC PZPR 1956–1957*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały", t. 14, red. T. Szarota, J. Eisler, K. Kosiński, Warszawa 2016.

420. Przeperski M., *Nieznośny ciężar braterstwa. Konflikty polsko-czeskie w XX wieku*, Kraków 2016.

421. Przeperski M., *Ostatnia próbna modernizacji PRL. Rząd Mieczysława F. Rakowskiego (1988–1989)*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 1.

422. Przewłoka A., *Kluby Inteligencji Katolickiej w województwie katowickim 1956–1989*, Katowice 2016.

423. Przybysz M., *Bez namaszczenia nie tylko o religii. Korespondencja red. Jerzego Giedroyca i Dominika Morawskiego watykańskiego współpracownika paryskiej „Kultury" 1973–1987* [w:] *Paryż, Londyn, Monachium, Nowy Jork. Powrześniowa emigracja niepodległościowa na mapie kultury nie tylko polskiej*, t. 2, red. V. Veis-Milewska, E. Rogalewska, Białystok 2016.

424. Puławski A., *1939. Stosunki polsko-żydowskie w Chełmie w przededniu II wojny światowe*j. „Rocznik Chełmski" 2016, t. 20.

425. Rajewski A., *Historyk i Kardynał. Wpływ historiografii Oskara Haleckiego na poglądy historyczne Stefana Wyszyńskiego*, „Sentire cum Ecclesiae" 2016, t. 4.

426. Rajewski A., *From Historical Biography to the Site of Memory: Representations of the Historical Figure (the case of Cardinal Stefan Wyszyński)* [w:] *Series Analyses and Interpretations, vol. II. „Biography in the Humanities. Differences-Limits-Possibilities"*, red. P. Misiewicz, F. Mudzo, M. Sawicki, Poznań 2016.

427. *Raport Komórki Bezpieczeństwa Departamentu Spraw Wewnętrznych Delegatury Rządu RP na Kraj na temat podziemia komunistycznego w okupowanej Polsce z 11 lutego 1943 r.*, oprac. K. Sacewicz [w:] *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

428. Rączy E. *Jews in Krosno Between 1939–1946* [w:] *Krosno by the Wislok River. Memorial Book of Jewish Community of Krosno, Poland*, Compiled by William Leibner, New York 2016.

429. Rączy E., *Jews in Krosno Between 1919–1939* [w:] *Krosno by the Wislok River. Memorial Book of Jewish Community of Krosno, Poland*, Compiled by William Leibner, New York 2016.

430. Rączy E., *Jews in Krosno to 1919* [w:] *Krosno by the Wislok River. Memorial Book of Jewish Community of Krosno, Poland*, Compiled by William Leibner, New York 2016.

431. Rączy E., *Materiały źródłowe do dziejów Żydów w Rzeszowie w czasie niemieckiej okupacji*, red. E. Rączy, W. Wierzbieniec, G. Zamojski, Rzeszów 2016.

432. Reczek R., *Pielgrzymowanie w PRL na przykładzie pieszych pielgrzymek Duszpasterstwa Rolników Diecezji Gorzowskiej z Klenicy do Częstochowy w latach 1984–1989*, Poznań 2016.

433. Rembacka K., *„Wykupywanie towarów spożywczych trwa", czyli rzecz o reakcjach społeczeństwa polskiego na kryzys kubański na przykładzie województwa szczecińskiego*, „Przegląd Zachodniopomorski" 2016, nr 2.

434. Rembacka K., *Strzelce Krajeńskie w nauczaniu historii regionalnej – możliwość wykorzystania wiedzy teoretycznej w praktyce szkolnej* [w:] *Strzelce Krajeńskie. Studia i szkice historyczne*, red. D. Kąkol, R. Skrycki, Strzelce Krajeńskie 2016.

435. *„Rewolucja społeczna" czy „dzika przebudowa"? Społeczne skutki przekształceń własnościowych w Polsce (1944–1956)*, red. T. Osiński, Lublin 2016.

436. Rogalewska E., *Icchak Arad – świadek i historyk* [w:] *Żydzi Wschodniej Polski. Seria IV Uczeni*, red. G. Czerwiński, J. Ławski, Białystok 2016.

437. Rogalewska E., *Obława Augustowska. Wspólnota pamięci. The Augustow Roundup. A Community and Rememberance* [w:] *Nowe Zniewolenie. Obława Augustowska. Lipiec 1945,* red. E. Rogalewska, Białystok 2016.

438. Rogalewska E., *Z Wilna do Jerozolimy. Powojenne losy ocalonych Żydów* [w:] *Paryż, Londyn, Monachium, Nowy Jork. Druga emigracja niepodległościowa na mapie kultury nie tylko polskiej*, t. 2, red. V. Wejs-Milewska i E. Rogalewska, Białystok 2016.

439. Rokicki K.*, Działalność Pionu III PUBP w Mińsku Mazowieckim: uwarunkowania, cele, metody, skutki* [w:] *Pion walki z tzw. bandytyzmem RBP/MBP 1944–1954*, red. T. Ruzikowski, Warszawa 2016.

440. Rokicki K.*, Nadzór polityczny nad klubami studenckimi w Warszawie* [w:] *To idzie młodość! Młodzież w ideologii i praktyce komunizmu*, red. D. Magier, Lublin–Radzyń Podlaski 2016.

441. Rokicki K., *Pałac Kultury i Nauki* oraz *Kluby studenckie* [w:] *Szkice o codzienności PRL*, red. M. Kruszyński i T. Osiński, Lublin 2016.

442. Rokicki P., *Ku Ostrej Bramie. Wileńska i Nowogródzka Armia Krajowa w obronie ziemi ojczystej*, Warszawa 2016.

443. Romanek J., *Milicja Obywatelska* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne,* red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

444. Romanek J., *Oficjalna opozycja – Polskie Stronnictwo Ludowe (1945–1949)* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

445. Romanek J., *Stronnictwo Ludowe (1944–1949)* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

446. Romanek J., *Zjednoczone Stronnictwo Ludowe (1944–1956)* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

447. Romanowska E., *Kształtowanie się ogólnego nadzoru prokuratorskiego w Polskich Siłach Zbrojnych w ZSRR (maj 1943 – lipiec 1944)*, „Z Dziejów Prawa" 2016, t. 8 (16),

448. Romanowska E., *Procesy karne przeciwko dr. Mieczysławowi Siewierskiemu w Polsce w latach 1944–1956*, „Z Dziejów Prawa" 2016, t. 9 (17).

449. Romanowska E., *Przekształcenia w powszechnym wymiarze sprawiedliwości w Polsce w latach 1944–1956*, „Czasopismo Prawno-Historyczne" 2016, t. 68, z. 2.

450. Rosenbaum S., *„Róg Rolanda ery maszynowej" – chorzowski dziennik „Der oberschlesische Kurier" 1907–1941*, „Zeszyty Chorzowskie" 2016, t. 17.

451. Rosenbaum S., *Alianci na Górnym Śląsku w latach 1920–1922 w historiografii i pamięci zbiorowej* [w:] *95. lat refleksji nad powstaniami śląskimi*, „Śląski Almanach Powstańczy" 2016, t. 2, red. M. Fic, L. Krzyżanowski.

452. Rosenbaum S., *Grudzień 1970* [w:] *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1, *Przełomy i zwroty*, red. A. Dziurok, B. Linek, Katowice–Opole 2016.

453. Rosenbaum S., Gwóźdź K., *Między czerwcem a majem: tarnogórska „Solidarność" w cieniu wyborów czerwcowych 1989 r. i samorządowych z 1990 r.* [w:] *Tarnogórska „Solidarność" 1980–1990*, red K. Gwóźdź, S. Rosenbaum, R. Ciupya Katowice 2016.

454. Rosenbaum S., *Herbert Czaja i dyskurs wypędzonych* [w:] *Oni tworzyli obraz Górnego Śląska w XX wieku*, red. J. Mokrosz, Katowice 2016.

455. Rosenbaum S., *Partia komunistyczna wobec NSZZ „Solidarność" w Tarnowskich Górach w latach 1980–1989* [w:] *Tarnogórska „Solidarność" 1980–1990*, red. K. Gwóźdź, Katowice 2016.

456. Rosenbaum S., *Verdrängtes Gedächtnis? Die Zwangsrekrutierung in die Wehrmacht als Element der Erinnerungskultur in Polen* [w:] *L'incorporation de force dans les territoires annexés par le IIIe Reich – Die Zwangsrekrutierung in den vom Drittten Reich annektierten Gebieten 1939–1945*, red. F. Stroh, P. M. Quadflieg, série „Les mondes germaniques", Strasbourg 2016.

457. Róg P., *Funkcjonowanie komórek PPR/PZRR w rzeszowskich mediach w latach 1945–1956* [w:] *Z dziejów Polski południowo-wschodniej 1944/45–1990. Wybrane aspekty*, red M. Romański, Rzeszów 2015–2016.

458. Róg P., *Komitet Powiatowy PZPR w Krośnie w latach 1948/1949–1956. Struktura, kierownictwo, metody i środki* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956*, red. Cz. Nowak, Krosno 2016.

459. Rybarczyk P., *Wspomnienia kpt. Stefana Paluszkiewicza, kierownika Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego we Włocławku (1945–1946), zastępcy szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bydgoszczy (1946–1947) i Wrocławiu (1947–1950)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989" 2015, nr 13 (druk 2016).

460. Ryszewski R., *Opracowanie dokumentów do: NSZZ „Solidarność" Region Konin. Wybór dokumentów*, t. 2: *(1981–1989)*, red. K. Białecki, Poznań 2016.

461. Sasanka P., *O „Człowieku z węgla" krytycznie*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały" 2015, t. 13 (druk 2016).

462. Sawicki J., *Pamięć i polityka historyczna na przykładzie walki z legendą Powstania Warszawskiego* [w:] *Narracje pamięci. Między polityką a historią*, red. K. Kącka i in., Toruń 2015 (druk 2016).

463. Sawicki J., *Pomnik jako pole bitwy – studium przypadku*, „Roczniki Nauk Społecznych KUL" 2015, t. 7, nr 3 (druk 2016).

464. Schulz M., *Günther Modrow – twórca i przywódca Selbstschutzu w powiecie kościerskim* [w:] *Zapomniani kaci Hitlera, Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940. Wybrane zagadnienia*, red. I. Mazanowska, T. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016.

465. Semczyszyn M., *Działania cywilnych organów bezpieczeństwa PRL wobec uchodźców z Grecji* [w:] *PRL a wojna domowa w Grecji. The Polish People's Republic and the Greek Civil War*, red. M. Semczyszyn, Szczecin 2016.

466. Semczyszyn M., *The communist security apparatus and Greek refugees int the Polish People's Republic* [w:] *PRL a wojna domowa w Grecji. The Polish People's Republic and the Greek Civil War*, red. M. Semczyszyn, Szczecin 2016.

467. Semczyszyn M., *The Greek Civil War (1944–1949) – outline* [w:] *PRL a wojna domowa w Grecji. The Polish People's Republic and the Greek Civil War*, red. M. Semczyszyn, Szczecin 2016.

468. Semczyszyn M., *Wielka Bricha. Nielegalna emigracja żydowska 1945–1947*, „Pamięć i Przyszłość" 2016, nr 2 (32).

469. Semczyszyn M., *Wojna domowa w Grecji (1944–1949) – zarys problematyki* [w:] *PRL a wojna domowa w Grecji. The Polish People's Republic and the Greek Civil War*, red. M. Semczyszyn, Szczecin 2016.

470. Siedziako M., *Kampania wyborcza i wybory do Sejmu PRL w 1957 roku: stan badań, aktualne ustalenia i perspektywy badawcze*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 28.

471. Siedziako M., *Manipulacje i fałszerstwa wyborcze w wyborach do Sejmu PRL (1952–1985)*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 27.

472. Siedziako M., *Mechanizmy kontroli PZPR nad składem Sejmu PRL (1952–1985)* [w:] *Partia, państwo, społeczeństwo*, red. K. Rokicki, Warszawa 2016.

473. Siedziako M., *Pierwsze lata działalności duszpasterskiej o. dr. Władysława Siwka TJ w Szczecinie (1950–1955)* [w:] *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 1: *1945–1956*, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, Szczecin 2016.

474. Siedziako M., *Wybory do Sejmu PRL w latach 1952–1985* [autoreferat rozprawy doktorskiej], „Dzieje Najnowsze" 2016, nr 4.

475. Siemińska D., Piątek R., *Polki – ofiary represji komunistycznych na ukraińskiej liście katyńskiej w świetle źródeł archiwalnych i archeologicznych*, „Biuletyn Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej" 2015, XXVII, t. 65 (listopad 2016).

476. Sierchuła R., *Międzychodzcy narodowcy 1929–1939. Zarys działalności,* „Sierakowskie Zeszyty Historyczne" 2016, nr 16.

477. Sierchuła R., *Narodowe Siły Zbrojne w Wielkopolsce 1942–1946* [w:] *Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945–1956*, red. A. Łuczak, A. Pietrowicz, Poznań 2016.

478. Sierchuła R., Utracka K., *Historia oddziału WIG – rtm. Witolda Pileckiego*, „Grot. Zeszyty Historyczne" 2015, nr 39–40.

479. Sierocińska M., *Zbrodnie nazistowskie popełnione na duchowieństwie wielkopolskim. Na podstawie materiałów śledczych Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Poznaniu* [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, t. 5: *15 lat – próba bilansu*, (t. 13 serii), red. R. Ignatiew, A. Bilińska-Gut, Warszawa 2016.

480. Sikora M., [recenzja] *Handbuch der völkischen Wissenschaften. Personen – Institutionen – Forschungsprogramme – Stiftungen* [pol. Podręcznik nauk folkistowskich. Ludzie – instytucje – pro-

gramy badawcze– fundacje], *redakcja Ingo Haar i Michael Fahlbusch, współpraca Matthias Berg, wydawca K. G. Saur Verlag, Monachium 2008* [w:] *Polska pod okupacją*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., t. 2, Warszawa 2016.

481. Sikora M., Piwowarow N. (RGANI), [Сикора М., Пивоваров Н.Ю.] *Формирование советско-польского экономического сотрудничества в области электронной промышленности в конце 1950–1960-е годы.* [w:] *XXII Годичной научной международной конференции Института истории естествознания и техники им. С.И. Вавилова РАН 28 марта – 1 апреля 2016 г.*, Moskwa 2016.

482. Sitarek A., *Otoczone drutem państwo. Struktura i funkcjonowanie administracji żydowskiej getta łódzkiego*, wyd. 2, Łódź 2016.

483. Skrzypek A., *Kościół katolicki w prasie rzeszowskiej w latach 1944–1947* [w:] *Zagadnienia religijne i narodowościowe we współczesnych badaniach polskich, słowackich i ukraińskich na terenie Euroregionu Karpackiego*, red. K. Rejman, W. Wierzbieniec, Jarosław 2015 (druk 2016).

484. Sobiczewski B., *„Po prostu ludzie wszystkiego się boją, nikomu nie ufają". Lęki i obawy mieszkańców Siedlec i powiatu siedleckiego w latach 1944–1945*, „Prace Archiwalno-Konserwatorskie" 2016, z. 20.

485. Sobieraj M., *Powinność żołnierska kpt. MW Jana W. Sobieraja – obrońcy Kępy Oksywskiej, jeńca oflagów* [w:] *O powinnościach żołnierskich*, t. 2: *Tym co polskość zachowali i o nią walczyli*, red. M. Kardas, Oświęcim 2016.

486. Sobieraj M., *Sepultura saecularium u chełmskich reformatów* [w:] *Scientia et Fidelitate. Księga pamiątkowa Ewy i Czesława Deptułów Profesorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Lublin 2013 [2016].

487. Sobócki W., *Marka Hłaski rok 1956* [w:] *Społeczeństwo PRL. 1956*, red. S. Jankowiak, D. Skotarczak, I. Skórzyńska, Poznań 2016.

488. *Solidarność 1980–1981 w kraju i w Wielkopolsce. Szkice do portretu*, red. K. Brzechczyn, Poznań 2016.

489. *Solidarność Walcząca w dokumentach*, t. 2, cz.1: *Materiały własne*, oprac. K. Dworaczek, G. Waligóra, Warszawa 2016.

490. Sołtysik Ł., *Solidarność w „Polarze". NSZZ „Solidarność" w Zakładach Zmechanizowanego Sprzętu Domowego „Predom-Polar"/„Polar" we Wrocławiu w latach 1980–1989*, Wrocław 2016.

491. *Sowiecki aparat represji wobec podziemia litewskiego i polskiego 1944–1945, Tom 1 / Sovietinių represinių struktūrų veikla prieš lietuvių ir lenkų pogrindį 1944–1945, Tomas 1*, red. komitet redakcyjny T. Balbus i in., IPN, Warszawa–Wilno 2016,

492. Spałek R., *Upadek Władysława Gomułki jako element powstania PZPR* [w:] *Państwo, partia, społeczeństwo*, red. K. Rokicki, Warszawa 2016.

493. *Standaryzacja opisu archiwalnego*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź–Warszawa 2016.

494. Stanuch Z., *Działalność ks. Franciszka Włodarczyka TChr w latach 1945–1953 jako przykład integracji Kościoła ze społeczeństwem* [w:] *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 1: *1945–1956*, red. Z. Stanuch, G. Wejman, M. Siedziako, Szczecin 2016.

495. Stanuch Z., *Odpowiedź na recenzję Przemysława Benkena dotyczącą monografii „Walka o religię. Katechizacja szkolna i pozaszkolna na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1961”*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 3.

496. Stanuch Z., *Zgromadzenia zakonne na tzw. Pomorzu Środkowym w dokumentach Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie* [w:] *Leksykon zakonów i instytutów życia konsekrowanego w Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, red. ks. dr T. Ceynowa, Koszalin 2016.

497. Stanuch Z., *Źródła dotyczące orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich z 1965 r. w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej* [w:] *Dalekowzroczność czy doraźne cele? W 50 rocznicę orędzia biskupów polskich do niemieckich*, red. D.A. Rymar, Gorzów Wielkopolski 2016.

498. *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, t. 3, red. W. Skóra, P. Skubisz, Szczecin 2016.

499. Sudoł T., *Organizacja i działalność Służby Budowlanej (Baudienst) w dystrykcie lubelskim Generalnego Gubernatorstwa w latach 1941–1944* [w:] *Polska pod okupacją 1939–1945*, t. 2, red. M. Przegiętka i in., Warszawa 2016.

500. Surdej M., *Rajd Zgrupowania Partyzanckiego Zrzeszenia WiN pod dowództwem mjr. Hieronima Dekutowskiego „Zapory” na Rzeszowszczyznę latem 1946 r.*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2016, nr 43.

501. Surdej M., *Szufnarowa 25 lutego 1956 r.*, „Kwatralnik »Wyklęci«” 2016, nr 2.

502. Surdej M., *Władysław Łabaj „Drań”, „Uciekinier”* [w:] *Ostatni komendanci, ostatni żołnierze 1951–1963*, wyd. 2 uzupełnione, Warszawa 2016.

503. Sychowicz K., *Białorusini na emigracji i ich związki z Polską w ocenie aparatu bezpieczeństwa w latach 1947–1956* [w:] *Paryż, Londyn, Monachium, Nowy Jork. Powrześniowa emigracja niepodległościowa na mapie kultury nie tylko polskiej*, t. 2, red. V. Wejs-Milewska, E. Rogalewska, Białystok 2016.

504. Sychowicz K., *Działania władz komunistycznych wobec Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2016, t. XV/1.

505. Sychowicz K., *On the way to the European Union – unification tendencies in Europe over the years* [w:] *Poland in the EU – selected issues and their influence on educational policy*, red. K. Leszczewska, M. Wenclik, PWSIiP Łomża 2016 (wydawnictwo internetowe).

506. Sychowicz K., *Środowiska młodzieżowe województw białostockiego i suwalskiego wobec wydarzeń politycznych w Polsce w latach 1983–1989* [w:] *Życie na przekór. Młodzieżowa kontestacja systemu w ostatniej dekadzie PRL (1980–1989) – nowe tropy i pytania badawcze*, red. B. Noszczak, Warszawa 2016.

507. Syrnyk J., [recenzja], *T. Bereza, Wokół Piskorowic. Przyczynek do dziejów konfliktu polsko-ukraińskiego na Zasaniu w latach 1939–1945, Rzeszów 2013*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 3.

508. Syrnyk J., *„Elpida” means Hope. Illegal “association” of Greek youth in Wrocław* [w:] *PRL a wojna domowa w Grecji / The Polish People's Republic and the Greek Civil War,* red. M. Semczyszyn, tłum. J. Gołąb, Szczecin 2016.

509. Syrnyk J., *„Elpida" to znaczy „nadzieja". Nielegalna „organizacja" młodzieży greckiej we Wrocławiu (1969–1970)* [w:] *PRL a wojna domowa w Grecji / The Polish People's Republic and the Greek Civil War*, red. M. Semczyszyn, tłum. J. Gołąb, Szczecin 2016.

510. Syrnyk J., *W stronę antropologii bezpieki. Nowe tendencje badawcze w badaniach naukowych IPN*, „Zeszyty Etnologii Wrocławskiej" 2015, nr 2 (23).

511. Syrnyk J., *Wstęp do weryfikacji danych z książki Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie lwowskim w latach 1939–1947*, „Pamięć i Sprawiedliwość" 2016, nr 27.

512. Syrnyk J., *Українознавство у Польщі*, „Рідна мова" 2016, nr 25.

513. *Szczecińskie posiedzenie KKP NSZZ „Solidarność", 18–19 listopada 1980 r.*, wstęp, wybór i oprac. A. Kubaj, Szczecin 2016.

514. Szczypta-Szczęch R., *Trudne dziedzictwo. Poszukiwanie i budowanie pamięci historycznej w Policji w latach 1990–2004*, „Kultura i Polityka" 2015, nr 18.

515. Szopa P., *Działania władz bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości wobec folksdojczów po zakończeniu wojny* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. Cz. Nowak, Krosno 2015 (druk 2016).

516. Szopa P., *Działania władz bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości Polski „ludowej" wobec osób oskarżanych o współpracę z Niemcami* [w:] *Krosno i powiat krośnieński w latach 1944–1956. Materiały z konferencji naukowych zorganizowanych przez Muzeum Podkarpackie w Krośnie w latach 2012–2013*, red. Cz. Nowak, Krosno 2015 (druk 2016).

517. Szopa P., *Niemieckie organy bezpieczeństwa działające na terenie gminy Niebylec w latach 1939––1944*, „Rocznik Niebylecki" 2015 (druk 2016).

518. Szopa P., *Rajd „Zapory"*, „Kwartalnik Czudecki", IV–VI 2016.

519. Szpytma M., *Zjednoczone Stronnictwo Ludowe w województwie krakowskim wobec rolniczej „Solidarności" w okresie 1980–1981* [w:] *Opozycja i opór społeczny w Polsce po 1956 roku*, t. 3, red. A. W. Kaczorowski, T. Kozłowski, J. Olaszek, Warszawa 2016.

520. Szulc P., *Braterstwo w kosmosie. PRL i NRD na orbicie* [w:] *Ideologiczna współpraca. Władze wobec środowisk opiniotwórczych w PRL i NRD*, red. Ligarski, K. Ruchniewicz, D. Wojtaszyn, Wrocław 2016.

521. Szulc P., *Powojenna historia radia na Pomorzu Zachodnim* [w:] *Ciągłość i zmiana. 70 lat mediów masowych na Pomorzu Zachodnim*, red. J. Kania, P. Olechowska, Szczecin 2016.

522. Szumiło M., *„Władza ludowa" na wakacjach* [w:] *Szkice o codzienności PRL*, red. M. Kruszyński, T. Osiński, Lublin 2016.

523. Szumiło M., *I sekretarze KW PZPR 1948–1970 – portret socjologiczny* [w:] *Partia – państwo – społeczeństwo*, red. K. Rokicki, Warszawa 2016.

524. Szumiło M., *Kobiety w kadrze kierowniczej centralnego aparatu partyjnego PPR i PZPR*, „Teka Komisji Historycznej. Oddział PAN w Lublinie" 2016, t. XIII.

525. Szwagrzyk K., *„Łączka" – zbiorowa mogiła Żołnierzy Wyklętych/Niezłomnych*, „Wyklęci. Ogólnopolski kwartalnik poświęcony Żołnierzom Wyklętym" 2016, nr 2 (kwiecień–czerwiec).

526. Szwagrzyk K., *Archeologia zbrodni jako źródło catharsis społeczeństw postkomunistycznych* [w:] *Archeologia współczesności*, red. A.I. Zalewska, Warszawa 2016.

527. Szwagrzyk K., *Poszukiwania i odnalezienie szczątków mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki"*, „Wyklęci. Ogólnopolski kwartalnik poświęcony Żołnierzom Wyklętym" 2016, nr 1, (styczeń–marzec).

528. Szwagrzyk K., Szleszkowski Ł., Thannhäuser A., *The Polish experience in the search for the graves of the victims of communism*, „Archival Bulletin (Gruzja)" 2016, nr 16.

529. Szwiec W., *Zbrodnia w Hucie Pieniackiej w świetle ustaleń śledztwa Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie* [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, t. 5: *15 lat – próba bilansu*, (t. 13 serii), red. R. Ignatiew, A. Bilińska-Gut,

530. Szymaniak M., *Jak nie pisać o niepodległościowym podziemiu zbrojnym. Uwagi do książki Alicji Paczoskiej-Hauke*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2015, t. 41 (druk 2016).

531. Szymaniak M., *Wojskowy obóz specjalny w Chełmnie jako nieznana forma represji komunistycznych wobec podziemia solidarnościowego w stanie wojennym* [w:] *Inteligentna forma internowania. Ćwiczenia i powołania do Ludowego Wojska Polskiego jako forma represji po 13 grudnia 1981 r.*, red. G. Majchrzak, Warszawa 2016.

532. Śmietanka-Kruszelnicki R., *Decentralizacja struktur i oddziałów podziemia poakowskiego w pow. kozienickim w 1945 r.* [w:] *Z dziejów Polskiego Państwa Podziemnego na Kielecczyźnie 1939–1945*, red. T. Domański, J. Gapys, Kielce 2016.

533. Śmietanka-Kruszelnicki R., *Pogrom Żydów w Kielcach 4 lipca 1946 r. Możliwości badawcze*, „Arcana" 2016, nr 132(6).

534. Świętochowska E., *Rola PZPR w kształtowaniu wzorców wychowawczych obowiązujących w szkołach w latach 1956–1970* [w:] *Partia. Państwo. Społeczeństwo*, red. K. Rokicki, Warszawa 2016.

535. Świętochowska E., *Uroczystości szkolne jako forma indoktrynacji dzieci i młodzieży w latach 1944––1956* [w:] *To idzie młodość. Młodzież w ideologii i praktyce komunizmu*, red. D. Magier, Lublin–Radzyń Podlaski 2016.

536. *Tarnogórska „Solidarność" 1980–1990*, red. K. Gwóźdź, S. Rosenbaum, R. Ciupa, Katowice 2016.

537. Tochman K.A., *Cichociemni na Bałkanach we Włoszech i Francji. Słownik biograficzny*, Zwierzyniec–Rzeszów 2016.

538. Tochman K.A., *Skok po niepodległość. Pułkownik Adam Boryczka (1913–1988)*, Rzeszów 2016.

539. Tochman K.A., *Śliwiński Władysław (1921–1951), pilot*, *Polski Słownik Biograficzny* 2016, T. 50/4, z. 207, Kraków 2016.

540. Tochman K.A., *Śmiech Józef (1915–1982), kapitan Delegatury Sił Zbrojnych na Kraj*, *Polski Słownik Biograficzny* 2016, T. 51/1, z. 208, Kraków 2016.

541. *To idzie młodość. Młodzież w ideologii i praktyce komunizmu*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2016.

542. Tomkiewicz M., *Ponary 1941–1944* [słowo wprowadzające i konsultacja naukowa części *Niebyt Ponar. Zbrodnia pod Wilnem 1941–1944*], „Karta" 2016, nr 89.

543. Tomkiewicz M., *Zbrodnie Selbstschutzu na terenie powiatu kościerskiego na przykładzie zabójstw dokonanych w lesie Karpno koło Lipusza i Jaroszewach w październiku 1939 r.* [w:] *Zapomniani kaci Hitlera Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940. Wybrane zagadnienia*, red. I. Mazanowska, T. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016.

544. Tracz B., *Gliwice na trasie marszu śmierci* [w:] *Kierunek Loslau. Marsz ewakuacyjny więźniów oświęcimskich w styczniu 1945 roku*, red. P. Hojka, S. Kulpa, Wodzisław Śląski 2016.

545. Tracz B., *Mroźne „wyzwolenie" i rok 1945* [w:] *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1: *Przełomy i zwroty*, red. A. Dziurok, B. Linek, Katowice–Opole 2016.

546. Tracz B., *Powstrzymać „dywersję moralną Zachodu". Partia komunistyczna wobec przemian kultury młodzieżowej w Polsce w latach 60. i 70. XX wieku* [w:] *To idzie młodość. Młodzież w ideologii i praktyce komunizmu*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2016.

547. Trębacz M., *Gutman–Nejman–Stupaj. Życie żydowskie w powojennej Łodzi na przykładzie wybranych biografii* [w:] *Druga Rzeczpospolita i nie tylko. Ludzie, środowiska, idee*, red. J. Pietrzak, Łódź 2016.

548. Trębacz M., *Izrael Lichtenstein. Biografia żydowskiego socjalisty*, Łódź 2016.

549. *Udział mieszkańców Swarzędza i okolic w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919*, red. A. Bartoszek, A. Małyszka, M. Pokorski, Swarzędz 2016.

550. Usakiewicz K., *Grabówka 1941–1944. Masowe egzekucje w świetle relacji świadków*, Białystok 2016.

551. *W poszukiwaniu innej historii: antologia tekstów opublikowanych na łamach periodyków Instytutu Literackiego w Paryżu*, red. R. Stobiecki, S.M. Nowinowski, współpr. A. Brzezińska, M. Przybysz, Łódź–Paryż 2015.

552. *W sieci. Powojenne polskie siatki wywiadowcze (AK-NIE-DSZ-WIN, PSZ) w latach 1944–1955*, red. M. Bechta, IPN, Warszawa 2016,

553. Waligóra G., *Opozycja polityczna na Dolnym Śląsku 1975–1980*, Wrocław 2016.

554. Waligóra G., *Opozycja przedsierpniowa wobec komunizmu i komunistów* [w:] *Polskie wizje i oceny komunizmu po 1939 roku*, red. R. Łatka, B. Szlachta, Kraków 2015 (druk 2016).

555. Waligóra G., *Służba Bezpieczeństwa wobec niezależnego ruchu wydawniczego 1976–1980* [w:] *Drugi obieg w PRL na tle historii samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. P. Gasztold-Seń, N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2016.

556. Waligóra G., *Znaczenie drugiego obiegu wydawniczego w PRL* [dyskusja panelowa] [w:] *Drugi obieg w PRL na tle historii samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. P. Gasztold-Seń, N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2016.

557. *Warmińsko-mazurskie studia z historii najnowszej*, t. 1, red. D. Krysiak, Olsztyn 2016.

558. Wasilewski W., *Ludobójstwo. Kłamstwo i walka o prawdę. Sprawa Katynia 1940–2014*, wyd. 2 (audiobook), Warszawa 2016.

559. Wąsewicz-Madejek A., *Zagadnienie fałszowania pieczęci w świetle wybranej dokumentacji z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny" 2016, nr 26.

560. Wenklar M., *Od rewolucji do kontrrewolucji. Wokół krakowskiego października 1956 (cz. I)*, „Arcana" 2016, nr 131(5).

561. Wenklar M., *Od rewolucji do kontrrewolucji. Wokół krakowskiego października 1956 (cz. II)*, „Arcana" 2016, nr 132(6).

562. Wenklar M., *Wstęp* [w:] W. Budzyński, *Lufcik na świat*, Ośrodek Myśli Politycznej, seria: „Klasyka Polskiej Myśli Politycznej", Kraków 2016.

563. Węgliński M., *Zarys dziejów aparatu bezpieczeństwa w Pruszczu Gdańskim w latach 1945–1990* [w:] P. Brzeziński, A. Kazański, M. Węgliński, *Pruszcz Gdański w latach 1945–1990. Partia, bezpieka, „Solidarność"*, Pruszcz Gdański 2016.

564. Węgrzyn D., *„Cuda nad urną": referendum z 30 czerwca 1946 roku i wybory do Sejmu Ustawodawczego z 19 stycznia 1947 roku* [w:] *Górny Śląsk w Polsce Ludowej*, t. 1, *Przełomy i zwroty*, red. A. Dziurok, B. Linek, Katowice–Opole 2016.

565. Węgrzyn D., *Mikroświat i wielka polityka. Górny Śląsk w obliczu ewolucji polityki sowieckiej wobec ludności niemieckiej i uznanej za niemiecką w latach 1941–1945* [w:] *Władze komunistyczne wobec ludności niemieckiej w Polsce w latach 1945–1989*, red. A. Dziurok, P. Madajczyk, S. Rosenbaum, Warszawa 2016.

566. Wicenty D., *Kiszczakowska „policja w policji". O Zarządzie Ochrony Funkcjonariuszy (1985––1990)*, „Dzieje Najnowsze" 2016, nr 1.

567. Wiejaczka P., *Internowanie sióstr benedyktynek z opactwa pod wezwaniem świętego Wojciecha w Staniątkach w klasztorze Bernardynów w Alwerni* [w:] *„Bić takiego wroga jak kler" – osoby duchowne i zakonne w miejscach odosobnienia za żelazną kurtyną,* red. M. Grądzka-Rejak, J. Marecki, Kraków 2016.

568. *Wielka Wojna z Górnym Śląskie w tle*, red. D. Keller, S. Rosenbaum, Katowice 2016.

569. *Wielki Terror w sowieckiej Gruzji 1937–1938. Represje wobec Polaków*, wstęp: M. Majewski, W. Luarsabiszwili, O. Tuszuraszwili, H. Kuromiya, wybór i red. nauk. D. Alawerdaszwili, E. Kukhalaszwili, W. Luarsabiszwili, S. Koller, M. Majewski, O. Tuszuraszwili (seria „Polacy w Gruzji – Gruzini w Polsce", t. 1),Warszawa 2016.

570. *Wierni do końca. Studia i materiały źródłowe o „Poznańskiej Piątce" męczenników II wojny światowej*", wyd. 2, red. R. Sierchuła, J. Wąsowicz, Poznań 2016.

571. Wierzbicki M., [recenzja] *Marci Shore, The taste of ashes: the afterlife of totalitarianism in Eastern Europe, New York 2013 [w języku angielskim]*, „Roczniki Nauk Społecznych KUL" 2016, t. 8(44), nr 1.

572. Wierzbicki M., *Harcerz–Żołnierz–Obywatel. Zygmunt Lechosław Szadkowski (1912–1995). Próba biografii na tle epoki*, Lublin 2016.

573. Wierzbicki M., *Historyków spory o historię* [panel dyskusyjny] [w:] *Klio na wolności. Historiografia dziejów najnowszych po 1989 roku*, red M. Kruszyński, S. Łukasiewicz, M. Mazur, S. Poleszak, P. Witek, Lublin 2016.

574. Wierzbicki M., *Między władzą a opozycją. Ruchy społeczne młodzieży w ostatniej dekadzie PRL – rozważania wstępne* [w:] *Życie na przekór. Młodzieżowa kontestacja systemu w ostatniej dekadzie PRL (1980–1989) – nowe tropy i pytania badawcze*, red. B. Noszczak, Warszawa 2016.

575. Wierzbicki M., *Polska lubelska (1944 r.)* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956*, red T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

576. Wierzbicki M., *The Alternative Society Movement (RSA) against a background of Rother youth formations of political opposition in the Polish People's Republic (PRL) in the 1980s*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej" 2016, R. 14, z. 5.

577. Wierzbicki M., *Życie codzienne Polaków pod okupacjami – wymiar materialny i psychologiczny* [w:] *Jak Polacy przeżywali wojny światowe?*, red T. Schramm, P. Skubisz, Szczecin 2016.

578. *Więźniowie Wronek w okresie stalinowskim*. Część 1. *Lata 1945–1948*, oprac. G. Barczykowski, Ł. Przybyłka, Poznań 2016.

579. *Władze komunistyczne wobec ludności niemieckiej w Polsce w latach 1945–1989*, red. A. Dziurok, P. Madajczyk, S. Rosenbaum, Warszawa 2016.

580. *Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych na Środkowym Nadodrzu w latach 1980–1989*, red. E. Wojcieszyk, Poznań 2016.

581. Wojcieszyk E., *Zrzeszenie Katolików przy Wyższej Szkole Rolniczej w Poznaniu i Studencki Komitet Pomocy dla Więźniów Politycznych 1956–1960* [w:] *To idzie młodość. Młodzież w ideologii i praktyce komunizmu*, red. D. Magier, Lublin – Radzyń Podlaski 2016.

582. Wołk G., *Ostatnie pokolenie piłsudczyków? Młodzieżowe organizacje afiliowane przy warszawskiej Konfederacji Polski Niepodległej* [w:] *Życie na przekór. Młodzieżowa kontestacja systemu w ostatniej dekadzie PRL (1980–1989) – nowe tropy i zagadnienia badawcze*, red. B. Noszczak, Warszawa 2016.

583. Wołk G., *Służba Bezpieczeństwa wobec pism i wydawnictw drugiego obiegu w latach 1980–1990* [w:] *Drugi obieg wydawniczy w PRL na tle samizdatu w państwach bloku sowieckiego po 1956 roku*, red. P. Gasztold-Seń, N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2016.

584. Wołoszyn J., *Formy oporu społecznego* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956*, t. 1, red. M. Mazur, T. Osiński, Lublin 2016.

585. Wołoszyn J., *Oficjalne organizacje młodzieżowe* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956*, t. 1, red. M. Mazur, T. Osiński, Lublin 2016.

586. Wołoszyn J., *Strategie pozyskiwania młodzieży przez władze komunistyczne* [w:] *„Rewolucja społeczna" czy „dzika przebudowa". Społeczne skutki przekształceń własnościowych w Polsce (1944––1956)*, red. T. Osiński, Lublin 2016.

587. Wójcik B., *„Całe życie był wolny". Antoni Bartyński (1933–2012) – sylwetka działacza ludowego z regionu rzeszowskiego* [w:] *Opozycja i opór społeczny w Polsce po 1956 roku*, t. 3, red. A.W. Kaczorowski, T. Kozłowski, J. Olaszek, Warszawa 2016.

588. Wójcik B., *„Walczyć do ostatniego tchu". Niepodległościowe zmagania młodzieży na terenie województwa rzeszowskiego w latach 1944–1953 – zarys zagadnienia*, „Prace Historyczno-Archiwalne" 2015, t. XXVII (druk 2016).

589. Wójcik B., *Konspiracyjna działalność prof. Ludwika Chmaja w Wilnie w latach 1939–1945 na podstawie wybranych materiałów archiwalnych* [w:] *Pedagogika Filozoficzna*, t. 6, *Filozofia wychowania w Europie Środkowej w kontekście uwarunkowań historycznych, społecznych, politycznych i filozoficznych*, red. S. Sztobryn, K. Kamiński, M. Wasilewski, Łódź 2015 (druk 2016).

590. Wójcik B., *Młodzież antysystemowa w Polsce południowo-wschodniej w latach 1957–1989. Wybór dokumentów*, Rzeszów 2016.

591. Wróbel J., C*hipolbrok. Z dziejów polsko-chińskiego sojuszu morskiego1944–1957*, Łódź 2016.

592. Wróbel J., *Geografia, demografia i profil społeczny polskich skupisk emigracyjnych w okresie powojennym* [w:] *Polska emigracja polityczna 1939–1990. Stan badań*, red. S. Łukasiewicz, Warszawa 2016.

593. Wróbel J., *Powrót Franciszka Szwajdlera i próba powołania krajowego ośrodka myśli narodowej (1956–1959)* [w:] *Studia nad działalnością aparatu bezpieczeństwa wobec polskich ruchów i środowisk politycznych w latach 1944–1989*, red. K. Kaczmarski, R. Witalec, Rzeszów 2015 (druk: 2016).

594. Zajączkowski M., *Pod znakiem króla Daniela. OUN-B i UPA na Lubelszczyźnie 1944–1950*, Lublin–Warszawa 2016.

595. Zajączkowski M., *Terror i represje sowieckie wobec zachodnich Ukraińców w latach 1943–1945 z jugosłowiańskimi kontekstami w tle*, „Rocznik Polsko-Niemiecki" 2016, nr 24, z. 2.

596. Zajączkowski M., *Ukraińskie podziemie na Lubelszczyźnie 1944–1947* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

597. Zajączkowski M., *Wobec „polsko-bolszewickiej władzy okupacyjnej…". Ukraińskie podziemie na Lubelszczyźnie (1944–1947)*, „Rocznik Chełmski" 2016, t. 20.

598. *Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940. Wybrane zagadnienia*, red. I. Mazanowska, T. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016.

599. Zawadka K., *Chłopi na Lubelszczyźnie 1944–1956* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

600. Zawadka K., *PPR–PZPR na Lubelszczyźnie 1944–1956* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

601. Zawadka K., *Robotnicy na Lubelszczyźnie 1944–1956* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1944–1956. Aspekty polityczne*, red. T. Osiński, M. Mazur, Lublin 2016.

602. Zawistowski A., *„To nie wstyd – bony, wstyd to kolejki". Reglamentacja cukru w PRL w latach 1976–1981*, „Kwartalnik Historyczny" 2016, nr 4.

603. Zawistowski A., *Kartki na wojnę, której nie było. Planowany mechanizm reglamentacji artykułów pierwszego zapotrzebowania w PRL w wypadku sytuacji nadzwyczajnej*, „Dzieje Najnowsze" 2016, nr 1.

604. Zawistowski A., *Prąd z torfu – niezrealizowana koncepcja polskiej elektrowni torfowej w Wiźnie. Fakty i konteksty* [w:] *Problemy energetyczne Polski*. Część 1: *Surowce*, red. A. Jarosz-Nojszewska, W. Morawski, Warszawa 2016.

605. Zechenter A., Doleśniak-Harczuk O., Miszalski M., Nowak A., Waśko A., *Dekadencka Europa – kryzys czy przebudzenie*, „Arcana" 2016, nr 127–128(1–2).

606. Zechenter A., *Niemieckie Jugendamty kontra rodzina. Spełniony sen totalistów*, „Arcana" 2016, nr 127–128(1–2).

607. *Zimowa Szkoła Historii Najnowszej 2015. Referaty*, red. M. Przeperski, Ł. Kamiński, Warszawa 2016.

608. Zwiernik P., *Młodzieżowe organizacje niepodległościowe w Wielkopolsce w latach 1945–1956* [w:] *Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945–1956*, red. A. Łuczak, A. Pietrowicz, Poznań 2016.

609. Zwiernik P., *Państwo, Kościół, „Solidarność" w województwie zielonogórskim 1980–1981. Zarys problemu* [w:] *Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych na Środkowym Nadodrzu w latach 1980–1989*, red. E. Wojcieszyk, Poznań–Warszawa 2016.

610. Zwiernik P., *Przypadki ujawniania tajnych miejsc pochówku osób skazanych na karę śmierci* [w:] *Konspiracja antykomunistyczna i podziemie zbrojne w Wielkopolsce w latach 1945–1956*, red. A. Łuczak, A. Pietrowicz, Poznań 2016.

611. Zwiernik P., *Region czy makroregion Wielkopolska? Zarys problemu* [w:] *Solidarność 1980–1981 w kraju i Wielkopolsce. Szkice do portretu*, red. K. Brzechczyn, Poznań 2016.

612. Zwolski M., [recenzja] *Ks. T. Krahel, Przez więzienia i obozy do kapłaństwa. Wojenne losy alumnów Seminarium Duchownego w Wilnie, „Białostockie Studia Historyczno-Kościelne", tom XV, red. ks. T. Kasabuła, ks. T. Krahel, ks. A. Szot, Białystok 2015*, „Biuletyn Historii Pogranicza" 2015, nr 15 (druk 2016).

613. Zwolski M., *Służba Bezpieczeństwa wobec rolniczej „Solidarności" w województwie suwalskim w 1981 r.* [w:] *Opozycja i opór społeczny w Polsce po 1956 roku*, t. 3: *Rolnicza „Solidarność" w Polsce 1980–1989*, red. A.W. Kaczorowski, T. Kozłowski, J. Olaszek, Warszawa 2016.

614. *Żołnierze Wyklęci – sądeccy bohaterowie antykomunistycznego podziemia. Wybór prac laureatów z lat 2011–2015*, oprac. A. Zechenter, współpraca D. Golik, Kraków 2016.

615. Żuławnik M., *Ofensywa prasowa sanacji w województwie warszawskim w latach 1927–1930 na przykładzie organów Partii Pracy i Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem*, „Studia Mazowieckie" 2016, nr 2.

616. Żuławnik M., *Zakrwawione sztandary. Zjazd Polskiego Stronnictwa Ludowego w Płocku 18 sierpnia 1946 r.*, „Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny" 2016, t. 8.

617. *Życie na przekór. Młodzieżowa kontestacja systemu w ostatniej dekadzie PRL (1980–1989). Nowe tropy i pytania badawcze*, red. B. Noszczak, Warszawa 2016.

Publikacje popularnonaukowe i edukacyjne

1. *1956: Polska – Węgry: Historia i pamięć / 1956 : Lengyelország–Magyarország: Történelem és emlékezet/1956: Poland – Hungary: History and Remembrance*, katalog wystawy, koncepcja: P. Sasanka, J. Tischler, Z. Horváth, autorzy: B. Bank, K. Bognár, M. Gulyás, Z. Horváth, S. Kazimierczuk, G. Keresztes, A.M. Madarász, A. Piekarska, P. Rokicki, P. Sasanka, I. Simon, J. Tischler, Warszawa 2016.

2. Adamów K., *Karlino w ogniu*, „W Sieci Historii", cykl „Z fototeki IPN" 2016, nr 2 (33).

3. Adamów K., *Nielegalne święto*, „W Sieci Historii", cykl „Z fototeki IPN" 2016, nr 5 (36).

4. Badura A., *„Krutka brutka". Zmagania językowe funkcjonariuszy bezpieki*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1(9).

5. Bagieński W., *Działalność wywiadowcza i kontrwywiadowcza polskich emigrantów w pierwszych latach po II wojnie światowej*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 9.

6. Bagieński W., *Macki PRL w Watykanie*, „Historia Do Rzeczy" 2016, nr 9.

7. Bagieński W., *Posłowie* [w:] P. Wroński, *Spowiedź życia. U wrót czyśćca. W rozmowie z Przemysławem Wojciechowskim*, Warszawa 2016.

8. Bagieński W., *Przedmowa* [w:] P. Wroński, *Czas nielegałów. Krótki kurs kontrwywiadu dla amatorów*, Warszawa 2016.

9. Bagieński W., *Przewodnik po SB*, „Historia Do Rzeczy" 2016, nr 2.

10. Bagieński W., *System paszportowy PRL – od ograniczeń ku swobodzie podróżowania* [w:] *Paszporty wczoraj i dziś. 25 lat wydawania paszportów przez wojewodów, 10 lat wydawania paszportów biometrycznych*, Warszawa 2016.

11. Bagieński W., *Śmierć szefów bezpieki*, „Historia Do Rzeczy" 2016, nr 4.

12. Balbus T., *„Czy jesteś nikczemny, czy tylko mały i słaby?". Życie i śmierć Teodora Bujnickiego (1907–1944)*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 12.

13. Balbus T., *„Wypróbowany w najcięższych sytuacjach". Kapitan Jerzy Łoziński (1912–1949), oficer do zadań specjalnych kontrwywiadu wileńskiej Armii Krajowej*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 9.

14. Balbus T., *Gwiazda z ludzkich ciał*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 3.

15. Balbus T., *Między Lwowem a Wrocławiem. Kresowe okręgi AK-WiN*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 4.

16. Bednarek J., *Tajemnica śmierci Władysława Bytomskiej*, „W Sieci Historii" 2016, nr 4 (35).

17. Benczew B., *Cafe Ring, czyli nie tylko o piciu kawy*, „Nowiny Raciborskie", 20 IX 2016.

18. Benczew B., *Chcieli pomnika w Roszkowie, ale PRL zabraniał*, „Nowiny Raciborskie", 2 X 2016.

19. Benczew B., *Franciszek Stal w Raciborzu, przyczynek do biografii*, „Almanach Prowincjonalny" 2016, nr 24.

20. Benczew B., *Julian Dębski – internować!*, „Nowiny Raciborskie", 13 XII 2016.

21. Benczew B., *Polacy za drutami – Polenlager nr 82 w Pogrzebieniu*, „Nowiny Raciborskie", 16 II 2016.

22. Benczew B., *Racibórz 30 lat temu. Katastrofa ekologiczna*, „Nowiny Raciborskie", 20 XII 2016.

23. Benczew B., *Sprawa wysiedlenia z Zabełkowa*, „Nowiny Raciborskie", 14 VI 2016.

24. Benczew B., *Żołnierze Wyklęci w Raciborzu*, „Nowiny Raciborskie", 1 III 2016.

25. Benken P., Wróblewski J., *Śmierć „Anody" i kariera Herera*, „Gazeta Polska Codziennie", 14 III 2016.

26. Benken P., *Zawiła historia współpracy Stelli Morawskiej z bezpieką*, „W Sieci Historii" 2016, nr 4.

27. Benken P., *Zbigniewa Flisowskiego burzliwy życiorys*, „W Sieci Historii" 2016, nr 12.

28. Bereza T., *Kornagi. Przysiółek Dąbrowy w powiecie lubaczowskim w latach 1939–1947*, Rzeszów 2016.

29. Bereza T., *Władysław Koba (1914–1949)*, „Nasz Przemyśl" IX 2016, nr 9.

30. Bębnik G., *„Ostatni wawrzyn" Georga Guntera*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 2.

31. Bębnik G., *Kamieniem w Milenium. Okoliczności powstania Pomnika Powstańców Śląskich w Katowicach*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

32. Bębnik G., *Obraza. Napięcia na tle narodowościowym i religijnym w Mikołowie. Kontekst*, „Karta" 2016, nr 89.

33. Bębnik G., *Oprawcy z Freikorpsu Ebbinghaus. „Oddział szturmowy Rollego" w Nowym Bytomiu we wrześniu 1939 r.*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 2.

34. Bętkowski R., *Cmentarze i groby I wojny światowej na terenie Warmii i Mazur* [w:] *Ochrona pamięci o ofiarach działań wojennych na Warmii i Mazurach*, red. P. Kardela, Olsztyn 2016.

35. Białecki K., Wojcieszyk E., *Millennium '66*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 5.

36. Białecki K., Wojcieszyk E., *Sacrum Poloniae Millennium* (katalog wystawy), Poznań 2016.

37. Białek S., *Adwokat, strzelczanin i więzień polityczny*, „Strzelec Opolski" 2016, nr 38.

38. Białek S., *Centralne Więzienie Karne w Strzelcach Opolskich w oczach warszawskiego doliniarza*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 2 (10).

39. Bijak B., *Nieudany werbunek. Matka studenta kontra SB*, „Kronika Miasta Łodzi" 2016, nr 2.

40. Bittner K., *Jakie meble dla Kowalskich? O wzornictwie przemysłowym w PRL uwag kilka* [w:] *Szkice o codzienności PRL*, red. M. Kruszyński, T. Osiński, Lublin 2016.

41. Bittner K., *Społeczeństwo z Poznaniakami. Listy do Polskiego Radia*, „W Sieci Historii" 2016, nr 7.

42. Bogaczewicz S.A., Gałwiaczek T., *Błogosławiony ks. Władysław Bukowiński – in memoriam*, „Nowe Życie" 2016, nr 11.

43. Borkowski T., *Późne średniowiecze* [w:] *Śląsk starożytny i średniowieczny. Przewodnik po wystawie stałej Muzeum Archeologicznego we Wrocławiu*, Wrocław 2016.

44. Brenda W., [recenzja] *Auschwitz przed sądem*, „Debata. Miesięcznik Regionalny" 2016, nr 8.

45. Brenda W., [wywiad] *Pomnikowa dekomunizacja odblokuje eksponowane miejsca w przestrzeni publicznej*, „Wiadomości. Gazeta Warmińska", 12 V 2016.

46. Brenda W., *Bo byli Polakami… Akcja NZW w Drygałach i Białej w lipcu 1946r.*, „Tygodnik Piski" 2016, nr 28.

47. Brenda W., *Kierunek: Prusy Wschodnie*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 7–8.

48. Brenda W., *Olsztyński lipiec 1946*, „Wiadomości. Gazeta Warmińska", 7 VII 2016.

49. Brenda W., *Pochówki i inne formy upamiętniania Żołnierzy Wyklętych na Warmii i Mazurach* [w:] *Ochrona pamięci o ofiarach działań wojennych na Warmii i Mazurach*, red. P. Kardela, Olsztyn 2016.

50. Brenda W., *Polska 1944/1945: wyzwolenie czy nowa okupacja?*, „Debata. Miesięcznik Regionalny" 2016, nr 6.

51. Brenda W., *Powstanie Służby Zwycięstwu Polski*, „Martyria" 2016, nr 11.

52. Brenda W., *Przestępcy w mundurach MO*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 3.

53. Brenda W., *Tamte Grudnie,* „Martyria" 2016, nr 12.

54. Brenda W., *Zdarzenie w Pańskiej Woli*, „Debata. Miesięcznik Regionalny" 2016, nr 1.

55. Brzechczyn, K., *Obok Poznańskiego Czerwca – protesty społeczne w obozie komunistycznym w latach 1953–1956*, „Poznański Czerwiec '56" (dodatek do „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016).

56. Brzechczyn K., *Polska – deKODowanie systemu*, „Arcana" 2016, nr 127–128(1–2).

57. Brzezińska I., *Powrót „Zagończyka"*, „Nasz Dziennik", 1 III 2016.

58. Brzeziński P., *Nie tylko Trójmiasto. Wypadki Grudnia '70 w Pruszczu Gdańskim*, „Nasza Historia" 2016, nr 12.

59. Brzeziński P., *Pod skrzydłami WRON-y*, „Rejsy" (dodatek do „Polskiego Dziennika Bałtyckiego", 9 XII 2016).

60. Brzeziński P., *Z teczki TW „Bolka": od podpisania do rozwiązania współpracy*, „Rejsy" (dodatek do Polskiego Dziennika Bałtyckiego", 18 III 2016).

61. Bukała M., *Koniec złudzeń. Ludowcy z Rzeszowszczyzny wobec wyborów do Sejmu Ustawodawczego w styczniu 1947 r.*, „Piast z Zagrody Wincentego Witosa" 2016, nr 2.

62. Bukała M., *O „kulcie" Wincentego Witosa w 1954 r. Nastroje społeczne na wsi województwa rzeszowskiego w okresie stalinizmu*, „Piast z Zagrody Wincentego Witosa" 2016, nr 1.

63. Buliński R., *„Wschodnia" propaganda w służbie III Rzeszy*, „Militaria. Wydanie specjalne" 2016, nr 5(51).

64. Bułhak W., *Kazimierz Leski – żywot niezwykły oficera kontrwywiadu AK*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 9.

65. *By Any Means: Communist Secret Police and People's Everyday Life / Wszelkimi środkami Komunistyczne tajne służby wobec życia codziennego obywateli. Katalog wystawy*, autorzy wystawy: G. Camphausen, T. Ginter, M. Palasik, R. Pękała, G. Wołk [Warszawa 2016].

66. Ceglarz T., *O. Rydzyk – człowiek „Solidarności"*, „W Sieci Historii" 2016, nr 6.

67. Ceran T., *Restpolen 1939*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 9.

68. Chojecki A., *Wstęp* [w:] *Ochrona pamięci o ofiarach działań wojennych na Warmii i Mazurach*, red. P. Kardela, Olsztyn 2016.

69. Chorązki M., *„Tarcza" małopolskiego ziemiaństwa – ziemianie wobec AK*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 2.

70. Chorązki M., *Chłopi potrzebowali niepodległości*, „Tygodnik Poradnik Rolniczy" 2016, nr 45.

71. Chorązki M., *Utracone dziedzictwo? Etos ziemiańskich elit II RP*, „Dziennik Polski" – dodatek historyczny, 24 V 2016.

72. Chorązki M., *Ziemiaństwo polskie – przemiany w warstwie i etosie grupy w XIX i XX wieku*, „Karta" 2016, nr 87.

73. Chrzanowski R., *Polityka wyglądałaby może inaczej, gdyby Staszek był wśród nas*, „Dziennik Bałtycki", 26 VIII 2016.

74. Cieślik P., *Lubin pamięta* [w:] *Zbrodnie stanu wojennego w oczach prokuratorów Instytutu*, (dodatek do „W Sieci" 2016, nr 50).

75. Czapski G., *Otwarta księga historii,* „Refleksje. Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy" 2016, nr 2.

76. Czerwiński B., *Trudności w ściganiu zbrodni komunistycznych w Polsce* [w:] *Zbrodnie stanu wojennego w oczach prokuratorów Instytutu*, (dodatek do „W Sieci" 2016, nr 50).

77. Czerwiński D., *„Walka o religię". Jak Służba Bezpieczeństwa widziała problem katechezy w szkołach*, „Teki Gdańskie" 2016, t. 15.

78. Czerwiński D., *Wojsko wobec podziemia niepodległościowego na terenie powiatu starogardzkiego w 1946 r.: zarys zagadnienia*, „Rydwan. Roczniki Muzealne Ziemi Kociewskiej" 2016, nr 11.

79. Czoch M., *Patroni Naszych Ulic. Jerzy Giedroyć (1906–2000)*, Warszawa, 2016.

80. Czocher A., *Sonderaktion Krakau. Nie byłam bohaterką, byłam żoną...*, „Dziennik Polski", 14 XI 2016.

81. Czocher A., *Ubiór i moda w okupowanym Krakowie 1939–1945*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 6.

82. Czocher A., *Wigilie w okupowanym Krakowie*, „Dziennik Polski", 5 XII 2016.

83. Czocher A., *Wrześniowa tułaczka krakowian*, „Dziennik Polski", 5 IX 2016.

84. Czyżewski A., *Górski, Górski miły bracie daj swobodę nam w senacie…*, „Pamięć.pl –Biuletyn IPN" 2016, nr 1.

85. Czyżewski P., *Przedmowa* [w:] A. Pełkowski, *Kalendarium dziejów Wasilkowa i okolic 1025–1990*, Białystok 2016.

86. Dąbrowski M., *Branka '82. „Solidarność" wzięta do wojska*, „To nie jest zabawa w stan wojenny" (dodatek do „Rzeczpospolitej", 9 XII 2016).

87. Domański T., *„Sprawiedliwi – Niesprawiedliwi". Polacy ratujący Żydów*, „Dodatek Historyczny IPN" 2016, nr 4 (dodatek do „Tygodnika eM Kielce" 2016, nr 9).

88. Domański T., *Ofiara represji komunistycznych. Mieczysław Tarchalski „Grzegorz", „Marcin" (29 XII 1903–17 I 1981)*, „Kuryer Kielecki" (dodatek do gazety „Echo Dnia" 2016, nr 2 (31).

89. Domański T., *Z problematyki dekretu z 31 sierpnia 1944 r. Proces Mariana Sołtysiaka „Barabasza"*, „Biuletyn Stowarzyszenia Św. Jacek" 2016, nr 6.

90. Domański T., *Z warsztatów badawczych na temat relacji polsko-żydowskich w okresie II wojny światowej*, „Kuryer Kielecki" (dodatek do gazety „Echo Dnia" 2016, nr 34).

91. Drabik R., *Pacyfikacja Borowa i okolicznych wsi w 1944 r.*, „Kwarta. Pismo Historyczno-Społeczne" 2016, nr 1(18).

92. Drabik R., *Przewodnik po Szlaku Pamięci Żołnierzy Wyklętych w Lublinie*, Lublin 2015.

93. Drabik S., *Bolesław Drobner – droga od socjaldemokracji*, „Dziennik Polski", 1 II 2016.

94. Dworaczek K., *Dziewięć lat buntu. Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980–1989*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl, data publikacji: 16 II 2016 r.

95. Dworaczek K., *„Kwiaty rzucane przez reakcję". 3 maja 1946 roku w Gliwicach*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1 (9).

96. Dyrcz R., *Wieliccy proboszczowie czasów totalitaryzmów w dokumentach komunistycznej bezpieki. Działania operacyjne i administracyjne wobec ks. Józefa Śliwy, ks. Władysława Grohs de Rosenburg i ks. Kazimierza Gałońskiego*, „Biblioteczka Wielicka", z. 172: *Duchowieństwo wielickie w XX wieku*, red. J. Duda, Wieliczka 2016.

97. Dziuba A., *„Buntownicy" z dziennikarskimi legitymacjami. „Odwilż" i „ochłodzenie" w prasie w województwie stalinogrodzkim/katowickim w latach 1955–1957*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

98. Dziuba A., *„Popierany przez naszą agenturę". Aparat bezpieczeństwa wobec śląsko-zagłębiowskiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 2.

99. Dziuba A., *Doły śmierci" pod Starym Grodkowem*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

100. Dziuba A., *W obronie demokracji i święta Konstytucji. Manifestacje trzeciomajowe w województwie śląskim w 1946 roku*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

101. Dziurok A., Ozdowy T. [red.], *Zbrodnie stanu wojennego w oczach prokuratorów Instytutu*, (dodatek do „W Sieci" 2016, nr 50).

102. Dziurok A., *„Śląska woda". Gierek na wiecu w marcu 1968 roku*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 2.

103. Dziurok A., *Lekarz do zadań specjalnych*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

104. Dziurok A., *Stary Grodków – największa mogiła Żołnierzy Wyklętych*. Rozm. przepr. Adam Dziurok, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

105. Dźwigał M., *Czy ktoś słyszał o Sonnenburgu?*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 1.

106. Dźwigał M., *Czy Wojska Ochrony Pogranicza broniły jedynie granic PRL*, „Mówią Wieki" 2016 (wydanie specjalne).

107. Dźwigał M., Dźwigał T., *Przeżyliśmy własną śmierć. Z małoletnim powstańcem warszawskim rozmawiają Magdalena i Tomasz Dźwigałowie*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 7–8.

108. Dźwigał M., *Pamięć o wyklętych*, „Kurier Szczeciński", 19 II 2016.

109. Fenrych Z., *Odpowiedzialność za naukę*, „Refleksje. Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy" 2016, nr 3.

110. Filip K., *Zbrodnia czerwonoarmistów w sercu starego Gdańska*, „Nasza Historia" 2016, nr 3.

111. Florczyk K., *Cena odwagi. Maria Kapturska, Helena Przybyłek, Stanisława Sobańska* [w:] *Poznański Czerwiec '56*, red. A. Brzozowski, A. Łuczak i in. (dodatek do miesięcznika „Pamięć.pl– Biuletyn IPN", maj 2016).

112. Formella S., *„Nagónka" Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniô na Bôłtëcczi Institut wedle „Periklesa". Dzél 1*. *(„Nagonka" Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego na Instytut Bałtycki według „Peryklesa". Część 1*), „Pomerania" 2016, nr 2 (495).

113. Formella S., *„Nagónka" Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniô na Bôłtëcczi Institut wedle „Periklesa". Dzél 2*. *(„Nagonka" Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego na Instytut Bałtycki według „Peryklesa". Część 2*), „Pomerania" 2016, nr 3 (496).

114. Formella S., *Pamiątka pò mòrdarzu* (pol. *Pamiątka po mordercy*) [w:] *Swiat dobëcô* (pol. *Świat zwycięstwa*). *Antologia utworów z XVI Ogólnopolskiego Konkursu Prozatorskiego im. Jana Drzeżdżona z 2015 roku*, Wejherowo 2016.

115. Formella S., *Pòmachtóny żëwòt Bruna Richerta wedle aktów z archiwùm Institutu Nôrodny Pamiãcë (dzél 1)*, (*Pogmatwane życie Brunona Richerta w świetle akt z archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Część 1*), „Pomerania" 2016, nr 4 (497).

116. Formella S., *Pòmachtóny żëwòt Bruna Richerta wedle aktów z archiwùm Institutu Nôrodny Pamiãcë (dzél 2)*, (*Pogmatwane życie Brunona Richerta w świetle akt z archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Część 2*), „Pomerania" 2016, nr 5 (498).

117. Formella S., *Pòmachtóny żëwòt Bruna Richerta wedle aktów z archiwùm Institutu Nôrodny Pamiãcë (dzél 3)*, (*Pogmatwane życie Brunona Richerta w świetle akt z archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Część 3*), „Pomerania" 2016, nr 6 (499).

118. Formella S., *Pòmachtóny żëwòt Bruna Richerta wedle aktów z archiwùm Institutu Nôrodny Pamiãcë (dzél 4)*, (*Pogmatwane życie Brunona Richerta w świetle akt z archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Część 4*), „Pomerania" 2016, nr 7–8 (500).

119. Formella S., *Pòmachtóny żëwòt Bruna Richerta wedle aktów z archiwùm Institutu Nôrodny Pamiãcë (dzél 5)*, (*Pogmatwane życie Brunona Richerta w świetle akt z archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Część 5*), „Pomerania" 2016, nr 9 (501).

120. Formella S., *Pòmachtóny żëwòt Bruna Richerta wedle aktów z archiwùm Institutu Nôrodny Pamiãcë (dzél 6)*, (*Pogmatwane życie Brunona Richerta w świetle akt z archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Część 6*), „Pomerania" 2016, nr 10 (502).

121. Formella S., *Pòmachtóny żëwòt Bruna Richerta wedle aktów z archiwùm Institutu Nôrodny Pamiãcë (dzél 7)*, (*Pogmatwane życie Brunona Richerta w świetle akt z archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Część 7*), „Pomerania" 2016, nr 11 (503).

122. Formella S., *Pòmachtóny żëwòt Bruna Richerta wedle aktów z archiwùm Institutu Nôrodny Pamiãcë (dzél 8)*, (*Pogmatwane życie Brunona Richerta w świetle akt z archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Część 8*), „Pomerania" 2016, nr 12 (504).

123. Formella S., *Zéńdzenia ù Méstra Jana. Jón Trepczik w ùbecczich zôpiskach do 1956 r. Dzél 8*. (*Spotkania u Mistrza Jana. Jan Trepczyk w ubeckich zapiskach do 1956 r. Część 8*), „Pomerania" 2016, nr 1 (494).

124. Frazik W., *Oczekiwanie na III wojnę światową*, „Żołnierze Wyklęci" (dodatek specjalny do „Gazety Krakowskiej", 1 III 2016).

125. Frazik W., *Operacja „Cezary" – prowokacyjna V Komenda WiN*, „Kurier Chicago" 2016, nr 37.

126. Frazik W., *Wacław Felczak. Spełnić swój obowiązek*, „W Sieci Historii" 2016, nr 10.

127. Gańczak F., Wołk G., *Polskie echa bułgarskiego śladu*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN", 2016, nr 5.

128. Gąsiorowski T., [recenzja] *Bartosz Nowożycki, Zgrupowanie AK „Radosław". Geneza, szlak bojowy i powojenne losy żołnierzy, Warszawa 2014*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2015, nr 41.

129. Gąsiorowski T., *Fiszer jesteś Niemcem?* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

130. Gieszczyńska R., *Ekshumacje ofiar II wojny światowej na Warmii i Mazurach. Zarys problematyki* [w:] *Ochrona pamięci o ofiarach działań wojennych na Warmii i Mazurach*, red. P. Kardela, Olsztyn 2016.

131. Gliwa M., *Sprawa śmierci Stanisława Kota*, „Super Nowości", 13 XII 2016.

132. Gładysz A., Romanek J., *Najcięższe karabiny maszynowe. Wielki leksykon uzbrojenia. Wrzesień 1939*, Warszawa 2016.

133. Głębocki H., *Ankieta historyczna: 1956 – pierwsza transformacja systemu? Rok 1956 w kontekście międzynarodowym* (przygotowanie i opracowanie ankiety z udziałem: A. Paczkowskiego, A. Dudka, Z. Zblewskiego, M. Kornata, M. Chodakiewicza, J. Targalskiego), „Arcana" 2016, nr 131(5).

134. Głębocki H., *Jak bezpieka tworzyła tajne archiwa? „Nie dało się do końca wyczyścić śladów agenta"*, publikacja internetowa: http://fakty.interia/tylko-u-nas/news-jak-bezpieka-tworzyla-tajne-archiwa-nie-dalo-sie-do-konca-wy,nId,2148506, data publikacji: 21 II 2016 r.

135. Głębocki H., *Rosyjska „wielka gra"*, „Nasz Dziennik", 18 VII 2016.

136. *Głową w ścianę. Stefan Kisielewski – Historia intelektualnego chuligana*, katalog wystawy, autor scenariusza M. Zakrzewski, współpraca J. Dutka-Kącka, R. Graczyk, tekst wprowadzający R. Graczyk, Kraków 2016.

137. Golik D., *„Śmiały" do samego końca*, „Dziennik Polski", 29 II 2016.

138. Golik D., *Alianccy lotnicy, cichociemni i „pężetki" z Krakowa*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy AK" 2016, nr 12.

139. Golik D., *Milicjanci z Czarnolesia*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 3.

140. Golik D., *Muzeum niespełnionych nadziei*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 5.

141. Golik D., *Naśladowcy cesarza Barbarossy*, „Dziennik Polski", 30 V 2016.

142. Golik D., *Od „Sroki" do „Wilgi". Zrzuty dla podhalańskiej Armii Krajowej*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 1.

143. Gołasz A., *Aby podnieść z gruzów Polskę. O repatriacji Polaków-górników z Francji i Belgii oraz ich rodzin po II wojnie światowej*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska " 2016, nr 2 (10).

144. Gołasz A., *Kalendarium Powstań Śląskich*, „ Fabryka Silesia" 2016, nr 2.

145. Gołasz A., *Łączyła i dzieliła. Karmiła i zabijała*, „Fabryka Silesia" 2016, nr 3.

146. Gontarczyk P*., Co dalej z Jedwabnem?*, „W Sieci", 4 VII 2016, nr 27.

147. Gontarczyk P*., Ćwiczenia zagłady*, „W Sieci", 4 I 2016, nr 1.

148. Gontarczyk P., *Historia nie do podrobienia*, „W Sieci", 13 III 2016, nr 10.

149. Gottesman K., *Apartamenty na Kolskiej, generalicja na Stawkach*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 2.

150. Gottesman K., *Był taki tygodnik*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 4.

151. Gottesman K., *Chłopiec w autobusie*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 7–8.

152. Gottesman K., *Czterdzieści lat jak jeden rok*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 1.

153. Gottesman K., *Puste cokoły*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 3.

154. Gottesman K., *Skalpel, nie topór*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 5.

155. Gottesman K., *Sport, partia i dolary*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 6.

156. Góra M., *Wojskowe obozy internowania* [w:] *Zbrodnie stanu wojennego w oczach prokuratorów Instytutu*, (dodatek do „W Sieci" 2016, nr 50).

157. Graczyk R., *„Bolek" – tak, przywódca „Solidarności" – też tak*, interia.pl, 25 II 2016 (http://fakty.interia.pl/felietony/graczyk/news-bolek-tak-przywodca-solidarnosci-tez-tak,nId,2151180).

158. Graczyk R., *„Tygodnik" polityczny*, „Do Rzeczy", 28 III 2016.

159. Graczyk R., *Fasada i oficyna, czyli Mała Konstytucja, ale wielki krok w stronę totalizacji Rzeczpospolitej*, „Dziennik Polski", 22 II 2016.

160. Graczyk R., *Jak czytać teczki*, „Rzeczpospolita", 27 II 2016.

161. Graczyk R., *Jerzy Zelnik – t.w. „Jaracz": prawda i tylko prawda*, interia.pl, 17 III 2016 (http://fakty.interia.pl/felietony/graczyk/news-jerzy-zelnik-tw-jaracz-prawda-i-tylko-prawda,nId,2164789).

162. Graczyk R., *Kłopotliwy sukces „Solidarności"*, „Dziennik Polski", 6 VI 2016.

163. Graczyk R., *Konstytucja '35: władza na własność*, „Dziennik Polski", 18 IV 2016.

164. Graczyk R., *Lech Wałęsa – człowiek z teczki*, interia.pl, 18 II 2016 (http://fakty.interia.pl/news-lech-walesa-czlowiek-z-teczki,nId,2147455).

165. Graczyk R., *Nowelizacja konstytucji PRL, czyli prehistoria opozycji demokratycznej w „ludowej" Polsce*, „Dziennik Polski", 8 II 2016.

166. Graczyk R., *Różne twarze Bolesława Piaseckiego*, rp.pl, 29 IX 2016 (http://www.rp.pl/Plus-Minus/309299890-Graczyk-Rozne-twarze-Boleslawa-Piaseckiego.html?template=restricted).

167. Graczyk R., *Szczeciński zjazd literatów (20–23 stycznia 1949): zadekretowanie socjalizmu*, interia.pl, 23 I 2016 (http://nowahistoria.interia.pl/prl/news-szczecinski-zjazd-literatow-20-21-stycznia-1949-zadekretowan,nId,2078190).

168. Graczyk R., *Wałęsa czyli polski problem*, interia.pl, 3 III 2016 (http://fakty.interia.pl/felietony/graczyk/news-walesa-czyli-polski-problem,nId,2155876).

169. Graczyk R., *Wiesław Chrzanowski w sidłach bezpieki* – rozmowa ze Sławomirem Cenckiewiczem, „Rzeczpospolita", 12 II 2016.

170. Grądzka-Rejak M., *„Jak was Hitler nie wykończył..."*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 7–8.

171. Grądzka-Rejak M., „*Wybić ich wszystkich...*", „Dziennik Polski", 8 VIII 2016.

172. Grądzka-Rejak M., *Amon Göth – co po nim zostało?* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

173. Grądzka-Rejak M., *Do wykonania niemieckich zarządzeń* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

174. Grądzka-Rejak M., *Do zobaczenia po wysiedleniu* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

175. Grądzka-Rejak M., *Judenraty. Na granicy kolaboracji*, „Dziennik Polski", 9 V 2016.

176. Grądzka-Rejak M., *Krew zasypana popiołem* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

177. Grądzka-Rejak M., *Lebensraum za rakowickimi drutami* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

178. Grądzka-Rejak M., *Po linii mniejszości...*, „Dziennik Polski", 28 XI 2016.

179. Grądzka-Rejak M., *Postawa wroga socjalizmowi*, „Dziennik Polski", 14 III 2016.

180. Grądzka-Rejak M., *Przybyliście do niemieckiego obozu koncentracyjnego* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

181. Grądzka-Rejak M., *Ratować nawet za cenę życia*, „Dziennik Polski", 4 IV 2016.

182. Grądzka-Rejak M., *Sonderkommando. Nosiciele tajemnicy*, „Dziennik Polski", 31 X 2016.

183. Grądzka-Rejak M., *Sonderkommando. Nosiciele tajemnicy*, publikacja internetowa: http://www.polskatimes.pl/historia/a/sonderkommando-nosiciele-tajemnicy,11202848/, data publikacji: 31 X 2016 r.

184. Grądzka-Rejak M., *Wszędzie martwe ciała*, „Dziennik Polski", 25 I 2016.

185. Grądzka-Rejak M., *Za cenę życia* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

186. Grosicka M., *„Więzieni za nic". Represje wobec działaczy legalnej opozycji politycznej na Kielecczyźnie w latach 1946–1947*, „Kuryer Kielecki" (dodatek do gazety „Echo Dnia", 29 II 2016).

187. Grosicka M., *Nierozliczone fałszerstwa sprzed 70 lat, czyli jak komuniści zdobywali władzę w Polsce*, „Tygodnik eM Kielce", 6 XI 2016.

188. Grosicka M., *Prawdziwie niepodległa i samodzielna Polska jest najdroższym skarbem chłopów. PSL a kwestie niepodległości i suwerenności kraju*, „Kuryer Kielecki" (dodatek do gazety „Echo Dnia", 10 XI 2016).

189. Gucewicz D., *Co się wydarzyło, kiedy świętowano tysiąclecie chrztu Polski*, „30 Dni" 2016, nr 3.

190. Gucewicz D., *Prymas Stefan Wyszyński i zapomniany gdański Maj '66*, „Nasza Historia" 2016, nr 5.

191. Gucewicz D., *Tysiąclecie na Ziemi Tczewskiej*, „Kociewski Magazyn Regionalny" 2016, nr 3.

192. Gucewicz D., *Zapomniany gdański bunt z maja 1966 r.*, www.trojmiasto.pl, 29 V 2016.

193. Hałagida I., *Nieznane dzieciństwo Anny Walentynowicz*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2012, nr 7–8.

194. Hałagida I., *Wołyń '43 czy faktycznie „święcono" narzędzia zbrodni?*, publikacja internetowa: http://www.zbrodniawolynska.pl/zw1/czytelnia/polecamy/219,Igor-Halagida-Wolyn-43-czy-faktycznie-swiecono-narzedzia-zbrodni.html, data publikacji: 2016 r.

195. Jagodzińska A., *Kardynał Adam Kozłowiecki – „kapłan w obozowym pasiaku". Dachau – niemiecki obóz koncentracyjny miejscem eksterminacji duchowieństwa polskiego w l. 1939–1945"*, „Przegląd Kolbuszowski" 2016, nr 272–276 [cz. 1–5].

196. Jagodzińska A., *Mauthausen-Gusen i „Różańce z Gusen"*, „Przegląd Kolbuszowski" 2016, nr 277––278 [cz. 1–2].

197. Jagodzińska A., *Mauthausen-Gusen. Modlący się obóz*, „W Sieci Historii" 2016, nr 9.

198. Jagodzińska A., *Obóz koncentracyjny w Konstantynowie Łódzkim. Informacje historyczne* [w:] *Archidiecezjalne obchody 1050. Rocznicy Chrztu Polski. Martyrologia Narodu Polskiego*, Konstantynów Łódzki 2016.

199. Jagodzińska A., *Piekło go nie zmogło*, „Idziemy", 1 V 2016.

200. Jagodzińska A., *Twórczość artystyczna więźniów obozów koncentracyjnych* [w:] Z. Pociłowska-Kann, *Noc wigilijna. Obraz symboliczny*, Warszawa 2016.

201. Jastrzębski M., *Podsumowanie prac Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Olsztynie, działającego przy Wojewodzie Warmińsko-Mazurskim* [w:] *Ochrona pamięci o ofiarach działań wojennych na Warmii i Mazurach*, red. P. Kardela, Olsztyn 2016.

202. Jedynak M., *Józef Nikodem Czernikiewicz „Sęk" (1925–2015)*, „Wykus" 2016, nr 21.

203. Jedynak M., *Matylda Regina Stambuldzys „Matylda" (1923–2016)*, „Wykus" 2016, nr 21.

204. Jedynak M., *Mieczysław Sitek „Wiktor", „Kut" (1922–2015)*, „Wykus" 2016, nr 21.

205. Jedynak M., *Mjr Eugeniusz Gedymin Kaszyński „Nurt", „Sęp", „Mur", „Zygmunt"*, „Pomocnik Historyczny Polityki" 2016, nr 2.

206. Jedynak M., *Mjr Hieronim Kazimierz Dekutowski „Zapora", „Odra", „Reżu"*, „Pomocnik Historyczny Polityki" 2016, nr 2.

207. Jedynak M., *Polskie świętowanie pod niemiecką okupacją*, „Mówią Wieki" 2016, nr specjalny.

208. Jedynak M., *Ppłk Alfred Paczkowski „Wania", „Walenty", „Włodek", „Pani Ziuta"*, „Pomocnik Historyczny Polityki" 2016, nr 2.

209. Jedynak M., *Ppłk Maciej Kalenkiewicz „Jan Kotwicz", „Kotwicz", „Kotwica", „Maciej", „Bóbr"*, „Pomocnik Historyczny Polityki" 2016, nr 2.

210. Jedynak M., *Ppor. Waldemar Mariusz Szwiec „Jakub", „Robot", „Ryś", „Dal"*, „Pomocnik Historyczny Polityki" 2016, nr 2.

211. Jedynak M., *Słowniczek cichociemnego*, „Pomocnik Historyczny Polityki" 2016, nr 2.

212. Jedynak M., *Tadeusz Obara „Zbyszek", „Szczupak" (1922–2016)*, „Wykus" 2016, nr 21.

213. Jończyk M., *15 stycznia – wyzwolenie Kielc czy nowa niewola?*, „Echo Dnia", 15 I 2016.

214. Jończyk M., *Śladem zbrodni na rodzinie Chedów*, „Kuryer Kielecki". Specjalna Gazeta Okolicznościowa, 29 II 2016, nr 2 (31).

215. Kalbarczyk S., *Zanim został premierem*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 5.

216. Kamiński Ł., *Drogą Polski walczącej*, „Żołnierze Wyklęci. Opowieści najmłodszych" (dodatek historyczny do „Tygodnika Powszechnego" 2016, nr 9).

217. Kamiński Ł., *Odzyskana pamięć*, „Bohaterowie wracają" (dodatek do „Naszego Dziennika", 26 II 2016).

218. Kamiński, Ł., *Nowe ustalenia* [w:] *Zamach, który miał zmienić historię* (dodatek do „Gościa Niedzielnego" 2016, nr 20).

219. Kamiński Ł., Korkuć M., *1050 lat. Przewodnik po historii Polski 966–2016*, Warszawa 2016 (wersje językowe: angielska, francuska, niemiecka, hiszpańska, rosyjska, ukraińska, włoska, portugalska).

220. Kapusta M., *Harcerstwo niepokorne w sztafecie pokoleń walki o Niepodległość*, „Krakowski Rocznik Historii Harcerstwa" 2016, t. XII.

221. Kapusta M., *W rocznicę egzekucji 21 października 1943 r.*, „Kurier Zwierzyniecki" 2016, nr 5 (231).

222. Kardela P., *„Antypolska fala”*, „W Sieci Historii” 2016, nr 5.

223. Kardela P., Jarosiński D. (współautor), *W Brukseli o Żołnierzach Wyklętych*, „Debata. Miesięcznik Regionalny” 2016, nr 3.

224. Kardela P., *Leonard Krasulski i elbląska opozycja*, „Debata. Miesięcznik Regionalny” 2016, nr 4.

225. Kardela P., *O majestat i dziedzictwo Niepodległej*, „Debata. Miesięcznik Regionalny” 2016, nr 1.

226. Kardela P., *Opór społeczny na Warmii i Mazurach w okresie PRL – zarys problematyki*, „Debata. Miesięcznik Regionalny” 2016, nr 3.

227. Kardela P., *Przeciw wypaczaniu prawdy o Polsce*, „W Sieci Historii” 2016, nr 2.

228. Kardela P., *Radio Olsztyn a wybory parlamentarne w 1989 roku*, „Debata. Miesięcznik Regionalny” 2016, nr 1.

229. Kardela P., *Rozpracowanie przez UB i likwidacja Polskiej Organizacji Młodzieży Katolickiej z Nowego Miasta Lubawskiego*, „Wyklęci” 2016, nr 4.

230. Kardela P., *W cieniu agentury PRL. „Konfidenci” Witolda Bagieńskiego, Sławomira Cenckiewicza i Piotra Woyciechowskiego*, „Gazeta Polska”, 6 IV 2016.

231. Kasprzykowski A., *Co oni wiedzą o Solidarności… Konkurs dla licealistów*, „Kronika Beskidzka” 2016, nr 6.

232. Kasprzykowski A., *Licealiści o „Solidarności”*, „Solidarność Podbeskidzia” 2016, nr 7.

233. Kasprzykowski A., *Na tropach żołnierzy Bartka*, „Kronika Beskidzka” 2016, nr 13.

234. Kasprzykowski A., *Prawda o Katyniu. Konkurs i przegląd filmowy w rocznicę zbrodni*, „Kronika Beskidzka” 2016, nr 15.

235. Kasprzykowski A., *Solidarność za kratami*, „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 2016, nr 50.

236. Kasprzykowski A., *Strajkowe spotkanie po latach*, „Solidarność Podbeskidzia” 2016, nr 1.

237. Kasprzykowski A., *W 70. rocznicę zbrodni. Pamięci zamordowanych żołnierzy NSZ*, „Kronika Beskidzka” 2016, nr 38.

238. Kasprzykowski A., *W rocznicę wojny polsko-jaruzelskiej*, „Kronika Beskidzka” 2016, nr 49.

239. Klementowski R., *Atomowa tajemnica Sudetów*, Jelenia Góra 2016.

240. Klimowicz A., *Obóz koncentracyjny w Ravensbrück* [w]: Z. Pociłowska-Kann, *Noc wigilijna. Obraz symboliczny*, Warszawa 2016.

241. Klimowicz A., *Relacje świadków, relacje ze świadkami*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN” 2016, nr 7–8.

242. Kluska B., *Komputery sprzed naszej ery*, „Ale Historia” 2016, nr 13.

243. Kluska B., *Telewizja z kosmosu*, „Ale Historia” 2016, nr 37.

244. Kluska B., *Wideorewolucja w PRL*, „Ale Historia” 2016, nr 33.

245. Knap P., *Kto „uśmiercił" Teatr Miejski?*, „Magazyn Szczeciński" (dodatek do „Gazety Wyborczej Szczecin", 25 XI 2016).

246. Knap P., Lipska E., *Pani z plakietką. Z Ludmiłą Kopycińską rozmawiają: Paweł Knap i Elżbieta Lipska*, „Szczeciner" 2016, nr 7.

247. Knap P., *U źródeł lizactwa*, „Szczeciner" 2016, nr 7.

248. Koj E., *Śledztwo 12/06/Zk* [w:] *Zamach, który miał zmienić historię* (dodatek do „Gościa Niedzielnego", 2016, nr 20).

249. Koj E., *Wyścig z czasem*, [w:] *Zbrodnie stanu wojennego w oczach prokuratorów Instytutu*, (dodatek do „W Sieci" 2016, nr 50).

250. Kolbuszewska K., [recenzja] *Gawęda o harcerstwie (W. Hausner, M.Wierzbicki, Sto lat harcerstwa, IPN, Warszawa, 2015)*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 2.

251. Komaniecka M., *Jak wolność i niezależność nauki przeszła do historii*, „Dziennik Polski", 19 IX 2016.

252. Komaniecka M., *Bezpieka świętuje Milenium*, „Dziennik Polski", 2 V 2016.

253. Komaniecka M., *Cenzura w stanie wojennym*, „Dziennik Polski", 12 XII 2016.

254. Komaniecka M., *Dyplomaci w sieci tajnych służb*, „Dziennik Polski", 17 X 2016.

255. Komaniecka M., *I Kongres Nauki Komunistycznej*, „Dziennik Polski", 4 VII 2016.

256. Komaniecka M., *Katyń w archiwach świata*, „Dziennik Polski", 11 IV 2016.

257. Komaniecka M., *Uniwersytet Jagielloński po odwilży*, „Dziennik Polski", 21 III 2016.

258. Korkuć M., [wywiad] *Nepotřebujeme historickou skutečnost barvit na růžovo…*, „Dějiny a současnost" 2016, nr 3.

259. Korkuć M., *„Śmiga" – naukowiec z przeszłością*, „Żołnierze Wyklęci" (dodatek specjalny do „Gazety Polskiej", 2 III 2016).

260. Korkuć M., *Na progu Królestwa Polskiego*, „W Sieci", 2016, nr 46.

261. Korkuć M., *Polak przeciw Imperium*, „W Sieci", 2016, nr 50.

262. Korkuć M., *Ubeckie Virtuti Militari*, „W Sieci", 2016, nr 41.

263. Korol-Chudy A., Gołasz Z., *Od harcerza do więźnia Mokotowa. Rozmowa z dr. Tadeuszem Denkowskim*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1 (9).

264. Korol-Chudy A., *Pod ocalone sztandary*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 2 (10).

265. Korol-Chudy A., *Przyczynek do badań nad funkcjonowaniem lazaretów rezerwowych w Zabrzu w czasie I wojny światowej*, „Kroniki Miasta Zabrza" 2016, nr 8 (25).

266. Kosiński P., Merta M., *Gra uliczna „Poeci okupowanej Warszawy"*, Warszawa 2016

267. Kościański R., *Kościaniacy w czerwcu 1956 roku*, „Gazeta Kościańska" 2016, nr 25.

268. Kościański R., *Kpt. Leon Kmiotek i jego żona Melania, czyli rzecz o początku konspiracji wielkopolskiej*, „Wiadomości Kościańskie" 2016, nr 10–11.

269. Kotarba R., *Niemiecki obóz w Płaszowie 1942–1945. Przewodnik historyczny*, wyd. 2 poprawione, Kraków 2016.

270. Kotarba R., *Obóz Płaszów. Historia, świadkowie, teraźniejszość* [w:] *Płaszów. Odkrywanie*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 2016.

271. Kowalski P., *Biogram I Sekretarza Komitetu Gminnego PZPR w Śliwicach – Kornacki Jan* [w:] *Śliwicki Słownik Biograficzny*, t. 2, red. A. Węsierski, Bydgoszcz 2016.

272. Kozłowski T., *35-lecie NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność". Powstanie i wybrane aspekty działalności*, „Nasza Ziemia" 2016, nr 5.

273. Kozłowski T., *Ekspert Solidarności*, „Nowe Książki" 2016, nr 11.

274. Kozłowski T., *Grabarze imperium*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 4.

275. Kozłowski T., *Krwiobieg rewolucji*, „Nowe Książki" 2016, nr 6.

276. Krajewski K., Łabuszewski T., *Aleksander Bednarczyk „Adam" zapomniany bohater Ziemi Ostrołęckiej (1913–1946)*, Warszawa–Ostrołęka 2016.

277. Krajewski K., Łabuszewski T., *Sikory 8 sierpnia 1945 r.*, „Rocznik Sokołowski" 2016, nr 2.

278. Krajewski K., *O ciągłości walki o wolność i walki z zapomnieniem – słów kilka…* [w:] M. Podgóreczny, *Na koniu i pod koniem*, Kraków 2016.

279. Krajewski K., *Podziemie niepodległościowe w powiecie Pułtusk po 1944 r.* Warszawa 2016.

280. Krajewski K., *Podziemna walka AK-AKO-WiN na Ziemi Ostrowskiej (1944–1947)*, Warszawa 2016.

281. Krajewski K., Wąsowski G., *Sprawa „Burego". Bohater tragiczny (1)*, „Nasz Dziennik", III 2016.

282. Krajewski K., Wąsowski G., *Sprawa „Burego". Bohater tragiczny (2). Próba rekonstrukcji wydarzeń w Zaleszanach i Wólce Wygonowskiej*, „Nasz Dziennik", III 2016.

283. Krajewski K., Wąsowski G., *Sprawa „Burego". Bohater tragiczny (3). Śmierć furmanów w Puchałach Starych* „Nasz Dziennik", III 2016.

284. Krajewski K., *Ziemianie w Nowogródzkim Okręgu AK*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 2.

285. Krasucki E., *Die Dezember-Revolte und die Stettiner Identität* [w:] *Stettin. Wiedergeburt einer Stadt. Essays über Odermetropolie*, red. B. Kerski, Potsdam 2016.

286. Krasucki E., *Dyktatura jednoznaczności? O mentalnej spuściźnie stanu wojennego*, „Kurier Szczeciński", 9 XII 2016.

287. Krasucki E., *Lista godności i podłości Piotra Zaremby*, „Gazeta Wyborcza Szczecin", 19 II 2016.

288. Krasucki E., *Na pożegnanie przywódcy robotniczego. Edmund Bałuka (1933–2015)*, „Kronika Szczecina" 2015–2016, t. XXXIV.

289. Krężołek E., *„Niech żyje wolna i niepodległa Polska! Ja idę na śmierć…". Losy Jana Stempkowskiego „Michała"*, „Tygodnik eM", 5 VI 2016.

290. Krężołek E., *Czerwiec robotników. Pracownicy przemysłowi woj. kieleckiego wobec wydarzeń roku 1956 oraz 1976*, „Kuryer Kielecki" (dodatek do gazety „Echo Dnia", 7 VI 2016, nr 4).

291. Krężołek E., *Ludzie ówczesnej władzy. O I sekretarzach KW PZPR w Kielcach*, „Kuryer Kielecki" (dodatek do gazety „Echo Dnia", 7 VI 2016, nr 4).

292. Krężołek E., *Pomiędzy Czerwcem a Październikiem. Społeczeństwo woj. kieleckiego w 1956 roku*, „Kuryer Kielecki" (dodatek do gazety „Echo Dnia", 7 VI 2016, nr 4).

293. Krężołek E., *Studencki Komitet Solidarności w Kielcach?*, „Kuryer Kielecki" (dodatek do gazety „Echo Dnia", 7 VI 2016, nr 4).

294. Krężołek H., *Rocznica 3 maja w obiektywie bezpieki*, „Kuryer Kielecki" (dodatek do gazety „Echo Dnia", 30 IV 2016).

295. Krzysztofiński M., *Wieś miastu, miasto wsi*, „Dodatek Historyczny IPN. Polska i Polacy 1918––1989" (dodatek do „Naszego Dziennika, 13 XII 2016).

296. Kurkiewicz M., *Białoruś podbiera nam bohaterów*, „Rzeczpospolita. Plus Minus", 16 VII 2016.

297. Kurkiewicz M., *Boży szaleniec*, „Fakt", 13 VIII 2016.

298. Kurkiewicz M., *Generałowie bronią demokracji*, „Fakt", 12 III 2016.

299. Kurkiewicz M., *Litewska hańba*, „Fakt", 16 VII 2016.

300. Kurkiewicz M., *Nie ma bata na polityków*, „Fakt", 4 VI 2016.

301. Kurkiewicz M., *Patrioci czy zdrajcy*, „Fakt", 30 VII 2016.

302. Kurkiewicz M., *Solidarność i zdrada*, „Fakt", 12 III 2016.

303. Kurkiewicz M., *Tysiąclecie kontra Millenium*, „Fakt", 9 IV 2016.

304. Kurkiewicz M., *Zbrodnia wyklętych*, „Fakt", 30 I 2016.

305. Kurkiewicz M., *Żurawiejki i buławy*, „Rzeczpospolita. Plus Minus", 5 XI 2016.

306. Kurpierz T., *Kułacy i (de)kolektywizacja*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

307. Kurpierz T., *Wiernych chwile chwały*, „Kalendarz Beskidzki" 2016.

308. Kuta C., *„Żałobny dzwon dla ekipy Gierka"*, „Dziennik Polski", 20 VI 2016.

309. Kuta C., *Festiwal wolności i pokaz siły*, „Dziennik Polski", 10 X 2016.

310. Kuta C., *Klub Krzywego Koła – enklawa normalnego życia umysłowego*, „Dziennik Polski", 4 I 2016.

311. Kuta C., *Komitet Obrony Robotników – nowy sposób działania*, Warszawa 2016.

312. Kuta C., *Krakowskie oficyny*, „Bibuła. Niezależny ruch wydawniczy w PRL: początki" (dodatek do „Tygodnika Powszechnego" 2016, nr 47).

313. Kuta C., *Niepodległościowcy i rewizjoniści*, „Dziennik Polski", 26 IX 2016.

314. Kutkowski A., *Patroni Naszych Ulic. Ksiądz Roman Kotlarz*, Warszawa 2016.

315. Kwaśniak M., *Gwardia Warszawa – perła w koronie bezpieki*, „W Sieci Historii", cykl „Prasport" 2016, nr 10 (41).

316. Kwaśniak M., *Lekkie pióro redaktora Aleksandrowicza*, „W Sieci Historii", cykl „Zdarzyło się" 2016, nr 4 (35).

317. Kwaśniak M., *Skrzydłowy rodem z Warszawy*, „W Sieci Historii", cykl „Prasport" 2016, nr 1 (32).

318. Kwaśniak M., *Transfer pod okiem bezpieki*, „W Sieci Historii", cykl „Z fototeki IPN" 2016, nr 1 (32).

319. Kwaśniak M., *Włoskie wakacje ukraińskich esesmanów*, „W Sieci Historii", cykl „Zdarzyło się" 2016, nr 8 (39).

320. Kwaśniewski T., Zajączkowski M. (współpraca), *Mój dziadek wyklęty. Tomasz Kwaśniewski na tropie rodzinnej historii*, „Gazeta Wyborcza – Duży Format", 23 VI 2016.

321. Libera P., *Zwalczanie ruchu prometejskiego przez komunistów polskich i sowieckich*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 9.

322. Ligarski S., *Dziwne olimpiady*, „W Sieci Historii" 2016, nr 4.

323. Ligarski S., *Ile kosztował donos w PRL*, „W Sieci Historii" 2016, nr 6.

324. Ligarski S., Majchrzak G., *Bunkier TV*, „Fokus Historia" 2016, nr 12.

325. Ligarski S., Majchrzak G., *Kto z Reaganem kolaboruje, ten na murach „V" maluje… Propaganda stanu wojennego*, „Forum Dziennikarzy" 2016, nr 1.

326. Ligarski S., Majchrzak G., *Kulisy „orędzia" Jaruzelskiego*, „Do Rzeczy" 2016.

327. Ligarski S., Majchrzak G., *Mityczny sierpień 1980*, „Pamięć i Przyszłość" 2016, nr 3.

328. Ligarski S., Majchrzak G., *Panorama racławicka. Historia nie całkiem jawna*, „Mówią Wieki" 2016, nr 6.

329. Ligarski S., Majchrzak G., *Panorama Racławicka. Historia nie całkiem jawna*, „Pamięć i Przyszłość" 2016, nr 1.

330. Ligarski S., Majchrzak G., *Pierwszy podpisał Szczecin*, „Polityka" 2016, nr 35.

331. Ligarski S., Majchrzak G., *Przymiarki do mniejszego zła*, „Polityka" 2016, nr 50.

332. Ligarski S., Majchrzak G., *Sierpniowe mity*, „Uważam Rze Historia" 2016, nr 8.

333. Ligarski S., Majchrzak G., *Uciekający piłkarze*, „Pamięć i Przyszłość" 2016, nr 2.

334. Ligarski S., Majchrzak G., *Wojna o eter. Media elektroniczne od solidarnościowego karnawału do początków rządów solidarnościowych*, Warszawa 2016.

335. Ligarski S., Majchrzak G., *Wołanie o chleb, wołanie o wolność*, „Do Rzeczy" 2016, nr 25.

336. Ligarski S., Majchrzak G., *WRONa przekona? Propaganda stanu wojennego. Część 2: zmilitaryzowana*, „Forum Dziennikarzy" 2016, nr 2.

337. Ligarski S., *Zapomniane porozumienie*, „W Sieci Historii", 18 XI 2016, nr 12.

338. Lipko M., *„Salon. Niezależni w «świetlicy» Anny Erdman i Tadeusza Walendowskiego 1976–1979"* – recenzja [w:] https://histmag.org/Salon.-Niezalezni-w-swietlicy-Anny-Erdman-i-Tadeusza-Walendowskiego-1976-1979-recenzja-14340 (dostęp: 20 XII 2016 r.).

339. Lipko M., *Aktywność obywatelska*, „Refleksje, Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy" 2016, nr 4.

340. Lipko M., *Andrzej Friszke – „Związek Harcerstwa Polskiego 1956–1963"* – recenzja [w:] https://histmag.org/andrzej-friszke-zwiazek-harcerstwa-polskiego-19561963-recenzja-13727/2 (dostęp: 20 XII 2016 r.)

341. Lipko M., *Eugeniusz Piotrowski – „Nie umiem się nisko kłaniać"* – recenzja [w:] https://histmag.org/Eugeniusz-Piotrowski-Nie-umiem-sie-nisko-klaniac-recenzja-14334 (dostęp: 20 XII 2016 r.)

342. Lipko M., *Historia z książkami w tle*, „Refleksje. Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy" 2016, nr 1.

343. Lipko M., *Magdalena Heruday-Kiełczewska „Solidarność nad Sekwaną"* – recenzja [w:] https://histmag.org/magdalena-heruday-kielczewska-solidarnosc-nad-sekwana-recenzja-13441 (dostęp: 20 XII 2016 r.)

344. Litwińska M., *Człowiek – cel wszelkiej polityki*, „Dziennik Polski", 3 X 2016.

345. Litwińska M., *Dziś Czarnobyl – jutro Żarnowiec*, „Dziennik Polski", 25 IV 2016.

346. Litwińska M., *Krakowskie Duszpasterstwo Hutników w służbie „Solidarności"*, „Dziennik Polski", 21 XI 2016.

347. Litwińska M., *Nie ma wolności bez solidarności*, „Dziennik Polski", 13 VI 2016.

348. Lubecka J., *„Albo jest się chrześcijaninem, albo Niemcem. Jednym i drugim się nie da"*, „Dziennik Polski", 11 I 2016.

349. Lubecka J., *„Albo jest się chrześcijaninem, albo Niemcem. Jednym i drugim się nie da"*, „Polska The Times", 11 I 2016.

350. Lubecka J., *„Efekt Lucyfera" – czy każdy może zostać Rudolfem Hössem?*, publikacja internetowa: interia.pl, data publikacji: 17 VI 2016 r.

351. Lubecka J., *„Kościół musi upaść, aby Niemcy mogły żyć"* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

352. Lubecka J., *„Triumf woli". Triumf propagandy* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

353. Lubecka J., *Denazyfikacja czyli sposób na zapomnienie?* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

354. Lubecka J., *Denazyfikacja. Sposób na zapomnienie*, „Dziennik Polski", 12 IX 2016, równolegle „Polska The Times", 12 I 2016.

355. Lubecka J., *Dyrygenci diabła* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

356. Lubecka J., *Filozof, nazista, antysemita…* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

357. Lubecka J., *Hannah Arendt. Banalność zła i niebanalność myślenia* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

358. Lubecka J., *Jałta 1945 – nieświęte przymierze* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

359. Lubecka J., *Kolonialne laboratorium III Rzeszy* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

360. Lubecka J., *Konferencja kryptonim Terminal* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

361. Lubecka J., *Koniec milczenia o zbrodniach* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

362. Lubecka J., *Mordercza miłość do ziemi* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

363. Lubecka J., *Mur, widoczne fiasko komunizmu*, „Dziennik Polski", 29 VIII 2016;

364. Lubecka J., *Nie mamy powodu czcić Stauffenberga* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

365. Lubecka J., *Opadła żelazna kurtyna*, „Dziennik Polski", 7 III 2016.

366. Lubecka J., *Pierwsze ludobójstwo XX wieku*, „Dziennik Polski", 18 VII 2016.

367. Lubecka J., *Szarotkowi piraci* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

368. Lubecka J., *Wojsko pod szczególnym nadzorem* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

369. Łapiński P., *Obława Augustowska: nowe dokumenty*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 3.

370. Łapiński P., *Stanisław Grabowski „Szalony", „Szalony Stasiek", „Wiarus"* [w:] *Ostatni komendanci, ostatni żołnierze. 1951–1963*, Warszawa 2016.

371. Łuczak A., *Grabież mienia obywateli polskich na ziemiach wcielonych do III Rzeszy*, „W Sieci Historii" 2016, nr 10.

372. Łuczak A., *Pamięć Czerwca'56*, „W Sieci Historii" 2016, nr 7.

373. Łuczak A., *Podziemie niepodległościowe w Wielkopolsce*, cz. 1, „Wielkopolski Kurier Wnet" 2016, nr 27 (wrzesień).

374. Łuczak A., Podziemie niepodległościowe w Wielkopolsce, cz. 2, „Wielkopolski Kurier Wnet", 2016, nr 28 (październik).

375. Łuczak A., *Sprawa śmierci Piotra Majchrzaka – uchybienia formalne i zaniedbania w śledztwach. Przyczynek do wyjaśniania śmierci ofiar stanu wojennego*, „Zeszyty Historyczne WiN-u" 2015, nr 42.

376. Majchrzak G., *„Gość" rządu*, „Bibuła" 2016, nr 14.

377. Majchrzak G., *„Hańba towarzysze, pod waszym adresem", czyli listy w sprawie czerwca '56*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 6.

378. Majchrzak G., *„Kto handluje, ten żyje" czyli sportowcy, przemytnicy i handlarze* „W Sieci Historii" 2016, nr 1.

379. Majchrzak G., *„Niebezpieczny dokument": Posłanie do ludzi pracy Europy Wschodniej*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/artykuly-historyczne/niebezpieczny-dokument-poslanie-do-ludzi-pracy-europy-wschodniej, data publikacji: 2016 r.

380. Majchrzak G., *„Powstańcie, których dręczy głód!"*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/powstancie-ktorych-dreczy-glod-marsze-glodowe-latem-1981-r, data publikacji: 2016 r.

381. Majchrzak G., *„Smutni panowie" na olimpijskim szlaku*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/smutni-panowie-na-olimpijskim-szlaku, data publikacji: 2016 r.

382. Majchrzak G., *„Solidarność" na rozdrożu*, „…do kontrrewolucji się strzela" (dodatek do „Kuriera Szczecińskiego", 9 XII 2016).

383. Majchrzak G., *11 listopada 1980 r. – obchody prawie wolne*, „W Sieci Historii" 2016, nr 11.

384. Majchrzak G., *1980. Pacyfikacja, której nie było* „W Sieci Historii" 2016, nr 9.

385. Majchrzak G., *35 lat temu powstał „Tygodnik Solidarność"*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/35-lat-temu-powstal-tygodnik-solidarnosc, data publikacji: 2016.

386. Majchrzak G., *5. Rocznica Czerwca '76 w Płocku, Radomiu i Ursusie*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/5-rocznica-czerwca-76-w-plocku-radomiu-i-ursusie, data publikacji: 2016 r.

387. Majchrzak G., *Akcja weryfikacja*, „Polityka" 2016, nr 6.

388. Majchrzak G., *Bolek i Lolek w walce z komuną*, „Mówią Wieki" 2016, nr 11.

389. Majchrzak G., *Bydgoskie taśmy, czyli anatomia zbrodni*, „Dziennika Gazeta Prawna", 21 III 2016.

390. Majchrzak G., *Doktryna Kani, doktryna Jaruzelskiego*, [w:] *To nie jest zabawa w stan wojenny* (dodatek do „Rzeczpospolitej", 9 XII 2016).

391. Majchrzak G., *Dokument wstydliwy, czyli lojalka*, „Bibuła" 2016, nr 14.

392. Majchrzak G., *Doniesienie agenturalne*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 9.

393. Majchrzak G., *Drużyna Solidarności*, „Polityka" 2016, nr 23.

394. Majchrzak G., *Esbecka panna „S"*, „W Sieci Historii" 2016, nr 11.

395. Majchrzak G., *Funkcjonariusz Marek Motyka*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 2.

396. Majchrzak G., *Historia pewnego internowania*, „Gazeta Polska Codziennie" 2016.

397. Majchrzak G., *Jak SB nie strzeliła Polonii „Gola"*, „W Sieci Historii" 2016, nr 8.

398. Majchrzak G., *Kryptonim „Obiekt", czyli Mistrzostwa Świata w hokeju na lodzie w Katowicach 1976 pod lupą MO i SB*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/kryptonim-obiekt-czyli-mistrzostwa-swiata-w-hokeju-na-lodzie-w-katowicach-1976-p, data publikacji: 2016.

399. Majchrzak G., *Kryptonim „Sejmik", czyli zjazdowa konfrontacja*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 9.

400. Majchrzak G., *Kryzys bydgoski*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/kryzys-bydgoski, data publikacji: 2016.

401. Majchrzak G., *Kulisy posiedzenia radomskiego władz „S"*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/artykuly-historyczne/grzegorz-majchrzak-kulisy-posiedzenia-radomskiego-wladz-s, data publikacji: 2016.

402. Majchrzak G., *Kulisy transferu „Piłata" do FC Nantes*, „W Sieci Historii" 2016, nr 6.

403. Majchrzak G., *Maciej Bednarkiewicz, legenda palestry*, publikacja internetowa: https://obnt.pl/pl/aktualnosci/maciej-bednarkiewicz-legenda-palestry/, data publikacji: 2016.

404. Majchrzak G., *Neo-Solidarność*, „Polityka" 2016, nr 11.

405. Majchrzak G., *Nękanie „graczy"*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/artykuly-historyczne/nekanie-graczy, data publikacji: 2016.

406. Majchrzak G., *Nie tylko prasa. Fenomen Radia „Solidarność"*, „Forum Dziennikarzy" 2016, nr 3.

407. Majchrzak G., *Obawy rządzących, przychylność społeczeństwa, zaniepokojenie biznesu, czyli zachodnie reakcje na strajki z sierpnia 1980 r.*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/niechec-obawa-poparcie-zachodnie-reakcje-na-strajki-z-sierpnia-1980-r, data publikacji: 2016.

408. Majchrzak G., *Pacyfikacja niepokornej stoczni*, „Bibuła" 2016, nr 14.

409. Majchrzak G., *Pogrzeb Prymasa Tysiąclecia pod lupą SB*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/aktualnosci/pogrzeb-prymasa-tysiaclecia-pod-lupa-sb, data publikacji: 2016.

410. Majchrzak G., *Preludium stanu wojennego*, „Do Rzeczy" 2016, nr 48.

411. Majchrzak G., *Prowokacja (?) w Wiedniu*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 4.

412. Majchrzak G., *Radio na kasetach*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/radio-na-kasetach, data publikacji: 2016 r.

413. Majchrzak G., *Smutni panowie na olimpijskim szlaku. Inwigilacja polskich olimpijczyków przez Służbę Bezpieczeństwa*, Warszawa 2016.

414. Majchrzak G., *Solidarność na celowniku*, Poznań 2016.

415. Majchrzak G., *Spacyfikować strajk*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 7–8.

416. Majchrzak G., *Sprawa operacyjnej obserwacji*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 6.

417. Majchrzak G., *Stan wojenny. Kryptonim „Jodła"*, „Tygodnik Wojenny" 2016 (jednodniówka okolicznościowa).

418. Majchrzak G., *Stan wojenny: zdany egzamin Wałęsy*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 4.

419. Majchrzak G., *Święto chwilowo dozwolone – obchody 190. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 maja*, publikacja internetowa: http://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/swieto-chwilowo-dozwolone-obchody-190-rocznicy-uchwalenia-konstytucji-3-maja, data publikacji: 2016 r.

420. Majchrzak G., *Tajemnice stanu wojennego*, Warszawa 2016.

421. Majchrzak G., *Transfery pod nadzorem SB*, „Rzeczpospolita. Plus Minus", 23–24 I 2016.

422. Majchrzak G., *Urban kłamie*, *To nie jest zabawa w stan wojenny* (dodatek do „Rzeczpospolitej", 9 XII 2016).

423. Majchrzak G., *Wojciech Zabłocki. Szermierz w sidłach Służby Bezpieczeństwa*, „W Sieci Historii" 2016, nr 2.

424. Majchrzak G., Wołk G., *Charakterystyka tajnego współpracownika „Bolek"*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 4.

425. Majewski M., *Wydział Bezpieczeństwa MSW 1926–1939*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 9.

426. Małyszka A., *Drogi do niepodległości. Listopad 1918 r. w Swarzędzu. Swarzędz i swarzędzanie w Powstaniu Wielkopolskim*, „Prosto z Ratusza. Bezpłatne Pismo Informacyjne" 2016, nr 3(323).

427. Małyszka A., *Swarzędz i swarzędzanie w Powstaniu Wielkopolskim*, „Informator Swarzędzki" 2016, nr 2.

428. Małyszka A., *Swarzędz w Czerwcu 1956 r.*, „Prosto z Ratusza. Bezpłatne Pismo Informacyjne" 2016, nr 6(326).

429. Marcinkiewicz M., *Creme d'extreme. Ośrodek odosobnienia w Jaworzu*, „Bibuła" 2016, nr 14.

430. Marcinkiewicz M., *Działalność Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża jako przykład pomocy zagranicznej dla internowanych w stanie wojennym*, „Pamięć i Przyszłość" 2016, nr 32.

431. Marcinkiewicz M., *Emigracja*, [w:] *...do kontrrewolucji się strzela* (dodatek do „Kuriera Szczecińskiego", red. Z. Jasina, M. Marcinkiewicz, S. Ligarski, M. Ciechanowski, 9 XII 2016).

432. Marcinkiewicz M., *Internowani jak skazani. Ośrodek odosobnienia w Wierzchowie Pomorskim jako przykład represji w stanie wojennym* [w:] *To nie jest zabawa w stan wojenny* (dodatek do „Rzeczpospolitej", 9 XII 2016).

433. Marcinkiewicz M., *Internowanie i inne represje zastosowane wobec szczecińskich działaczy związkowych i opozycyjnych po wprowadzeniu stanu wojennego* [w:] *...do kontrrewolucji się strzela* (dodatek do „Kuriera Szczecińskiego", red. Z. Jasina, M. Marcinkiewicz, S. Ligarski, M. Ciechanowski, 9 XII 2016).

434. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Kobiety w powstaniu warszawskim*, http://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/20119?t=Kobiety-w-powstaniu-warszawskim, 1 VIII 2016.

435. Marek Ł., *„Straszny obraz państwa, które służy partii" – obchody Milenium Chrztu Polski w Sosnowcu (1967 rok)*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

436. Marek Ł., *Codzienność kapłana. Zapiski ks. Józefa Dancha z lat 1970–1982 jako źródło historyczne*, „Prace Komisji Naukowych Polskiej Akademii Nauk Oddział w Katowicach" 2016, nr 39–40.

437. Marek Ł., *Codzienność kapłana. Zapiski ks. Józefa Dancha z lat 1970–1982 jako źródło historyczne*, „Biuletyn Informacyjny Komisji Historycznej Polskiej Akademii Nauk Oddział w Katowicach" 2015, nr 12.

438. Marek Ł., *Codzienność kapłana. Zapiski ks. Józefa Dancha z lat 1970–1982 jako źródło historyczne,* publikacja internetowa: http://www.historia.us.edu.pl/files/2375/Biuletyn%202015.pdf, data publikacji: 2016 r.

439. Marek Ł., *Laickie (wy)chowanie w PRL*, „Dziennik Polski", 11 VII 2016.

440. Marek Ł., *Popularyzacja „myśli racjonalistycznej" – prasa w akcji laicyzacyjnej*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2015, nr 2.

441. Marek Ł., *Prasowe „niewypały" antyklerykalne*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

442. Marek Ł., *PRL w kontrze do papieskiej pielgrzymki '79*, „W Sieci Historii" 2016, nr 7.

443. Miedziński P., *Zamach na prezydenta*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 6.

444. Milewski J.J., *Obława augustowska – zbrodnia doskonała*, „Magazyn Polski" 2016, nr 3.

445. Morawski R., *Kryptonim „Syrena" – czyli preludium Stanu Wojennego*, „W Sieci Historii", cykl „Z fototeki IPN" 2016, nr 12 (43).

446. Morawski R., *Pierwsze „aresztowanie" Obrazu Nawiedzenia*, „W Sieci Historii", cykl „Z fototeki IPN" 2016, nr 4 (35).

447. Musiał F., *Ali Agca – sowiecki najemnik?*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 5.

448. Musiał F., *Armia Nadziei*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 11.

449. Musiał F., *Bibuła, czyli przełamanie reżimowego monopolu* [w:] *Bibuła: niezależny ruch wydawniczy w PRL: początki* (dodatek do „Tygodnika Powszechnego", 20 XI 2016).

450. Musiał F., *Kościół w trosce o naród*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 12.

451. Musiał F., *Mur dzielący Niemcy*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 8.

452. Musiał F., *Nazizm rozliczony* [w:] *Z archiwów II wojny światowej*, red. F. Musiał, Kraków 2016.

453. Musiał F., *Oaza myśli czy wentyl bezpieczeństwa?*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 2.

454. Musiał F., *Oddałem dwa lub trzy strzały* [w:] *Zamach, który miał zmienić historię* (dodatek do „Gościa Niedzielnego", 2016, nr 20).

455. Musiał F., *Order Orła Białego*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 10.

456. Musiał F., *Po co nam Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych*, publikacja internetowa: http://www.deon.pl/po-godzinach/historia-i-spoleczenstwo/art,288,po-co-nam-narodowy-dzien-pamieci-zolnierzy-wykletych.html, data publikacji: 2016 r.

457. Musiał F., *Prowokacja przeciw wolności*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 3.

458. Musiał F., *Radioaktywna chmura za zasłoną cenzury*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 4.

459. Musiał F., *Rozdarta Solidarność*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 9.

460. Musiał F., *SB: „Można neutralizować wrogie wystąpienia hierarchii poczynaniami samego kleru"*, „Dziennik Polski", 18 I 2016.

461. Musiał F., *Sołtysie, pracuj sumiennie i z Bogiem*, „Nasz Dziennik", 26 II 2016.

462. Musiał F., *Śmierć nie pytała o wiek*, [w:] *Żołnierze Wyklęci. Opowieści najmłodszych*, dodatek historyczny do „Tygodnika Powszechnego" 2016, nr 9.

463. Musiał F., *Walka komunistów z religią*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 7.

464. Musiał F., *Wielka Wojna Ojczyźniana, czyli wielkie kłamstwo propagandowe*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 6.

465. Musiał F., *WiN nadzieja na historyczną prawdę*, „Nasz Dziennik", 4 I 2016.

466. Musiał F., *Zniszczyć stary świat*, „Posłaniec Serca Jezusowego" 2016, nr 1.

467. Musiał F., *Żołnierze Wyklęci – czyli kto?*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 3.

468. Nagel P., *Jak Jerzy Łojek z SB skutecznie wojował?*, „Arcana" 2016, nr 4.

469. Należniak P., *Mord w kolonii Wydymer*, „Biuletyn Informacyjny Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Koła Orląt Lwowskich" 2016, październik.

470. Należniak P., *Powrót do korzeni*, „Nasza Wspólnota" 2016, nr 3 (252).

471. Należniak P., *Rodzina ratująca rodzinę*, „Nasza Wspólnota" 2016, nr 4 (253).

472. Nawrocki K., *„Gang Olsena" na Wybrzeżu*, „Do Rzeczy Historia" 2016, nr 12.

473. Nawrocki K., *Gangsterscy celebryci*, „Do Rzeczy Historia" 2016, nr 7.

474. Nawrocki K., *Grudzień 70*, „Do Rzeczy Historia" 2016, nr 5.

475. Neja J., *Dziewięciu z „Wujka"* [w:] *Dodatek Historyczny IPN. Polska i Polacy 1918–1989* (dodatek do „Naszego Dziennika", 13 XII 2016).

476. Neja J., *Najdłuższy grudniowy strajk* [w:] *To nie jest zabawa w stan wojenny* (dodatek do „Rzeczpospolitej", 9 XII 2016).

477. Neja J., *Proces* [w:] *Niezłomni '81. 35. Rocznica strajków w KWK Piast i Ziemowit*, (specjalny dodatek do Informatora Powiatu Bieruńsko-Lędzińskiego „powiatbl.pl" 2016, nr 6).

478. Neja J., *Śląskie powstanie. Grudzień 1981 r. na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim*, „Bibuła. Stowarzyszenie Wolnego Słowa" 2016, nr 14.

479. Neja J., *W podziemiach „Piasta"* [w:] *Niezłomni '81. 35. Rocznica strajków w KWK Piast i Ziemowit* (specjalny dodatek do Informatora Powiatu Bieruńsko-Lędzińskiego „powiatbl.pl" 2016, nr 6).

480. Neja J., *Węgierskie epizody śląskiego Października 1956 roku*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 9.

481. Neja J., *Wprowadzenie stanu wojennego*, *„Niezłomni '81. 35. Rocznica strajków w KWK Piast i Ziemowit"* (specjalny dodatek do Informatora Powiatu Bieruńsko-Lędzińskiego „powiatbl.pl" 2016, nr 6).

482. *Niech świat pamięta o nas…". Losy osób deportowanych do ZSRS z terenu Górnego Śląska w 1945 r.*, red. K. Banaś, Katowice 2016.

483. Noszczak B., *125 polskich miesięcy*, „Tygodnik Powszechny" 2016, nr 6.

484. Noszczak B., *Braterstwo krat*, „Tygodnik Powszechny" 2016, nr 24.

485. Noszczak B., *Harcerz z Wilna* [w:] *Żołnierze Wyklęci. Opowieści najmłodszych* dodatek historyczny do „Tygodnika Powszechnego" 2016, nr 9.

486. Noszczak B., *Jak to się zaczęło*, „Tygodnik Powszechny" 2016, nr 16.

487. Noszczak B., *Łamy młodych,* „Tygodnik Powszechny", 2016, nr 47.

488. Noszczak B., *Pseudonim „Administrator"*, „Tygodnik Powszechny" 2016, nr 48.

489. Noszczak B., *Spektakl komunistów*, „Tygodnik Powszechny" 2016, nr 16.

490. *Nowe zniewolenie. Obława Augustowska. Lipiec 1945 Another Capitivity the Augustow Roundup*, red E. Rogalewska, Białystok 2016.

491. Osiński K. , *Święta w internacie – 1981*, „Tygodnik Bydgoski" 2016, nr 0.

492. Osiński K., *Księga wstydu. Czyli o monografii „Historia Bydgoszczy 1945–1956"*, „Gazeta Pomorska", 29 IX 2016.

493. Osiński K., *Śladami bydgoskiego kryptologa,* „Tygodnik Bydgoski" 2016, nr 0.

494. *Pamięć (nie)kontrolowana*, wywiad z dr. Piotrem Grzelczakiem przeprowadzony przez dr Agnieszkę Łuczak [w:] *Poznański Czerwiec '56*, red. A. Brzozowski, A. Łuczak i in. (dodatek do miesięcznika „Pamięć.pl – Biuletyn IPN", maj 2016.

495. Piątkowski S., *Obecny powiat skarżyski w latach 1939–1945* [w:] *Mała Ojczyzna powiat skarżyski*, red. P. Kardyś, Skarżysko-Kamienna 2016.

496. Piątkowski S., *Radomska ekspozytura wywiadowcza ZWZ-AK „Sosna". Organizacja – działalność, zagłada*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2015, nr 12.

497. Pietrowicz A., *Nierozliczony rachunek krzywd,* „Przewodnik Katolicki" 2016, nr 43.

498. Pietrowicz A., *Z myślą o Ziemiach Zachodnich… Tajne szkolnictwo i prace oświatowe wysiedlonych w Generalnym Gubernatorstwie.* „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 4.

499. Piwko R., *Obozowe Drużyny Bojowe w Sandomierzu 1944–1946 jako przykład lokalnej organizacji podziemia antykomunistycznego*, „Zeszyty Sandomierskie" 2016, nr 38.

500. Pleskot P., *„Mała Moskwa" w Legnicy* [w:] *Filmowe fale historii*, red. A. Kołodziejczak i in., Łódź 2016.

501. Pleskot P., *Czarna epoka stalinizmu* [w:] *Filmowe fale historii*, red. A. Kołodziejczak i in., Łódź 2016.

502. Pleskot P., *Długie ręce SB. Dwa tajemnicze zabójstwa. „Klątwa" Popiełuszki?*, nowahistoria.interia.pl, 31 I 2016.

503. Pleskot P., *Dzień z życia aparatczyka* [w:] *Filmowe fale historii*, red. A. Kołodziejczak i in., Łódź 2016.

504. Pleskot P., *Fenomen „Solidarności"* [w:] *Filmowe fale historii*, red. A. Kołodziejczak i in., Łódź 2016.

505. Pleskot P., *Klątwa ks. Popiełuszki*, rozm. przepr. P. Szaniawski, „Newsweek" 2016, nr 5.

506. Pleskot P., *Komando śmierci*, rozm. przepr. M. Dzierżanowski, „Wprost" 2016, nr 3.

507. Pleskot P., *Ksiądz Stefan Niedzielak. Ostatnia ofiara Katynia?*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 4.

508. Pleskot P., *Morderstwo Małgorzaty Targowskiej-Grabińskiej. Upiorna pomyłka SB?*, publikacja internetowa: www.historia.wp.pl, data publikacji: 27 V 2016 r.

509. Pleskot P., *Popiełuszko, Przemyk, Suchowolec, Jaroszewicz i inni. Czy ktoś wydał na nich wyrok?*, rozm. przepr. Rafał Zychal, publikacja internetowa: www.wiadomości.onet.pl, data publikacji: 14 I 2016 r.

510. Pleskot P., *Poznań '56: „wypadki", rewolta czy powstanie?* [w:] *Filmowe fale historii*, red. A. Kołodziejczak i in., Łódź 2016.

511. Pleskot P., *System morderstw połączonych*, „Do Rzeczy" 2016, nr 14.

512. Pleskot P., *To były bestialskie mordy. Sprawcy są na wolności. Z Patrykiem Pleskotem rozmawia Barbara Jaros*, publikacja internetowa: www.fakt.pl, data publikacji: 9 II 2016 r.

513. Pleskot P., *Wszystkie zamachy na Lecha Wałęsę. Kto planował zamordowanie lidera „Solidarności"?*, publikacja internetowa: www.historia.wp.pl, data publikacji: 3 III 2016 r.

514. Pleskot P., *Zabić. Mordy polityczne w PRL*, Kraków 2016.

515. Pleskot P., *Zabójstwo Anieli Piesiewicz. Zemsta na Krzysztofie Piesiewiczu za udział w procesie zabójców ks. Popiełuszki?*, publikacja internetowa: www.historia.wp.pl, data publikacji: 16 II 2016 r.

516. Poboży R., *Beatrice i Turyści*, „W Sieci Historii", cykl „Z fototeki IPN" 2016, nr 8 (39).

517. Pociłowska-Kann Z., *Noc wigilijna. Obraz symboliczny*, oprac. A. Klimowicz, Warszawa 2016.

518. *Poznański Czerwiec '56*, red. A. Brzozowski, A. Łuczak i in. (dodatek do miesięcznika „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, maj).

519. Przeperski M., *„Liga Narodowa (1893–1928). Wybór relacji – recenzja*, http://histmag.org/liga-narodowa-18931928-wybor-relacji-recenzja-12605, 19 I 2016.

520. Przeperski M., *„Polskie wizje i oceny komunizmu po 1939 roku" – red. R. Łatka, B. Szlachta – recenzja*, https://histmag.org/Polskie-wizje-i-oceny-komunizmu-po-1939-roku-red.-R.-Latka-B.-Szlachta-recenzja-14021, 3 X 2016.

521. Przeperski M., *Aleksander Kaczorowski – „Hrabal. Słodka apokalipsa" – recenzja*, http://histmag.org/aleksander-kaczorowski-hrabal-slodka-apokalipsa-recenzja-12878, 4 III 2016.

522. Przeperski M., *Alina Prażmowska – „Władysław Gomułka" – recenzja*, http://histmag.org/Anita-Prazmowska-Wladyslaw-Gomulka-recenzja-14374, 1 XII 2016.

523. Przeperski M., *Antykwaryczny antykomunizm*, „Nowe Książki" 2016, nr 4.

524. Przeperski M., *Dwa miasta, dwie rewolucje*, „Nowe Książki" 2015, nr 11.

525. Przeperski M., *Historiozoficzna kontrrewolucja*, „Fronda LUX" 2016, nr 80.

526. Przeperski M., *Imre Nagy – stalinowski apostata*, publikacja internetowa: http://www.teologiapolityczna.pl/michal-przeperski-imre-nagy-stalinowski-apostata-tpct-30-/, data publikacji: 2016 r.

527. Przeperski M., *Kuchnia polityki*, „Nowe Książki" 2016, nr 12.

528. Przeperski M., *Masaryk postpolityczny*, „Nowe Książki" 2016, nr 6.

529. Przeperski M., *Nieodzowność historii narodowej*, http://histmag.org/nieodzownosc-historii-narodowej-12935, 15 III 2016.

530. Przeperski M., *Piotr Bojarski – „1956. Przebudzeni"– recenzja*, http://histmag.org/Piotr-Bojarski-1956.-Przebudzeni-recenzja-14354, 28 XI 2016.

531. Przeperski M., *Pytania o Mazowieckiego*, „Nowe Książki" 2016, nr 1.

532. Przeperski M., *Rakowski w szafie Kiszczaka*, „Polityka" 2016, nr 11.

533. Przeperski M., *Rewolucja popaździernikowa*, „Nowe Książki" 2016, nr 11.

534. Przeperski M., *Rewolucja wolnego słowa*, „Znak" 2016, nr 734–735.

535. Przeperski M., *Rynsztok literacki*, http://kulturaliberalna.pl/2016/06/28/siedlecka-biografie-odtajnione-michal-przeperski-recenzja/ 2016, nr 26.

536. Przeperski M., *Seks, kłamstwa i Służba Bezpieczeństwa*, „Znak" 2016, nr 733.

537. Przeperski M., *Starzyński z krwi i kości*, „Nowe Książki" 2016, nr 10.

538. Przeperski M., *W poszukiwaniu źródeł tożsamości*, „Nowe Książki" 2016, nr 7–8.

539. Przeperski M., *Zychowicz jak narkotyk, Zychowicz jak Gross*, „Fronda LUX" 2016, nr 78.

540. Przeperski M., *Zychowicz niepoprawny*, „Znak" 2016, nr 738.

541. Ptasińska M., *Długa droga od Mińska do Maisons-Laffitte*, *Wielki kwestor*, *Żelazna dama*, *Minister ludzkich serc, Strażnik dziedzictwa*, *Nieskrępowane wolne słowo orężem walki*, *Redaktor*, (dodatek do „Rzeczpospolitej", 1 XII 2016 r.).

542. Rembacka K., *Komunista w dyplomacji*, „Pamięć i Przyszłość" 2016, nr 3.

543. Rogalewska E., *Obława Augustowska. Wspólnota pamięci. The Augustow Roundup. A Community and Rememberance* [w:] *Nowe zniewolenie Obława Augustowska. Lipiec 1945*, red. E. Rogalewska, Białystok 2016.

544. Rosenbaum S., *Bili się o mity*, „Fabryka Silesia" 2016, nr 2.

545. Rosenbaum S., *Nowe społeczeństwo rodzi się w hotelu robotniczym*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 2.

546. Rosenbaum S., *Pamięć powstań śląskich w dobie PRL-u*, [w:] *Powstaniec* (dodatek do „Dziennika Zachodniego", 3 V 2016).

547. Rosenbaum S., *Pięć biografii z obozem w Świętochłowicach w tle*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

548. Rosenbaum S., Tracz B., *Alternatywy 4 na Tysiącleciu*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 2.

549. Rosenbaum S., Tracz B., *Na styku kultur. Wokół górnośląskiej specyfiki. Rozmowa z prof. Andrzejem Chwalbą*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

550. Rosenbaum S., *Pięć biografii z obozem w Świętochłowicach w tle*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląsk" 2016, nr 1 (9).

551. Rosenbaum S., *Wizerunki wojny*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1 (9).

552. Sacewicz K., *Cmentarze wojenne i miejsca pochówku ofiar II wojny światowej na Warmii i Mazurach. Próba syntezy* [w:] *Ochrona pamięci o ofiarach działań wojennych na Warmii i Mazurach*, red. P. Kardela, Olsztyn 2016.

553. Sacewicz K., *Katyń w prasie Polskiego Państwa Podziemnego*, „Debata. Miesięcznik Regionalny" 2016, nr 103.

554. Sacewicz K., *Zabezpieczenie kontrwywiadowcze PPP przed agenturalną działalnością polskich komunistów (1939–1944) – przykład KG ZWZ-AK*, „Biuletyn Informacyjny. Miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 9.

555. Sasanka P., *Czerwiec z Grudnia*, „Polityka" 2016, nr 26.

556. Sasanka P., *Rok, kdy Mad'ari zachránili Polsko*, „Lidove noviny", 29 VI 2016.

557. Sawa M., *Sotnia Wilki*, [tłumaczenie tekstu kroniki UPA z języka ukraińskiego, opracowanie wstępu i posłowia], „Karta" 2016, nr 89.

558. Semczyszyn M., *Jidiszer jiszew*, „Pomocnik Historyczny Tygodnika Polityka" 2016, nr 4.

559. Semczyszyn M., *Kula dla Jasieńskiego*, „Do Rzeczy Historia" 2016, nr 12.

560. Semczyszyn M., *Polska Itaka*, „Pomocnik Historyczny Tygodnika Polityka", 2016, nr 4.

561. Semczyszyn M., *Ukarani akcją „Wisła"*, „Pomocnik Historyczny Tygodnika Polityka" 2016, nr 4.

562. Semczyszyn M., *Wielka Bricha. Nielegalna emigracja żydowska 1945-1947*, „Pamięć i Przyszłość" 2016, nr 2.

563. Siedziako M., *„Świadkowie Historii" wyróżnieni*, „Kościół nad Odrą i Bałtykiem" 2016, nr 10.

564. Siedziako M., *Głosowanie w cieniu represji*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 6.

565. Siedziako M., *Leć pan na skargę do Churchilla*, „Polityka" 2016, nr 27.

566. Siedziako M., *Ostatnie wybory PRL*, „Do Rzeczy Historia" 2016, nr 1.

567. Siedziako M., *PZPR na równi pochyłej (1980–1982)* [w:] *... do kontrrewolucji się strzela* (dodatek historyczny do „Kuriera Szczecińskiego", red. Z. Jasina, M. Marcinkiewicz, S. Ligarski, M. Ciechanowski, 9 XII 2016).

568. Siedziako M., *Wiesław, gdzieś ty był?*, „Polityka" 2016, nr 44.

569. Sierchuła R., *Když Poznaňdrtil „dočasný Polák"*, „Lidove noviny", 2 VII 2016.

570. Sierchuła R., *Narodowcy w walce z niemieckim totalitaryzmem w Wielkopolsce*, „Wielkopolski Kurier Wnet" 2016.

571. Sierchuła R., *Opcja niemiecka czy zdrada*, „Myśl.pl" 2016, nr 1.

572. Sierchuła R., Wąsowicz J., *Wychowankowie salezjańscy w gronie Żołnierzy Wyklętych*, „Don Bosco" 2016, nr 4.

573. Sierchuła R., *Wyklęci w Poznaniu*, „Wielkopolski Kurier Wnet" 2016.

574. Skubisz Ł., *Henryk Krauze (Białogard)*, pomeranica.pl (internetowa encyklopedia Pomorza Zachodniego).

575. Skubisz Ł., *Pomnik Wielkiej Wojny Ojczyźnianej (Szczecin)*, pomeranica.pl (internetowa encyklopedia Pomorza Zachodniego).

576. Skubisz Ł., Skubisz P., *Krwawy salut*, „Szczeciner" 2016, nr 7.

577. Skura A., *„Nie wystarczy się umalować – trzeba się umyć..."– sprawy higieny, zdrowia i urody na łamach prasy kobiecej z lat pięćdziesiątych* [w:] *Szkice o codzienności PRL*, red. M. Kruszyński, T. Osiński, Lublin 2016.

578. Skwara M., *Bohater drugiego planu* [w:] *Zamach, który miał zmienić historię* (dodatek do „Gościa Niedzielnego" 2016, nr 20).

579. Skwara M., *Droga na Plac św. Piotra* [w:] *Zamach, który miał zmienić historię* (dodatek do „Gościa Niedzielnego" 2016, nr 20).

580. Sokół K., Wasilewski J., *Przekroczeni przez granicę*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 9.

581. Sołtysik Ł., *Konsekwencje strajku w ZG Rudna*, „Curier" (wydanie specjalne, 14 XII 2016).

582. Sołtysik Ł., *Od sierpnia do Grudnia*, „Curier" (wydanie specjalne, 14 XII 2016).

583. Sołtysik Ł., *Pacyfikacja strajku okupacyjnego w ZG „Rudna" 14–17 XII 1981 r.* (dodatek do „Curiera" 21 XII 2016, nr 12).

584. Sołtysik Ł., *Pacyfikacja*, „Curier", wydanie specjalne, 14 XII 2016.

585. Sołtysik Ł., *Strajk!*, „Curier", wydanie specjalne, 14 XII 2016.

586. Sołtysik Ł., *Zmarł senator Władysław Papużyński*, „Solidarność Zagłębia Miedziowego" 2016, nr 4.

587. Spodenkiewicz P., *Karol Stromenger w Łodzi*, „Kronika Miasta Łodzi" 2016, nr 3.

588. Spodenkiewicz P., *Poznańska skrzynka kontaktowa. Stanisławowi Barańczakowi w 60. rocznicę urodzin* – pismo internetowe „Webnalist" (www.webnalist.com)

589. Spodenkiewicz P., *„Wiedeńczyka kłopoty z przeszłością" (Helmut Albert Fiechtner)* – pismo internetowe „Webnalist" (www.webnalist.com)

590. Stanuch Z., *Bohaterowie nie bandyci*, [wywiad], „Gazeta Goleniowska", 4 III 2016.

591. Stanuch Z., *Krzyż Wolności i Solidarności dla ks. Krzysztofa Zdziarskiego*, „Gazeta Goleniowska", 2 XII 2016.

592. Stanuch Z., *Krzyż Wolności i Solidarności*, „Niedziela–Kościół nad Odrą i Bałtykiem", 4 XII 2016.

593. Stanuch Z., *Naukowe wspomnienie w roku jubileuszowym*, „Niedziela–Kościół nad Odrą i Bałtykiem", 27 XI 2016.

594. Stanuch Z., *O udostępnianiu dokumentów dot. Lecha Wałęsy w świetle ustawy o IPN*, „Gazeta Goleniowska", 18 III 2016.

595. Stanuch Z., *Refleksje z okazji rocznicy wybuchu II wojny światowej*, „Gazeta Goleniowska", 9 IX 2016.

596. Stempowski T., *Bejsbol w Moskwie*, „W Sieci Historii", cykl „Z fototeki IPN" 2016, nr 10 (41).

597. Sudoł T., *„Zapora" czyli powrót bohatera*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 3.

598. Sudoł T., Żuczkowski M., *Patroni Naszych Ulic. Hieronim Dekutowski „Zapora" (1918–1949)*, Warszawa 2016.

599. Sychowicz K., *Nie poddał się do końca. Stanisław Marchewka „Ryba" (1908–1957)*, „Wyklęci" 2016, nr 2.

600. Syrnyk J., *Українознавство у Польщі*, „Рідна мова" 2016, nr 25.

601. Szczesiak-Ślusarek M., *Precz z taką wolnością* [w:] *Poznański Czerwiec '56*, red. A. Brzozowski, A. Łuczak i in. (dodatek do miesięcznika „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, maj).

602. Szcześniak R., *„Agat", „Pegaz", „Parasol"*, „Historia Polskiego Państwa Podziemnego, Polska Walcząca", t. 18, Warszawa 2016.

603. Szcześniak R., *„To! Są moi chłopcy"*, „W Sieci Historii", cykl „Z fototeki IPN" 2016, nr 3 (34).

604. Szcześniak R., *1966: walka o rząd dusz*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN", cykl „Stop-klatka" 2016, nr 5 (50).

605. Szcześniak R., *Akcja „V"*, „Historia Polskiego Państwa Podziemnego, Polska Walcząca", t. 24, Warszawa 2016.

606. Szcześniak R., *Obrona Warszawy*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN", cykl „Stop-klatka" 2016, nr 9 (54).

607. Szcześniak R., *Polski papamobil*, „W Sieci Historii", cykl „Z fototeki IPN" 2016, nr 6 (37).

608. Szcześniak R., *Śmierć „Żelaznego"*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN", cykl „Stop-klatka" 2016, nr 3 (48).

609. Szcześniak R., *Warszawa – miasto feniks*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN", cykl „Stop-klatka" 2016, nr 1 (46).

610. Szcześniak R., *Wolne państwo w sercu puszczy*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN", cykl „Stop-klatka" 2016, nr 7–8 (52–53).

611. Szcześniak R., *Wywiad Armii Krajowej*, „Historia Polskiego Państwa Podziemnego. Polska Walcząca", t. 23, Warszawa 2016.

612. *Szkice o codzienności PRL*, red. M. Kruszyński, T. Osiński, Lublin 2016.

613. Szulc P., *Szczecińska gadzinówka w stanie wojennym* [w:] *do kontrrewolucji się strzela* (dodatek historyczny do „Kuriera Szczecińskiego", red. Z. Jasina, M. Marcinkiewicz, S. Ligarski, M. Ciechanowski, 9 XII 2016).

614. Szulc P., *Wódka pozwalała żyć, ale niosła też śmierć* [w:] *Szkice o codzienności PRL*, red. M. Kruszyński, Lublin 2016.

615. Szumiło M., *Wejdą, nie wejdą* [w:] Dodatek historyczny IPN *Polska i Polacy 1918–1989* (dodatek do „Naszego Dziennika", 13 XII 2016).

616. Szwagrzyk K, (wstęp) *Żołnierze Wyklęci. Niezłomni Bohaterowie nienazwanego powstania*, oprac. T. Płużański, Warszawa 2016.

617. Szwagrzyk K., *Bohaterowie pod cmentarnym murem*, „Nasz Dziennik", 1 III 2016.

618. Szwagrzyk K., *Z ryngrafami na piersi*, „Polska Zbrojna", 1 III 2016.

619. Szwiec W., *Pacyfikacja strajku w Hucie im. Lenina* [w:] *Zbrodnie stanu wojennego w oczach prokuratorów Instytutu* (dodatek do „W Sieci" 2016, nr 50).

620. Szymaniak M., *Bydgoski Listopad 1956*, „Kronika Sejmowa", 15 XI 2016.

621. Szymaniak M., *Bydgoski Listopad 1956*, „Tygodnik Bydgoski" 2016, nr 0.

622. *Śledztwo trwa…*, wywiad z prok. Mirosławem Sławetą przeprowadzony przez dr Agnieszkę Łuczak [w:] *Poznański Czerwiec'56*, red. A. Brzozowski, A. Łuczak i in. (dodatek do miesięcznika „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, maj).

623. Ślusarski K.W., *Mosty dla pieszych w getcie łódzkim*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN", cykl „Stop-klatka" 2016, nr 4 (49).

624. Ślusarski K.W., *Na tułaczym szlaku…*, „W Sieci Historii", cykl „Z fototeki IPN" 2016, nr 7 (38).

625. Ślusarski K.W., *Zmiana okupantów w Stryju*, „W Sieci Historii", cykl „Z fototeki IPN" 2016, nr 9 (40).

626. Świętochowska E., [recenzja] *Czego się bali komuniści. J. Olaszek, Rewolucja powielaczy. Niezależny ruch wydawniczy w Polsce 1976–1989, Warszawa 2015*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 7–8.

627. Świętochowska E., *Od Raczkiewicza do Kaczorowskiego. Recenzja książki Poczet Prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie w latach 1939–1990*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 1.

628. Świętochowska E., *Prześwietlanie partii. Recenzja książki Elity komunistyczne w Polsce, red. M. Szumiło, M. Żukowski Warszawa–Lublin 2015*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 6.

629. Tomkiewicz M., *Ciekawa historia Oddziału „Szyszki"*, „Dziennik Bałtycki", 26 II 2016.

630. Tracz B., *„Zawsze jesteśmy z Wami towarzyszu Gierek". Czerwiec 1976 roku w województwie katowickim*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

631. Tracz B., *Dworcowe kurtyzany*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 2.

632. Tracz B., *Pozytywnie ustosunkowany uczeń Philipa Kapleau*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

633. Trębacz M., *Gutman–Nejman–Stupaj. Życie żydowskie w powojennej Łodzi na przykładzie wybranych biografii* [w:] *Druga Rzeczpospolita i nie tylko. Ludzie, środowiska, idee*, red. J. Pietrzak, Łódź 2016.

634. Trębacz W., *Witold Pilecki jako archetyp bohatera narodowego*, „Biuletyn Informacyjny Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej" 2016, nr 10 (89).

635. Tumińska O., *By pamiętać, trzeba wiedzieć*, „Refleksje. Zachodniopomorski Dwumiesięcznik Oświatowy" 2016, nr 6.

636. Tumińska O., *Przewodnik XII Sesji Sejmu Dzieci i Młodzieży* (publikacja elektroniczna), Warszawa 2016.

637. Ukielski P., *IPN – fakty i mity*, „Rzeczpospolita", 24 III 2016.

638. Ukielski P., *Quo vadis, IPN*, „Rzeczpospolita", 24 VI 2016.

639. Wasilewski W., *Nauczyciel patriotyzmu*, „Nasz Dziennik", 4–5 V 2016.

640. Wasilewski W., *Razem przeciw Polsce. Współpraca sowiecko-niemiecka 1939–1941*, https://obnt.pl/pl/aktualnosci/witold-wasilewski-razem-przeciw-polsce-wspolpraca-sowiecko-niemiecka-1939–1941/, Ośrodek Badań nad Totalitaryzmami, 23 IX 2016.

641. Wenklar M., ... *że mu tę rękę władza odrąbie*, „Dziennik Polski", 27 VI 2016.

642. Wenklar M., *Leczenie dżumy cholerą czyli pożegnanie ze Stalinem podczas XX Zjazdu KPZS*, „Dziennik Polski", 15 II 2016.

643. Wenklar M., *Most Kraków – Budapeszt 1956*, „Dziennik Polski", 24 X 2016.

644. Wenklar M., *Studencka rewolucja Kraków '56*, http://dzieje.pl/artykuly-historyczne/studencka-rewolucja-krakow-56, 13 X 2016.

645. Wenklar M., *Zrzeszenie „WiN" – dla żołnierzy byli kontynuacją Armii Krajowej*, publikacja internetowa: http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/20353?t=Zrzeszenie-WiN-dla-zolnierzy-byli-kontynuacja-Armii-Krajowej, data publikacji: 2 IX 2016 r.

646. Węgrzyn D., *„Groźni szpiedzy" ze Straconki*, „Kalendarz Beskidzki", Bielsko-Biała 2016.

647. Węgrzyn D., *Andrzej Bujok „Jędrek" – jedyny, który przeżył*, „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 2.

648. Węgrzyn D., *Pierwsze oszustwo. Referendum z 30 czerwca 1946 roku w województwie śląskim,* „CzasyPismo. O historii Górnego Śląska" 2016, nr 1.

649. Wojcieszyk E., *Kościół wobec ofiar poznańskiego czerwca 1956*, „Przewodnik Katolicki" 2016, nr 26.

650. Wojcieszyk E., *Poznański Czerwiec 1956. Przyczyny, przebieg i pacyfikacja miasta*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 6.

651. Wołk G., *„Cze.Kiszczak" – biografia gorsza od jej bohatera*, „Nowe Książki" 2016, nr 9.

652. Wołk G., *Agent CIA w rękach esbeków*, „Do Rzeczy Historia" 2016, nr 4.

653. Wołk G., *Fronczewski kontra SB*, „Do Rzeczy Historia" 2016, nr 8.

654. Wołk G., Łazarewicz C., *„Żeby nie było śladów bicia. Sprawa Grzegorza Przemyka"*, publikacja internetowa: www.histmag.org, data publikacji: 2016 r.

655. Wołk G., *Ofiary stanu wojennego. Ile ich było naprawdę*, „To nie jest zabawa w stan wojenny" (dodatek do „Rzeczpospolitej", 9 XII 2016).

656. Wołk G., Lipiński P., *„Bicia nie trzeba było ich uczyć. Proces Humera i oficerów śledczych Urzędu Bezpieczeństwa"*, publikacja internetowa: www.histmag.org, data publikacji: 2016 r.

657. Wołk G., Wroński P., *Czas nielegałów. Krótki kurs kontrwywiadu dla amatorów*, publikacja internetowa: www.histmag.org, data publikacji: 2016 r.

658. Wołk G., *Zapiski z szafy Kiszczaka*, „Do Rzeczy", 29 II 2016, nr 9.

659. Wołk G., *Zerwanie współpracy!*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 1.

660. Wołk G., *Zwykły internat. Ośrodek odosobnienia w Rzeszowie-Załężu*, „Bibuła", XII 2016, nr 14.

661. Wołoszyn J., *Czas wolny, czy kontrolowany?* [w:] *Szkice o codzienności w PRL*, red. M. Kruszyński, T. Osiński, Lublin 2016.

662. Wójcicka E., *„Krótka historia jednego pasiaka", „Tragiczna pamiątka*", „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 5.

663. Wójtowicz N., [recenzja] *Nowy podręcznik wolnomularstwa. Handbook of Freemasonry, red. H. Bogdan, J.A.M. Snoek, Leiden 2014*, „Wolnomularz Polski" 2015/2016, nr 65.

664. Wójtowicz N., *Damy i dżentelmeni (Wolnomularstwo kobiece w Zjednoczonym Królestwie)*, „Wolnomularz Polski" 2016, nr 66.

665. Wójtowicz N., *Kostel Svatého Lazara ve Vratislavi*, ročnik XL, 2016, nr 1.

666. Wójtowicz N., *Krzyż i cyrkiel w dialogu (Losy dialogu katolicko-wolnomularskiego w XX wieku)* „Wolnomularz Polski" 2016, nr 67.

667. Wróbel J., *„Dezerterzy" z marynarki handlowej*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 4.

668. Wróbel J., *Cudzoziemskie żony polskich żołnierzy*, „Kalejdoskop", 20 V 2016.

669. Wróbel J., *Tajemnice Chipolbroku*, „Kalejdoskop", 15 I 2016.

670. Zagził D., *Wasilewska: celujący z zaprzaństwa*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 5.

671. Zakrzewski M., *Kisiel. Ostatni Stańczyk*, „Dziennik Polski", 19 XII 2016.

672. Zechenter A., *„Bohun" umknął Sowietom – na zawsze*, „Nasz Dziennik", 4 V 2016.

673. Zechenter A., *„Możecie mnie zabić". Siostra Izabela Machowska*, „Nasz Dziennik", 28 XII 2016.

674. Zechenter A., *Afera Miłosza*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 27 XI 2016.

675. Zechenter A., *Atomowe poligony*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 15 V 2016.

676. Zechenter A., *Czas na Zofię Kossak!*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", VIII 2016.

677. Zechenter A., *Czerwcowe oszustwo*, „Nasz Dziennik", 4–5 VI 2016.

678. Zechenter A., *Emeryci z WSI*, „Nasz Dziennik", 26–27 XI 2016.

679. Zechenter A., *Jak Stalin ograł Hitlera, czyli 17 września 1939*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 4 IX 2016.

680. Zechenter A., *Janusz – najmłodszy więzień bezpieki*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 16 X 2016.

681. Zechenter A., *Katyń na szali wielkich interesów*, „Nasz Dziennik", 9 III 2016.

682. Zechenter A., *Kresami szła śmierć…*, „Nasz Dziennik", 22 VI 2016.

683. Zechenter A., *Krwawe żniwa Wehrmachtu*, „Nasz Dziennik", 1 VIII 2016.

684. Zechenter A., *Książę Kościoła poniósł krzyż*, „Nasz Dziennik", 23–24 VII 2016.

685. Zechenter A., *Książę Niezłomny*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 12 VI 2016.

686. Zechenter A., *Kto zabił księdza?*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 30 X 2016.

687. Zechenter A., *Maczków – zdławiona nadzieja*, „Nasz Dziennik", 20 IV 2016.

688. Zechenter A., *Marynarskie serce pod sutanną*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 18 IX 2016.

689. Zechenter A., *Maszerowali boso przed Sowietami*, „Nasz Dziennik", 14 XII 2016.

690. Zechenter A., *Moja ulica murem podzielona*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 13 XI 2016.

691. Zechenter A., *Naród rozstrzelany*, „Nasz Dziennik", 17 XII 2016.

692. Zechenter A., *Naród rozstrzelany*, wersja poszerzona za: „Nasz Dziennik", 17 XII 2016, http://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/38093,Narod-rozstrzelany-Operacja-Polska.html

693. Zechenter A., *Naród rozstrzelany*, wersja poszerzona za: „Nasz Dziennik", zamieszczony 20 XII 2016, https://www.facebook.com/instytutpamiecinarodowej/.

694. Zechenter A., *Obrońcy kresowych stanic*, „Nasz Dziennik", 17–18 IX 2016.

695. Zechenter A., *Odbili dziewczyny z powstania*, „Nasz Dziennik", 20 IV 2016.

696. Zechenter A., *Odważna do szaleństwa*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 7 II 2016.

697. Zechenter A., *Ofiara za prymasa*, „Nasz Dziennik", 28 XII 2016.

698. Zechenter A., *On zabił rotmistrza*, „Nasz Dziennik", 25–26 V 2016.

699. Zechenter A., *Oni medali nie dostaną*, „Nasz Dziennik", 27–28 II 2016.

700. Zechenter A., *Ostatni, co tak bili się na Wschodzie*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 2 X 2016.

701. Zechenter A., *Ostatnia tajna misja Witolda Pileckiego*, „Nasz Dziennik", 25–26 V 2016.

702. Zechenter A., *Patroni Naszych Ulic. Ksiądz kardynał Adam Stefan Sapieha (1867–1951)*, Warszawa 2016.

703. Zechenter A., *Polacy pomagali Żydom, kiedy milczał świat*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 11 XII 2016.

704. Zechenter A., *Polak za cenę życia*, „Nasz Dziennik", 20 IX 2016.

705. Zechenter A., *Powolne ludobójstwo*, „Nasz Dziennik", 1 VIII 2016.

706. Zechenter A., *Powrót Berii*, „Nasz Dziennik", 9 III 2016.

707. Zechenter A., *Przebić mur milczenia*, „Nasz Dziennik", 14 XII 2016.

708. Zechenter A., *Sistiema – broń Kremla na Zachodzie*, „Nasz Dziennik", 30 IV – 1 V 2016.

709. Zechenter A., *Sowieckie drogi śmierci*, „Nasz Dziennik", 22 VI 2016.

710. Zechenter A., *Sto dni lodowego piekła*, „Nasz Dziennik", 23–24 I 2016.

711. Zechenter A., *Sto dni lodowego piekła*, http://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/38128,Sto-dni-lodowego-piekla.html.

712. Zechenter A., *Sto dni lodowego piekła*, zamieszczony 23 XII 2016, https://www.facebook.com/instytutpamiecinarodowej/.

713. Zechenter A., *Tajemnica śmierci „Anody"*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 10 I 2016.

714. Zechenter A., *Testować atom na ludziach*, „Nasz Dziennik", 1 VIII 2016.

715. Zechenter A., *Uderzył jak płonący pocisk*, „Nasz Dziennik", 1 IX 2016.

716. Zechenter A., *W celi śmierci*, „Nasz Dziennik", 24 II 2016.

717. Zechenter A., *Walenty Badylak – płomień prawdy*, „Droga. Dwutygodnik Młodzieży Katolickiej", 6 III 2016.

718. Zechenter A., *Wojujący Bezbożnicy przetarli szlak*, „Nasz Dziennik", 29–30 X 2016.

719. Zechenter A., *Wybrał walkę z Sowietami*, „Nasz Dziennik", 20 IX 2016.

720. Zechenter A., *Wyzwoliciele Holiszowa*, „Nasz Dziennik", 4 V 2016.

721. Zechenter A., *Zanim skoczyli na polską ziemię…*, „Nasz Dziennik", 13–14 II 2016.

722. Zechenter A., *Zemsta za prawdę o Katyniu*, „Nasz Dziennik", 15 IV 2016.

723. Zielony P., *Pożegnanie orędownika prawdy*, „W Sieci Historii", cykl „Z fototeki IPN" 2016, nr 11 (42).

724. Zielony P., *Wizyta w archiwum IPN*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie" 2016, nr 1.

725. Zwiernik P., *Kalendarium Poznańskiego Czerwca 1956*, „Przewodnik Katolicki" 2016, nr 26.

726. Zwolski M., *Zbrodniarze z Nowogrodzkiej*, „Wiadomości Łomżyńskie" 2016, nr 47.

727. *Żołnierze Wyklęci – sądeccy bohaterowie antykomunistycznego podziemia*, wybór prac laureatów z lat 2011–2015, oprac. A. Zechenter, współpraca: D. Golik, Kraków 2016.

728. Żuławnik M., *Zakonnik, redaktor, męczennik*, „Pamięć.pl – Biuletyn IPN" 2016, nr 7–8.

ZAŁĄCZNIK NR 3:
WYSTAWY IPN

Wystawy powstałe w 2016 roku i miejsca ich ekspozycji:

1. *1956: Polska–Węgry. Historia i pamięć* – Centrala BEN, Komitet Pamięci Narodowej (Węgry), Węgierski Instytut Kultury w Warszawie – Budapeszt (Węgry), Częstochowa, Gliwice, Gorzów Wlkp., Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Przemyśl, Racibórz, Radom, Rzeszów, Tarnów, Sanok, Szczecin, Warszawa, Wrocław, Zamość, Zgierz.

2. *586 dni stanu wojennego* (lubelska wersja regionalna) – OBEN Lublin – Świdnik.

3. *Czas Niezłomnych. Polskie podziemie niepodległościowe 1944–1956* – Centrala BEN, wystawa internetowa: http://pamiec.pl/pa/edukacja/wystawy/prl/zolnierze-wykleci/15767,Czas-Niezlomnych--Polskie-podziemie-niepodleglosciowe-1944–1956-wystawa-do-pobran.html, wersja wydrukowana wystawy – Ateny (Grecja), Warszawa.

4. *Głową w ścianę. Stefan Kisielewski – historia intelektualnego chuligana* – OBEN Kraków – Kraków.

5. *Harcerstwo niepokorne w sztafecie pokoleń walki o Niepodległość* – ZHR, Stowarzyszenie Szarych Szeregów, OAIPN Kraków – Kraków, Wieliczka.

6. *Komunizm według Mariana Zdziechowskiego* – OBEN Kraków – Kraków.

7. *Kraj Rad. Fasada i terror* – OBEN Wrocław, AIPN, Tomasz Kizny – Wrocław.

8. *„Niezłomna, wyklęta, przywrócona pamięci". Danuta Siedzikówna „Inka" 1928–1946* – OBEN Gdańsk – Gdańsk, Chojnice, Solec Kujawski, Wejherowo.

9. *Niezłomni – Wierni Bogu i Ojczyźnie* (Księża diecezji łódzkiej wyzwoleni z KL Dachau 29 IV 1945 r.) – Archidiecezja Łódzka, AIPN Warszawa – Seminarium Duchowne w Łodzi.

10. *Oddziały „Łupaszki"* – OBEN Warszawa – Warszawa.

11. *Po nici światła..., cz. 2* – Centrala BEN – Doylestown (USA), Minneapolis (USA), Nowy Jork (USA), Piotrków Trybunalski, Warszawa.

12. *Pojednanie. Kościół katolicki i relacje polsko-niemieckie po 1945 r.* (wersja mobilna) – Centrala BEN, Maximilian-Kolbe-Stiftung z Bonn oraz Ośrodek „Pamięć i Przyszłość" z Wrocławia – Ełk, Huysburg (Niemcy), Lipsk (Niemcy), Magdeburg (Niemcy), Pforzheim (Niemcy), Warszawa, Wrocław.

13. *Polacy ratujący Żydów w czasie II wojny światowej* – OBEN Rzeszów – Białystok, Markowa, Warszawa, Wilno (Litwa).

14. *Polska armia Stalina* – OBEN Lublin – Lublin, Milejów.

15. *Sacrum Poloniae Millennium w Archidiecezji Poznańskiej* – OBEN Poznań – Czerwonak, Murowana Goślina, Poznań, Raszków.

16. *Sylwetki Żołnierzy Wyklętych* – OBEN Białystok – Białystok.

17. *Śladami Cichociemnych* – AIPN Warszawa – siedziba AIPN w Warszawie (wystawa towarzysząca Nocy Muzeów).

18. *Vertriebene 1939… Deportationen von polnischen Buergern aus den ins Dritte Reich eingegliederten Gebieten* – OBEN Poznań – Berlin (Niemcy).

19. *Wolne słowo* – Centrala BEN – Warszawa.

20. *Zapomniany Maj '66. Milenijna konfrontacja na ulicach Gdańsk*a – Oddział IPN Gdańsk – Gdańsk, Sztum.

Wystawy powstałe przed rokiem 2016 roku i eksponowane w 2016 roku:

1. *„A więc wojna…". Ludność cywilna we wrześniu 1939 r.* – OBEN Lublin – Kępno, Lublin, Wałcz.

2. *1989. Narodziny wolności. Wybory czerwcowe 1989 roku w Szczecinie* – OBEN Szczecin – Szczecin.

3. *586 dni stanu wojennego* – Centrala BEN, OBEN Białystok, OBEN Gdańsk, OBEN Kraków, OBEN Lublin, OBEN Łódź, OBEN Szczecin, OBEN Wrocław – Bełchatów, Białystok, Bielsko-Biała, Bydgoszcz, Gdańsk, Kutno, Oleśnica, Ozorków, Piekary Śląskie, Piła, Sosnowiec, Świdnik, Wadowice, Warszawa.

4. *Anna Walentynowicz. Legenda „Solidarności". 1929–2010* – OBEN Gdańsk – Elbląg, Gdańsk, Gdynia, Grudziądz, Reda, Sztum, Warszawa.

5. *Antoni Browarczyk. Pierwsza ofiara stanu wojennego w Gdańsku* – OBEN Gdańsk – Gdańsk.

6. *Arcybiskup Ignacy Tokarczuk. Kościół, władza, opór społeczny* – OBEN Rzeszów – Hamburg (Niemcy), Herdorf-Dermbach (Niemcy).

7. *Battle of Britain. To commemorate the Fight for Freedom* – Centrala BEN – Czeskie Budziejowice (Czechy), Kurim (Czechy), Ostrawa (Czechy), Otasławice (Czechy).

8. *Bić się do końca. Podziemie niepodległościowe w regionie radomskim w latach 1945–1950* – OBEN Lublin, Delegatura Radom – Skaryszew, Grójec, Nowe Miasto nad Pilicą, Radom.

9. *Bieszczady w Polsce Ludowej 1944–1989* – OBEN Rzeszów – Kraczkowa, Tarnawa Dolna.

10. *Błogosławiony ks. Jerzy Popiełuszko (1947–1984)* – OBEN Rzeszów – Brzozów.

11. *Błogosławiony ksiądz Władysław Findysz – kapłan i męczennik (1907–1964)* – OBEN Rzeszów – Ropczyce, Sanok.

12. *Bogu i Polsce. Harcerstwo niepokorne i niezależne w Polsce Ludowej (1945–1990)* – OBEN Lublin – Sochaczew.

13. *Breslau 1945 Wrocław* – OBEN Wrocław – Długołęka.

14. *Budapeszt '56* – OBEN Kraków – Rzeszów, Słupsk.

15. *By Any Means. Communist Secret Police and People's Everyday Life* – Centrala BEN we współpracy z instytucjami zrzeszonymi w Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb – Bruksela (Belgia), Kraków.

16. *Bydgoski Listopad 1956 r.* – OBEN Gdańsk, Delegatura w Bydgoszczy – Bydgoszcz.

17. *Chłopi '78* – OBEN Lublin – Warszawa.

18. *Cierpieniu – prawdę, umarłym – modlitwę. Polskie miejsca pamięci w Rosji* – Centrum Naukowo-Informacyjne „Memoriał" w Petersburgu (wersja polska przygotowana staraniem Centrali BEN) – Bystrzyca Kłodzka, Gdańsk, Krzyżowa, Warszawa, Zgorzelec.

19. *Cisza przed burzą… ostatnie lato II RP* – OBEN Rzeszów – Rogoźnica, Sanok.

20. *Czerwiec 76. Zaczęło się w Walterze* – OBEN Lublin – Ostrowiec, Płock.

21. *Daj mi duszę, resztę zabierz. Abp A. Baraniak 1904–1977* – OBEN Poznań – Rawicz.

22. *„Dla Ciebie Polsko i dla Twojej chwały" Żołnierze Wyklęci Pomorza i Kujaw* – OBEN Gdańsk, Delegatura w Bydgoszczy – Bydgoszcz, Grudziądz.

23. *Dla Polski Walczącej – żołnierze Okręgu Łódź AK „Barka"* – OBEN Łódź – Lutomiersk, Łódź, Ostrów k. Łasku.

24. *Dni Powstania – Warszawa 1944* – OBEN Warszawa – Elbląg, Orzysz, Siedlce, Warszawa.

25. *Dobry pasterz w trudnych czasach. Arcybiskup Walenty Dymek 1888–1956* – OBEN Poznań – Rawicz.

26. *Dzieje II Korpusu… inaczej!* – OAIPN Wrocław – Nysa, Wrocław.

27. *Europa w rodzinie. Ziemiaństwo polskie XX wieku* – OBEN Poznań – Dobrzyca, Drozdowo, Dukla, Warszawa, Wrocław.

28. *Fenomen „Solidarności". Migawki z dziejów Polski, 1980–1981*– Centrala BEN – Dąbrowa Górnicza, Orzysz, Płock, Tarnowskie Góry, Warszawa, Wojkowice.

29. *First to Fight. Polacy na frontach II wojny światowej* – OBEN Łódź – Łódź, Piotrków Trybunalski, Warszawa.

30. *Gdy naród do strajku wyruszył bez broni… Grudzień 1970 w Gdańsku* – OBEN Gdańsk – Gdańsk, Kartuzy.

31. *Generał Władysław Sikorski. Polityk i żołnierz* – OBEN Kraków – Michniów.

32. *Germanizacja dzieci polskich w latach II wojny światowej* – OBEN Łódź – Kalisz, Łódź, Tuszyn.

33. *Górnośląski Azyl. Pielgrzymki stanowe do Piekar Śląskich w materiałach Służby Bezpieczeństwa* – OBEN Katowice – Bytom, Rybnik-Boguszowice, Piekary Śląskie.

34. *Grudzień 1970 w Gdyni* – OBEN Gdańsk – Gdynia, Kwidzyn, Rumia, Słupsk.

35. *Harcerze Szarych Szeregów w okupowanym Krakowie* – Stowarzyszenie Szarych Szeregów, Muzeum Armii Krajowej im. Generała Emila Fieldorfa-Nila, OAIPN Kraków – Wieliczka.

36. *Historia i teczki. Z archiwum IPN w Łodzi* – OAIPN Łódź – Łódź.

37. *I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność". Zjazd nadziei na samorządną Rzeczpospolitą* – OBEN Gdańsk – Łódź, Płock.

38. *Inka* – OBEN Białystok – Białystok, Jeleniewo.

39. *Inwazja 68* – OBEN Kraków – Jabłonka, Katowice, Rabka-Zdrój.

40. *Jarocin w obiektywie bezpieki* – OBEN Łódź – Bełchatów, Warszawa.

41. *Kalendarium Łodzi 1939–1989. Od czterech kultur do monokultury* – OBEN Łódź – Łódź.

42. *Kapłan i wychowawca. Ojciec Stefan Miecznikowski TJ (1924–2004)* – OBEN Łódź – Łódź.

43. *Kardynał Adam Stefan Sapieha. Człowiek – duszpasterz – mąż stanu* – OBEN Kraków – Kalwaria Zebrzydowska, Wieliczka.

44. *Karnawał „Solidarności" w Gorzowie Wielkopolskim 1980–1981* – OBEN Szczecin – Gorzów Wielkopolski, Międzyrzec.

45. *Katyń* – OBEN Lublin – Skaryszew.

46. *Katyń. Zbrodnia, która miała być zapomniana* – OBEN Rzeszów – Czudec, Dębica, Łowisko, Rzeszów.

47. *Kaźń profesorów lwowskich. Wzgórza Wuleckie 1941* – OBEN Wrocław, – Kraków, Wrocław, Bruksela.

48. *Kobiety internowane. Gołdap 1982* – OBEN Białystok – Kielce.

49. *Komiks w PRL, PRL w komiksie* – OBEN Rzeszów – Bilchowo, Cieszanów, Czerwińsk nad Wisłą, Wyszogród.

50. *Komunizm* – la belle époque. *Dekada lat siedemdziesiątych XX wieku w europejskich państwach bloku sowieckiego* – Centrala BEN – Bratysława (Słowacja), Szubin, Wrocław.

51. *Koniec i początek. Rok 1945 na Górnym Śląsku* – OBEN Katowice – Bytom, Gliwice, Katowice, Lubliniec, Łaziska Górne, Piekary Śląskie, Pyskowice, Rybnik, Tychy, Żernica.

52. *Kontrkultura, Graffiti – Happening* – OBEN Wrocław – Kluczbork.

53. *Kościół na Ziemi Łódzkiej wobec dwóch totalitaryzmów* – OBEN Łódź – Łódź, Tuszyn.

54. *Krew robotników nie pójdzie na marne* – OBEN Szczecin – Barwice, Szczecin, Warszawa.

55. *Krzyk szarego człowieka. Ryszard Siwiec* – OBEN Rzeszów – Przemyśl.

56. *Ksiądz Władysław Gurgacz. Kapelan Polski Podziemnej* – OBEN Kraków – Kartuzy, Kraków, Luzino, Przodkowo, Sierakowice, Somonino.

57. *Ludzie elbląskiej bezpieki 1975–1990* – OBEN Gdańsk – Elbląg.

58. *Ludzie gdańskiej bezpieki* – OBEN Gdańsk – Słupsk.

59. *Ludzie Morza. Stalinowski proces komandorów z Dowództwa Polskiej Marynarki Wojennej* – OBEN Gdańsk – Gdynia, Kosakowo, Luzino, Słupsk.

60. *Ludzie UB* – OBEN Wrocław – Głogów.

61. *Miednoje – policyjny Katyń* – OBEN Kraków, Delegatura w Kielcach – Rytwiny, Włoszczowa.

62. *Milcząc, wołają* – Centrala BEN, OBEN Lublin, OBEN Poznań – Będzin, Bydgoszcz, Chicago (USA), Dęblin, Drezdenko, Jarocin, Kamień Pomorski, Kielce, Koło, Leszno, Los Angeles (USA), Lublin, Mielec, New Britain (USA), Newark (USA), Nowy Dwór Gdański, Nowy Jork (USA), Ostrów Wlkp., Płock, Ruda Śląska, Rybno, Rzeszów, San Diego (USA), San Jose (USA), Skierniewice, Sochaczew, Szczecin, Tomaszów Lubelski, Warszawa, Zamość, Żyrardów.

63. *Millenium Chrztu Polski w Diecezji Przemyskiej i Administracji Apostolskiej w Lubaczowie* – OBEN Rzeszów – Basznia Dolna, Dachnów, Głogów Małopolski, Lubaczów, Młodów, Pruchnik, Przecław, Ropczyce, Ruda Śląska, Rzeszów, Sanok, Sieniawa, Tarnobrzeg.

64. *„Nasz duszpasterz i my". Ks. Jerzy Popiełuszko* – OBEN Gdańsk, Delegatura w Bydgoszczy – Bydgoszcz, Chojnice, Śliwice.

65. *„Nie jesteśmy żadną bandą. My jesteśmy z miast i wiosek polskich". 5. Wileńska Brygada Armii Krajowej na Pomorzu* – OBEN Gdańsk – Delegatura w Bydgoszczy – Choczewo, Czernin, Elbląg, Gdańsk, Inowrocław, Gdynia, Gietrzwałd, Sztum, Grudziądz, Kwidzyn, Lidzbark Warmiński, Miłoradz, Przywidz, Puck, Pszczółki, Słupsk, Sobowidz, Solec Kujawski, Śliwice, Trąbki Wielkie, Wejherowo, Wiślina, Wocławy.

66. *Nie tylko Dywizjon 303. Polscy piloci nad Europą 1939–1945* – Centrala BEN – Czeski Cieszyn (Czechy), Grodzisk Mazowiecki, Karwina (Czechy), Lesznowola, Łapy, Małogoszcz, Płock, Rybie, Słupno, Terlicko (Czechy), Warszawa.

67. *Niech się święci… Obchody świąt i rocznic w Polsce Ludowej* – OBEN Łódź – Siemiatycze.

68. *„…Niech polska ziemia utuli ich do spokojnego snu...". Ekshumacje i identyfikacje ofiar terroru komunistycznego* – OBEN Szczecin – Bielsko-Biała, Chorzów, Częstochowa, Grodzisk Mazowiecki, Łódź, Sosnowiec, Węgierska Górka, Wrocław.

69. *Niemiecki obóz w Płaszowie* – OBEN Kraków – Kalwaria Zebrzydowska, Kielce.

70. *Niezależne Zrzeszenie Studentów w Krakowie 1980–1989* – OBEN Kraków – Kalwaria Zebrzydowska.

71. *Niezłomny. Gen. August Emil Fieldorf „Nil" (1895–1953)* – OBEN Gdańsk – Gdynia, Starogard Gdański.

72. *Nocna rewolta. Antysowieckie zamieszki w Szczecinie z 10 grudnia 1956 r.* – OBEN Szczecin – Gorzów Wlkp., Szczecin.

73. *Nowe Zniewolenie. Obława Augustowska lipiec 1945 r.* – OBEN Białystok – Choroszcz, Wasilkowo, Dusseldorf (Niemcy).

74. *NSZZ „Solidarność" i opozycja demokratyczna w Wielkopolsce 1980–1990* – OBEN Poznań – Chodzież, Konin, Piła, Wschowa.

75. *O Niepodległą. Rok 1914* – OBEN Wrocław – Kraków, Wrocław.

76. *O Orła w Koronie. Zgrupowanie partyzanckie „Błyskawica"* – OBEN Kraków – Wadowice.

77. *O wieś wolną, niezależną, samorządną…" 30. rocznica Bydgoskiego Marca '81 i rejestracji NSZZ „Solidarność" Rolników Indywidualnych* – OBEN Gdańsk – Delegatura w Bydgoszczy – Warszawa.

78. *Obchody Millenium Chrztu Polski (1966 r.) – kraj i region* – OBEN Białystok – Łomża, Siemiatycze.

79. *Obława Augustowska lipiec 1945 r.* – OBEN Białystok – Czerwony Bór, Warszawa.

80. *Ocaleni z nieludzkiej ziemi* – OBEN Łódź – Bełchatów, Jeruzal, Radomsko, Wróblewo.

81. *Oczami wroga. Wrzesień '39 w fotografii niemieckiej i sowieckiej* – OBEN Rzeszów – Stępina.

82. *Oczy i uszy bezpieki. Metody inwigilacji społeczeństwa przez Służbę Bezpieczeństwa za pomocą środków technicznych: tajnej obserwacji, dokumentacji fotograficznej, perlustracji korespondencji i podsłuchów w latach 1956–1989* – OBEN Katowice – Katowice, Toszek.

83. *Od wojny do zwycięstwa 1939–1989* – Centrala BEN – Gdańsk, Paryż (Francja), Warszawa.

84. *Okupacja i zbrodnie niemieckie na Kujawach i Pomorzu Południowym* – OBEN Gdańsk, Delegatura w Bydgoszczy – Brodnica, Bydgoszcz, Inowrocław, Jaksice.

85. *Okupacja sowiecka na prawym brzegu Sanu 1939–1941* – OBEN Rzeszów – Lesko, Rzeszów.

86. *Ostatni 3 maja* – OBEN Kraków – Zielonki.

87. *Ostatni Leśni* – OBEN Warszawa – Józefów, Szumowo, Warszawa.

88. *Pamięć i prawda* – OBEN Wrocław – Złotoryja.

89. *Pamiętny rok 1989* – OBEN Łódź – Warszawa.

90. *Papierowa rewolucja* – OBEN Szczecin – Kamień Pomorski, Szczecin.

91. *Pielgrzym nadziei. Jana Paweł II na ziemi wielkopolskiej* – OBEN Poznań – Mosina, Witkowo, Wschowa.

92. *Pierwsza odsłona. Okupacja niemiecka na Kaszubach i Kociewiu w 1939 r.* – OBEN Gdańsk – Elbląg, Garczegorze k. Lęborka, Hel, Kartuzy, Kraków, Kwidzyn, Pomieczyno, Pruszcz Gdański, Reda, Słupsk, Tczew, Trąbki Wielkie.

93. *Podkarpacki wrzesień 1939* – OBEN Rzeszów – Kolbuszowa, Krosno, Łętownia, Oleszyce.

94. *Polacy na Syberii* – OBEN Kraków – Ciechanów, Rabka.

95. *Polacy Ukraińcy 1939–1947* – OBEN Lublin – Żytkowice.

96. *Polacy–Ukraińcy 1943–1945. „Antypolska akcja" OUN–UPA* – OBEN Lublin – Ciechanów, Elbląg, Gdańsk, Giżycko, Olsztyn, Pisz, Tomaszów Lubelski, Węgorzewo.

97. *Polska Walcząca* – Centrala BEN, OBEN Białystok, OBEN Gdańsk, OBEN Gdańsk, Delegatura w Bydgoszczy, OBEN Kraków, OBEN Lublin, OBEN Poznań, OBEN Rzeszów, OBEN Lublin, OBEN Szczecin – Andrzejewo, Barlinek, Biadoliny Szlacheckie, Bloomington (USA), Boston (USA), Bydgoszcz, Chełmno, Chicago (USA), Czarna Dąbrówka, Drezdenko, Elbląg, Ełk, Garwolin, Gdańsk, Golino, Gorzów Wlkp., Hel, Horodło, Janów Lub., Kamień Pomorski, Kielce, Kłoczew, Konin, Kraków, Legionowo, Leszno, Licheń Stary, Lisewo Kościelne, London (Kanada), Lubartów, Nakło nad Notecią, Nowy Tomyśl, Orłów Murowany, Orzysz, Pogódki, Poznań, Providence (USA), Rumia, Rzeszów, Sandomierz, Słupsk, Tomaszów Lubelski, Toronto (Kanada), Waszyngton (USA), Warka.

98. *Polskie Państwo Podziemne* – OBEN Łódź – Kraków, Rzeszów, Zgierz.

99. *Postulaty Sierpniowe* – OBEN Wrocław – Wałbrzych.

100. *Powstanie Warszawskie* – OBEN Poznań – Gniezno, Gryfino, Koło, Kościelec, Miłosław, Raszków, Szubin, Zielona Góra.

101. *Pół wieku minęło, lecz pamięć pozostaje. Życie w krakowskim getcie* – OBEN Kraków – Kraków, Olkusz.

102. *Precz z kajdanami bolszewizmu. Odział partyzancki „Wiarusy"* – OBEN Kraków – Jadownik.

103. *Przeciwko kilku myślom... co nie nowe. Procesy krajowców za kontakty z paryską „Kulturą"* – OBEN Gdańsk – Łódź.

104. *Przez Morze Czerwone* – OBEN Warszawa – Pułtusk.

105. *Przyczółek Wolności. Niezależne Zrzeszenie Studentów w Rzeszowie 1980–1989* – OBEN Rzeszów – Rzeszów.

106. *Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie 1945–1989* – OBEN Wrocław – Opole.

107. *„Rewolucja społeczna" czy „dzika przebudowa"? Przekształcenia własnościowe w Polsce w latach 1944–1956* – OBEN Lublin – Lublin, Puszczyn, Tomaszów Lubelski.

108. *Rotmistrz Witold Pilecki* – OBEN Warszawa – Bielsko-Biała, Kazimierz Dolny, Katowice, Łapy, Wilkowice.

109. *Rozstrzelane miasta. Poznań – Budapeszt 1956* – OBEN Poznań – Głogów, Strasburg (Francja).

110. *Rzeczpospolita utracona* – OBEN Warszawa – Chicago (USA), Gdańsk, Iwano-Frankiwsk (Ukraina), Sztum.

111. *„Samarytanie z Markowej. Ulmowie – Polacy zamordowani przez Niemców za pomoc Żydom"* – OBEN Kraków – Kielce, Kraków, Markowa, Radoszyce, Toruń, Warszawa, Zagnańsk, Bangkok (Tajlandia), Berlin (Niemcy), Brasilia (Brazylia), Bratysława (Słowacja), Bukareszt (Rumunia), Canberra (Australia), Chicago (USA), Hamburg (Niemcy), Hawana (Kuba), Lizbona (Portugalia), Lwów (Ukraina), Mjanma (Birma), Moskwa (Rosja), Nowy Jork (USA), Oslo (Norwegia), Paryż

(Francja), Pekin (Chiny), Pretoria (Republika Południowej Afryki), Rzym (Włochy), Singapur (Singapur), Sofia (Bułgaria), Skopje (Macedonia), Tbilisi (Gruzja), Tel Awiw (Izrael), Toronto (Kanada), Waszyngton (USA), Wiedeń (Austria), Wilno (Litwa).

112. *Sierpień '80 oczami młodych* – OBEN Szczecin – Białogard.

113. *Sierpień '88. Szczeciński marsz do wolności* – OBEN Szczecin – Szczecin.

114. *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie* – OBEN Kraków – Skarżysko-Kamienna.

115. *Skazani przez władzę ludową 1944–1954* – OBEN Wrocław – Oława, Wrocław.

116. *Sługa Boży ks. J. Popiełuszko (1947–1984)* – OBEN Poznań – Koło.

117. *Sonderlaboratorium SS. Zamojszczyzna „pierwszy obszar osiedleńczy w Generalnym Gubernatorstwie"* – OBEN Lublin – Lublin, Łaszczów, Michniów, Windsor (Kanada).

118. *Sowieckie Piekło 1939–1956* – OBEN Poznań – Kościan, Poznań.

119. *Sprawiedliwi wśród Narodów Świata. Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej w Małopolsce w latach 1939–1945* – OBEN Rzeszów – Lubaczów, Rzeszów.

120. *Stan wojenny* – OBEN Rzeszów – Iwonicz-Zdrój, Leżajsk, Radymno, Święte.

121. *Stan wojenny na Dolnym Śląsku* – OBEN Wrocław – Dzierżoniów.

122. *Stan wojenny w Polsce. Spojrzenie po 20 latach* – OBEN Łódź – Radomsko.

123. *Stocznia Szczecińska. Historia nie tylko polityczna* – OBEN Szczecin – Szczecin.

124. *Strajki ustrzycko-rzeszowskie grudzień 1980–luty 1981* – OBEN Rzeszów – Rzeszów, Warszawa.

125. *„Studencka Solidarność"* – OBEN Gdańsk, Delegatura w Bydgoszczy – Toruń.

126. *„Studencka Solidarność". Niezależne Zrzeszenie Studentów w Bydgoszczy (1980–1990)* – OBEN Gdańsk, Delegatura w Bydgoszczy – Bydgoszcz.

127. *Sybiracy – Zesłańcy – Deportowani* – OBEN Rzeszów – Bircza, Kielce, Nowa Dęba, Przemyśl, Rzeszów.

128. *Sybiracy. Deportacje obywateli polskich w głąb ZSRS 1940[39]–1941* – OBEN Białystok – Suwałki.

129. *Symbole naszej historii* – OBEN Rzeszów – Frankfurt n. Menem (Niemcy), Gorzów Wielkopolski, Iwonicz-Zdrój, Kolonia (Niemcy), Kołobrzeg, Krosno, Leżajsk, Nowy Żmigród, Przecław, Przemyśl, Rzeszów, Sanok, Szczecin.

130. *Szczeciński Sierpień 1980 r.* – OBEN Szczecin – Szczecin.

131. *Śladami zbrodni komunistycznych na Rzeszowszczyźnie z lat 1944–1956* – OBEN Rzeszów – Białobrzegi, Dębica, Ropczyce.

132. *Śladami zbrodni. CW Rawicz* – OBEN Poznań – Nietążkowo.

133. *Tajna Organizacja Wojskowa „Gryf Pomorski”* – OBEN Gdańsk – Chełmno, Elbląg, Gdańsk, Gdynia, Miechucino, Oskowo k. Lęborka, Pobłocie, Rokity, Wejherowo.

134. *Tarcza i miecz władzy ludowej. SB na Rzeszowszczyźnie w latach 1957–1989* – OBEN Rzeszów – Rzeszów.

135. *Teraz jestem tutaj. Albo może raczej nigdzie. Fotografie emigracyjne Stanisława Cata Mackiewicza* – OBEN Kraków – Warszawa, Wrocław.

136. *Trzymamy straż nad Odrą* – OBEN Szczecin – Mieszkowice.

137. T*warze krakowskich Żydów 1939–1945* – Gmina Wyznaniowa Żydowska w Krakowie, OAIPN Kraków – Wieliczka.

138. *Urna to jest taki pniak. Wrzucisz „nie”, wychodzi „tak”. Referendum 30 czerwca 1946 r. w województwie gdańskim* – OBEN Gdańsk – Gdańsk, Słupsk.

139. *Uroczystości Milenium Chrztu Polski w Diecezji Gorzowskiej 1966–1967* – OBEN Szczecin – Darłowo, Gorzów Wielkopolski.

140. *Utracone dziedzictwo, zatracona pamięć. Losy ziemian małopolskich* – OBEN Kraków – Sierosławice.

141. *Utracone nadzieje. Ludność żydowska w województwie śląskim/katowickim w latach 1945–1970* – OBEN Katowice – Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Katowice, Mikołów.

142. *W cieniu jednostki. Kult Stalina na Górnym Śląsku (1945–1956)* – OBEN Katowice – Bielsko-Biała, Bytom, Katowice, Miasteczko Śląskie, Tychy.

143. *W objęciach wielkiego brata. Sowieci w Polsce* – OBEN Warszawa – Biała Rawska, Grodzisk, Nowa Dęba, Żytomierz (Ukraina).

144. *W obronie pamięci. Pomnik Poznańskiego Czerwca* – OBEN Poznań – Poznań, Wrocław.

145. *W poszukiwaniu nowego domu. Migracje ludności na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1950* – OBEN Szczecin – Drawsko Pomorskie, Mieszkowice.

146. *Warto było. Niezależne Zrzeszenie Studentów. AWF Poznań, Filia w Gorzowie Wielkopolskim 1980/1981* – OBEN Szczecin – Gorzów Wielkopolski.

147. *Wasza Solidarność – nasza wolność. Reakcje emigracji polskiej i świata na wprowadzenie stanu wojennego* – OBEN Lublin – Strzelce Krajeńskie, Windsor (Kanada).

148. *Wejherowo w okresie niemieckiej okupacji 1939–1945* – OBEN Gdańsk – Gdańsk, Kosakowo, Pobłocie, Przodkowo, Wejherowo.

149. *Wielkopolska w cieniu WRON-y* – OBEN Poznań – Gostyń, Krzywiń, Turek, Zielona Góra.

150. *Wieś polska między dwoma totalitaryzmami (1939–1945)* – OBEN Rzeszów – Tryńcza.

151. *Więzienne lata prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956* – OBEN Gdańsk, Delegatura w Bydgoszczy – Chojnice, Konarzyny, Nakło nad Notecią.

152. *...„w godzinie ciężkiej próby”... Opozycja gorzowska od stanu wojennego do wyborów czerwcowych 1989 r.* – OBEN Szczecin – Gorzów Wielkopolski, Międzyrzecz.

153. *Władysław Koba (1914–1949)* – OBEN Rzeszów – Jedlicze, Krosno, Lesko, Przemyśl, Stalowa Wola.

154. *Wolności! Chleba! Poznański Czerwiec w fotografii* – OBEN Poznań – Grodzisk Wielkopolski, Licheń Stary, Poznań, Raszków, Swarzędz, Września.

155. *Wołyń 1943* – OBEN Gdańsk – Elbląg, Gdańsk, Gdynia.

156. *Wołyń 1943. Wołają z grobów, których nie ma* – OBEN Szczecin i OAIPN Szczecin – Chełmno, Gorzów Wielkopolski, Grubno, Kamień Mały, Lublin, Łódź, Rumia, Starogard Gdański, Wąbrzeźno, Zielona Góra, Szczecin.

157. *Wrogowie Polski Ludowej. Konspiracja antykomunistyczna na Pomorzu Zachodnim 1945–1956* – OBEN Szczecin – Białogard, Gryfino, Kołobrzeg, Mieszkowice, Szczecinek.

158. *Wybory do Sejmu Ustawodawczego w województwie śląskim 19 stycznia 1947 r.* – OBEN Katowice – Częstochowa, Opole, Ruda Śląska.

159. *Wybory i referenda w PRL w latach 1946–1989* – OBEN Szczecin – Drezdenko, Głogów, Kielce.

160. *Wygnańcy* – Centrala BEN – Ciechanów, Konstancja (Niemcy), Warszawa.

161. *Z archiwum kieleckiego IPN – Żołnierze Wyklęci* – OBEN Kraków, Delegatura w Kielcach – Kielce.

162. *Z dziejów oporu społecznego w Polsce południowo-wschodniej 1956–1990. Od „ostatnich leśnych" do „Solidarności"* – OBEN Rzeszów – Łańcut, Łupków.

163. *Z największą brutalnością... Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce, wrzesień–październik 1939 r.* – Centrala BEN – Rogoźnica.

164. *Za Marksem bez Boga. Laicyzacja życia społecznego w Polsce w latach 1945–1989* – OBEN Katowice – Bielsko-Biała, Cieszyn, Gierałtowice, Katowice, Mysłowice, Rybnik-Boguszowice, Targanice.

165. *Zachodźże czerwone słoneczko. Wybory '89 w województwie katowickim* – OBEN Katowice – Bielsko-Biała, Łodygowice.

166. *Zaczęło się w lipcu* – OBEN Lublin – Lubartów, Zamość.

167. *Zagłada dworów w woj. białostockim po 1939 r.* – OBEN Białystok – Wilno (Litwa).

168. *Zagłada polskich elit. Akcja AB – Katyń* – Centrala BEN – Lisiczańsk (Ukraina), Otwock, Piątnica, Starobielsk (Ukraina), Warszawa, Zabrze.

169. *Zagłada wielkopolskich elit 1939–1941* – OBEN Poznań – Luboń, Witkowo.

170. *Zagłada żydowskich miasteczek* – OBEN Łódź – Żabikowo.

171. *„Zaplute karły reakcji". Polskie podziemie niepodległościowe 1944–1956* – OBEN Lublin – Biłgoraj, Góra Śląska, Józefów nad Wisłą, Licheń Stary, Lubartów, Mełgiew, Nowa Sól, Warszawa, Września, Wschowa.

172. *„Zapomniani kaci Hitlera". „Samoobrona" Niemiecka na Pomorzu Gdańskim (Selbstschutz Westpreussen) w 1939 r.* – OBEN Gdańsk, Delegatura w Bydgoszczy – Nakło nad Notecią, Rogoźnica, Rypin, Słupski Młyn, Toruń.

173. *Zbrodnia i kara. Procesy niemieckich zbrodniarzy w Krakowie* – OBEN Kraków – Katowice, Kraków.

174. *Zbrodnia katyńska* – cykl wystaw przygotowanych przez: Centralę BEN, OBEN Białystok, OBEN Gdańsk, OBEN Kraków, OBEN Łódź, OBEN Poznań, OBEN Rzeszów – Baranów Sandomierski, Białystok, Bielsko-Biała, Bolimów, Bydgoszcz, Częstochowa, Gdańsk, Gliwice, Łódź, Mikołów, Orzesz, Panki, Pińczów, Pobiedziska, Poznań, Ruda Śląska, Sanok, Skopanie, Sulechów, Tychy, Wróblewo, Wysokie Mazowieckie.

175. *Zbrodnia katyńska. Wielkopolanie w dołach śmierci Katynia, Charkowa i Miednoje* – OBEN Poznań – Leszno, Wschowa, Zielona Góra.

176. *Zbrodnie niemieckie na ziemi łódzkiej* – OBEN Łódź – Lutomiersk, Rawa Mazowiecka.

177. *Zbuntowane miasto. Szczeciński grudzień '70 – styczeń '71* – OBEN Szczecin – Białogard.

178. *Zielona Góra 30. Maja 1960 r. W obronie Domu Katolickiego* – OBEN Poznań – Zielona Góra.

179. *Zimna wojna. Krótka historia podzielonego świata* – OBEN Warszawa – Budapeszt (Węgry), Debreczyn (Węgry), Kilonia (Niemcy), Miszkolc (Węgry), Pecz (Węgry), Segedyn (Węgry), Warszawa.

180. *Zwyczajny resort* – OBEN Warszawa – Warszawa.

181. *Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie na Rzeszowszczyźnie po 1944 r.* – OBEN Rzeszów – Głogów Małopolski, Korzenica, Lubaczów, Łańcut, Łupków, Mielec, Radymno, Rzeszów, Sanok, Sośnica.

182. *Żołnierze wyklęci. Historia Małopolski która mnie porusza* – OBEN Kraków – Kraków, Wieliczka.

183. *„Żołnierze Wyklęci" w pędzlu malarzy grodzieńskich* – OBEN Białystok – Supraśl.

184. *Życie codzienne w okupowanej Wielkopolsce 1939–1945* – OBEN Poznań – Gniezno, Kościan, Leszno, Piaski, Poznań.

ZAŁĄCZNIK NR 4:
WYKAZ KONFERENCJI ORAZ SESJI NAUKOWYCH I POPULARNONAUKOWYCH

Centrala IPN

1. *Inicjatywy solidarnościowe Polonii podejmowane na świecie (1980–1989)* – konferencja naukowa, Gdańsk, 10 marca 2016 r. Organizatorzy: Centrala BEP, Europejskie Centrum Solidarności.

2. *Polonica w instytucjach zagranicznych – badanie dziejów polskiej emigracji politycznej 1939–90* – międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa, 20–21 kwietnia 2016 r. Patronat: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, organizatorzy: AIPN, BEP, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych.

3. *Trudne problemy historii a archiwa* – XVI Międzynarodowa Konferencja Archiwów Państw Europy Środkowo-Wschodniej „Colloquia Jerzy Skowronek dedicata", Warszawa, 19–20 maja 2016 r. Organizatorzy: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, AIPN w Warszawie.

4. *Różańce z Gusen* – międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa, 2 czerwca 2016 r. Organizatorzy: AIPN w Warszawie.

5. *Europa w Azji. Z dziejów obywateli polskich w Kazachstanie w okresie drugiej wojny światowej* – międzynarodowa konferencja naukowa, Kraków, 6–7 czerwca 2016 r. Organizatorzy: Centrala BEP, Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wpędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

6. *„Prysnął związek hitlerowsko-bolszewicki". Rozpad paktu Ribbentrop–Mołotow i jego konsekwencje* – sesja popularnonaukowa, Warszawa, 14 czerwca 2016 r. Organizator: Centrala BEP.

7. *Educare necesse est – ale jak i dlaczego?* – ogólnopolska konferencja archiwistów i historyków, Warszawa, 21–22 czerwca 2016 r. Organizatorzy: Archiwum Państwowe w Warszawie, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, AIPN w Warszawie, Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli.

8. *Dokumentacja zawarta w bazie Międzynarodowej Służby Poszukiwawczej (ITS) w Bad Arolsen* – warsztaty dla naukowców i przedstawicieli polskich instytucji badawczych, Warszawa, 13–16 września 2016 r. Organizatorzy: AIPN w Warszawie, Muzeum Historii Żydów Polskich – Polin, Muzeum Holocaustu w Waszyngtonie (USHMM).

9. *Resortowi twórcy* – konferencja naukowa, Warszawa, 20–22 września 2016 r. Organizator: Centrala BBH.

10. *Polska emigracja polityczna 1939–1990. Ludzie – struktury – idee — konferencja naukowa*, Palczew, 22–24 września 2016 r. Organizator: Centrala BBH.

11. *Wrzesień 1939 r. z perspektywy służb specjalnych II Rzeczypospolitej* – konferencja naukowa, Częstochowa, 26–27 września 2016 r. Organizatorzy: Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, AIPN w Warszawie.

12. *Niezłomni–Wierni Bogu i Ojczyźnie* – konferencja w ramach obchodów rocznicy Chrztu Polski w Archidiecezji Łódzkiej, Łódź, 30 września 2016 r. Organizatorzy: Archidiecezja Łódzka, AIPN w Warszawie.

13. *Narody Europy Środkowo-Wschodniej w obliczu początku wojny niemiecko-sowieckiej latem 1941 r.* – konferencja naukowa, Warszawa, 11 października 2016 r. Organizator: Centrala BBH, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk.

14. *Obraz i dźwięk. Oferta współczesnego archiwum* – konferencja naukowa w ramach obchodów Światowego Dnia Dziedzictwa Audiowizualnego UNESCO, Warszawa, 27 października 2016 r. Organizator: AIPN w Warszawie.

15. *Problemy archiwalnego opisu informacyjnego* – konferencja naukowa, Olsztyn, 27–28 października 2016 r. Organizatorzy: AIPN w Warszawie, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.

16. *„Solidarność" jako szkoła demokracji (1980–1981) – konferencja naukowa*, Warszawa, 7–8 listopada 2016 r. Organizator: Centrala BBH.

17. *Need to Know VI: Intelligence and Migration* – międzynarodowa konferencja naukowa, Karlskrona, 17–18 listopada 2016 r. Organizator: Centrala BBH, Muzeum Morskie w Karlskronie i Uniwersytet Południowej Danii.

18. *Ruchy społeczne w systemach demokratycznych i niedemokratycznych* – konferencja naukowa, Lublin, 18–19 listopada 2016 r. Organizatorzy: Wydział Nauk Społecznych KUL, IPN.

19. *Polska i Ukraina w archiwach komunistycznych służb specjalnych. 20 lat działalności wspólnej grupy roboczej (Польща та Україна в архівах комуністичних спецслужб. 20 років діяльності спільної робочої групи)* – sympozjum naukowe, Kijów, 22 listopada 2016 r. Organizatorzy: IPN, Służba Bezpieczeństwa Ukrainy.

20. *Paszporty wczoraj i dziś. 25 lat wydawania paszportów przez wojewodów, 10 lat wydawania paszportów biometrycznych* – konferencja, Warszawa, 25 listopada 2016 r. Organizatorzy: MSWiA, IPN i PWPW.

Oddział IPN Białystok

1. *Podziemie niepodległościowe na Białostocczyźnie* – konferencja popularnonaukowa, Białystok, 29 lutego 2016 r. Organizator: OBEP Białystok.

2. *Relacje polsko-żydowskie podczas II wojny światowej* – dyskusja panelowa, Łomża, 8 lipca 2016 r. Organizator: OBBH Białystok.

3. *Obława Augustowska. Fakty, konteksty, postulaty badawcze* – konferencja naukowa, Suwałki, 13 października 2016 r. Organizator: OBBH Białystok.

4. *Między Olsztynem a Budapesztem. Polacy i Węgrzy 1956* – konferencja naukowa, Olsztyn, 25 października 2016 r. Organizatorzy: OBBH Białystok, Delegatura IPN w Olsztynie, Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki.

5. *Od Maximis undique pressi do Totus Tuus Poloniae populus. Metropolie mohylewska i wileńska w latach 1798–1992* – międzynarodowa konferencja naukowa, Białowieża–Białystok, 16–18 listopada 2016 r. Organizator: OBBH Białystok.

6. *Stan wojenny – spojrzenie po 35 latach* – konferencja popularnonaukowa, Białystok, 13 grudnia 2016 r. Organizator: OBBH Białystok.

Oddział IPN Gdańsk

1. *Gangsterzy PRL. Przestępczość zorganizowana w Polsce. Lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte* – konferencja naukowa, Gdańsk, 11–13 kwietnia 2016 r. Organizator: OBEP Gdańsk.

2. *Piłka nożna w PRL* – konferencja naukowa, Gniewino, 16–18 maja 2016 r. Organizator: OBEP Gdańsk.

Oddział IPN Katowice

1. *Górny Śląsk w Polsce Ludowej* – konferencja naukowa, Katowice, 28 października 2016 r. Organizator: OBBH Katowice, Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu, Stowarzyszenie Instytut Śląski.

2. *Referendum ludowe w 1946 r. oraz wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r. na Górnym Śląsku* – konferencja naukowa, Katowice, 24 listopada 2016 r. Organizator: OBBH Katowice, Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego.

3. *Zbrodnie stanu wojennego. Aspekty prawne* – konferencja naukowa, Katowice, 13–14 grudnia 2016 r. Organizator: OBBH Katowice, GKŚZpNP.

Oddział IPN Kraków

1. *Katolicy i Żydzi. Relacje religijne i społeczne w kontekście historycznym Kielecczyzny* – konferencja naukowa, Kielce, 14 stycznia 2016 r. Organizator: Wyższe Seminarium Duchowne w Kielcach, Diecezjalna Rada Ekumeniczna, Delegatura IPN w Kielcach oraz Instytut Ekumeniczny Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

2. *Represje komunistyczne wobec żołnierzy Armii Krajowej* – sesja popularnonaukowa, Sandomierz, 4 kwietnia 2016 r. Organizatorzy: Delegatura IPN w Kielcach, Muzeum Okręgowe w Sandomierzu.

3. *Duszpasterstwa środowiskowe archidiecezji krakowskiej w latach 1945–1989*, część 2 – konferencja naukowa, Kraków, 1 czerwca 2016 r. Organizator: OBEP Kraków.

4. *Cichociemni i ich żołnierze na Ziemi Świętokrzyskiej* – konferencja popularnonaukowa, Kielce, 17 czerwca 2016 r. Organizatorzy: Komenda Wojewódzka Policji w Kielcach, Delegatura IPN w Kielcach, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej – Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury”–„Nurt”.

5. *Kobiety Wyklęte. Zapomniane filary niepodległościowego podziemia* – konferencja popularnonaukowa, Kraków, 18 sierpnia 2016 r. Organizatorzy: OBBH Kraków, Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

6. *Żydzi i wojsko polskie w XIX i XX wieku* – konferencja naukowa, Kielce, 11–12 października 2016 r. Organizatorzy: Delegatura IPN w Kielcach, Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kazimierza.

7. *Obchody milenijne w regionie świętokrzyskim (1957–1967). Religia – Polityka – Nauka – Popularyzacja* – konferencja naukowa, Kielce, 17–18 października 2016 r. Organizatorzy: Delegatura IPN w Kielcach, Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kazimierza, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Wyższe Seminarium Duchowne w Kielcach.

8. *1956 – czy przełom? Kulturowe ślady i echa czerwca i października 1956 r. w kraju i na emigracji* – międzynarodowa konferencja naukowa, Kraków, 3 listopada 2016 r. Organizatorzy: OBBH Kraków, Wydział Kulturoznawstwa Akademii Ignatianum w Krakowie.

9. *Policja Polska „granatowa" w Generalnym Gubernatorstwie* – konferencja naukowa, Kielce, 6 grudnia 2016 r. Organizatorzy: OBBH Kraków, Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kazimierza.

10. *Koniec imperium 1991 (?) – ćwierć wieku później: Imperium sowieckie: rozpad, dziedzictwo i próby odbudowy* – konferencja naukowa, Kraków, 8 grudnia 2016 r. Organizatorzy: OBBH Kraków, Instytut Nauk o Polityce i Administracji Akademii Ignatianum w Krakowie.

11. *Generał brygady Leopold Okulicki na tle swej epoki* – konferencja popularnonaukowa, Bochnia, 19 grudnia 2016 r. Organizatorzy: OBBH Kraków, Starosta Bocheński, Burmistrz Miasta Bochnia, Wójt Gminy Rzezawa, Muzeum im. S. Fischera w Bochni.

Oddział IPN Lublin

1. *Miasta buntu w imperium sowieckim* – międzynarodowa konferencja naukowa, Radom, 13–14 czerwca 2016 r. Organizator: Delegatura IPN w Radomiu.

2. *Życie codzienne w PRL na tle państw bloku radzieckiego* – międzynarodowa konferencja naukowa, 12–14 października 2016 r. Organizator: OBBH Lublin.

3. *Jedyna taka uczelnia między Berlinem a Władywostokiem. Katolicki Uniwersytet Lubelski w realiach systemu komunistycznego (1944–1989)* – konferencja naukowa, Lublin, 20–21 października 2016 r. Organizatorzy: Katolicki Uniwersytet Lubelski, OBBH Lublin.

Oddział IPN Łódź

1. *„Łódź za wszystkich, wszyscy za Łódź". Strajk studentów łódzkich uczelni, styczeń – luty 1981 r.* – sympozjum naukowe, Łódź, 11 lutego 2016 r. Organizator: OBEP Łódź.

2. *Historię tworzą ludzie – biografistyka we współczesnych badaniach historycznych* – konferencja naukowa, Łódź, 14–15 kwietnia 2016 r. Organizatorzy: OBEP Łódź, Towarzystwo Historiograficzne oraz Katedra Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Łódzkiego.

3. *Współczesne wyzwania archiwistyki* – seminarium archiwistyczne, Łódź, 16–17 czerwca 2016 r. Organizator: OAIPN w Łodzi.

4. *Październik'56 – zapomniana rocznica?* – panel dyskusyjny, Łódź, 10 października 2016 r. Organizatorzy: OBBH Łódź, Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi.

5. *Niemiecka akcja przeciwko polskiej inteligencji – jesień 1939 r.* — konferencja naukowa, Łódź, 25 listopada 2016 r. Organizatorzy: OBBH Łódź, Archiwum Państwowe w Łodzi oraz Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi.

6. *W 35. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego* – konferencja popularnonaukowa, Łódź, 12 grudnia 2016 r. Organizator: OBBH Łódź.

Oddział IPN Poznań

1. *Zdarzenia – ludzie – instytucje w Polsce Ludowej. Teoria i praktyka rekonstrukcji historycznej* – konferencja naukowa, Poznań, 23 lutego 2016 r. Organizatorzy: Instytut Historii UAM, Oddział IPN w Poznaniu.

2. *Wielka Nowenna i obchody Millennium Chrztu Polski w archidiecezjach gnieźnieńskiej i poznańskiej* – konferencja naukowa, Poznań, 7 kwietnia 2016 r. Organizatorzy: OBEP w Poznaniu, Instytut Historii UAM w Poznaniu.

3. *Not just Chernobyl. Ecological Dimensions of the History of Communism/Nie tylko Czarnobyl. Ekologiczne wymiary historii komunizmu* – międzynarodowa konferencja naukowa, Poznań, 21–22 kwietnia 2016 r. Organizator: OBEP w Poznaniu.

4. *Wydarzenia 1956 r. w Europie Środkowo-Wschodniej. Próba spojrzenia transnarodowego* – międzynarodowa konferencja naukowa, Poznań, 24 czerwca 2016 r. Organizatorzy: OBBH w Poznaniu, Instytut Filozofii UAM w Poznaniu.

5. *Miejsca święte pod nieświętym nadzorem. Polityka władz wobec sanktuariów w latach 1945–1989* – konferencja naukowa, Poznań, 24 listopada 2016 r. Organizatorzy: OBBH w Poznaniu, Instytut Historii UAM w Poznaniu.

6. *Poradnictwo w PRL* – konferencja naukowa, Poznań, 30 listopada – 2 grudnia 2016 r. Organizatorzy: OBBH w Poznaniu, Instytut Historii UAM w Poznaniu.

Oddział IPN Rzeszów

1. *W trosce o polską wieś. 35. rocznica podpisania porozumień rzeszowsko-ustrzyckich* – konferencja popularnonaukowa, Rzeszów, 18 lutego 2016 r. Organizatorzy: OBEP w Rzeszowie, Uniwersytet Rzeszowski, Komitet XXXV Rocznicy Porozumień Rzeszowsko-Ustrzyckich.

2. *Kościół katolicki w Europie Środkowo-Wschodniej w obliczu dwóch totalitaryzmów (1917–1989)* – międzynarodowa konferencja naukowa, Lwów, 16–18 maja 2016 r. Organizatorzy: OBEP w Rzeszowie, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie oraz Parafia Bazyliki Metropolitalnej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny we Lwowie.

3. *Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie 1939–1947* — konferencja naukowa, Rzeszów, 13–14 października 2016 r. Organizator: OBBH w Rzeszowie.

4. *Abp Ignacy Tokarczuk – człowiek, kapłan patriota* — sesja, Stalowa Wola, 25 października 2016 r. Organizatorzy: OBBH w Rzeszowie, Urząd Miasta Stalowa Wola, Wojewoda Podkarpacki, Fundacja Uniwersytecka w Stalowej Woli.

5. *Abp Ignacy Tokarczuk – doctor honoris causa Uniwersytetu Rzeszowskiego* – sesja, Rzeszów, 19 grudnia 2016 r. Organizatorzy: OBBH Rzeszowie, Uniwersytet Rzeszowski.

6. *Abp. Ignacy Tokarczuk metropolita przemyski obrządku łacińskiego* – sesja, Przemyśl, 29 grudnia 2016 r. Organizatorzy: OBBH Rzeszowie, Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej, Wydział Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Oddział IPN Szczecin

1. *Historia Szczecińskiego Klubu Katolików* – seminarium popularnonaukowe, Szczecin, 11 lutego 2016 r. Organizator: OBEP w Szczecinie.

2. *Młodzież kontra PRL* – seminarium popularnonaukowe, Szczecin, 24 lutego 2016 r. Organizator: OBEP w Szczecinie.

3. *Granice kompromisu. Naukowcy wobec aparatu władzy ludowej* – seminarium popularnonaukowe, Szczecin, 16 czerwca 2016 r. Organizator: OBBH w Szczecinie.

4. *Rocznica Czerwca 1976 r.* – seminarium popularnonaukowe, Gryfino, 24 czerwca 2016 r. Organizatorzy: OBBH w Szczecinie, Elektrownia „Dolna Odra" w Gryfinie.

5. *I Wojewódzkie Zebranie Delegatów NSZZ „Solidarność" Regionu Pomorze Zachodnie* – seminarium popularnonaukowe, Szczecin, 24 września 2016 r. Organizator: OBBH w Szczecinie.

6. *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim 1956–1972* – konferencja naukowa, Szczecin, 8 grudnia 2016 r. Organizatorzy: OBBH w Szczecinie, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego.

Oddział IPN Warszawa

1. *Procesy polityczne lat 40. i 50. – zbrodnie w świetle prawa* – konferencja naukowa, Warszawa, 25 lutego 2016 r. Organizator: OBEP w Warszawie.

2. *Poł wieku milenium. Religijne i polityczne i społeczne aspekty obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski* — konferencja naukowa, Warszawa, 12–13 maja 2016 r. Organizator: OBEP w Warszawie.

3. *Nie (tylko) Partia? Organizacje społeczne w Polsce Ludowej 1944–1989 – geneza, funkcjonowanie, znaczenie* – konferencja naukowa, Warszawa, 9–10 czerwca 2016 r. Organizator: OBEP w Warszawie.

4. *Patriotyzm jutra* – konferencja naukowa, Pułtusk, 6 października 2016 r. Organizatorzy: OBBH w Warszawie, NSZZ „Solidarność", samorząd terytorialny.

5. *Ruch Oporu Armii Krajowej* – konferencja naukowa, Warszawa, 1 grudnia 2016 r. Organizator: OBBH w Warszawie.

Oddział IPN Wrocław

1. *Człowiek w świecie bez wolności. Dyskusje o kondycji jednostki w systemie totalitarnym* – dyskusja panelowa, Wrocław, 11 lutego 2016 r. Organizator: OBEP Wrocław.

2. *Świat bez wolności. Międzynarodowy Przegląd Filmowy (Europejska Stolica Kultury)* – dyskusja panelowa, Wrocław, 3 czerwca 2016 r. Organizator: OBEP Wrocław.

3. *Ruch Wolność i Pokój we Wrocławiu* – konferencja popularnonaukowa, Wrocław, 4 listopada 2016 r. Organizator: OBBH Wrocław.

4. *Środowisko studenckie w krajach bloku sowieckiego 1945–1989* – międzynarodowa konferencja naukowa, Wrocław, 29 listopada – 1 grudnia 2016 r. Organizator: OBBH Wrocław.

5. *Stan wojenny w Zagłębiu Miedziowym 1981–1983* – konferencja naukowa, Głogów, 12 grudnia 2016 r. Organizator: OBBH Wrocław, Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Głogowie.

ZAŁĄCZNIK NR 5:
WYKAZ WYSTĄPIEŃ PRACOWNIKÓW IPN PODCZAS MIĘDZYNARODOWYCH KONFERENCJI I SYMPOZJÓW ZA GRANICĄ

1. dr Jerzy Bednarek – *Współpraca naukowa archiwum Instytutu Pamięci Narodowej z archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w latach 2001–2016* – 22 listopada 2016 r., Kijów – sympozjum „Polska i Ukraina w archiwach komunistycznych służb specjalnych. 20 lat działalności wspólnej grupy roboczej" („Польща та Україна в архівах комуністичних спецслужб. 20 років діяльності спільної робочої групи"), zorganizowane przez IPN i Służbę Bezpieczeństwa Ukrainy.

2. prof. dr hab. Grzegorz Berendt – *Formy pomocy okazywanej Żydom na Polesiu w okresie niemieckiej okupacji (1941–1944)* – 21–22 listopada 2016 r., Grodno (Białoruś) – konferencja „Мероприятие «Праведники народов мира»" zorganizowana przez Ambasadę RP w Mińsku oraz Ambasadę Izraela na Białorusi.

3. Tomasz Bereza – *Lipiec 1943 r. na Wołyniu* (referat przygotowany wspólnie z p. Ewą Siemaszko) – 25 października 2016 r., Kijów (Ukraina) – Polsko-Ukraińskie Forum Historyków w Kijowie.

4. dr Grzegorz Bębnik – *Evangelische Kirchen in (Volks)Polen 1945–1956, unter besonderer Berücksichtigung von Oberschlesien* – 7–10 sierpnia 2016, Bad Kissingen (Niemcy), referat wygłoszony podczas konferencji „Christen unter totalitärer Herrschaft von 1945 bis ca. 1960".

5. dr Grzegorz Bębnik – *Polnische Hilfe für Juden zur Zeit des Zweiten Weltkrieges* – 17–18 marca 2016, referat wygłoszony w konsulacie polskim w Hamburgu i na Humboldt-Universität w Berlinie.

6. dr hab. Konrad Białecki – udział w panelu dyskusyjnym *„1956: Polska – Węgry. Historia – pamięć"* – 29 czerwca 2016 r., Budapeszt (Węgry) – panel organizowany przez NEB.

7. dr hab. Konrad Białecki – *Communist security apparatus against Catholic Church in Poland* – 25 października 2016 r., Bukareszt (Rumunia) – konferencja naukowa „In memoriam Márton Áron" zorganizowana przez NEB i Węgierski Instytut Kultury w Bukareszcie.

8. Anna Brojer – *Vanished People, Vanished cities, Vanished History. Teaching the Violent Story of the Vohlynian Massacre 1943–44* – 19–24 marca 2016 r., Belfast (Irlandia Północna) – 24. roczna konferencja EUROCLIO „Reimagining Rememberance Dealing with the Legacy of a Violent Past in History and Heritage Education".

9. prof. dr hab. Krzysztof Brzechczyn – *Between Propaganda and Explanation. Polish Historiography in the Reach of Conceptualization of the Communist System* – 26 sierpnia 2016 r., Ouro Preto (Brazylia) – konferencja naukowa „The Practical Past: on the Advantages and Disadvantages of History for Life" zorganizowana przez International Network for Theory of History, Federalny Uniwersytet w Ouro Preto oraz Brazylijskie Towarzystwo Historyczne.

10. dr Marcin Bukała – *Rok 1956 na prowincji na przykładzie województwa rzeszowskiego* – 29 września 2016 r., Szeged (Węgry) – konferencja „Wieś w zmaganiach z komunistyczną dyktaturą. Przykład Węgier i Polski" zorganizowanej przez IPN, Komitet Pamięci Narodowej (NEB) oraz Węgierskie Archiwum Narodowe – Archiwum Województwa Csongrad w Segedynie.

11. dr Władysław Bułhak – *Migration and Double Lives of Polish Communist „Illegals" in Sweden, Germany and Austria* – 17–18 listopada 2016 r., Karlskrona (Dania) – konferencja: „Need to know VI. Intelligence and Migration" zorganizowana przez IPN, Uniwersytet Południowej Danii w Odense, Baltic Intelligence and Security Studies Association oraz Marinmuseum w Karlskronie.

12. Margarita Chilińska – *Przebieg operacji „Ostra Brama"* – 17 lipca 2016 r., Wilno – referat w Stowarzyszeniu Żołnierzy AK Łagierników.

13. Andrzej Czyżewski – *Dzieje Polen-Jugendverwahrlager der Sicherheitspolizei in Litzmannstadt jako element polityki pamięci historycznej PRL* – 26–27 września 2016 r., Wiedeń (Austria) – konferencja „Niemieckie nazistowskie obozy koncentracyjne. Nowe projekty i wyzwania badawcze w Polsce i Austrii" zorganizowana przez Stację Naukową PAN w Wiedniu.

14. dr Franciszek Dąbrowski – *Dealing with the past in Poland: areas of change, social and institutional challenges* – 7 grudnia 2016 r., Kijów – wystąpienie na konferencji CEVRO i National Endowment for Democracy „The Importance of National Memory for Democracy" na Uniwersytecie Narodowym im. Tarasa Szewczenki w Kijowie.

15. Krzysztof Drażba – prelekcja na temat żołnierzy 5. Wileńskiej Brygady AK na Pomorzu dla brytyjskiej Polonii – 28 maja 2016 r., Londyn (Wielka Brytania) – prelekcja przeprowadzona w siedzibie Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego w Londynie.

16. dr Kamil Dworaczek – *Solidarity actions of polish youth opposition with resistance in other communist countries (1987–1989)* – 1–4 września 2016 r., Sambata de Sus (Rumunia) – międzynarodowa konferencja „Opposition and Solidarity in Communism" zorganizowana przez Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc.

17. dr Przemysław Gasztold-Seń – *Paradoxes of the Polish Communism* – 24 lutego 2016 r., Odense (Dania) – seminarium naukowe „Den Kolde Krig" zorganizowane przez Uniwersytet Południowej Danii w Odense.

18. dr Przemysław Gasztold-Seń – *Communist Poland and Portuguese Colonies: a Two-Pronged Approach* – 30 czerwca – 1 lipca 2016 r., Lizbona (Portugalia) – konferencja „The International Solidarity and the Struggle for Self-Determination and Independence of Portuguese Colonies" zorganizowana przez Contemporary History Institute of the New University of Lisbon, Center for International Studies, ISCTE-Instituto Universitário de Lisboa; Centre for Historical and Political Studies on Africa and the Middle East of the Department of Political and Social Sciences, University of Bologna; Centre for Social Studies, University of Coimbra/West University of Timişoara.

19. dr Przemysław Gasztold-Seń – *En route vers la „Table Ronde"* – 7–8 października 2016 r., Paryż (Francja) – konferencja „Les mouvements non-violents en Pologne (1945–1990). Une perspective franco-polonaise", zorganizowana przez Bibliotekę Polską w Paryżu, przy współpracy z Instytutem Pamięci Narodowej i Ambasadą RP w Paryżu.

20. dr Przemysław Gasztold-Seń – *Transitional Justice in Poland* – 13 października 2016 r., Budapeszt (Węgry) – konferencja: „4-Korea Conference: Lessons from the Central European Transition", zorganizowana przez węgierski Institute for Foreign Affairs and Trade (IFAT) oraz Korea National Diplomatic Academy (KNDA) wraz z Ambasadą Republiki Korei w Budapeszcie oraz węgierskim Ministerstwem Spraw Zagranicznych oraz Handlu.

21. dr Przemysław Gasztold-Seń – *Polish Intelligence in Sweden* – 17–18 listopada 2016 r., Karlskrona (Dania) – konferencja: „Need to know VI. Intelligence and Migration" zorganizowana przez IPN, Uniwersytet Południowej Danii w Odense, Baltic Intelligence and Security Studies Association oraz Marinmuseum w Karlskronie.

22. dr Przemysław Gasztold-Seń – *Successes and Failures of Transitional Justice in Poland* – 16 grudnia 2016 r., Tirana (Albania) – seminarium zorganizowane przez Albanian Institute for International Studies (AlutyS) oraz Ambasadę RP w Tiranie.

23. Małgorzata Gliwa – *Cerkiew w Krempnej – miejsce kultu dla katolików po II wojnie światowej* – 18 maja 2016 r., Lwów (Ukraina) – konferencja „Kościół katolicki w Europie Środkowo-Wschodniej w obliczu dwóch totalitaryzmów (1917–1990)" zorganizowana przez Oddział IPN w Rzeszowie, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie oraz Parafię Bazyliki Metropolitalnej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny we Lwowie.

24. prof. Igor Hałagida – *Особливості процесу ліквідації Греко–Католицької Церкви в Польщі* – 17 marca 2016 r., Kijów (Ukraina) – konferencja „Сила віри супроти насилля влади: греко–католики Центрально–Східної Європи в умовах переслідувань тоталітарних режимів після Другої світової війни" zorganizowana przez Інститут Історії Церкви українського Католицького Університету, Український Інститут Національної Пам'яті, Київський Національний Унеіверситет.

25. prof. Igor Hałagida – *Українські жертви українсько-польського протистояння на Холмщині та Підляшші (Люблінський дистрикт) у 1940–1944 рр.: статистичний аспект* – 23 czerwca 2016 r., Łuck (Ukraina) – konferencja „Етнічні конфлікти часу другої світової війни: досвід центрально–східної Європи" zorganizowana przez Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Український інститут національної пам'яті, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», przedstawicielstwo Polskiej Akademii Nauk w Kijowie, Konsulat Rzeczypospolitej Polskiej w Łucku.

26. prof. Igor Hałagida – *Akcja „Wisła". Ukraińcy na Pomorzu* – 24 kwietnia 2016 r., Sankelmark (Niemcy) – referat na seminarium „Pommern – Pomorze. Eine Region neu erzählen", którego organizatorem była Academia Baltica.

27. Marek Hańderek – wykład nt. wystawy IPN „Polska Walcząca/Fighting Poland" – 11 lutego 2016 r., Toronto (Kanada) – otwarcie wystawy na Uniwersytecie w Toronto.

28. Marek Hańderek – *Establishment of intelligence and counterintelligence on a base of communist security apparatus in Poland after 1989* – 13 października 2016 r., Budapeszt (Węgry) – konferencja: „4-Korea Conference: Lessons from the Central European Transition", zorganizowana przez węgierski Institute for Foreign Affairs and Trade (IFAT) oraz Korea National Diplomatic Academy (KNDA) wraz z Ambasadą Republiki Korei w Budapeszcie oraz węgierskim Ministerstwem Spraw Zagranicznych oraz Handlu.

29. Marek Hańderek – *The Transformation of Poland. Limited Revolution* – 2 grudnia 2016 r., Seul (Korea Południowa) – konferencja „Lessons of Transformation and majaision for Unification on the Korean Peninsula" zorganizowana przez Korean Institute for National Unification.

30. dr Joanna Hytrek-Hryciuk – *Between private and public. Everyday life in Breslau 1938–1944* – 18–19 listopada 2016 r., Frankfurt nad Odrą (Niemcy) – sesja w ramach „Tagung des Fritz Stern Stipendianten".

31. Agnieszka Jędrzak – *L'IPN en ses qualités d'administration gouvernemetale et judiciaire, service d'archives, établissement académique, centre éducatif et organisme d'enquête*. [IPN jako instytucja

rządowa i sądownicza, łącząca funkcje archiwalne, edukacyjne, śledcze i lustracyjne] – 9–11 października 2016 r., Bruksela (Belgia) – konferencja „Right to be forgotten versus right to remember", której organizatorem były Begian State Archives.

32. Agnieszka Jędrzak – wystąpienie podczas otwarcia wystawy „Komunizm – La Belle Époqué" – 12 listopada 2016 r., Bratysława (Słowacja) – podczas Festiwalu Wolności organizowanego przez słowacki Instytut Pamięci Narodu (UPN).

33. dr Łukasz Kamiński – *Legacy of the Polish Underground State* – 21 stycznia 2016 r., Bloomington (USA) – podczas otwarcia wystawy „Polska Walcząca/Fighting Poland" na Indiana University.

34. dr Łukasz Kamiński – wykład otwierający *1956. Contexts. Impact. Remembrance* – 24 maja 2016 r., Budapeszt (Węgry) – 5th edition of European Remembrance Symposium „1956. Contexts. Impact. Remembrance" organizowanego przez Europejską Sieć „Pamięć i Solidarność".

35. dr Łukasz Kamiński – udział w dyskusji panelowej „Stalinizm i destalinizacja w Europie Wschodniej. Droga do roku 1956"– 24 maja 2016 r., Budapeszt (Węgry) – 5th edition of European Remembrance Symposium „1956. Contexts. Impact.Remembrance" organizowanego przez Europejską Sieć „Pamięć i Solidarność".

36. dr Łukasz Kamiński – udział w dyskusji panelowej nt. roku 1956 w Polsce i na Węgrzech podczas otwarcia wystawy „Polska–Węgry. Historia i Pamięć" – 29 czerwca 2016 r., Budapeszt (Węgry).

37. dr Piotr Kardela – *Żołnierze Wyklęci na politycznym uchodźstwie* – 22 lutego 2016 r., Bruksela (Belgia) – konferencja „Rozstrzelana Armia Powraca" zorganizowana w Parlamencie Europejskim przez eurodeputowaną Annę Fotygę.

38. dr Maciej Korkuć – udział w sesji „Żołnierze Wyklęci w drodze na Czechy: Brygada Świętokrzyska w kontekście polskiego podziemia niepodległościowego po 1944 roku" zorganizowanej przez Instytut Polski w Pradze i czeski Wojskowy Instytut Historyczny – 25 lutego 2016 r., Praga (Czechy).

39. dr Mariusz Krzysztofiński, Małgorzata Gliwa – prezentacja książki *„Kościół katolicki w Europie Środkowo-Wschodniej w obliczu dwóch totalitaryzmów (1917–1990)"* – 12 marca 2016 r., Lwów (Ukraina) – prezentacja zorganizowana przez Oddział IPN w Rzeszowie oraz Parafię Bazyliki Metropolitalnej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny we Lwowie.

40. dr Mariusz Krzysztofiński – *Spór o świątynię w Polanach. Kościół Katolicki w Europie Środkowo-Wschodniej w obliczu dwóch totalitaryzmów (1917–1989)* – 18 maja 2016 r., Lwów (Ukraina) – konferencja „Kościół katolicki w Europie Środkowo-Wschodniej w obliczu dwóch totalitaryzmów (1917–1990)" zorganizowana przez Oddział IPN w Rzeszowie, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie oraz Parafię Bazyliki Metropolitalnej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny we Lwowie.

41. dr Mariusz Krzysztofiński – *Kościół katolicki w Polsce wobec wsi i kwestii chłopskiej (1944–1989)* – 29 września 2016 r., Szeged (Węgry) – konferencja „Wieś w zmaganiach z komunistyczną dyktaturą. Przykład Węgier i Polski" zorganizowanej przez IPN, Komitet Pamięci Narodowej (NEB) oraz Węgierskie Archiwum Narodowe – Archiwum Województwa Csongrad w Segedynie.

42. dr Rafał Leśkiewicz – *Rola i znaczenie IPN w polityce bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej* – 2–5 lutego 2016 r., Glasgow (Szkocja) – spotkanie z przedstawicielami Polonii, organizowane przez Klub Historyczny im. Hrabiny Markiewiczowej.

43. dr Paweł Libera – *Polityka II RP wobec Litwy w 1926 r.* – 25 listopada 2016 r., Wilno (Litwa) – konferencja naukowa: Humanisto Kazio Griniaus Dilema: tarp tautos ir demokratijos / The Dilemma of

Humanist Kazys Grinius: between Nation and Democracy zorganizowana przez Lietuvos Istorijos Institutas – Vilniaus Universiteto Istorijos Fakultetas.

44. dr Joanna Lubecka – *Der Rudolf Höß Prozess und weitere polnische Prozesse* – 24–26 listopada 2016 r., Berlin (Niemcy) – konferencja „Im Schatten von Nürnberg. Transnationale Ahndung von NS-majaerbrechen" zorganizowana przez Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten/Gedenkstätte und Museum Sachsenhausen, Centrum Badań Historycznych Polskiej Akademii Nauk w Berlinie.

45. dr hab. Sławomir Łukasiewicz – *Polish political exile and the beginning of the Cold War* – 29 września 2016 r., Wilno (Litwa) – międzynarodowa konferencja naukowa „The Beginning of Cold War in the Central East Europe" zorganizowana przez Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania.

46. dr hab. Sławomir Łukasiewicz – *Post-1989 legacy of Christian Democratic cooperation between Central European émigrés during the Cold War* – 9–12 listopada 2016 r., Wiedeń (Austria) – międzynarodowa konferencja naukowa „The Role of Europe's Christian-Democratic and Conservative Parties, 1989" zorganizowana przez Sieć CIVITAS (KAS, Instutito Sturzo, KADOC), Karl von Vogelsang–Institut Zur Erforschung der Geschichte der Christlichen Demokratie in Österreich (http://www.kvvi.at/).

47. dr hab. Sławomir Łukasiewicz – *Intelligence Activities Conducted by Polish Cold War Émigrés of the 40s and 50s: Reconnaissance* – 17–18 listopada 2016 r., Karlskrona (Dania) – konferencja: „Need to know VI. Intelligence and Migration" zorganizowana przez IPN, Uniwersytet Południowej Danii w Odense, Baltic Intelligence and Security Studies Association oraz Marinmuseum w Karlskronie.

48. dr hab. Sławomir Łukasiewicz – *State Politics of the People's Republic of Poland toward the Polish Cold War Exile in the West – a Framework for Research* – 23–26 listopada 2016 r., Halle (Niemcy) – międzynarodowa konferencja naukowa „Spaces of Experience and Horizons of Expectation: Eastern European Diasporas During the Cold War" zorganizowana przez Alexander Brückner Zentrum.

49. Kinga Majewska – *The Changes in the Policy of Access to the Documents of the Institute of National Remembrance in the Open Government Era in the Context of the Principles of Access to Archives established by the International Council on Archives* – 24–25 października 2016 r., Triest (Włochy) – sympozjum międzynarodowe „International Archival Day" zorganizowane przez The International Institute for Archival Science of Trieste (Italy) and Maribor (Slovenia) „IIAS".

50. dr Marcin Majewski – *Polish refugees in Campulung-Muscel during WWII* – 2 września 2016 r., Campulung-Muscel (Rumunia) – referat na sympozjum międzynarodowym „Apel la memorie: victimele războaielor".

51. dr Marcin Markiewicz – udział w dyskusji panelowej *Der antikommunistische und antisowjetische Widerstand nach dem Zweiten Weltkrieg in der zweiten Hälfte der 40-er und in den 50er Jahren am Beispiel von Polen, der Ukraine, Weißrussland und den baltischen Ländern* – 5 grudnia 2016 r., Kolonia (Niemcy) – Dyskusja zorganizowana przez IPN oraz Das Polnische Institut Düsseldorf.

52. dr Jan Jerzy Milewski – *Katastrofa czarnobylska w prasie oficjalnej i wydawnictwach drugiego obiegu* – 15–16 kwietnia 2016 r., Mińsk (Białoruś) – konferencja „Społeczeństwo wobec awarii w Czarnobylu: 30 lat po katastrofie" zorganizowana przez Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk oraz Białoruskie Archiwum Historii Mówionej.

53. dr Jan Jerzy Milewski – *Stosunki polsko-ukraińskie na Wołyniu – po równi pochyłej?* – 26–27 maja 2016 r., Łuck (Ukraina) – konferencja „Aktualne problemy współczesnego kształcenia i nauki w kontekście procesu integracji europejskiej".

54. dr Jan Jerzy Milewski – *Relacje polsko-białoruskie na ziemiach północno-wschodnich w okresie międzywojennym* – 25–26 listopada 2016 r., Brześć (Białoruś) – konferencja „Z historii nauki Białorusi: w 25-lecie Wydziału Historycznego BUP im. A.S. Puszkina" zorganizowana przez Brzeski Uniwersytet Państwowy im. A.S. Puszkina.

55. dr Aleksandra Namysło – *Polacy ratujący Żydów w okresie II wojny światowej* – 26 czerwca 2016 r., Tel Yitzhak (Izrael) – konferencja popularnonaukowa „Save from oblivion: museums and new initiatives for conservation the shared history of Jews and Poles" zorganizowana przez Instytut Polski w Tel Awiwie oraz Internationational Institute for Holocaust Studies Massuah.

56. dr Aleksandra Namysło – *Polacy represjonowani za pomoc ludności żydowskiej – omówienie wyników programu Instytutu Pamięci Narodowej „Index Polaków represjonowanych za pomoc Żydom w okresie II wojny światowej"* – 26–27 września 2016 r., Wiedeń (Austria) – konferencja „Niemieckie nazistowskie obozy koncentracyjne. Nowe projekty i wyzwania badawcze w Polsce i Austrii" zorganizowana przez Stację Naukową PAN w Wiedniu.

57. dr Aleksandra Namysło – *Polacy zamordowani za pomoc Żydom w okresie II wojny światowej* – 21–22 listopada 2016 r., Grodno (Białoruś) – konferencja „Мероприятие «Праведники народов мира»" zorganizowana przez Ambasadę RP w Mińsku oraz Ambasadę Izraela na Białorusi.

58. dr Krzysztof Persak – wykład związany z tematem wystawy IPN „Polska Walcząca/Fighting Poland" – 22 maja 2016 r., Boston (USA) – wystawa na Boston University.

59. dr hab. Patryk Pleskot – *Dead (red) end. Polish Ministry of Information and Propaganda (1944––1947)* – 6–7 maja 2016 r., Maynooth (Irlandia) – konferencja „Institutions and Individuals in Europe and Eurasia" zorganizowana przez Maynooth University.

60. dr hab. Patryk Pleskot – *Intelligence activities towards Solidarity migrants in the 1980's. Australian case study* – 28–30 czerwca 2016 r., Viljandi (Estonia) – konferencja „Totalitarianism, Deportation and Emigration" zorganizowana przez Platform of European Memory and Conscience, Estonian Institute of Historical Memory oraz Unitas Foundation.

61. dr hab. Patryk Pleskot – *Diplomatie française face à la naissance de „Solidarité" (1980–1981)* – 7–8 października 2016 r., Paryż (Francja) – konferencja „Les mouvements non-violents en Pologne (1945–1990). Une perspective franco-polonaise", zorganizowana przez Bibliotekę Polską w Paryżu, przy współpracy z Instytutem Pamięci Narodowej i Ambasadą RP w Paryżu.

62. dr hab. Patryk Pleskot – *La mort du père Jerzy Popiełuszko. Questions à poser* – 9 listopada 2016 r., Paryż (Francja) – międzynarodowe seminarium poświęcone ks. Jerzemu Popiełuszce zorganizowana przez Instytut Polski w Paryżu oraz Ambasadę RP w Paryżu.

63. dr Leon Popek – referat *Etyczne i polityczne problemy „prawdy historycznej"* – 10 września 2016 r., Ostróg (Ukraina) – konferencja pt. „Prawne i społeczne aspekty współpracy między Unią Europejską a państwami Partnerstwa Wschodniego. Procesy demokratyzacji państwa a problem korupcji".

64. dr Ewa Rogalewska, *Polacy z pomocą Żydom na Wileńszczyźnie* – 17 marca 2016 r., Wilno (Litwa) – referat podczas retransmisji otwarcia Muzeum im. Ulmów w Markowej, Dom Kultury Polskiej.

65. dr Paweł Rokicki, *Walka Polski i Ukrainy o niepodległość we współczesnej edukacji w Polsce* – 4–6 września 2016 r., Krzemieniec (Ukraina) – konferencja pt. „Dialog dwóch kultur".

66. Agnieszka Rudzińska – wystąpienie podczas otwarcia wystawy IPN „Polska Walcząca/Fighting Poland" – 11 lutego 2016 r., Toronto (Kanada) – na Uniwersytecie w Toronto.

67. Jacek Ryżko, dr Mariusz Żuławnik – *Centrum Udzielania Informacji o Ofiarach II Wojny Światowej* – 19 kwietnia 2016 r., Nowy Jork (Stany Zjednoczone) – wykład w Instytucie Józefa Piłsudskiego w Ameryce.

68. Jacek Ryżko – *Dokumenty dotyczące Hieronima Dekutowskiego ps. „Zapora" w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej* – 20 kwietnia 2016 r., Nowy Jork (Stany Zjednoczone) – wykład w Domu Narodowym na Greenpoincie.

69. Jacek Ryżko – *Center for Information on the Victims of World War II. Modern tools of archival research for humanitarian purposes* – 25 maja 2016 r., Budapeszt (Węgry) – warsztaty podczas międzynarodowego sympozjum naukowego „1956. Contexts, Impact, Remembrance".

70. dr Paweł Sasanka – *Polskie filmy fabularne poświęcone kryzysowi 1956 r.* – 9 grudnia 2016 r., Budapeszt (Węgry) – Przegląd filmów „Polska – 1956 – Węgry" zorganizowany przez węgierski Komitet Pamięci Narodowej Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB).

71. dr Mirosław Sikora – *Substituting trade and research. The Polish intelligence services' support for microelectronics and the IT-industry, 1971–1989* – 26–30 lipca 2016 r., Porto (Portugalia) – konferencja „Technology, Innovation, and Sustainability: Historical and Contemporary Narratives/ 43'rd ICOHTEC Annual Meeting" zorganizowana przez Centro Interuniversitário de História das Ciências e da Tecnologia, International Committee for the History of Technology (ICOHTEC).

72. dr Mirosław Sikora – *Passport for Technology. Taking Advantage of Job-Migrations and Scholarship–Programs by the Polish intelligence During the Cold War* – 17–18 listopada 2016 r., Karlskrona (Dania) – konferencja: „Need to know VI. Intelligence and Migration" zorganizowana przez IPN, Uniwersytet Południowej Danii w Odense, Baltic Intelligence and Security Studies Association oraz Marinmuseum w Karlskronie.

73. dr Adam Sitarek – *Wiedza więźniów getta łódzkiego na temat ośrodka zagłady w Chełmnie nad Nerem* – 26–27 września 2016 r., Wiedeń (Austria) – konferencja „Niemieckie nazistowskie obozy koncentracyjne. Nowe projekty i wyzwania badawcze w Polsce i Austrii" zorganizowana przez Stację Naukową PAN w Wiedniu.

74. Adam Siwek, Damian Markowski, Anna Wicka – udział w konferencji przedstawicieli europejskich organizacji i instytucji zajmujących się opieką nad grobami wojennymi – 10–12 października 2016 r. Bruksela (Belgia).

75. Tomasz Stempowski – *Polska lat 1945–1948 w fotoreportażu krajowym i zagranicznym* – 3–5 listopada 2016 r., Mainz (Niemcy) – referat wygłoszony na konferencji „Fotoreportage in Polen und über Polen im 20. Jahrhundert. Autoren, Themen, lokale und globale Kontexte", Johannes Gutenberg--Universität Mainz Campus Germersheim.

76. mec. Anna Szeląg – wykłady pt. *Polska szuka swoich bohaterów* (w tym jeden dla młodzieży szkół polskich) – listopad 2016 r., Londyn (Wielka Brytania) – Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny w Londynie.

77. dr Mateusz Szpytma – *Sprawiedliwość i rozliczanie zbrodni reżimów totalitarnych z perspektywy prawa karnego* – 23 sierpnia 2016 r., Bratysława (Słowacja) – panel organizowany przez słowacki UPN i Europejską Sieć „Pamięć i Solidarność" podczas Obchodów Europejskiego Dnia Pamięci Ofiar Reżimów Totalitarnych.

78. dr Mateusz Szpytma – udział w forum historycznym na temat Żołnierzy Wyklętych – 17 września 2016 r., Doylestown (USA) – forum organizowane przez Komitet Obchodów VI Rocznicy Katastrofy Smoleńskiej w Amerykańskiej Częstochowie.

79. dr Mateusz Szpytma – wystąpienie nt. Polskiego Stronnictwa Ludowego w latach 1945–1947 – 29 września 2016 r., Szeged (Węgry) – konferencja „Wieś w zmaganiach z komunistyczną dyktaturą. Przykład Węgier i Polski" zorganizowanej przez IPN, Komitet Pamięci Narodowej (NEB) oraz Węgierskie Archiwum Narodowe – Archiwum Województwa Csongrad w Segedynie.

80. Piotr Szubarczyk, *Ludobójstwo wołyńskie w świetle definicji ludobójstwa ONZ* – 29–30 kwietnia 2016 r., Herdorf (Niemcy) – II Zjazd Polskich Środowisk Patriotycznych Europy Zachodniej w Polskim Ośrodku Concordia w Niemczech.

81. dr hab. Mirosław Szumiło – *Polityka PZPR wobec wsi w latach 1948–1956* – 29 września 2016 r., Szeged (Węgry) – konferencja „Wieś w zmaganiach z komunistyczną dyktaturą. Przykład Węgier i Polski" zorganizowana przez IPN, Komitet Pamięci Narodowej (NEB) oraz Węgierskie Archiwum Narodowe – Archiwum Województwa Csongrad w Segedynie.

82. dr hab. Mirosław Szumiło – *Public Opinion and Decision-Making by the Communist Leadership in Poland 1980–1981* – 1–2 grudnia 2016 r., Praga (Czechy) – konferencja „Perceptions of Society at the Top in East Central Europe, 1945–1981" zorganizowana przez Instytut Badania Reżimów Totalitarnych i Uniwersytet Karola w Pradze.

83. dr hab. Krzysztof Szwagrzyk – wykład *Poszukiwania mogił Żołnierzy Wyklętych w Polsce* – luty 2016 r. Bruksela (Belgia), Parlament Europejski – konferencja pt. „Rozstrzelana Armia powraca".

84. dr hab. Krzysztof Szwagrzyk – spotkanie przedstawicieli Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych zajmujących się Aktami Tajnych Służb; udział w panelu dyskusyjnym „Transparentność konspiracji. Wschodnioeuropejskie archiwa tajnych służb i przemiany demokratyczne" – 25–26 października 2016 r., Bruksela (Belgia).

85. dr hab. Krzysztof Szwagrzyk – wykład w Klubie Historycznym im. Hrabiny Markiewiczowej na temat poszukiwań miejsc pochówku ofiar komunizmu w Polsce – grudzień 2016 r., Dublin (Irlandia).

86. dr hab. Krzysztof Szwagrzyk – wykład w Domu Polonii na temat poszukiwań miejsc pochówku ofiar komunizmu w Polsce – grudzień 2016 r., Glasgow (Szkocja).

87. Monika Tomkiewicz, *Zwangsarbeitslager Provenischken – filia obozu koncentracyjnego w Kownie* – 26–27 września 2016 r., Wiedeń (Bruksela) – międzynarodowa konferencja naukowa „Niemieckie nazistowskie obozy koncentracyjne. Nowe projekty i wyzwania badawcze w Polsce i Austrii", zorganizowana przez Polską Akademię Nauk – Stację Naukową w Wiedniu.

88. dr Michał Trębacz – *The new German elite in Litzmannstadt: profiles of perpetrators* – 24–26 listopada 2016 r., Konstancja (Niemcy) – konferencja „Konstanzer Studientag der polnischen Geschichte" zorganizowana przez Universität Konstanz.

89. Wojciech Trębacz – wykład o Rotmistrzu Witoldzie Pileckimi działaniach IPN w zakresie upamiętnień walk i męczeństwa – 14 sierpnia 2016 r., Budapeszt (Wegry), Polski Ośrodek Kulturalno-Oświatowy Filia Óhegy u. 11.

90. dr Paweł Ukielski – wykład związany z tematyką wystawy „Polska Walcząca/Fighting Poland" – 12 kwietnia 2016 r., Waszyngton (USA) – podczas otwarcia wystawy na Georgetown University.

91. prof. Marek Wierzbicki – *Zygmunt Lechosław Szadkowski i Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej* – 6 grudnia 2016 r., Londyn (Wielka Brytania) – referat wygłoszony w Ambasadzie RP w Londynie.

92. dr Marcin Zwolski – *Problems with Transitional Justice in Poland: The Case of the Niechoda Family* – 22–25 czerwca 2016 r., Ramnicarat (Rumunia) – konferencja „Histories (Un)Spoken. Survival and Social-Professional Integration Strategies in Communist Political Prisoners' Families in Central and Eastern Europe in the '50s and '60s" zorganizowana przez The Institute for the Investigation of Communist Crimes and the Memory of the Romanian Exile (IICCMRE).

93. dr Marcin Zwolski – *Exhumations of victims of totalitarian regimes in Poland: 'field of death' in Bialystok* – 10–12 października 2016 r., Bukareszt (Rumunia) – konferencja „Communist Crimes. Between History and Forensic Investigations" zorganizowana przez Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc.

94. dr Mariusz Żuławnik – *Działania SB wobec Polonii Amerykańskiej w latach 80.* – 16 kwietnia 2016 r., Doylestown w Pensylwanii (Stany Zjednoczone) – III Forum Polonijne „Polonia Semper Fidelis – Budujmy Wielki Front Patriotyczny" w Narodowym Sanktuarium Matki Boskiej Częstochowskiej w Doylestown.

95. dr Mariusz Żuławnik – *Działania SB wobec Polonii amerykańskiej w latach 80.* – 20 kwietnia 2016 r., Nowy Jork (Stany Zjednoczone) – wykład w Domu Narodowym na Greenpoincie.

96. Małgorzata Żuławnik – *Alternatywne metody nauczania historii* – 18 czerwca 2016 r., Amsterdam (Holandia) – warsztaty w ramach dnia studyjnego sekcji słowiańskich na Uniwersytecie Amsterdamskim.

ZAŁĄCZNIK NR 6:
WYKAZ NOTACJI
ZREALIZOWANYCH PRZEZ IPN W 2016 r.

Notacje według kategorii

Liczba notacji ogółem: ***1789*** **Liczba notacji zrealizowanych w 2016 r.:** ***131***

II wojna światowa (okupacje, Polacy ratujący Żydów, Zbrodnia Wołyńska)

1. Abramik Antoni – świadek pacyfikacji wsi Jamy k. Ostrowa Lubelskiego w marcu 1944 r. Pacyfikacja była konsekwencją akcji AL działającej w pobliskich Lasach Parczewskich.

2. Abramik Zbysław – świadek pacyfikacji wsi Jamy k. Ostrowa Lubelskiego w marcu 1944 r. Pacyfikacja była konsekwencją akcji AL działającej w pobliskich Lasach Parczewskich.

3. Babiel Feliks – wywieziony wraz z rodziną do Kazachstanu, opowiada o trudnych warunkach na zesłaniu oraz o powrocie do zniszczonej wojną Łomży.

4. Barański Eugeniusz – uczestnik powstania warszawskiego. Opowiada o powstaniu, oraz swoich losach po jego upadku, był więźniem wielu obozów niemieckich.

5. Bartnik Halina – córka uczestników konspiracji AK. Jej ojciec zajmował się konspiracyjną produkcją granatów.

6. Bielawska Czesława – siostra Ignacego Bielawskiego ps. „Mnich” ze Starej Wsi, poległego w walce z UB podczas próby rozbicia więzienia w Brzozowie 30 III 1945 r.

7. Bielecka Halina – relacja o okupacji niemieckiej w Warszawie podczas II wojny światowej.

8. Boryszewska Irena – sybiraczka, opowiada o ciężkich warunkach pobytu na Syberii.

9. Broczkowski Zygmunt – relacja żołnierza AK ze Lwowa, uczestnika akcji „Burza”.

10. Chyliński Andrzej – relacja warszawiaka, mieszkańca Mokotowa, o życiu przed wojną, wybuchu II wojny światowej, okupacji niemieckiej, powstaniu warszawskim z perspektywy ludności cywilnej, a także losach po powstaniu oraz o powrocie i pierwszych latach życia w zrujnowanej stolicy.

11. Chytra Wiktoria – historia Kresów Wschodnich Polski, opowiada o historii ojca należącego do AK, o represjach sowieckich, ciężkiej pracy w kołchozie, powrocie do innej Polski.

12. Czarnecka-Maluchnik Alicja – w czasie okupacji mieszkała we wsi Niedźwiada w pow. Lubartów. Wspomnienia dotyczą okresu okupacji niemieckiej (konspiracji, represji, polityki okupacyjnej, zagłady Żydów).

13. Czerwiński Henryk – wywiad z więźniem KL Grosen, świadkiem zbrodni w miejscowości Gardelegen na więźniach obozów koncentracyjnych.

14. Dęgowa Janina – opowieść o okupacji niemieckiej na terenie powiatu starogardzkiego podczas II wojny światowej.

15. Drobot Maria – jej rodzina udzielała pomocy Żydom w Nagoszynie, pow. Dębica.

16. Drozdowicz Maria – jako dziecko wywieziona na Syberię, gdzie straciła rodziców, wraz z siostrą umieszczana w domach dziecka, po kilku latach wróciła do Polski.

17. Fig Leonarda – relacja dotycząca getta w Działoszycach i jego likwidacji w 1942 r., działalności ojca Szymona Dudka w przedwojennym Stronnictwie Ludowym w powiecie miechowskim, dowodzenia przez niego Batalionami Chłopskimi w powiecie miechowskim, nieudanej akcji wykonania wyroku śmierci na ojcu przez żołnierzy AK, śmierci ojca w wyniku ran i komplikacji zdrowotnych.

18. Filusz Zbigniew – relacja dotycząca przedwojennego i okupacyjnego Krakowa, służby w Szarych Szeregach i AK, wykonywania wyroku śmierci na konfidencie gestapo pod Pińczowem w 1944 r., więzienia Montelupich w Krakowie w okresie okupacji, pobytu na Ziemiach Odzyskanych, m.in. w Węglińcu.

19. Gawrychowska Helena – relacje o realiach przedwojennego życia na wsi podzambrowskiej i o powojennych porachunkach mających związek z okupacjami.

20. Górak Kazimierz – relacja świadka ludobójstwa dokonanego przez OUN-UPA w Oryszkowcach.

21. Jasiński Henryk – relacja audio, radiotelegrafista Komendy Okręgu AK w Wilnie. Na Workucie skonstruował aparat rentgenowski i wspólnie ze Stanisławem Kiałką aparat fotograficzny.

22. Kamińska Władysława, z domu Sewruk – relacja mieszkanki Kresów Wschodnich pochodzącej z Wołynia, kolonia Jaminiec, gmina Derażne; była świadkiem ataku UPA na polską kolonię, w tym na członków swojej rodziny.

23. Kamler Krystyna – relacja sanitariuszki w obronie Warszawy 1939 r. (ranna), łączniczki NSZ w Warszawie (1940–1944), uczestniczki powstania warszawskiego (na Pradze),

żony dowódcy placówki NOW-AK w Sokołowie Małopolskim – łagiernika (1944––1945). Inwigilowana przez UB (ukrywała męża od 1948 do 1956 r.).

24. Klementyńska Imelda s. – relacja mieszkanki Stanisławowa o losach Polaków w tym mieście w czasie II wojny światowej.

25. Kozuba Maria – opowieść córki żołnierza AK – Mariana Klajnera ps. „Kloc", aresztowanego w listopadzie 1944 r., wywiezionego do łagrów, powrócił w 1947 r.

26. Kraszewski Wiesław – relacja badacza zbrodni dokonanej przez nacjonalistów ukraińskich w Derżowie.

27. Krupiński Henryk – relacja dotycząca działalności ojca w przedwojennym Stronnictwie Ludowym w gminie Luborzyca, akcji „Burza" we wsi Pietrzejowice.

28. Krzemień Antonina – historia Kresów Wschodnich, świadek opowiada o relacjach polsko-ukraińskich, postawach Ukraińców, zagrożeniu śmiercią, które wymusiło ucieczkę rodziny z Kresów.

29. Kuczyński Henryk – relacja wywiezionego wraz z rodziną do Kazachstanu w 1940 r., do Polski wraca w 1946. Ludzie „Burego" biorą rodzinę za Sowietów i chcą rozstrzelać. Matka z powodu stresu (stała z dziećmi pod ścianą, przed wymierzonym w nią karabinem maszynowym pół godziny) poroniła zaawansowaną ciążę.

30. Michalewski Jerzy – relacja świadka ucieczki rodziny przed UPA z Budek Nieznanowskich, członka Komitetu Rewolucyjnego w Krakowie, który w 1956 r. zorganizował pomoc charytatywną dla Węgier.

31. Milewska Stefania – relacja audio o wywózkach, kołchozach i powrocie do „nowej" Polski.

32. Mossoczy Tadeusz – relacja przedwojennego mieszkańca Lwowa, ekspatrianta.

33. Nowakowska Danuta – relacja o okupacji niemieckiej w Warszawie.

34. Nowowiejska Halina – relacja o pograniczu polsko-pruskim, stosunkach społecznych, okupacji niemieckiej, kontaktach z podziemiem.

35. Olszewski Henryk – relacja żołnierza górnika, który został skazany na morderczą pracę w kopalni.

36. Orczykowski Dominik o. – relacja mieszkańca Drohobycza, świadka przeżyć Polaków i Żydów w tym mieście w czasie II wojny światowej.

37. Osada Marian – relacja świadka okupacji sowieckiej i niemieckiej w Przemyślu w latach II wojny światowej.

38. Ostropolski Antoni – pośrednia relacja dotycząca udzielania pomocy ludności żydowskiej przez rodzinę świadka.

39. Paszyna Brunon – relacja żołnierza siłą wcielonego do Wehrmachtu, z którego zdezerterował.

40. Podhorski Jan – wywiad na temat walk podczas powstania warszawskiego w pułku NSZ „Sikory", działalności w Młodzieży Wszechpolskiej w Wielkopolsce oraz późniejszych losów w PRL.

41. Polecki Adolf – relacja więźnia KL Stuthoff, opowiada o pobycie w obozie, śmierci i wyzwoleniu oraz trudnym powrocie do normalnego życia.

42. Posmysz Zofia – relacja więźniarki KL Auschwitz, autorki słuchowiska radiowego pt. *Pasażerka z kabiny 45*.

43. Preisner z d. Rejman Helena – relacja o obozie w Pustkowie, jako młoda dziewczyna mieszkała wraz z rodziną na terenie przyobozowym. Opisuje zachowanie Niemców, obraz więźniów, warunki bytowe.

44. Prokopowicz Jan – żołnierz AK, jego rodzina uczestniczyła w pomocy dla ukrywającej się ludności żydowskiej.

45. Przytuła Stefania – córka przedwojennego podoficera WP. W czasie okupacji mieszkała w zajętej przez Niemców części Lublina. W sąsiedztwie zaraz po wojnie funkcjonował areszt wojskowy (prawdopodobnie KBW).

46. Rakowski Roman – relacja uczestnika Akcji „Burza" we Lwowie.

47. Rozwadowski Andrzej – kresowiak, opowiada o zsyłce do Kazachstanu.

48. Rudnicka Jadwiga – kresowianka, opowiada o życiu przed Zbrodnią Wołyńską i po niej.

49. Sas Seweryn – żołnierz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie.

50. Skorupska Janina – relacja mieszkanki Kresów Wschodnich, opowiada o życiu przed wojną na Polesiu i o wojnie.

51. Stanisławczyk Leokadia – kresowianka, opowiada o losach rodziny w czasie II wojny światowej i po niej.

52. Stańko Wiktoria – żołnierz WP, opowiada historię swojej służby i szlaku bojowego w ramach tej formacji.

53. Stolarczyk Bogumił – relacja dawnego mieszkańca Wilna o życiu w komunizmie sowieckim.

54. Szczypka Maria – relacja świadka II wojny światowej i ekspatriantki z Gródka Jagiellońskiego.

55. Szparadowski Zygmunt – okupacja niemiecka w powiecie ostrowskim na Mazowszu oraz działalność antykomunistyczna w Gdańsku (1949).

56. Szwej Czesław – relacja o Wrześniu 1939 r. i okupacji niemieckiej.

57. Tomkowicz Marianna – relacja mieszanki Tykocina o tykocińskich Żydach i ich tragedii.

58. Tysson Jan – relacja aktora Polskiego Teatru Ludowego we Lwowie, świadka dramatycznych przeżyć Polaków w tym mieście po II wojnie światowej.

59. Wiktor Bolesław – żołnierz armii Berlinga.

60. Wiśniewska Henryka – relacja o okupacji niemieckiej na Pomorzu Gdańskim.

61. Wolny Włodzimierz – relacja obrońcy Lwowa z 1939 r., więźnia KL Płaszów, żołnierza AK.

62. Wolski Kazimierz – świadek pacyfikacji wsi Jamy k. Ostrowa Lubelskiego w marcu 1944 r., społecznik zaangażowany m.in. w upamiętnienie ofiar pacyfikacji i represji wobec miejscowych unitów w XIX w.

63. Zamiara Edward – relacja uczestnika powstania warszawskiego, gdy miał 10 lat, służył w Okręgu Warszawskim Armii Krajowej – I Obwód „Radwan" (Śródmieście) – Podobwód „Sławbor" – odcinek „Topór" – 3. batalion pancerny „Golski" – 3. kompania.

64. Zawistowska Helena – kresowianka, działaczka Armii Krajowej zesłana na Syberię.

65. Zawiślak Władysław – relacja dotycząca konspiracji harcerskiej podczas okupacji (Szare Szeregi w rejonie Dąbrowy Tarnowskiej, Kraków).

66. Żelechowska-Stolzman Ewa – relacja byłej więźniarki niemieckiego obozu w Ravensbrück.

67. Żendzian Urszula – relacja mieszkanki Tykocina, opowiada o przedwojennym Tykocinie, Żydach, okupacji i czasach powojennych.

68. Żołądź Jan – syn „granatowego" policjanta z Korczyny, opisał pomoc udzieloną Żydom przez swojego ojca.

Podziemie niepodległościowe (działalność, akcje, Żołnierze Wyklęci, represje)

1. Białożyt Cecylia – opowiada o swoim bracie Franciszku Koniorze ps. „Rekin", żołnierzu Narodowych Sił Zbrojnych z oddziału Henryka Flamego ps. „Bartek" – zamordowanym we wrześniu 1946 r. na polanie k. Barutu.

2. Denkowski Tadeusz – członek organizacji „Kraj" grupa „Kalina".

3. Dziedzic Genowefa – relacja siostry Karola Talika, żołnierza Narodowych Sił Zbrojnych z oddziału Henryka Flamego ps. „Bartek".

4. Eriksson Janina – relacja siostry Kazimierza „Sokolika" Wyrozębskiego (1919–1948), żołnierza AK, oraz Mirosława Wyrozębskiego (1926–1946) zamordowanych przez UB.

5. Ferczyk Zbigniew – relacja dotycząca okupacji w Kielcach, pracy w hucie Ludwików w Kielcach, konspiracji w NSZ w Kielcach, a także AK.

6. Foksa Henryk ps. „rodzynek" – relacja żołnierza oddziału Henryka Flamego ps. „Bartek" – Narodowe Siły Zbrojne, więzień KL Auschwitz, pracował w komando w Kamienicy koło Bielska, gdzie pracował w kamieniołomie, po wojnie został członkiem NSZ.

7. Jamro Andrzej – opowiada o Janie Przewoźniku ps. „Ryś", poruczniku Narodowych Sił Zbrojnych z oddziału kapitana Henryka Flame ps. „Bartek". Andrzej Jamro jest spowinowacony z Janem Przewoźnikiem, był członkiem AK.

8. Klima Emil – relacja dotycząca bitwy w Puszczy Niepołomickiej 10 IX 1939 r., działalności w AK w Woli Batorskiej, działalności w konspiracji antykomunistycznej w Woli Batorskiej, pobytu w areszcie PUBP w Bochni, śledztwa, więzienia w PRL.

9. Krajewska Genowefa – relacja żony dręczonego przez UB i skazanego na wieloletnie więzienie członka młodzieżowej organizacji niepodległościowej. Opowiada o swoich i męża przeprawach z komunistycznymi sądami, prokuratorami, o więzieniu męża i życiu w tych warunkach.

10. Krok Maria – członkini nielegalnej młodzieżowej organizacji konspiracyjnej „Orlęta" (1954–1955).

11. Krzyżanowski Józef – relacja dotycząca brata Tadeusza, żołnierza AK oraz konspiracji poakowskiej w rejonie Kocmyrzowa, jego śmierci w obławie PUBP w Miechowie 7 VI 1946 r.

12. Kubiesa Waleria – relacja siostry Jana Prochownika, ur. 20 VI 1926 r. w Cięcinie, żołnierza Narodowych Sił Zbrojnych z oddziału Henryka Flamego ps. „Bartek".

13. Kumorek Władysława – relacja siostry Jana Zawady ps. „Skrzetuski", żołnierza Narodowych Sił Zbrojnych z oddziału Henryka Flamego ps. „Bartek", zamordowanego w 1946 r.

14. Lipiec Władysława – szwagierka zamordowanego przez UB Franciszka Rodka (1928––1950) ze Starego Polka k. Malborka.

15. Misiek Ludwik – wywiad na temat działalności w AK i poakowskim podziemiu antykomunistycznym w Wielkopolsce (Inspektorat Ostrowski), współpraca z oddziałem por. Ludwika Sinieckiego ps. „Szary" i placówką/posterunkiem MO Przygodzice.

16. Olechnowicz Krzysztof – syn płk. Antoniego Olechnowicza (1905–1951), opowiada o losach rodziny po aresztowaniu ojca.

17. Paliwoda Zbigniew – relacja dotycząca działalności w konspiracji antykomunistycznej, akcji rozbicia więzienia św. Michała w Krakowie 18 VIII 1946 r., uwięzienia w PRL.

18. Prus Tadeusz – działacz nielegalnej organizacji konspiracyjnej „Kraj" (1955).

19. Szewczuk Alicja – żołnierz 6. Wileńskiej Brygady AK, członek młodzieżowej organizacji niepodległościowej działającej w 1946 r. w Stargardzie Szczecińskim (warunki śledztwa i pobytu w zakładach karnych).

20. Tuszewski Zbigniew – wywiad na temat działalności w podziemiu antykomunistycznym, nurt narodowy w Poznaniu, w 1945 r.

21. Walczak Jan – relacja brata Jakuba Walczaka ps. „Kuba", żołnierza Narodowych Sił Zbrojnych z oddziału Henryka Flamego ps. „Bartek", zamordowanego w 1946 r. przez funkcjonariuszy MBP.

22. Wechmann Zenon – wywiad na temat działalności w antykomunistycznej organizacji harcerskiej i represji organów bezpieczeństwa PRL.

23. Wiewiórska Helena – relacja o działalności siostry, Zofii Kucharczyk, w Demokratycznej Armii Krajowej.

24. Wilczek Anna – relacja siostry Franciszka Talika ps. „Miś" z Małego Cisca, żołnierza Narodowych Sił Zbrojnych z oddziału Henryka Flamego ps. „Bartek", zamordowanego we wrześniu 1946 r. na polanie k. Barutu.

PRL (opozycja, stan wojenny, funkcjonariusze, cenzura, życie społeczno-ekonomiczne, działalność opozycyjna, strajki)

1. Abrahamowicz Jan ks. – relacja dotycząca służby w Wojsku Polskim w latach 70. jako alumna krakowskiego seminarium duchownego.

2. Bąkowski Zbigniew ks. – relacja dotycząca wysiedlenia rodziny z domu przez Niemców w 1940 r. i powołania duchownego w okresie PRL, pracy duszpasterskiej z alumnami w parafii św. Mikołaja w Brzegu w latach 60. i 70., służby w Wojsku Polskim w latach 70. jako alumna.

3. Bisztyga Jan – rozmowa z polskim funkcjonariuszem wywiadu, urzędnikiem państwowym, dyplomatą i funkcjonariuszem partyjnym.

4. Borek Andrzej – współorganizator NSZZ „Solidarność" w Urzędzie Celnym w Gdyni.

5. Borowski Józef – relacja o wydarzeniach 1956 r. w Bydgoszczy, świadek opowiada o zniszczeniu masztu oraz urządzeń zagłuszarki fal radiowych.

6. Chmielewski Jerzy – członek NSZ na Lubelszczyźnie.

7. Cybulski Andrzej – działacz Solidarności Walczącej w Gdańsku.

8. Drążkowski Zbigniew – uczestnik manifestacji w grudniu 1970 r. w Gdańsku.

9. Dzięgielewski Sławomir – świadek wydarzeń Grudnia '70 w Gdyni.

10. Dzięgielewski Zdzisław – relacja o wydarzeniach 1956 r. w Bydgoszczy, o zniszczeniu masztu oraz urządzeń zagłuszarki fal radiowych oraz o procesie oraz pobycie w więzieniu.

11. Dziubek Jarosław – gdańszczanin, świadek śmierci Antoniego Browarczyka, jednej z pierwszych i najmłodszych ofiar stanu wojennego.

12. Górski Marian – działacz NSZZ „Solidarność" w Dzierżgoniu.

13. Jagielski Henryk – uczestnik manifestacji w grudniu 1970 r. w Gdańsku oraz działacz NSZZ „Solidarność".

14. Janeczko Maria – relacja dotycząca NSZZ „Solidarność" w Opatowie, internowania podczas stanu wojennego.

15. Jarosz Stanisław – działacz NSZZ „Solidarność" w Zarządzie Portu Gdańsk.

16. Jasińska Renata – aktorka, uczestniczka bojkotu aktorskiego w stanie wojennym.

17. Kamocki Janusz – relacja dotycząca majątku rodzinnego pod Sandomierzem, służby w AK w rodzinnej miejscowości, więzienia w okresie PRL, harcerstwa w okresie PRL i represji w związku z kultywowaniem przedwojennych tradycji harcerskich.

18. Kaźmierczak Piotr – relacja świadka oraz uczestnika poznańskiego Czerwca, pracownika Poznańskich Zakładów Przemysłu Tłuszczowego, który w momencie wydarzeń miał 21 lat.

19. Kiedrowska Elżbieta – o okupacji niemieckiej w powiecie tczewskim podczas II wojny światowej.

20. Kliś Michał ks. – relacja dotycząca służby w Wojsku Polskim w latach 70. jako alumn krakowskiego seminarium duchownego.

21. Kosik Krzysztof – uczestnik manifestacji w grudniu 1970 r. w Gdańsku.

22. Maliszewski Piotr – uczestnik strajku w Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980 r., działacz NSZZ „Solidarność".

23. Małyszka Arkadiusz – wywiad na temat działalności w NSZZ „Solidarność" Region Wielkopolska w latach 1980–1981, okresie stanu wojennego i aresztowaniu za działalność w podziemnej „Solidarności".

24. Miłaszewski Henryk – świadek wydarzeń Grudnia '70 r. w Gdyni.

25. Napieralska Barbara – wywiad na temat działalności w NSZZ „Solidarność" Region Wielkopolska w latach 1980–1981, internowania w Gołdapi oraz działalności w podziemnej „Solidarności".

26. Oborska Lubomiła – relacja świadka poznańskiego Czerwca; relacjonująca miała w momencie wydarzeń 14 lat – była uczennicą szkoły podstawowej.

27. Robaczek Władysław ks. – relacja dotycząca pracy duszpasterskiej z alumnami w parafii św. Mikołaja w Brzegu w latach 60. i 70.

28. Rybicki Mirosław – gdańszczanin; działacz Ruchu Młodej Polski.

29. Sierakowski Stefan – świadek wydarzeń Grudnia ’70 w Gdyni.

30. Sobczak Bogdan – o okupacji niemieckiej na terenie powiatu kościerskiego podczas II wojny światowej.

31. Socha Paweł – biskup rzymskokatolicki związany z gorzowską administracją apostolską, następnie diecezją gorzowską i zielonogórsko-gorzowską; relacja dotycząca rodziny, edukacji, nauki w seminarium, początków pracy jako duchownego do funkcji profesora seminarium duchownego w Paradyżu włącznie, realiów pracy Kościoła w latach 60. XX w.; kończy się powołaniem na funkcję biskupa pomocniczego diecezji gorzowskiej w 1973 r.

32. Sołtys Józef – relacja z próby strajku słuchaczy Technicznej Oficerskiej Szkoły Wojsk Lotniczych w Oleśnicy (1956 r.).

33. Szewczuk Alicja – relacja opisująca dzieciństwo pod okupacją we Wrześni, edukację w Liceum Pedagogicznym w czasach stalinowskich, pracę w szkolnictwie gorzowskim lat 60., przekwalifikowani na nauczyciela historii, podjęcie pracy w I LO w Gorzowie Wielkopolskim Wychowawczyni i nauczycielka Marka Jurka i jego kolegów – gorzowskich uczestników Ruchu Młodej Polski.

34. Szulc Andrzej – świadek wydarzeń Grudnia ’70 w Gdyni.

35. Tyszko Zbigniew – pracownik Milicji Obywatelskiej w Toruniu oraz Ostrołęce, współorganizator NSZZ „Solidarność” w swoim zakładzie pracy.

36. Woroń Jerzy – świadek wydarzeń Grudnia ’70 w Gdyni.

37. Wydmański Piotr – biografia robotnika, działacza podziemnej „Solidarności”, zawsze w drugim szeregu, uczestnika wielu akcji gorzowskiego podziemia, twórcy podziemnej biblioteki, którą w całości (pomniejszoną o skutki rewizji SB) po 27 latach przekazał IPN.

38. Żabkiewicz Janina – uczestniczka manifestacji w grudniu 1970 r. w Gdyni.

Inne

1. Żabkiewicz Tadeusz – relacja o życiu codziennym w przedwojennej Polsce, świadek opowiada m.in. o wyborach Miss Polonia z 1934 r.

ZAŁĄCZNIK NR 7:
SPOTKANIA KLUBÓW IM. GEN. STEFANA ROWECKIEGO „GROTA" W ROKU 2016

Bydgoszcz			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
26 I 2016	„Marian Rejewski – matematyk, kryptolog, pogromca Enigmy"	dr Krzysztof Osiński	
9 II 2016	„Fabryka fałszywych tekstów. Mechanizmy cenzury w PRL"	dr hab. Bogusław Gogol	
3 III 2016	„Leszek Biały (1919–1945) – pierwszy »Żołnierz Wyklęty« z Bydgoszczy"	dr Krzysztof Osiński	
17 III 2016	„Konserwatyści w PRL"	prof. Jacek Bartyzel	
12 IV 2016	„Cz. Kiszczak. Sowiecka służba generała"	dr Lech Kowalski	
26 IV 2016	„O »Solidarności Walczącej«"	Kornel Morawiecki	ze świadkiem historii w cyklu „Precz z komuną"
10 V 2016	„5. Wileńska Brygada mjr. Zygmunta Szendzielarza »Łupaszki«. Bohaterowie autentyczni czy kontrowersyjni?"	dr hab. Piotr Niwiński	
7 VI 2016	„»Co wy tam palicie?« Niszczenie akt przez SB w latach 1989–1990"	dr Sebastian Pilarski	
16 VI 2016	„Rzeź Polaków na Wołyniu"	Stanisław Srokowski	
3 XI 2016	„Towarzysz Marszałek. Michał Żymierski »Rola«"	dr Jarosław Pałka	
14 XI 2016	„Katyń w propagandzie III Rzeszy, ZSRS i PRL. Różnice i podobieństwa"	prof. dr hab. Tadeusz Wolsza	
7 XII 2016	„Żydzi w pierwszych latach Polski »ludowej« 1944–1947"	dr hab. Grzegorz Berendt	

Kalisz			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
24 II 2016	„Niezależna muzyka rockowa w PRL”	dr Tomasz Toborek	
21 III 2016	„Gloria Victis – życie i działalność rotmistrza Witolda Pileckiego”	Sebastian Wojtaś	
11 IV 2016	„Absolwenci »szkół« NLWD – funkcjonariusze służby więziennej w PRL”	dr Krystian Bedyński	
11 V 2016	„Cichociemni – elita polskiej dywersji”	dr Andrzej Chmielarz	
15 VI 2016	„Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich popełnione na Polakach na Wołyniu. Prawno-karne aspekty tychże zbrodni”	mec. dr Marcin Adamus	
19 IX 2016	„Niech się święci... Święta w PRL”	Paweł Kowalski	
17 XI 2016	„Żeńskie zgromadzenia zakonne podczas II wojny światowej”	dr Sylwia Wielichowska	
5 XII 2016	„Karolina Lanckorońska – żołnierz ZWZ-AK, więźniarka Ravensbrück”	dr Stanisław Bogacewicz	
20 XII 2016	„Proces Polskiego Państwa Podziemnego przed sądem moskiewskim”	dr hab. Waldemar Grabowski	
Łódź			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
11 II 2016	„Morskie ucieczki z Polski Ludowej”	dr hab. Janusz Wróbel	
22 III 2016	„Służba Bezpieczeństwa wobec przemian w latach 1988–1990”	dr Sebastian Pilarski	
19 IV 2016	„Cichociemni – elita polskiej dywersji”	Sławomir Sowa	
10 V 2016	„Getto łódzkie w świetle najnowszych badań”	dr Michał Trębacz	
21 VI 2016	„Kaźń Profesorów Lwowskich – Wzgórze Wuleckie 1941”	prof. dr hab. Grzegorz Hryciuk	odczyt połączony z wernisażem wystawy pod tym samym tytułem
13 IX 2016	„Rząd polski na uchodźstwie i Polskie Siły Zbrojne w okresie pojałtańskim”	prof. dr hab. Krzysztof Tarka	

22 XI 2016	„Zbrodnia Wołyńska"	Ewa Siemaszko	
20 XII 2016	„Łódź (1945–1947) kulturalną »stolicą« Polski?"	Magdalena Zapolska-Downar	
Ostrów Wielkopolski			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
29 II 2016	„Jan Nowak Jeziorański – jako działacz polityczny"	Paweł Spodenkiewicz	
21 III 2016	„Pierwsze lata powojenne Polski – granice, migracja, ustrój"	Magdalena Zapolska-Downar	
18 IV 2016	„Jan Kempiński ps. »Błysk« – żołnierz wyklęty"	Maciej Grzesiński	
23 V 2016	„Poszukiwanie ofiar terroru komunistycznego na cmentarzu na Dołach w Łodzi"	dr Krzysztof Latocha	
13 VI 2016	„Poznański Czerwiec 1956 r."	dr Karolina Bittner	
26 IX 2016	„Ostrowska Ściana Pamięci Narodowej"	dr Krystian Niełacny	
24 X 2016	„Proces biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka i jego współpracowników"	dr Tomasz Domański	
3–4 XI 2016	„Zapal znicz w miejscach pamięci"	członkowie Zarządu Klubu Historycznego im. gen. St. Roweckiego „Grota" w Ostrowie Wielkopolskim	miejsca pochowanych żołnierzy powstań narodowych i podziemia niepodległościowego w Ostrowie Wielkopolski, Odolanowie, Skalmierzycach i Nowych Skalmierzycach
21 XI 2016	„Prasa o stanie wojennym w Wielkopolsce Południowej"	dr Grażyna Schlender	
16 XII 2016	„Stosunki polsko-ukraińskie – 1939–1947"	dr Marek Białokur	
Pabianice			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
23 III 2016	„Mniejszości narodowe w Łodzi"	dr Adam Sitarek	
6 IV 2016	„Cichociemni – żołnierze Polskich Sił Zbrojnych"	Sławomir Sowa	
20 IV 2016	„Żołnierze niezłomni"	dr Tomasz Toborek	
30 V 2016	„Losy generalicji Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie po 1945 r."	dr hab. Janusz Wróbel	

8 VI 2016	„Poznański Czerwiec 1956 roku”	dr Karolina Bittner	
20 IX 2016	„75. rocznica śmierci Maksymiliana Marii Kolbego”	o. Jacek Starzewski	
19 X 2016	„Ucieczki piłkarzy w czasach PRL”	dr Sebastian Pilarski	
14 XI 2016	„Marszałek Edward Śmigły-Rydz. Mity i mistyfikacje”	prof. dr hab. Wiesław Wysocki	
14 XII 2016	„Pacyfikacja kopalni Wujek”	Magdalena Zapolska-Downar	
Piotrków Trybunalski			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
11 II 2016	„Cichociemni – żołnierze Polskich Sił Zbrojnych”	dr Tomasz Matuszak	
1 III 2016	II Piotrkowski Marsz Pamięci Żołnierzy Wyklętych		trasa marszu: Rynek Trybunalski – pomnik Żołnierzy Wyklętych
3 III 2016	Spotkanie w 65. rocznicę zamordowania członków IV Komendy WiN. Projekcja filmu *Wolność i Niezawisłość. Ostatnia nadzieja*	Sławomir Górski	
12 IV 2016	Spotkanie w pierwszą rocznicę śmierci gen. bryg. Stanisława Burzy-Karlińskiego		część wspomnieniowo-artystyczna; msza święta; złożenie kwiatów na mogile generała
17 V 2016	„Żołnierze wyklęci”	dr Tomasz Toborek	
25 V 2016	„Gloria Victis – życie i działalność rotmistrza Witolda Pileckiego” – konkurs historyczny dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych		
9 VI 2016	„Obława Augustowska – lipiec 1945 roku”	dr Łukasz Lubicz-Łapiński	
14 VI 2016	II Międzyszkolny Konkurs Historyczny „Działalność Armii Krajowej i jej dowódców”		
1 VIII 2016	72. rocznica wybuchu Powstania Warszawskiego. II Piotrkowski Marsz Pamięci Powstania Warszawskiego		trasa marszu: pomnik Nieznanego Żołnierza – cmentarz rzymskokatolicki
15 IX 2016	„Tajne nauczanie i wychowanie – walka o tożsamość i świadomość narodu polskiego”	dr hab. Piotr Rozwadowski	

28 X 2016	„Obchody milenijne w 1966 roku"	Milena Przybysz	
24 XI 2016	„Narodowe Siły Zbrojne"	Leszek Żebrowski	
8 XII 2016	„Stan wojenny z perspektywy lokalnej na przykładzie województwa piotrkowskiego"	Robert Rabiega	
Poznań			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
14 I 2016	Pokaz filmu *Historia wysadzona w powietrze. Dziecięca Cyfrowa Encyklopedia Wielkopolan*	Gościem spotkania był reżyser filmu Krzysztof Nowak	w projekcji filmu i dyskusji uczestniczył m.in. Krzysztof de Breza, fundator filmu, autor książki *Cena braku elit*
21 III 2016	Pokaz filmu *Zapora* w reż. Konrada Starczewskiego	Konrad Starczewski	w projekcji filmu i dyskusji uczestniczyli także Izabela Szoszkiewicz – autorka muzyki do filmu, Sławek Karasek z 2istudio – twórca animacji
Puławy			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
21 I 2016	„Targowica – reminiscencje współczesne"	Sławomir Pać	
18 II 2016	„Charyzmatyczny przywódca"	dr Mariusz Bednarski	
17 III 2016	„Maraton filmowy *Z archiwum IPN* »Orlik«, »Zagon«, »Ostoja«"	Wojciech Kostecki	obchody Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych
21 IV 2016	„Czechy nieznane"	ks. Gustaw Sikora	
19 V 2016	„Wiek XX – wiek ludobójstwa"	Katarzyna Piotrowska	
23 VI 2016	„Mjr Marian Bernaciak »Orlik«. Fakty nieznane"	dr Mirosław Surdej	wykład w 70. rocznicę śmierci „Orlika" połączony z promocją książki dr. Mirosława Surdeja *Mjr Marian Bernaciak „Orlik" Biografia*.
22 IX 2016	„Geniusz czy wariat? Życie i śmierć Witkacego"	dr Marek Chrzanowski	
27 X 2016	„Pamięci Ojca"	dr Mariusz Bednarski	
24 XI 2016	„Powstanie listopadowe przed sądem historii"	Sławomir Pać	
15 XII 2016	„Bataliony Chłopskie – Okręg Puławy"	dr Henryk Mściński	

Radom			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
4 III 2016	„Żołnierze Wyklęci. Zbrojne podziemie niepodległościowe w regionie radomskim w latach 1945–1956”	Marcin Sołtysiak	
16 III 2016	„Obława Augustowska”	dr Krzysztof Busse	wyświetlono film dokumentalny *Obława* w reżyserii Beaty Hyży-Czołpińskiej
22 IV 2016	„Podziemie narodowe w Radomiu 1945–1947”	Marta Gołąbek	
20 V 2016	„Miejsce represji i zbrodni: Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Radomiu”	dr Krzysztof Busse	
4 XI 2016	„Poszukiwanie nieznanych miejsc pochówku ofiar komunizmu w Polsce”	dr hab. Krzysztof Szwagrzyk	
9 XII 2016	„Za pięć dwunasta… 13 grudnia 1981 r.”	dr Krzysztof Busse	
Klub Historyczny im. płk. Łukasza Cieplińskiego w Rzeszowie			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
19 IV 2016	Spotkanie poświęcone pamięci prof. dr. hab. Janusza Kurtyki „Rzeczpospolita wolnych ludzi”	dr hab. Filip Musiał	
2 VI 2016	Prezentacja książek: Ewy Leniart *Skazani za antykomunizm. Orzecznictwo wojskowe Sądu Rejonowego w Rzeszowie (1946–1954/1955)* i Dariusza Iwaneczko *Zmierzch dekady Gierka-Polska południowo-wschodnia 1975––1980*	dr Dariusz Iwaneczko	
1 X 2016	Spotkanie z historią w terenie – wizyta członków klubu w Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” oraz Centrum Jana Pawła II w Łagiewnikach	zwiedzanie z przewodnikiem	
16 XI 2016	Prezentacja filmu w reż. Piotra Szopy *Rozstrzelane wesele – Godowa 17 kwietnia 1945*	Katarzyna Gajda-Bator dr Piotr Szopa	

26 XI 2016	Złożenie kwiatów pod pomnikiem płk. Łukasza Cieplińskiego i sześciu członków IV Zarządu Głównego Zrzeszenia „WiN" z okazji 103. rocznicy urodzin płk. Łukasza Cieplińskiego	dr Dariusz Iwaneczko dr Paweł Fornal	
Sieradz			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
12 II 2016	„Niepokorni – ucieczki z niemieckich obozów jenieckich"	dr Piotr Stanek	
1 IV 2016	„Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1947"	dr Marek Białokur	
17 VI 2016	„Stosunek władz PRL do obchodów rocznicy Millenium chrztu Polski w 1966 r."	Milena Przybysz	
1 VIII 2016	Spotkanie przy grobie księdza infułata Apolinarego Leśniewskiego, kapelana Armii Krajowej		
9 IX 2016	„Ojciec Maksymilian Maria Kolbe. W 75. rocznicę męczeńskiej śmierci w KL Auschwitz"	o. Jacek Staszewski	
28 X 2016	„Udział kobiet w strukturach wojskowych i podziemnych w czasie II wojny światowej"	dr Sylwia Wielichowska	
25 XI 2016	„Ucieczki piłkarzy w czasach PRL"	dr Sebastian Pilarski	
9 XII 2016	„Wojenne losy polskiego złota"	dr hab. Janusz Wróbel	
Skierniewice			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
22 I 2016	„Jan Nowak-Jeziorański – w 11 rocznicę śmierci"	Paweł Spodenkiewicz	
29 II 2016	„Sierpień'80 w Skierniewicach"	dr Halina Morgaś	
31 III 2016	„Historia a cenzura w PRL"	dr hab. Zbigniew Romek	
21 IV 2016	„Wywiad polski w czasie II wojny światowej"	prof. dr hab. Tadeusz Dubicki	
12 V 2016	„Sylwetka Jana Karskiego" oraz pokaz filmu dokumentalnego *Emisariusz*	Paweł Spodenkiewicz	
16 VI 2016	„Proces szesnastu w Moskwie (17–21 VI 1945 r.)"	dr Andrzej Chmielarz	

12 IX 2016	„Przystanek Lamsdorf. Powstańcy warszawscy w obozie jenieckim Stalag 344”	dr Piotr Stanek	
13 X 2016	„Polacy w łagrach sowieckich w latach 1944–1956”	dr Beata Szubtarska	
17 XI 2016	„Wybory 4 czerwca 1989 r.”	Leszek Próchniak	
15 XII 2016	„Dobranocki naszych rodziców”	dr Adam Sitarek	
Szczecin			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
26 I 2017	„Akcja »Burza« na Kresach Wschodnich na przykładzie działań 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty Armii Krajowej”	prof. dr hab. Władysław Filar	spotkanie z żołnierzami Armii Krajowej: Kazimierzem Lachiewiczem, Alicją Uczciwek
23 III 2017	„Żołnierze Niezłomni – powojenne podziemie niepodległościowe”	Magdalena Dźwigał	spotkanie z żołnierzem Armii Krajowej Ryszardem Staszkiewiczem
18 V 2017	„Operacja »Ostra Brama« – 3 Wileńska Brygada Armii Krajowej”	prof. dr hab. Piotr Niwiński	spotkanie z żołnierzem Armii Krajowej Jerzym Widejko
Trójmiasto			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
21 I 2016	„Marsz śmierci z KL Stutthof w styczniu 1945 r.”	Marcin Owsiński	
21 II 2016	„Życie i śmierć generała »Nila«”	Paweł Sztama	
28 II 2016	„Major Zygmunt Szendzielarz »Łupaszko«”	dr hab. Piotr Niwiński	
30 III 2016	„Służba Bezpieczeństwa w Watykanie. Agenci i nielegałowie”	Cezary Gmyz	
18 V 2016	„Polska myśl Narodowa 1918––1989”	prof. dr hab. Marek Chodakiewicz	
9 VI 2016	„Podstawy polskiej polityki historycznej”	prof. Andrzej Nowak	
5 IX 2016	„Dekomunizacja na Pomorzu”	dr Maciej Korkuć	
18 X 2016	„Operacja polska NKWD 1937–1938”	Tomasz Sommer	
24 XI 2016	„Poczet Prezydentów RP na uchodźstwie”	Piotr Kardela i Waldemar Wilczewski	

Warszawa			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
12 I 2016	Pokaz filmu w reż. Aleksandry Fudali i Adama Turuli *Tragedia Górnośląska 1945*	komentarz: Sebastian Rosenbaum; spotkanie prowadził Bogusław Tracz	
21 I 2016	„Rok 1945 na Górnym Śląsku – fakty i pamięć"	dr Dariusz Węgrzyn; spotkanie prowadził Sebastian Rosenbaum	
18 II 2016	„Niemiecka autostrada przez polskie Pomorze – stosunki między III Rzeszą a II Rzeczpospolitą w latach 30. XX wieku"	dr Marcin Przegiętka; spotkanie prowadził dr Przemysław Gasztold-Seń	
23 II 2016	Pokaz filmu w reż. Jana Ledóchowskiego *Wujowie i inni*	komentarz: Jan Ledóchowski; spotkanie prowadziła Joanna Śmieszek-Raducha	
17 III 2016	„Kazimierza Bartla życie dla Polski i tragiczna śmierć"	dr Sławomir Kalbarczyk; spotkanie prowadził dr Przemysław Gasztold-Seń	
22 III 2016	Pokaz filmu w reż. Włodzimierza Dusiewicza *Szesnastu*	komentarz: Włodzimierz Dusiewicz; spotkanie prowadził dr Przemysław Gasztold-Seń	
7 IV 2016	„Robinsonowie warszawscy"	Michał Studniarek; spotkanie prowadziła Aleksandra Wierzchowska	
19 IV 2016	Pokaz filmu w reż. Jarosława Mańki i Macieja Grabysy *Święty ogień*	komentarz: Grzegorz Wołk; spotkanie prowadził dr Przemysław Gasztold-Seń	
24 V 2016	Pokaz filmu w reż. Konrada Starczewskiego *Zapora*	komentarz: Maciej Żuczkowski; spotkanie prowadziła Aleksandra Wierzchowska	
25 V 2016	„Konspiracyjna Unia 1940––1945, zapomniana karta wojennego ruchu oporu"	Marek Hańderek; spotkanie prowadził dr Przemysław Gasztold-Seń	
20 VI 2016	„Czerwiec 1976"	dr Paweł Sasanka; spotkanie prowadził dr Przemysław Gasztold-Seń	
21 VI 2016	Pokaz filmu *My z Cegielskiego* (realizacja: Zbysław Kaczmarek)	spotkanie prowadziła Aleksandra Wierzchowska	
5 X 2016	„Pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny na tle stosunków państwo–Kościół w PRL"	dr Rafał Łatka; spotkanie prowadziła Aleksandra Wierzchowska	

28 XI 2016	Pokaz filmu w reż. Piotra Mielecha i Jędrzeja Lipskiego *Na tropie zdrady*	spotkanie prowadziła Aleksandra Wierzchowska	
15 XII 2016	„Niewykorzystana szansa? Stosunki polsko-czechosłowackie 1918–1939”	Michał Przeperski; spotkanie prowadziła Aleksandra Wierzchowska	
19 XII 2016	Pokaz filmu *Próba generalna. Strajk w Wyższej Oficerskiej Szkole Pożarniczej listopad–grudzień 1981* (realizacja: Anna T. Pietraszek, Mirosław Jabłoński, Michał Kurkiewicz, Leszek Rysak, Konrad Starczewski)	dr Grzegorz Majchrzak; spotkanie prowadził dr Jan Olaszek	
Wieluń			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
29 I 2016	„Konzentrationslager Dachau – miejsce eksterminacji duchowieństwa polskiego”	dr Anna Jagodzińska	
31 III 2016	„Kim byli Żołnierze Wyklęci?”	dr Tomasz Toborek	
15 IV 2016	„Opieka Ambasady RP w ZSRR nad obywatelami polskimi w latach 1941–1943”	dr Beata Szubtarska	
11 V 2016	„Cichociemni – elita polskiej dywersji”	Andrzej Chmielarz	
10 VI 2016	„Wybory 4 czerwca 1989 r.”	dr Sebastian Pilarski	
16 IX 2016	„Niech się święci... Obchody świąt i rocznic w PRL”	Paweł Kowalski	
24 X 2016	„Polscy lotnicy – bohaterowie walk o Niepodległą (1914–1945)”	Konrad Czernielewski	
7 XI 2016	„Generał broni Tadeusz Rozwadowski – życie i działalność”	dr Mariusz Patelski	
12 XII 2016	„Źródła do badań nad stanem wojennym w zasobie archiwalnym IPN w Łodzi”	Robert Rabiega	
Wrocław			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
12 I 2016	„Sergiusz Kościałkowski – »Fakir«”	Wanda Kiałka	spotkanie w ramach cyklu „Moja historia” – udział świadka historii
28 I 2016	„Parada zwycięzców”	Sylwia Krzyżanowska	spotkanie w ramach cyklu „Historia w dokumencie”
9 II 2016	„Cmentarz Orląt Lwowskich”	Adam Gajda	spotkanie w ramach cyklu „Moja historia” – udział świadka historii

25 II 2016	„Karolina Lanckorońska"	Sylwia Krzyżanowska	spotkanie w ramach cyklu „Historia w dokumencie"
24 III 2016	„Oskarżenie – 10 lat po…"	Wojciech Trębacz	spotkanie w ramach cyklu „Historia w dokumencie"
12 IV 2016	„Wilno 1944/45"	Ryszard Filipowicz	spotkanie w ramach cyklu „Moja historia" – udział świadka historii
28 IV 2016	„Las katyński"	Wojciech Trębacz	spotkanie w ramach cyklu „Historia w dokumencie"
10 V 2016	„Stanisław Kiałka"	Wanda Kiałka	spotkanie w ramach cyklu „Moja historia" – udział świadka historii
14 VI 2016	„Powstanie warszawskie"	Bogdan Lipnicki	spotkanie w ramach cyklu „Moja historia" – udział świadka historii
23 VI 2016	„Burza: Armia Krajowa 1944"	Sylwia Krzyżanowska	spotkanie w ramach cyklu „Historia w dokumencie"
13 IX 2016	Obchody 71. rocznicy powołania WiN	Zbigniew Lazarowicz	spotkanie w ramach cyklu „Moja historia" – udział świadka historii
27 IX 2016	„Polskie Państwo Podziemne"	Wojciech Trębacz	
11 X 2016	„Z łagrów na Sybir"	Tadeusz Bukowy	spotkanie w ramach cyklu „Moja historia" – udział świadka historii
27 X 2016	„Budapeszt '56"	Wojciech Trębacz	spotkaniu towarzyszyła uroczystość wręczenia medali „Pro Patria" dyrektorom i nauczycielom szkół zrzeszonych w Dolnośląskiej Rodzinie Szkół im. AK i Bohaterów AK
8 XI 2016	„Bataliony Chłopskie"	Jan Paluchniak	spotkanie w ramach cyklu „Moja historia" – udział świadka historii
24 XI 2016	„Twórcy Niepodległej"	prof. dr hab. Krzysztof Kawalec	wykład z okazji otwarcia nowej siedziby Zarządu Okręgu ŚZŻAK
13 XII 2016	„Grób Nieznanego Żołnierza"	Zdzisław Szewczuk	spotkanie w ramach cyklu „Moja historia" – udział świadka historii
Zduńska Wola			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
8 II 2016	„Z dziejów ZWZ-AK w Zduńskiej Woli"	Tomasz Polkowski	
9 III 2016	„Marzec 1968 w Łódzkiem"	Józef Śreniowski	
27 IV 2016	„Losy polskich oficerów po 17 września 1939 r."	prof. dr hab. Maria Bloomberg	

18 V 2016	„Sylwetka rotmistrza Witolda Pileckiego”	Paweł Wąs	
8 VI 2016	„Sądownictwo Polskiego Państwa Podziemnego w Okręgu Łódzkim AK”	Michał Radosław Hanke	
28 IX 2016	„Wojenne i powojenne losy żołnierzy gen. Władysława Andersa”	dr hab. Janusz Wróbel	
10 X 2016	„Ojciec Maksymilian Maria Kolbe w 75. rocznicę męczeńskiej śmierci w Oświęcimiu”	o. Jacek Staszewski	
19 X 2016	„Początki Polski Ludowej”	Magdalena Zapolska-Downar	
23 XI 2016	„Niezależna muzyka rockowa w PRL”	dr Tomasz Toborek	
7 XII 2016	„Internowani z regionu łódzkiego 1981–1982”	Józef Śreniowski	
Zgierz			
Data	**Tematyka spotkania**	**Prelegent**	**Informacje dodatkowe**
22 IX 2016	„Wojenne losy gen. Edwarda Rydza-Śmigłego”	prof. dr hab. Tadeusz Dubicki	
3 XI 2016	„Major Henryk Dobrzański »Hubal« – pierwszy partyzant II wojny światowej”	dr Tomasz Domański	
15 XII 2016	„Przemiany ludnościowe w rejencji łódzkiej 1939–1944”	dr hab. Janusz Wróbel	

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN	–	Archiwum Akt Nowych
ABTL	–	Archiwum Historyczne Węgierskich Służb Bezpieczeństwa Narodowego
ABW	–	Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
AG	–	Aktiengesellschaft (spółka akcyjna)
AIPN	–	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
AK	–	Armia Krajowa
AKO	–	Armia Krajowa Obywatelska
AL	–	Armia Ludowa
AP	–	Armia Polska
AŚ	–	Areszt Śledczy
AW	–	Agencja Wywiadu
BAG	–	Biuro Administracyjno-Gospodarcze
BBH	–	Biuro Badań Historycznych
BEN	–	Biuro Edukacji Narodowej
BEP	–	Biuro Edukacji Publicznej
BHP	–	bezpieczeństwo i higiena pracy
BIP	–	Biuletyn Informacji Publicznej
BKGE	–	Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa (Instytut Federalny ds. Kultury i Historii Niemców w Europie Środkowo-Wschodniej
BL	–	Biuro Lustracyjne
BOR	–	Biuro Ochrony Rządu
BPiI	–	Biuro Poszukiwań i Identyfikacji
BStU	–	Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der Ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (Urząd Federalnego Pełnomocnika do spraw Dokumentów Służb Bezpieczeństwa byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej)
BUiAD	–	Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
CA	–	Cyfrowe Archiwum
CAW	–	Centralne Archiwum Wojskowe
CE	–	Centrum Edukacyjne
CIA	–	Central Intelligence Agency (Centralna Agencja Wywiadowcza)
CNSAS	–	Krajowa Rada ds. Badania Archiwów Securitate
COMDOS	–	Komisja ds. Odtajniania Dokumentów oraz Ujawniania Powiązań z byłymi Organami Bezpieczeństwa Państwa i Wywiadu nazwa oryginalna
CPB	–	Centralny Projekt Badawczy
CW	–	Centralne Więzienie
CWGC	–	Commonwealth War Graves Commission (Komisja [Brytyjskiej] Wspólnoty Narodów ds. Grobów Wojennych)
DSZ	–	Delegatura Sił Zbrojnych
DVL	–	Deutsche Volksliste (niemiecka lista narodowościowa)
Dz.U.	–	Dziennik Ustaw

EJTN	–	European Judicial Training Network (Europejska Sieć Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości)
ETPC	–	Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu
FPNP	–	Fundacja Polsko-Niemieckie Pojednanie
FTP	–	File Transfer Protocol (protokół transferu plików)
GB	–	gigabajt
gen.	–	generał
Gestapo	–	Geheime Staatspolizei (nazistowska Tajna Policja Państwowa)
GIODO	–	Główny Inspektor Ochrony Danych Osobowych
GK	–	Główna Komisja
GKBZHwP	–	Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce
GKBZpNP	–	Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
GKŚZpNP	–	Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
GL	–	Gwardia Ludowa
GUKPPiW	–	Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk
HDA SBU	–	Hałuzewyj derżawnyj archiw Służby Bezpeky Ukrajiny (Wydzielone Archiwum Państwowe Służby Bezpieczeństwa Ukrainy)
IC Journals Master List	–	Index Copernicus (Baza czasopism naukowych)
ICV	–	Index Copernicus Value (wskaźnik jakości czasopisma naukowego w bazie ICI Journals Master List)
IFAT	–	Institute for Foreign Affairs and Trade
IH PAN	–	Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk
IHRA	–	International Holocaust Remembrance Alliance (Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holocauście)
IICCMRE	–	The Institute for the Investigation of Communist Crimes and the Memory of the Romanian Exile
IPN (IPN-KŚZpNP)	–	Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
ISP	–	Instytut Studiów Politycznych
ITS	–	International Tracing Service (Międzynarodowa Służba Poszukiwawcza w Bad Arolsen)
IV-INIG	–	Institut des Vétérans – Institut National des Invalides de Guerre, Anciens Combattants et Victimes de Guerre (Narodowy Instytut na Rzecz Weteranów, Kombatantów i Ofiar Wojen)
j.a.	–	jednostka archiwalna
KBS	–	Korean Broadcasting System (Koreańska Sieć Radiowo-Telewizyjna)
KBW	–	Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego
KBZpNP	–	Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
KG	–	Komenda Główna
KGB	–	Komitiet Gosudarstwiennoj Biezopasnosti (Komitet Bezpieczeństwa Państwowego ZSRR)
kk	–	kodeks karny
KL	–	Konzentrationslager (obóz koncentracyjny)
kl.	–	klasa
kmdr	–	komandor
KNDA	–	Korea National Diplomatic Academy
KOR	–	Komitet Obrony Robotników

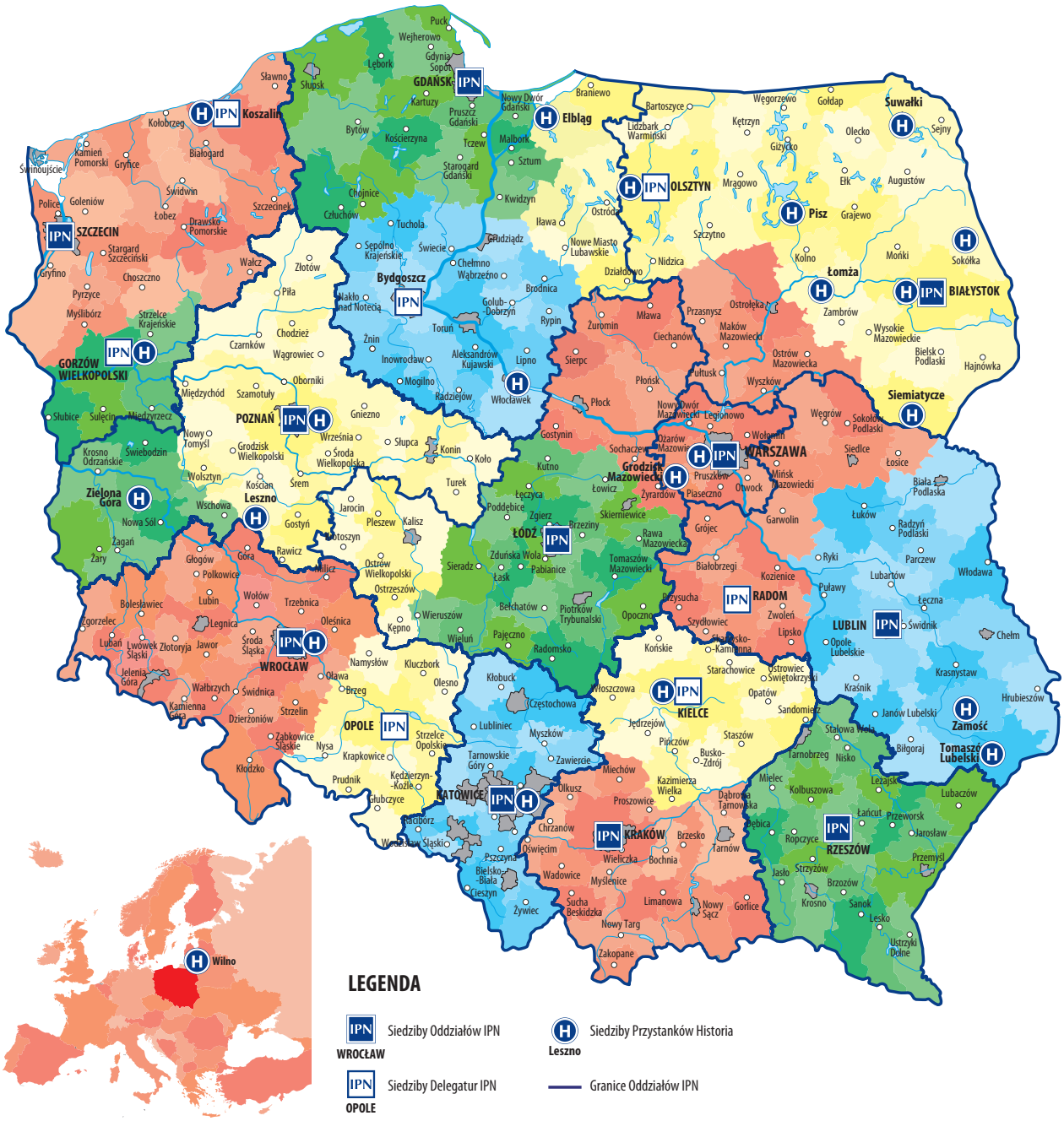
kpk	–	kodeks postępowania karnego
KPU	–	Komunistyczna Partia Ukrainy
KŚZpNP	–	Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polski
KUL	–	Katolicki Uniwersytet Lubelski
KW MO	–	Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KWiS	–	Krzyż Wolności i Solidarności
KWK	–	Kopalnia Węgla Kamiennego
KWP	–	Konspiracyjne Wojsko Polskie
KWP	–	Komenda Wojewódzka Policji
LO	–	liceum ogólnokształcące
LSCDN	–	Lubelskie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli
LWP	–	Ludowe Wojsko Polskie
mb	–	metr bieżący
MBP	–	Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MCDN	–	Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli
MEN	–	Ministerstwo Edukacji Narodowej
mjr	–	major
MKZ	–	Międzyzakładowy Komitet Założycielski
MO	–	Milicja Obywatelska
MOB	–	militarno-obronny
MON	–	Ministerstwo Obrony Narodowej
MSCDN	–	Małopolskie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli
MSW	–	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSWiA	–	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
MSZ	–	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MUSW	–	Miejski Urząd Spraw Wewnętrznych
NDAP	–	Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych
NEB	–	Nemzeti Emlékezet Bizottsága (Komitet Pamięci Narodowej)
NInA	–	Narodowy Instytut Audiowizualny
NKWD	–	Narodnyj Komissariat Wnutriennich Dieł (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR)
NOW	–	Narodowa Organizacja Wojskowa
NRD	–	Niemiecka Republika Demokratyczna
NSA	–	Naczelny Sąd Administracyjny
NSDAP	–	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotników)
NSJP	–	Najświętsze Serce Pana Jezusa
NSZ	–	Narodowe Siły Zbrojne
NSZZ	–	Niezależny Samorządny Związek Zawodowy
NW	–	Naczelny Wódz
NZW	–	Narodowe Zjednoczenie Wojskowe
OAIPN	–	Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
OBBH	–	Oddziałowe Biuro Badań Historycznych
OBEN	–	Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej
OBEP	–	Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej
OBL	–	Oddziałowe Biuro Lustracyjne
OBPiI	–	Oddziałowe Biuro Poszukiwań i Identyfikacji
OBUiAD	–	Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

OBUWiM – Oddziałowe Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa
ODN – Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
ODSWP – Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli Stowarzyszenia Wspólnota Polska
OK – Okręgowa Komisja
OKBZpNP – Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
OKŚZpNP – Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
ONAC VG – Office National des Anciens Combattants et Victimes de Guerre (Narodowy Urząd ds. Kombatantów i Ofiar Wojen)
ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych
OPB – Oddziałowy Projekt Badawczy
OPZZ – Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych
OUN – Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów
PAN – Polska Akademia Nauk
PCK – Polski Czerwony Krzyż
PGE – Polska Grupa Energetyczna
PGNiG – Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo
PISK – Papieski Instytut Studiów Kościelnych w Rzymie
PKP – Polskie Koleje Państwowe
płk – pułkownik
POSK – Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny (w Londynie)
PPR – Polska Partia Robotnicza
PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa
PSZ – Polskie Siły Zbrojne
PUBP – Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PWPW – Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych
PWRN – Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
PWTW – Papieski Wydział Teologiczny Collegium Bobolanum w Warszawie.
PZ – paszporty zagraniczne
PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
PZU – Państwowy Zakład Ubezpieczeń
REH – Referat Edukacji Historycznej
RFN – Republika Federalna Niemiec
RGANI – Rosyjskie Państwowe Archiwum Historii Najnowszej
ROAK – Ruch Oporu Armii Krajowej
ROPCiO – Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela
ROPWiM – Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa
RP – Rzeczpospolita Polska
RPA – Republika Południowej Afryki
RUSW – Rejonowy Urząd Spraw Wewnętrznych
S.A. – spółka akcyjna
SA – Schutzabteilungen
SB – Służba Bezpieczeństwa
SBU – Służba Bezpieczeństwa Ukrainy
SCNR – Study Center for National Reconciliation
SDiM – Sejm Dzieci i Młodzieży

SEiS	–	Sekcja Ewidencji i Sygnalizowania
SKW	–	Służba Kontrwywiadu Wojskowego
SN	–	Sąd Najwyższy
Sp. z o.o.	–	Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
SS	–	Die Schutzstaffeln der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (Sztafety Ochronne NSDAP)
SWW	–	Służba Wywiadu Wojskowego
SZP	–	Służba Zwycięstwu Polski
ŚUW	–	Śląski Urząd Wojewódzki
TVP	–	Telewizja Polska
TW	–	tajny współpracownik
UAM	–	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
UB	–	Urząd Bezpieczeństwa
UdsW	–	Urząd do spraw Wyznań
UE	–	Unia Europejska
UIPN	–	Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej
UKSW	–	Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
UMK	–	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
UNESCO	–	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury)
UOP	–	Urząd Ochrony Państwa
UPA	–	Ukraińska Powstańcza Armia
UPN	–	Instytut Pamięci Narodu
USA	–	United States of America (Stany Zjednoczone Ameryki)
USAAF	–	United States Army Air Forces (Siły Powietrzne Armii Stanów Zjednoczonych)
USHMM	–	United States Holocaust Memorial Museum (Amerykańskie Muzeum Pamięci Holocaustu w Waszyngtonie)
USTR	–	Instytut Badania Reżimów Totalitarnych i Archiwum Służb Bezpieczeństwa
UW	–	Uniwersytet Warszawski
UWr	–	Uniwersytet Wrocławski
WAIPN	–	Wydział Archiwalny delegatury Instytutu Pamięci Narodowej
WBH	–	Wojskowe Biuro Historyczne
WBN	–	Wydział Badań Naukowych
WCDN	–	Wojewódzkie Centrum Doskonalenia Nauczycieli
WEH	–	Wydział Edukacji Historycznej
WIiS	–	Wydział Informacji i Sprawdzeń
WiN	–	Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”
WKU	–	Wojskowa Komenda Uzupełnień
WOB	–	Wydział Obsługi Bieżącej
WOP	–	Wojska Ochrony Pogranicza
WP	–	Wojsko Polskie
WSI	–	Wojskowe Służby Informacyjne
WSR	–	Wojskowy Sąd Rejonowy
WSW	–	Wojskowa Służba Wewnętrzna
WU	–	Wydział Udostępniania

WUBP	–	Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUdsBP	–	Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
WUSW	–	Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WZZA	–	Wydział Zarządzania Zasobem Archiwalnym AIPN
ZBoWiD	–	Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZER MSW	–	Zakład Emerytalno-Rentowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
ZEZZOR	–	Zakład Zaopatrzenia Emerytalnego Żołnierzy Zawodowych Oraz ich Rodzin
ZFŚS	–	Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych
ZHP	–	Związek Harcerstwa Polskiego
ZHR	–	Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej
Zi	–	zbrodnie inne
ZK	–	Zakład Karny
Zk	–	zbrodnie komunistyczne
Zn	–	zbrodnie niemieckie
ZOMO	–	Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej
ZR ZŁ	–	Zarząd Regionu Ziemi Łódzkiej
ZSRR	–	Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZSRS	–	Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich
ZWZ	–	Związek Walki Zbrojnej
ŻIH	–	Żydowski Instytut Historyczny

Mapa oddziałów i delegatur IPN

Adresy biur, oddziałów i delegatur Instytutu Pamięci Narodowej

www.ipn.gov.pl

Prezes IPN dr Jarosław Szarek	Wołoska 7, 02-675 Warszawa sekretariat: tel. (22) 581 85 22, fax (22) 581 85 24
Zastępca prezesa IPN dr hab. Krzysztof Szwagrzyk	Wołoska 7, 02-675 Warszawa sekretariat: tel. (22) 581 85 91, fax (22) 581 85 24
Zastępca prezesa IPN dr Mateusz Szpytma	Wołoska 7, 02-675 Warszawa sekretariat: tel. (22) 581 86 25, fax (22) 581 86 61
Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu prok. Andrzej Pozorski	pl. Krasińskich 2/4/6, 00-207 Warszawa sekretariat: tel. (22) 530 86 56, fax (22) 530 90 87
Archiwum dyrektor Marzena Kruk	ul. Wołoska 7, 02-675 Warszawa sekretariat: tel. (22) 581 89 04, fax (22) 581 86 37
Biuro Edukacji Narodowej zastępca dyrektora Justyna Skowronek	ul. Wołoska 7, 02-675 Warszawa sekretariat: tel. (22) 581 88 70, fax (22) 581 88 72
Biuro Badań Historycznych dyrektor dr hab. Mirosław Szumiło	ul. Wołoska 7, 02-675 Warszawa sekretariat: tel. (22) 581 88 71
Biuro Poszukiwań i Identyfikacji dyrektor dr hab. Krzysztof Szwagrzyk	ul. Wołoska 7, 02-675 Warszawa sekretariat: tel. (22) 581 89 09,
Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa dyrektor Adam Siwek	ul. Wołoska 7, 02-675 Warszawa sekretariat: tel. (22) 581 89 66, fax (22) 581 89 10
Biuro Lustracyjne dyrektor prok. Edyta Karolak	ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa sekretariat: tel. (22) 693 45 73, fax (22) 693 45 83
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku	ul. Warsztatowa 1A, 15-637 Białystok sekretariat: tel. (85) 664 57 01, fax (85) 664 57 00
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku	ul. Grunwaldzka 216, 80-266 Gdańsk sekretariat: tel. (58) 660 67 00, fax (58) 660 67 01
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach	ul. Józefowska 102, 40-145 Katowice sekretariat: tel. (32) 207 01 00, fax (32) 207 01 80
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie	ul. Reformacka 3, 31-012 Kraków sekretariat: tel. (12) 421 19 61, 426 21 35, fax (12) 421 11 00
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Lublinie	ul. Wodopojna 2, 20-086 Lublin sekretariat: tel. (81) 536 34 01, fax (81) 536 34 02
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi	ul. Orzeszkowej 31/35, 91-479 Łódź sekretariat: tel. (42) 616 27 45, fax (42) 616 27 48
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu	ul. Rolna 45a, 61-487 Poznań sekretariat: tel. (61) 835 69 00, fax (61) 835 69 03
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie	ul. Słowackiego 18, 35-060 Rzeszów sekretariat: tel. (17) 860 60 18, fax (17) 860 60 39
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie	ul. K. Janickiego 30, 71-270 Szczecin sekretariat: tel. (91) 484 98 00, fax (91) 484 98 01
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie	ul. Stawki 2, 00-193 Warszawa sekretariat: tel. (22) 860 70 10, 860 70 11, fax (22) 860 70 13
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu	pl. Strzelecki 25, 50-224 Wrocław sekretariat: tel. (71) 326 97 20, fax (71) 326 97 22

Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy	ul. Grudziądzka 9–15, 85-130 Bydgoszcz tel. (52) 325 95 00, fax (52) 325 95 01
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Gorzowie Wielkopolskim	ul. Jagiellończyka 4, 66-400 Gorzów Wielkopolski tel. (95) 718 28 62
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach	al. Na Stadion 1, 25-127 Kielce tel. (41) 340 50 50, fax (41) 340 50 96
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Koszalinie	ul. Andersa 34, 75-950 Koszalin tel./fax (94) 342 85 02
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Olsztynie	ul. Jagiellońska 46, 10-273 Olsztyn tel. (89) 521 48 00, fax (89) 521 48 01
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Opolu	ul. Piastowska 17, 45-081 Opole tel. (77) 406 83 20, fax (77) 406 83 22,
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Radomiu	ul. Żeromskiego 53, 26-600 Radom tel. (48) 368 24 02, fax (48) 368 24 01

FOTOGRAFIE
DOKUMENTUJĄCE DZIAŁALNOŚĆ IPN

1 marca 2016 roku podczas głównych uroczystości na placu Piłsudskiego w Warszawie z okazji Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych harcerze prezentowali wystawę IPN „Po nici światła" autorstwa Małgorzaty Grabowskiej-Kozery. Fot. Piotr Życieński/IPN

5 marca 2016 roku w hali Verizon Center w Waszyngtonie, w której mecze rozgrywają zawodnicy zespołu NBA Washington Wizards, odbyła się „polska noc w NBA". Dzięki uprzejmości organizatorów – Fundacji Marcina Gortata oraz Ambasady RP w Waszyngtonie – kibice mogli obejrzeć na telebimie zwiastun filmu wyprodukowanego przez IPN pt. *Zapora*. Fot. Karol Wisłocki/IPN

Od marca do kwietnia 2016 roku IPN, pod kierunkiem prof. Krzysztofa Szwagrzyka, prowadził poszukiwania żołnierzy z oddziału Henryka Flamego „Bartka" w Starym Grodkowie na Opolszczyźnie. W trakcie prac odkryto osiem jam grobowych z ludzkimi szczątkami. Fot. Krzysztof Liszka/IPN

2 kwietnia 2016 roku ulicami Wolsztyna przeszedł II Katyński Marsz Cieni. Marsz został zorganizowany przez poznański oddział IPN, Stowarzyszenie Miłośników Historii Wojskowości w Drzonowie, Urząd Miejski w Wolsztynie, PKP Cargo oraz Związek Oficerów Rezerwy RP im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Fot. Tomasz Łuczak

13 kwietnia 2016 roku w Pałacu Prezydenckim w odpowiedzi na prośbę Prezydenta RP Andrzeja Dudy odbyła się okolicznościowa lekcja historii poprowadzona przez pracowników BEP IPN. Jej celem było upamiętnienie ofiar mordu katyńskiego. Fot. Piotr Życieński/IPN

16–17 kwietnia 2016 roku w Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego w Iwano-Frankiwsku (d. Stanisławowie) pracownicy Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Warszawie prowadzili warsztaty edukacyjne w ramach „Weekendu z historią Polski". Fot. IPN

20 kwietnia 2016 roku w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy przy ul. Koszykowej 26/28 odbyło się spotkanie „Za każdą cenę. Warszawa w walce z nazizmem i komunizmem", w ramach którego Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Warszawie zaprezentowało swoje wydawnictwa dotyczące stolicy. Bartosz Panek – dziennikarz Polskiego Radia – poprowadził rozmowę z autorami publikacji: dr. hab. Patrykiem Pleskotem, dr. Bartłomiejem Noszczakiem i dr. Tadeuszem Ruzikowskim. Fot. Iwona Spałek/IPN

W maju 2016 roku w siedzibie rzeszowskiego oddziału IPN w ramach Nocy Muzeów zaprezentowano wystawę „Symbole naszej historii". Fot. Igor Witowicz/IPN

20 maja 2016 roku w Sali Wielkiej Zamku Królewskiego w Warszawie odbyło się uroczyste wręczenie nagrody IPN Kustosz Pamięci Narodowej. Na zdjęciu: Prezes IPN dr Łukasz Kamiński i laureaci nagrody. Fot. Piotr Życieński/IPN

1 czerwca 2016 roku wręczone zostały nagrody w IX edycji konkursu im. Władysława Pobóg-Malinowskiego na Najlepszy Debiut Historyczny Roku. Na zdjęciu: laureaci wraz z organizatorami konkursu z IPN i IH PAN. Fot. Piotr Życieński/IPN

3 czerwca 2016 roku szczeciński oddział IPN zorganizował dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych VI Turniej Historyczny „»Szerokim gestem«. Zamieszajmy w peerelowskim kotle”
Fot. Paweł Miedziński/IPN

9 czerwca 2016 roku na uroczystości w Pałacu Prezydenckim IPN poinformował o kolejnych zidentyfikowanych ofiarach totalitaryzmów – komunistycznego i niemieckiego.
Fot. Piotr Życieński/IPN

Od 15 do 19 czerwca 2016 roku po raz ósmy odbywał się Rajd Szlakiem Żołnierzy Wyklętych, zorganizowany przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Warszawie. Podczas rajdu odsłonięto krzyż upamiętniający ppor. Edmunda Baszkę „Stera", żołnierza WiN w Gajówce Laski k. Broku. W uroczystości wzięła udział grupa rajdowa z Pułtuska. Fot. IPN

16 i 17 czerwca 2016 roku w Sejmie RP odbył się wielki finał Turnieju Debat Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej organizowany przez IPN oraz Kancelarię Sejmu RP. Fot. Henryk Domagała/IPN

Z okazji 60. rocznicy wydarzeń Czerwca ’56 oraz powstania węgierskiego w październiku 1956 roku na dziedzińcu Sejmu RP 28 czerwca 2016 roku miało miejsce uroczyste otwarcie wystawy plenerowej „1956. Polska – Węgry. Historia i pamięć”. Uczestniczyli w nim m.in. Marszałek Sejmu RP Marek Kuchciński, przewodnicząca NEB dr Réka Földváryné Kiss, dr Janos Tischler – dyrektor Węgierskiego Instytutu Kultury w Warszawie oraz Prezes IPN dr Łukasz Kamiński. Fot. Piotr Życieński/IPN

28 czerwca 2016 roku odbyło się pierwsze posiedzenie Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej, na którym ogłoszono konkurs na stanowisko Prezesa IPN. Na zdjęciu członkowie Kolegium (od lewej): prof. Andrzej Nowak, prof. Piotr Franaszek, Bronisław Wildstein, dr hab. Sławomir Cenckiewicz, prof. Józef Marecki, prof. Tadeusz Wolsza, prof. Wojciech Polak, prof. Jan Draus, Krzysztof Wyszkowski. Fot. Piotr Życieński/IPN

13 lipca 2016 roku w Pałacu Arcybiskupów Krakowskich przy ul. Franciszkańskiej 3 w Krakowie odbyła się konferencja prasowa, podczas której zaprezentowano publikacje MSZ i IPN na Światowe Dni Młodzieży. Na zdjęciu: minister Jan Dziedziczak – sekretarz stanu w MSZ, ks. kard. Stanisław Dziwisz – arcybiskup metropolita krakowski, dr Łukasz Kamiński – Prezes IPN, dr Marek Lasota – dyrektor Oddziału IPN w Krakowie. Fot. Dorota Korohoda/IPN

22 lipca 2016 roku dr Jarosław Szarek złożył przed Sejmem ślubowanie, obejmując urząd Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej. Fot. Piotr Życieński/IPN

Dr Jarosław Szarek z ustępującym prezesem dr. Łukaszem Kamińskim w siedzibie centrali IPN.
Fot. Piotr Życieński/IPN

22 lipca 2016 roku Prezes IPN dr Jarosław Szarek wraz ze swoimi zastępcami dr. Mateuszem Szpytmą i dr. hab. Krzysztofem Szwagrzykiem złożyli, w imieniu Instytutu Pamięci Narodowej, wiązankę na grobie błogosławionego ks. Jerzego Popiełuszki przy kościele św. Stanisława Kostki na Żoliborzu.
Fot. Andrzej Mańkowski/IPN

W lipcu 2016 roku po raz dziesiąty nauczyciele i edukatorzy pracujący w polskich placówkach poza krajem uczesniczyli w Polonijnych Spotkaniach z Historią Najnowszą – dwutygodniowym kursie historii najnowszej organizowanym przez IPN. Fot. Piotr Życieński/IPN

23 lipca 2016 roku we Wrocławskim Centrum Kongresowym przy Hali Stulecia, odbyło się spotkanie z autorami publikacji IPN *Solidarność Walcząca w dokumentach* w ramach „Lata z historią". Na zdjęciu (od lewej): dr Bartosz Kuświk, dr Grzegorz Waligóra, dr Kamil Dworaczek oraz Kornel Morawiecki. Fot. Katarzyna Maziej-Choińska/IPN

22 i 23 sierpnia 2016 roku w Bratysławie odbyły się coroczne obchody Europejskiego Dnia Pamięci Ofiar Reżimów Totalitarnych. Podczas uroczystości Instytut Pamięci Narodowej reprezentował dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN. Fot. Ústav pamäti národa

24 sierpnia 2016 roku Prezes Instytutu Pamięci Narodowej dr Jarosław Szarek i Minister Edukacji Narodowej Anna Zalewska podpisali list intencyjny o współpracy między IPN i MEN. Fot. MEN

28 sierpnia 2016 roku w bazylice Mariackiej w Gdańsku odbyła się uroczysta msza żałobna w intencji Danuty Siedzikówny „Inki" i Feliksa Selmanowicza „Zagończyka", żołnierzy niezłomnych odnalezionych w 2014 roku przez zespół prof. Krzysztofa Szwagrzyka na Cmentarzu Garnizonowym w Gdańsku. Fot. IPN

30 sierpnia 2016 roku Prezes IPN dr Jarosław Szarek odwiedził powstające Muzeum Piaśnickie w Wejherowie oraz oddał hołd pomordowanym w lasach piaśnickich, składając kwiaty przy pomniku poświęconym ofiarom zbrodni oraz na jednym z masowych grobów. Fot. Marek Jasiński

30 sierpnia 2016 roku na Esplanadzie Solidarności przed gmachem Parlamentu Europejskiego w Brukseli zaprezentowana została wystawa przygotowana przez wrocławski oddział IPN „Kaźń profesorów lwowskich. Wzgórza Wuleckie 1941". Fot. IPN

1 września 2016 roku w Centrum Edukacyjnym IPN „Przystanek Historia" odbyła się konferencja prasowa dotycząca programu dokumentacyjnego IPN „Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką w latach 1939–1945", z udziałem dr. Mateusza Szpytmy – zastępcy prezesa IPN oraz Dariusza Pawłosia – prezesa Fundacji Polsko-Niemieckie Pojednanie, rozpoczynająca realizację kolejnej edycji programu. Fot. Piotr Życieński/IPN

W 2016 roku szczeciński oddział IPN zorganizował spacery edukacyjne „Szczecińskie stocznie. Symbole epok. Od Schiffswerke do Solidarności", podczas których uczestnicy poznali przekrojową historię stoczni w Szczecinie – począwszy od czasów niemieckich, aż do upadku komunizmu. Fot. Paweł Miedziński/IPN

Od 12 do 16 września 2016 roku uczestnicy VIII edycji projektu „Śladami Bohaterów – Byłem w Katyniu" odwiedzali miejsca pamięci związane ze szlakiem bojowym 1. Dywizji Pancernej gen. Stanisława Maczka oraz miejscami walk 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej gen. Stanisława Sosabowskiego. Na zdjęciu uczniowie na Polskim Cmentarzu Wojennym w Bredzie przy grobie gen. Stanisława Maczka. Fot. Paweł Kalisz/IPN

We wrześniu 2016 roku w siedzibie AIPN przy ul. Kłobuckiej 21 odbyły się warsztaty dla naukowców poświęcone dokumentacji zawartej w bazie Międzynarodowej Służby Poszukiwawczej (ITS) w Bad Arolsen. Fot. Piotr Życieński/IPN

17 września 2016 roku w Przemyślu odbył się uroczysty pogrzeb mjr. Władysława Koby, ostatniego komendanta Okręgu Rzeszowskiego Zrzeszenia WiN, straconego w 1949 roku, odnalezionego przez IPN w 2015 roku. Na zdjęciu msza św. w Jarosławiu, w przeddzień uroczystego pogrzebu. Fot. Krzysztof Kapłon/IPN

Lubelski oddział IPN po raz kolejny wziął udział w Lubelskim Festiwalu Nauki. Zorganizowano m.in. warsztaty plastyczne i wykłady. Fot. Agata Fijuth-Dudek/IPN

We wrześniu 2016 roku IPN wznowił poszukiwania ofiar komunistycznej bezpieki na „Łączce" na warszawskich Powązkach Wojskowych. Fot. Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN

12 września 2016 roku w Malborku odsłonięto tablicę poświęconą cywilnym ofiarom narodowości niemieckiej, które straciły życie w czasie walk o miasto zdobywane przez Armię Czerwoną w 1945 r. Tablicę z lewej strony odsłaniają: Markus Meckel – prezydent Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge, Cornelia Pieper – konsul generalna Niemiec w Gdańsku; tablicę z prawej: Dariusz Drelich – wojewoda pomorski, Adam Siwek – dyrektor Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN, Marek Charzewski – burmistrz Malborka. Fot. Fundacja „Pamięć"

Laureaci VII edycji konkursu „Sprzączki i guziki z orzełkiem ze rdzy…", organizowanego przez IPN i Muzeum Katyńskie, wzięli udział w wyjeździe edukacyjnym „Śladami białoruskiej listy katyńskiej", którego trasa wiodła przez Białoruś oraz Litwę. Na zdjęciu: laureaci przy pomniku Adama Mickiewicza w Mińsku we wrześniu 2016 roku. Fot. Karol Wisłocki/IPN

W ramach V Przeglądu Najnowszych Filmów Polskich „Pod Wysokim Zamkiem 2016” w październiku we Lwowie, pracownicy oddziału IPN w Warszawie przeprowadzili zajęcia z cyklu „Lekcja historii w kinie” pod hasłem „Ucz, ucz się historii”. Na zdjęciu: Michał Zarychta podczas warsztatów edukacyjnych „Wojenna odyseja Antka Srebrnego”. Fot. Marcin Łaszczyński/IPN

W 2016 roku bydgoska Delegatura IPN zorganizowała konkurs historyczny „»Z miast kresowych, wschodnich osad i wsi…«. Losy dzieci i młodzieży deportowanych na Sybir w latach 1939−1956” dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych województwa kujawsko-pomorskiego i pomorskiego. Na zdjęciu: uczestnicy wyjazdu edukacyjnego na Litwę, który był nagrodą w konkursie. Fot. Krzysztof Osiński/IPN

27 października 2016 roku, w ramach obchodów Światowego Dnia Dziedzictwa Audiowizualnego, Archiwum IPN zorganizowało konferencję naukową „Obraz i dźwięk. Oferta współczesnego archiwum". Na zdjęciu: Marzena Kruk (dyrektor Archiwum IPN) i dr hab. Jacek Sawicki (AIPN). Fot. Piotr Życieński/IPN

28 października 2016 roku w Centrum Edukacyjnym IPN „Przystanek Historia" im. Janusza Kurtyki w Warszawie odbyło się pierwsze spotkanie z cyklu „Tajemnice wywiadu". O tzw. zbiorze zastrzeżonym IPN dyskutowali historycy – dr hab. Sławomir Cenckiewicz oraz dr Witold Bagieński. Rozmowę poprowadził redaktor Witold Gadowski. Fot. Piotr Życieński/IPN

4 listopada 2016 roku we Wrocławiu zastępca prezesa IPN dr hab. Krzysztof Szwagrzyk wręczył działaczom Ruchu „Wolność i Pokój" Krzyże Wolności i Solidarności.
Fot. Katarzyna Maziej-Choińska/IPN

5 listopada 2016 roku w Belwederze odbyła się pierwsza debata historyków, otwierająca cykl dwuletnich obchodów 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości. Spotkanie poświęcone Aktowi 5 listopada zorganizował Instytut Pamięci Narodowej i Kancelaria Prezydenta.
Fot. Krzysztof Sitkowski/KPRP

8 listopada 2016 roku pod kierunkiem dr. hab. Krzysztofa Szwagrzyka rozpoczęły się prace ekshumacyjne na cmentarzu komunalnym w Kielcach przy ul. Zagnańskiej. Według szacunków IPN na kieleckiej „Łączce", mogą znajdować się szczątki nawet kilkudziesięciu osób zamordowanych na terenie więzienia UB w Kielcach przy ul. Zamkowej. Fot. Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN

10 listopada 2016 roku w Pałacu na Wodzie w Łazienkach Królewskich Prezes IPN dr Jarosław Szarek wręczył nagrody „Świadek Historii" osobom i organizacjom spoza Polski, które szczególnie zasłużyły się dla upamiętniania historii narodu polskiego. Fot. Piotr Życieński/IPN

10 listopada 2016 roku lubelski oddział IPN oraz Muzeum Lubelskie zorganizowały grę miejską dla uczniów „Lublin 1918". Fot. Katarzyna Zawadka/IPN

IPN objął swoim patronatem koncert zespołu „Contra Mundum" pt. „Cześć i chwała bohaterom". Artyści zagrali utwory o charakterze patriotycznym w Filharmonii w Rzeszowie w ramach obchodów Narodowego Święta Niepodległości. Fot. Katarzyna Gajda-Bator/IPN

W listopadzie 2016 roku Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN prowadziło badania archeologiczne w Płocku, na terenie dawnej siedziby NKWD i PUBP przy ul. 1 Maja 3/5. Fot. Biuro Poszukiwań i Identyfikacji IPN

16 listopada 2016 roku Prezes IPN dr Jarosław Szarek oraz dr Adam Buława – dyrektor Muzeum Wojska Polskiego, podpisali porozumienie o współpracy między IPN a Muzeum Wojska Polskiego, którego oddziałem jest Muzeum Katyńskie. Fot. Inga Budweil/IPN

16 listopada 2016 roku w Muzeum Miasta Łodzi odbyła się uroczysta gala wręczenia Nagród Honorowych „Świadek Historii" zorganizowana przez łódzki oddział IPN. Na zdjęciu: Stanisław Frątczak, jeden z laureatów IV edycji nagrody. Fot. Joanna Kucińska/IPN

18 listopada 2016 roku, w historycznej Sali BHP w Gdańsku, odbył się I Pomorski Kongres Pamięci Narodowej w Gdańsku, adresowany do członków organizacji, fundacji i stowarzyszeń patriotycznych działających na Pomorzu. W spotkaniu wzięło udział blisko trzystu uczestników reprezentujących osiemdziesiąt organizacji i stowarzyszeń. Fot. Marcin Węgliński, Bartosz Januszewski/IPN

17 listopada 2016 roku w siedzibie Telewizji Polskiej w Warszawie wręczono nagrody laureatom IX edycji konkursu „Książka Historyczna Roku" organizowanego przez IPN, TVP, Polskie Radio oraz Narodowe Centrum Kultury. Na zdjęciu: laureaci, członkowie jury konkursu i organizatorzy.
Fot. Piotr Życieński/IPN

20 listopada 2016 roku w Krakowie odbyły się III Krakowskie Zaduszki za Żołnierzy Wyklętych – Niezłomnych. Uroczystości rozpoczęły się Przemarszem Wyklętych spod kościoła św. Wojciecha na Rynek Główny. Fot. Paweł Zechenter

24 listopada 2016 roku odbył się finał ogólnopolskiego konkursu historycznego „Ziemia zbliża się do mnie. Generał Elżbieta Zawacka »Zo« i Cichociemni". Turniej dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych zorganizowało Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej IPN w Łodzi wraz z Muzeum Miasta Łodzi.
Fot. Marzena Kumosińska/IPN

26 listopada 2016 roku w Białymstoku odbyła się gala rozdania nagród w IV edycji ogólnopolskiego konkursu na Najlepszą Audycję Historyczną Roku, zorganizowanego przez IPN.
Fot. Iza Kuna/IPN

28 listopada 2016 roku, w historycznej siedzibie ZR ZŁ NSZZ „Solidarność” przy ul. Piotrkowskiej 258 w Łodzi, odbyła się uroczystość wręczenia Krzyży Wolności i Solidarności działaczom „Solidarności”. Fot. Marzena Kumosińska/IPN

W 2016 roku pracowników IPN wyróżniono Nagrodą KLIO, na zdjęciu (od lewej): dr hab. Mirosław Szumiło, dyrektor BBH, dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN, oraz nagrodzeni: dr Tadeusz Ruzikowski (OIPN Warszawa), dr Ewa Rogalewska (OIPN Białystok) i prof. Tadeusz Wolsza (zastępca przewodniczącego Kolegium IPN). Fot. Piotr Życieński/IPN

13 grudnia 2016 roku prezes IPN dr Jarosław Szarek wręczył byłym działaczom „Solidarności" odznaczenia państwowe: ordery Odrodzenia Polski oraz Krzyże Wolności i Solidarności. Uroczystość odbyła się na terenie aresztu przy ul. Rakowieckiej, gdzie w latach stalinizmu komuniści katowali i zabijali żołnierzy podziemia niepodległościowego. Fot. Inga Budweil/IPN

13 grudnia 2016 roku w Katowicach odbyła się konferencja naukowa „Zbrodnie stanu wojennego – aspekty prawne", podczas której zaprezentowano wkład pionu śledczego IPN w ściganie zbrodni komunistycznych, popełnionych w okresie stanu wojennego.
Fot. Monika Kobylańska/IPN

Największy w Europie okrągły multimedialny ekran − Tauron Arena − przypominał krakowianom o 35. rocznicy wprowadzenia w Polsce stanu wojennego. Fot. Żaneta Polak/IPN

15 i 16 grudnia 2016 roku odbyła się piąta edycja Warszawskiego Dialogu na rzecz Demokracji zorganizowana przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych wspólnie z Instytutem Pamięci Narodowej. W konferencji wziął udział m.in. zastępca prezesa IPN dr Mateusz Szpytma.
Fot. Inga Budweil/IPN

Iluminacja na budynku Kujawsko-Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy „Ofiarom Stanu Wojennego. Zapal Światło Wolności”. Fot. Piotr Wiejak/IPN

Pracownia konserwacji Archiwum IPN w Warszawie. Mapa podczas konserwacji – dublowanie.
Fot. Aleksandra Prokop/IPN

WYDAWNICTWA IPN
W 2016 ROKU

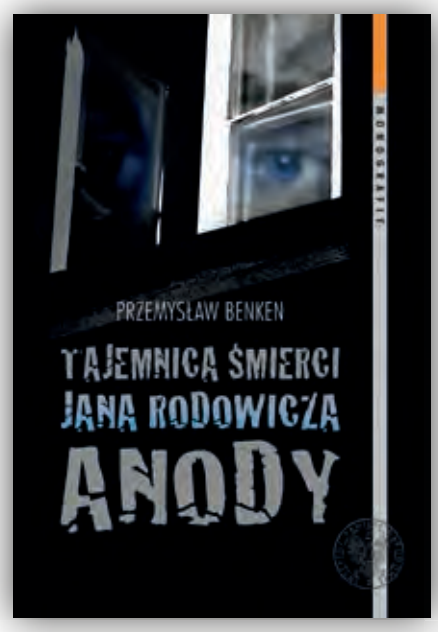
KONKURS NA NAJLEPSZY DEBIUT HISTORYCZNY ROKU

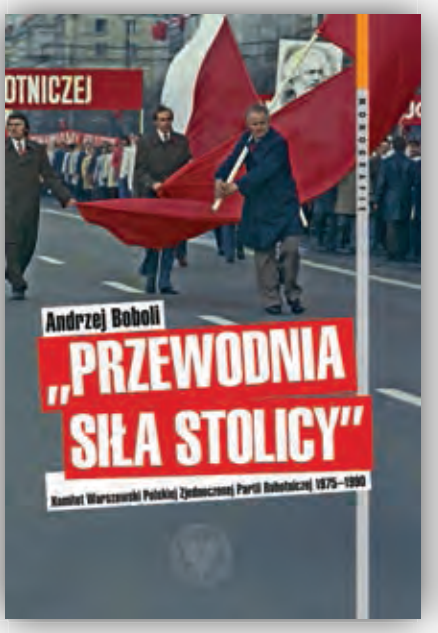
IMIENIA WŁADYSŁAWA POBÓG-MALINOWSKIEGO

MONOGRAFIE

PRZEMYSŁAW BENKEN
TAJEMNICA ŚMIERCI JANA RODOWICZA
ANODY

Andrzej Boboli
„PRZEWODNIA SIŁA STOLICY"

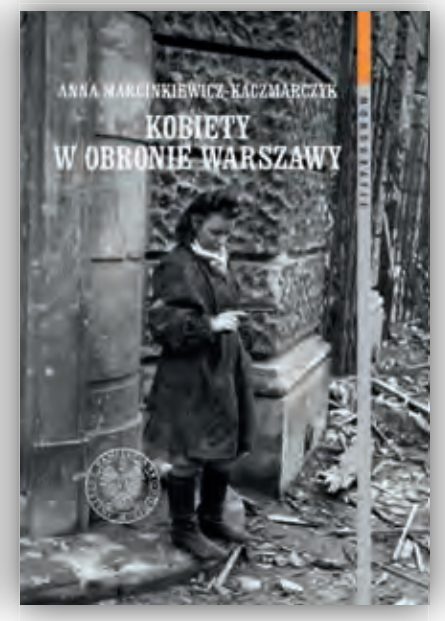

JERZY ŁAZOR
BRAMA NA BLISKI WSCHÓD
POLSKO-PALESTYŃSKIE STOSUNKI GOSPODARCZE W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

POLSKA EMIGRACJA POLITYCZNA 1939-1990
STAN BADAŃ

KRZYSZTOF TARKA
SOCJALISTYCZNA ALTERNATYWA NA EMIGRACJI?
POLSKA PARTIA SOCJALNO-DEMOKRATYCZNA I JEJ KRAJ

ANNA MAZURKIEWICZ
UCHODŹCY POLITYCZNI Z EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ W AMERYKAŃSKIEJ POLITYCE ZIMNOWOJENNEJ

Anna Moroz
MIĘDZY PAMIĘCIĄ A HISTORIĄ
Konflikt pamięci zbiorowych Polaków i Białorusinów na przykładzie postaci Romualda Rajsa „Burego"

ANNA MARCINKIEWICZ-KACZMARCZYK
KOBIETY W OBRONIE WARSZAWY

DOMINIK PICK
PONAD ŻELAZNĄ KURTYNĄ
KONTAKTY SPOŁECZNE MIĘDZY PRL I RFN W OKRESIE ODWILŻY I STANU WOJENNEGO

DOKUMENTY

DZIENNIKARZE – TWÓRCY – NAUKOWCY

SZKOŁA HISTORII NAJNOWSZEJ

POLACY W GRUZJI – GRUZINI W POLSCE

POLSKA I LITWA W XX WIEKU. DOKUMENTY Z ARCHIWÓW SŁUŻB SPECJALNYCH

MATERIAŁY POMOCNICZE IPN

CZASOPISMA IPN

CZASOPISMA IPN

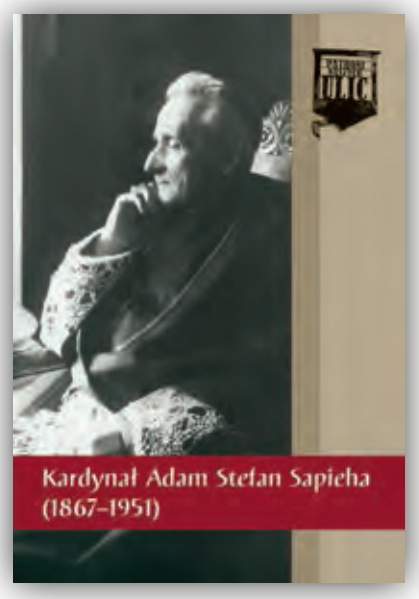

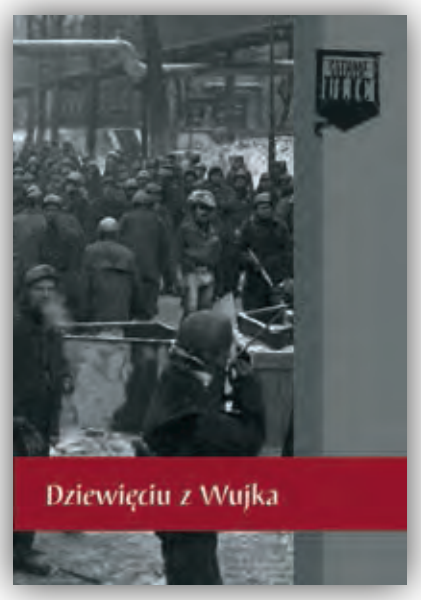

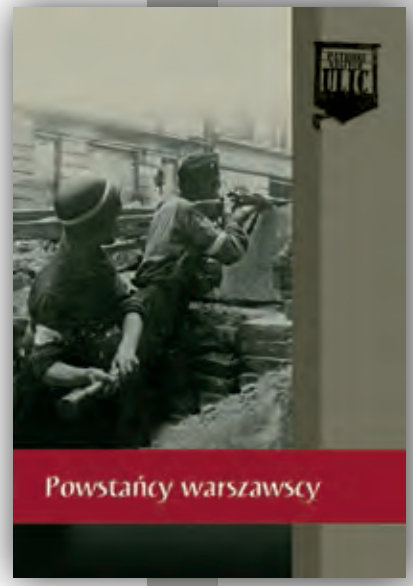

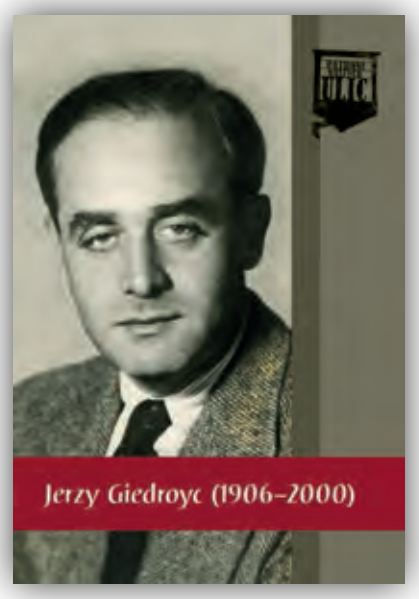

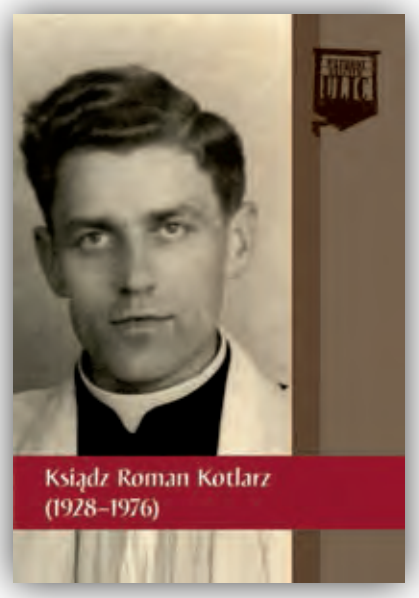

Kardynał Adam Stefan Sapieha
(1867–1951)

Stanisław Sojczyński
„Warszyc" (1910–1947)

Dziewięciu z Wujka

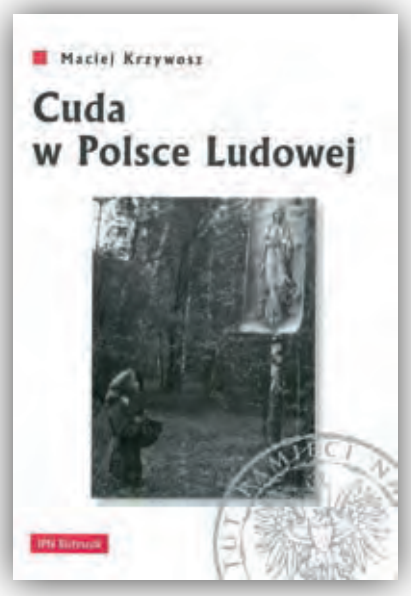

Powstańcy warszawscy

Jerzy Giedroyc (1906–2000)

Ksiądz Roman Kotlarz
(1928–1976)

Major Hieronim Dekutowski
„Zapora" (1918–1949)

BIAŁYSTOK

Maciej Krzywosz
Cuda
w Polsce Ludowej

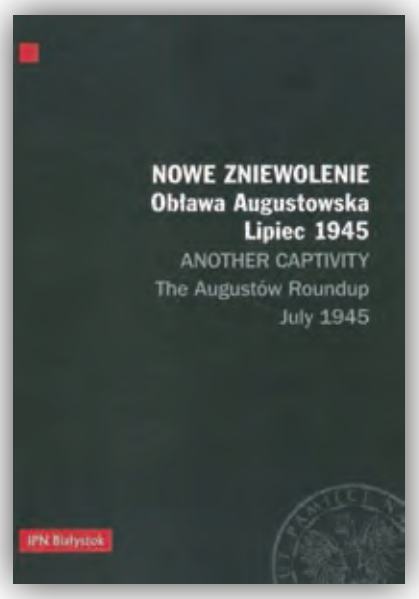

„Wszystko marność
oprócz kochania Boga"
Siostry od aniołów w sowieckich
więzieniach i łagrach
WYBÓR ŹRÓDEŁ

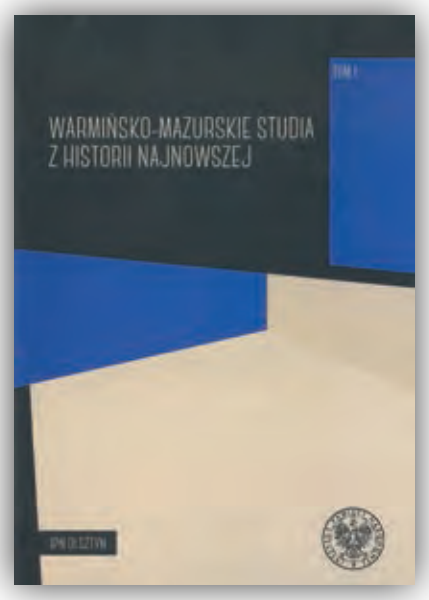

Diana Maksimiuk
Rok 1956 w Polsce
Sądy, prokuratury, prawo karne
PRAWO I ŻYCIE

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ
KAROL USAKIEWICZ
GRABÓWKA 1941–1944
MASOWE EGZEKUCJE W ŚWIETLE RELACJI ŚWIADKÓW

JAN JERZY MILEWSKI
WŁADYSŁAW
LINIARSKI
(1897–1984)
KOMENDANT BIAŁOSTOCKIEGO
OKRĘGU ZWZ-AK-AKO

Powrześniowa
emigracja niepodległościowa
na mapie kultury
nie tylko polskiej

NOWE ZNIEWOLENIE
Obława Augustowska
Lipiec 1945
ANOTHER CAPTIVITY
The Augustów Roundup
July 1945
IPN Białystok

WARMIŃSKO-MAZURSKIE STUDIA
Z HISTORII NAJNOWSZEJ

GDAŃSK

KRZYSZTOF DRAŻBA
URNA TO JEST TAKI PNIAK. WRZUCISZ „NIE", WYCHODZI „TAK"
REFERENDUM Z 30 CZERWCA 1946 ROKU W POLSCE NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA GDAŃSKIEGO

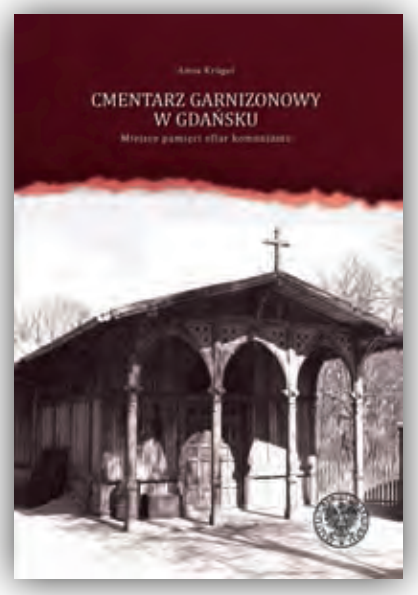

ZAPOMNIANI KACI HITLERA

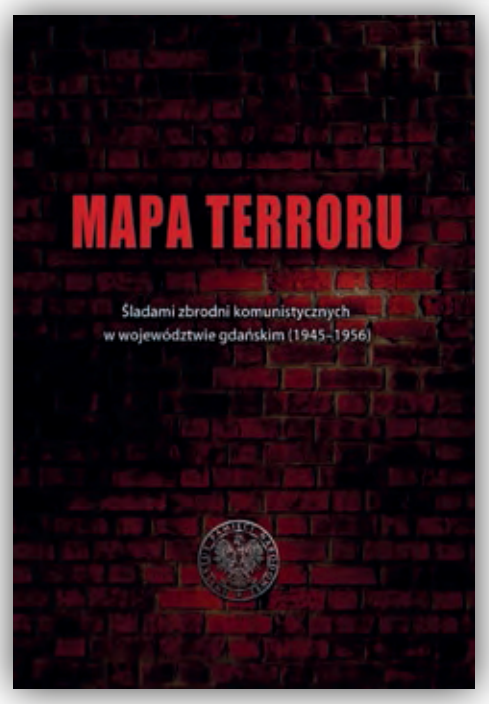

MAREK RYFA
PROPAGANDA RADIOWA NA POMORZU I KUJAWACH

DARIUSZ NAWROT
JÓZEF WIESŁAW DYSKANT
AMOR PATRIAE NOSTRA LEX

MĄDRA PAMIĘĆ

PIERWSZA DEKADA

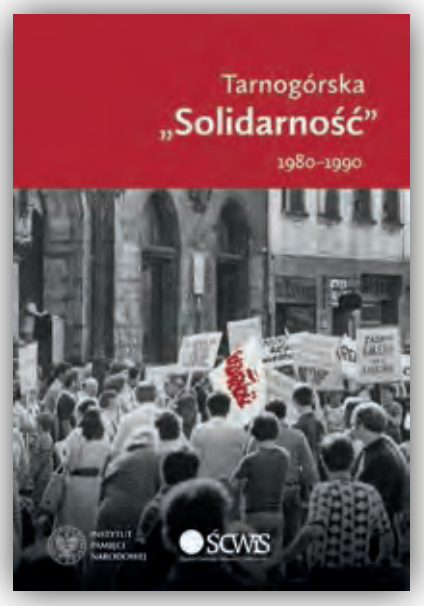

CMENTARZ GARNIZONOWY W GDAŃSKU

MAPA TERRORU
Śladami zbrodni komunistycznych w województwie gdańskim (1945–1956)

KATOWICE

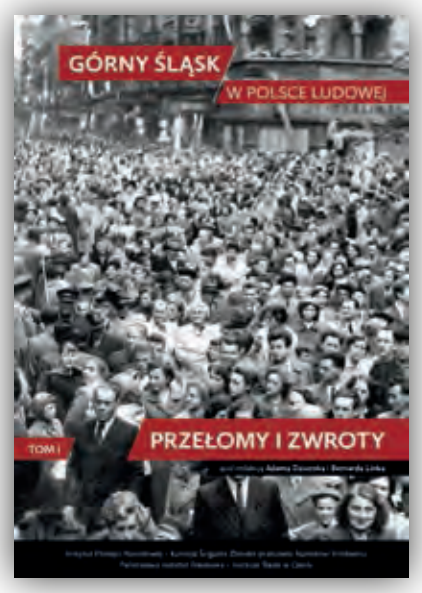

Agnieszka Przewłoka
Kluby Inteligencji Katolickiej
w województwie katowickim
1956–1989
IPN KATOWICE

Andrzej Sznajder
Budownictwo kościołów
w diecezji częstochowskiej
w latach 1945–1989

Tarnogórska
„Solidarność”
1980–1990
ŚCWIS

„Niech świat pamięta o nas...”
Losy osób deportowanych do ZSRS z terenu
Górnego Śląska w 1945 r.

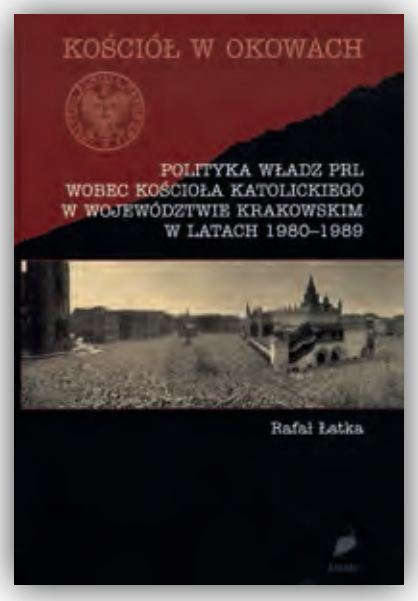

Listy z Dachau
Gustaw Morcinek
do siostry Teresy Morcinek

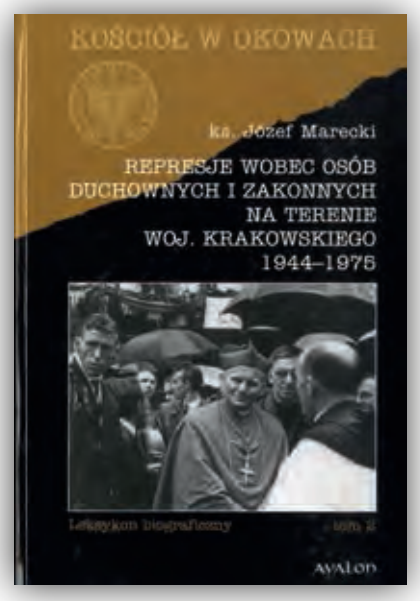

GÓRNY ŚLĄSK
W POLSCE LUDOWEJ
TOM I
PRZEŁOMY I ZWROTY

PPR
ADAM DZIUBA
TOTALITARYZACJA
POLSKA PARTIA ROBOTNICZA NA SCENIE
POLITYCZNEJ WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO
(1945–1948)

KRAKÓW

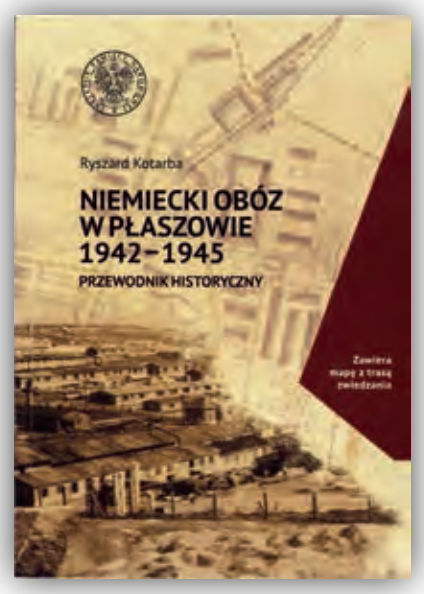

KOŚCIÓŁ W OKOWACH
„BIĆ TAKIEGO WROGA JAK KLER”

KOŚCIÓŁ W OKOWACH
POLITYKA WŁADZ PRL WOBEC KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W WOJEWÓDZTWIE KRAKOWSKIM W LATACH 1980–1989
Rafał Łatka

KOŚCIÓŁ W OKOWACH
ks. Józef Marecki
REPRESJE WOBEC OSÓB DUCHOWNYCH I ZAKONNYCH NA TERENIE WOJ. KRAKOWSKIEGO 1944–1975
Leksykon biograficzny
Avalon

POLSKA 1944
PERSPEKTYWA SOJUSZNIKÓW I WROGÓW

ANATOMIA NAZIZMU
Z ARCHIWÓW II WOJNY ŚWIATOWEJ

Ryszard Kotarba
NIEMIECKI OBÓZ W PŁASZOWIE 1942–1945
PRZEWODNIK HISTORYCZNY

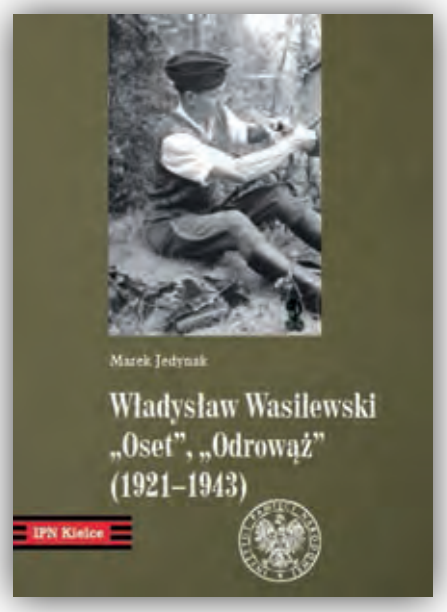

Martyna Grądzka-Rejak
Kobieta żydowska w okupowanym Krakowie (1939-1945)

ŻOŁNIERZE WYKLĘCI
– SĄDECCY BOHATEROWIE ANTYKOMUNISTYCZNEGO PODZIEMIA

Maria Żychowska
Represje komunistyczne w Tarnowskiem 1945–1956
Miasto i powiat Dąbrowa Tarnowska

KRAKÓW

LUBLIN

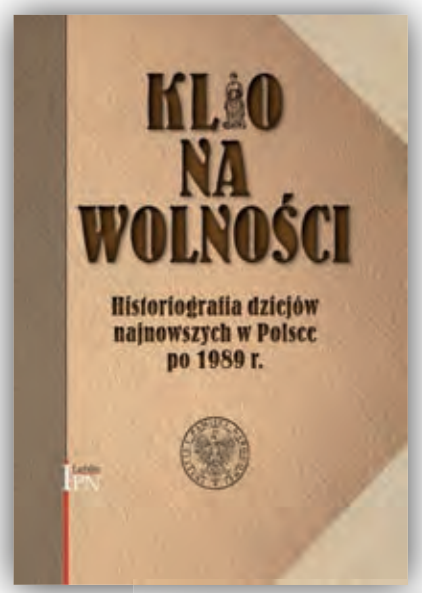

LUBLIN

KLIO
NA
WOLNOŚCI
Historiografia dziejów najnowszych w Polsce po 1989 r.
IPN

MARIUSZ ZAJĄCZKOWSKI
POD ZNAKIEM KRÓLA DANIELA
OUN-B I UPA NA LUBELSZCZYŹNIE 1944–1950
IPN

„Rewolucja społeczna" czy „dzika przebudowa"?
Społeczne skutki przekształceń własnościowych w Polsce (1944–1956)
IPN

Szkice o codzienności PRL
IPN

MARIUSZ SAWA
UKRAIŃSKI EMIGRANT
DZIAŁALNOŚĆ I MYŚL IWANA KEDRYNA-RUDNYCKIEGO (1896–1995)
EXLIBRIS
IWANA
KEDRYNA

ŁÓDŹ

JANUSZ WRÓBEL
CHIPOLBROK

ADAM SITAREK
OTOCZONE DRUTEM PAŃSTWO
JUDEN
VERBOTEN

ŁÓDŹ

„Jest strasznie dużo dobrych ludzi..."
Stan wojenny w korespondencji i zapiskach mieszkańców Łodzi i regionu

MICHAŁ TRĘBACZ
IZRAEL LICHTENSTEIN
Biografia żydowskiego socjalisty

POZNAŃ

Solidarność 1980–1981 w kraju i w Wielkopolsce. Szkice do portretu

WIĘŹNIOWIE WRONEK W OKRESIE STALINOWSKIM
CZĘŚĆ I. LATA 1945–1948

Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych na Środkowym Nadodrzu w latach 1960–1989

KONSPIRACJA ANTYKOMUNISTYCZNA I PODZIEMIE ZBROJNE W WIELKOPOLSCE W LATACH 1945–1956
Poznań 2016

NSZZ „Solidarność" Region Kosz.
Wybór dokumentów,
tom II (1981–1989)

Wierni do końca
Studia i materiały źródłowe o „Rzeszowskiej Piętce" męczennikach II wojny światowej
Poznań 2016

POZNAŃ

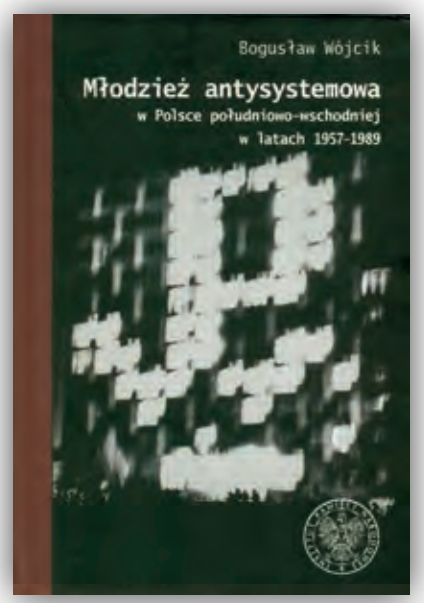

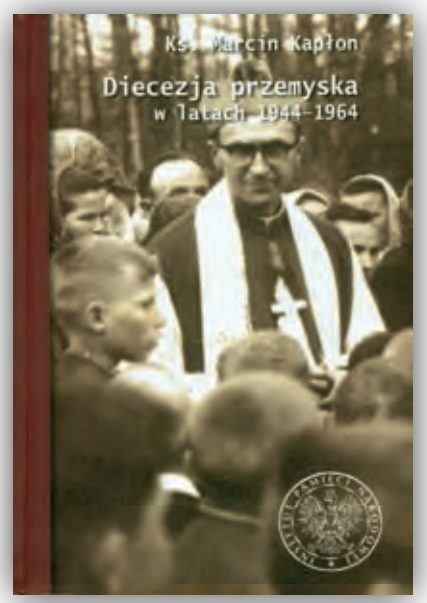

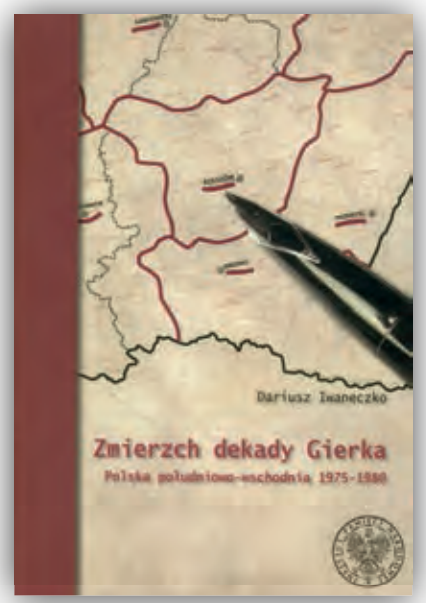

RZESZÓW

RZESZÓW

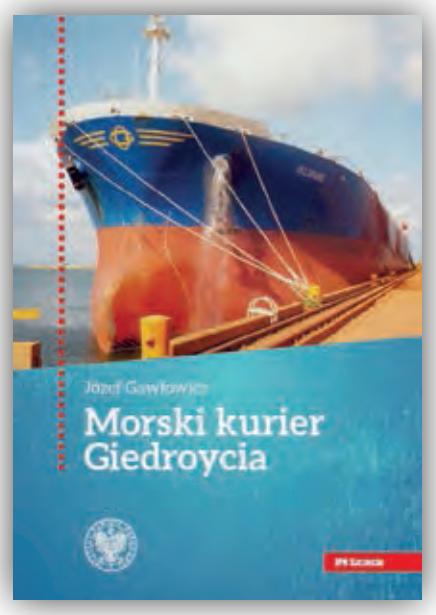

SZCZECIN

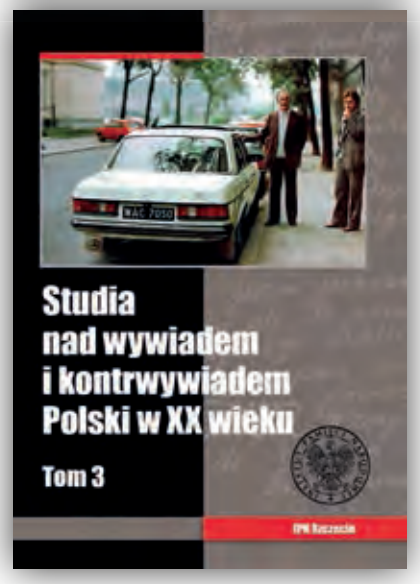

SZCZECIN

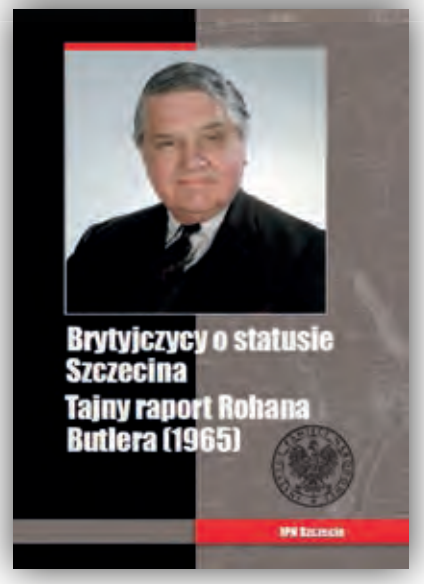

WARSZAWA

WOJENNA ODYSEJA
ANTKA SREBRNEGO 1939-1944
NUMER 6
OPERACJA
„MARKET GARDEN"
1944 r.
TOMASZ ROBACZEWSKI - HUBERT RONEK

WILCZE TROPY
5
„ŻELAZNY"
ZDZISŁAW BADOCHA

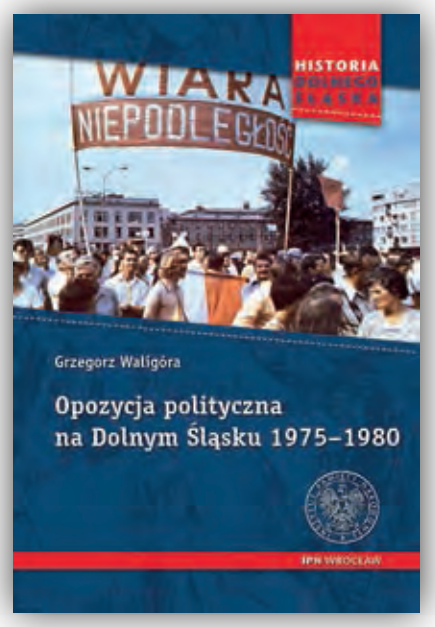

WOJENNA ODYSEJA
ANTKA SREBRNEGO 1939-1944
NUMER 5
KOCIOŁ
FALAISE
1944 r.
TOMASZ ROBACZEWSKI - HUBERT RONEK

MAZOWSZE I PODLASIE W OGNIU 1944-1956
INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
Aleksander Bednarczyk „Adam"
zapomniany bohater ziemi ostrołęckiej (1913–1946)

MAZOWSZE I PODLASIE W OGNIU 1944-1956
Podziemie niepodległościowe
w powiecie Pułtusk po 1944 r.
INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ

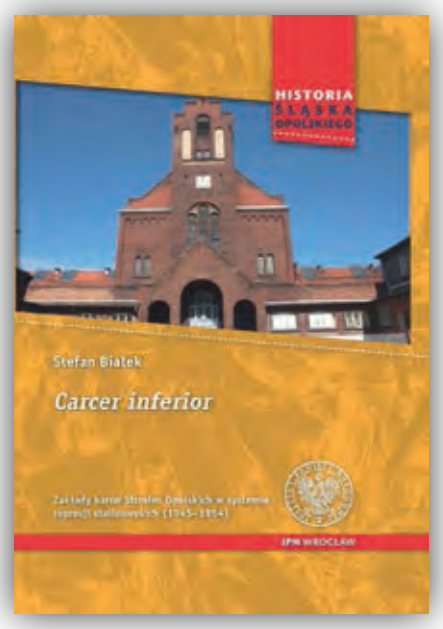

MAZOWSZE I PODLASIE W OGNIU 1944-1956
Podziemna walka AK-AKO-WiN
na Ziemi Ostrowskiej (1944–1947)
INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ

HISTORIA DOLNEGO ŚLĄSKA
Łukasz Sołtysik
Solidarność w „Polarze"
NSZZ „Solidarność" w Zakładach Zmechanizowanego Sprzętu Domowego „Predom-Polar"/„Polar" we Wrocławiu w latach 1980–1989
IPN WROCŁAW

HISTORIA DOLNEGO ŚLĄSKA
WIARA
NIEPODLEGŁOŚĆ
Grzegorz Waligóra
Opozycja polityczna na Dolnym Śląsku 1975–1980
IPN WROCŁAW

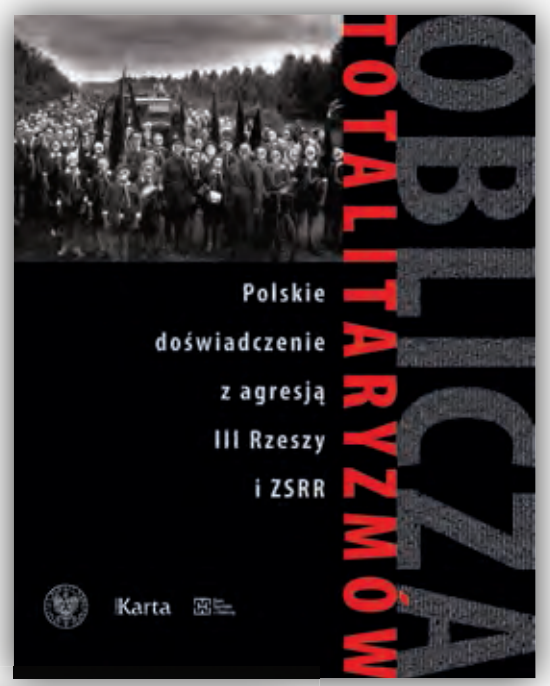

HISTORIA DOLNEGO ŚLĄSKA
Edyta Kołtan
Zgromadzenie Sióstr Maryi Niepokalanej w Polsce i w Niemczech w latach 1945–1970
IPN WROCŁAW

HISTORIA DOLNEGO ŚLĄSKA
Krzysztof Łagojda
Życie w cieniu śmierci
Losy rodzin katyńskich w latach 1939–1989 w świetle wywiadów z członkami Dolnośląskiej Rodziny Katyńskiej
Wybrane aspekty
IPN WROCŁAW

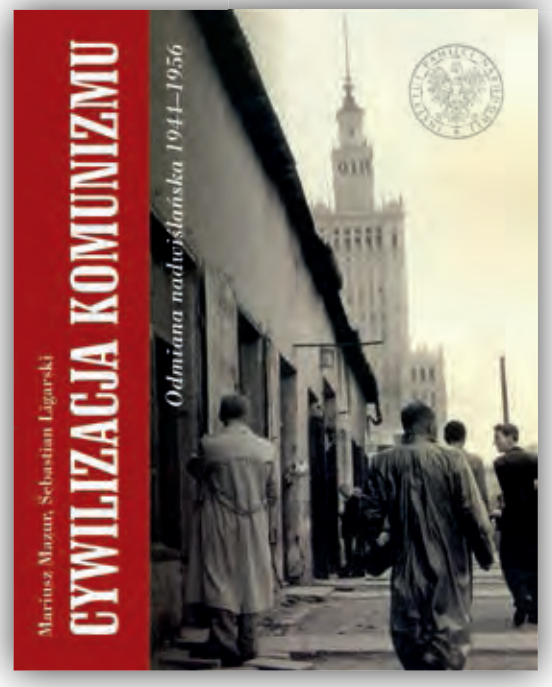

HISTORIA ŚLĄSKA OPOLSKIEGO
Stefan Białek
Carcer inferior
IPN WROCŁAW

OPOZYCJA W POLSCE
ŻĄDAMY
NZS
Kamil Dworaczek
Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980–1981
IPN WROCŁAW

DO OSTATNIEJ
KROPLI KRWI
MAJOR MARIAN BERNACIAK
„ORLIK"
1917-1946

OBLICZA TOTALITARYZMÓW
Polskie
doświadczenie
z agresją
III Rzeszy
i ZSRR
Karta

Kamil Dworaczek • Grzegorz Waligóra
RUCH
„WOLNOŚĆ
I POKÓJ"
WE WROCŁAWIU

Mariusz Mazur, Sebastian Ligarski
CYWILIZACJA KOMUNIZMU
Odmiana nadwiślańska 1944–1956

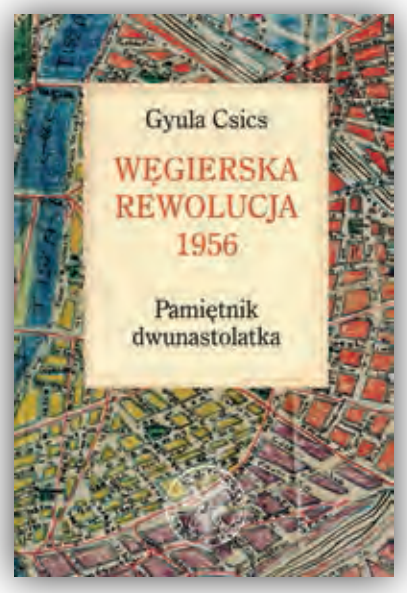

Paweł Rokicki
Ku Ostrej Bramie
Wileńska i nowogródzka Armia Krajowa
w obronie ziemi ojczystej

Polacy ratujący Żydów w czasie Zagłady
Przywracanie pamięci
Poles who rescued Jews during the Holocaust
Recalling Forgotten History

SKARB

KOMPUTERYZACJA I DIGITALIZACJA W ARCHIWACH
SYMPOSIA ARCHIVISTICA TOM II

STANDARYZACJA OPISU ARCHIWALNEGO
SYMPOSIA ARCHIVISTICA TOM III

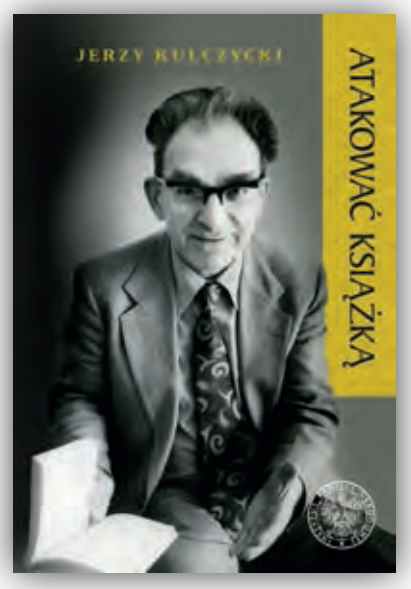

Gyula Csics
WĘGIERSKA REWOLUCJA 1956
Pamiętnik dwunastolatka

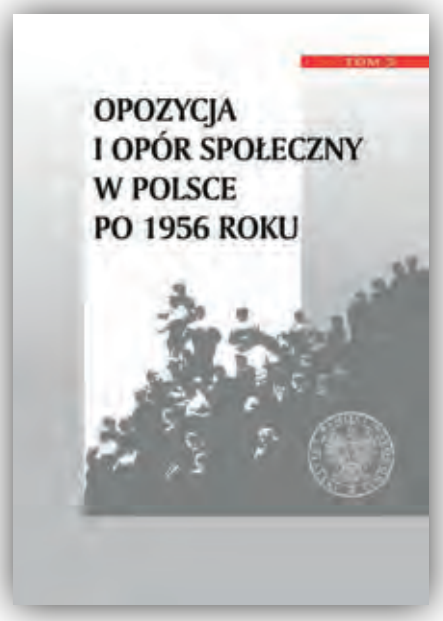

EUGENIUSZ PIOTROWSKI
NIE UMIEM SIĘ NISKO KŁANIAĆ
47

Drugi obieg w PRL
NA TLE SAMIZDATU W PAŃSTWACH BLOKU SOWIECKIEGO PO 1956 ROKU

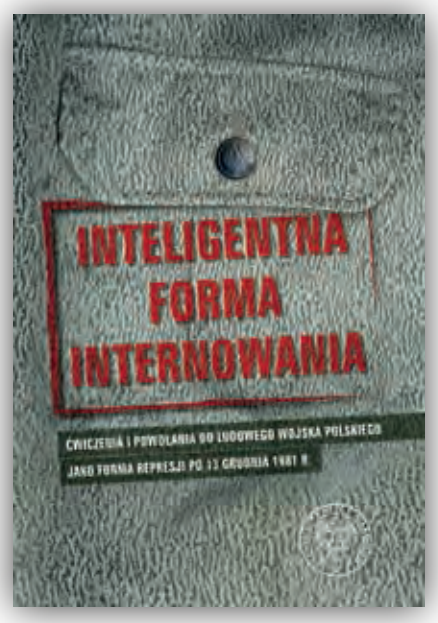

BIBLIOTEKA
ECS
Ośrodki odosobnienia 1981–1982

ZOFIA POCIŁOWSKA-KANN
Noc
wigilijna

JERZY KULCZYCKI
ATAKOWAĆ KSIĄŻKĄ

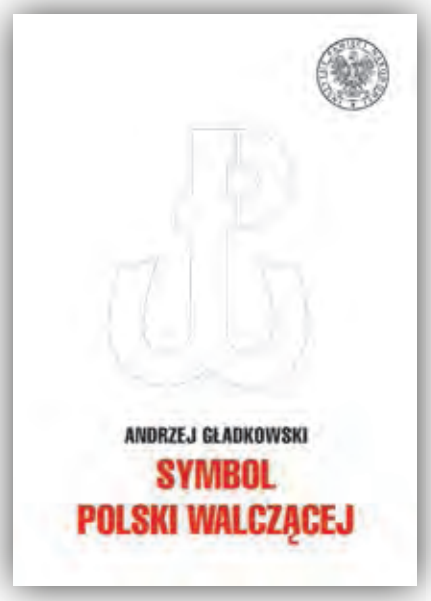

OPOZYCJA
I OPÓR SPOŁECZNY
W POLSCE
PO 1956 ROKU

STANISŁAW
KOŚCIAŁKOWSKI
pamięci przywrócony
ŁÓDZKI

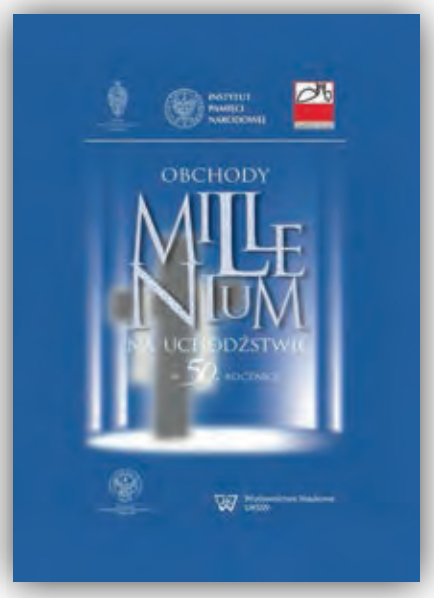

INTELIGENTNA
FORMA
INTERNOWANIA

KAROLINA WICHOWSKA
„ŁĄCZKA”

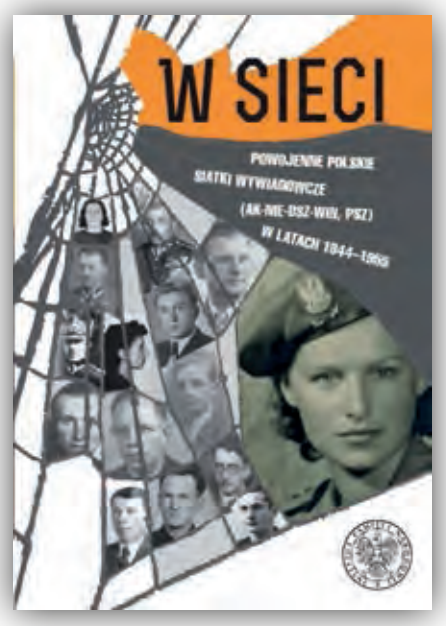

KAROLINA WICHOWSKA
‘THE SOLDIERS’
FIELD’

ANDRZEJ GŁADKOWSKI
SYMBOL
POLSKI WALCZĄCEJ

Życie Na PrzEKÓR
MŁODZIEŻOWA
KONTESTACJA SYSTEMU
W OSTATNIEJ DEKADZIE PRL
(1980–1989)
– NOWE TROPY
I PYTANIA BADAWCZE

OBCHODY
MILLENIUM

POLSKA
POD OKUPACJĄ 1939–1945
TOM 2

W SIECI
POWOJENNE POLSKIE
SIATKI WYWIADOWCZE
(AK-NIE-DSZ-WiN, PSZ)
W LATACH 1944–1956

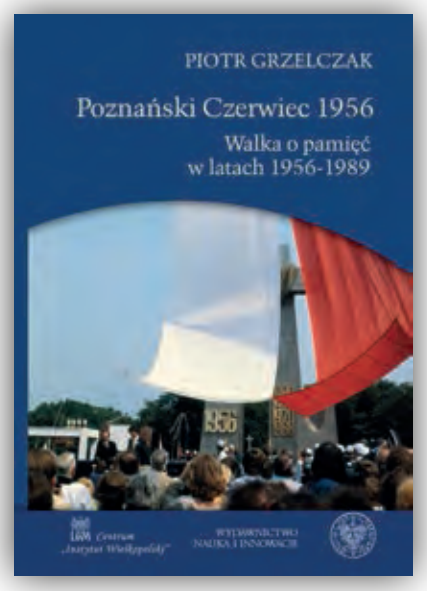

POLACY
I UKRAIŃCY
Historia, która łączy i dzieli

Dziennikarka
GRY PARAGRAFOWE

WŁADZE KOMUNISTYCZNE
WOBEC LUDNOŚCI NIEMIECKIEJ
W POLSCE
W LATACH
1945–1989
ISP
IPAN

VARIA

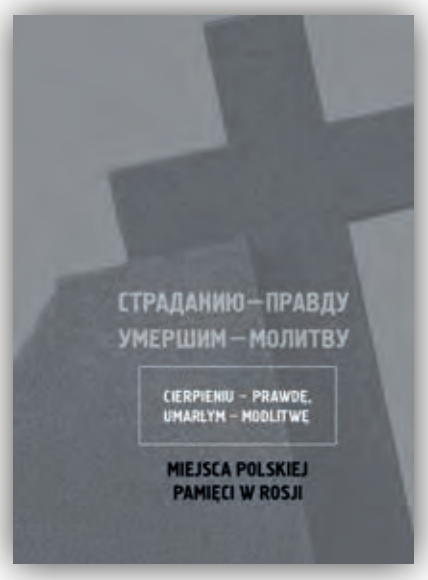

KATALOGI WYSTAW

WYDAWNICTWA MULTIMEDIALNE I OKOLICZNOŚCIOWE

WYDAWNICTWA MULTIMEDIALNE I OKOLICZNOŚCIOWE

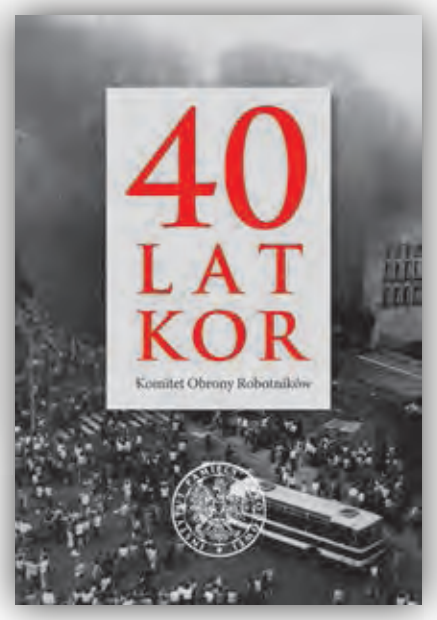

WYDAWNICTWA MULTIMEDIALNE I OKOLICZNOŚCIOWE

INFORMATORY

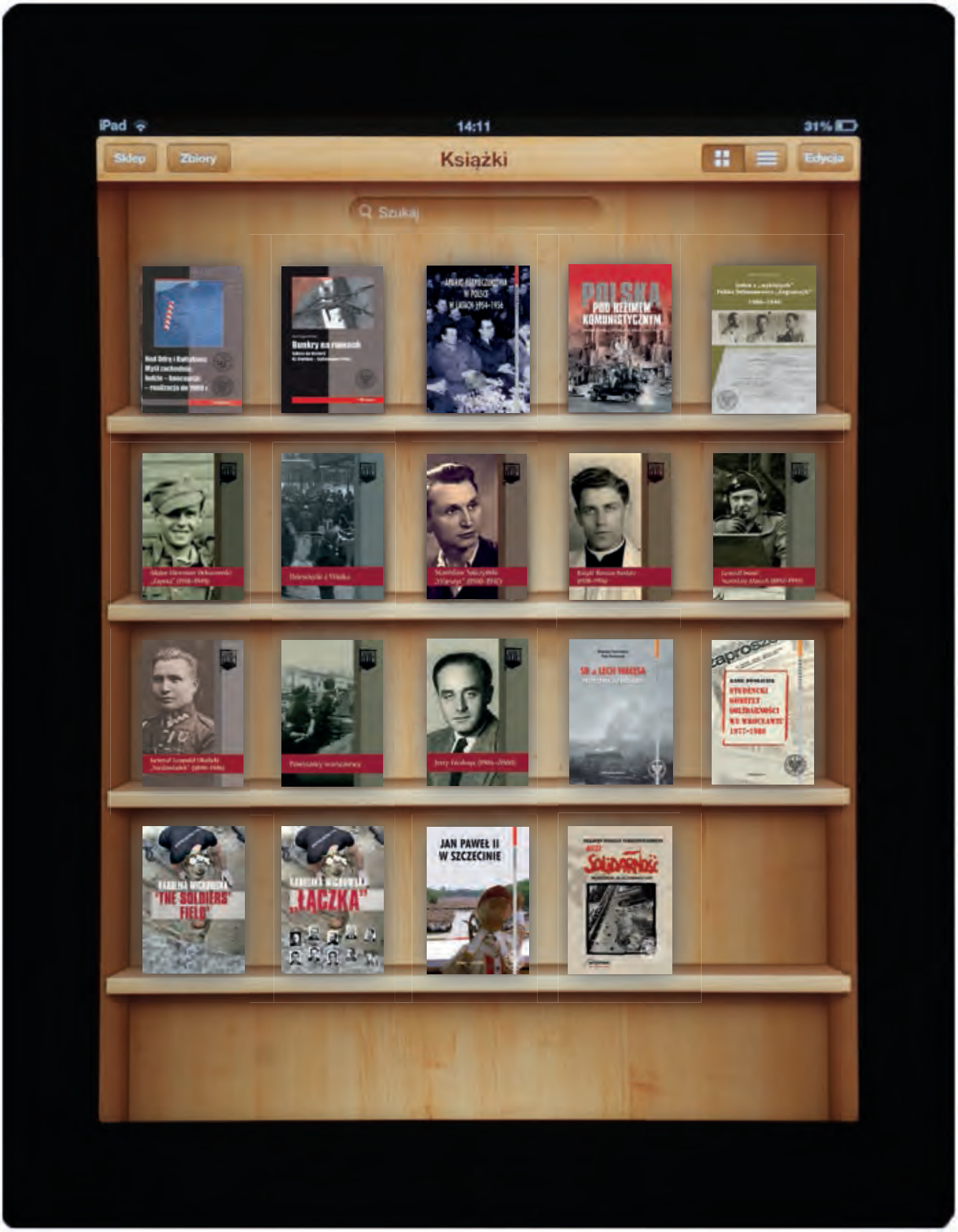

PUBLIKACJE ELEKTRONICZNE

iPad
14:11
31%
Sklep
Zbiory
Książki
Edycja
Szukaj
Bunkry na rozwoje
POLSKA
POD REZIMEM
KOMUNISTYCZNYM
JAN PAWEŁ II
W SZCZECINIE
„ŁĄCZKA"
"THE SOLDIERS'
FIELD"

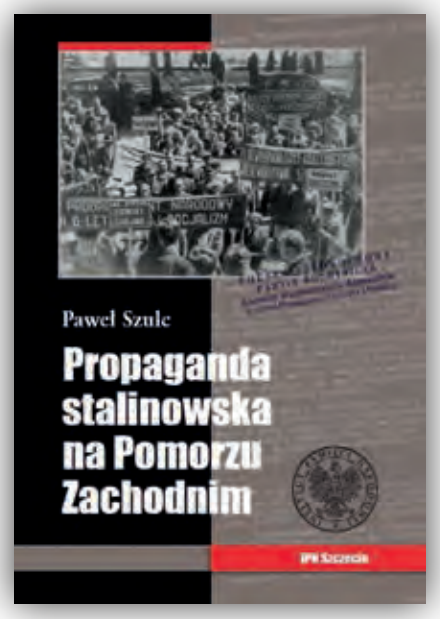
PORTALE INTERNETOWE URUCHOMIONE W ROKU 2016

www.polska1918-89.ipn.gov

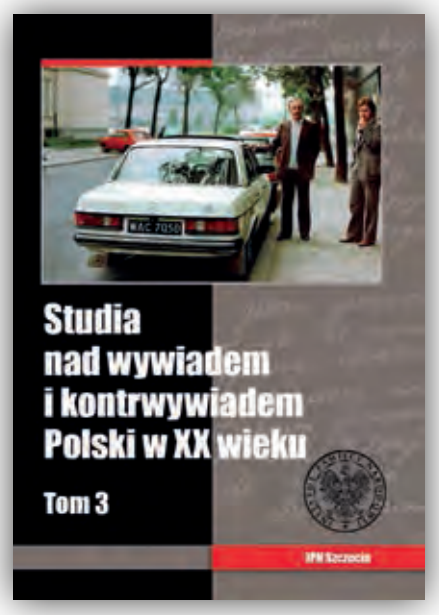

Paweł Szulc
Propaganda stalinowska na Pomorzu Zachodnim
IPN Szczecin

BÓG-HONOR-OJCZYZNA
NSZZ „SOLIDARNOŚĆ"
SOLIDARNOŚĆ
Regionalny wymiar „Solidarności" 1980–1981
Szczecin na tle kraju
IPN Szczecin

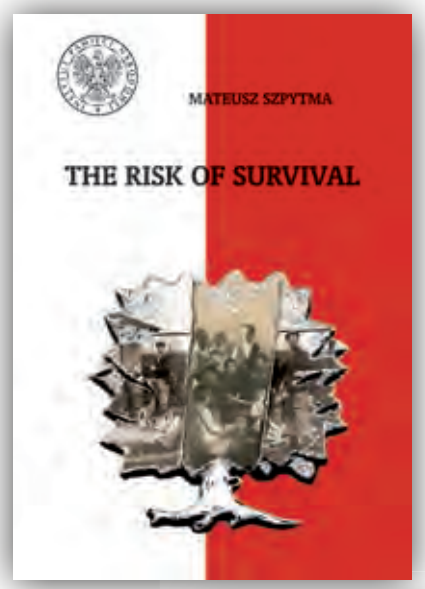

Paweł Szulc
Zniewolony eter
Polskie Radio Szczecin w latach 1945–1989
IPN Szczecin

Wojciech Ziemowski
Środki masowego zakłamania
Gadzinówki w czasie stanu wojennego
IPN Szczecin

Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku
Tom I
IPN Szczecin

Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku
Tom 3
IPN Szczecin

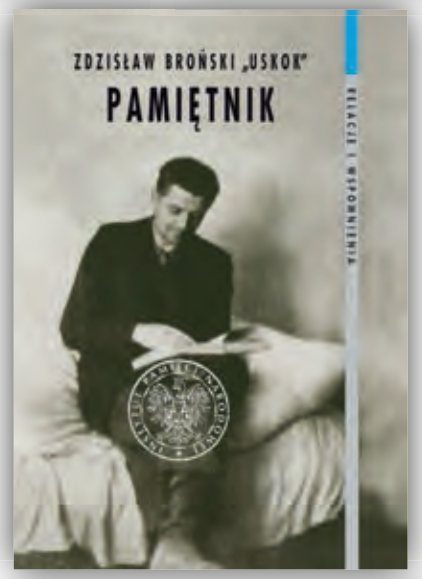
DODRUKI

MATEUSZ SZPYTMA
THE RISK OF SURVIVAL

MARCIN PRZEGIĘTKA
KOMUNIKACJA I POLITYKA
TRANSPORT KOLEJOWY I DROGOWY W STOSUNKACH POLSKO-NIEMIECKICH W LATACH 1918–1939

BIĆ SIĘ DO KOŃCA
Podziemie niepodległościowe w regionie radomskim w latach 1945–1950
IPN

EDMUND EDWARD TARASZKIEWICZ „ŻELAZNY"
TRZY PAMIĘTNIKI

ZDZISŁAW BROŃSKI „USKOK"
PAMIĘTNIK

POLSKIE PODZIEMIE NIEPODLEGŁOŚCIOWE 1944–1956
TEKI EDUKACYJNE IPN
Lublin 2015

NAJNOWSZE DZIEJE POLSKI
Wojciech Hausner
Marek Wierzbicki
Sto lat harcerstwa

www.ipn.gov.pl

ISBN 978-83-8098-129-4